NAŠE SLEZSKO

NAPSAL

JAN VYHLÍDAL

UNIVERSITY

NAŠE SLEZSKO.

NAPSAL

JAN VYHLÍDAL.

VÝTĚŽEK VĚNOVÁN BUDE NÁRODNÍM PODNIKŮM SLEZSKÝM.

ZVLÁŠTNÍ OTISK Z „VLASTI".

V PRAZE 1900.

TISKEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY V. KOTRBA.

NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.

ÚVOD.

Král Bedřich II. urval koruně české po třech vítězných válkách s Marií Terezií větší a bohatší část Slezska, takže nám zůstalo z devatenácti Slezských knížetství pouze jedno celé: totiž Těšínsko a k tomu zbytky knížetství Opavsko-Krnovského a část knížetství Nisského, v níž leží město Cukmantl.

Až do roku 1740. byla Slezská knížetství s hrabstvím Kladským, jež k Čechám slušelo, skoro dvakrát tak veliká jako nynější Morava; po míru Vratislavském r. 1742. zůstalo z nich Rakousku 89½□ mil, a Bedřich si nechal 700□ mil s 1,400.000 obyvateli. Z číslic těchto patrno, že při naší koruně české zůstal ze starého Slezska jen kus, a že mnohem větší, a dodáváme též krásnější a úrodnější část ponechal si výbojný nepřítel.

Účelem tohoto pojednání není psáti o celém nynějším Rakouském Slezsku, nýbrž jen o »našem« v nejužším smyslu, t. j. o krajích českým lidem obydlených, proto též nápis dán »Naše Slezsko«.

Snahou mou jest vylíčiti kraje Čechy obývané po stránce národnostní, náboženské, popsati jejich rodinný život, obyčeje, zvyky, poměry atd.

Moje pojednání není v této příčině první, vždyť již dávno přede mnou hlavně p. profesor V. Prasek, p. soudní rada Dr. Fr. Sláma a slovutný p. Fr. Bartoš nasbírali a uveřejnili hojnost podobného materiálu; mým úmyslem jest jen nově ukořistěnou látkou doplniti práce zmíněných zasloužilých pracovníků a pozornost čtenářů na české Slezáky obrátiti, jimž za přítomné doby jest vésti boj, řekl bych skoro na nože, s dravým a zuřivým nepřítelem.

Namáhavě sbíral jsem kamínky téměř po deset let ku své studii a doznávám, že všudy, zvláště však u duchovenstva a učitelstva, docházel jsem všemožné podpory, což mi bylo za námahu odměnou.

Na Opavsku působil jsem osm let, proto jsem měl dosti příležitosti blíže je poznati; projíti Těšínsko umožnilo mi družstvo »Vlast« a »Česká akademie věd« v Praze, zač jim upřímně děkuji. Na Těšínsku vydatně mi pomáhal v mých snahách nadšený, vlastenecký

farář dp. Jan Tagliaferro, jejž řadím k nejpřednějším pracovníkům na Frýdecku, a dp. Ant. Poledník, farář v Ratimově.

Z Opavska dostalo se mi pomoci od vlpp.: Jana Matonohy, Myslivce, Kuzníka, Rozkošného, od pp. učitelů: Praska, Klepíka a j., zač jim vroucí dík vzdávám.

Písemných pramenů užil jsem těchto:

1. Vlastivěda Slezská od V. Praska, I. II. III.
2. Vlastenecké putování po Slezsku od Dra Fr. Slámy.
3. Dějiny Těšínska od Fr. Slámy.
4. Besedník, Op. Týdenník.
5. Český lid. (Všechny ročníky.)
6. Věstník Matice Opavské. (Všechny ročníky.)
7. Těšínské Noviny.
8. Rodáci z Opavska a Frýdecka r. 1885.
9. Zprávy o činnosti Ústřední hospodářské společnosti pro české kraje, I. II. Pořádá Fr. J. Zíka.
10. Dějiny národa českého od Fr. Palackého.
11. Dějiny Čech a Moravy od Dra Ant. Rezka.
12. Kulturní obraz českých měst, Zikmund Winter.
13. Personalstand der Secular- und Regular- Geistlichkeit der erzbisch. Olmützer Dioecese für das Jahr 1820., 1847.—1850.
14. Catalogus venerabilis cleri archidioec. Olomucensis. 1820., 1852., 1869., 1871., 1899.
15. Schematismus des Bisthums Breslau 1863.—1897. atd. atd.

I.

Kratičký dějepisný přehled Opavsko-Krnovska. [1])

»Jméno Slezsko [2]) má původ od hory Slenzy u Vratislavě a řeky Slenzy z ní prýštící a odnášelo se původně jen k Vratislavsku, ale přenášelo se časem jednak na kraje dlouho potom ještě »polskými« jmenované, tedy i na Opolsko a Těšínsko, jednak přeneseno za XVII. století i na kraje původně české (Opavsko i Kladsko).«

Jméno Slezanů vyskytuje se poprve roku 973., kdy založeno biskupství pražské.

O Slezsku děje se zmínka l. 1163., kdy kníže Boleslav Kadeřavý pustil synům Vladislava II. Slezsko, ponechav si některé hrady.

Původně Opavsko-Krnovsko slezskou zemí nebylo, (slušelo k Moravě), kdežto knížectví Těšínské nikdy s Moravou sloučeno nebylo, proto třeba jest o každé zemi zvláště promluviti.

Nejprve zmíníme se o zemi Opavské.

Za devátého století, (dle bavorského historika, který žil s apoštoly Cyrillem a Methodem), dějepisci se domnívají, že Holasovice byly předním krajským hradem v zemi Opavské. Podle Holasovic celý kraj zván byl tehdy Holasovskem.

Když r. 1061. u Hradce dobyto nad Polany veliké vítězství, stal se Hradec hlavou země.

Tataři zpustošili l. 1241. kraj Opavský; i Holasovice byly v popel obráceny, a jméno jejich ponenáhlu bylo v zapomenutí, kdežto město Opava začalo se vzmáhati. R. 1247. jmenuje se celý kraj již »Opavským«.

Osudy kraje Holasovského jsou tyto:

Boleslav II. (967.—999.) založil roku 973. biskupství v Praze. Jistotně jest se domnívati, že kraj Holasovský podřízen byl jemu, protože říše Boleslavova rozkládala se na sever daleko za město Vratislav, na východ za Krakov, a do Uher až za Tatry.

Po Boleslavovi nastoupil Břetislav (1037.—1055.), který ustanovil, aby na knížecí stolec pražský dosedal vždy nejstarší syn z rodiny Přemyslovců, mladší pak synové a potomci aby přijali za vděk úděly na Moravě.

Prvním údělným knížetem v Olomouci byl Vratislav, jenž později zasedl na stolec knížecí v Praze, dosadiv do Olomouce nejmladšího bratra Otu Sličného (1061.—1087.).

L. 1061. Boleslav Smělý, král polský, oblehl hrad Hradec v kraji Holasovském, ale byv od českého vojska obklíčen a sevřen, ustoupil.

---

[1]) Sestaven dle »Dějin kraje Holasovského« od V. Praska, »Dějin národa českého« od Fr. Palackého. »Dějin Čech a Moravy« od Dra Ant. Rezka atd.

[2]) V. Prasek, »Dějiny knížectví Těšínského« str. 31.

Za Vratislava zřízeno l. 1063. biskupství Olomucké, k němuž dostal se kraj Holasovský.

Holasovsko bylo částí knížectví Olomuckého od r. 1055.—1203.; od r. 1203.—1318. krajem markrabství Moravského.

Za doby této král Přemysl Otakar I. (1222.—1230.) zavedl v kraji Holasovském německé právo a manské zřízení. Též město Opavu majestátem daným v Hulíně l. 1224. znamenitými výsadami obdařil, zvláště právem mílovým, takže na míli do okolí nesmělo býti hospody kromě zádušních již trvajících.

Markrabí Přemysl byl pánem na Holasovsku od r. 1230.—1239., král Václav I. od roku 1239.—1245. Za něho Tataři vtrhli do Holasovska a zpustošili je. Kníže Jindřich Vratislavský, nevyčkav pomoci, srazil se s Tatary na Dobrém Poli blíže Vratislavě a byl tam r. 1241. na hlavu poražen. Tataři dali se k Ratiboři a na Holasovsko a tam drancovali po osm dní. Holasovice a mnoho jiných osad bylo po odchodu jejich zpustošeno.

Král Václav učinil l. 1245. svého staršího syna Vladislava III. markrabím moravským, o jehož dvouleté činnosti na Opavsku jsou nepatrné zprávy. Za to četné zprávy máme o působnosti Přemysla Otakara II. (1247.—1278.), jenž usiloval následky tatarské pohromy odčiniti.

Největším nepřítelem Otakara II. byl král Bela IV., který poštval proti němu nepřátely s pěti stran.

Na Opavsko přitáhl l. 1253. král ruský Daniel, byl však u Opavy poražen. Za války této bylo okolí města Opavy valně popleněno.

Téhož r. 1253. dne 22. září skonal na Křivoklátě král Václav, i učiněn Přemysl Otakar II. králem, jsa v jedné osobě i markrabím moravským. Tím skutkem dostalo se Opavsko bezprostředně pod moc královskou.

Panovník tento pečoval o země sobě svěřené; zavedl mimo jiné pořádek v měrách a váhách. Název míry na Opavsku »čtvrteň« pochází z jeho doby. Nad jiné staral se o práva a zřízení městská. Padl r. 1278. u Suchých Krut. Za válečnou náhradu podržel si vítěz Rudolf Habsburský Moravu na pět let kromě kraje Opavského, jehož užívala ovdovělá královna Kunhuta.

Na Krnovsku od l. 1281.—1283. panoval kníže Mikuláš, jemuž později pravdě nejpodobněji postoupil král Václav Opavsko.

Od 15. června 1294. jest pánem země Opavské král Václav II. (1294.—1305.). Opavané byli mu vděčni, že obdaroval jejich město právem, jímž každý kupec, který s tovarem do Opavy přijel, musil zboží své nejméně po tři dni na skladišti Opavském vyložiti.

Po smrti Václava II. nastoupil Václav III. (1305—1306.).

Léta 1306. objevuje se pánem na Opavsku kníže Mikuláš (1306.—1308.).

L. 1311. zavázala se knížata slezská Boleslav, Jindřich a Vladislav, že vydají zemi Opavskou nejjasnějšímu knížeti Janovi, králi českému a polskému, jakmile jim bude vyplaceno 8000 hřiven.

O panování krále Jana na Opavsku máme málo zpráv. Nejhlavnější jest ta, že l. 1318. odloučiv Opavsko od země Moravské, udělil je za samostatné knížectví Mikulášі II. (1318.—1377.). Mezi Mikulášem II. a některými knížaty povstaly spory, jež král Jan, táhna

proti pohanským Prusům a Litvínům, r. 1337. urovnal. Ale žaloby proti Mikulášovi, vévodovi Opavskému a Ratiborskému, vznikly znovu; stěžovali si do něho, že s poddanými tvrdě nakládal a svých privilegií nadužíval. Žaloby tyto tak rozhněvaly krále, že mu již chtěl odňati všechna manství; jen přímluvou markraběte Karla i vévodovým úplným podáním se na milost, postoupením hradův Edelsteina a Cukmantlu s tamějšími zlatými doly dal se udobřiti.

R. 1345. vpadl do země vévody Opavského král polský Kazimír; ohrožený Mikuláš II. prosil krále Českého za pomoc. Král Jan se rozhodl, že ve čtyřech dnech sám s celou mocí přibude k němu. Když pak někteří namítali, že nejsou povinni táhnouti válečně *ven ze země*, odpovídal jim, že »Opava tak jak celé Slezsko stálo pod ochranou koruny české: on že tedy pospíchá chránit ji a podívá se, kdo bude tak opovážlivým aneb zbabělým, aby zůstal za ním pozadu.« Kazimír byl poražen a nucen usmířiti se s Janem a knížetem Mikulášem.

Od r. 1365.—1377. vévodil na Opavsku Hanuš I., který byl na krátko nejvyšším hofmistrem království Českého. Hanuš dopustil se na Karlšteině s jinými ještě pány úkladné vraždy na náčelnících jednoty panské, jakoby byli zrádci krále Václava IV. Byl též knížetem Ratiborským a královským hejtmanem hrabství Kladského.

Za let 1377.—1484. bylo Opavsko rozděleno na tři knížectví. V kraji Opavském společně vládli Václav I. s bratrem Přemkem od roku 1377.—1381.; na Krnovsku Hanuš I., kníže Ratiborské (1377.—1380.), Hanuš II. (1380.—1385.), Vladislav Opolský (1385.—1390.), Jošt (1391.—1411.), král Václav IV. (1411.—1420.). Ač král slíbil Krnovsko nechati spojeno při koruně české, zastavil je Ludvíku Březskému, od něhož je přejal.

Kníže Přemek po smrti bratra Václava panuje od r. 1381. na Opavsku sám. Za Přemka l. 1424. zavedena čeština do zemských desk. Když desky a jiné knihy (až na půhony z r. 1410.) shořely, založil l. 1431. desky nové, dotud zachované.

Za husitských válek r. 1423. byl mezi těmi, již stojí v čele pánův a měst moravských, králi a církvi Římské oddaných. Protože knížata Slezská, mezi nimi na prvém místě Přemek, strojili křižácké výpravy na Husity, popudili tyto proti sobě. L. 1428. přitáhli Husité k Opavě, ale kníže Přemek ubránil se prvnímu jejich útoku. Při druhé srážce, když část vojska Husitského vracela se od Vratislavě, podrobil se Přemek Husitům.

Když 15. srpna l. 1431. u Domažlic Husité tak slavně zvítězili, vojsko táborské přitrhlo k Opavě na nejbojovnějšího dotud bojovníka protihusitského Přemka. Opava spíše bídou, jaká hrozným požárem před tím (31. srpna) na měšťany přišla, — za toho požáru shořely též desky zemské — dala se v jednání s Tábority a Sirotky, takže se stalo příměří.

Po smrti Přemkově r. 1434. Hlubčicko zase učiněno samostatným knížectvím.

Za válek husitských navazovalo se sblížení národa českého s polským takovou měrou, že konečně na trůn dosedl králevic polský.

Přes radu Přemkovu synové jeho se podělili svým dědictvím. Na Opavsku Václav II. († 1445.), Vilém († okolo 1452.) a Arnošt

(† po 1464.) nedochovali svého údělu potomkům, neboť král Jiřík z Poděbrad l. 1464. je skoupil.

Za těch časů vládli na Krnovsku Mikuláš V. a Václav (1423 až 1437.), kteří zavedli (1426.) češtinu do desk zemských; pak Mikuláš V. sám (1437—1454.), Hanuš III. (1461.—1474.).

Král Matyáš Uherský zabrav Hanušovi knížectví Krnovské a vypudiv knížete Viktorina z Poděbrad (1465.—1485.) z Opavy, stal se pánem celého Opavska.

Viktorin, syn krále Jiříka, umřel neslavně (1500.) na zámku Těšínském u knížete Kazimíra, svého zetě.

Po Matyášově smrti 1490. měl nastoupiti taktéž na celém Opavsku český král Vladislav II., jakožto Matyášův dědic. Téhož roku však shledáváme, že Opavsko skládá se jen ze dvou knížectví (dříve z Opavska, Hlubčicka, Krnovska), totiž z Opavského a Krnovského. Na Opavsku od r. 1490.—1501. vladařil Jan Korvín, jenž 8. pros. 1501. knížectví své smlouvou zaměnil za statky Vladislava II. v Uhřích, zanechav sobě titul knížete Opavského až do smrti (1504.). Král Vladislav II., který byl i pánem na Krnovsku, zřekl se Opavska ve prospěch svého nejmladšího bratra Zikmunda (1501. až 1511.) s tou podmínkou, že vymiňuje si Opavsko zase, kdyby časem svým dosednouti měl na trůn polský. Též Krnovsko ponechal poslední Přemyslovně, kněžně Barboře Krnovské, která se svým zetěm Jiříkem Šelenberkem z Kosti je spravovala od r. 1490. do 1523., až je Jiří prodal markrabí Jiřímu, »krevnímu příteli královy Milosti«.

Zikmund zvolen byl r. 1506. za krále polského. Protože na Opavsku počítal sobě jakousi jistinu, zastavoval to knížectví, s vědomím a vůlí krále Vladislava, českému rytíři Mikuláši Trčkovi; když však stavové Opavští zdráhali se přijati jej za pána svého, podával Opavy Těšínskému knížeti Kazimírovi (1510.) do zástavy, k čemuž zase ani král ani stavové čeští nechtěli svoliti. [1]) Konečně r. 1511. se zřekl Opavska, jež do r. 1515. spravoval král Vladislav II., po něm poroučel jako vrchní pán král Ludvík (1515.—1526.). Za něho držel knížectví i hejtmanství Opavské kníže Kazimír Těšínský.

Po nešťastné bitvě pod Moháčem dne 29. srpna 1526., v níž zahynul král Ludvík, dostalo se Opavsko v držení králů českých a Krnovsko stalo se lénem koruny české. Protože za krále českého zvolen Ferdinand I. z rodu Habsburského, tak přišly tyto země pod vládu Habsburskou.

Ferdinand I. na Opavsku panoval od r. 1526. - 1564.; Maxmilian II. (1564.—1576.) a Matyáš (1611.—1615.).

Matyáš 28. pros. 1613. dal Opavsko v léno Karlovi knížeti z Liechtenšteina a ve všech poměrech právních přidělil Slezsku proti vůli stavů Moravských i Slezských, již r. 1639. a 1640. o právo své znovu, ale bez úspěchu se hlásili. Opavští stavové, kteří od delšího času vedli boj, aby nebyli počítáni ke Slezsku, nýbrž k Moravě, najednou ze strachu před pronásledováním prosebně žádali císaře i kurfirsta Saského, by připočteni byli ku Slezsku, chtějíce býti účastni výhod »Drážďanského akordu« (z r. 1621.), který zaručoval lute-

[1]) Fr. Palackého, Dějiny národa českého, V., str. 307.

ránům ve Slezsku svobodu vyznání. Tak se stalo, že Opavsko a Krnovsko oddělilo se od Moravy r. 1659.

Na Krnovsku, kdy země Opavská přišla pod Habsburky, vládli markrabí Jiří z Onolzbachu a Branibor (1523.—1543.), markrabí Jiří Fridrich (1603.—1606), kurfirst Jan Jiří (1606.—1621.), který Krnovska pozbyl pro odboj.

Slezáci súčastnili se odboje proti Ferdinandovi II., bojovali též na Bílé Hoře, ale v počtu malém. Za války třicetileté zkusilo Slezsko dosti, ale přese všechno to poměry ve Slezsku byly »nejsnesitelnější v zemích koruny české«. Krnovsko nejvíce navštíveno bylo vojskem saským. Majetkové poměry tak se rozrušily, že r. 1637. císař Ferdinand III. obyvatelům Krnovska i Opavska dal z moci panovnické dvouleté příročí, by na ten čas nesměli býti donucováni od věřitelů k zaplacení dluhů nebo i úroků z vypůjčených kapitálů.

Protireformaci na Opavsku a Krnovsku prováděl Karel Eusebius, kníže z domu Liechtenšteinského. Protireformace prováděna s menší příkrostí, na větším díle jen mírnými prostředky, nebo vůbec po letech, později než v Čechách a na Moravě. Počet kostelů, jež na Opavsko-Krnovsku protestanté nuceni byli vrátiti, není znám.

Město Opava r. 1630. prohlásila se veřejným listem za katolickou a zavázala se, že nikoho do obce, cechů nepřijmou, kdo by nebyl katolíkem.

Knížata z domu Liechtenšteinského zasedli na trůn knížecí na Opavsku r. 1614., na Krnovsku až 1622.—1627. a první slul Karel.

Knížata tato užívala Opavska a Krnovska jako léna království Českého, uznávajíce za vrchní pány krále české jako Ferdinanda II. (1619.—1637.), Ferdinanda III (1637—1657.), Leopolda I. (1657—1705.), Josefa I. (1705.—1711.), Karla VI. (1711.—1740.). Za Karla Eusebia (1632.—1648.) r. 1659. stavové Opavští, jak již podotčeno, uznali knížectví Opavské za Slezské. Za něho též r. 1666. čeština z desk Krnovských vyhozena, a r. 1639. Bruntálsko vyňato z práva zemského a knížecího Liechtenšteinského, a později učiněno samostatným knížectvím. Po něm následovali Jan Adam (1684.—1712.), Anton Florian (1712.—1721.) Josef Adam (1721.—1732.) a Jan Karel (1737.—1748.).

Když Karel VI. dne 20. října 1740. zemřel, byla dědičkou jeho podle pragmatické sankce Marie Terezie. Země Slezské, ač rozděleny, zachovaly se dosud jako celek pod korunou českou. Tu král pruský Bedřich II. v zimě vtrhl do Slezska, čině si nároky na Krnovsko i na jiné části Slezska, kterýchž roku 1621. markrabí Jan Jiří pro odboj pozbyl. Po mnohých bitvách l. 1742. učiněn mír, jak již v úvodě podotčeno, jímž králi pruskému postoupena většina knížetstev vlastního Slezska kromě Těšínska a třetiny Nisska. Mimo to ještě puštěny mu polovice knížetstev Opavského i Krnovského.

Marie Terezie zařídila v Opavě královský úřad, jemuž svěřena byla politická správa rakouského Slezska.

Až do Josefa II. spravováno bylo »rakouské« Slezsko zmíněným královským úřadem, který pak byl spojen na rozkaz dvorského dekretu ze dne 16. června 1782. s moravským guberniem, a země sama rozdělena na dva kraje: opavský a těšínský; ale zároveň Josef II. vydal pro Čechy, Moravu, tedy i Slezsko nařízení, že úředníci znalí býti musí jazyka českého i německého.

V této »nově utvořené zemi« zaveden byl všeobecný soudní řád císaře Josefa ze dne 1. května 1781., jímž zavedena jednotná zásada, a to pověstným § 13., totiž, že řeči v této zemi obvyklé v celé zemi, t. j. ve všech knížetstvích jsou rovnoprávnými.

Za válek francouzských zůstalo Slezsko bez pohromy. Novou politickou administrací (1849.—1850.) byly kraje slezské od moravského gubernia odloučeny a území toto prohlášeno za zvláštní zemi korunní s vlastním presidentem zemským, jemuž přiděleny v ohledu správním i soudním obvody Moravské. Do r. 1848. zastupováno bylo Slezsko tak zvaným slezským veřejným konventem, který záležel z pěti poslanců. Císařským listem kabinetním ze dne 31. prosince r. 1851. ustanoveno, aby svolávána byla při »zvláštních příležitostech« všeobecná shromáždění zemská z hodnostářů zemských, církevních, představených duchovních sborů, z dědičné šlechty, ze zástupců měst a městysů; a úřadům krajským aby k radě byli poradní výborové. Avšak do r. 1861. podobné shromáždění nebylo svoláno.[1])

Nyní v čele země stojí zemský president Zemský sněm, zasedající v Opavě, má 31 poslance; totiž 9 volených za velkostatky, 10 za města, 2 za obchodní komoru Opavskou a 9 za venkovské obce. Biskup Vratislavský má virilní hlas.

Enklavy Moravské.[2])

Morava má ve Slezsku území zvané »enklavy čili obvody Moravské« ve výměře 316☐ km. s 52 obcemi. Protože část těchto obcí jest obydlena českým obyvatelstvem, a poněvadž tito Čechové zakoušejí stejných útrap s ostatním obyvatelstvem českým, zmíníme se o nich šíře.

Opavsko bylo zemí Moravskou. R. 1278. utvořilo se mínění, že kraj Opavský jest zemí od Moravy různou; konečně dne 3. července král Jan l. 1318. odloučil Opavsko od země Moravské.

Když král Jan knížeti Mikulášovi kraj Opavský z Moravy vyzdvihoval a samosprávnou zemí učinil, nemohl mu statků biskupství Olomuckého postoupiti, protože tyto statky zvláštním svým zřízením manským patřily v pravomoc biskupa Olomuckého. Biskupové Olomučtí přijali totiž ony statky jako léno koruny české, nebo jako léna biskupství Olomuckého.

Biskupství Olomucké bylo právě tak jako vévodství Opavské zvláštní léno koruny české, a biskupové mohli vším právem statky své vztahovati tam, kam z nich musili platiti daně, t. j. do Moravy, jakož lenní desky Olomucké, do nichž ony obvody vyjma Osoblahu náležejí, v Kroměříži a v Brně chovány byly. Tak vznikly obvody Moravské.

Statky kostela Olomuckého na Opavsku byly trojí: biskupské stolní, mající za bezprostředního pána samého biskupa, k jehož stolu také důchody šly. Ke statkům stolním přičítala se Osoblaha s několika dědinami, pak Ostrava, Brušperk a jiné, jichž nelze dokonale určiti.

Jiné statky byly zase kapitulní čili kanovničí, z nichž se bral užitek na záduší nebo na vychování některých kanovníků. K těmto patřily Vlastovice u Opavy.

---

[1]) Batovcův Politický kalendář r. 1899. str. 411.

[2]) Užito: V. Brandla, Knihy pro každého Moravana 1892., str. 408—410; Vinc. Praska »Dějin kraje Holasovského«.

Posléze počítaly se statky manské, které šlechtici do vymření svých rodů drželi. Takové statky byly: Slavkov, Štáblovice, Životice, Litultovice, Jaktař, který později stal se stolním.

Přední překážkou, proč statky biskupství Olomuckého nepřipadly ku knížetství Opavskému, nýbrž zůstaly při Moravě, byly desky manské. Kdo tam měl statky své zapsány, nemohl jich vkládati a zapisovati do desk Hradeckých a Olomuckých.

Desky Hradecké zřízením knížetství Opavského staly se zemskými deskami.

V zemi Opavské podrželi biskupové jen statky stolní; manské statky propuštěny ze svazku manského vykoupením.

Obvody Moravské platily daně do Moravy a přiděleny byly až do r. 1783. kraji Olomuckému a Přerovskému; téhož roku přivtělil je císař Josef II. novozřízenému kraji Krnovskému.

L. 1792. byly navráceny Moravě; jelikož však odlehlosť od krajských měst činila velké překážky u správě politické, přiděleny byly r. 1797. zase kraji Opavskému.

R. 1849. nařízeno, by v příčině soudnictví zůstaly enklavy podřízeny Slezsku bez újmy politického svazku s Moravou, by daně sice do slezské pokladnice platily, ale aby vedeny byly vlastní knihy. Takové poměry jsou až posud: obvody volí poslance na sněm markrabství Moravského, rovněž při volbách říšských jsou připojeny k Moravě, jinak ve příčině soudnictví, politické správy, školství připoutány jsou ku Slezsku, těžce snášejíce tíži germanisace.

Školy v osadách českých v enklavách Moravských stejně jsou poškozovány smutně proslulým nařízením zemské školní rady z r. 1873., jímž němčina vecpána do českých škol; poněmčování podporuje se hlavně na dvoutřídních školách v Jaktaři a Vlašťovičkách, kde vyučují odrodilí naducitelé Bedřich Smital (?) a Martin Hrabetz. (!) Kdyby poslanci Moravští enklav se ujali, jsme toho mínění, že poměry zvláště ve školství by se musily změniti.

Tabulka tato poučí čtenáře o poměrech národnostních v obvodech Moravských:

Okres Opavský

Jméno vsi	Čechové	Němci	Obecní představenstvo
Litultovice	650	24	české
Mikolajice	436	10	»
Slavkov	1079	7	»
Suché Lazce	883	41	»
Štáblovice	588	12	»
Uhléřov	336	—	»
Životice	1063	13	»
Jaktař	541	74	odrodilecké až na II. sbor, který jest v našich rukou.
Lhotka	121	127	německé
Vlašťovičky (Vlastovice)	65	123 (!)	odrodilecké

V okrese Bíloveckém patří k Moravě jen Slatina, čítající 954 obyvatelů, z nichž 771 Čechů a 180 Němců. Obecní zastupitelstvo jest naše. Jaktař působením Opavy počal se poněmčovati již před rokem sedmdesátým, bohudíky, nyní národní vědomí nabývá v něm půdy. Vlašťovičky od r. 1886. zhoubným působením šulfrajnské školy, která r. 1891. prohlášena za zemskou, a germanisační činností odrodilého učitele Mart. Hrabce nabývají rázu německého, ačkoli v nich až na jednu nebo dvě osoby není skutečných Němců.

II.

Stručný přehled dějepisných událostí v knížetství Těšínském. [1])

Těšínsko vzniklo nekonečným drobením vlastního Slezska. Celé knížetství má jméno od hradu a města Těšína.

V devátém století zdá se po souhlasném mínění historiků, — že Těšínsko s jinými kraji polskými slušelo k říši Moravské a že z Moravy přišly první paprsky světla křesťanského do západních krajin polských.

Těšínsko bylo od r. 950 (?) — 1054. pod říší českou. Za těch let polský kníže Boleslav Chrabrý odňal Čechům Horní Slezsko s Těšínskem a připojil je pod biskupství Vratislavské, pod jehož správou trvá až dodnes. [2])

R. 1038. český panovník Břetislav (1037.—1055.) vybojoval nazpět Slezsko; než l 1054. vzdal se ho za poplatek roční ve prospěch Poláků. Těšínsko zůstalo příslušenstvím polským až do r. 1163.

Z panovníků polských Boleslav Smělý (1058—1079.) utrpěl porážku u Hradce blíže Opavy l. 1061. při srážce s vojskem českým; vojny s Čechy se opakovaly.

Vladislav I. (Heřman) (1079.—1102.) panoval mírně a pokojně. Slíbil zaplatiti neplacený roční poplatek Břetislavovi českému, který jej válečným vpádem ve Slezsku vymáhal.

Po Vladislavovi nastoupil Boleslav III. Křivoústý (1102.—1138.), konající časté výpravy válečné do Pomořan, Čech i Němec. Na sjezdě konaném v Kladsku l. 1137. Soběslav český i Boleslav zastavili marné prolévání krve polské a české. Boleslav na utvrzení pořádku ve své říši vydal po příkladu českém zákon o stařešinství, by vždy nejstarší kníže byl vrchním pánem, sídle v Krakově. A tak nejstaršímu synu vykázal za úděl Krakovsko i Slezsko.

Vladislav II. (1139.—1142.) válčil se svými bratry, kteří jej při řece Pilici porazili, zachránil se útěkem do Uher. Jest praotcem slezských Piastovců, jimž se říká Vladislavoviči.

Za jeho mladšího bratra Boleslava IV. Kadeřavého (1142.—1173.) učiněn první krok k odloučení Slezska od říše polské.

Meškovi I., synu Vladislava II., připadlo Těšínsko l. 1163.; Meškovi připisuje pověst založení kláštera Orlovského.

---

[1]) Vypravováno dle »Dějin kníž. Těšínského« od V. Praska, Dr. F. Slámy, »Dějin Čech a Moravy« od Dra. Ant. Rezka a »Dějin národa českého« od Fr. Palackého.

[2]) Nejstarší schematismy dioecése Vratislavské připisují založení biskupství Vratislavského knížeti Kazimírovi a je k r. 1050. pokládají.

Za nástupce jeho Kazimíra (1211.—1230.) na Opolsku pozorovati lze kolonisaci německou. Dle pověsti založil l. 1225. klášter benediktinský v Těšíně.

Kněžna Viola (1230.—1238.), vdova Kazimírova, počátečně sama se syny vládla. Brzy potom jest poručníkem Jindřich Vratislavský, který, zdá se, že usiloval o pokoření kněžny Violy a jejích synů.

Za knížete Meška II. (1238.—1246.) hlavní novota byla: počátky hornictví. Pravděpodobno, že Těšínsko celkem Tatarů bylo ušetřeno.

Po Meškovi ve vladařství následoval Vladislav (1247.—1281.). Vladislav súčastnil se útoku na Opavu s Danielem ruským; u Opavy vojska spojenců poražena, mnoho z nich sbito a odvezeno do zajetí. Týž kníže pečoval o zakládání a zvelebení měst.

Po smrti Vladislavově († 1282) rozdělili se čtyři synové o země otcovy. Nejstarší bratr Mešek a Přemyslav nejmladší počátečně drželi svou polovinu Opolska (Ratiborsko, Těšínsko, Osvětimsko) na spolek (1282.—1290.).

Mešek (1290.—1314.) byl znamenitý kníže; patří k nejpřednějším v zemi Těšínské. Staral se o zachování a opevnění hranic zemských, všemožně zveleboval zemi.

Když král český Václav II. vybídnut byl ujati se vlády v Krakově, vypravil se do Opavy, by si naklonil knížata sousedící s Krakovem, zejména Meška Těšínského a Boleslava Opolského. Za Meška kolonisace na Těšínsku valně pokročila; groše české staly se bernými. Mešek provdal dceru svou Violu za Václava III., syna krále Václava II., která po zavraždění svého manžela provdala se za českého velmože Petra Rožmberka.

Podotknouti ještě dlužno, že kníže Mešek dne 3. června 1312 v městě Bílsku vydal list, a to první list německý, pokud známo.

Po úmrtí Meškově přijal za úděl Těšínsko jeho syn Kazimír I. (1316.—1358.), jenž l. 1327., když král český Jan s vojskem přibyl do Opavy, poddal sebe i zemi manským právem Janovi. V bitvě u Kreščaku dobojoval král Jan, nástupcem jeho stal se Karel IV., který 7. dubna 1348. prohlásil Slezsko za příslušenství koruny české. Při korunovaci Karla IV. dlel též Kazimír Těšínský.

Syn Kazimírův Přemek I. (1358.—1407.) těšil se z lásky králů českých. Z vůle Karla IV. rozmnožil své panství o knížetství Sevěřské; od krále Václava IV. obdržel Veliké Hlohovsko, odtud počínají knížata Těšínská svůj titul z »V. Hlohova«.

Přemek počal se psáti »v Slezi«, čímž jméno to začalo se přenášeti i na knížetství Hornoslezská, která dotud slula jen polskými.

Přemek získal též přízeň Zikmundovu, takže l. 1402. trvale ku Těšínsku připojil Místecko,[1]) část Moravy.

Za Přemka utvrdila se němčina na Těšínsku. Přemek totiž nařídil městu Těšínu r. 1364., aby se spravoval právem Magdeburským, čímž němčině otevřeno pole v řízení městském; ještě více rozšířeny němčině brány, když Přemek získal Hlohovsko, tehdy úplně již německé. Nutnost toho žádala, by knížecí kancelář do Hlohovska vydávala německé listy. Touto okolností, a také druhou, že Vratislavská rada, též německá, vydávala městskému právu Těšínskému v těžkých případech naučení německá, utvrdila se na Těšínsku pře-

[1]) Dějiny knížectví Těšínského od Vinc. Praska, str. 153.

vláda řeči německé, jakožto diplomatické. [1]) Veškeré území po smrti otcově zdědil Bolek I. (1403. - 1431.), jehož část popustil l. 1414. svému strýci Kazimírovi, sám si ponechav mimo jiné Těšínsko.

Ačkoli Bolek I. s husity lépe vycházel než souvěký kníže Opavský Přemek, přece Těšínsko značně utrpělo tolikerými průchody vojenskými. Synové Bolkovi Přemek II. a Bolek II. podělili se Těšínskem.

Přemek Těšínský za sporu krále Matyáše Uherského s Jiřím z Poděbrad (1438.—1471.) zůstal králi českému věren; bylo jej zříti při schůzi (l. 1469.) obou králů pod širým nebem mezi Olomoucem a Šternberkem.

Po smrti Jiříka z Poděbrad Těšínsko mnoho zakoušelo od krále Matyáše, který usiloval je připojiti k Uhrám.

L. 1471. zvolen za krále českého Vladislav polský; knížata Těšínská Přemek a Kazimír uznala jej za krále.

Král Vladislav l. 1479. postoupil Matyášovi Moravu a Slezsko.

Kníže Přemek II. skonal r. 1477., po něm ujal se kormidla vladařského Kazimír II. (1477.—1528.), jehož hlavní snahou bylo zaceliti rány, jež divocí Uhři Těšínsku zasadili.

Po smrti Matyášově l. 1490. sjeli se stavové Moravští a Slezští do Šumberka a usnesli se chrániti starých práv a vymoci od krále Vladislava slib, že nikdy jich od koruny české neoddělí.

Pomocí knížat Zikmunda Polského a Kazimíra Těšínského učiněna byla l. 1504. památná smlouva pro Slezsko, jíž se měl učiniti konec ústrkům mezi vládou duchovní a světskou. Mocí té smlouvy potom neměl býti volen na biskupství Vratislavské, *nežli kdo narozen byl v zemích koruny české*, a všechna beneficia i manství ve Slezích měla také jen domácím příslušníkům koruny české býti rozdávána. [2])

Kazimír II. byl ustanoven nejvyšším hejtmanem v celém Slezsku; též obdržel od krále Vladislava výsadu: posloupnost dědičnou až do čtvrtého kolena a raziti mince. Povznesl rolnictví a rybářství. Z jeho doby pochází znak Těšínska: jednohlavý zlatý orel v modrém poli.

Po něm Anna Braniborská a Jan z Pernšteina spravovali zemi za nezletilého Václava; po smrti Anny Braniborské Jan z Pernšteina sám, za něhož rozšířilo se na Těšínsku učení Lutrovo.

Václav III., vychovaný na dvoře královském v Praze, l. 1545. ujal se vlády a zemřel 1579. Za něho ztenčeno knížetství utvořením panstev Bílského, Frýštátského a Frýdeckého. Od Frýdecka brzy potom odštěpeno Místecko a přiloučeno zase k Moravě.

Kníže Václav vydal zákonník, který stavové až po smrti Václavově přijali; zákonník tento r. 1592. vyšel jazykem českým v Olomouci pod názvem: »Práva a zřízení knížetství Těšínského«, a byl v platnosti až do císaře Josefa II.

Obsah jeho týká se práva nejen soukromého a trestního, nýbrž i postupu práva a policejních opatření. V presidiální kanceláři krajského soudu v Těšíně chová se dosud ve vázané knize starý úřední opis tohoto zákona s potvrzením Marie Terezie a s vlastnoručním jejím podpisem. Zákonem tímto bylo prohlášeno, *že u soudu má se úřadovati a jednati jedině a výlučně v jazyku českém.*

---

[1]) **Dějiny knížectví Těšínského od V. Praska, str. 146—147.**
[2]) **Fr. Palackého Dějiny národa českého, V., str. 292.**

Obsahujeť článek 18. jmenovaného zákonníku toto ustanovení »Před soudem česky neb tomu jazyku podobnou řečí (myslí se nářečí) a ne jináče ode všech cizích i domácích mluveno a pře vedeny býti mají.« Článek 19. pak káže: »I nálezové a výpovědi tím jazykem činěni, vypovídání a psaní pod sekretem (pečetí) páně maršálkovým aneb pana sudího vycházeti, do knih zapisováni a stranám od pana kancléře vydáváni býti mají.« Německých neb polských listin soud nesměl přijímati, o čemž jedná článek dvacátý.[1]) Jediné Bílsko se neřídilo těmito ustanoveními.

Když kníže Václav dokončil pozemskou pouť, ujala se správy země jeho druhá manželka Kateřina Sedena (1579.—1594.); dobrá tato kněžna ujímala se poddaných jak proti domácí šlechtě, tak proti loupeživým vpádům. Památka na ni na Těšínsku posud žije v pověstech o »Černé kněžně«.

Nástupce její kníže Adam Václav (1594.—1617.) byl panovník marnivý, vrtkavý a marnotratný. Za panství jeho nabyl protestantism ještě větší půdy, sám do r. 1611. byl jeho přívržencem. Proti Turkům, ohrožujícím zemi, hájil hranic u Jablunkova.

Syn jeho Fridrich Vilém (1617.—1623.), vychovaný v cizině, jevil malou lásku k otčině; byl posledním Piastovcem na Těšínsku.

Frydrych odkázal knížetství sestře Alžbětě Lukrecii (1625.—1653.); kněžna Alžběta měla spor o knížetství s císařem, který jako král český nepotvrdil nároků jejích na léno. R. 1638. byl spor rozřešen tak, že kněžna bude vládnouti až do smrti, pak že knížetství spadne na korunu českou. Stavové a města ještě za života kněžnina slíbili císaři dědičnou věrnosť. Po bitvě na Bílé Hoře, za války třicítileté, Slezsko poměrně proti jiným zemím tolik neutrpělo, ačkoli dosti zkusilo od Kozáků, Sasů, Švédů i císařských vojsk.

Slezáci na přímluvu kurfiřta Saského přijati byli od císaře Ferdinanda II. na milosť a uznali jej za svého pravého krále a slíbili mu náhrady 300.000 zl.

Katolická reformace na Těšínsku konala se mírně, protože kněžna Lukrecie, ač horlivá katolička, odporovala přílišné přísnosti hlavně z příčin národohospodářských.[2]) V knížetství Těšínském donuceni byli protestanté vrátiti katolíkům 50 kostelů.[3])

Mezi vypuzenými ze země byl též Třanovský, zasloužilý tehdejší spisovatel český, luterský farář v Bílsku. Jeho »Cithara Sanctorum« (Písně duchovní staré i nové) dočkala se až na naše doby více než 70 vydání.

Ferdinand III. (1637.—1657.) jako král český udělil Těšínsko v léno synu svému Ferdinandu IV. Ferdinand IV., dávaje si holdovati, potvrdil zemi stará práva, a výslovně stavům zajistil užívání jazyka českého jako jediné úřední řeči na Těšínsku.

Když l. 1654. skonal, dostalo se Těšínsko bezprostředně pod panství Ferdinanda III. Leopoldovi I. (1657.—1705.) ještě nebylo ani 17 let, když mu dal otec Ferdinand Těšínsko v léno. Za válek tureckých obdrželo město Těšín pro svou věrnosť titul »královského města«. Josef I. (1705.—1711.) udělil protestantům větší volnosť u vyznávání

---

[1]) V »České Revue« I., Jazykové poměry ve Slezsku od Dr. Fr. Slámy, str. 645—646.

[2]) Dějiny Čech a Moravy, Dr. Ant. Rezek, I., str. 283.

[3]) V Dějinách Těšínska od Dr. Fr. Slámy, str. 178, uvádí se jich jen 49.

víry; jeho nástupcem byl Karel (1711.—1740.). Dne 12. května 1722. dal císař Karel VI. jako král český knížetství Těšínské v léno vévodovi Leopoldu Lotarinskému; vymínil si však, kdyby rod Lotarinský vymřel, že knížetství Těšínské zase spadne na korunu českou. Leopold zemřel l. 1741., po něm obdržel Těšínsko František Štěpán Lotarinský, jenž později pojal Marii Terezii za manželku. Za válek s Bedřichem II. vojsko pruské čtyřikrát do Těšína vtrhlo (1741., 1744., 1758. a 1759.). Přese všechno to Těšínsko zůstalo celé ze všech 19 knížetstev při Rakousku.

Až do Marie Terezie byla na školách těšínských čeština výhradným vyučovacím jazykem, až l. 1777. za panství tří nešťastných sedmiček zřízena byla v Těšíně hlavní škola německá, a od této doby počíná úsilnější poněmčování Těšína a země.

Úmrtím Františka (1755.), manžela Marie Terezie, spadlo Těšínsko jako léno koruny české na jeho syna Josefa II. Marie Terezie koupila od něho léno Těšínské a věnovala je l. 1766. dceři Kristině a manželu Albertu Mořici Saskému a všem potomkům jako nedílné léno koruny české. Vymínila si však, kdyby rod sasko-těšínský po meči vymřel, aby léno spadlo na korunu českou. Oba manželé brzo bez dítek zemřeli; po smrti jich dostal léno Těšínské arcivévoda Karel (1825.—1847.) a po něm jeho syn arcivévoda Albrecht, jenž skládal l. 1858. císaři Františku Josefu I. jako králi českému manskou přísahu.

Znění této přísahy jest: »Přísahám Pánu Bohu, Nejjasnějšímu knížeti a Pánu, Panu — — — římskému atd., králi, Pánu svému milostivému, *jako králi českému* jeho Milosti dědicům a vší koruně české věrnost manskou se všemi dědinami a zbožím — — — a přiříkám touž věrnost a poddanost manskou zdržeti a zachovati, jako dobrému a věrnému manu přísluší — — —«

R. 1862. zákonem ze dne 17. prosince č. 103. ř. z. zrušena veškera léna v zemi, a knížetství Těšínské proměněno na statek světěnský, jenž připadl po smrti Albrechtově arciknížeti Bedřichovi r. 1896.

Korunní léno knížetství Těšínské (posud název tento zachován) zapsáno jest v deskách zemských u krajského soudu v Těšíně (vl. č. 233), až do založení nových knih pozemkových v Praze. Tam čteme, že na základě c. k. zemské kommisse ze dne 23. března 1897. č. 508. byl vymazán poměr lenního svazku, aniž tím práva čekatelů fideikomisu byla poškozena. [1])

III.

Rozdělení, stručný zeměpisný popis a klimatické poměry.

Rakouské Slezsko rozděleno jest klínovitým územím markrabství Moravského, dotýkajicím se v délce 19 km. pruské hranice, na dvě části: na *Opavsko-Krnovsko* a *Těšínsko*.

Podle úředního a novinářského zeměpisu nazývá se východní část země »*Dolní Slezsko*« (Nieder-Schlesien) a severozápadní »*Horní*

[1]) Dle zpráv B. Šimečka v kalendáři Slezském, III.

Slezsko« (Ober-Schlesien). Nesprávné toto pojmenování vkradlo se do některých zeměpisných knih, odtud do novin a hlav mnohých našinců. Pojmenování toto příčí se dějinám, vždyť knížetství Těšínské a Opavsko-Krnovsko patřila vždy k Hornímu Slezsku [1]) (jehož větší část urvána koruně české), proto nemůže nyní Těšínsko slouti »Dolním Slezskem«.

Ze starého »Dolního Slezska« ponechal nám Bedřich II. jen malinkou část, jež slušela ku knížetství Nisskému: totiž Cukmantelsko, o němž se již zmínka stala. Toto Cukmantelsko sloučeno bylo s knížetstvím Opavsko-Krnovským. Též jména »Východní a Západní« Slezsko neodpovídají dějinám, a lid jich nikdy neužívá, proto měla by zmizeti; mělo by se psáti a mluviti o Těšínsku a Opavsko-Krnovsku, nebo zkrátka Opavsku.

Hranice Rakouského Slezska jsou: Opavsko-Krnovsko hraničí jižně a na východ s Moravou, na severu s Pruským Horním Slezskem a na severozápadě částečně s Dolním Slezskem. Těšínsko sousedí na západ s Moravou, na jihu dotýká se Uher, na východ Haliče a na severu Pruského Slezska (Ratiborska).

Na Opavsko- Krnovsku rozkládá se východní část Sudet, zvaná Jeseníky. Na Opavsku rozdělují se Nízké Jeseníky na planinu Benešovskou a Vítkovsko-Hrabyňskou. Horstvo toto jest po většině jednotvárná planina se širokými, nevysokými hřbety, asi z jedné čtvrtiny zalesněnými.

Planina Benešovská, ohraničená Černou Opavicí a Moravicí, zvedá se na severozápadě Benešova a směřuje ku Krnovu a Bruntálu, dostupujíc v okrese Bruntálském v Čertově Kopci výšky 823 m.; druhá její část, majíc původ na jihovýchodě Benešova, vysílá dvě ramena, napřažená na jihovýchod; severní z nich dosahuje u Slavkova 302 m., a pak klesá do údolí Opavice až na 250 m., kdežto druhé dotýká se ústí Opavice do Odry.

Planina Vítkovsko-Hrabyňská s výběžkem planiny Oderské (na pravém břehu Odry) zabírá ostatní část Nízkých Jeseníků na pravém břehu Moravice. Západní část této planiny, zabírající okresy Vítkovský a Oderský — planina Vítkovská — jest vyšší, průměrně 350 m. až 547 m., východní část — planina Hrabyňská — nižší, průměrně 250—450 m.

Knížetství Těšínské prostupuje část Moravských či Bílých Karpat zvaných Bezkydy, jejichž hlavní hřbet zvedá se podél jižních hranic země od východu na západ. Mezi Ostravicí a Olzou Bezkydy tvoří tři skupiny, totiž: Lysé Hory (1325 m.), Travného (1201 m.) a Javorového (1032 m.).

V území, jemuž vévodí Lysá Hora a Travný, rozkládají se tři údolí při řekách Morávce, Mohelnici a Ostravici. Poříčí Morávky, zvláště Ostravice, vynikají zajímavými přírodními krásami, takže volívají si je obyvatelé měst za letní obydlí. Na Morávce scházívá se dosti četná česká společnost z Těšína, Opavy a obou Ostrav.

Zmíněné řeky jsou přítoky Odry, vyvěrající na Moravě a tekoucí pak severovýchodním směrem. Od města Oder dává se Odra na jihovýchod a pak teče kolem hranic napřed knížetství Opavského a potom Těšínského k Bohumínu. Na pravém břehu přibírá Odra Ostravici, do níž ústí pod Frýdkem Morávka. Nad Mor. Ostravou vlévá se Ostravice do Odry; nad Bohumínem Olza, na jejímž pravém břehu asi uprostřed toku vystavěn Těšín.

[1]) Pruské Horní Slezsko hraničí nyní s naším Slezskem.

Na východ odtud proudí Visla, hostící na březích polská města Ustroň, Skočov, Strumeň. Z levé strany vtéká do Odry Opavice, jež od Krnova teče při hranici, až u Třebovic spojuje se s Odrou. Asi na poloviční této její pouti rozloženo jest hlavní město země, Opava. Z větších přítoků Opavice jmenujeme Moravici, jež asi čtvrt míle pod městem Opavou do ní se vlévá.

Větší rybníky, obydlené četným vodním ptactvem, pozorovati u Svinova; vody léčebné v českém kraji jsou, a to slané prameny v Orlové a kyselka v Melči skoro poněmčeném.

Za Krnovem počíná kolem pravého břehu Opavice úrodná rovina — malá Slezská Haná — škoda, že trpí častými povodněmi pro neúpravu břehů Opavice a Odry.

Slezsko jest na sever otevřeno, na jih ověnčeno horami, proto jest podnebí dosti drsné.

Větry přicházejí nejčastěji od západu nebo severozápadu. Na jaře foukají větry více severní, na podzim jižní; v zimě zuří chladný vítr severovýchodní — »Polák«.

Průměrná teplota podle Celsia v Opavě a Těšíně jest tato: [1])

V zimě v prosinci	v lednu	v únoru
V Opavě 0·7	2·4	0·4
V Těšíně 2·4	3·5	1·4
Na jaře v březnu	v dubnu	v květnu
V Opavě 2·8	8·6	14·2
V Těšíně 1·9	7·9	13·1
V létě v červnu	v červenci	v srpnu
V Opavě 18·6	19·6	18·5
V Těšíně 17·1	18·3	17·4
Na podzim v září	v říjnu	v listopadu
V Opavě 14·8	10·5	2·8
V Těšíně 14·2	10·4	2·8

IV.

Velikost země a její obyvatelstvo.

Rakouské Slezsko zaujímá 5.146 km.^{2}, z nichž 228.232 ha připadá na Těšínsko a ostatek na Opavsko. Na ploše této žije v 584 katastrálních obcích, místních 492 (mezi nimiž jest 26 měst a 7 městysů), dle posledního sčítání z r. 1890. 605.649 obyvatelů. Podle národnosti jest Čechů 129.814 = 22%, Poláků 178.114 = 30·2%, Němců 281.555 = 47·8%. Od roku 1888. přibylo: Poláků 15%, Čechů 2·8% a Němců 4·5%; tedy Čechů nejméně. Veliký vzrůst polského živlu dlužno přičísti hromadnému stěhování polských dělníků do Slezska, zvláště do uhelných revírů. Úbytek českého obyvatelstva vysvětlujeme, že na venkovské části okresu opavského přibývá obyvatelstva měrou skrovnou (9·7 obyv. na 1 km^2.,) pak malou uvědomělostí lidu. Dosti často se stává, že obecní písař, náhodou odrodilec (a těch jest hojně), vyplní sčítací archy, jak mu libo. Tak na př. roku 1880. Jarkovice a Vlaštovičky, dědiny blízko Opavy,

[1]) Dle Heimatskunde od Ant. Petra z r. 1880. str. 21.

byly ryze české, a r. 1890., tedy za deset let, jest v Jarkovicích 70 Čechů a 120 Němců; ve Vlašťovičkách 65 Čechů a 123 Němců, a přece do obou osad až na jednu německou dvoučlennou rodinu více Němců se nenastěhovalo. Rozum kdekomu praví, že za tak krátkou dobu z jedné rodiny nemohli se zroditi německému národu 243 příslušníci. V Opavě a jiných městech, kam venkované hojně se stěhují, domácí páni zase určují sami národnost obyvatelů svých domů; že takové určování nebývá na náš prospěch, můžeme býti jisti. Kdyby se sčítání provádělo spravedlivě, při nejmenším by nás přirostlo o 10—20.000.

Zajímavo jest pozorovati, jak vzmáhala se populace našeho Slezska: L. 1754. 154.207; 1770.—1771. 264.906; 1807. 334.363; 1827. 396.925; 1846. 473.239; 1851. 438.445; 1857. 462.051; 1880 565.475; 1890. 605.649 obyvatel.

V Opavě, Kateřinkách, Kylešovicích obyvatelstva hojně a rychle přibývá. Tak v letech 1880.—1890. v Opavě o 10%, v Kateřinkách o 17·5%, v Kylešovicích o 14·1%; za to ve venkovských dalších obcích okresu Opavského jen 2·5%. Na Klimkovsku, přese všechno to, že průmysl jest slabý, přece přebývá mnoho dělnictva pracujícího v Ostravě a Vítkovicích, což k lidnatosti okresu nemálo přispívá. Obývá tam 110 obyv. na 1 km.², kdežto Bílovecko, více zalesněné, má jen 100, Odersko 87 a Vítkovsko dokonce jen 77 duší na 1 km. [1])

R. 1890. čítalo Opavsko 305.499 obyv. proti 296.974 obyvatelům v r. 1880. Hustota obyvatelstva jest 106 na 1 km.², po odečtení měst, čítajících více než 5000 obyvatel, jen 89. Jest tedy vyšší než průměrná lidnatost Rakouska (79).

Přírůstek obyvatelstva za deset let činil 8515 duší, tedy pouze 2·9%, dojista velice malý. Městům přibylo 12·1% a venkovu toliko 1%. Svůj dosti skrovný přírůstek děkuje Opavsko jedině průmyslu, hlavně tkalcovskému, soukennickému a železářskému, vedle nemalého vlivu ostravské pánve. Jinak by bylo Opavsku obyvatelstva ubylo.

Z obyvatelstva jest 288.908 mužských, 316.741 ženských.

R. 1890. načítali 58·8% obyvatelstva od 15—60 let, 16·9% školáků (od 6—14 let) a jen 6·66% lidí přes šedesát let. Úmrtnosť dítek do pěti let jest až 48% všech úmrtí, což jest zajisté číslo vysoké. [2])

Mládež ve Slezsku, zvláště v horách, poněkud později dospívá než v jižních krajinách; muži jsou prostřední velikosti. Z mladíků, povolaných k odvodu, odvádí se 17—29%; vždy čtvrtý aneb pátý vyniká větším vzrůstem. Okolí Opavy patří mezi kraje, jež má větší muže.

Při zkoumání barvy vlasů, očí, kůže, poslední pozorování r. 1890. vykazuje tato dáta: Na Opavsku načítali 31·1% školáků s hnědýma očima a plavými vlasy, mnohem méně než na Těšínsku. Plavý typ (plavé vlasy, modré oči, světlá kůže) jest v Rakousku ve Slezsku nejvíce zastoupen (22·7%). Plavé oči mělo 56·2% školáků, světlou kůži 80%, modré a hnědé oči dvě třetiny.

Hnědý typ čítá jen 18·4% a jest hlavně v krajích slovanských, zvláště u Poláků na Těšínsku obvyklý.

---

[1]) V česk. lidu, r. VI., Hustota obyv. ve Slezsku od Dr. R. Bernarda.

[2]) Tato data vzata ze spisu »Die oester. ung. Monarchie in Wort und Bild«, Mähren und Schlesien str. 543—549.

1. Národnosť česká na Opavsku.

»Kraj Opavský až do markraběte Vladislava Jindřicha I.[1] byl úplně český. Když pak markrabí Vladislav počal usilovati o rozkvět hornictví v horách Jeseníkách, tak v kraji Olomuckém, jak v Holasovském, není pochybnosti, že volal kovkopy z Němec. Druhá příčina stěhování obyvatelů od západu byla nouze a hlad. Ve Flandrech totiž nastal po velikých povodních l. 1196. hlad; proto zchudlý lid hledal chléb hlavně v zemích českých a polských. Jiná zase příčina tomu stěhování nastala v Němcích. Králové němečtí, jsouce totiž mnohonásobně zaneprázdněni v Italii, vzdalovali se své říše, i zavládly v zemi za jich nepřítomnosti nepořádky i opanovalo pěstní právo. To ponoukalo také, stěhovati se. Tak přibyli do našeho kraje nepochybně Flamové z Flander, Sasové z Vestfálska, Frankové z Bavorska a konečně Němci ze severních krajin. Zeměpáni, vidouce v tom svůj prospěch, když se jim kraje zalidňují, přistěhovalce podporovali udělováním hojných svobod.«

Chceme-li poměr obyvatelstva slovanského k německému blíže určiti, nemáme k tomu jiných pomůcek, leč místních jmen, dle nichž můžeme seznati, jsou-li původu českého či německého. Podle těchto známek ztratili jsme buď docela aneb částečně tyto osady:

Cukmantl (Suchomasty), Cvilín, Býkov, Čermnou, Deštné, Moravici, Odry, Opavu, Opavici, Osoblahu, Klokočov, Sosnovou, Třemešnou, Bruntál (od hory Rudně má jméno), Děrné, Úvalno, Sádek, Benešov, Bílov, Bílovec, Brantice, Bratříkovice, Brumovice, Heraltice, Holčovice, Jakartovice, Jetřichovice, Lublice, Škrachovice (Skorochovice), Vítkov, Vikštejn (Vítkenštejn) atd.

Pohlédneme-li na mapu, shledáme, že zmíněné osady prostírají se skoro na tak veliké ploše, na jaké české obyvatelstvo nyní na Opavsku bydlí. Slezští Čechové kompaktně obývají na Opavsku v hejtmanství Opavském a Bíloveckém; mimo to malé menšiny vykazují některá německá města, zvláště Opava, pak český ostrůvek tvoří v okresu Bíloveckém Studénka, Pustějov.

Než určíme hranice českého živlu, předešleme přehled, jímž čtenář se poučí, jak jsme zastoupeni v jednotlivých hejtmanstvích. Do r. 1896. hejtmanství Opavské a Bílovecké byla jedním, téhož roku rozdvojeno toto na dvě, totiž na:

I. Hejtmanství Opavské. Toto hejtmanství má tři soudní okresy;

	Počet obcí míst.:	Počet obcí katastr.:	Čechové:	Poláci:	Němci:	
1. Oderský . . .	17	17	47	9	9.936	R. 1890.
2. Opavský . .	55	63	28.883	70	5.113	
3. Vítkovský . .	22	129	2.226	12	13.322	
Úhrnem . . .	94	209	31.156	91	28.371.	

II. Hejtmanství Bílovecké, jež tvoří dva okresy soudní:

	Počet obcí míst.:	Počet obcí katastr.:	Čechové:	Poláci:	Němci:	
1. Bílovecký . .	19	3	7.857	7	9.282	R. 1890.
2. Klimkovský .	21	7	15.118	115	4.087	
Úhrnem . . .	40	10	22.975	122	13.369.	

[1]) Vzato z »Děj. kraje Holas.« od V. Praska str. 139—140.

V hejtmanství Opavském dlužno jest míti zření k hlavnímu městu Opavě s vlastním statutem, čítajícímu 2423 Čechů, 377 Poláků a 18.562 Němců.

Chceme-li míti celkový počet Cechů z celého Opavsko-Krnovska, připočteme ještě menšiny.

	Čechové:	Poláci:	Němci:	
I. Z hejtmanství Bruntálského .	119	9	51.090	R. 1890.
II. » Frývaldovského	6	2	67.658	
III. » Krnovského . .	263	95	56.769	
Uhrnem . . .	388	106	176.517.	

Celkem napočteno bylo r. 1890. na Opavsku 305.499 duší, Cechů (18·6%), 696 Poláků a 238.816 Němců.

Snad nikdo nedovede najisto určiti, kolik jest na Opavsku rozhodně českých osad. Stává se zhusta, že venkoncem česká ves obratem ruky mění se v německou, t. j. volí s německou stranou.

Co se týče obcovací řeči (?), objevil se na Opavsku r. 1890. takový poměr národnostní:

Jméno osady	Čechové	Poláci	Němci	Poznámka
Soudní okres Opavský:				
Benkovice	336	—	10	
Bohučovice	375	—	—	
Branka	347	—	51	Částečně ohrož.
Budišovice	332	—	5	
Deštné	1	—	877	Poněmčeno
Domoradovice . . .	320	3	69	Ohroženy
Držkovice	134	—	8	Ohroženo.
Hlavnice	592	—	124	Částečně ohrož.
Hlubotec	639	—	23	
Holasovice	562	—	131	Velmi ohroženy
Hrabyň	809	1	25	
Hradec	185	—	101	Velmi ohrožen
Chabyčov	811	8	50	
Chvalikovice	451	—	—	
Jaktař	541	—	74	Dosti ohrožen
Jamnice	306	—	2	
Jarkovice	70	—	120	Velmi ohroženy
Jestkovice	398	—	5	
Jilešovice	239	—	—	
Kajlovec	250	—	7	Ohrožen
Kateřinky	3550	20	1051	Velmi ohrož.
Komárov	595	—	32	Ohrožen
Kylešovice	2099	—	—	Napadány
Lhota	190	—	—	
Lhotka	121	—	127	Velmi ohrožena
Litultovice	650	1	24	
Loděnice	157	—	495	Skoro ztracena
Mikolajice	436	—	—	

Jméno osady	Čechové	Poláci	Němci	Poznámka
Milostovice	323	—	—	
Mladecko	2	2	335	Poněmčeno
Mokré Lazce . . .	882	1	8	
Neplachovice . . .	617	—	40	Poněkud ohrož.
Nové Dvory	208	—	9	
Nové Sedlice . . .	505	—	1	
Otice	786	7	4	Napadány
Podolí	1018	—	157	Ohroženo
Podvihov	324	—	5	
Raduň	530	—	13	
Smolkov	502	7	7	
Slavkov	1079	—	7	
Stěbořice	735	—	30	
Suché Lazce . . .	883	—	41	
Štáblovice	588	—	12	
Štemplovec-Kamenec	421	—	24	Napadány
Štítina	733	—	39	
Uhleřov	336	—	—	
Vávrovice	517	1	122	Velmi ohroženy
Vlaštovičky	65	6	123	Valně ohroženy
Vršovice	537	—	6	Částečně ohrož.
Zlatníky	364	—	2	
Žimrovice	369	12	8	
Životice	1063	—	13	
Soudní okres Klimkovský:				
Bravantice	14	9	1144	Poněmčeny
Byslavice	580	—	7	
Čabysov	363	—	9	
Děhylov	528	7	14	
Dobroslavice . . .	453	—	9	
Jistebník	6	—	1367	Německý
Klimkovice	1940	5	472	Částečně ohrož.
Krásné Pole	623	—	5	
Lhota Horní . . .	334	—	—	
Lhota Malá	484	3	—	
Martinov	514	1	—	
Plesná	711	4	8	
Polanka	2347	3	114	
Polom Velká . . .	999	—	24	
Poruba	905	—	6	
Pustkovec	484	6	—	
Střebovice	599	5	57	Dosti ohroženy
Studénka	1534	14	272	Částečně ohrož.
Svinov	1071	50	209	Velmi ohrožen
Vřesina	629	—	—	

Jméno osady	Čechové	Poláci	Němci	Poznámka
Soudní okres Vítkovský:				
Albrechtice Lesní .	369	—	8	Ohroženy
Březová	347	—	8	Trochu ohrožena
Filipovice	39	—	161	Skoro poněmč.
Jančí	227	—	25	Trochu ohroženo
Jelení	2	—	165	Poněmčeno
Klokočov Velký . .	12	1	1206	Poněmčen
Leskovec	233	—	207	Velmi ohrožen
Lhotka	6	—	274	Poněmčena
Lublice Stará . . .	4	—	512	Poněmčena
Melč	83	7	929	Skoro poněmč.
Ratkov	351	—	796	Hodně poněmč.
Svatoňovice	4	—	576	Poněmčeny
Větřkovice	516	—	269	Ohroženy
Vítkov-Město . . .	22	4	3190	Německý
Vítkov Horní ves . .	11	—	1788	Německý
Soudní okres Bílovecký:				
Bílov	27	6	791	Poněmčen
Bílovec	48	—	4103	Německý
Bravinné	6	—	539	Poněmčeno
Děrné	235	—	501	Valně ohroženo
Jakubčovice . . .	514	—	—	
Jílovec	103	—	41	Velmi ohrožen
Kyjovice	600	—	3	
Lubojaty	710	—	220	Ohroženy
Lukavec	509	—	48	Velmi ohrožen
Polom Pustá . . .	903	—	34	Napadána
Pustějov	988	1	41	Dosti ohrožen
Radotín	12	—	397	Poněmčen
Skřipov	706	—	54	Poněkud ohrož.
Slatina	771	—	180	Poněkud ohrož.
Těškovice	691	—	11	
Tísek	465	—	—	
Vyškovice-Hrabství .	631	—	13	

Seznam tento nám prozrazuje, že jen 14 obcí na celém Opavsku českém nemá německého přiměšku, totiž: Bohučovice, Chvalikovice, Jakubčovice, Jilešovice, Kylešovice, Lhota, Mikolajice, Milostovice, Uhleřov, Lhota Horní, Malá Lhota, Martinov, Pustkovec, Vřesina; ostatní osady více méně mají vesměs po několika Němcích, vlastně odrodilcích; zároveň nás poučuje, jak bledě jest s naší národností na Opavsku. Z měst jediné Klimkovice jsou české, o něž se tamější odrodilci pokoušejí, by je dostali pod německé komando.

Opava ještě před padesáti lety měla češtější ráz, všichni starousedlí měšťané uměli mluviti po našemu, nyní, byť kdo z nich česky uměl (a zná jich mnoho), stydí se za krásný jazyk český. V katalogu

arcidioecese Olomucké je psáno, že r. 1852. v Opavě ve farnosti u P. Marie, jež byla mnohem větší než druhá u sv. Ducha, užívalo se jazyka českého a německého [1]) a ve farnosti u sv. Ducha německého a českého; údaje tyto dokazují, že tehdy čeština v Opavě převládala.

Jak Opava ještě l. 1602. byla česká, svědčí tento případ: »Ezechiel Gyller [2]) osvobozen byl l. 1602 ouřadu konšelského mimo jinou příčinu i proto, že neuměl česky, což na posouzenou národních poměrů výborná zpráva. V osvobozovacím listě čte se, že Gyller prosil, »abychom, prohlédajíce k tomu, že on pro uživení manželky a dítek po živnosti a handli svém po světě pracuje a tudy nemálo nám do důchodů našich přes rok odvozuje, považujíce i to, že on jazyku českého povědomý nejsouce, tu milosť učiniti a jeho do živobytí všech a všelijakých úřadů . . . listem naším císařským otevřeným osvoboditi ráčili.«

Nyní v Opavě nesnesou českého nápisu, že prý je takový skvrnou »praněmeckého« města«, jen peníze českého venkova jsou jim mily.

Vylíčiv hlavně statistickými daty stav naší národnosti na Opavsku, (Krnovsko celé jsme již ztratili), přikročuji *k vypsání hranic, jež nyní objímají plochu osídlenou Čechy.*

Hraniční čáru mezi Čechy a Němci tvoří tyto obce: na severu na pomezí Pr. Slezska Holasovice (562 Čechů, 131 Něm.), pak na východ Loděnice (157 Č., 495 N.), dále Kamenec (se Štemplovcem 421 Č., 24 N.), Jamnice (306 Č., 2 N.), Nové Dvory (208 Č., 9 N.), Hlavnice (592 Č., 224 N.), Litultovice (650 Č., 24 N.), Lhotka (121 Č., 127 N.), Melč (83 Č., 929 N.), Ratkov (351 Č., 929 N.), Lesní Albrechtice (369 Č., 8 N.), Březová (347 Č., 8 N.), Jančí (227 Č., 25 N.), Mor. Leskovec (233 Č, 207 N.), Lukavec (509 Č., 48 N.), Děrné (235 Č., 501 N.), Jílovec (103 Č., 41 N.). Slatina (771 Č., 180 N.), Tísek (465 Č., — N.), Lubojaty (710 Č., 220 N.), Byslavice (580 Č., 7 N.), Josefovice, Fonsdorf ($^1/_3$ něm.), Polanka, Svinov, Třebovice, Martinov, Děhylov, Dobroslavice, Jilešovice, Chabyčov, Háj, Smolkov, Štítina-Dvořisko (733 Č., 39 N.), Komárov (595 Č., 122 N.), Kateřinky (3550 Č, 1051 N.), Karlovec (s Opavou tvoří jednu obec), Palhanec, Vávrovice (517 Č., 122 N.), Držkovice (134 Č., 8 N.), Holasovice.

Přirovnání číslic, udávajících počet Čechů a Němců, hlásá nám, že hranice nemáme příliš pevny, že Hanibal jest před branami . . .

Jazyk český neutrpěl valné pohromy toliko v chrámích, takže znova dokazuje se pravda, že církev jest nejlepší strážkyní národností. Dle katalogů Olomucké arcidioecese z r. 1820., 1848., 1852., 1869., 1899. v děkanství Krnovském, Oderském, Bíloveckém, Jakartovském, Hradeckém a Budišovském staly se nepatrné změny.

V děkanství Opavském v Neplachovicích r. 1820. v chrámě užívali jen češtiny, r. 1848. češtiny a němčiny, kterýž poměr trvá až do dneška. V Opavě u P. M., jak již zmíněno, r. 1852. byl jazyk český a německý, a nyní naopak.

---

[1]) V katalogu, v které osadě ten který jazyk převládá, je na prvém místě.
[2]) Kulturní obraz českých měst, I., str. 648., Zikm. Winter.

V děkanství Jakartovském tyto proměny jsme našli:

		r. 1820.	1848.	1852.	1869.	1899.
Ve farn.	Jakartovské jazyk	n. a č.	něm.	něm.	n. a č.	něm.
»	Heřmanické »	n. a č.	něm.	něm.	n. a č.	něm.
»	Melecké »	č. a n.	n. a č.	n. a č.	č. a n.	č. a n.
»	Moravické »	čes.	něm.	něm.	n. a č.	n. a č.

Na Hradci r. 1848. užívalo se ve chrámu P. češtiny a němčiny. nyní jest jazyk český; v Bílovci r. 1820. byla řečí chrámovou němčina, r. 1852. a 1899. němčina a čeština; v témže děkanství ve farnosti Bravantické r. 1820. němčina, r. 1852. a 1899. němčina a čeština. Ve Velkém Klokočově r. 1820. čeština a němčina, r. 1852. a 1899. němčina a čeština.

2. Národnosť česká na Těšínsku.

P. profesor V. Prasek jest toho mínění, [1]) »že nepochybně a zvláště na Frýdecku lid český sedí ode dávna čili autochtonně.« Mínění své prokazuje místními a osobními jmény a dí, že blíže Bohumína a Muglinova silně stýkaly se živel český a polský.

Dále o vlivu češtiny na polštinu podotýká, »že spisovná čeština na Těšínsku mohla influenci působiti po roku 1434., nikoli již za krále Jana, ale influence ta byla by bezúčinná zůstala, kdyby nebylo živlu českého bývalo, jak zřetelně svědčí okolnosť, že na Opolsku a Ratiborsku se nic nepočeštilo, anobrž čeština všude tam volně polštině ustupovala, jakmile přirozenou a elementární silou začala působiti obrozená polština.« Též na Těšínsku od r. 1848. ustupovala čeština volně polštině, a ustupuje jí i v přítomnosti.

Celkem napočteno r. 1890. na Těšínsku 300.150 obyv., žijících ve 213 místních a 256 katastralních osadách. Z obyvatelstva tohoto jest 73.879 (24.6%) Čechů, 177.403 Poláků a 41.857 Němců.

Čechové na Těšínsku bydlí též v souvislém celku, v němž od několika let utvořil se německý ostrůvek ve Frýdku. Na Těšínsku žijí Češi hlavně v hejtmanství Fryštátském a Těšínském.

Statistická tato tabulka úřední budiž zrcadlem, (ne však úplně jasným [2]) národností v zemi Těšínské.

Hejtmanství	Soudní okresy	Počet obcí míst.	Počet obcí kat.	Češi	Poláci	Němci
Těšínské . .	Frýdecký . . .	33	36	36.899	622	1.025
	Jablunkovský .	20	22	63	25.607	622
	Těšínský . . .	49	67	4.912	39.258	9.150
Fryštátské .	Bohumínský . .	24	33	7.747	33.221	2.313
	Fryštátský . .	16	20	19.258	17.477	3.159
Bílské . . .	Bílský	18	22	89	16.181	9.191
	Skočovský . .	35	38	96	28.947	1.758
	Struměnský . .	15	18	76	13.564	729
Města s vlastním statutem	Bílsko	—	—	416	2.249	11.128
	Frýdek	—	—	4.341	292	2.639

[1]) Dějiny kníž. Těš., str. 104, 110, 191.
[2]) Pro nesprávné sčítání úřední r. 1890.

Nejvíce zalidněn jest Čechy okres Frýdecký, po něm Fryštátský, nejméně Jablunkovský.

Mluvíce o Opavsku českém uvedli jsme počet obyvatelstva podle obcovací řeči, totéž učiníme jednajíce o Těšínsku.

Jméno osady	Čechové	Poláci	Němci	Poznámka
Okres Frýdecký.				
Frýdek	4341	292	2639	Velmi ohr. Němci
Bártovice	1455	34	25	
Baška	1119	5	111	Ohrožena Němci
Bludovice Horní	521	7	5	Ohrož. Poláky
Bludovice Prostřední	548	182	7	
Bruzovice	1046	—	20	
Datyně Horní	769	3	6	
Dobrá	1708	—	63	Poněkud nakaž. němectvím
Janovice	1802	—	16	
Kaňovice	215	1	—	
Krásná	1756	—	47	
Kunčice Velké	1548	45	5	
Leskovec	1014	172	150	Velmi ohr. něm.
Lhoty Nižní	413	—	—	
Lhoty Vyšní	1204	2	10	
Lubno	795	—	2	
Malenovice	632	—	—	
Morávka	4275	10	47	
Nošovice	726	12	7	
Nová Ves	578	—	3	
Pazděrna	566	—	—	
Pražma	511	1	33	
Pržno	375	5	—	
Raškovice	1222	4	19	
Ratimov	1262	9	120	Ohrožen Němci
Řepiště	975	7	—	
Sedliště	987	16	—	
Skalice	1137	10	6	Ohrožena odrodilci
Staré Hamry	2504	12	57	Hrozně zanedbány
Staré Město	1175	18	124	Dosti ohr. Němci
Šenov	2301	26	73	Poněkud ohr. Pol.
Venclovice	1086	30	11	
Vojkovice	355	5	29	
Žermanice	319	1	—	
Okres Fryštátský.				
Darkov	6	1008	30	Polský.
Dětmarovice	1353	730	30	Ohroženy Poláky
Doubrava (Dombrová)	1987	893	120	Ohrožena Němci i Poláky
Fryštát	46	2368	666	
Kačice	2	953	20	
Karviná	394	6235	718	

Jméno osady	Čechové	Poláci	Němci	Poznámka
Kunčice Malé . . .	3	1893	20	
Lazy	622	1507	15	Češi ohr. Poláky
Louky	3	1081	28	
Marklovice	11	1132	11	
Orlová	2199	984	157	Ohrožena Poláky
Petrovice	5	886	134	
Poremba	43	945	3	
Ráj	1	809	38	
Staré Město	44	2072	138	
Stonava	7	2294	27	
Suchá Dolní . . .	617	486	—	
Suchá Horní . . .	2	1623	33	Polská
Suchá Prostřední .	377	623	1	Popolšťuje se
Žibřidovice	17	1647	57	
Okres Bohumínský.				
Bohumín	99	638	386	Polský
Heřmanice	1166	143	7	
Hrušov	1006	313	837	Velmi ohr. Němci
Kunčice Malé . . .	944	134	39	
Lutyně Německá .	16	2412	36	Popolštěny
Lutyně Polská . . .	14	1157	11	Popolštěny
Michálkovice . . .	1660	1079	82	Ohr. Poláky i Němci
Muglinov	573	149	58	Poněkud ohr.
Petřvald	269	3462	211	
Pol. Ostrava . . .	10667	1840	431	Ohrožena Němci
Pudlov	311	571	128	
Radvanice	1860	362	70	
Rychvald	6	3018	4	Polský
Šunychl	78	835	—	
Záblatí	589	4	9	
Z okresu Těšínského.				
Bludovice Dolní . .	3	1919	39	
Datyně Horní . . .	23	488	1	
Dobratice	774	41	—	
Domaslovice Dolní .	769	92	10	
Domaslovice Horní .	791	12	6	
Hnojník	8	529	18	Popolštěn
Šebišovice	915	21	—	
Tošonovice Dolní .	469	270	13	
Tošonovice Horní .	23	352	3	Přifař. do českých Domaslovic; přiškoleny do polsk. Hnojníku.
Těšín	599	6170	7664	

Na celém Těšínsku jsou tři dědiny české, nepromíchané jiným živlem: Malenovice, Pazděrna a Lhoty Nižní, v ostatních osadách stýkají se až na několik výjimek všechny národnosti.

Celkem národnostní rozhraní běží nyní kolem těchto obcí: Vrbice (ohrož.), Záblatí (589 Č., 4 P. a 9 N.), Rychvald, Doubrava (1987 Č., 893 P., 120 N.), Karviná (394 Č., 6235 P., 718 N.), Prostřední Suchá (377 Č., 623 P., 1 N.), Dolní Suchá (617 Č., 486 P.), Prostřední Bludovice (548 Č., 182 P., 7 N.), Horní Bludovice (521 Č., 7 P., 5 N.), Dobratice (774 Č., 41 P). Morávka (4275 Č., 10 P. a 47 N.) až na hranice uherské; na východě české obce hraničí s českým krajem Moravským a Pruským, jediný Frýdek jest u hranice hodně poněmčený.

Z pohraničních dědin ještě jsou ohroženy: Baška, Staré Město, Lipina, Leskovec, Ratimov, Malé Kunčice, Polská Ostrava, Hrušov. V městě Těšíně žije 599 Čechů.

Jazyk chrámový za posledního padesátiletí došel na Těšínsku několika změn, jež týkají se jazyka polského a českého, jen ve dvou případech jazyka německého. (Karviná a Fryštát)

Český živel obývá hlavně tři děkanství: Frýdecké, Fryštátské a Karvínské, proto dále podáváme přehlednou tabulku o řeči, jíž užívá se v kostelích.

V děkanství Frýdeckém, celém českém, stala se jen proměna v jedné farnosti, totiž v Hnojníku. Až do r. 1873. kázalo se v Hnojníku česky, až farář Alois Vorel (1873—1888) zavedl polštinu. Nyní jest Hnojník polský.

Ve Frýdku při školní mši sv. o 9. hod. zpívávalo se německy, a jen ve velké svátky byla německá kázaní; nyní konají se německé exhorty každou neděli a svátek při školní mši svaté.

Na Polské Ostravě káže se druhou neděli na velké — polsky dělníkům polským.

Děkanství	Jméno fary	1863	1880	1885	1886	1891	1894	1897	Rok, kdy se v listinách jmenuje	Poznámka
		Jazyk chrámový								Fara zal. r.
I. Frýdecké	Borová	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	1573	
	Bruzovice	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	1297	
	Dobrá	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	1302	
	Dobratice	—	č.	č.	č.	č.	č.	č.	1573	1867
	Domaslovice	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	1447	
	Frýdek	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č. n.	1255	
	Hnojník	č.	p.	p.	p.	p.	p.	p.	1315	
	Janovice	—	—	—	—	—	č.	č.	1573	1893
	Morávka	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	1573	
	Sedliště	—	č.	č.	č.	č.	č.	č.	1447	1871
	Skalice	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	1315	
	Staré Hamry	—	č.	č.	č.	č.	č.	č	1573	1864
II. Fryštátské	Něm. Lutyně	č.	p.	p.	p.	p.	p.	p.	1447	
	Dětmarovice	č.	p. č.	p. č.	p. č.	p. č.	p. č.	p. č.	1447	
	Bohumín	p. n.	p. n.	p. n.	p. n.	p. n.	p. n.	p. n	1255	
	Rychvald	p.	p.	p.	p.	p.	p.	p.	1447	
	Petrovice	p.	p.	p.	p.	p.	p.	p.	1335	
	Fryštát	p.	p.	p.	p. n.	p. n.	p. n.	p. n.	1255	
	Žibřidovice	p.	p.	p.	p.	p.	p.	p.	1335	

Děkanství	Jméno fary	1863	1880	1885	1886	1891	1894	1897	Rok, kdy se v listinách jmenuje	Poznámka
		Jazyk chrámový								Fara zal. r
III. Karvinské	Bludovice . .	p.	p.	p.	p.	p. č.	p. č.	p. č.	1297	
	Karviná . .	p.	p. č.	p. č.	p. č.	p. n.	p. n.	p. n.	1447	
	Orlová . . .	p.	č.	č.	č.	č. p.	č.	č. p.	1229	
	Petřvald . .	č. p.	p.	p.	p.	p. č.	č. p.	č. p.	1447	
	Pol. Ostrava .	č.	č.	č.	č.	č. p.	č.	č. p.	1229	
	Ratimov . .	č.	č.	č.	č.	č.	č.	č.	1315	
	Šenov . . .	p.	p.	p.	p.	p. č.	p. č.	p. č.	1255	
	Suchá Horní	—	p.	p.	p.	p.	p.	p.	1447	1866
	Suchá Prostř.	p.	p. č.	p. č.	p. č.	p. č.	č. p.	č.	1315	
	Stonava . .	—	p.	p.	p	p.	p.	p.	1315	1877
	Těrličko . .	p.	p.	p.	p.	p.	p.	p.	1268	

Že v schematismu udávají se při některých farnostech dva jazyky, neplyne z toho, že se musí v kostele kázati též dvojí řečí; někdy katalog chce jen říci, že jest ve farnosti zastoupena druhá národnosť v nějakém počtu. Na rozhraní jazykovém (česko-polském) záleží mnoho na duchovním správci; často podle rozhodnutí jeho změní se jazyk v kostele i ve škole. Na prospěch Poláků se strany duchovních správ působí se hlavně v Bohumíně, v Rychvaldě, v Dětmarovicích, v Doubravě a Petrovicích.

O lidu českém na Těšínsku a na Opavsku pravívá se, že mluví nářečím lašským, ačkoli sám Lachy se nenazývá.

Druhdy dělil se český lid na Těšínsku na Valachy a Lachy; staří lidé pravili mi, že Valaši jsou na Morávce, Krásné, Mohelnici, St. Hamrech, Hamrovicích, na Borové, Malenovicích, Lubně, Pržně Nové Vsi, Janovicích, Bašce, Starém Městě, Skalici, Raškovicích, Vyšních a Nižních Lhotách, Nošovicích, Dobré, Sedlištích, Leskovci (skoro poněmčen), Bruzovicích, Pazděrné a Kaňovicích.

Hranici přechodnou tvoří Žermanice, Šebišovice, Horní a Dolní Domaslovice, Tošanovice Horní a Dolní, Dobratice; v ostatních osadách bydlí Laši.

Valaši mívávali na salaších hojná stáda »statku« a zabývali se nejen chovem dobytka, nýbrž i vyráběním valašského sukna, »valašského« sýru (brynze), valašením dobytka [1]) atd.

»Tuto živnosť napočali ve Slezsku skuteční Valaši, čili rumunští Vlaši, kteří ovšem své národnosti neuchovali, ač rumunská jména některým horám na Slezsku jako Kičeřě, Gahuřě a Mahuřě dali«. Více názvů rumunských zachovalo se v terminologii salašnické, kteráž jest říkajíc všecka rumunská. [2])

Pro valašské hospodářství hodily se hory s lesními lučinami, kteréž knížecí komoře nenesly žádného užitku. — Tyto knížecí hory rozděleny byly na tři díly, to je na troje vojvodství. Na jednom tom díle vládl »valašský« vojvoda, maje sídlo na Lhotě, na druhém vládl sídle v Jablunkově, na třetím sídle ve Visle.

[1]) Věstník »Matice Opavské« seš. 2., str. 41, Vlastenecké putování po Slezsku, str. 347—348.

[2]) »Lid a národ« od Fr. Bartoše z r. 1893.

Vojvoda byl zároveň starostou práva a úřadu valašského, maje k ruce 9. přísežných. — Vojvoda nepochybně pečoval, aby Valaši odváděli platy a desátky do knížecí komory. Celkem činili pastevní důchody knížecí 3027 zlatých; za pastvu černého dobytka (bukvice, žalud) docházelo 260 zlatých.

Rumunský živel ve století 12.—16. rozvinul znamenitou rozpínavosť, usadiv se značným počtem jednak v Alpách dalmatských, v Pomoří, v Srbsku a v Charvatsku, jednak v Sedmihradech a v Bukovině, vysílaje odtud mezi haličské Rusy a Poláky osadníky a pastýře. Z Haliče se ubírali pastýři tito dále se svými stády, až se dostali do hor Slezských a nynějšího Valašska Moravského, kde jako jinde v jedno splynuli s obyvatelstvem slovanským.

Lid v okresu Bohumínském a Fryštátském, tak zvaní Laši, [1]) nazývá sice ještě dnes zámožnější obyvatele okresu Těšínského a Skočovského Valachy, kteří kdysi mívali hojná stáda dobytka na salaších horstva Těšínského, až daleko k Jablunkovu, ale goral sám nenazývá tyto zámožnější obyvatele okresů Těšínského a Skočovského, jichž ženy a dívky dosud nosí malebný a drahocenný kroj valašský, Valachy, nýbrž důlňáky.

V Těšínsku na rozhraní řeči české a polské »Lach« a »Vałach« jsou vzájemnými přezdívkami; jinde jméno »Lachův« sousedům udělují; na př. Bruzovjanům u Frýdku jsou Laši v Bludovicích a jinde, kde »łondzo po polsku«.

Na rozdíle ł a l zakládá se různý význam slov; ł zní hruběji, l jemněji, zcela jako v polštině. »Łach« jest trhan, Lach jméno obyvatele.

P. farář Poledník z Ratimova, rodilý na Těšínsku, vylíčil mi rozdíly mezi Lachy a Valachy. Rozdíly tyto spočívají v kroji a řeči; krojové přestaly, ale v řeči jeví se posud.

Valaši stříhali se krátce; jen v týle nechali si dlouhé vlasy až přes límec jako staří Hanáci i někteří nynější u Kroměříže; Laši se stříhali víc po modě, nosili dlouhé vlasy, ale sčesovali je přímo do čela, netrpíce v týle delších vlasů. O rozdílném úboru stane se později zmínka v pojednání o kroji.

Nářečí Lachů zabíhá víc do polštiny, Valachů podobnější jest dialektu opavskému Na př. Valaši dí »prši«, Laši »pada«; na rozhraní »padzě«; genitiv náměstky »který« zní po valašsku »druheho«, po lašsku »drugygo«, od jeden — jedneho a jednogo. Valach praví »prvni«, Lach »pierši«. Valaši mluví »budě«, Laši »bedě« (v Šenově, Bludovicích), valašsky »krava«, lašsky »krovo«, valašsky »zimu«, lašsky »zimnium« (zemí), valašsky »košťu«, lašsky »košťum«, valašsky »robu«, lašsky »robum«, valašsky »něsu«, lašsky »něsom«, valašsky »něsu«, lašsky »něsum« (nesou), valašsky »vidzio«, lašsky »vidźum« (vidí mn. číslo), valašsky »jo sym je«, lašsky »jo sym jest«, valašsky »oni su«, lašsky »oni som«, valašsky »stojo«, lašsky »stojum«. [2])

Instrumentály, kde možno, končí se u Vlachů na »u«, a u Lachů na »um«, jako na Opavsku; též třetí osoby množného čísla po valašsku zní na »u«, po lašsku na »um«. Příležitostně dotkneme se nářečí valašského a lašského znova.

---

[1]) Dr. Sláma, »Vlastenecké putování po Slezsku« str. 347.
[2]) Fr. Bartoš, Dialektologie moravská I., str. 97.

Že v sousedství obou slovanských kmenů, Čechů a Poláků, bez třenic národnostních není, jest na bíledni. Polákům obyčejně pomáhají Němci, jimž velice na tom záleží, by bratrští národové navzájem se potírali, řídíce se heslem »duobus dimicantibus tertius gaudet«.

Hlavním městem kraje českého na Těšínsku jest Frýdek.

Frýdek ještě po letech sedmdesátých měl české zastupitelstvo, a nyní jest »deutsch-nacional« (německo-nacionální).

Ráz Frýdku jest německý, ačkoliv žije v něm 4341 Čechů a 2639 Němců. (?) Jen několik nápisů prozrazuje, že ve Frýdku jsou též naši lidé. Obrať se kam chceš, všude se rozpíná němčina. Ve školách odrodilý ředitel František Havránek z Paskova germanisuje o závod, u okresního soudu Vanitschek (!) hájí do posledního dechu německé (!) državy, až i žaluje ve Vratislavi, že odvážili se faráři z Borové a Janovic zaslati české dopisy; žid fabrikant Landsberger vzal si do práce dělnictvo . . . A naši vůdcové? Není nadšení, není hlavy!

V »Besedě« předplácí se toliko »Op. Týdenník« a »Těš. Noviny«, ostatek dodává se zadarmo, a přece jest skoro prázdná.

»Hotel Janda« má prý býti druhým či prvním střediskem Čechů Frýdeckých a okolních; zavítáš tam, a němčina zaléhá do uší hustěji než čeština. Seznam vyložených novin poučí tě o dalším: Welt-Blatt, Silesia, Das interes. Blatt, Meggendorfer Blätter, Národní Listy, Lidové Noviny, Radikální Listy, Hlasy z Pobečví, Hum. Listy, Op. Týdenník, Noviny Těšínské.

Ve Frýdku školáci zdraví pozdravem »Gelobt sei Jesus Christus«, právě jako v Prusku, českým lidem obývaným; na náměstí procházející se mluví kulturní řečí, jen stlumený hlas českého dělníka, jdoucího z továrny, tě potěší. Kdyby nebylo poutního místa Panny Marie Frýdecké, nebylo by žádného obveselení ve městě, přes všechno to, že Frýdek má krásnou polohu.

Doufejme, že poměry se zlepší; česká obecná škola zřízena loni (1899.), v sousedním Místku české gymnasium. Působení těchto vzdělávacích ústavů nebude bez účinku.

Z Těšína vychází pobídka k vlastenecké práci, tam sídlí několik vlastenců, majících k rukám »Těšínské Noviny«. Českých služeb Božích v Těšíně 599 Čechů nemá; v kostelích katolických káže se polsky při ranních a velkých službách Božích a po deváté německy.[1]) První osobou jest superintendent Haase, úhlavní nepřítel Čechů a vroucí přívrženec německých liberálů.

Roku 1865. Ott, Těšínský farář protestantský, na místě českých knih církevních zavedl knihy polské.

Polská Ostrava jest největší osadou českou na Těšínsku; r. 1890. chovala ve svém obvodu 10.667 Čechů, 1840 Poláků a 431 Němců, kterýžto počet nyní jest daleko větší. Nápis na škole od Mor. Ostravy »Škola« a z druhé »Schule« uvědomuje nás, že němectví na Polské Ostravě je dosti silno Roku 1899. vymohli si Němci jednotřídku s paralelkou o 100 žácích; k zápisu dítek zvali dvojjazyčně! Závody uhelné jsou v rukou německých. Severní dráha má osm jam, hrabě

---

[1]) Jest opraviti, co píše p. Ig. Hořica v »Obrázcích ze Slezska« na str. 72, že v kostelích katolických v Těšíně začalo se kázati po německu, v kostelích evangelických po polsku.

Vlček čtyři, Akciová společnost (Salm) tři, Guttmann jednu, Zvěřinové jednu, a ty Němce nikdy neopustí.

Češi mají jen českou knihtiskárnu, utrakvistické školství a kostel, do něhož vniká polský živel. Jest tedy Ostravanům všech sil napjati, by posici svou udrželi.

Takový je stav národnosti naší na Těšínsku, přesmutný a přebědný, a přece nesmíme Těšínsko vydati Němcům. Kdyby se tak stalo, stržen by byl poslední most spojující nás se slovanským východem. Co se týče Poláků, nechceme jim bráti, což jejich jest, ale své državy chceme hájiti do posledních sil.

Všímejte si na Moravě a v Čechách pečlivě Slezska a pamatujte na bratry, na výsost cizáckými vlnami ohrožené!

V.

Z dějin písemnictví a národnosti české na Opavsku a Těšínsku. [1])

(1205.—1648.)

»Čím dále tím patrněji vychází na jevo, že účast Slezska vůbec na českém písemnictví pro starší doby jest veliká; hlavně od Opavska šířila se čeština do sousedních knížetství Slezských i do jiných krajů polských. Tato účast není však dosti patrná z Jungmannových dějin literatury české a z Jirečkovy rukověti, nýbrž shledáváním tiskopisů Opavských i Slezských, a jiným podrobným badáním sneslo se již značné množství doplňků k oběma jmenovaným spisům. A přece práce ta ještě daleko není u konce.« [2])

Úkolem naším není doplniti, co Jungmannovi a Jirečkovi schází, nýbrž máme v úmyslu sestaviti na základě přístupných nám pramenů dějiny písemnictví a národnosti české na Opavsku a Těšínsku. Protože národnost a písemnictví úzce spojeny jsou, podáváme dějiny obou společně.

Nejstarším snad památníkem jazyka českého ve Slezsku jest nápis na hradě Vikštejně, Vítkem z Kravař založeném: »Pomoz Bože z núze tvému věrnému sluze. Anno 1205«.

Prvním na ten čas známým spisovatelem českým z Opavska jest mistr *Kundrát z Benešova.* Pocházel z Dolního Benešova, studoval na vysokých školách Pražských; stal se r. 1370. bakalářem, a r. 1382. mistrem sedmera umění i učiněn mistrem v koleji Karlově. Kundrátův spor s mistry vysokých škol Pražských okolo r. 1389. o příslušnost k národu českému jest pozoruhoden pro dějiny země Opavské. Napsal český »Sekventionář«. Podobá se, že i postilla, chovaná v knihovně Olomucké, r. 1388. byla od něho sepsána.

Jan z Opavy, druhdy farář Lanškrounský a kanovník Brněnský, r. 1368. na rozkaz Albrechta III. pořídil nádherné evangelium české

[1]) Hlavně užito: V. Praska »Rodáků z Opavska a Frýdecka«, Czechische Sprache und Literatur v díle: »Die oest.-ung. Monarchie in Wort und Bild« (Mähren und Schlesien, 612—621), pak jeho článků ve »Věstníku Matice Opavské«, »Op. Týdenníku«; dále pojednání rozličných spisovatelů v kalendáři Slezském, »Věst. Matice Op.«, »Těšínských Novinách«, »Op. Týd.«, »Našem Domově«, »Obzoru«, »Světozoru« a j.

[2]) »Věst. Mat. Op.« č. 2. Vinc. Prasek, str. 20.

ve zlatě s drobnomalbami.[1]) Život jak Kundrátův tak Jana z Opavy připadá do období (asi 1350.—1426.), kdy na Opavsku byla diplomatickou řečí latina a částečně němčina; proto zvláštní pozornosti zasluhují, že česky psali.

V deskách zemských, v Opavě chovaných, čteme první vklad český r. 1409., a to tento: »Item Nikolao judici in Bleischicz přisuzeno deset hřiven na Nasile, že Vilem nestal k sudu«. Od r. 1409. se české vklady zhusta opakují, až latinu roku 1426. vypudily; též v Krnově pan *Bartoš z Držkovic*, nejvyšší sudí, se přičinil, aby z jednání sněmovního latina byla vyloučena a zavedena čeština. O celých šedesát let dříve česky psány tedy ve Slezsku půhony, nálezy, sněmy, zápisy než v Čechách.

Podobně kolem r. 1440. počínali si stavové v knížetství Těšínském, jen že při místních jmenech a některých slovech pozorovati účin polštiny; za to dochované Půhony Opavské (od r. 1410.), Desky zemské (Krnovské od r. 1404., Opavské od r. 1431.), Roky, Sněmy svědčí o čistotě řeči české na Opavsku-Krnovsku.

Za let 1420.—1433. zabýval se v Krnově *Mikuláš z Kozlí* sbíráním náboženských i světských písní, jež vydal česky i latinsky, a tou dobou kněz *Mikuláš* z Úvalna přičinil k Novému Zákonu, jím opsanému, český výklad.

Dále vydány byly právnické knihy: První památní kniha (1466.—1590.); Černá kniha (1540.—1573.); Červená kniha (1557. až 1594); Právo a zřízení knížetství Těšínského. Poslední kniha vyšla roku 1592., a užívalo se jí jako zákonníku na Těšínsku až do císaře Josefa II., jímž prohlášena němčina za úřední jazyk.

V Krnově a v Opavě byla při soudě zemském platná jen česká řeč, toho nikdo nemůže upírati, pokud zemské desky v Opavě se chovají; sám Němec Biermann, jenž všemožně dokazuje, že Opava po většině německou byla, připouští, že v 15. a 16. stol. úřední řeč města Opavy byla česká, vytlačivši takořka němčinu.

Za třenic náboženských 16. století sepsáno dosti českých knih. Tak *Filadelf Zámrský*, kazatel Opavský, složil českou »Postillu«, již vydal tiskem roku 1592. v Jezdkovicích Hynek Bruntálský z Vrbna. Postilla tato později vyšla v Praze, po třetí v Lipsku. Zámrskému věnoval rektor škol Opavských a písař městský *Jindřich Polan*, starší (asi od r. 1558.—1573.) »Smuteční písně«.

Roku 1596. vypravil do veřejnosti *Jiří Sedlnický* z Choltic juridické »Vademecum«.

Syn zmíněného Jindřicha Polana, nepochybně z Polanovic u Vratislavě pocházejícího, jménem *Amand Polan z Polansdorfu*, věnoval se též českému spisovatelstvu. Narodil se 16. prosince 1561., oženil se okolo r. 1590. s dcerou Jana Grynea. Amand učil se v Opavě u rektora Jana Grynea, pak šest let ve Vratislavi, odtud přešel do Tubink. Za mladších let byl vychovatelem šlechticů na Moravě. Na přímluvu Karla staršího ze Žerotína stal se profesorem v Basileji. Byl vyznání kalvínského. Zemřel r. 1610. Od něho jest český spis: »Summa učení o věčném božím předzřízení všech věcí«.

V Polomi Velké narodil se okolo roku 1580. *Jakub Akanthes* (též Akanthido Mitis), studoval na vysokých školách Pražských, pak

[1]) »Naučný Slovník«.

se stal r. 1605. správcem školy v Dobrovici. Stav se pod obojím, byl farářem v Dřínově u Velvar do r. 1613. a r. 1614. ve Škramníku u Poděbrad odkudž, jsa vyznavačem bratrským, odebral se r. 1623. do vyhnanství, nepochybně do Sas. Akanthes vydal osm českých a jeden latinský spis; psal též české básně jako: »Zpráva krátká o rodu i života skonání pana Albrechta Václava Smiřického ze Smiřic«. Vydána v Praze 1614.

Také *Daňhel* ze Skočova vázanou řečí popsal oheň v Lipníku (1613.); v poesii duchovní se proslavil Jiří Třanovský svou sbírkou písní duchovních, starých i nových, zvanou »Cithara Sanctorum« (vydána v Levoči 1636.), jíž do dneška se ještě v evangelických sborech užívá.

Petr Weykert z Krnova na světlo Boží vydal r. 1617. českého »Zvěrolékaře«.

(1648.—1781.)

Válka třicetiletá zasadila české národnosti ve Slezsku hlubokou ránu. Obyvatelstva českého valně ubylo, ba na Krnovsku téměř vyhynulo, tak že od r. 1666. počalo se tam úřadovati po německu.

Spisy, které vyšly za časů pobělohorských, jsou větším dílem obsahu polemického a náboženského; dobře ještě, že založeny nové knihtiskárny v Nise a v Opavě, jimiž udržován literární život. V Nise r. 1671. vyšlo po česku »Ratiborské zřízení zemské«.

Činností Třanovskému podobal se *Jiří Joannides Frýdecký*. Nejprve byl správcem církve v Hranicích, kdež r. 1622. se oženil. Z Hranic uchýlil se nejspíše na Těšínsko, kde se ještě pod mocnou záštitou šlechty náboženství evangelické pokojně drželo; tam byl farářem v Ropici a Konské. Roku 1653. kněžna Těšínská rozkázala všechny evangelické kostely pozavírati. Hned na své faře v Ropici připravoval modlitby veršované. R. 1654. vydal »Modlitby křesťanské službám spasitedlným a Pánu Bohu ke cti a chvále přináležející . . . Nákladem mnoho vzáctného, moudrého a opatrného pána Andryse Vildy, obyvatele Těšínského t. č. burgmistra«. Po předmluvě, připsání a obraně proti utrhačům následují rýmované modlitby k nejrozmanitějším potřebám, jichž básnická cena není veliká. Další jeho spisy: »Clangor tubae — Zvuk trouby Boží zní Ogogog a Magogog, i o hrozném Antikristu«, a druhý spis »O pravé posloupnosti učení spasidlného evangelického« vytištěn byl r. 1667. v Žilině. Z prvního spisu, většinou rýmovaného, částečně i s nápěvy, vyznívá jakási zoufalosť, druhý jest obsahu dějepisného.

Za katolické protireformace vydal Jesuita *Pavel Scultetus a Martinides* knihu: »Liber controversiarum« — uzdu duchovní; *Frydrych Jiří Vlček*, svobodný pán z Dobré Zemice a Hlučína, pořídil r. 1657. správný překlad postilly faráře Jana Hermana, v němž místy proráží nářečí Těšínské, a Opavský Františkán *Nedbal* r. 1674. »Život sv. Barbory«.

Václav Sedlnický z Choltic, nejvyšší sudí knížetství Opavského, pán na Třebovicích, dal vytisknouti v Olomouci r. 1632. český i německý popis slavností konaných o vjezdě do Opavy Karla Eusebia, knížete Lichtenštejna. Z téže doby zůstavil farář Hradecký *Fr. Al. Světlík* (1643.—1695.) v matrikách důležité zprávy dějepisné, jež na národopisné výstavě v Praze r. 1895. byly vyloženy. Neméně zajímavým jest opis knihy Tovačovské, pořízený svob. pánem *Jiříkem Frydrychem Skrbenským*, jenž chová se v archivě barona Zdenka

Sedlnického na Bílovci. Kniha Tovačovská na Moravě a Opavsku pokládala se za zemský zákonník, proto snažil se každý pán opatřiti sobě opis. Ve zmíněném opise schází prostřední část, za to přivázána snůška půhonů a nálezů na osmi listech, napsaná jinou rukou. Na deskách jest letopočet 1659.

Znamenitým spisovatelem z těch let jest *Kristián Hiršmenzl*, který napsal kromě »Života sv. Cyrilla a Methoda« (1667.) čtyřicet sedm jiných latinských spisů, z nichž obřady církevní též česky vydal. Životopis svůj napsal česky a jednu českou povídku ve sbírce anekdot, zvané »Septem centuriae jovialium«. Hiršmenzl narodil se před Zjevením Páně 1638. ve Frýdku. Z kláštera Velehradského ujel před Turky do Prahy, kde konal vyšší studia; r. 1670. stal se knězem. Byl administrátorem v Bolaticích, nyní v Pruském Slezsku. Na sněmě Slezském 1676. se přičiňoval, aby svátek sv. Cyrilla a Methoda i na Opavsku byl zasvěceným dnem. Řadu náboženských knih rozmnožil r. 1693.

Jeroným Hirnheim, rodák Slezský, vydal »Zbožná přemyšlování na každý den do roka« nejprve latinsky, potom česky. Hirnheim r. 1659. vstoupil do kláštera Strahovského u Prahy, kdež se stal opatem a založil knihovnu Strahovskou.

Jan Brhel byl podobně literárně činným, sepsal totiž sbírku kázaní: »Jan jménem i skutkem«, jež měl r. 1731. v Prostějově. Kázaní tato na oslavu sv. Jana Nepomuckého vyšla l. 1734. Čeština v díle není ani spisovnou ani dialektickou. Brhel pocházel z Byslavic a působil od r. 1721.—1730. v Jaktaři u Opavy.

Jak podotčeno, první známá knihtiskárna na Opavsku byla v Jezdkovicích, v níž, pokud víme, vyšla jedna kniha. Opava dostala knihtiskárnu teprv l. 1716. přičiněním Jana Václava Šindlera, faktora Olomucké tiskárny, přes odpor tiskařů Brněnských a Olomuckých. R. 1719. dostalo se mu na ni privileje. V Opavské tiskárně natiskly se tyto spisy: »Pláč otcův svatých« (1718.); *Jestřabského*, rodáka Ostravského, prostonárodní spis: »Vidění sedláčka sprostného« (1719.) Rodák Hlučínský *Josef Bohumír Bílovský*, bývalý Jesuita, slovutný kazatel vydal třináct spisů českých, z nichž tři vyšly v Opavě, totiž: »Pia quadragesima«, první postní rozvažování (1721.), »Passio domini nostri«, druhé rozvažování postní (1721.), »Coelum divum«. (Nebe svatosvaté, kázaní sváteční 1824.) Ze spisů Bílovského zvláště nás ještě může zajímati: »Putování nábožné k sv. Cyrillovi a Strachotě« (vyd. v Olomouci 1709.).

Ze Šindlerovy knihtiskárny znám jest ještě *Karla Mageta* »Život sv. Jana Nepomuckého« (1722.) a »Hlas volajícího na poušti« (1734.), kancionál pro mládež, složený od nepovědomého nám spisovatele.

V Nisské tiskárně vydán byl r. 1716. latinsko-česko-německý »Alvarus«, totiž učebnice jazyka latinského. Takových latinsko-česko-německých alvarů užívalo se ještě počátkem osmnáctého století na gymnasiích Jesuitských v Těšíně, Opavě, Nise.

Rozdělením Slezska r. 1742. na Rakouské a Pruské zasaženy národnost i písemnictví české. Jazyk náš pomalu opouštěl úřadovny v Opavě a Těšíně a vyhledával útočiště v chrámích a chatách venkovských. Z Opavské sněmovny vyloučena čeština r. 1741. a poslední vklady české v deskách zemských máme z roku 1747.

Za těchto trudných let přece vydány v Opavě české knihy, jako: »Regule nebo ustanovení bratrstva sv. Izidora« (1743.); *Jana*

Kreysera, misionáře knížete Lichtenštejna »Kázaní« (1743.), »Královna církev« (8°, stran 788, s rejstříkem a obrázkem 1752), »Kancionál všeobecný sv. církve na celý rok« (1752.).

Opavská knihtiskárna l. 1749. vymohla si privilej na kalendář český, jejž r. 1770. vdova po Šindlerovi prodala tiskaři Opavskému Josefu Gabrielovi (1772.—1780.), z jehož tiskárny vyšly jen tyto české spisy: »Tabula srovnací staroslezské míry a váhy proti Vídeňským a jich cenám« (1772.), »Slabikář český i jiní křesťanského náboženství počátkové« (1775.), »Nábožné cvičení mši sv. slyšeti«. Nyní nově s pěknými obrazy ozdobené. (1780.)

(1781.—1848.)

Rokem 1781. nastal dvojí převrat v dějinách národnosti české: že na hlavní školy zaveden vyučovací jazyk německý, a že na gymnasiích nesmělo se již učiti latině pomocí řeči české, nýbrž německé. Jaký vítr tehdy z Vídně vál, uvádíme jen, že l. 1774. učinil baron Gebler v ministerské poradě návrh, aby nikde žádného školního mistra nepřijímali, který by neuměl německy, a aby na gymnasia nikdo přijat nebyl, kdož by německy neuměl, a aby od této doby učilo se latině na základě řeči německé.« Návrh státního rady Geblera byl přijat, tak se stalo, že od r. 1781. na gymnasiích Slezských až do r. 1883. po celé jedno století vévodila němčina, a za správce školy do dneška není ustanoven učitel, který není zkoušen z němčiny.

R. 1610. stavové knížetství Opavského ještě s hrdostí mluvili »toto knížetství Opavské neužívá jiné řeči mimo české,« a r. 1747. čeština již jest druhým jazykem zemským, r. 1781. vyhnána ze škol, a po těchto letech nedali nevěstám pod sedmnáctým rokem vdávati se a ženichům pod jedenadvacátým ženiti se, když se nevykázali vysvědčením, že německy umějí!

Jaká to smutná proměna! Prvorozenec zbaven svého dědictví a učiněn služebníkem násilí. Od r. 1747. až do 1. listopadu r. 1849. přese všechno to vyhlašovány zákony pode jménem cirkuláře vedle němčiny též česky.

V Opavských zemských deskách již r. 1747. zvítězila němčina, na Těšínsku nalézáme české vklady i z pozdější doby.

Od r. 1549.—1761. jsou Těšínské desky zemské úplně české, za let 1761.—1781. tu a tam objevují se intabulace německé. Knihy výroků a výpovědí do r. 1795. psány jsou skoro výlučně česky až na některé přísahy německé; od r. 1781.—1848. ovládala ponenáhlu němčina pole, ačkoli listin českých ještě možno najíti, až konečně stala se samozvanou vládkyní.

Zajímavo jest, že již l. 1722. vydáno bylo nařízení od knížecí komise v Těšíně: »že by počta kasířské (městské) o r. 1708. revidované a na německé transferované byly.« Zdá se tedy, že počty městské Těšínské, které se do r. 1722. po česku byly vedly, po onom nařízení se začaly sepisovati po německu.« [1])

Když vláda tak krutě potírala českou národnost, nelze se diviti, že český jazyk upadal ve větší neváżnost, ba i posměch si z něho tropili, díce o něm, že jest to »wasserpoláčtina«, jakási smíšenina

[1]) V. Matice Op., III., str. 29, 30.

z polštiny, češtiny a němčiny. Jaký jazyk náš na Opavsku jest, ukázal Vinc. Prasek spisem »Čeština v Opavsku« a Fr. Bartoš ve své »Dialektologii«. Poprve užil slova »wasserpoláci« v sedmnáctém století Adam Gdacius († 1688.). Na národopisné mapě svob. pána Czoerniga nazváni jsou Těšínští Poláci »Wasserpolen«, kdežto Moravce na Opavsku čítá k národu českému.

Aby se přidržel běžné mody, vyjádřil se též profesor Opavského gymnasia Ens, člen mnohých učených společností, v třetím svazku svého spisu »Oppaland« o slovanských obyvatelích podobně. Píše: »Slovanů jest na Opavsku 37.582, žijí v 86 vesnicích a obývají skoro pátý díl celého kraje Opavského. Jejich řeč »wasserpolácká« je bližší polštině než češtině (!?!) Za nejstarších dob mluvilo se tu úplně polsky (!) a mnohý staropolský výraz, jenž v Polsce vymizel, ve zdejším jazyku se udržel. Teprv když Slezsko podrobilo se české nadvládě a tím s lidem českým a jeho jazykem úžeji se sblížilo, vnikly se česká výslovnosť a slova do řeči polské (?), z čehož vyvinula se nynější řeč.« [1])

Na jak slabých nohách spočívá náhled Ensův, přesvědčí se čtenáři z ukázek nářečí Opavského a Frýdeckého, jež později uvedeny budou, a mohou se poučiti ze spisů, jichž rodáci celou řadu vydali a kteří vždy jazyk, jímž psali, nazývali moravským neb českým.

Na př. za těch dob, kdy němčina kamenem vší moudrosti byla, učitel *Josef Novák*, nar. ve Velké Polomi, 14. září 1756., tedy Slezan z Opavska, nenazval své mluvnice »Mluvnice německo-wasserpolácká« a »wasserpolácko-německá«, nýbrž »Mluvnice německo-česká a česko-německá«, jež dvakrát vydána byla, a to jednou v Opavě, po druhé v Olomouci (1808.). Novák první přípravy nabyl u kaplana Polomského, Fr. Strohalma; r. 1770.—1776. studoval na gymnasiu Opavském. Po odbytém kursu učitelském dostalo se mu místa za druhého učitele při hlavní škole Těšínské. V Těšíně naučil se polsky a zvláště zabýval se češtinou, kteréž učil i soukromě; nepotřebovali tedy v Těšíně wasserpoláčtiny, nýbrž češtiny. R. 1780. ustanoven komisařem při zkouškách učitelských; mimo své úřední vyučování působil ještě po dvě léta v soukromé dívčí škole, již ve svém příbytku založil. R. 1782. stal se učitelem na normální škole v Opavě. Kromě »Mluvnice« vydal r. 1789. v Opavě »Ruční knížku pro Čechy, Moravce a Slováky, kteří německé řeči nejsnadnějším praktickým způsobem vynaučiti se chtějí«. [2])

Současně s Novákem literárně byli činni ještě *Viktorin Uvíra* (nar. 1741. v Jaktaři) a *Josef Alois Pop* (nar. 25. srpna 1757. na Štemplovci).

Uvíra, ozdoben byv důstojností kněžskou, poslán za kaplana do Tikovic a r. 1785. do Bavorova. Zemřel ve Francově Lhotě v Hradištku 26. března 1806. Od něho jsou: »Duchovní řeči o vychování mládeže« (ve Vídni 1781.—1788.). [3])

Pop vystudoval lékařství ve Vídni, stal se okresním fysikem v Těšíně, kdež sepsal podle přednášek profesora Volsteina zvěrolékařskou knihu, jednající o skotoléčitelství a o nakažlivých nemocech.

[1]) Dr. F. Sláma: »Vlast. putování«, str. 472—473.
[2]) »Op. Týd.«, r. 1875. str. 216.
[3]) Notizblatt 1873., 8.

K tomu spisu přidáno pojednání o prašivosti a chování se ovec, o podvodech ovčáků a sněti obilné. Spis přeložen též do němčiny. Pro zásluhy povýšen na šlechtice s přídomkem »von Poppenheim« r. 1795. [1])

Kromě zmíněných šesti českých knih od r. 1774. do l. 1848. můžeme ještě udati názvy asi patnácti knih, z nichž čtyři vytištěny u Trasslera v Opavě: Dominik z Brentana (překlad) od *Fr. Poláška* (1821.), »Úplná křesťansko-katolická kniha modlitební« od *Fr. Trnky* (1830.), »Ponaučení o křesťanském zachování se v čas blížící se nakažlivé nemoci« (1833.), »Cesta sv. křížová« (1845.). Dejme tomu, že produkce literární převyšovala by udaný počet knih, než jaká jest to duševní strava pro tolik hladových čtenářů!

Anděl smrti vznášel se nad Slezskem . . . Než, prozřetelnost Božská nechtěla, aby dobrý český lid ve Slezsku byl vyhuben; aby tak se nestalo, užila rozličných prostředků, jimiž léčila nemocného Slezana. Dějepisná spojitost Opavska s Moravou osvědčila se v rukou Božích jako lék, jímž působeno v uzdravení. První zábřesky nového národního života vyšlehly z Olomouce. Nepodepsaný spisovatel v »Op. Týdenníku« (č. 19, 21 r. 1897.), píšící o »Počátcích národního probuzení ve Slezsku«, dovozuje, že obrod národní šel přirozenou cestou, že byl dějepisnou nutností. Přisvědčujeme mu, vždyť ve světě kromě naprosté potřeby nikdy zázraky se nedály. Nejmenovaný podotýká, že »jako semeno jakékoliv, bude-li hluboko do země zakopáno, nevyklíčí dříve, až se dostane na potřebné ovzduší a osluní: tak bylo i s národním uvědoměním, že propukalo a se ujímalo až v době příznivé. A rovněž jako v přírodě není žádných skoků, že strom znenáhla roste a mohutní, by posléze ovoce mohl vydati: tak i naše národní probuzení vykazuje několik dob od sebe různých.« Dle tohoto spisovatele do roku 1848. byly tři fase v hnutí národním, první z nich ohraničena jest roky 1740.—1780. Za toho čtyřicetiletí působili a lásku k vlasti rozněcovali vlastimilové či patrioti pěstováním vlasteneckého dějepisu a vůbec vlastivědy.

Za Marie Terezie rozproudil se v Olomouci utěšený proud vědecký, jehož původkyní byla učená společnost zvaná »Societas incognitorum« (Společnost neznámých), první svého druhu v rakouských zemích vůbec, sestoupivši se r. 1746. Účelem společnosti neznámých bylo: šířiti vědomosti o snahách literárních z celého světa. [2]) Zakladatelem jejím byl svobodný pán Petráš, císařský důstojník v Olomouci na odpočinku; na počátku měla 12 členů, mezi nimi dva Slezské krajany, totiž barona Fil. Saint Genois, faráře v Něm. Lutyni, a Fr. Řehoře hraběte Gianiniho, kanovníka Olomuckého a Vratislavského, jehož knihovna oplývala množstvím českých knih.

Kromě těchto žili v Olomouci ještě jiní dva znamenití vlastenci: Jan Matěj Butz svob. pán z Rorlsberku, generální vikář, o němž soudobý *Josef Vratislav Monse,* druhý vlastenec, vydává svědectví, že byl upřímným přítelem vlastivědeckého písemnictví.

Toto vlastivědecké studium nezůstalo bez užitku u studentstva slezského, jež chodilo na studia obyčejně do Olomouce a rádo poslouchalo přednášky Monseovy, jenž r. 1767. stal se tam profesorem práv.

[1]) »Op. Týd.« 1875., str. 197.
[2]) »Op. Týd.« 1896. č. 7. (V. Prasek).

Monse řídil se zásadou, »že vlasti může prospěti jen takový právník, který dokonale zná vlasť a její dějiny.« Proto nespokojil se jen přednáškami právnickými, nýbrž šířil též vědomosti o vlasti. Monse l. 1779. dokázal, že Opavsko a Krnovsko jakožto někdejší příslušenství náleželo k říši České. Monse zemřel 6. února 1793.

Studentstvo slezské v dějinách našlo důvěru a nabylo odvahy, že vše není ztraceno, že řeči naší lze získati veřejné platnosti; až přišli do veřejného života, dali se do díla.

Za let 1780.—1830. símě národního obrodu prodírá se na povrch půdy ubité poněmčovacími dekrety. Bibliotekář *Hanke z Hankenštejna* veřejně dokazuje potřebu jazyka českého (1782.); tamtéž v Olomouci vicerektor generálního semináře *Dobrovský* r. 1787. dobrovolně začíná učiti bohoslovce jazyku českému. Kněžstvo obeznámeno s jazykem mateřským vracelo se do užší vlasti, chápalo se vlasteneckého díla i písemnictví. Z té doby známi jsou Josef Karel Šíp, František Kohut a Jan Alois Zábranský.

Šíp narodil se 5. března 1751. ve Frýdku, kdež později stal se i farářem a zároveň generálním vikářem. Sepsal »Dějiny kostela ve Vápence u Frýdku« a po německu r. 1812. »Historicko-statistický místopis knížetství Těšínského a historicko-topografické popsání všech kostelů Rakousko-slezských v dioecesi Vratislavské« (1828.), mimo to po česku i německu »Kázaní na poděkování za vysvobození papeže Pia VII.«

František Kohut (narozen r. 1796., † 1870. ve Skalici) sepsal mnoho knih, mezi nimiž »Praktický úvod k naučení se německé řeči«, »Cesta do nebe, učení církve katolické«, »Dobré semeno v dobré zemi«, »Stoletá památka kostela ve Frýdku« (1852.), »Sestry milosrdné, opatrovnice nemocných«, »Zákony zemské, blaho občanů«, »Dárek pro mládež«, »Krátká zpráva o bratrství sv. Škapulíře«.

Na Opavsku způsobily značný rozruch: »Zdravé pamlsky rozmanité lahodné chuti« složené farářem Jaktařským (1817.—1834.) *Zábranským,* z nichž úryvky do dneška slyšeli jsme z úst lidu. Pamlsky rozmanité, lahodné chuti »jsou první dva tucty písní českých ku obveselení mysle a k vzdělání dobrých mravů z větší částky podle národních melodií.«

Ještě dlužno uvésti vydání českého slabikáře.

Za roků 1830.—1848. obrození české jevilo se hojnější měrou. Studentstvo slezské, odbyvši si šestitřídní gymnasium v Opavě, odebíralo se na filosofický kurs, později na vysoké učení do Olomouce, kdež před r. 1848. vzmáhalo se hnutí národní jako při universitě Pražské.

Vzácným památníkem v dějinách obrodu lidu českého ve Slezsku jest založení r. 1835. »Dědictví Svatojanského v Praze«. Knihy Dědictvím vydané dostaly se tam, kam by nikdy česká kniha se neprodrala; lid lačněl po četbě jako poušť po rose, a v té jako na zavolanou dostanou se mu do rukou podíly z Dědictví. Hlavními rozšiřovateli Dědictví byli: Jan Ryba, Ječmínek a Gruda, o jejichž působnosti, protože zasahá z většiny za rok 1848., bude mluveno v další části.

Doba před rokem 1848. může již ukázati počátky spolkového života »Českou Besedou« (1845.—1848.) v Opavě. Dle sdělení Dra. Grudy byla spolková místnosť této besedy na Ratiborském

předměstí v předposledním domě před hranicí Kateřinskou, který kdysi byl vlastnictvím p. Kolečkovým. Jednopatrový ten dům posud stojí. Předsedou Besedy byl Živsa, varhaník u P. Marie v Opavě, vlastenec horlivý, ryzí povaha. Na jeho adresu přicházely tyto spolkové noviny: »Včela«, »Květy«, Tylův »Posel« a »Pražské Noviny«. Vynikající členové toho spolku byli: MDr. Rokyta, c. k. voj. lékař, primář Heidrichovy nemocnice v Opavě, Jan Filípek, dvořák z Kateřinek, Th. Dr. Jos. Mikula, gymn. katecheta v Opavě, JUDr. Jos. Kozánek, c. k. soudní praktikant v Opavě, Cyprian Lelek, kaplan v Hlučíně v Pr. Slezsku, Jos. Schum, koop. u P. Marie v Opavě, Jan Ryba, kostelník v Opavě, Černoch a Němeček, c. k. úředníci v Opavě.

Jako na znamení, že smrtonosné vlny germanisace opadávají, vznesla se v Hlučíně v Pr. Slezsku l. 1846. »Holubice«, první to český časopis slezský, redigovaný knězem Cypr. Lelkem, [1]) která však bohužel neměla dlouhého života.

(1848.—1860.)

Bouřlivý rok 1848. otřásl poněkud shnilými poměry ve Slezsku. Ozývaly se mocné hlasy po volnosti, svobodě; pronášeny tužby: česky učiti při gymnasiích Opavském i Těšínském. Hlas byl na pravém místě slyšen, počalo se v Opavě učiti češtině jako předmětu učebnému a v Těšíně na evangelickém gymnasiu stala se řeč slovanská jazykem vyučovacím, takže některým předmětům učili slovansky.

Vláda od 1. listopadu 1849. až do 31. prosince 1852., uznávajíc jazyk český za zemský, vydávala »Obecný zákonník říšský a věstník vládní« po česku. Z téže příčiny od 1. ledna 1853. až do r. 1869. vydávali »Překlady zákonů říšských pro vojvodství Slezské« [2]) a tisknou se až podnes.

Po zrušení konstituce národní hnutí na veřejnosti utuchlo, ale nepřestávalo se pracovati. Za nastalé reakce vyučování češtině na gymnasiu Opavském přestalo, nicméně již r. 1856. za ředitele Bláhy znovu bylo zavedeno.

Zajímavo jest, jaké stanovisko r. 1848. zaujala vůdčí strana německá ve Slezsku k otázce státoprávní. [3]) Postavení toto německé strany poznáváme ze zprávy o sněmování, vydané tiskem »Velkým výborem«:

»Veřejný konvent Slezský, který se prozatím za příčinou porady o důležitých věcech zemských z pěti členů na 48 poslanců sesílil, a to tak, že jich šestnáct připadalo na velké statky, šestnáct na malé, a šestnáct na města, sestoupil se 19. června, a rozešel se 19. července, zvoliv třináctičlenný »velký výbor« k redigování učiněných usnesení a k projednání jiných důležitých, v době odročení velkého shromáždění připadajících záležitostí zemských, učinil následující usnesení:

6. *Připojení k Čechám.* Město a panství Bruntál a město Andělská Hora podaly k Slezskému konventu adresu, ve které následkem nejnovějších událostí v Čechách opětně vyslovují se proti každému snad obmýšlenému sloučení (etwa zugemutete Vereinigung) s touto

---

[1]) O Cypr. Lelkovi šíře pojednáno ve spise »Čechové v Pr. Slezsku«.
[2]) V Opavě. Vytištěno u Ant. Pavlíčka.
[3]) »Op. Týdenník«, 1894. č. 61.

»provincií«. Poněvadž však v této příčině od veřejného konventu a od jednotlivých knížetství Slezských již podány byly energické protesty, tož bylo podavatelům adresy pouze vysloveno uznání za jejich loyální smýšlení, a vyhrazeno si opětně o tom zmíniti v konečném spise, jenž c. kr. ministerstvu podán o těchto sněmovních jednáních. Známá petice národního výboru Pražského, týkající se provedení státního práva koruny české, sdělena byla cís. rozhodnutím ze dne 18. a 23. března 1848. též s veřejným konventem Slezským, aby o ní podáno bylo vyjádření. Konvent (rozšířený) adresou ze dne 9. května J. Veličenstvu podanou podal proti této petici jménem celého vévodství Slezského protest . . . Dotýkaje se zavedení společného sněmu pro Čechy, Moravu a Slezsko, veřejný konvent Slezský jménem všech knížetství a veškerých stavů vévodství proti tomu slavnostně se ohražuje . . . Ačkoli vévodství Slezské s královstvím Českým od staletí vrchním panstvím pod jedním a týmž státním panovníkem (Staatsoberhaupt) spojeno jest, a ačkoli *knížetství Slezská jako léna korouhevní od krále Českého* osobám knížecím byla propůjčována, tož dělo se to pouze od nejvyššího vojvody Slezského, který byl zároveň králem českým.«

Již třeba vrátiti se k hlavnímu pásmu vypravování.

Za absolutismu Bachova vedle Maďarův Čechové zakoušeli nejhroznějších trýzní, ano byli vládní germanisací ohroženi nepoměrně více než Maďaři. Když Maďaři si naříkali, a emigrace jejich v cizině trpce si stěžovala, jak jsou utiskováni, co pak teprv dálo se ve Slezsku, kde německá nadvláda zpupně vztyčila hlavu. Mělo Slezsko již své buditele, ale těm činila vláda největší překážky. Konečně r. 1859. dne 26. srpna »požádal« Bach za propuštění; národové si poněkud oddechli a namáhavě vybavovali se ze jha otroctví.

O práci vlasteneckou rozdělili se tehdy ve Slezsku nadšení kněží: v Pr. Slezsku apoštoloval Cyprian Lelek, v Rak. Slezsku Kazimír Tomášek, Ludvík Ochrana. Zpěvem a hudbou doprovázel jejich činnosť Pavel Křížkovský. Kroužek tento rozmnožili vlastenci Jan Ryba, Jan Filípek, Vinc. Bohdálek a j.

Mužové tito tiskem, přednáškami, besedami, povznesením hospodářským, později školami podporovali národní hnutí. Svou nezištnou prací zasloužili si, by národ jim byl vděčný a vzpomínal jejich jmen.

»Anima candida« — duše čistá jako holubice byl *Cyprian Lelek,* buditel Čechů Pruských. Nad hrobem jeho 27. dubna r. 1883. ve Vodce rada Kinne věru řekl pravdu: »Odebrala se od nás dětinně prostá duše, neznající lsti ani úskoku, zneuznávaná, křivě posuzovaná, ba i posměchu vydávaná . . .« Narodil se 20. října r. 1812. v Benešově. Ve školách se učil v Opavě a Vratislavi. Jako kněz působil na rozličných místech, ve Vodce umřel. Sepsal několik knih, byl prvním českým domorodým redaktorem ve Slezsku; horlivým rozšiřovatelem českých knih, sběratelem národních písní a zvyků. Dne 12. prosince r. 1848. zvolen byl za člena II. komory sněmu Berlínského a r. 1849. členem říšského sněmu Frankfurtského za 36. volební okres Slezský.

Rakouský Lelek — toť *Kazimír Tomášek.* Narodil se 9. dubna r. 1817. ve Vřesině, v kraji Klimkovském. Studoval v Opavě, Těšíně, Brně, Olomouci. V Olomuckém alumnátě s přítelem Josefem Otáhalem vymohl, že »československá knihovna bohoslovců« uznána od představených. Vysvěcen byv r. 1841. stal se kaplanem ve Velké Polomi,

později farářem. Horlivou svou působnost neomezoval jen na chrám a školu, Tomáška bylo plno celé Opavsko. Doma pořádal hospodářské besídky, pečuje o hospodářský pokrok. Z té příčiny založil i záložny ve V. Polomi a Chabičově, z nichž první posud trvá a druhá zanikla. Dále zřídil se svým kaplanem Dom. Škarudou farní knihovnu, patřící k nejstarším v celém okolí. Sušilovi pomáhal sbírati národní písně, sám dával se také do veršování, tak že zván od bratří »dekanátním slavíkem«. Když zakládal Ant. Vašek, příbuzný Tomáškův, »Op. Besedník«, farář Velkopolomský byl skoro jeho nakladatelem; též »Op. Týdenník« štědře podporoval. Dobročinnost jeho byla daleko známa. Za oslavy svých abrahamovin odpustil všechnu štolu, již mu farníci dluhovali. Byl třikrát kandidátem na sněm Slezský; ačkoli

Kazimír Tomášek.

věděl, že propadne, přece kandidoval k vůli krajanům, aby zvykali politickému životu.

Památné jest jeho vystoupení dne 12. září 1869. na táboru na Ostré Hůrce, jejž svolali Antonín Gruda, Vinc. Prasek pomocí Kaz. Tomáška, mlynáře Blažeje a kněze Dostála. Tomášek byl táboru čítajícího 12.000 hlav předsedou a statečně hájil proti c. kr. vládnímu komisaři práv koruny České a příslušnosti Slezska k této koruně, proto nazván českým »deklarantem«. Z resoluce nadšeně přijaté vyjímáme: »Uváživše, že je vzdělanost základem všeho blahobytu . . ., uzavíráme a zavazujeme se, že naší neustálou a úsilovnou snahou bude šířiti chuť ku čtení poučných, mravných knih a časopisů . . ., zakládati knihovny jak školní tak obecní . . . K čemuž pomáhej nám Pán Bůh.«

Při politických poradách rady Tomáškovy bylo váženo; on vždy pokládán za hlavu důvěrníků Čechů Slezských. R. 1873. účastnil se s Ant. Grudou porad strany konservativní ve Vídni. Zemřel 20. dubna r. 1876. k veliké žalosti farníků Velkopolomských a celého Slezska. Slezsko truchlilo nad ztrátou svého vůdce . . .

Bohoslovci Olomučtí vlivem Fr. Myslivce, bohoslovce, rodáka z Malé Lhoty, vydali 20. ledna 1895. provolání, jímž oznamovali, že na oslavu pětadvacetiletého jubilea »Op. Týdenníku« uctí památku slovutného vlastence zasazením mramorové desky na rodný jeho dům. Slavnostním řečníkem byl Dr. Ant. Gruda. Po slavnostní řeči odhalena deska, na níž tento nápis: »Léta Páně 1817. 9. dubna narodil se

Ludvík Ochrana.

v tomto domě P. Kazimír Tomášek, zasloužilý buditel a bojovník za práva lidu svého. Zemřel 20. dubna 1876. Tento pomník zjednali Slezští bohoslovci.«

Věrným spolupracovníkem v jiném směru od Opavy byl *Ludvík Ochrana*. Jak neobyčejné bylo jeho narození, podobným byl i jeho život; sám říkával, že se narodil ve Francii na »bubnu«. Věc s bubnem má se takto: Otec jeho ženatý, rodák ze Životic u Opavy, táhl jako sergeant v rakouském vojsku r. 1814. do Francouz, kamž jej manželka jeho (rodem z Opavy) jako markytánka doprovázela. Ve Francii v Champagnoll, městečku to nedaleko Besançonu, v bývalém Svobodném Hrabství (Franche-Comté), povila hocha — jemuž dáno na

křtu sv. jméno Ludvík. Že narodil se při válečném tažení, povstalo, že narodil se na »bubnu«.

Však byl Ochrana bubnem Slezany z mrákot budícím. Vystudovav v Opavě, Brně, Olomouci, ustanoven byl r. 1838. za kooperatora do Komárova u Opavy. Svou horlivostí, uhlazeným chováním upozornil na sebe kněžnu Blücherovu z Raduně, jež jej požádala za učitele náboženství a češtiny pro své syny.

Po třináctiletém téměř působení v Komárově odebral se v lednu r. 1850. do Stěbořic, kdež administroval půl třetího roku, až byl investován za faráře. Celkem prožil ve Stěbořicích 28 let.

Jak Tomášek, tak Ochrana usilovali pomoci lidu z hospodářské tísně, proto založil l. 1870. »rolnickou záložnu«, jež do dneška (přesídlená do Zlatník) přináší dobré ovoce. Též staral se, aby záložny vznikly v Litultovicích, Slatině, Klimkovicích. V oboru hospodářském působil přednáškami, a pracoval o to, by opavský německý hospodářský spolek, jehož členy bylo hlavně české rolnictvo, vydávalo časopis též po česku. Řeči a kázaní Ochranova pro svou svéráznosť, původnosť byly hledány.

Při zakládání Matice Opavské, jež 12. února 1877. činnosť počala, má svůj lví podíl; byl zvolen prvním jejím předsedou

Když Matice Opavská dne 18. října 1883. otevřela nižší české gymnasium, tu plesal Ochrana, že spravedlnosť vítězí, vždyť splnila se částečně jeho slova: »Zájmy naše jsou šlechetné, pravda jest na naší straně, vítězství nás nemine.«

Ačkoli měl obstojné obročí, přece pro dobročinnosť a štědrosť skonal v chudobě. R. 1873. při pouti svatováclavské ochuravěl, až 28. prosince r. 1877. duše jeho odputovala do výšin nebeských. Na hřbitově Stěborském železný kříž hlásá, že v zemi odpočívá »Ochrana, vlastenec pevný jak železo«.

Co Lelek, Tomášek, Ochrana namáhavě brázdili líchu národní, skromný slezský slavík, *Pavel Křížkovský*, ukrytý v tichém ústraní klášterním na Moravě, jim zpíval. Lahodný jeho zpěv ze sesterské Moravy donášely větry do Slez, kdež hýbal zatvrdlým srdcem krajanů; sbory jeho mnohý Slezan obměkčen, počal si vážiti jazyka mateřského.

Křížkovskému vzešlo světlo světa 9. ledna 1821. v Holasovicích, nyní polozněmčilé dědině as 2 hodiny vzdálené od Opavy. Otec Křížkovského byl muzikantem; náklonnosť k hudbě hned v útlém mládí nassál od otce; nejraději pískával na klarinet. Jelikož not[1]) ještě neznal, sám vymyslil si jakousi soustavu notovou, dle které tajně své koncerty odehrával. Otci nebyla tato náruživosť synáčkova po chuti, všelijak mu v ní zbraňoval. Leč marně. Při venkovských muzikách se vmísil mezi chasu a v úkrytu s nadšením sledoval produkce hudebníkův. Avšak přestupek takový trestával tehdejší pan rektor Urbánek; a když děti ve škole na Karlíčka (tak se jmenoval před vstoupením do kláštera) žalovaly, že byl u muziky, vysázel mu jich až dosti. Synek nedovedl příští neděli ukrotiti touhu, znovu tajně vklouzl do krčmy. Děti zase žalovaly, a opakovala se dřívější justifikace. V neděli potom přes veškeré zákazy a tresty ocitl se opět u muziky, a přišed v pondělí do školy, nečekal, až by děti provi-

[1]) »Op. Týdenník«, 1898. č. 31.

nění jeho ohlásily, nýbrž sám vyšed z lavice položil se na stupeň, aby přijal trest . . .

Jindy vzal otec v neděli chlapce do Opavy a zašel s ním na »figurálku« do kostela. Hoch po celý týden snil o krásné hudbě kostelní, v neděli tajně prchl do města na krásnou hudbu a zpěv. Příští neděli se totéž opakovalo, a hoch záře radostí z daleka oznamoval, že stal se fundatistou ve chrámu P. Marie a slavnostně ukazoval první vyzpívaný šesták. Karlíčkovi podařilo se totiž postaviti se vedle zpěváka-sopranisty, a když tento uvízl, zachytil Křížkovský notu a dozpíval »gloria«. Ředitel kůru upozorněn na svěží, jistý hlas venkovského zpěváka, tázal se, chtěl-li by v kostele zpívati? Hoch přisvědčil. Na přímluvu p. rektora Neplachovského, Aleše Urbánka, splnilo se přání hochovo. Křížkovský dostal se do Opavy, kdež nejen že zpíval, nýbrž chodil též do škol.

Odbyv studia v Opavě chtěl pokračovati v Olomouci, však pro nedostatek peněz vrátil se do Slezska, kdež v Jamnici po tři léta byl učitelem. R. 1842. nastěhoval se do Brna, hodlaje dokončiti filosofická studia; touha jeho splněna. Vstoupil do semináře; Fr. Sušil ukázal jemu taje národních písní. Dokonav studia bohoslovecká vstoupil do řádu Augustianského v Brně, kdež přijal jméno Pavel.

Při studiu hudby byl Křížkovskému vzorem Palaestrini. Když r. 1863. národ český oslavoval sv. Cyrilla a Methoda, byl Křížkovský vyzván, aby složil nápěv k písni Cyrillo-Methodějské. Když nápěv předložili Sušilovi, ten přehrávaje jej, nemohl porozuměti jednomu místu, vzkázal Křížkovskému, ať je opraví. Křížkovský zničiv prvý, složil nový, známý nápěv »Ejhle, oltář Hospodinův září«, však nemohl zapomenouti prvého, říkávaje: »toto je píseň, ale to byl hymnus«. V Brně založil pěvecký spolek »Besedu Brněnskou«.

R. 1872. ustanoven byl za ředitele kůru při dómu Olomouckém, než choroba, nahlodavši již dříve jeho zdraví, donutila ho, že vzdal se místa a vrátil se do zátiší klášterního, kdež 8. května 1885. zemřel. Hlavní z jeho skladeb [1]) jsou: »Zahrada Boží«, »Svatý Cyrill a Method«, »Pastýř a poutníci«, »Přistup Moravěnko«, »Utonulá« (1860.), »Dívča«, »Dar za lásku«, »Když jsem já byl u svej milenky«, »Prosba odvedeného«, »Žaloba a zatoč se«, »Výprask«, »Vesna«, »Jest jaro«, »Requiem« pro tři stejné hlasy, dvojí »Te Deum« pro smíšený sbor. Skladby jeho dýší duchem národním, vynikají mistrnou formou, proto staly se majetkem celého národa.

Křížkovský, ač bydlil v Brně neb v Olomouci, na Slezsko nezapomínal. Když spáry germanisační co nejhlouběji zarývaly se do těla krajanů, lkal: »Konec Slezska!« Bohudíky, že se mýlil.

Práci těchto vlastenců Bůh žehnal, símě zaseté klíčilo a vysílalo odnoží, družina nadšenců rostla; jistě každý z nich vychoval hojnou řadu stejně smýšlejících.

Odchovancem Ochranovým byl *Jan Ryba,* narozený r. 1819. v Kravařově u Opavy. Kaplan Ochrana z Komárova, kam jest Kravařov přifařen, rozžal v jeho nitru plamen lásky vlastenecké. Ačkoli Ryba byl jen ševcem a později kostelníkem, přece míra zásluh jeho jest osuta. K Rybovi scházeli se čtenáři, písmák jim čítával.

---

[1]) Ottův Naučný slovník.

R. 1844. nastěhoval se Ryba do Opavy, kdež stal se kostelníkem u sester německého řádu. Na nové půdě nepřestal vlastenčiti; seznámil se se stejně cítícími v Opavě, stal se členem besedy. V rozšiřování knih jevil snahu neunavnou; vypravuje se, že prý rozšířil knih hlavně z Dědictví za 50 let nejméně 200.000 Založením »Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje« r. 1851., a »Dědictví Maličkých« r. 1856. práce mu přibývalo; vždyť velká část knih z těchto »Dědictví« hlavně na pruskou stranu šla jeho rukama, nač poukazuje povzdech stařenky z Bohuslavic, jejž jsme slyšeli: »Co Ryba umřeli, žadneho čitania z Prahy nědostavam, na mě již v Praze zapomněli.«

Pěkně vyličuje působnosť Rybovu pisatel v »Op. Týd.« z roku 1895., popisuje návštěvu svou u Ryby: »Bylo to asi r. 1856., když mne poprve uvedli k Rybovi — v neděli — po požehnání. Bydlil tehda na komendě. Ve světnici měl plno obrazů svatých; spatřil jsem první noviny české: »Hvězdu« nebo »Lípu Olomouckou« a j. A co více mluviti? U Ryby bylo všecko: česká čítárna, půjčovna knih, české knihkupectví — a též podporovací spolek studentský. Ryba horlivě sledoval všechny naše národní podniky: byl přítomen, když se před 32 lety utvořil pěvecko-čtenářský spolek; nadšeně vítal založení »Op. Besedníka«, přátelskou měrou se Zacpalem se dohodoval o směr »Op. Týdenníka«. R. 1889. Opavští vlastenci za příčinou sedmdesátých narozenin připravili mu krásnou slavnosť. Zemřel r. 1895; na rakvi měl dva věnce, jeden bez nápisu, druhý s českým nápisem. Doprovázel jsem ho též; z intelligence opavské bylo jich málo, ale za to lidé z dalekého okolí až na čtyři míle z Pruska přibyli, nedadouce se zdržovati ani zimou ani sněhem.

Jiný účastník v »Op. Týd.« píše: »Nachodil jsem se již mnoho na pohřeby, ale nikdy nebyl jsem tak dojat jako na Rybově pohřebě. Tak horoucně neslyšel jsem se modliti ještě za žádného nebožtíka. Nedivím se tomu: zemřel lidu našemu, tomu opuštěnému, otec, zemřel mu velký dobrodinec, zemřel ubohému lidu, o nějž se nikdo nestará, knihkupec: vykonal velikou úlohu, neboť 50 let otcovky se staral o nejchudší lid, naváděje jej k mravnosti, spořivosti a dávaje mu do ruky knihu.«

Ryba byl postavy dosti vysoké, těla hubeného, vůči jiným nanejvýš opatrný až uzavřený, takže ani superiorovi klášternímu se nesvěřil. Po smrti jeho divil se představený kláštera, kde se tolik záloženských knížek nabralo u kostelníka?

Od r. 1848—1860. jen několik knih vysláno do oběhu z tiskárny Trasslerovy v Opavě jako »Život sv. Františka Asiského« (1857.), »Slovník českoněmecký« (1858.), Atanaše Derskovice »Spasitedelné občerstvení« (1860.).

(1860.—1900.)

R. 1860. v měsíci říjnu dána Rakousku ústava, jíž byl do národů vlit nový život. V Čechách německá gymnasia proměňovali na česká, kde žáci čeští měli převahu; na Moravě váhali, ba mnozí byli proti. Však přece živější ruch vál Moravou, jenž byl přenesen i do Slezska; zvláště z Frenštátu, kráčejícího v popředí v národním hnutí, vlny pomalu tlačily se ku hranicím slezským, až v Paskově, u sa-

mých hranic, založen byl r. 1862. jeden z prvních spolků hospodářských na Moravě, jehož působnost sáhala až do Slezska.

Císařským listem ze dne 29. března 1861. nařízen ve Slezsku samostatný zemský úřad. Prvním správcem země jmenován byl místodržitelský rada Richard hrabě Belcredi, jenž vůči národnostem byl spravedliv a ovládal i jazyk český, však o tom bude řeč dále.

První volby do sněmu Slezského konaly se 22., 26. a 27. března r. 1861.; z Čechů zvoleni za poslance za venkov opavský Jan Filípek z Kateřinek a Ferd. Pauler z Kaménky a za venkovský okres Frýdecký Jan Peterek, rolník ze Skalice; tak po delší době prokázáno zase, že Slezáci jsou schopni života.

Ještě významnější a důležitější než zvolení těchto tří poslanců jest založení »Opavského Besedníka« profesorem Antonínem Vaškem téhož roku. Potřebnou kauci složil soudní úředník Opavský Kříž. Časopis tento vzbudil ve Slezsku, též v severovýchodní Moravě neobyčejný ruch; byl mistrně řízen, měrou nejvrchovatější vyhovuje čtenářům-začátečníkům. Roční předplatné bylo 2 zl. 12 kr., takže i méně majetní se mohli předplatiti. Na dědinách s dychtivostí čekali nové číslo, co asi zase Besedník bude »písati«; zvláště povídky Fr. Pravdy: »Hapala Tonička«, »Jeden ženich a dvě nevěsty«, (1861.) a »Po německu vzdělaný Čech« (1862.) docházely veliké obliby.

Kromě povídek měl Besedník články dějepisné (často od Jana Lepaře), hospodářské, přehledy politické, literární a dopisy. Některá pojednání z Besedníku otiskovaly i jiné noviny na př. »Gwiazdka Cieszyńska«. Jakou důležitosť českému tomuto časopisu ve Slezsku připisovali, svědčí událosť, že Fr. Palacký přihlásil se za jeho odběratele. V redakci Op. Besedníka vystřídali se za churavosti Antonína Vaška Jan Lepař (1861.), prof. Václ. Pečenka a Jos. Zukal (č. 22-26 r. 1865.), samí vynikající, vzdělaní vlastenci slezští.

Než se obšírněji rozepíšeme, jakými proudy rozváděno bylo od r. 1861. uvědomění národní muži obětivými a vlastimilovnými, domníváme se, že třeba objasniti situaci ve Slezsku, k čemuž užijeme jednání prvního zasedání sněmovního.[1])

Toto první zasedání jest tím památno, že byla uznána ve Slezsku rovnoprávnosť všech tří národů. »Dr. Jan Demel z Těšína učinil podání, aby zápisky sněmovní uveřejňovány byly jazykem německým a zároveň slovanským. Do komise, která se měla o návrhu raditi, přibráni byli na poradu Filípek, Peterek, dr. Jiří Prutek, katecheta z Těšína, a Ondřej Žlik, ev. farář v Těšíně. O návrhu samém jednalo se ve sněmovně dne 18. dubna, kdy komise navrhla, aby zprávy sněmovní uveřejňovány byly v jazyku německém, polském a moravském. Dr. Eisenberg z Jablunkova však navrhl, aby se na místě »moravském« dalo »českém«, poněvadž spisovná řeč jmenuje se česká. Vznikla debata, která nesla se trojím směrem.

1. Dr. Demel navrhl prý v řeči slovanské, ale provedení toho aby se nechalo výboru. Hlavní váhu že kladl na rovnoprávnosť i v uveřejňování protokolů.

2. Proti české řeči byli dr. Hein a dr. Heinz, oba z Opavy. Onen zejména tvrdí, že by lid české řeči nerozuměl, že prý i učitel

[1]) »Op. Besedník«, 1861. č. 9 a 10; »Op. Týdenník«, 1897. č. 13.

ve škole a kněz v kostele musí užívati dialektu (vyveden však z omylu toho od dra. Prutka, tvrdícího opak, vysloviv i slovo »wasserpolnisch«). Heinz pokládá debatu za zbytečnou, on zná prý moravskou spisovnou řeč, slezská řeč že jde z české do slovenské, nemůže se odhodlati pro českou řeč pro lid na Opavsku, ale hned upozorňuje na »Op. Besedník«, s jehož redakcí by se dohodnouti státi mohlo; konečně nemůže prý zemský výbor býti zodpověden za to, aby zápisy vydávány byly v řeči klasické.

3. Dr. Prutek (Polák) ohražuje se zejména proti slovu »wasserpolnisch«.

Dr. Alois Eisenberg (za Jablunkov) s důrazem praví, že důstojnosti zemského sněmu sluší jednání své uveřejňovati jen ve spisovné řeči. Žlík byl pro polštinu.

Hrabě Belcredi pravil asi toto: že jest dobře sběhlý v řeči moravské a české; může slavný sněm ubezpečiti, že zvláštní moravské spisovné řeči ani není, proto nemůže raditi, by se něco takového usneslo. Když však se sněm na tom usnese, aby pro Opavsko zprávy v řeči české se uveřejňovaly, nebude tomu vaditi, když zemskému výboru na vůli se ponechá, by se s mužem v řeči slovanské dokonale sběhlým poradil a spojil. Třeba se střežiti jen nově tvořených slov a na místě nich ponechati stará a od dřívějška užívaná, proto bude to vždy ještě česká spisovná řeč.

Pro českou řeč mluvil ještě Filípek, a potom se hlasovalo. *Pro rovnoprávnost hlasovali všichni*, pro českou řeč 16 poslanců, tedy většina a rovněž pro polskou. Způsob provedení ponechán zemskému výboru.

Z řečí těchto poslanců lze pozorovati, že smysl pro rovnoprávnost u Němců nebyl ještě tak podryt jako nyní, kdy již v Opavě ani nechtějí trpěti volání drátařů a oknařů. Tehdy Opava byla ještě z větší polovice česká: u sv. Trojice (v parku), na Jaktařském, Ratiborském předměstí, na Hradecké ulici mluvilo se skoro jen česky. Ba co nyní bychom skoro považovali za zázrak, stalo se r. 1863. a 1864.

R. 1863. knihkupec B v Op. Besedníku k větší oslavě památky Cyrillo-Methodějské sbíral předplatitele na obraz: »Křest knížete českého Bořivoje a Ludmily na posvátném Velehradě«!

Když r. 1864. založena byla v Kateřinkách beseda, k svému podivu slyšíme, že úředníci a měšťáci chodili na její zábavy.

Jazyková debata na sněmu slezském dala podnět, že Jan Lepař napsal do »Op. Besedníka« č. 8. článek »Náš jazyk«, v němž odmítá název »wasserpolnisch« a »mährisch-slavisch«, řka, že »protivníkům našeho jazyka běží o to, aby jazyk český rozpadal se na více drobných jazýčků, a tím aby se rozdrobil veškerý národ náš na více nárůdků, aby pak se jednomu po druhém tím snadněji odzvonilo.« Pisatel žádal znárodnění škol a pro učitele náležitou znalost češtiny.

Pro tento článek strhla se hrozná vřava v německých novinách.

R. 1861. jest ještě památný tím, že německá a polská Lutyně a Dětmarovice žádaly, aby zaveden byl český jazyk do škol a kostelů. Žádost poslaly říšské radě, která ji postoupila ministerstvu.

Dále r. 1861. padlo ustanovení, by pro české i německé žáky na reálce v Opavě jazyk český byl povinným. Jen Čechové měli se učiti česky, němečtí žáci pro nedostatečný prospěch té povinnosti jsou zbaveni na rekurs města Opavy.

Dne 20. září r. 1861. nařídilo ministerstvo osvěty, by se vyučovalo češtině na gymnasiu v Opavě od I. třídy (do té doby učilo se od II. třídy) dvě hodiny týdně. Pro Čechy byla závazným předmětem. V Těšíně vyučovali ve 3 odděleních do roku 1861. češtině a polštině; r. 1861. přidali ještě oddělení IV. o dvou hodinách.

Profesor K. Kunz r. 1861. vydal v Opavě u H. Kolka (Kolck) »Nauku o větách« (2. vyd.), jež byla do mnohých českých gymnasií uvedena; a Karel Hradecký: Praktischer Leitfaden zur Erlernung der böhmischen Sprache auf der Grundlage des in der Fibel enthaltenen Anschauungsunterrichtes.« Cena 40 kr. Na základě této knihy učili se kandidáti jazyku českému.

Otázka jazyková dne 8. ledna 1863. podruhé rozčeřila hladinu sněmovní: znovu jednáno bylo o návrhu, jehož provedení svěřeno zemskému výboru. První ozval se dr. Oehl, poslanec za město Krnov, řka: »že, ačkoliv jest Němec, přece je pro vydávání protokolů v řeči slovanské, aspoň v jedné. Dr. Eisenberg chtěl, aby se k návrhu výboru přidalo, že z oportunity na čas upouští se od vydávání českého a polského překladu, však bez újmy zásady rovnoprávnosti. Hrabě Belcredi dokazoval, že důvody Heinzovy jsou plané, že poslance nemá odstrašiti nepatrná výloha, když se jedná o to, aby se všem národnostem vyhovělo, a provedla rovnoprávnosť. Posud všechny tři národnosti ve Slezsku žily spolu svorně a slavný sněm má k tomu zření míti, by se svornosť nerušila, což by se mohlo státi, kdyby jedna národnosť viděla se zkrácenu. Proto činí návrh: stenografické zprávy vydávejtež se také v překladě českém a polském.

Také Filípek podobně mluvil, ale pro dobrý návrh Belcrediův bylo jen osm hlasů. Návrh většiny byl přijat s dodatkem dr. Eisenberga.

Zasedání toto ještě tím jest pozoruhodno, že usneseno proti dr. Heinzovi zříditi okresní zastupitelstva. Škoda, že usnesení dosud není ve skutek uvedeno!

Odchodem hraběte Belcrediho r. 1863. stav národnosti české ve Slezsku se zhoršil; spravedlivý tento muž vždy se snažil, aby ostří Schmerlingových (1861—1865.) nařízení poněkud se otřelo.

Jak se národu našemu vedlo za Schmerlinga, jest až dosti známo: naši žurnalisté odsouzeni byli na 64 měsíců a 17 dní do žaláře, a listy české pozbyly z kauce 10.915 zl. Ve Slezsku, když pozorovali protivníci, že vědomí národní roste a sílí, hlavně působností »Opav. Besedníku«, postarali se, aby profesoři, již stáli za »Besedníkem«, jeden po druhém odešel ze Slezska. Konečně r. 1865. podařilo se jim, že potlačen byl nenáviděný »Opav. Besedník«. Že »láska« odpůrců svezla se na redaktora listu Ant. Vaška, dá se předpokládati.

Antonín Vašek byl rodilým Slezanem; narodil se 11. listopadu r. 1829. v Háji. Školy navštěvoval v Opavě a Olomouci, kdež poslouchal prof. Hanuše. Když Hanuš nesměl přednášeti, šel Vašek do Prahy, by slyšel přednášky Fr. Čelakovského o slovanské filologii.

R. 1855. supploval v Opavě; r. 1858. stal se skutečným gymn. učitelem v Jihlavě, brzy v Uher. Košicích.

R. 1860. vrátil se do Slezska, kdež založil r. 1861. »Op. Besedník«. Do programu německého gymnasia, na němž byl professorem, napsal: »Výklad slovanských místních jmen na Opavsku«.

R. 1872. pořádali nařivci opavští proti Vaškovi štvanici; roku 1873. již přesazen je do Brna, kde 18. pros. 1880. zemřel.

Zásluhy Vaškovy o Slezsko jsou nehynoucí; kdyby nebýval byl vydal spisu proti pravosti »Rukopisu Kralodvorského«, který mu bez

Antonín Vašek.

podstatných důvodů mnoho nepřátel způsobil, byl by všeobecně uznáván a Vašek stkvěl by se v záři největšího vlastence. Znalec poměrů slezských váží si Vaška co nejvíce.

Jako v Čechách a na Moravě, tak i vlastenci slezští volili rozličné prostředky při svém díle; jsou to: vlastivědecké studium, zakládání spolků a knihoven, besedy, organisace hospodářská, hasičská, zvelebení školství. Jest naším úkolem pro přehlednost o každém oboru zvlášťě se rozepisovati.

Dějepis.

Již staří říkávali, že dějepis jest učitelem života. O pravdivosti tohoto výroku slezští vlastenci přesvědčeni byvše, užívali dějin jako léku k osvěžení národního ducha. Ať se probíráme »Opav. Besedníkem«, nebo prvními ročníky »Op. Týdenníku«, zvláště prvním a druhým, setkáme se s pěknými články dějepisnými.

Hlavními pracovníky v oboru tom jsou: Jan Lepař, Jos. Zukal, Leopold Svoboda, Vincenc Prasek a Fr. Sláma.

Jan Lepař byl profesorem na německém gymnasiu; za churavosti Vaškovy redigoval nějaký čas r. 1861. »Op. Besedník«. Články jeho v Besedníku, vynikající věcností a pádností důvodů, působily bouři v protivném táboře. Lepař získal si vzácných zásluh o dějepis slezský a věc národní.

Vydal v programu c. k. něm. gymnasia Opavského r. 1859. »Příspěvek k posouzení různořečí a poněkud národnosti krajiny slovanské okolo Opavy«; dále: »Za jakými příčinami a kdy bylo Opavsko a Krnovsko od Moravy odtrženo a ve Slezsko vtěleno« (1860)

R. 1862.—1863. psal v »Troppauer Zeitung« »Beiträge zur Geschichte Schlesiens«. V Archaeologických památkách uveřejnil r. 1863. »Opavsko l. 1646.«, a v Časopise českého musea r. 1865.: »Zřízení zemské v knížetství Opavském a Krnovském v 15. - 18. století.«

Přičiněním Lepařovým v šedesátých letech zachován zemský archiv, který byl umístěn v jakési boudě u domu Lichšteinského v Opavě.

Leopolda Svobodu nazývá V. Prasek původcem vědecké, historické topografie Opavské, jejíž cena se teprve pozná, až se v Čechách a na Moravě ujme ruch místopisný.[1])

Leopold Maria Tadeáš Svoboda narodil se 25. března 1823. ve Skutči v Čechách. Na školách byl v Litomyšli, filosofická a právnicko-politická studia dokonal v Praze, načež jmenován byl 28. března r. 1849. supplujícím učitelem české řeči a literatury pro gymnasium Klatovské.

Ale již roku 1850. přestoupil do politické služby, působě jako konceptní aspirant, pak adjunkt při místodržitelství v Praze. Se svým odborným šéfem, svob. pánem Halbhubrem, který se stal ve Slezsku místodržitelem, odebral se 4. dubna 1853. do Slezska.

S proměnou místodržitelství v zemské presidentství souviselo organisování veškerých úřadů, kterou práci konala zemská komise pro oganisaci Slezska. V této komisi zasedal Svoboda jako zapisovatel.

V září r. 1855. povolán byl Svoboda do ministerstva vnitra do Vídně, kdež byl za dvě léta povýšen za ministerského koncipistu, avšak již dne 28. listopadu 1859. jmenován byl místodržitelským sekretářem u zemské vlády slezské.

Připravovala se opětně změna při vládě ve Slezsku, když roku 1859. Halbhuber odvolán do Prahy, a nástupcem jeho stal se hrabě Belcredi. Svoboda ustanoven byl referentem a členem ředitelství vyvazovacího. Dne 2. srpna 1868. jmenován byl vládním radou pro

[1]) »Věstník Matice Op.«, 1895.

odbor obchodní, průmyslový, měl též zeměpanské komisařství při obchodní komoře, též agendu zemědělskou.

R. 1871. byl zproštěn svého odboru a jmenován byl členem zemské komise pro regulování daně pozemkové.

R. 1873. byl povýšen do stavu šlechtického s přídavkem z »Fernova«. Zemřel 11. března 1881.

Svoboda proslul v genealogii; »jeho články rodopisné vynikají tak neobyčejnou sečteností a důkladností, že v pravdě, poznavše i práce jeho tiskem nevydané, pokládáme jej za nejznamenitějšího a největšího genealoga českého«.[1])

Co se týče prací jeho místopisných, jedny jsou pomůcky k historickému místopisu knížetství Krnovského — a druhé — knížetství Opavského. Částka těchto místopisů uveřejněna byla od Svobody v Naučném Slovníku a v Památkách, ostatek daly původ a počátek historické topografii Opavska, složené od Vinc. Praska, jak sám v předmluvě (sv. II.) vděčně uznává.

Články Svobodovy jsou mistrně psány, co do slohu a dikce opravdu historické.

Ve III. sv. Riegrova Nauč. Slovníku mezi novými spolupracovníky objevuje se L. (Leopold) M. (Maria) Svb. (Svoboda). R. 1863. v Archaeol. památkách uveřejnil pět článků nadepsaných: »Podrobnosti z historického místopisu a rodopisu knížetství Opavského a Krnovského« (I. Vikštejn. II. Zboží Fulnecko-Bílovské. III. Panství Klimkovské. IV. Třebovice—Poruba. V. Horní a Dolní Polanka.). Současně v Op. Besedníku jest pojednání o hradě Vikštejně.

Svoboda byl povahy rázné, upřímný našinec, dobrý právník; jako úředník stal se spolu organisatorem nynějšího, nového Slezska.

Svoboda všímal a vážil si nad jiné snah současného slezského dějepisce *Jos. Zukala*, jenž byl r. 1864. na místo Václ. Pečenky, přednášejícího na reálce od r. 1861.—1864. češtinu a dějepis, povolán do Opavy.

Jos. Zukal narodil se r. 1841. v Roztání na Moravě. Po odbytých studiích z Vídně dostal se do Brna do redakce »Mor. Orlice«, kdež však pobyl jen na krátko. R. 1864. již dlel v Opavě.

»Zukal jest skromný, netlačí se do popředí, v Čechách jeho jméno je málo známo, za to němečtí historikové v Pr. Slezsku vyslovují jméno jeho s úctou, jakou si zasloužil svým badáním ve starých archivech slezských.« [2])

Zukal neunavnou pílí opatřil si výpisky z desek krnovských až do r. 1670., z opavských až do r. 1850.; bohužel, že výpisky z desek opavských od r. 1434.—1609. při zápůjčce se mu ztratily. Ztráta tato tak namáhavě opatřeného materiálu zabránila, že mnohá pojednání historická nemohla býti vydána. Zukal kromě výpisků z regest soudních, matrik opavských, má ještě mnoho jiné cenné látky pohromadě; škoda, že pro churavost nelze mu v práci pokračovati. Výpisků Zukalových hojnou měrou při svých spisech užil V. Prasek.

Zukal četné články uveřejnil v »Matici Moravské«, v »Op. Besedníku a Týdenníku«, v programech německé reálky, kdež byl profesorem dějepisu a frančtiny.

---

[1]) Dr. Vinc. Prasek.
[2]) Dr. Sláma: »Vlast. putování«, str. 436—437.

Vincenc Brázek.

Z pojednání Zukalových jmenujeme: »Besitzungen der mähr. Kloester im Oppalande«, »Zápisky opavských dominikánů«,[1]) »Pan Pertold Tvorkovský z Kravař na Raduni a Kolartové« (v Opavě roku 1886.), »Bouře proti biskupu Vilémovi Prusinovskému v Opavě r. 1569.« (V. M. Op. 1896.), »K dějinám opavské radnice« (V. M. Op. 1896.), »Z nejstarších matrik opavských« (V. M. Op. 1897.); v »Opav. Týdenníku« uveřejnil obrazy z doby Přemyslovců na Opavsku, a j.[2])

Na základě výzkumů Zukalových, Svobodových a svých vlastních vzdělával dějiny, zvláště topografii slezskou velepilný obdělavatel luhů rodných, *Vincenc Prasek*, jehož rodištěm jsou Milostovice u Opavy. (Nar. 1843.)

Otec Praskův byl rolníkem a horlivým čtenářem. Prasek vědomí vlasteneckého nabyl záhy v mládí četbou jakési povídky Nýrycovy neb Šmýdovy, jež rostlo, když hoch slyšel, jak jeho p. katecheta Bedřich Kaun mluví s p. učitelem ve škole česky, což se jinde nedělo. Studoval v Opavě, Vídni a Vratislavi. Jako student besedami, přednáškami, rozšiřováním četby pečoval o hnutí národní; když neměli kdysi divadelního kusu, sám jej složil. Při první besedě v Jaktaři dne 24. září roku 1865. zpívána byla »Píseň Opavská«, již básnil Prasek. Byl spolupořadatelem prvního táboru slezského r. 1869. a spoluzakladatelem »Matice Opavské«, jejímž čestným členem byl r. 1895. jmenován. Péčí jeho nastřádáno hojně listin v archivě »Matice Opavské«. Jako profesor působil na gymnasiích v Chrudimi, Táboře, Olomouci. Za pobytu v Olomouci valně zasloužil se o českou společnosť a vlastenecký musejní spolek.

Když v Opavě r. 1883. založeno bylo české gymnasium Maticí Ústřední, požádán byl Prasek, aby přijal místo ředitelské. S nadšením ujal se mladého ústavu a řídil jej až do roku 1895., kdy, nedostav další dovolené, vrátil se do Olomouce, by zaujal své profesorské místo.

Pro zásluhy, jichž si získal o písemnictví a školství, stal se dopisujícím členem České Akademie v Praze a vyznamenán byl rytířským křížem sv. Řehoře.

Činnosť spisovatelská V. Praska jest nanejvýše hojná: Prasek byl nejen topografem, národopiscem, filologem, nýbrž i výborným žurnalistou. »Op. Besedník«, »Op. Týdenník« se články jeho jen hemží jak na čelném místě, tak pod čarou a v drobných zprávách, a články ty jsou z rozličných oborů.

Předním jeho dílem jest »Vlastivěda Slezská«, která pro nedostatek odběratelů nemůže pokračovati, ačkoliv má autor v rukopise »Historickou topografii Těšínska«, z níž přinesl ukázky Kalendář Slezský a Noviny Těšínské.

Ponechávajíce si první díl Vlastivědy, až bude mluveno o národopisu slezském, přejdeme k dílu II., jenž obsahuje »Historickou topografii země Opavské« (A. — K.). Tento díl jest pravou studnicí pro přátele místních dějin. Dílu III. část prvou tvoří »Dějiny kraje Holasovského čili Opavského« (str. 196; 1891.), sáhající až po r. 1318.

---

[1]) Vydáno v Opavě 1877., str. 34.

[2]) Životopis a seznam prací není úplný, protože pro skromnosť profesorovu nebylo možno více vyzvěděti.

Dílu IV. část první vyplňují »Dějiny knížetství Těšínského«, jdoucí až po r. 1433. (Str. 220, r. 1894.)

Proč vydal »Děj. kraje Hol.«, příčinu toho podává v úvodě, »poněvadž běželo o to, stopovati co nejdále zpět příčiny, proč se kraj někdy počítaný k Moravě... mohl státi zvláštní individualitou, a to tak v pozdní dobu..., aby upozornil na všeliké bludy a poklésky v historických knihách o našem kraji šířené, a netoliko od čtenářů, nýbrž i od odborníků věřené.«

Dějinami kníž. Těš. měl v úmyslu »objasniti velezajímavý zjev, kterak ponenáhlu na Těšínsku němčina ustupovala češtině..., a poněvadž se mu vidělo potřebným, uveřejniti aspoň jeden spis, jednající o vlastním Slezsku.«

K těmto spisům za nejnovější doby přidružil spisovatel »Tovačovskou knihu ortelů olomuckých«, sbírku naučení a rozsudků vedle práva Magdeburského, a »Organisaci práv Magdeburských na sev. Moravě a v Rakous. Slezsku«, čítající dvacet tiskových archů. Kniha tato dle přiznání autorova jest soudní topografií severní Moravy a Rak. Slezska, tedy částečné pokračování Vlastivědy Slezské.

Práce Praskovy roztroušeny jsou v rozličných časopisech, programech, takže nesnadno seznam jejich sestaviti.

Ve »Věstníku Matice Opavské«, jejž redigoval do odchodu svého ze Slezska, jsou tyto články: »Útočiště v Opavě«. »Nepodezřelé právo«, »Církevní pokora v Opavě vykonaná« a j. (1892.); v roč. III. (1893.) »Gradice Golensicezke«, »Nejstarší zprávy o Mor. Ostravě«; v r. IV. (1894.) »Frýdek a »Místek«, »Kostel sv. Jiří v Opavě«, »Vynikající osoby Opavské ze XVI. století«; v r. IV. (1895.) »Valaši na Frýdecku«, »Vynikající osoby Opavské ze XVI. století.« K roč. III. a IV. přidána příloha: Prameny dějin Opavských a Těšínských: »Sbírka listů posílacích od 1464.—1709. vůbec a listů biskupa Vil. Prusinovského zvláště«; »Kopiář listů posílacích kněze biskupa Viléma Prusinovského psaných l. P. 1566.«

V »Op. Týdenníku« kromě drobnějších snůšek jako »Zvonaři v Opavě«, »Ronové z Leskovce«, »Dědiční mlynáři«, »Památní dnové«, a j. uveřejněna tato pojednání: »Královna Kunhuta na Hradci«, »Vartnov«, »Bobrovníky«, »Jan Čapek ze Sán«, »Bernard Bírka z Násile«, »Kravařský pán, co dělal zlato« (alchymista Sudivoj Skorkovský), »Krvavé hody ve Zlatnikách«, »Na panství Fulneckého proboštství«, »Benediktinské proboštství na Březové«, »Na fojtství Opavském«, »Všehochuť z cesty na Opavsku«, »Zápisky z cesty do Pr. Moravska«, »Z Bohumína na Frýdek do Místku«, »Naše písemnictví a Slezsko«, »Počátky národního probuzení ve Slezsku«, »Dr. Ant. Weltzel«, »Josef Vratislav Monse a Opavsko« a j.

V programech českého gymnasia Opavského: »Opavské právo hejtmanovo« (1884.), »Nález o sedlákuom odpuštěnie braní« (1885.), »Osady zaniklé a někdy pusté na Opavsku« (1886.), »Křížovníci zákona Matky Boží« (1887.), »Svobodný dům někdy hrabat Vlčkův v Opavě« (1888., budova českého gymnasia), »Nápisy ve Slezsku« (1889.), »Překlad s výkladem na dílčí listy země Opavské« (1890.), »Křížovníci sv. Jana na Opavsku« (1891.), »Klášter sv. Kláry« (1892., nyní vládní dům v Opavě), »K dějinám řemesel ve Slezsku« (1893.), »K dějinám školství ve Slezsku« (1894.).

V Časopise Matice Moravské: »Proměny na severních hranicích moravských« (1879.) a j.

V Osvětě: »Ústavní boje o češtinu na Krnovsku«.

V Komenském: »Čeští spisovatelé z Opavska« (1875.), »Záhady místopisné«.

V »Troppauer Zeitung« (1883.—1891.): »Der Name Troppau«, »Minoritenkloster«. »Johanniter«, »Troppauer Buchdrucker«, »Die Bader«, »Schulen Troppaus bis 1632.«, »Der Piltscher Fund«, »Troppauer Papiermühle«, »Kaminfegerzeche«, »Das grosse Mittel«, »Die beiden Schuhmacher-Zechen«, »Die Goldbergwerke in Zuckmantel«, »Die keltischen Königshöfe in Schlesien«.

V »Oesterr.-ungar. Monarchie in Wort und Bild«: »Czechische Sprache und Literatur«.

Samy o sobě vydal ještě: »Rodáky z Opavska a Frýdecka«, »Paměti městečka Napajedel«, »Paměti městečka Malenovic«, »Posloupnosť zeměpánů na Opavsku a Těšínsku, a osady dle stáří« (1888.).

Z úst samého spisovatele jsem slyšel, že mu nejmilejší ze všech děl jest »Hospodárské kázaní«, jež psával r. 1875. a 1876. do »Op. Týdenníku«, v nichž mluví ke svým krajanům prostým způsobem o jejich chybách.

Pod své články podepisoval se Prasek buď —a—., neb —r—., někdy pseudonymem Miloš Radlinský.

Nemenších zásluh získal si Dr. *Fr. Sláma* o dějepis a národopis Slezský, zvláště knížetství Těšínského. Narodil se r. 1850. v Chotěboři. Vykonav studia gymnasialní v Něm. Brodě a Praze, musil r. 1869. za vlády Herbstovy a Giskrovy prchnouti do Uher, kdež až do r. 1876. pobyl. Konaje na universitě Pěšťanské právnická studia založil český, dělnický spolek. Slováci tak si Slámu zamilovali, že mu svěřili redakci »Slovenských Novin«. V Záhřebu podrobil se právnickým zkouškám a promovován na doktora. Byla to první promoce na nově zřízené universitě Záhřebské, k níž se dostavily všechny čelnější osoby Záhřebské s bánem Mažuraničem v čele. Aby seznámil se dokonale s poměry jihoslovanskými, vstoupil do státní služby ve Vojenské Hranici, z níž podnikal výlety do Bosny. R. 1878. odebral se na Moravu, kdež krátce účinkoval v Olomouci, Uh. Hradišti, Třebíči, načež r. 1881. odebral se do Slezska, kdež do r. 1898. setrval.

V Těšíně zpozorovav, že lid ještě žije život neuvědomělý, jímal se práce národní. Dějinami chtěl se dostati do srdce jeho, proto zkoumal v archivech zámku a města Těšína, cestoval, opatřil si opisy starých listin ve Vratislavi. První větší jeho dílo bylo: »Vlastenecké putování po Slezsku« (str. 584), [1]) v němž popisuje Slezsko po stránce dějepisné, národopisné atd. Spis tento přeložen do polštiny a němčiny. Německý časopis »Ueber Land und Meer« přinesl v překladě některé ukázky z »Vlast. putování«.

Části nasbíraného materiálu k dějinám Slezska upotřebil ku prostonárodně psaným »Dějinám Těšínska«, [2]) v nichž dobu, kdy čeština na Těšínsku ovládla, dle původních pramenů prakticky objasnil. Aby obrátil pozornosť na ubohé bratry Slováky, vydal Sláma téhož roku u Otty »Průvodce po Slovensku«.

---

[1]) Vydal J. Otto v Praze r. 1885.
[2]) Vyšly v »Matici Lidu« r. 1889.

Nemalou zásluhou jest, že Dr. Sláma výzkumy své dějepisné popularisuje v povídkách, románech ve »Slezské kronice«, již r. 1890. v Opavě založil.

Do Opavy ku státnímu návladnictví dostal se r. 1887.

Ve »Slezské kronice« posud Sláma vydal tyto své spisy: »Pán Lysé Hory«, národní pověsť o Ondráši a Jurášovi. »Poklad u Trúby

Dr. František Sláma.

Štramberské«, historický román z doby pobělohorské. »Černá kněžna«, historický román o pěti svazcích (str. 444.). »Rytíř Kobylka«, román (str. 274). »Z naší minulosti«. »Paměti rytíře Hanuše«. »Pletky ze soudní síně« (str. 128). »Od potopy světa«. »Nebál se ani čerta«. »Jak se cikán věšel«. »Slezské pohádky a pověsti« (str. 144). »Strýc Bečka«. V histor. románě z politického života, zvaném »Doktor Pa-

prika«, persifloval Sláma politickou činnosť Dra. Vašatého. Román vydal pod pseudonymem A. Bor.

Pro Pr. Čechy Sláma vydává švabachové knížečky, jež až na vypravování »O Panně Marii Frýdecké« se čtenářům zalíbily. Názvy těchto brožur jsou: Ciganova svatba. O slezské kněžně Popelce. O životě sv. Hedviky, patronky země slezské. O figlech Ondrášových. O bezhlavém knížeti. Ze života barona Prášila. Proroctví Libuše, kněžny české. Veliký počet těchto knížeček za hranicemi i u nás koná dobrou službu v příčině národní.

Z »Op. Týd.«, do něhož psal až do r. 1890., v dobré paměti jsou ještě dopisy — Maryky Jurkovy (dr. Slámy), jež před volbami dobře působily. Politická činnosť Slámova ve Slezsku jevila se do r. 1891. více méně drobnou prací vlasteneckou; až r. 1891., kdy byl zvolen za říšského poslance za města Králové Hradec, Rychnov n. Kn. atd. (r. 1897. podruhé), l. 1895. za skupinu venkovských obcí Rychnov n. K. a Kostelec n. Orl. za poslance zemského — Slezsko v něm našlo horlivého obhajitele svých zájmů ve Vídni.

Ve stálém výboru pro vypracování trestního zákonníku, v konferenci vyrovnávací, národní radě české, v delegacích rakousko-uherských (1894., 1895., 1896. a 1900.) neunavně pracoval pro dobro svého národa.

Těšínský spolek »Snaha«, města Králové Hradec a Hořice uznávajíce vlasteneckou píli Slámovu, zvolila si jej za čestného člena a měšťana.

Že vlastencům takovým, jako jest Sláma, ve Slezsku nekvetla pšenice, možno předpokládati; teprv r. 1896., jsa již šestačtyřicátníkem, postoupil do VIII. platební třídy, jmenován byv soudním sekretářem v Opavě. Od r. 1898. jest soudním radou v Brně, ale Slezsko jest mu posud draho.

Nejmladším historikem slezským, který r. 1898. na české gymnasium do Opavy přišel jako učitel dějepisu a zeměpisu, jest dr. *Jos. Pospíšil.* S láskou nevšední studuje dějiny slezské, ovoce práce brzo podá veřejnosti. Jeho články v »Op. Týd.«: »Slezsko v době předhistorické« (č. 18., 19. r. 1899.) a »Husitská tažení do Slezska (1900.) skýtají nejlepší naděje.

Pospíšil narodil se 17. února 1869. ve Středoklukách u Prahy; na universitě studoval v Praze.

Stejnou lásku k dějinám domácím chová profesor *Ant. Landsfeld* z Těšína. Do »Věst. M. O.« r. 1894. napsal článek »Masaři v Těšíně a ve Skočově« (r. 1895.), »Archiv musea Šršníkova v Těšíně« (1897.), Městský archiv Těšínský (1899.)

Frant. Havlas zabývá se dějinami místními. Z péra jeho pocházejí: »Děje a životopisné památky Domaslovické farnosti« (v Opavě 1887.), »Skalice u Frýdku« (v Brně 1885.), »Panna Maria Frýdecká dle rukopisů hodnověrných, (v Brně 1893.), »Janovice čili o původu této farnosti« (v Praze 1894.). Dále uchystal katolíkům na Těšínsku kancional »Bohoslužba zpěvem a modlitbou« (v Místku, 1894.) Dopisuje do V. M. O. a kalendáře slezského. Pochází z Bártovic; po vysvěcení na kněze dostal se do Žibřidovic, Skalice a j.

»Dějiny farního chrámu sv. Jana Křtitele ve Frýdku« složil generální vikář Karel Findinský, o jejichž české vydání postaral se *Antonín Poledník*, nynější farář Ratimovský.

Poledník narodil se 1843., vysvěcen 1868. Národ český má v něm důvěrníka na nejvýš bezpečného a činného. V Ratimově za něho postavena byla nová fara a kostel obnoven. Vydal r. 1880. »Sbírku církevních písní a modliteb«, pak redigoval, pokud vycházel, česky »Posla svazku slezských katolíků.

J. Nováček ve »Věst. král. č. spol. nauk« (1896.) uveřejnil: »Paměti Hynka mladšího Bruntálského z Vrbna o věcech veřejných na Moravě a v Opavsku z let 1610.—1611.; a J. Chodníček, M. Kovář ve »Sborníku Hist. Kroužku« (1896.) »Z katolických misií na Moravě a ve Slezsku«.

O Slezsku jedná částečně spis K. Eichlera: »Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku.« [1])

Archivy, musea a sbírky.

Když se píše o historii, má se díti též zmínka o archivech, museích, skýtajících podklad k dějinám. »Archivy ve Slezsku jsou do té doby značně zanedbanou popelkou, ačkoli nelze upříti, že některé pokusy o nápravu se staly, a to s částečným úspěchem.« [2]) Čechy nejvíce zajímá zemský archiv Slezský a Matice Opavské.

»Zemský archiv Slezský jest vlastně archiv opavských pánů stavův. Jakož pak pořadatel archivu, konservator Dr. Kürschner, zprávu činí, obsahuje všeho všudy jen 665 listin, roztříděných na 12 skupin. Ovšem, nezakládá se přednosť tohoto archivu na listinách, nýbrž na zemských knihách (půhony, roky, sněmy atd.). Však prokázáním neobyčejné chudoby stane se pokus, aby se jednak stavovský archiv Těšínský spojil se zemským, aby se staré zemské desky místo u c. k. zemského soudu uschovaly v archivě.« Jak již podotčeno, uchráněn zemský archiv od záhuby J. Lepařem.

Archiv Matice Opavské co do počtu listin jest po zemském archivě prvním ve Slezsku; čítá úhrnem 602 listiny a knihy, začež přední zásluha náleží V. Praskovi.

Knih rukopisných jest sedmero: [3])

1. »Příjem peněz brandšacunkových od sousedův (Těšínských) jak při nešťastlivém vpádu Švédském r. 1645. tak i potomně roku 1646. a 1647 colligirovaných.«
2. »Michael Tomassen (Troppaner) Vogtenbüchel od 2. června do 18. července 1681.
3. »Register počtův purgmistrovských města Těšína«. Oď 8. martii Ao. 1655. až do ult. dec. 1656.
4. »Protocollum sessionum, latorum . . . curiae regiae civitatis Teschinensis« ab anno 1722., usque ad mensem Julium anni 1728.
5. »Kniha ševcovského cechu Frýdeckého« se zápisy veskrze českými.
6. »Registra a knihy zemské sirotčí r. 1591. za Adama Václava knížete založené a svedené až do r. 1637.« (Opis.)
7. »Protocollum sessionum, latorum . . . sententiarum« (curiae regiae civitatis Teschinensis), t. j. registra městského práva Těšín-

[1]) Vydán nákladem »Dědictví sv. Cyrilla a Methoda« r. 1887. a 1888.
[2]) V. M. O., r. 1892., str. 23.
[3]) V. M. O., r. 1892., 1893., 1894.

ského od r. 1774.—1782. Listů 126. Také v těchto registrech jsou napořáde vedle německých rozsudků i české.

Seznam listin uveden jest v citovaných ročnících »Věstníku Matice Opavské« r. 1892., 1893., 1894., kamž čtenáře, kteří se o ně zajímají, odkazujeme.

Stavovský archiv Těšínský jest málo znám; archiv musea Opavského má všeho všudy 32 listin, z nichž 9 českých, archiv města Opavy 60 listin, 11 českých.

Šeršníkovo museum v Těšíně má též archivalia, mezi nimi české Skočovské. [1])

Jak jest s městskými archivy jiných Slezských měst, nemůžeme podati zprávy.

Z museí jest nám nejbližší museum Matice Opavské, založené r. 1884. Kromě knihovny obsahuje sbírku mincí, z nichž pohříchu některé ztraceny. Vinc. Prasek odhadl r. 1892. počet jejich dobře na 3000. Obrazárna jest v počátcích; má jeden Uprkův obraz a několik méně cenných. Ze starožitností jsou nálezy z hrobů, mlaty, palstafy, jehlice, popelnice, zbraně. Sbírka krojů jest dosti hojná, částečně ustavičným stěhováním však poškozená. Těšíme se, že sbírky uspořádány byvše v nové místnosti, budou přístupnějšími než posud. Ještě zasluhuje pochvalné zmínky museum ředitele škol Bukovanského na Pol. Ostravě.[2])

Národopis.

Národopisné studium již v 15. století mělo ve Slezsku své ctitele, vždyť Mikuláš z Kozlí (1420.—1433.) sbíral náboženské i světské písně.

V 17. věku kolem r. 1670. Kristian Hiršmenzl, administrátor v Bolaticích, sepsal knihu »Septem centuriae jovialium«, obsahující 700 anekdot, pohádek, bajek. Jedna báchorka uvedena ve Vlastivědě Slezské na str. 41.—42.

Ve studiu národopisném nastala ve Slezsku veliká mezera, až kněz Cyprian Lelek ujal se opuštěného tohoto pole. Nasbíraný materiál odevzdal Fr. Sušilovi, dalšího uloženého v museu Matice Opavské užil V. Prasek při I. díle své »Vlastivědy«. Frant. Sušil v předmluvě k »Mor. národním písním«, jež poprve r. 1835., a podruhé r. 1860. vydal, píše: »Mezi jmény ochotníků nejhustěji nalézá se p. Cyprian Lelek, jenž mi sbírku svou v pruském Opavsku shledanou přepustil, ovšem bez nápěvů, ale ku které jsem melodie tím lehčeji z úst lidu naznamenal, moha již určitou píseň udati, jejížto melodie jsem vyhledával.« [3])

Sušil mimo Pr. Slezsko projížděl za příčinou národopisného studia Opavsko a tu část Těšínska, kde okres české řeči polskému jazyku neustupuje.

Následovník Sušilův, Fr. Bartoš, působil od r. 1866. po tři léta na gymnasiu Těšínském, a po tu dobu zabýval se pilně zkoumáním

---

[1]) Profesor A. Landsfeld podal ve V. M. O. r. 1895. str. 56—58 seznam rukopisných památek v tomto archivě.

[2]) Pisatel těchto řádků má hojnou sbírku krojů a výšivek Slezských, snad větší než v museu M. Op.; v zemském museu v Opavě v oddělení krojovém uzříš také zbytky krojů, figuriny nepravdivě ustrojeny. Třeba jest lepšího uspořádání!

[3]) Mor. nár. písně, Fr. Sušil, str. IV. r. 1860.

lidu, jeho zvyků, řeči; později ještě navštívil Slezsko. Výsledek těchto studií obsažen jest v jeho folkloristických dílech, jako v písních, dialektologii moravské, v díle prvém, části IV., kdež pojednává o nářečí lašském.

V »Národních písních, pohádkách...«, pořádaných pohádkovou komisí lit. řečn. spolku »Slavia« v Praze odd. III. v »Koledách vánočních« (1878.) shledáváme se s pěknými příspěvky E. Šarše, K. Neuvirta a K. J. Bukovanského z Pol. Ostravy.

Velmi cenné příspěvky k národopisu Slezskému najdeme ve »Vlast. putování po Slezsku« (1885.) od dr. Fr. Slámy. Sám malíř Liebscher, konav pilné studie o kroji slezském, vyzdobil některými obrázky toto nákladné dílo.

Pěknou prací národopisnou jsou Slámovy »Slezské pohádky a pověsti«. (Str. 144.) I jiné spisy Slámovy obsahují dosti národopisné látky, jako »Ze zápisků soudce«, »Od potopy světa«. »Oesterr.-ung. Monarchie in Wort und Bild« (Mähren und Schlesien) přinesla z péra Slámova článek »Slavisches Volksleben« (str. 583.—604.).

Tóma Šmýd, jenž byl po delší řadu let farářem ve Skřipově u Hradce, zabýval se pilně sbíráním národopisného materiálu, jehož vydatně užito při Vlastivědě Slezské. Šmýd narodil se r. 1838., zemřel 1. října 1897. jako farář v nouzi na odpočinku v Přerově. Šmýd psal také do »Vlasti« o ubohém Slovensku; sepsal i modlitební knížku.

První díl »Vlastivědy Slezské« Vinc. Praska jest největším soustavným dílem národopisným o českém Slezsku. Díl tento vytisknut r. 1888. (str. 240.) v 1000 výtiscích, ale za krátko rozebrán. Ve spise obsaženy báje, pověsti, báchorky, pohádky, tance (bez not), popěvky, zábavy, zvyky, obyčeje, pověry, čarodějství, pranostiky atd. lidu Slezského.

Filologický spis »Čeština na Opavsku« dlužno též čítati v obor národopisu. V »Opavském Týdenníku« na mnohých místech uzříš od Praska a jiných spisovatelů, z nichž Bukovanského zvláště jmenujeme, zastoupený obor národopisu.

K. J. Bukovanský pochází ze Žďánic. Narodil se 24. listopadu r. 1844. Do Slezska se dostal r. 1870.; r. 1874. ustanoven správcem škol na Pol. Ostravě. Z dvaceti knih, jež vydal, jsou národopisného obsahu. »Polská Ostrava a okolí« (1878. v Olomouci), »Slezské báje a pověsti«, »Člověk v době předhistorické«. O museu jeho již byla řeč. Z ostatních spisů uvádíme »Malý deklamátor«, »Vánoční stromek«, »Vánoční hra«, »Císař František Josef I.«. Od r. 1874. vydává kalendář »Horník« a od r. 1891. dělnický časopis »Práce«.

Založil spolek »Salm« a spolek na podporování chudé mládeže; v akci knihovenské jest činný.

Jan Loriš vydal nákladem české akademie »Rozbor podřečí Hornoostravského ve Slezsku«. Spisovatel rozděluje obyvatelstvo Těšínska na 4 kmeny.

Národopisný ruch před všeobecnou výstavou národopisnou v Praze dotkl se i Slezska.

R. 1893. v měsíci září za hlavního řízení profesora Antonína Karáska a za spolupůsobení J. Vyhlídala, L. Sedláčka, prof. Kahlika, několika studentů ze spolku »Opava« a bohoslovců, zejména Jana

Kotrše, poskytnuta obecenstvu první národopisná výstava v Opavě, ve Slezsku vůbec.

Na bedrech profesora Karáska spočívala hlavní práce. Antonín Karásek (nar. 20. května 1853.) dostal se za profesora r. 1889. do Opavy, kdež neunavně pracuje ve výboru »Matice Opavské«. Činným jest jako jednatel v redakci »V. M. O.« a ve spolku pěvecko-hudebním »Křížkovský«. J. Vyhlídal měl na starosti oddělení krojové a církevní záležitosti; listiny uspořádal V. Prasek.

Počátek výstavky předcházely v neděli 3. září služby Boží v kostele sv. Jiří, při nichž studující zapěli »Sv. Václave, vojvodo země české«. Výstavku zahájil V. Prasek.

Výstava rozdělena na osm oddělení:

I. Památky předhistorické (nástroje, zbraně, ozdoby z kamene, bronzu, železa, popelnice a j.) II. Památky historické (truhlice, konvice, cechovní památky, dřevěné zámky, náčiní, stroje atd.) III. Památky literární, umělecké. IV. Pohledy na města, mapy, malby. V. Kroje, vyšívání lidu Slezského. VI. Náš kostelíček. (Oltářík, starobylý baldachýn z Hrabyně, kříže, missaly, matriky a j.) VII. Hanácké a slovácké kroje. (Objednala pí. Prasková.) VIII. Jizba ve statku Slezském a jizba selská se vším příslušenstvím.

Za doby výstavy aranžovali studenti slezskou svatbu v restauraci u města Opavy, jež však pro neznalosť zvyků došla malého souhlasu.

O rok později v Orlové na Těšínsku v září byli jsme na druhé výstavce národopisné. Materiál této výstavky roztříděn byl v tyto skupiny: 1. Oddělení předhistorické. 2. Památky historické, literární, umělecké. 3. Hornictví. 4. Kostelní předměty. 5. Zvykoslovné oddělení. 6. Lidopisná literatura. 7. Lidová hudba. 8. Lašská domácnosť. 9. Lidové kroje a vyšívání. 10. Školské oddělení.

Výstavka byla menší Opavské, ale slušně uspořádána péčí Jos. Vluky, tamějšího učitele, působícího nyní na škole »Komenského« ve Vídni. Vluka pochází ze Slavkova u Opavy. Do »Českého lidu« podal tato kratší národopisná pojednání: »Pastuškové« (tři králi) ve Slezsku, r. IV., »Žnivuvka« (dožínky) z Orlové ve vých. Slezsku, r. V., »Národní tance ve východním Slezsku«, r. VIII., »Slezská aptyka« (lékárna), r. VIII., »Rozmluvy« (rozprávky), »aby se chytil ženich«, r. VIII., »O bývalém kroji mužském a ženském na Frýdecku«, r. VIII., »Kroje východoslezské« (polské), r. IX., »Tance východoslezské«, r. IX. V »Národním sborníku československém« uveřejnil »Ďadci čili hospodařici«. R. 1897.

Národopisná výstavka r. 1894. dala ještě podnět, že učitel Fr. Polášek napsal spisek »Národopisný výbor v Orlové«.

Důkladností vynikají práce Rob. Parmy a Václ. Hauera.

R. Parma (nar. 27. září 1857. ve Frenštátě) odebral se do Opavy r. 1886., kdež působí na českém gymnasiu do dneška. Kromě příspěvků do programu českého gymnasia »O členu v němčině« (1898.), a Kytic Kahlikových« napsal do »V. M. O.« »Soupis osad, samot, tratí na Frýdecku«. (1893., 1894.), »Soupis místních jmen na Bohumínsku a Fryštatsku« (1895.) a »Soupis osad, samot, tratí ze záp. Slezska« (1857.).

Hauerova národopisná pojednání najdeme v »Českém lidu«, ve »V. M. O.« a v »Museu filologickém«. V »Českém lidu« jsou tato:

»Selský statek ve Slezsku« (r. IV.), »Přídky na Opavsku« (r. V.), »Názvosloví lidových staveb slezských« (r. IX.); ve »V. M. O.«: »Křestní jména na Paskovsku« (mezi 1633.—1745.). »Ve »V. M. O.« ještě podal »Jan Brhel a jeho kázaní« (1893.), »Český překlad hymnů církevních v knihovně musea Opavského« (1895.) a v programu č. gymn. »Sekvencionář mistra Konráda z Benešova u Opavy (1890.) a »Hledání práva v 17. a 18. století na Paskovsku« (1899.) V odborných listech filologických jméno jeho častěji uzříme, na př. do »Mus. fil.« podal »Příspěvky k historii dialektu lašského«. (R. III.)

Do »V. M. O.« ještě přispěli národopisnými črtami Fr. Myslivec a profesor Ignác Tkáč. První psal »O mlynářích Malo-Lhotských« (1895.) a »O národním kroji slezském na Klimkovsku«. (1896.)

Myslivec narodil se roku 1873. v Malé Lhotě, r. 1896. stal se knězem, nyní jest katechetou ve Frenštátě.

Profesor Tkáč. rodák (1839.) Frýdecký, podal »Pověsti o Starém městě u Frýdku«.

V »Českém lidu« (VIII.) pojednala Blandina Čížková z Těšína: »Jak lid východoslezský doktoří«, dr. Ferd. R. Bernart »O hustotě obyvatelstva ve Slezsku« (r. 1897.) a dr. Č. Zíbrt »O pověstech o Přemyslovi ve Slezsku« (1897.) V Kalendáři Slezském psal Fr. Havlas o »Koledě«, a Berta Chadrabová o »Zažehnávání dětských nemocí«; v »Našem Domově« sdělil Fr. M. Polomský »Některé slezské zvyky«.

Besedníky »Op. Besedníka«, »Týdenníka«, »Těš. Novin« vykazují občas národopisné příspěvky.

Aby seznam národopisných pojednání o Slezsku byl úplnější, přidávám vlastní:

V »Českém lidu«: »Ze slezské »pivnice« (sklepu) a kuchyně«. (R. IV.) »Ze života slezských dětí« (R. VI.) »Dojení. »Tlučení« másla ve Slezsku«. (R. VI.) »Ze života slezských dětí«. (R. VI.) »Modlitbičky slezských dětí«. (R. VII.) »Ze života slezských pastevců«. (R. VII.) »Kuchyně slezská«. (R. VIII.) »Tři králové ve Slezsku«. (R. VIII.) »Modlitby »růžaněc«, patěrky ve Slezsku«. (R. VIII.) »Vyznání« obydlí a kuchyně Malenovské z r. 1845. (R. VIII.) »Ptačí řeč ve Slezsku«. (R. VIII.) »Děti slezské«. (R. IX.) »Ze života slezských dětí«. (R. IX.) »Církevní rok a děti slezské«. (R. IX.)

V »Našem Domově«: »Za Bohem«. (1892.) »Přípitky na slezské svatbě«. (1894.) »Slezské modlitbičky«. (1894.) »O titulatuře slezské«. (1894.) »Smutek na Opavsku«. (1895.) »Národopisné drobnosti z Rakouského a Pruského Slezska«. (1895., 1896., 1900.) »Národopisné črty z Rak. a Pr. Slezska«. (1897.) »Z kroniky lásky«. (1898.) »Švec a žid v podání lidu slezského« (1898.) »Hry dětí slezských«. (1899.) »Z rozmluv lidu slezského«. (1899.)

Ve »Věstníku Matice Opavské«: »O slezských karkulích a čapkách«. (1893.) »O kroji slezském na Opavsku«. (1894.) »O kroji na Těšínsku« (1895.). »Ze života slezských pastevců«. (1896.) »Z pověr a zvyků lidu slezského«. (1897.) »Lidoví básníci slezští«. (1898.) Z »básnické« dílny synků slezských. (1899.)

V brněnském »Hlasu«: »Obrázky z Pr. Slezska«. »O kroji slezském«. (1891.) »Karmaš ve Slezsku«. (1899.) »Ze slzavých údolí«. (1900.) »Pověsti a památky »Cyrillo-Methodějské v Rakouském a Pruském Slezsku« (1900.)

Ve »Slezské kronice« knihy: »Slezská svatba«. (R. 1894.) »Příhody z Vysoudilova«. (R. 1898.)

Ve »Vlasti«: »Čechové v Pr. Slezsku«. (R. 1898.—1899.) Pojednání toto vyšlo r. 1899. nákladem spisovatelovým samostatně, a r. 1900. valně rozšířeno nákladem Viléma Povondry v Kroměříži. Dále ve »Vlasti« »Naše Slezsko«. (1900.)

V Malenovicích pod Lysou Horou žije výminkář a písmák Ignác Kozel, jenž mi velmi vydatně pomáhal slovem i pérem při mých národopisných pracích. Má věrnou paměť, mnoho zkusil, proto jsou výklady jeho zajímavy.

Život politický, spolkový.

Opavský Besedník ve Slezsku poněkud pohnul mrtvými vodami; mnohá obec potřela si oči a hlásila se k národu založením spolku.

R. 1862. vznikl ve Stěbořicích zpěvácký spolek; za rok německo-český čtenářský spolek v Opavě a Čtenářský spolek ve Frýdku. Česká beseda v Kateřinkách, jež se rozešla za absolutismu, nahrazena v květnu r. 1864. »Pěvecko-čtenářskou besedou«, jejíž duší byl místní kooperator Fr. Gába (předseda), a profesor Opavský Václ. Pečenka (sbormistr). V prvním výboru zasedali mimo jmenované učitel Schindler, Nosal, Bolík, Honka a Valík. Spolek, jemuž příslušelo právo pořádati do roka 4—6 besed neb akademií, měl velmi slušnou činnost. Již 31. července r. 1864. pořádal první akademii, při níž přednesen proslov, zazpívány sbory: »Orle pestrý, orle«, »Cikáni« a »Hlasy z domova«. Mimo jednu deklamaci sehrána V. Klicpery »Divotvorný klobouk«, první to česká divadelní hra, provedená na Opavsku ochotníky. Účastníků bylo na 400 z Rak. i Pr. Slezska, bylo přítomno též několik měšťanů z Opavy, několik šlechticů — Poláků, kteří v Opavě byli internováni po povstání r. 1863. Souhra byla dobrá, hlavní úlohy provedli: Suchý, Schindler, Přibyl, Mosler, Filípek a Preclík.

Za krátko, 25. září, pořádal spolek besedu, při níž mimo zpěvy a deklamace dávána fraška »Vyhrané panstvo«; třetí beseda dne 19. února 1865. vynikala též pestrým programem: třemi sbory, dvěma deklamacemi a fraškou »Po půlnoci«.

Dne 23. července 1865. byli návštěvou v Kateřinkách ochotníci z V. Hoštic v Pr. Slezsku a sehráli tam frašku Kopeckého »Pan Franc ze zámku«, kterou 20. února téhož roku sami doma obecenstvo obveselili. Po r. 1865. spolek čtenářů a zpěváků upadal, až načisto zanikl.[1]) Teprve r. 1870. založena v Kateřinkách »Katolicko-politická beseda«, jež za let 1871.—1874. podnikala tuhé boje za nezadatelná práva lidu českého.

Česká rolnická beseda v Sedlištích, nejstarší na Těšínsku, vzala původ r. 1866.; založili ji rolníci; rozkvétá zvláště za pevné podpory nynějšího faráře Fr. Nogola, jenž až do dnešního dne i jinak vlastenecky působí.

Z roku 1866. jest ještě v dobré paměti audience starosty Plesenského při návštěvě císaře a krále našeho v Opavě, jíž dosaženo, že úřady českým obcím částečně hověly; od r. 1851. řídily se totiž

---

[1]) Op. Týd. »Počátky ochotn. divadla na Opavsku«, 1897., č. 93.

tajnými ministerským nařízením, prohlašujícím němčinu za jediný úřední jazyk.

Až do r. 1871., t. j. do propuštění ministerstva Hohenwartova, přijímali někteří soudcové Slezští, na prvém místě krajský soud Těšínský a okresní soud Frýdecký a Klimkovský, české dopisy a vyřizovali německy, ale po tomto roce nastala doba rekursů. Jako obyčejně, zase hledal slávy soud Opavský v neobyčejné lásce (!) k národu českému.

Tajné nařízení z r. 1851. bylo mu nejvzácnějším zákonem, ačkoli naprosto se příčí »zákonům [1]) dřívějším i pozdějším, zákonům nezrušeným, platným, řádným zákonitým způsobem prohlášeným, ačkoliv tedy ono nařízení jest úplně neplatné, soudy slezské míní, že ono tajné nařízení je nade všechny zákony. I znám české soudce, kteří česky cítí«, píše dále znalec soudních poměrů Slezských, »kteří však obávají se jednati podle zákona, aby si snad na kariéře neuškodili, a úřadují právě tak, jako němečtí jejich kollegové . . . Přišel-li k soudům na Slezsko soudce českého přesvědčení, stal se buď nahoře omyl aneb má věc nějaký háček«. Politický život českého lidu sevřen byl tímto nezákonným nařízením jako ostrými kleštěmi a život spolkový byl nevalný; těch několik besed, pořádaných po roce šedesátém, jest jako několik praménků, osvěžujících vyprahlou pustinu.

První beseda na Opavsku konala se 27. září 1863. v Kateřinkách. Bezprostřední pohnutkou k ní bylo šlechetné hnutí soucitu s nešťastnými pohořelými. V roce tom totiž mnoho obcí na Opavsku — a to jak v rakouské tak v pruské části — navštíveno bylo zhoubnými požáry. Dne 7. září vyhořelo v Kateřinkách 10 usedlostí. Na podporu pohořelých uspořádána tedy beseda. Navštívena byla velmi četně též s pruské strany, odtud vyslaly návštěvníky zejména Benešov a Hlučín. Zpívalo se, deklamovalo se a hrálo na piano. Čísla zpěvná provedli učitelé z okolí Opavského a bylo zpěváků na 30. Beseda vynesla 20 zl.

Po šťastném počátku pokračovalo se zvolna. Počátkem r. 1864. dne 10. ledna uspořádána byla beseda v Hlubotci. Zpěváků bylo 12. Zpívaly se sbory »Naprej«, »Slovan«, »Marné výstrahy«, »Šablenka«. Tři sbory mimo to zazpívalo dobře secvičené kvarteto

Národnostnímu ruchu pořádáním besed dařilo se nejvíce v Opavě, odkud dostávalo se mu od několika vlasteneckých profesorů vydatné pomoci.

Roku 1865. byly besedy ve Stěbořicích, kde 27. srpna sehrána veselohra »První den po svatbě« (hráli B. Žákova, Č. Prasek, Přibyl a Schindler), a 24. září beseda v Jaktaři, kde ochotníci sehráli hru »Kateřinské koláče«.

Besedy pořádali hlavně studující, mezi nimi byl velečinným hlavně V. Prasek, někde tovaryši (v Klimkovicích), a synové rolníků (v Kateřinkách, Milostovicích, Stěbořicích) pomocí kněžstva a učitelstva.

Besedy národními písněmi, vážnými i žertovnými deklamacemi, solovými výstupy i živým přednesem dramatickým působily blahodárně v mysl posluchačů; vlastenecké písně, slyšené na besedách, stávaly se majetkem lidu.

---

[1]) Česká Revue, Dr. Fr. Sláma. str. 649. r. 1898.

[2]) Op. Týd., 1897. č. 93.

Pokud besedy bývaly u samé Opavy a v Klimkovicích, nekladly jim úřady překážek, povolujíce je po přísné censuře předložených kusů. Když se však besedy šířily do Hlavnice, Litultovic, Jezdkovic, Zlatník, Neplachovic, Bránky, Březové, Skřipova, Slatiny, P. Polomě, Studenky, Chvalkovic, tu počali klásti odpor. Nejprve byly žádány kolkované žádosti a přílohy (i když byl čistý výtěžek určen dobrému účelu), pak texty, udání jmen a zaměstnání ochotníků, potom divadelní policie; konečně povoleny jen tam, kde ochotníci složili 5—10 zl., načež jim c. k. hejtmanství vyslalo k besedě zvláštního komisaře.

Nákladem tímto mnohá beseda byla zastavena; i pramen na zakupování knih, neboť bývalo chvályhodným zvykem, že výtěžky z besed věnovány byly na knihovny.

Roku 1869. o prázdninách pořádány byly na Opavsku 4, a r. 1870. též 4 besedy; z nichž jedna ve Várvovicích, kde byla založena katolická beseda.

Asi v těch dobách přibyly nové čtenářské spolky, besedy ve Frant. Udolí, Doubravě, Salmovci, ba i Krnově.

Silniční výbory povstaly r. 1868. ve Slezsku, ale Němci se postarali, by Čechům správa některého z nich do rukou se nedostala.

* *
*

Po zániku »Op. Besedy« r. 1865. vlastenci jmenovanými spolky a snad ještě jinými, besedami, knihami až do r. 1870. udržovali ducha národního; jinak lid pomálu odvykl by pravidelné četbě a dal by se dobrovolně sepjati pouty německých tyranů! Slezsko bez novin bylo jako bez pravé ruky; Němec s Čechem mohl nakládati dle libosti a svět o tom nic nevěděl.

Veliké potřebě lidu Slezského bylo odpomoženo 17. září 1870, kdy vyšlo první číslo »Opavského Týdenníku« v malém formátě starého »Besedníka«. Týdenníku bylo kráčeti touž trnitou cestou jako jeho předchůdci.

Redakce se ujal Jan Zacpal. Mezery, jež způsobeny byly straně národní odstraněním několika zdatných pracovníků, jako: Prauska, Kunze, Lepaře, Pečenky, vyplněny novými silami Zacpalem, Grudou, Koloříkem, Pavlíkem, Frommem, Gelou, dry. Kotkem a Aug. Petrem, Vantuchou, Stachem, Onderkou a j., jimž na srdce vložena péče o politický i nepolitický život; co bylo po roce sedmdesátém konáno v hnutí vlasteneckém, při tom vždy najdeme jmenované muže s hloučky starších vlastenců.

Byly tenkrát časy zlé! President Pillersdorf padl, a zuřivý, horší liberál Summer nastoupil.

»Opavský Týdenník« měl těžký boj, avšak redaktor a spolupracovníci jeho zápasu se nelekali. Povíme zkrátka jejich životní osudy.

Jan Zacpal narodil se 27. dubna 1844. v Hostkovicích ve farnosti Týnecké u Olomouce z rodičů zámožných. V Olomouci odbyl gymnasium, a r. 1863. odebral se na vysoké školy do Prahy, pak do Vídně, aby studoval na fakultě filosofické hlavně dějepis. Ukončiv studia, stal se r. 1868. supplujícím profesorem na něm.

reálce Olomoucké. Tehdy měla společnost česká v Olomouci již českou besedu, ale společenský život byl v počátcích. K osvěžení ducha utvořili svobodní páni, právníci a kandidáti učitelství po studentstkém způsobu spolek »Rozmar«; ba i usnesli se vydávati časopis »Udici«, jehož první číslo vyšlo 6. března 1869. Redaktorem č. 5., 6. a 8. byl Zacpal. Zacpal přispíval ukázkami překladů z básnictví srbsko-chorvatského.

V Olomouci mu rodiče zůstavili domek.

Po dvou letech vzdal se učitelství pro nemoc krční, a odhodlal se na přímluvu Vaškovu a Praskovu nastěhovati se do Opavy.

Zacpal při listě obstarával všechny služby; a ještě noviny vycházely s deficitem, proto říkával:

»Přenešťastný světa tvor,
Týdenníka redaktor.«

Od r. 1877. rozšířil se na nynější foliové vydání. Roku 1882. měl »Op. Týd.« přílohu Ostravana, jež r. 1883. zašla.

Novinám se nejšpatněji vedlo od r. 1875.—1880; proto redaktor a kooperator Ant. Gruda prosili dr. Riegra, aby v Čechách utvořilo se nakladatelské družstvo pro tento časopis, kteréž by si svobodně zvolilo redaktora. Návrh nebyl přijat, ale český klub v Praze brzy poskytl »Op. Týdenníku« pomoc, jíž i později obnovoval.

Mimo to ujala se »Týd.» veškerá česká žurnalistika, hlavně »Pokrok«, vybízejíc obecenstvo list odebírati.

Mimo Grudu zastupovali Zacpala v řízení listu při čís. 10. a 11. r. 1876. Antonín Rubeš z Opavy, a r. 1882. JUC. Rom. Dubový, advok. koncipient (číslo 47.—49.), když Zacpal byl ve vězení v Krnově. Do žaláře se dostal, protože v listu objevila se zpráva, že v Jaktaři v poněmčilé škole nevyučuje se na základě přirozeném a rozumném. Ačkoli tvrzení to je nad slunce jasnější, přece Zacpal, protože se »rouhal« Slezským zákonům, dostal se do chládku.

Jaktařský odrodilý nadučitel Smital (!) měl prý v žalobě prsty. Bůh mu odpusť!

Ale žalář Zacpala neodstrašil; tělesné zdraví sice se nalomilo, ale duch hledal nové cesty, jak osvoboditi lid z německého zajetí. Až r. 1883. vzdal se redakce, zůstávaje však hlavním spolupracovníkem, a věnuje se Opavské centrální záložně, podniku to při národním obrodu důležitém.

Na radu V. Praska ustanoven byl redaktorem »Op. Týd.« Rud. Hill, který vydával a řídil jej od 1. července 1883. do 30. června 1895.

Od r. 1883. vzrůstal pomalu objem listu, vycházel dvakrát týdně; také hmotný stav listu se zlepšil. Zásluhy za takové zvelebení listu patří nynějšímu vydavateli »Op. Týd.« R. Hillovi, rodáku Brušperskému (nar. 17. prosince 1849.), jenž toho dosáhl neúmornou pílí a obchodní zručností.

Léta 1887. v září Zacpal ochuravěl zánětem pohrudnice. Po nemoci doufal u moře v Opatiji vyhladiti následky nemoci, místo zdraví však našel tam hrob dne 15. března 1888.

Jak šlechetný byl jeho život, taková byla i závěť: to co měl nejdražšího, »Op. Týdenník«, odkázal lidu českému ve Slezsku, ustanoviv kuratory jeho Jos. Zukala, Vinc. Praska a dr. Fr. Stratila.

Přál si na smrtelné posteli, by poznamenali jeho hrob dřevěným křížem za 2 zl., ale přání jeho splněno teprve r. 1898., kdy ozdoben v Opatiji jeho rov přičiněním R. Hilla a pisatele těchto řádků pěkným náhrobkem.

Smrt Zacpalova hluboce dojala Slezské Čechy. Všechny spolky Opavské oznamovaly úmrtí jeho jako svého člena a daly

Hrob Jana Zacpala v Opatiji.

za duší jeho sloužiti mše sv. Z 20 míst celého království došly soustrastné telegramy. Nebožtík si této pocty zasloužil vrchovatou měrou; vždyť opuštěnému Slezsku všechno věnoval: schopnosti, postavení, peníze, zdraví, byl pronásledován, žalářován, až utýrán předčasně sklonil hlavu pod vavříny na hřbitově v Opatiji.

Vavřínové ratolesti z Opatije, jež r. 1898. rozdával R. Hill, jsou Slezanům drahou památkou a vzpomínkou na velikého buditele!

Zacpalův společník Gruda jest třetím ve známém trojlístku domorodých vlastenců: Vašek-Prasek-Gruda; jest z nejzasloužilejších mužů svého lidu. Činnost jeho jest více veřejná, politická; od r. 1869.—1886. nebylo ve Slezsku národního podniku, na němž

by neměl Gruda podílu, zakládal spolky, rozdával a vydával knihy, řečnil na schůzích, v chrámích, sháněl pro Slezsko peníze, i u samého trůnu královského hledal ochrany pro krajany!

JUDr. *Antonín Gruda* narodil se v Mok. Lazcích u Opavy 17. srpna 1844; konal studia v Opavě, Kroměříži a v Olomouci, kdež r. 1868. přijal svátost kněžstva.

V duchovní správě byl krátký čas v Holici,[1]) pak v Přerově, odkud pořádal za pomoci V. Praska a jiných první tábor Slezanů pod »Ostrou Hůrkou« u Chabičova, kdež rozvinut jímá přátely program národní a politický, tvořící do dneška v hlavních rysech základ politiky Čechů Slezských.

Nastěhovav se r. 1870.—1886. do Kateřinek u Opavy, jal se nadšeně uvědomovati krajany. V Kateřinkách r. 1870. vzbudil myšlénku založiti »Katolicko-politickou besedu«, jež až do zřízení »Politické a hospodářské jednoty v Opavě« byla střediskem politické a národní činnosti Slezských Čechů.

Vícekráte (1871., 1880., 1887.) byl vůdcem deputace lidu Slezského u císaře a vlády Vídeňské. Když za dnů 21., 22. a 23. října 1880. dlel císař pán v Opavě, ze spolků jediná Beseda Kateřinská předpuštěna; intriky překazily slyšení Opavským spolkům. V deputaci byl Gruda, Jan Kolofík a Jan Verber, a přijata byla 22. října v 9 hodin ráno.

Deputace přednesla císaři stesky v příčině rovnoprávnosti u soudů a ve školství a podala mu pamětní spis. J. V. vyslechl ji laskavě a přijav od ní pamětní spis, pravil: »Učiníme, co se dá činiti.«

Druhá deputace vyslána byla k císaři do Vídně 1887. Deputace zvolena byla na schůzi starostů v Opavě 19. února a přijata na hradě císařském 28. března. Byli v ní: Ant. Gruda, Jan Klimeš, starosta ze Zlatnik, Jan Fl. Lhotský, rolník z Hlavnice, Fr. Žebrák, starosta z Heřmanic, Ondřej Jež, starosta ze Sedlišť, Jan Kolofík, lékař z Opavy, a Pavel Czakoń, starosta z Pruchné. Deputaci uvedl poslanec Msgre. Swieży. Mluvčím byl Gruda, který přednesl prosbu, by v Opavě zřízeno bylo vyšší státní české gymnasium a podal mu žádost písemně. Císař pán přijal žádost, řka: »Prozkoumám věc pilně, poradím se se svými rádci a učiním dle možnosti největší.« Deputace pak odebrala se k ministrům Taaffovi, Pražákovi, Gautschovi a j. Své požadavky přednesla též ve schůzi klubu českého a ujištěna podporou — než toto ujistění uskutečnilo se skoro až za 12 let.

Když se počátkem let osmdesátých v Opavě zřizovaly české školy, měl Gruda přední podíl v díle tom jako jednatel a později předseda Matice Opavské, jejíž spoluzakladatelem byl. Proto »M. O.« uznávajíc zásluhy Grudovy o lid Slezský, učinila ho čestným členem; také „Pol. hospod. jednota Opavská« váží si Grudy, zvolivše si ho za svého starostu. O rozšiřování knih jím podniknutým bude řeč později.

---

[1]) **Založil tam »Rolnickou záložnu.«**

Roku 1890. zvolen byl za poslance a r. 1897. po druhé přese všechny úklady osobních protivníků. Jako poslanec neohroženě hřímá do kliky fanatiků německých a zastává se ujařměného lidu.

Není tedy divu, že nacionální smečka německých ztřeštěnců nejvíce nenávidí Grudy, jejíž zášť již častěji u veřejnosti propukla,

JUDr. Antonín Gruda.

posledně při stěhování jeho z Mokrých Lazec do Kateřinek, kam presentován byl velmistrem německého řádu za faráře.

Gruda jest i literárně činným. R. 1873. vydal nákladem vlastním vlastenecké články z »Op. Týd.« Josefa Těšíka, děkana

v Telči pod názvem: »Kdo jest Vaším nepřítelem?« (2000 výtisků), a dílem zdarma je rozdal v Rak. a Pr. Slezsku. R. 1876. vyšel jeho nákladem překlad spisu dr. Jana Zwergra, biskupa Sekavského: »Odpustky a jubileum« (7700 exempl.). Mimo to přispíval do »Op. Týd.«, »Kazatele«, »Kalendáře Ústř. M. Šk.« a vydal nákladem řeči, jež konal při schůzích »Polit.-hosp. jednoty Op.« o jazyku mateřském jako přípravu pro české gymnasium.

Jeho kněžská působnost jest chvályhodna; ozdobený chrám P. Marie v Lazcích a Kateřinkách jsou toho svědky. Přičiňoval se, by v Opavě zavedena byla u sv. Jiří postní kázaní česká; r. 1873. vypravil poutnický vlak do Prahy k jubilejní slavnosti.

Jako dobrý kazatel zván bývá do Pr. Slezska, kdež působí pro vlastenecké hnutí.

V prázdných chvílích jako kaplan zabýval se studiem práv, jichž potřeboval při své politické činnosti, až dosáhl prstene doktorského. Ďakovský p. biskup Strossmayer jmenoval ho svým radou, též pan arcibiskup Olomoucký Theodor projevil mu svou spokojenost zvláštním pochvalným listem.

Věrným a milým druhem Grudovým v oboru vlasteneckého působení jest *Jan Kolofík,* praktický lékař v Opavě. Není v Opavě a okolí známější a obětavější osobnosti nad vždy veselého a žertovného Kolofíka. Kolofík jest vzorem vlastence drobné práce.

Kolofík narodil se 15. května 1846. ve Vávrovicích u Opavy. Roku 1864. studoval v Olomouci medicinsko-chirurgický kurs. Roku 1870.—1873. působil v Litultovicích, l. 1873.—1874. v Neplachovicích a od 27. června 1875. jmenován obvodním lékařem v Kateřinkách. Kolofík jest členem všech Opavských spolků a jest skoro ve všech nějakým funkcionářem. Jako lékař jest hledán; též uzdravil mnohou duši odrodilectvím otrávenou. Byl kanditátem na sněm a říšskou radu za město Opavu. Kolofíkova praxe, tedy i vlastenecká činnost, sáhá až do Pruska. Zachovej nám jej Pane!

Stejně jako Kolofík pracoval Josef Fromm, obchodník v Opavě; jejich působnost vztahovala se na spolky. Fromm narodil se v Kutné Hoře 25. ledna 1839. Leta 1873.—1876. prožil na Rusi jako vojenský dodavatel. Vrátiv se z Ruska, usadil se v Opavě, kdež zařídil si obchod v čaji a rumu. Až do let devadesátých stál v popředí národního ruchu, ve spolkovém životě vyvíjel podivuhodnou čilosť. Za posledních let nejvíce se věnoval »Divad. ochotnické jednotě«, kterou založil, a po léta úspěšně řídil. Pevnou a obezřetnou rukou domohl se slušné zámožnosti.

Zemřel 3. listopadu 1899 a pochován v neděli za nevídaného účastenství.

Po letech sedmdesátých až do r. 1890. nebylo známějšího kněze v Opavě a okolí nad »Patera Ondřeje«; kde se jen dalo působiti pro život vlastenecký, P. Ondřej byl přítomen.

»Pater Ondřej« — *Ondřej Pavlík* — má kolébku v Želci u Vyškova (nar. 30. list. 1845.). Studoval nejprve na realce, později teprve přestoupil do 5. třídy gymnasia vykonav zkoušku z jazyků, ku velikému podivu zkušebné komise, s výborným prospěchem.

Vysvěcen byl na kněze dne 5. července 1872.; ustanoveny mu byly za působiště Neplachovice u Opavy, kdež s mladickým nadšením pracoval devět let.

V Neplachovicích mluví hlavně dva pomníky o jeho pobytu ve farnosti: záložna založená r. 1873. na odrážení příboje německého a uchování českých služeb ve chrámu Páně. Do kostela Nepl. chtěli zavésti panství němčiny na úkor českým službám Božím. Pavlík vyložil na patřičném místě pravý stav věcí a účinkem námahy bylo: aby zůstalo vše při starém.

Z Neplachovic přeložen byl r. 1881. do Jaktaře; maje blízko do Opavy, nelenil spolupůsobiti na roli vlastenecké. Byl prvním bezplatným katechetou »Matiční obecné školy v Opavě".

V dobré paměti posud jsou výborná kázaní Pavlíkova, propletaná zmínkami o mužích vlasteneckých starozákonních, jež konal doma a v Opavě. Vydal z nich tiskem r. 1882. »Kázaní adventní«, nákladem vlastním ve prospěch »Matice Op.«, a r. 1889. »Duchovní řeči příležitostné«, odkázav zase výtěžek na dostavení velechrámu sv. Víta v Praze, a »Podporovacího spolku českého gymnasia v Opavě«.

Po zlopověstné řeži v Opavě r. 1890. odstěhoval se do Švábenic a r. 1891. stal se farářem v Býstročicích u Olomouce, kdež ustavičně vzpomíná na milého »Benjamina«, jak Slezsko pojmenoval.

Posledním jeho vlasteneckým činem jest, že nasbíral slušný kapitál na »Hanácké stipendium« čili »Stipendijní fond Křížkovského« pro žáky českého gymnasia v Opavě, jež bylo v jubilejním roce císařském uvedeno ve skutek.

Stejného smýšlení a cítění jako Pavlík jsou kněží Raška, Gela, Čapka, Pazderka, Klimeš, Stodůlka, Šamánek, Böhm a j.

Kazimír Raška, od 1. března 1900. probošt Opavský, jest mistrem v drobné působnosti vlastenecké; k Němcům jest nanejvýš spravedliv, ale nikdy nezapře českého původu. Za spravedlnosť k Němcům byl při volbě za probošta od městské rady na návrh soudního sekretáře Kudlicha šeredně odměněn, usnesla se totiž, že, co bude proboštem, se úředně žádné pobožnosti nesúčastní. Raška jest výborný kazatel; odborné listy kazatelské čítají ho ku svým spolupracovníkům. Lid český i konservativní německý hlásí se k němu jako k nejlepšímu příteli. Jeho horlivost získala mu hojné ctitele i na pruské straně.

Posvátný Velehrad má v něm horlivého sběratele, jakož i jiné ušlechtilé spolky naše štědrého podporovatele.

Vystavěl nádherný dům katolických tovaryšů v Opavě, kde česká společnost nachází milý útulek. Narodil se 27. pros. 1844. ve Vítkovicích, a již skoro třicet let zasvětil náboženskému mravnému obrodu města Opavy a okolí.

Jan Gela v menším obvodu své farnosti jest horlitelem pro vlasteneckou a náboženskou ideu. Po celý čas svého kněžství jest u svých rodáků; zná je dobře a dovede myslemi jejich hý-

bati. Účastňuje se národního hnutí; r. 1898. byl vůdcem deputace farních úřadů a starostů z Opavska u zemského presidenta Claryho neblahé paměti.

Jest činný v záložně Stěborské se sídlem ve Zlatnikách, štědře podporuje české školství v Opavě, jest vzorným hospodářem. Kéž má Slezsko více takých farářů! Narodil se r. 1842. v Milostovicích, jest tedy krajanem Praskovým. Roku 1867. stal se knězem, působil na Skřipově a nyní po dlouhá léta ve Stěbořicích.

Tichého, upřímného, obětivého kněze měla Opava v P. Sebestianu ˇapkovi, jenž byl zvolen za prvního exhortatora na českém gymnasiu a katechetou na české škole. Byl kazatelem v českém kostele u sv. Jiří, těšícím se největší oblibě. Narodil se 23. prosince 1827. v Drahlově, zemřel 20. ledna 1894.

Stejnou měrou Josef Pazderka, kaplan v Opavě, později farář v Kateřinkách, naše snahy podporoval horlivě. Sepsal »Život sv. Hedviky«, podle něhož dr. Sláma upravil svou brožuru švabachovou stejného jména. Zesnul v Pánu 3. dubna 1892.

Josef Benda (nar. 1836.) a Fr. Pinkava (nar. 1845.) dlouho obětavě působili na školách Opavských. Oba byli literárně činní. O Bendovi podotýkají zprávy, že »byl k národnosti české jako katecheta na učitelském ústavu spravedliv.«

Fr. Pinkava byl před tím oblíbeným knězem ve V. Polomi, kdež posud památka na něj jest zachována. Sepsal paměti města Brušperka, odborné knihy vychovatelské; jest dnes katechetou učitelského ústavu v Olomouci a oblíbeným docentem methodiky a paedagogiky při c. k. fakultě bohoslovecké v Olomouci.

Ant. Klimeš, rodák Zlatnický, jako farář Slatinský, vzácnou měl péči o své krajany. Na smrtelné posteli r. 1883. značným odkazem obmyslil chudé žáky českého gymnasia v Opavě. Přispíval zdařilými kázaními do »Posvátné kazatelny«, vycházející v Olomouci.

Theodor Stodůlka, pocházející z Bránky (nar. 1830.), nyní děkan na Březové, a Jan Šamánek, narozený na Březové (narozen r. 1830., zemř. 1900.), působivší ve V. Polomi, dobře jsou zapsáni v srdcích Slezanů jako vlastenečtí, horliví kněží; ze stejné náchylnosti raduje se Jan Böhm, strážce poutnického místa Hrabyně, přítel studentstva a dobře známý včelař. Postavil od základů (od r. 1885—1887.) poutnický chrám P. Marie Hrabyňské, kdež četní poutníci, hlavně Prušti (8—10.000), utvrzováni bývají ročně ve víře a věrnosti k jazyku otců.

V letech sedmdesátých stál v čele ruchu národního v Opavě, později působil v Bílovci Jan Bolousek. Zemřel r. 1893. v Holešově na Moravě.

* *
*

Po letech sedmdesátých bylo na Opavsku živěji než na Těšínsku; než i tam při hrozném tlaku, který se valil ze zemské vlády Opavské na Slovany, byly patrny známky života. Tlak tento od ústavy Schmerlingovy (r. 1861.) a ještě více od času »Bürgerministeria« byl rozpínavější ve Slezsku.

Skoro stejnoměrně šířil se Prušácký duch u slezských Němců. Ještě r. 1866. při vjezdu Pruském do Opavy spouštěli měšťané záslony a rolety, a roku 1871. dne 25. května ve schůzi »Deutschvereinu« pravil Pickert: »Přestali jsme býti Rakušany« a 12. června opakoval dr. Fr. Müller táž slova trochu opatrněji:

»My Němci hledíme na jih (do Vídně), a když na to přijde, také na sever« (do Berlína). Do škol zvali za profesory cizozemce až z Hamburku na př. Těšín; ba r. 1874. samy úřední noviny schvalovaly turnerské »bundy« se sousední říší. Duch ten mohůtní tak, že mnohý Slezský Němec jest v Rakousku přítomen jen tělem a duch poletuje za hranicí černo-bílou.

Než přejdeme na Frýdecko, dotkneme se stručně událostí po r. 1870., o nichž ještě mluveno nebylo.

Summrovo vladaření započalo zuřivými útoky na české školství; toužil snad po pochodňovém průvodu, jaký uchystali Opavští Němci jeho předchůdci Pillersdorfovi za germanisaci Slovanů.

Odrodilci dr. Michovi svěřeno bylo obecné školství a ten snažil se vyhověti pánům na vrchu.

Roku 1871. c. kr. noviny štvaly proti českým učitelům a profesorům, a hlavní střelba mířena byla na Vaška. Roku 1872. komedie se opakovala dvakrát, při níž i jeho pes ušetřen nebyl; též studentstvo poskvrnilo se útokem na Vaška.

Roku 1872. zemská pokladna nepřijala české kvitance; r. 1873. Opavský soud nepřijal českého oznámení, že strana nemůže se dostaviti.

Roku 1873. zhoršily se poměry u Slezských soudů. Dříve mohly se spisovati protokoly české, byla vydávána česká vyřízení. Teprv po prudké německé agitaci proti Hohenwartovi, později proti Taaffovi nastal boykott úřadů proti češtině. Novojičínský advokát dr. Fux na př. podal tehdy k soudu Těšínskému žádost gruntovní — německou, byla mu však vrácena, neboť prý jedna příloha, totiž křestní list, sepsán v řeči neobvyklé a dr. Fux, nynější vůdce Němců Morav., musil rekurovati, aby ušetřil stranu značných výdajů.[1])

Roku 1874. zemský soud Opavský odbyl Klimkovskou záložnu s českou žádostí.

Roku 1874. uličníci Opavští, kteří r. 1873. vypudili Vaška z Opavy, obrátili pozornost na kněze Grudu a vhodili do jeho bytu cihlu.

Roku 1877. ukradeny »Opavské besedě« nápisy a znečistěny.

Roku 1877. rozhodnutím c. kr. nejvyššího soudu odmrštěny stížnosti pro nešetření rovnoprávnosti a uznáno: že jazyk německý jest jediným zemským jazykem ve Slezsku. Již roku 1874. v sezení říšské rady 17. prosince na dotaz poslance Ciencialy, zda hodlá ministr spravedlnosti k tomu působiti, by ve Slezsku čeština a polština za zemské jazyky uznané u soudů zanedbávány nebyly?

---

[1]) **Česká Revue, r. I., číslo 6.**

K dotazu tomu odpověděl ministr Glaser ve schůzi dne 19. února 1875. že vláda nemůže uznati za správné tvrzení, že ve Slezsku vedle němčiny také čeština a polština uznány jsou za zemské jazyky. Pravil dále, že vláda takového uznání nikdy nevyslovila (!), ba naopak, že nařízením ministerstva spravedlnosti ze dne 3. listopadu 1851. (známé Bachovo nařízení) a od té doby opětně — naposled na základě vyjádření ministerstva vnitra ze dne 24. srpna 1871. i politickým úřadům i soudům za zásadu ustanovila, že ve Slezsku toliko němčina za řeč zemskou, zákonnou a soudní platiti má a že tudíž, neuznávají-li soudcové ve Slezsku polskou a českou řeč za úřední, nemůže vláda proti tomu nic namítati. Oprávněnost vlády k tomu stanovisku ministr Glaser odvozoval z toho, že prý ve Slezsku mluví se zvláštními dialekty, jež správnou řečí býti nemohou! Starý to argument (!), dávno vyvrácený, a Glaser přece se jím ohání!

Roku 1878. padli zemští poslanci dr. Kotek a Zahradník; Čechové zůstali bez zástupců, až r. 1881. zvolen za okresy Frýdecký, Frýštátský a Bohumínský arcikněz, farář Frýdecký Karel Findinský. Kandidatury Kazimíra Tomáška a Flor. Lhotského nepotkaly se svým časem se šťastným výsledkem.

Nastala zase doba petic a rekursů.

První rekurs podala Rolnická záložna Kateřinská r. 1875. proti obchodnímu soudu Opavskému, že odmítl její českou žádost o zápis do rejstříku společenstev. Rekurs byl odmrštěn — proto že byl psán česky. Pře vedla se dále, až vidělo se c. kr. nejvyššímu soudu ve Vídni výměry cís. král. zemského soudu v Opavě ze dne 30. dubna 1878. a 24. května 1878, jakož i výměr c. kr. moravsko-slezského soudu zemského v Brně daný 25. června 1878. zrušiti a c. kr. zemskému soudu v Opavě naříditi, by žádosti Rolnické záložny v Kateřinkách vyhověl. Důležitý tento výměr byl sdělen se záložnou 17. září 1878.

Roku 1879. podala obec Kateřinky dlouhou a důkladnou petici za rovné právo národnosti české ve Slezsku, jež byla dne 15. prosince 1879. v říšské radě předčítána. Za Kateřinkami následovaly Bohučovice a Branka.

O rekursy a petice na Těšínsku staral se dr. Chleborád a dr. Kotek. První z nich měl kancelář v Mor. Ostravě, a za krátký čas svého pobytu u hranic Slezských značně se o Slezsko zasloužil. Jeho vlivem Moravský klub v Mor. Ostravě všímal si též v resolucích svých Slezska.

Přičiněním dr. Aug. Petra a Víta Vantucha zvolen byl na sněm za venkovské obce okresu Frýdeckého advokát tamější dr. Kotek, na říšskou radu rolník Ćienćiala.

Dr. *Kotek* poctivě staral se o svůj poslanecký okres. Charakteristickým jest, že r. 1873. v měsíci květnu c. kr. soud Těšínský oznámil jemu, by do nynějška užíval německé zemské soudní řeči, nikoli české, neboť prý moravsko-slezsko-české nářečí není řečí soudní. Dr. Kotek rekuroval a moravský vrchní soud nařídil, aby česká podání se přijímala, však vyřizovala po německu.

R. 1878. zemský soud Opavský nechtěl přijati od dr. Kotka české směněční žaloby, a r. 1880. zamítl rekurs v té příčině po-

daný. Roku 1878. dr. Kotek při volbách na sněm propadl, neboť český lid upadal v malátnosť.

Dr. Kotek s dr. Petrem prosadili, že strana národní slavila vítězství ve Frýdku při volbách do zastupitelstva obecního a výboru školního; než k veliké žalosti bylo brzy oběma patřiti, jak ovoce jejich neunavné píle zničeno bylo fanatickými odrodilci. Dr. Kotek za posledních let uchýlil se do ústraní soukromného života; skonal tušíme r. 1899.

MUDr. *Aug. Petr* byl rodilým Frýdečanem (nar. 14. srpna 1824.), gymnasium studoval v Těšíně a medicinská studia konal na universitě Vídeňské. Jako lékař vyvolil si za působiště své rodné město, kdež přes 40 let působil. Ve Frýdku byl spoluzakladatelem Občanské záložny a Besedy; nebylo národního projevu v kraji, kterého by se byl Petr nesúčastnil. Chodil, prosil, klížil, aby jen nevznikla nesvornosť. Chudina měla v Petrovi otce; když upadal v zapomenutí pro své vlastenectví ve Frýdku, v němž němčourství vrchu nabývalo, zůstala mu věrnou jen hrstka přátel a chudina. Mnohý, kterému život zachoval, neznal starého Petra, že až dovolávati se mu bylo veřejné i soukromé chudinské podpory.

Dne 24. srpna 1894. přestalo bíti šlechetné srdce dr. Petra; nepřátelské listy psaly o něm jako šlechetném lidumilu, »kterého tak zvaní malí lidé« z města a okolí skoro modlářsky ctili a sobě vážili, — — byl to muž, jenž měl to štěstí, že dlouho svoji úlohu vůdcovskou dovedl udržeti — —«

Za běd a trampot, jež ho na konci života jako jedovaté vosy pronásledovaly, nikdy nemohl zapomenouti svého drahého přítele Vítěz. Vantucha, který ho na věčnost předešel, s ním denně jako s luznou vidinou rozmlouval a ještě na smrtelné posteli se těšil, že na věčnosti se shledají.

Vantuch měl usedlost ve Frýdku; za dob českého panství byl městským radním. Již za let šedesátých svolával občany a předčítával jim noviny; vlastenčení jeho bylo plné město a kraj.

Ve Frýdku měl také kolébku Karel Findinský (nar. 5. února 1833.), jenž za čtyři leta po vysvěcení stal se farářem v rodném místě. Roku 1881. dostal se na sněm zemský jako poslanec. Když r. 1882. dne 13. října sněm Slezský se usnesl, aby se zakoupilo vlastivědy Schimerovy za 100 zl., tu navrhoval Findinský, aby aspoň 10 zl. věnováno bylo k podobnému účelu pro školy české, ale návrh jeho padl. Roku 1873. byl jmenován farářem v Těšíně a gener. vikářem rakouského dílu Vratisl. diecese. O literární činnosti jeho již mluveno. Že by Findinský k národnosti své nebyl se hlásil, jak někteří píší, hodnověrní svědkové popírají. Zemřel 19. září 1897. na cukrovou úplavici.

Z Frýdeckých vlastenců ještě znám jest advokát dr. Sekera, Tvrdý, Lubojacký, Weissmann Stanislav.

Jan Tvrdý zastával úřad administrátora poutnického chrámu Panny Marie.

Kromě toho byl lidu rádcem, knihkupcem — — miláčkem. Jeho podobku velmi často najdeš v pasekách chudých horalů.

5††

Narodil se 24. října 1851. v Dobraticích. Studoval v Těšíně a Olomouci. Roku 1880. za první působiště kněžské mu vykázána Dobrá, kdež r. 1886. vydal knížku: »Památný spisek ku oslavení dvousetletého jubilea nynějšího kostela Dobrodinského«, později »Kázaní o svěcení chrámu Páně v Janovicích«. Roku 1888. odebral se do Frýdku, kdež neumorná činnost nepřející oddechu připravila jej o život dne 13. prosince 1897.

Nástupcem jeho se stal Angelus Lubojacký, pocházející z Klimkovic (nar. 1850., vysvěcen 1874.). Jako člen řádu Dominikánského působil v Olomouci, v Praze, Uhrách a j. Byv saekularisován, přijat byl do diecése Vratislavské. Vydal více náboženských spisů. Ve Frýdku horlivě se stará o náboženské a národní vědomí farníků, rozšiřuje dobrý tisk, lid náš čeká od něho ještě mnoho vynikajících činů. Nejposlednější dobu založil politický list »Slezské Listy«, které hlavně o Frýdek starati se mají. Vycházejí týdně s přílohou pro »Zábavu a poučení«.

Ze starších venkovských vlastenců uvésti dlužno Pavla Kaniu z Orlové, bývalého poslance na sněmu zemském, Stanislava Stacha, Ondřeje Onderka, Josefa Stříže z Bruzovic, proslavené rozšiřováním knih. Knihovna Střížova, majitele nepatrné usedlosti, jest daleko hledaná pro bohatost pěkných knih.

Jméno Onderkovo připomíná nám šlechetného kněze Josefa Onderka, faráře ve Skalici u Frýdku, který vydal kostelní »Zpěvník«. Onderek měl rodištěm (r. 1811.) Trličko, nyní polské, studoval v Těšíně; r. 1837. byl vysvěcen. Byl kaplanem v Karvíné, lokálem v Ohrazené, a r. 1862. farářem ve Skalici. Naskytuje se nám vhodná příležitosť podotknouti, že do r. 1865. zpívalo se v protestantských, polských sborech z českého kancionálu Třanovského. Jiří Heczko z Ligotky přeložil tento kancionál do polštiny, r. 1864. v Těšíně schválili tento překlad, a r. 1865. na velikonoce poprve z něho zpívali v kostele Jezusově.

Matice Opavská.

Od r. 1870—1880 založeno ve Slezsku 11 českých spolků, totiž: v městě: 1. *Opavě* »Matice Opavská« (1877), »Čtenářský spolek« (dříve »Opavská beseda« r. 1879); 2. *v okrese Opavském:* »Katolická jednota« ve Vávrovicích (1870), »Katolicko-politická jednota v Kateřinkách (1870), Spolek rakousko-slezských vysloužilců obce Štáblovské s německým velením (1875); 3. v *okrese Klimkovském:* »Katolicko-politická beseda« v Klimkovicích, »katolický tovaryšský spolek« v Klimkovicích (1873); v městě *Frýdku:* »Beseda občanská« ve Frýdku; *v okrese Frýdeckém:* »Bruzovská beseda« (1874), »Beseda Sedlištská« (1875); *v okrese Bohumínském:* Hornicko-čtenářský spolek »Salm« na Salmovce.

Protože je Matice Opavská nejdůležitější ze všech, věnujeme ji zvláštní odstavec. *)

Poněvadž nebylo, kdo by měl o duševní vývoj lidu českoslovanského ve Slezsku slušnou péči, usneslo se několik starostův a jiných vlastencův z Opavska, z nichž na prvém místě jmenujeme

*) V. M. O. I. r. 1878.

Ant. Grudu, Jana Zacpala, Ant. Vaška, Vinc. Praska, podle vzoru Matice Slovenské a Prostějovské zaříditi spolek, jehož účelem bylo šířiti osvětu a vzdělání mezi lidem česko-slovanským ve Slezsku. Dohodnuvše se o stanovách, podali c. k. zemské vládě Slezské dne 22. července 1876 oznámení, že zřizují v Opavě spolek jménem »Matice Opavská«. C. k. zemské vládě vidělo se utvoření spolku »Matice Opavské« zakázati. Došloť dne 16. srpna 1876 předsedu zařizovacího výboru vyřízení jazykem německým sepsané, které po česku zní takto: Od c. k. zemské vlády Slezské. Č. 6120. Ludvík Ochrana, farář ve Štěbořicích a soudruhové učinili u tohoto úřadu dne 22. července t. r. oznámení, že zamýšlejí zaříditi spolek »Matici Opavskou«. Podle předložených stanov má ten spolek za účel, »šířiti osvětu a vzdělání mezi lidem československým ve Slezsku. Poněvadž on, jsa sídlem v hlavním městě Opavě, jejíž obyvatelstvo jest převahou německé, hledíc k účelu vytčenému, byl jen k tomu, aby pokoj mezi obyvatelstvem rušil a tím veřejný pokoj a pořádek v nebezpečí uváděl, vidí se mi utvoření spolku »Matice Opavské« zakázati na základě § 6. zákona o právu spolčovacím, vydaného dne 15. listopadu 1867, ř. z. č. 134. Z tohoto zákazu lze se odvolati do 60 dnů k veleslavnému c. k. ministeriu záležitostí vnitřních.

V Opavě, dne 8. srpna 1876.

Za c. k. zemského presidenta:
Stellwag, m. p.

Na tento zákaz podal zařizovací výbor »Matice Opavské« k c. k. ministeriu záležitostí vnitřních stížnost od advokáta pana dra. W. Kusého v Brně velmi ochotně a zdarma sepsanou a spolu podepsanou, jejíž vyřízení c. k. zemská vláda přípisem daným 9. ledna 1877 panu purkmistrovi Opavskému oznámila. Vyřízení dodáno zařizovacímu výboru dne 16. ledna 1877, i zněla v ten smysl, *že c. k. ministeriu se nevidělo spolek »Matici Opavskou« na základě předložených stanov zakázati.*

Poněvadž hned po schválení stanov více než 20 členů se přihlásilo (§ 19. stanov), uveřejnil dočasný výbor ve všech téměř novinách československých krátké provolání, jímž všecky příznivce lidu československého ve Slezsku pozval, aby se k »Matici Opavské« četně přihlásili a první valné hromady súčastnili. Hromada tato položena na den 12. měsíce února 1877, — v pondělí, »ostatního masopostu«, na 2. hodinu po poledni. Potřebné místnosti poskytnul laskavě slavný výbor katolicko-politické besedy (německé) v Opavě v místnostech spolkových na Dolním Náměstí v domě Krausově, povýš c. k. okresního soudu.

Stěborský farář L. Ochrana zahájil schůzi, potom ujali se slova kooperator Ant. Gruda a profesor Prasek, líčíce nadšenými slovy potřebu a důležitost nového spolku. Posléze předčítány tři telegramy od studentů Slezských z Olomouce, z Prahy a z Příbora; a dopisy P. Methoda Halabale, benediktina Rajhradského, ředitele P. Bilky a Fr. Knoppa, měšťana z Klimkovic.

První výbor zvolen a ustaven takto:

Předseda: *L. Ochrana,* farář v Štěbořicích; místopředseda: *Josef Benš,* rolník v Kateřinkách; jednatel a knihovník: *Ant.*

Gruda, kooperator v Kateřinkách; pokladník: *Jan Kolofík,* prakt. lékař v Opavě; mimo ně pak *Vinc. Prasek,* profesor v Olomouci, *Jan Fl. Lhotský,* rolník v Hlavnici, a *Jan Hýl,* rolník ve Slavkově.

První výbor snažil se opatřiti co možno největší fond, aby mohl provésti svůj hlavní úkol — *zřízení českých škol.* Na provolání sešlo se za první správní rok ($^2/_2$ 1877—$^{15}/_3$ 1878) 2615 zl. 45 kr. a přihlásilo se 39 zakládajících členů, 43 činných a 147 přispívajících; úhnem 229 mimo četné dobrodince. Mezi členy a dobrodinci načítali jsme *94 kněží a bohoslovců a mezi 38 údy zakládajícími, platícími 100 zl. neb 120 zl. — 13 kněží.* Jak pádný to důkaz vlastenectví kněží českých! Který stav může se pochlubiti takovým číslem?

Tato utěšená činnosť nerozvíjela se za dalších let tou měrou, jak bylo potřebno a žádoucno, ačkoli se výbor přičiňoval vzbuditi pro Matici větší porozumění nejen doma, nýbrž i v Čechách a na Moravě. Nemoha hned dosíci hlavního účelu: zříditi střední školu, po níž již v letech šedesátých vlastenci toužili, připravoval na ni lid a vzdělával ho přednáškami a zakládáním knihoven. Na schůzích kromě Ochrany, Praska, Grudy mluvívali *Josef Skýpala,* učitel z Mor. Ostravy, *Benýšek,* učitel hospodářské školy z Hradiska u Olomouce, inženýři *Balcar* a *Mixa* z Mor. Ostravy, obchodník *Fromm* z Opavy a jiní. Jako knihovníci zdatně si vedli dr. *Gela, Jan Čeleda*; poslední mimo to získal si velikých zásluh o ústřední záložnu Opavskou a o spolkový život Opavský.

Čtvrtá valná hromada konaná dne 17. května 1880 změnila stanovy, oprávnivši výbor: ustanoviti v obcích důvěrníky. Připomenouti také třeba brožurky: »*Důtklivé slovo ze Slezska*«, jež dali členové Matice tisknouti a rozšířili v četných exemplářích v zemích koruny Svatováclavské.

Práce tato nebyla bez účinků. Královská Praha a přes třicet jiných měst českých a moravských, tolikéž okresních zastupitelstev pořádalo peněžní sbírky pro Matici; přes půl sta rozličných spolků obdařilo ji dary, i záložny a cukrovary o valných hromadách na ni pamatovaly. Právník *Bohuš Lepař* vydal dokonce ve prospěch Matice Opavské spisek: »Historické hovory o Slezsku.«

Tak Matice Opavská nabývala půdy nejen mimo užší vlasť, nýbrž ve vlastním domově; hlavně mezi omladinou vlivem studentstva zapouštěla kořeny přes odpor vlády. Omladina pořádala besedy, divadla, jejichž čistým výtěžkem množila se spolková pokladna.

R. 1880. zakoupil výbor dne 26. dubna dům č. 7. na rohu Rybího trhu v ceně 18.900 zl., uvaliv na sebe 12.000 zl. dluhu. Koupí zmíněného domu nabyl národní život Opavský útulku.

Téhož roku věnoval císař Pán Matici 400 zl., kterýžto dar byl jako pečetí vtisknutou na šlechetné záměry její. Když r. 1881. domohla se česká strana v silničním výboru po dvojí volbě většiny, vyvolila pro něj sídlem matiční dům. Nový výbor zavedl za vniterný jazyk češtinu, úřadům dopisoval německy, stranám

dle jazyka mateřského. Toto »přespravedlivé« jednání a okolnosť, že výbor zasedá v matičném domu, tak dožlučilo Němce, že 18. července 1881 stěžovali si u zemského výboru, řkouce: že nevstoupí do domu, z něhož vycházejí české agitace. Přese všechno to, že silniční výbor Matici, respektive Centrální záložně, nic neplatil, kdežto dříve za 12 zasedání 100 zl. a příplatky na správu domu a čistění poskytoval, přece na rozkaz zemského výboru odstěhovati se musil, dostav k tomu rozkaz, že musí užívati toliko jazyka německého.

Matice Opavská, majíc svůj dům, mohla se chystati založiti české školy v Opavě, zejména české gymnasium. Podána žádost za povolení otevříti první třídy gymnasialní, byla však odmítnuta z důvodů, že spolek nemá dostatečných prostředků, jež skutečně byly skrovny, — činily jen 12.000 zl., o jichž nasbírání velké má zásluhy *Ant. Gruda,* jenž ještě před založením Matice 1875. konal cestu do krajů slovanských, aby upozornil na Slezsko, a připravil půdu osvětovému spolku. Když byla nouze největší, byla pomoc nejbližší! »Ústřední Matice Školská« prostřednictvím dr. Jandy a mocným vlivem dr. Fr. L. Riegra změnila stanovy, rozšířivši je v tom smyslu, že mohla zakládati a podporovati střední školství české. Za vydatné pomoci poselstva českého vymohla Matice Ústřední otevření I. třídy českého gymnasia výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 2. března 1883, č. 3.543. Povolení toto každého Slezana plesem naplnilo, však nová starosť obtížila bedra vlastenců, — starosť o přiměřené místnosti.

Hledáno, najímáno, kupováno — — vše nadarmo! Dvacet různých záměrů rozplynulo se hrabivostí a bezohledností německého Opavského obyvatelstva. Konečně podařila se koupě domu, v němž dnes jsou české školy, cestou na Vídeň. Tam nezasáhnul mrazivý vzduch Opavský. Dům koupen od hraběte Wilczka.

Nyní bylo přikročeno k otevření gymnasia: bylo to r. 1883. Zvolen ředitel, profesoři, vypsán zápis, žáci se hlásili; však nedocházelo ještě potřebné ministerské svolení. Zle by bylo ovšem bývalo, kdyby věci spravedlivé nebyl přál tehdejší zemský president *Bacquehem,* vlastně probošt Opavský *Jos. Schum,* jenž patřičně presidenta informoval. Z té příčiny zásluhy Schumovy při zřizování gymnasia jsou veliké; vůbec veškera působnosť proboštova dýše náklonností k lidu českému; Schum mocným vlivem svým mnoho nám prospěl.

Otevření povoleno. Byla to pravá národní slavnosť! Z daleka široka nahrnulo se lidu do Opavy na slavné služby Boží, slavnostní otevření — —. Účastníci radostí slzeli.

Koncem prvého školního roku 1883—1884. bylo na mladém ústavě 88 žáků, 72 ze Slezska a enklav, 10 z Moravy a 6 odjinud. Ředitelem byl V. Prasek. R. 1891. uděleno bylo ústavu právo odbývati zkoušky maturitní a dávati platná vysvědčení dospělosti. R. 1896. po inspekci dostalo se ředitelství i celému sboru pochvalného uznání od c. k. zemské školní rady.

Celkem opustilo gymnasium na 200 abiturientů do r. 1900. Většinu žactva dodává Slezsko, k němuž druží se značnější počet

Moravanů z krajů Opavě blízkých. Z jiných zemí jest nepatrný počet žáků; mimo to někteří z nich jsou sice v jiných zemích zrozeni, ale jejich rodiče byli nebo jsou ve Slezsku.

Po dlouholelém čekání konečně nejvyšším rozhodnutím ze dne 12. října 1897. gymnasium přijato do správy státní s vyhrazením ústavního povolení potřebných prostředků. Na základě tohoto rozhodnutí bylo gymnasium, na které v rozpočtu na rok 1898. byla povolena částka 9000 zl., již od 1. září 1898. z peněz státních vydržováno, ačkoli skutečné převzetí teprve 1. ledna 1899. jmenováním c. k. ředitele Jos. Fürsta a c. k. učitelů vyřízeno. Smlouva, již učinil erár s Maticí Ústřední, jest datována ze dne 20. prosince 1898. v Opavě.

Slavnosť postátnění konána byla teprve dne 8. ledna 1899., při níž působivou řeč pronesl dr. Ant. Gruda. Postátnění českého gymnasia v Opavě jest událostí pro vývoj věcí Slezských velevýznamnou a veledůležitou. Ještě r. 1885., když čeští poslanci doléhali na vládu, aby gymnasium vzala do své správy, divil se ministr vyučování baron Gautsch té žádosti, kterak mohou žádati od vlády, *aby zřídila české gymnasium na hranicích Pruských!* Co dříve považovali ministři divem, to stálo se skutkem! Matice Opavská postarala se též částečně o dorost žactva pro gymnasium, zřídivši nákladem Ústřední Matice petitřídní obecnou školu v Opavě. I o odchovance obecných škol měla péči, založivši r. 1896/97. *pokračovací průmyslovou školu* v Opavě, již s velikými obětmi vydržuje.

O působení Matice Opavské v oboru zakládání knihoven promluvíme později; o pořádání výstavky, jíž se podjala, bylo již mluveno.

Matice publikacemi počala podělovati členy r. 1878., druhý svazek vyšel až r. 1892.; další pak každoročně následovaly.

R. 1896. usnesla se Matice Op., že bude stále vydávati »Věstník«, a proto sestoupila se k účelu tomu tříčlenná prozatímní redakce z profesorů V. Hauera, A. Karáska a R. Parmy.

R. 1898. vhodně adoptovány značným nákladem místnosti spolkového domu a nově přikoupeného, v němž umístěna Centrální záložna Opavská. Potřebnou touto úpravou uvalila Matice na sebe značné břímě dluhů, takže na několik let má málo prostředků na další plnění svého programu.

Matice Opavská postarala se r. 1880. o středisko Opavských Čechů; česká společnosť ráda navštěvovala besedu a radila se o dobru národa. Ovocem těchto porad bylo r. 1887. založení pěvecko-hudebního spolku »Křížkovský« a »Divadelní ochotnické jednoty«, se sídlem v Opavě.

Křížkovský v druhém roce svého trvání vystoupil teprve na veřejnosť s větší skladbou »Pouští« od Fel. Davida; horlivější činnosť produktivní projevoval r. 1893. O »Křížkovského« zvláště se zasloužil *Leop. Sedláček,* bývalý učitel na Matičné škole Opavské, *K. Vinpalo* a profesor *A. Karásek.*

Divadelní ochotnická jednota založena 9. října 1897. Pro nedostatek místností nemohla za prvních dob rozvinouti svou činnost; bývala nucena hrávati v Kateřinkách u Pruského krále. Do r. 1894. uspořádala 37 představení. Hlavními silami byli a jsou

K. Filipek, Janýška, K. Čech, dr. K. Dienelt, Ant. Oláhal, O. Fromm ml. a j. Nyní nachází útulek ve dvoraně domu katolických tovaryšů na Rybníčku.

Aby čtenář měl nějaký pojem o činnosti jednoty, uvedeme úryvky z poslední jednatelské zprávy z r. 1900.: Představení uspořádáno bylo v minulém roce 8, z nichž dvě věnována byla účelům dobročinným a vynesla 184 K 70 h. Sumárně hrálo 36 dam a 77 pánů. Mimo představení pořádán byl pro členy večírek a výlet. Členů měla jednota 39. Spolek jest vlastníkem 91 kusů dekorací, 156 kusů obleků, a v knihovně má 995 svazků s 309 celými hrami. Divad. jednota má stálé divadelní obecenstvo, a to ze značné části *venkovské;* návštěva uvědomělého Opavského obecenstva se lepší. —

Zakládání knihoven.

Protože zakládání knihoven úzce souvisí s činností Matice Opavské, podáme přehled akce knihovenské ve Slezsku.

Z nejprvnějších knih, jež dostaly se po r. 1835. do rukou Čechů Slezských, jsou knihy z dědictví. R. 1835. založeno v Praze »*Dědictví Svatojanské*«, r. 1851. v Brně »*Cyrillomethodějské*« a r. 1856 v Králové Hradci »*Dědictví maličkých.*«

Jaká to byla radosť, když paterek v kostele ohlásili, že přišly knihy z Dědictví Svatojanského nebo jiného! To zase bude »šumne čitani,« těšili se čtenáři a jak velká kniha? Mívali ubozí v rukou jen malé knížky, jako Lucidáře, Historii o Heleně, O selském pacholku, Zlatý prsten, O sedmi mudrcích, Bohabojnou kuchařku, Dvě kroniky o Jovianovi, Černého muže, Císaře Oktaviana, Historii kratochvilnou, O Meluzině, Výborného krejčího z Pekyngu a. j., najednou objemné knihy z dědictví je přesvědčují, že jsou tak *veliké moravské* knihy, a lidé čeští, kteří takové veliké knihy skládají.

Zakládáním spolků množily se knihovny; každý spolek staral se o zřízení jejich, aby členům mohl posloužiti, téměř co nový spolek — to nová knihovna.

Zajímavo, že r. 1862. v Opavě »*Katolický čtenářský spolek*« utrakvistický měl v knihovně české knihy. Týž spolek vytkl sobě za účel, aby čtení milovnému obecenstvu takové spisy podával, které by, jsouce psány v katolickém smyslu, křesťanskou mravnosť a pravověrné smýšlení jak mezi německým tak mezi československým obyvatelstvem opavským budily a utvrzovaly.

V dočasném výboru byli: *Klose* Leopold, provinciál řádu minoritského, *Schum* Josef, administrator u P. Marie v Opavě, *Pražák* Karel, stavitelský inspektor, dr. *Kadka* Matěj, gymn. ředitel, *Czegley* Jan, podkrajský, *Berka* Jan, rada zemského soudu, *Geszner* Kristian, měšťan a *Neumann* Jan, gymn. katecheta.

Dne 19. ledna 1862. měl spolek ten první valnou hromadu v gymnasialním sále. Ku hromadě té dostavil se značný počet kněží opavských, učitelův, úředníkův, měšťanův a paní, úhrnem na 70 osob.

V hromadě té vystoupil na předním místě pan podkrajský Czegley a měl řeč, ve které vylíčil záhubné následky čtení špatných

knih a dokazoval potřebu spolku, který by té záhubě předešel. Řeč jeho přijata s velikou pochvalou shromážděného obecenstva.

Po přečtení a schválení stanov přikročilo se k volbě výboru, do něhož většinou hlasů zvoleni kromě svrchu jmenovaných členů dočasného výboru tito pánové: Dr. *Dietrich*, druhý purkmistr města Opavy, *Krönes*, katecheta při učitelském ústavě, dr. Karel *Moravec*, kněz na odpočinku, a *Lepař* Jan, gymn. profesor.

Přední snaha nově zvoleného výboru směřovala k tomu, by co nejdříve založil knihovnu německo-českou. Německo-česká měla býti knihovna ta, by vyhověla účelům, za nimiž se ten katolický spolek bral.

Hned z prvopočátku odevšad podporován výbor ve šlechetných snahách svých. Dostaloť se knihovně spolkové přes 600 knih německých a na 70 *českých*, mezi nimiž nejvýtečnější díla doby tehdejší.

Aby též českých knih knihovně v míře hojnější se dostalo, uveřejněna dne 8. července 1862. prosba v »Opav. Besedníku« redakcí gymn. profesora V. Pečenky a nákladem profesora Vaška vycházejícího. A prosba tato neminula se úplně s výsledkem. Vyskytloť se 13 dárců z rozličných krajin vlasti česko-slovanské, kteří 280 knih darovali.

Pokud a jak dlouho se knihovny této ve prospěch obyvatelstva českého v Opavě užívalo, není povědomo a ani se neví, kam se knihy poděly.

Tázal jsem se nedávno dra. Moravce bývalého člena výboru; ani tento nemohl mi bližší zprávy podati.

Zajímavo jest, že v Opavě, která nyní sama se rozkřičuje za *»kerndajč«*, byl spolek dvojjazyčný s knihovnou podobnou. Jak se časy mění! Nyní oko střeštěnců německých nesnese českého nápisu, jak by našlo zalíbení ve spolku utrakvistickém!

Současně s těmito spolky, jak podotčeno, vznikl ruch knihovenský zvláště pro školy venkovské, takže někteří inspektoři podivení nad tím vyslovili, shledavše v českých školách knihovny, kterých v německých postrádali, na př. v kraji bohumínském. Velikou pomoc knihovnám poskytoval čistý výnos z besed. Mimo Slezsko — bohoslovci olomučtí, Dědictví Cyrillomethodějské, Svatojanské, Olomucká konsistoř prostřednictvím *Fr. Heideureicha*, čestného kanovníka a ředitele kanceláře, P. *Placid Mathon* z Rajhradu, kandidáti soběslavští, umělecká beseda, knihkupec Fr. *Urbánek* v Praze značně podporovali zakládání knihoven.

Ze studujících slezských nejčileji si v tom oboru počínali *Vašek, Prasek, Gruda.*

V životopisech Kaz. *Tomáška*, faraře ve Vel. Pelomi, Lud. *Ochrany*, faráře ve Stěbořicích, stojí vždy zmínka, že zakládali knihovny. »Op. Besedník« (1861—1865) budil ještě větší chuť ku knihám; též tou dobou Opava stala se místem nakladatelským. K. Kunz, J. Lepař, Březnovský, Lelek a j. vydávali v Opavě knihy školské, zábavné, kalendáře a náboženské spisy.

Po letech šedesátých založeno na 50 knihoven. Hůře se vedlo ruchu knihovenskému po r. 1870. Než i za této doby pole toto mělo obětivého vzdělavatele, kněze *Ant. Grudu.* Týž nasbírav knih, r. 1872. tištěným vyzváním obrátil se na farní úřady a

představenstva obce, dotazuje se: zdali je tam knihovna? Kdy byla založena a kým? Kdo ji spravuje? Jak se rozmnožuje? Jaké má knihy? Jakých knih si přejí? Nabyv přehledu, zasílal Gruda knihy do celého Slezska i za hranice. R. 1877., kdy povolena Matice Opavská, pokračovalo se ve zdárné práci knihovenské.

Výbor Matice Opavské předcházel dobrým příkladem: zřídil totiž z darovaných knih stálou knihovnu českou v Opavě. Knihovna ta měla již ve správním roce 1880—1881. 35 čtenářů, kteří si vypůjčili 265 knih; 1881—1882. přečetlo 134 čtenářů 1596 svazků. Knihovna tato do dneška prospívá a čítá na půl druhého tisíce knih. Knihami, kterých bylo po dvou nebo více výtiscích, zařizoval nebo podporoval výbor knihovny školní, obecní, spolkové.

Do r. 1883. obdařeny tyto obce knihami: Hrabyň (115), Branka (73), Chvalkovice (74), Vel. Hoštice (40), Neplachovice (40), Životice (187), Kylešovice (116), Budišovice (50), Otice (84), Štáblovice (148), Uhlečov (71), Benkovice (75), Zlatníky (98), Hlavnice (42), Vodka (32), Raďun (33), Kamenec (20), Skřipov (22), Suché Lazce (44), Holasovice (80), Jednota učitelská se sídlem v Hrabyni (47), Knihovna českého gymnasia.

Pokud ve správách Matice Opavské stopovati můžeme, založeny r. 1895. knihovny v pěti obcích a dvou jednotách Sokolských.

R. 1897. zasláno čten. spolku v Muglinově 152 knih, Hosp. jednotě v Jaktaři 115, Lidové knihovně v Komárově 127, Lidové knihovně v Martinově 119, v Životicích 116, Hospod. spolku v Lukavci 160.

R. 1898. rozdala M. O. 365 knih; z nichž dostala lidová knihovna v Opavě 160, hospod. spolek v Kylešovicích 60, ostatek (145) věnován všem knihovnám založeným Maticí Opavskou.

R. 1899. koupila M. O. knih za 291 zl. 86 kr., a dostala 310 vázaných, jimiž rozšířila a doplnila čtyři již dříve založené knihovny. Většina knihoven podělena některými zvláštními novými knihami. Něžnou péči věnovalo knihovnám slezským družstvo Vlasť.

Redaktor Vlasti, Tom. Škrdle, již jako bohoslovec byl v celém spojení s Cyprianem Lelkem v Pruském Slezsku a sebral v Praze pro biblioteky v Pruském Slezsku dvě bedny knih. Když založil družstvo Vlasť a v něm knihovní fond, obrátil pozornost družstva k Rak. Slezsku, kdež bylo každý rok — až do založení spolku pro zakl. knihoven ve Slezsku — družstvem Vlasť několik knihoven založeno, na př. ve Vávrovicích.

R. 1882. organisace Čechů slezských pokročila založením »Polit. a hosp. jednoty Opavské,« jež do dneška veliký počet časopisů, hospodářských knih ve Slezsku rozdala. R. 1873. v Těšíně povstal spolek »Snaha«; r. 1874. založena v Bruzovicích knihovna.

Venkované Stanislav *Stach*, Ondřej * Onderek*, a *Stříž* z Bruzovic u Frýdku proslavili se rozšiřováním knih. Knihovna Josefa Stříže, majitele nepatrné usedlosti v Bruzovicích, jest daleko široko známa. František *Berger* z Řepišť založil ve svém rodišti knihovnu.

Na osvětlení pravého stavu věcí sluší podotknouti, že v celém Slezsku není českého knihkupce, který by se staral o šíření českých knih, a zároveň o náklad na takové spisy, které by vyhovovaly potřebám krajinským. V Opavě od 35 let knihkupec,

nechce-li na sebe uvaliti boykott, české knihy do výkladní skříně vystaviti ani nesmí. Jen kalendář »Posla moravsko-slezského« u některého za oknem uzříš; o nějakém trhu knihovním ve Slezsku mluviti se nemůže, nanejvýš některým osobám, hlavně kněžím, dojde nějaká zásilka z Prahy, Olomouce. Z těch příčin kniha česká ve Slezsku jest vzácnější než jinde.

Ten smutný stav věcí přiměl r. 1890. několik kněží, že pomýšleli na založení nejlacinějšího knihkupectví ve Slezsku t. j. »Spolku pro zakládání knihoven.«

Pisatel těchto řádků podle solnohradského »Büchervereinu« vypracoval stanovy, jež byly zaslány zemské vládě ku schválení. Zároveň přinesly časopisy »Op. týdenník«, »Hlas«, »Čech«, »Našinec«, »Mír«, »Pr. Večerní Listy« provolání tohoto znění:

P. T. české veřejnosti! Na všech stranách zakládají se knihovny ku vzdělání a zušlechtění lidu, jen u nás ve Slezsku neděje se to tou měrou, jak toho skutečné potřeby národní a náboženské žádají. Proto nížepsaní chtějí v té příčině soustavně pracovati a obracejí se na českou veřejnost, zvláště na důst. vlastenecké duchovenstvo, by je ve šlechetné snaze podporovalo dílem penězi, dílem dobrými knihami. Zásilky vděčně přijímá P. *Vysoudil*, koop. u sv. Ducha v Opavě. — Na den sv. Řehoře 1891.

P. Lužný, P. Palkovský, P. Stryk, P. Štuchal, P. Vyhlídal, P. Vysoudil, P. Zatloukal.

Spolek byl povolen c. k. zemskou vládou výnosem ze dne 1. července 1891. č. $\frac{1042}{\text{pr.}}$ Stanovy zadarmo, a to 500 výtisků, dalo vytisknouti družstvo »Vlasť« v Praze. Ustavující volná hromada konala se 24. září 1891. Do výboru byli zvoleni: Fr. *Novák*, profesor čes. gymnasia, Fr. *Krömer*, soukromník v Opavě, P. Alois *Vysoudil* a P. Rog. *Zatloukal*, členové řádu minoritského v Opavě, a Jan *Vyhlídal*, koop. v Jaktaře. Předsedou zvolen J. Vyhlídal, náměstkem prof. *Novák*, pokladníkem P. Alois Vysoudil. Spolek našel útulek v klášteře minoritském, kdež měl své skladiště knih. Za toto období rozšířil 700 knih; na penězích dostal 230 zl.

Tato tabulka poučí nás o činnosti spolku od r. 1891—1899:

Rok	Příspěvky a dary	Počet rozšířených knih	Časopisy	Počet brožur rozdaných
	zl. kr.			
1891	230·—	700	Předplácel 26 časop.	400
1892	688·80	1403	„ 31 „	320
1893	506·87	1500	„ 36 „	280
1894	640·03	1102	„ 20 „	390
1895	591·78	1910	„ 52 „	180
1896	702·53	938	„ 48 „	390
1897	738·40	1570	„ 39 „	200
1898	547·12	883	„ 34 „	120
1899	630·38	810	„ 34 „	100
úhrnem	5275·84	10.816	„ 320 „	2380

Knihovny založeny byly v těchto obcích na *Opavsku:* (Uvádíme jméno osady a počet darovaných knih): Benkovice 55, Bílovsko (Vítkovský hosp. spolek) 80, Bohučovice 135, Branka 114, Březová 75, Čabysov 100, Děhylov 101, Dobroslavice 72, Hlavnice 65, Hradec 90, Hrabyň 135, Chabičov 160, Jarkovice 110, Jaktař 310, Jančí 130, Jestkovice 100, Jilešovice 100, Klimkovice 100, Kyjovice 50, Kylešovice 60, Komárov 184, Leskovec Mor. 120, Lazce Nové Mokré 104, Lazce Suché 70, Lhotka u Štáblovic 45, Lhota Horní 50, Lhota Malá 95, Litultovice 50, Loděnice 120, Lukavec 70, Lubojaty 50, Martinov 100, Mikolajice 45, Neplachovice 80, Opava (Mat. knihovna) 218, Otice 141, Pole Krásné 45, Plesná 60, Podvihov 70, Polom Pustá 282, Polom Velká 100, Poruba (čten. spolek) 229, (Sokol) 60, (farní knih.) 90, Pustějov 67, Pustkovec 60, Raduň (farní) 130, Sedlice Nové 60, Slatina 136, Smolkov 85, Skřipov 50, Studenka 100, Stěbořice 81, Štítina 100, Těžkovice 50, Tisek 50, Uhleřov 27, Vávrovice 140, Vyškovice 100, Zbyslavice 50, Životice 130.

Na *Těšínsku:* Borová 180, Datyně 95, Dětmarovice 251, Dobrá 100, Dobratice 150, Domaslovice 50, Doubrava 50, Frýdek (farní) 60, Frýdecký okr. hospod. spolek 50, Hamry Staré 80, Hranečník 50, Hrušov 52, Janovice 110, Krásná 80, Kunčice Malé 70, Kunčice Velké 100, Lazy 50, Lhoty Nižní a Vyšní 40, Michálkovice 50, Morávka 80, Muglinov 70, Orlová 176, Ostrava Polská 150, Ostravsko-karvínského revíru spolek dozorců 160, Petřvald (Pitvald) 130, v Petřvaldě spolek katol.-hosp. a dělníků 50, Pržno 50, Ratimov 115, Radvanice 130, Rychvald 80, Skalice 110, Suchá Prostřední 80, Šenov (Šonov) 245, Venclovice 40, Ves Nová u Borové 90, Vrbice 80, Záblatí 50, Zárubek 112.

Ze založených knihoven připadá na Opavsko 61 a na Těšínsko 39 knihoven; mimo to členové spolku přes 1000 knih darovali Čechům pruským. Mezi dobrodinci nejpřednější jsou: ndp. arcibiskup olomucký *Theodor* (ročně obyčejně 50 zl.), družstvo »Vlasť« (ročně 10 zl. a 50 knih), ndp. kardinál *Kopp,* ndp. biskup Jan Ed. *Brynych,* vlctp. Fr. *Bartoš,* ústř. záložna *opavská, neplachovská, kateřinská,* banka *»Slavie«,* bohoslovci *olomučti* a j.

Výbor zůstal obyčejně starý. Roku 1892. zvolen byl Dr. Ant. *Kubíček,* katecheta v Opavě, jenž nyní je duší spolku. U něho také spolek má své sídlo. Roku 1894. dostal se do výboru nynější p. ředitel českého gymnasia v Opavě, Jos. *Fürst,* jenž horlivě činnosť spolku podporuje. R. 1897. místo p. profesora *Nováka* nastoupil profesor V. *Hauer.* Na podzim r. 1898. po odchodu J. Vyhlídala ze Slezska zvolen byl za předsedu Ant. *Suchánek,* kaplan z Komárova. Revisory účtů jsou: Jar. *Kašpárek,* kaplan z Hrabyně, a Václav *Navrátil,* kněz řádu minoritského v Opavě.

Za zásluhy o spolek jmenováni čestnými členy: 1. Bohoslovci olomučtí (1893). 2. P. Alois Vysoudil, minorita v Opavě (1894). 3. Jan Vyhlídal, kaplan v Jaktaři (1895). 4. Družstvo »Vlasť« (1896). 5. Literární řečnická jednota králové-hradeckých bohoslovců (1896).

Nad založenými knihovnami bdí výbor spolku a místní duchovní správa. Dle § 8. stanov »výbor si vymiňuje dohled spolu

s místní duchovní správou. V případu rozejítí se spolku má tento dohled vyhražena místní duchovní správa samojediná.«

Dle § 9. předsedou musí býti katol. kněz, »bez jeho svolení žádná kniha, brožura neb časopis do knihovny nesmí se vřaditi.«

Kdyby spolek se rozešel, darované knihy, peníze, příspěvky členů, jakož i jiné jmění nerozdané má patřiti dle § 15. družstvu »Vlasť« v Praze.

Na Opavsku není jediné farnosti, jež by neměla farní knihovny, v některé farní osadě jsou dokonce dvě až tři knihovny, opatřené dobrou četbou. Že by lid český »daleko pozadu zůstával za lidem polským na Těšínsku, co se týče lidové četby,« jak kdesi bylo psáno, bylo by teprve dokázati. Že všechno ve Slezku není takým, jakým by mělo býti, jsou toho jiné příčiny, o nichž každý ví.

Mimo »Spolek pro zakládání knihoven« *) přičiněním Ign. *Hořice,* referenta *»Národ. Listů«,* rozproudila se v Čechách akce sbírati knihy pro Slezsko. Též akademici sdružení ve spolcích *»Opava«* a *»Odra«,* nejposléze spolek *»Matice osvěty lidové«,* chopili se podobné činnosti. Nasbíralo se beden knih, a rozeslalo zvláště na Těšínsko; že nebyly všechny pravé perly literatury české, že to často byly odpadky literární, přesvědčili jsme se. Co v Čechách odhodili, tím »obdařili« Slezsko, myslíce si, že darovanému koni na zuby se nehledí. Mimo to časopisy předpláceli lidu slezskému, a ten zhusta ani poštovné za ně platiti nechtěl, protože byly naprosto nevhodny. Založením »Ústř. jednoty hospod. pro české kraje vojvodství Slezského« provede se též důkladněji organisace knihovenská. Dle jednatelské zprávy z r. 1899. společnosť sama založila 30 menších knihoven. — R. 1900. povoleno téže společnosti c. k. ministerstvem orby 400 zl. na zřizování hospodářských knihoven. Subvence této použilo se jednak na zařízení větší knihovny vlastní a jednak na založení neb rozšíření 30. knihoven hospodářských v různých obcích. Prozatím určen pro každou knihovnu soubor 20. knih, pojednávajících téměř o všech odvětvích hospodářských. Obce, jež obdařeny podobnými knihovnami, jsou: Jarkovice, Litultovice, Stěbořice, Otice, Budišovice, Štáblovice, Jaktař, Hlubotec, Horní Lhota, Lubno, Neplachovice, Kamenec, Raduň, Jilešovice, Skřipov, Domoradovice, Janovice, P. Polom. Dalších 10. knihoven se založí co nejdříve.

Jako zvláštnost poznamenáváme, že veliký vlastenec polský *Kar. Miarka,* někdejší učitel, pak redaktor »Katolika«, jemuž pruská vláda nabízela 100.000 tolarů, jen aby vynechal z listu politiku, zřizoval knihovny mezi Čechy Pruskými.

Týž r. 1874. na dva měsíce k vůli zotavení navštívil Prahu a tam prosil knihy pro český lid, obývající Pr. Opavsko.

Básnictví.

I toto pole písemnictví mělo a má ve Slezsku své obdělavatele.

Jak jsme již dříve podotkli, pokoušel se o veršování v 17. století Akanthes, Daňhel ze Skočova, Třanovský, Jiří Joannides

'o chce přihlásiti se za člena »Spolku pro zakládání knihoven ve Slezku«, dr. Ant. Kubíčkovi, katechetovi v Opavě.

Frýdecký a jiní. Též »Op. Týd.« přinášel nějaké ukázky básní; v lidu venkovském žije několik veršovců, o nichž podáme zprávu. Na svých cestách seznámil jsem se s osmi veršovci, s třemi z Opavska, s třemi z Těšínska a dvěma z Pr. Slezska. Není pochybnosti, že jest jich více, neboť takové lidi často třeba hledati jako fialky v křoví, než je z úkrytu vyvedeme na světlo denní.*) Nejnadanějším mezi těmito lidovými básníky jsou *Josef Skyba Děhylovský a Jan Lazecký-Glabazňa.* První uveřejnil několik básniček v »Našem Domovu«, dopisoval pilně do »Hlasu«, »Op. Týdenníku« a »Ostravice«. Jest rodákem Děhylovským, má přes 40 let, žije nyní v Paskově a jest jednatelem tamějšího »Sokola«.
Je vyučený stolář a při řemesle vzdělává se četbou. Básně skládá po denní lopotné práci, uprostřed starostí o několikačlenou rodinu. Opěvuje verši vlasť, přírodu, lásku; též k jiným vážným předmětům obrací mysl. Z básniček poznati, že pilně četl Hálka a Jablonského. Ukázka:

Veselá ta vodička...

Veselá ta vodička
Ostravicí plyne;
slavíku se milostná
z hrdla píseň řine.

I ty vlnky na řece
děcky se být zdají,
jedna druhou prohání,
jedna s druhou hrají.

A na lípě košaté
list se chvěje lehce,
píseň lásky tajenou,
jistě že si šepce.

A ta kvítka co jich tu
hlavy k sobě kloní,
zpěvu je tu plný háj
vždyť nám Vesna troní.

Srdce ženy.

Srdce ženy — tajná kniha,
tajným písmem psaný list.
Synu! Moudrým musíš býti
bys v srdci tom doved' čísť.

Srdce ženy — tajná kniha,
ač v ní čítáš den co den,
málo najdeš smrtelníků,
již by řekli: »jsem šťasten.«

Srdce ženy — tajná kniha,
lásky zdroj a jedu číš,
věz, že spíš se všeho dozvíš,
nežli jeho tajů zvíš!

Srdce ženy — tajná kniha,
mnohý skvost i mnohý bol.
Synu! Chceš-li šťastným býti,
ženu se srdcem si vol.

Srdce ženy — tajná kniha,
se slovy i beze slov,
někdy pro tě život chová,
někdy tobě strojí rov.

Jan Lazecký, povoláním rolník, pochází z Mok. Lazec. Narodil se 9. pros. 1860; navštěvoval jen jednotřídní školu. R. 1878. ponejprv se dal do veršování. Některé z jeho básní otištěny byly ve »Slezském kalendáři«, v »Hasičských novinách«, ve »Václavu«. Mezi lidovou literaturou na Národopisné výstavě v Praze shlédli jsme sbírku jeho veršů, obsahující asi 120 básniček.

*) Viz ve »Věst. M. O.« (1897) článek »*Lidoví ,básníci' Slezští*« od J. Vyhlídala, str. 53—66.

Vlaštovička.

Vlaštovička švitoří,
časné z rána v nádvoří,
posílá svou modlitbičku
Tvůrci svému na nebíčku,
srdce vděkem jí hoří.
Vstává dříve než sluníčko,
by schystala snídaníčko.

Třetího veršovce *Ant. Múčky* zná téměř celé Opavsko, vždyť ať jsou volby nebo nějaké shromáždění, Múčka se svým humorem a básničkami neschází; a pak byl hospodářem selského statku z Opavska na Národopisné výstavě v Praze, kdež těšil se veliké oblibě. Narodil se 7. července 1828. v Budišovicích. Veršovati naučil se, jak pravil, »sám bez škol.« Za svobodna zhusta zván byl na veselí, kdež klidíval hojné vavříny pro svůj vtip, veselosť a nově složené písničky. Vlastenecká jeho činnosť jest známa.

Tam za Frýdkem ve stínu Lisé Hory v Mohelnici narodil se *Ign. Muroň*, opěvovatel rodných hor. Pohnutku k veršování bylo jemu, jak sám udává: »— — Vždycky jest mým přáním vřelým, bych po Bohu své vlasti a národu všechny své práce a síly věnoval. Protož jsem se uchopil tvoření básní — —, aby náš československý národ ve Slezsku zveleben a proslaven byl.« Nyní jest knihtiskařem.

Kaj jsou ty časy . . .

Kaj jsou ty časy, které bývaly,
když se tu v horách dobře mívali.
Doba časů těch již dáno pryč,
a ty horale jen hleď kam se strč.
Nuže pro radu volej do Boha,
a Bůh ti vzbudí zase přítela.
Mnoho nechceme: časem k muzice,
něco bramboru, lebo pšenice!

Nedaleko Mohelnice v Pražmě a ve Vys. Lhotách dlí druzí veršovci z Těšínska *J. Šostý* a *Jos. Chovanec*. První z nich básní o čem chcete, třeba o řemeni nebo podpatku; napočněte mu píseň, kterou chcete, hned pokračuje, a neví-li dalších veršů, narobí si okamžitě, kolik potřebuje. Nejraději opěvuje krčmu, kořalku . . . .

Jos. Chovanec složil obsáhlou epickou báseň o 71. slokách *»O panu Klapkovi«*, jak r. 1866. jako »buntýř« a »leberant« sebral vojsko v prajské zemi a táhl od Berlína do Uher Frýdeckem:

»Tahnul se přes Slezsko přiky,
spůsobil nám strach veliký.«

Na Pruské straně veršují stařeček *J. Weigel*,*) kostelník v Kobeřicích, a *Jos. H.* v Hlučíně, jeho básničky přinášejí »Kat. Noviny«.

Č. Ostravický (Ant. Hütler) jest znám svým krajanům »Některými pověstmi slezskými.« Z veršů jeho otiskly ukázky »Niva« a »Lumír«. Ant. Hüttler narodil se ve Frýdku 10. května 1869. Vyučil se kovářem, později dal se na zámečnictví. Nyní žije jako menší úředník u dráhy v Dolních Beřkovicích na Mělnicku.

---

*) Viz ukázky v »Češích Pr. Slezsku« od J. Vyhlídala, III. vydání, str. 38.. 82

František Polášek zavděčil se Slezanům hymnou, již celou uvádíme:

Slezská hymna.

1. Kdo zná tu zem, kdo zná ten ráj,
ten malý, ale milý kraj,
kde jako v báji kouzlem vnad
se kráší hvozd i luh i sad,
kde z lůna niv a věnců hor
až k nebi jásá pěvců sbor?
To Slezsko mé, to vlasť je má,
tak vroucně mnou milená!

2. Zde zrozen jsem i pěstován
a zde chci být i pochován,
zde svatým ohněm plane duch,
když rodná mluva řine v sluch,
zde oko blaží ladný háv
a srdce jímá prostý mrav.
Ó Slezsko mé, ó máti má,
má domovino jediná!

3. Těch cizích krajin plod i květ
i vše, čím vládne jižní svět;
mě vzácnější je bratří líc,
než drahokamů na tisíc;
já tak se vroucně k vlasti znám,
že za ni i svůj život dám.
Ó Slezsko mé, tys poklad můj,
Bůh nebeský tě opatruj!

Polášek přes třicet let rozrývá vlasteneckou činností Orlovsko; mimo básně píše četné články do odborných listů. R. 1894. vydal tiskem »*Národopisný výbor v Orlové.*« Narodil se 29. března 1842. v Brušperku na Moravě. Po vykonaných studiích v Nov. Jičíně a Těšíně ustanoven byl učitelem v Místku, později řídícím v Orlové.

Básníkem jest též Opavský redaktor *Antonín Otáhal*, který od 1. července 1895. obezřetně řídí obsahovou část »Op. Týd.« S básničkami jeho shledáš se ve Slezském kalendáři, »Op. Týdenníku« a jinde. Jak s námi sdělil, vydá co nevidět sbírku svých básní tiskem. Pod pseudonymem A. O. Plešovský pilně přispíval literárními články, povídkami, národopisnými črtami, a básněmi do »Naš. Domova«, »Hlídky«. V »Op. Týd.« uveřejnil větší povídku »Jurka« (1895.). Jeho rodiště (1864.) jest Plešovec u Kroměříže. Studoval v Kroměříži, Olomouci a Praze; na čas byl učitelem v Čechách, později věnoval se žurnalistice. Byl zaměstnán jako redaktor v Kroměříži, Uh. Hradišti, Mor. Ostravě, Olomouci. V Opavě obětavě věnuje se spolkovému životu a udržuje čilý styk s venkovem.

»V příloze č. 8. »Času« r. 1899. poprve se objevilo jméno *Petra Bezruče,**) slezského básníka. Bylo jím podepsáno sedm básní originelní formy i látky. Látka vzata ze Slezska (z Ostravska a Těšínska) a podána tak ostře, tak výrazně, že marně vzpomínáme si na něco podobného. Pěkné něžné city ke Slezsku, k jeho lidu projevila básnířka *Zora Orlická,* **) a blažily nás její výlevy, že odnášely se ke Slezsku, a že z nich dýchala vroucí láska k naší zemi a k našemu lidu. Ale bylo to vše přece neurčité a všeobecné bez onoho ostrého lokalního zabarvení, kterým se vyznačují a překvapují plody Petra Bezruče. Básně jeho rázem strhly pozornosť veškeré literární veřejnosti české, nakladatelé hledali básníka, chtějíce vydati básně jeho ve svazku. Básník, kryjící se za jméno Petra Bezruče, se nepřihlásil. Přes to osoba jeho nezůstala utajena a to ho rozladilo, že prohlásil akademickému spolku »Odře«, žádající jej za svolení k vydání jeho básní v knize. Píše:

». . . . . nikdy nepřistoupím na vydání knihové, a »Čas« nebude více tisknouti mé verše . . . . . Však se najde jednou druhý, kdo lépe poví to, co měl na srdci já . . . . . Však přece jednou povstane nostris ex ossibus ultor!

Ja — po mých verších nechť nebylo nic,
stojatou vodou hnul trochu —
vím, že mi hořela srdce vstříc
slezských a ostravských hochů.

V dopise poznamenává Bezruč, že »Op. Týd.« ve článku *»Domorodé intelligenci slezské«* smýčil jej na národní popraviště pro poslední verše z *»Jedné melodie.«*

Časopisy podotýkají: škoda, přeškoda, že zmlknul takový hromový hlas, jehož utajený oheň byl nasbírán v naší domovině, v jeho domovině na Slezsku a Ostravsku!

Na posouzenou tvůrčí síly Bezručovy budiž tato báseň:

Maryčka Magdónova.

Šel starý Magdón z Ostravy domů,
v bartovské harendě večer se stavil,
s rozbitou lebkou do příkopu pad.
Plakala Maryčka Magdónova.

Vůz plný uhlí se v koleji zvrátil.
Pod vozem zhynula Magdónova vdova.
Na Starých Hamrech pět vzdychalo sirot,
nejstarší Maryčka Magdónova.

Kdo se jich ujme a kdo jim dá jísti?
Budeš jim otcem a budeš jim matkou?
Myslíš, kdo doly má, má srdce taky
tak jako ty, Maryčko Magdónova.

---

*) »Op. Týd.«, č. 52. 1899. a č. 10. 1900; »Nov. Těšínské« č. 9. r. 1900.
**) »Op. Týd.« č. 43. r. 1898.

Na blízku les táhne markýze Géra.
Otcové když v jeho pobiti dolech,
smí si vzít sirotek do klínu drva,
co pravíš, Maryčko Magdónova?

Maryčko, mrzne a není co jísti . . .
na horách plno je dřeva . . .
Burmistr Kranicher viděl tě sbírat,
má mlčet, Maryčko Magdónova?

Co's to za ženicha vybrala sobě?
Bodák má k rameni, na čapce péří,
drsné má čelo, ty jdeš s ním do Frýdku,
půjdeš s ním, Maryčko Magdónova?

Co's to za nevěstu? Schýlená hlava,
fěrtoch máš na očích, do něho tekou
hořké a ohnivé krůpěje s lící,
co je ti, Maryčko Magdónova?

Frýdečtí měšťáci, dámy ve Frýdku,
jízlivou budou se smáti ti řečí,
ze síňky uzří tě Kranicher žid.
Jak je ti, Maryčko Magdónova?

V mrazivé chýši, tam ptáčata zbyla,
kdo se jich ujme a kdo jim dá jísti?
Nedbá pán bídných. Co znělo ti v srdci
po cestě, Maryčko Magdónova?

Maryčko, po straně ostré jsou skály,
podle nich kypí a utíká k Frýdku
šumivá divoká Ostravice.
Slyšíš ji, Maryčko Magdónova?

Jeden skok na levo, po všem je, po všem.
Černé tvé vlasy se na skále chytly,
bílé tvé ruce se zbarvily krví,
s Bohem buď, Maryčko Magdónova!

Na Starých Hamrech vzad na svatém poli
bez křížů, bez kvítí krčí se hroby.
Tam leží bez víry samovrazi.
Tam leží Maryčka Magdónova.

Nedávno ustanovený pro Těšín soudní rada *Jan Nečas* znám jest jako obratný překladatel z poesie polské a básník, jenž prostonárodní formou dovede sbásniti látku z lidu váženou. Několik jeho pěkných příspěvků uloženo jest v »Našem Dom.«, v kalendáři Slezském, »ve Vlasti« a jinde. Napsal ještě několik právnických spisů, z nichž jmenujeme díla »O právních poměrech

kontribučenských fondů na Moravě od r. 1788.—1888.«, »Rádce pro poručníky a opatrovníky«, »Německo-české názvosloví právnické.« Nečas narodil se v Studnicích na Moravě; studoval v Litomyšli. Působil u soudů ve Vel. Meziříčí, Vyzovicích, Bohumíně, Vyškově.

Pokrok v organisaci politické a hospodářské. *)

Až do počátku osmdesátých let nemělo české rolnictvo ve Slezsku žádného svého sdružení, žádné své korporativní representace, toliko několik *záložen* staralo se emancipovati Slezany v příčině hmotné. Jak z našeho předchozího vypravování vysvítá, byli to kněži, jako Ochrana, Tomášek, Pavlík a j., kteří chtěli postaviti lid na vlastní nohy svépomocí, by v záležitostech peněžních nebylo mu útočiště bráti u Němců; tiť první zřídili záložny. R. 1870. založena »Rolnická záložna« ve Stěbořicích, pak ve V. Polomi, Chabičově. R. 1873. v Neplachovicích, r. 1875. v Kateřinkách, r. 1880. »Ústřední centrální záložna« v Opavě, jíž také Zacpal své síly věnoval. Nyní jest ve Slezsku celkem 12 záložen.

Z těch míst, odkud by se toho pozorovatel nejméně nadál, ba očekával pobídku a podpory, činily se překážky při zakládání záložen; — takovým slavným mužem a přítelem hmotného povznešení lidu Slezského, byl zemský president *Pillersdorf.*

R. 1881. na dvou táborech na Těšínsku, na jednom českém (v Michálkovicích) a polském lid slovanský hlasitě promluvil o svém utiskování a resolucemi hlásil se o svá práva. Téhož léta vybráni důvěrníci jak Čechů tak Poláků, jimž uloženo míti péči o vedení strany. Rok 1881. jest ještě proto »velepamátný«, že městská rada Opavská zadala práci dlaždičskou Němci, jenž slevil pouze 10%, a odmítla Čecha, jenž slevoval 22%. Též znamení doby!

Dne 26. dubna 1882. zemřel tyran Čechů Slezských — president Summer. Slované si oddechli a s dychtivostí očekávali věcí budoucích.

Dne 6. května r. 1882. stal se zemským správcem rodák Slezský, *Olivier markýz Baquehem.* Již ta okolnost, že jest mocen jazyka českého a že byl vyslán od vlády Taaffeovy, která veřejně se vyjádřila, že nedá Slovany tlačiti ku zdi, naplnila novou nadějí srdce Slezanů, proto Češi i Poláci ho vítali a přání svá mu přednášeli.

Za Baquehema organisace politicko-hospodářská se šířila, strnulosť ustupovala čilejšímu životu. Obce Kylešovice a Kateřinky a katolicko-politická beseda vyslaly deputace k presidentovi, též deputace českých starostů ve Slezsku předložila mu pamětný spis, podepsaný 60 starosty obcí okresu Opavského.

Zemský správce, aby seznal osobně stav věcí, navštívil mnohé osady, školy a ústavy. Pozoroval, ale náprava byla pranepatrná. Souhrn požadavků Slovanů Slezských byl tento:

I. aby čeština a polština nabyly platnosti zemského jazyka.

---

*) **Užil jsem též výpisků dp. *Tom. Škrdle*, jež si činil před lety z »Op. Týd.«**

II. aby obecné školy navráceny byly svému prvotnímu účelu, hledíc k § 6. říšského zákona o školách a k § 19. základního zákona státního;

III. aby v Opavě zřízena byla česká a v Těšíně polská vzdělavatelna s českou cvičnou školou;

IV. aby o vyšší vzdělání českého lidu bylo postaráno zřízením gymnasia, i aby opatření učiněno, by žáci toho gymnasia důkladně se mohli též naučiti německému jazyku.

Při tom poukazovali žadatelé, jaká škoda povstává z odmítání českých podání nebo příloh českým stranám. Moravský klub uvádí křiklavý případ toho druhu:

K. B., horník v Polské Ostravě, uspořil si těžkou prací rukou svých 220 zl., které zapůjčil chalupníkovi J. Č.

Když jej pro neplacení u c. k. soudu v Moravské Ostravě zažaloval, dostavili se k dru. Chleborádovi žalobce i žalovaný a shodli se, že žalovaný, jenž si okamžitě k penězům pomoci nemohl, k ušetření útrat procesu a exekuce žalujícímu pohledávku právem zástavním na usedlosti své pojistí, a že žalující za to pohledávku tu na úrok 6% na dále ponechá. Jelikož žalovaný a žalující jsou Slezští Čechové, musel býti dluhopis vyhotoven v jazyku jich českém, načež byl od dr. Chleboráda jmenem K. B. c. k. soudu okresnímu v Těšíně ku vkladu práva zástavního za řečené pohledání na usedlost dlužníka podán.

Ačkoliv český tento dluhopis k zamezení marných útrat německou žádostí k soudu byl podán, bylo podání to vráceno z důvodu, že *original k žádosti přiložený není sepsán v německém jazyku.*

Dr. Chleborád hledal tedy v okolí svém dragomana, aby dluhopis přeložen a vtělen býti mohl, ale při nejpilnějším hledání nebylo možno tlumočníka najíti, protož nebyla jiná, než dluhopis poslati do Vídně. Překladem tímto vzniklo žadateli 23 zl. 80 kr. útrat. Než se vtělení uskutečnilo, prodal dlužník svou usedlosť a jen vzácné poctivosti jest děkovati, že věřiteli byla pohledávka zaplacena.

Poměry tyto byly neudržitelny, soudy byly zaplaveny velikým počtem rekursů, že ministr *Pražák*, jako správce min. spravedlnosti, vydal tato *nařízení* dne 12. října 1882. č. 15847.:

I. U zemského a m. d. okresního soudu v Opavě, pak u okresních soudů v Klimkovicích, Bílovci a Vítkově, v jejichž obvodech vedle jazyka německého řeč česká obvyklá jest, buďtež podání sepsaná jazykem českým přijímána.

II. U krajského soudu Těšínskéko a u všech v jeho obvodu ležících soudů okresních buďtež přijímána česká neb polská podání.

III. Soudy v odstavci I. a II. označené užívejtež ve styku ústním se stranami a svědky řeči těmto osobám srozumitelné a dávejtež jejich vyjádření, záleží-li na jejich doslovném znění, do protokolu v oné řeči, v jaké byla učiněna.

Pro strany, o kterých se myslí, že jsou mocny pouze jazyka českého nebo polského, buďtež obsílky soudní vyhotoveny v tomto jazyku.

Proti [illegible] Pražák [illegible] [illegible] v kruzích [illegible] ve [illegible] — [illegible] německé — [illegible] Opavského [illegible] že [illegible] [illegible] žádost [illegible] práv[illegible] — [illegible] německým [illegible] přijata žádost [illegible] přijata [illegible] a když pak vyšší instance [illegible] a když [illegible] útraty stížnosti [illegible] Pražák nařídil, [illegible] žádosti české [illegible] ale [illegible] německy. Taková praxe [illegible] Polákům na Těšínsku [illegible]

Soudní rada *Czaika* vyznamenal se [illegible] a neposlušnosti vůči Pražákovým nařízením, tak že M[illegible]-slezský zemský soud odsoudil odbojníka k náhradě útrat rekursem vzešlých, kterýžto nález byl potvrzen od nejvyššího soudního dvoru ve Vídni.

Okresní hejtman *Liebischer* nebyl ani o zblo lepší. Malou episodku ze života jeho k vůli charakteristice uvedeme. Jakýsi student z V. Polomi jej česky oslovil. Liebischer se naň osopil, jak se může opovážiti k němu s češtinou, nevěděl, že Opavští obyvatelé jsou Němci a že v Opavě se mluví a úřaduje jen německy. Když s ním student sdělil, že studuje na české škole, vytýkal mu, proč tak činí, ať hned přestoupí na německý ústav.

Ještě přidáme, co se přihodilo za jeho panování: Představenstvo obce LituItovic žádalo hejtmanství Opavské, aby jim úřední věstník byl zasílán v jazyku českém, ale hejtman žádosť zamítl z toho důvodu, že to býti nemůže, »protože se věstník vydává již po německu.«

U finančních úřadů koncem let osmdesátých počaly *vydávati* české platební rozkazy; když stal se Plener ministrem financí, představený poplatkového úřadu v Opavě, fin. rada *Herrdin*, zastavil o své újmě vydávání českých platebních archů.

R. 1883. nařídilo ředitelství severní dráhy, by úředníci si co nejdříve osvojili jazyk český; rozkaz tento posud není vyplněn.

Přese všechny tyto nepřátelské útoky na Slovany mravní a politická váha jejich rostla, vždyť již r. 1882. dne 16. září přikročeno k založení »*Politické a hospodářské jednoty Opavské.*« Duší veškeré akce byl *Jan Zacpal*.

Ve Slezsku nebylo dosud autority, vlivem svým tak rozhodující, obyčejně řadily se obce kolem Kateřinské katolické politické besedy, někdy všechno vázlo, že ani kandidát do sněmu nebyl postaven, lid neznal politické vyškolenosti a kázně; tomu všemu měla pomoci nově založená jednota.

Na stanovách, které podány vládě dne 2. srpna 1882., jsou podepsáni: Dr. Fr. Stratil, Tomáš Lusar, starosta v Oticích, Leopold Mosler, majitel domu v Opavě, Jan Klimeš, starosta

*) Česká revue v I. č. 6.

Dr. Frant. Stratil.

ve Zlatnikách, Jan Gela, farář ve Stěbořicích, V. Číhař, ředitel cukrovaru v Háji, Tomáš Šmýd, kurát na Skřipově, Theodor Stodůlka, farář na Březové.

Za předsedu zvolen dr. Fr. Stratil, jednatelem jeho koncipient dr. Rom. Dubový. První rok působnosti byl dosti utěšený, schůze konány v Kylešovicích, Kateřinkách, Slavkově, Skřipově, Hrabyni, Studence, Klimkovicích a Neplachovicích, při nichž přednášeli: ředitel Uhlíř, Benýšek, Gruda, Prasek, Švehla Tomáš, býv. ředitel hosp. zimní školy v Místku, Šmýd, J. B. Uhlíř, ředitel z Přerova a Jan Zacpal.

Hlavní obsah přednášek byl hospodářský, ale někteří řečníci poučovali o politických a národních záležitostech. Politická jednota za dobu svého trvání pořádala přes sto schůzí; její výbor byl směrodatným vůdcem Čechů Slezských. Pod praporem »Pol. a hosp. jednoty Op.« vědomí národní sílilo; ale i nepřátelé nechtějíce, roznítili je. Míníme události přihodivší se při návštěvě českého rolnictva r. 1888. v pondělí Svatodušní v Opavě, jak je odpůrcové přivítali po způsobu divých bestií, že stavbu nové budovy pro české gymnasium překazili, a při slavnosti svěcení praporu jízdného Sokola v Opavě v měsíci září (7.) 1890. uličnické a huronské kousky vyváděli; tímto jednáním jistě národní uvědomění značně popohnali.

Prvním význačnějším činem »Pol. a hosp. jedn. Op.« jest, že r. 1889. při doplňovací volbě na sněm Slezský zvolen dr. Fr. Stratil, a r. 1890. při všeobecných volbách že nabyli většiny tři čeští poslanci: dr. Stratil, dr. Ant. Gruda a V. Hrubý.

R. 1892. dobyto Čechy okresní rady školní Opavské, a r. 1895. dostalo se řízení kontribučenského fondu Klimkovského (kapitál asi 160.000 zl.) do rukou našich. R. 1890. zvolen na říšskou radu na Opavsku kandidát baron *Rolsberg*, Čechy ustanovený, jejž po uplynulém období vystřídal zuřivý Němec. Při všech volbách prokázána vzorná kázeň.

Častá změna na stolci presidentském velice Slezským Čechům škodí. Sotva že některý se ohřeje a »počne studovati poměry Slezské«, odchází jinam; každý z nich slibuje nápravu, »až se obeznámí«, a zatím ufoukne. Snad v nejhorší paměti jest v nejbližší době hrabě *Clary-Aldringen*, pravá to loutka v rukou poboční vlády.

O organisaci politicko-hospodářskou od r. 1880. nejvíce se zasloužili dr. Fr. Stratil, Václav Hrubý, Jan Ježíšek.

V měsíci říjnu 1880. *Dr. Fr. Stratil* nastěhoval se do Opavy. Před ním mnohý český advokát, sotva že dojel do Opavy, nejbližším vlakem odjížděl. Dr. Stratil zakoušel z počátku dosti ústrků od německých zuřivců, i vlastních německých kollegů; Stratil nájezdů si nevšímal a jen pracoval. O slavnosti abrahamovin svých r. 1899.*) sám se přiznal, že dobrá polovice jeho práce věnována byla veřejnosti.

Ovoce jeho námah a přátel brzy se ukázalo. Ve Slezsku posud všichni pracují společně, proto třeba mluviti o společné práci a vítězství. Kdežto dříve kandidáti poslanectví na sněm zemský soustředili na sebe přes 30 hlasů, r. 1889. zvolen na Opavsku Stratil za zemského poslance, a rok potom při všeobecných volbách

*) Nar. se 18. list. 1849. v Unčovicích na Moravě.

tři, totiž: Stratil, Gruda a Hrubý, kteří i při druhých volbách r. 1896. mandáty podrželi. Stratil jest pilným na poli osvětovém i hospodářském; má veliké zásluhy o zřízení českého gymnasia v Opavě. Vypracoval stanovy pro »Ústř. hosp. společnosť pro české kraje ve vojv. Slez.«, načež společnosť r. 1896. se ustavila, zvolivši Stratila za prvního místopředsedu. Zřízení této hospodářské společnosti považujeme za nejzásluhnější vlastenecký čin Stratilův. U příležitosti císařského jubilea vyznamenán byl řádem železné koruny.

Četnými články přispívá do rozličných časopisů; v publikacích »Pol. hosp. jednoty v Opavě« vydal *»Jak je Slezsko na říšské radě zastoupeno«* a j. Politické řeči Stratilovy vynikají chladnou logikou, působí dojmem přesvědčujícím. Pro rozvahu, opatrnosť, právnickou vyškolenosť, přívětivou povahu rádi ho Slezané uznávají za svého vůdce. Končíme stručný životopis přáním, jež zaslal dp. Pavlík k abrahamovinám: Kéž dobrotivý Bůh zachová Slezskému Benjaminu dr. Stratila ve stálém zdraví ještě, mnogaja ljeta!«

Čím jest Stratil Opavsku, tím jest *Václav Hrubý* Těšínsku. Rodištěm jeho jest Horní Libochová na Moravě (nar. se 21./11. 1848.) u Vel. Meziříčí. Odbyl universitu v Praze, kde čile účastňoval se ruchu pro českou universitu na Moravě, dal podnět k založení »Radhoště«, jehož byl prvním jednatelem a literárního, řečnického spolku »Slavia«. Vystudovav, vstoupil do služby státní. Působil v Jihlavě, Brně, Břeclavě, Val. Kloboukách, až r. 1880. dostal se do Těšína. Ve Slezsku střídavě v Těšíně a Opavě působí do dneška. Za těch dvacet let Hrubý vykonal zdatný kus práce. Stopy její zříti v politice a na roli vzdělání lidového. Všechna činnosť Hrubého ozářena jest paprskem vroucího idealismu.

V Těšíně a okolí soustředil českou společnosť r. 1883. ve spolku »Snaze«. Brzo na popud ze Snahy Těšínské založeno po venkově několik čtenářských spolků. R. 1894. založil *»Noviny Těšínské«*, písmo posvěcené českému lidu ve Východním Slezsku, jichž jest nakladatelem a předním spolupracovníkem.

V Těšíně uzrála též myšlenka za podpory V. Hrubého, vydávati *»Slezský kalendář«*, jehož již vyšlo pět ročníků za redakce *B. Šimečka*, vynikajícího druhdy organisátora na Těšínsku, nyní c. kr. soud. rady ve Vel. Meziříčí na Moravě.

Příčiněním Hrubého založena r. 1898. »Matice Osvěty lidové«, která r. 1899. zřídila velepotřebnou českou školu ve Frýdku.

R. 1890. Hrubý zvolen za poslance, r. 1896. dostal při volbách největší počet hlasů ze slovanských kandidátů.

Po stránce odborné věnuje se studii otázek socialních a přispíval platně při sdělání příslušných předloh (řád čelední, chudinství).

Svého volebního okresu zastává se návrhy o regulaci Ostravice, na zvelebení odborného školství, hospodářství a j.

V okrese volebním není známější osobnosti nad Hrubého, však poslanec ustavičným stykem s voličstvem lásku tu oživuje.

Hrubý jest obětavým strážcem česko-polské shody. Nyní působí jako c. k. soudní rada v Opavě v neustálém boji za práva če[illegible] [illegible]ı. — Dle posledních zpráv bude kandidován na říšskou [illegible] [illegible]ıch za okresy Slaný atd.

Václav Hrubý

Nad míru horlivým spolubojovníkem Hrubého na Frýdecku byl *Jan Ježíšek,* jenž mnohým ve vlastenectví vzorem býti může. Ježíšek narodil se 18. prosince 1844. v Žermanicích; vystudoval gymnasium v Těšíně, bohosloví v Olomouci, kdež r. 1870. přijal svátosť svěcení kněžstva.

Působil ve Frýdku, (kdež 7 let byl administrátorem u P. Marie), Bílsku, Bruzovicích. Činnosť jeho směřovala k poučení a národo-hospodářskému povznesení českého lidu na Těšínsku. Když r. 1887 stal se farářem v Domaslovicích, prováděl ona pravidla hospodářská, která od r. 1892, kdy hlavně jeho péči založen byl hospodářský spolek ve Frýdku, jako předseda na četných shromážděních svým krajanům doporučoval. Při faře založil krásnou štěpnici, rybníky, včelník, oboru pro zvěř a pod.

Vlivem poslance Hrubého a přičiněním Ježíškovým domohl se zastoupení hospod. spolek Frýdecký v tak zvaném rozšířeném výboru německé lesnické a hosp. společnosti v Opavě, kde o subvencích státních i zemských předběžně se jedná. Mimo to úsilím obou utvořen nový hospodářský spolek pro politický okres Frýštátský se sídlem na Pol. Ostravě.

Vlastenecká činnosť Ježíškova byla trnem v očích Frýdeckým odrodilcům, tak na př. magistrát Frýdecký r. 1896. jemu dopsal, aby hosp. spolek přestěhoval do Domaslovic. Avšak Ježíšek jim dal tak důkladnou odpověď, že podruhé s takovou fanatickou blbovinou nepřišli.

Bohužel předčasná nemoc vyrvala ho z náručí lidu Slezského, jejž tak vroucně miloval.

V oboru hospodářském kromě Ježíška na Těšínsku příčiňovali se učitel *Fr. Onderek,* pošlý z Bruzovic (nar. 13. ledna 1859.). Vystudovav v Těšíně, dostal se do Sedlišť, za 6 let do Šenova, za nedlouho do Ratimova za správce škol. V novém působišti s místním správcem velkostatku *Jos. Cigánkem* navázal přátelství a oba si umínili pečovati o uvědomění a povznesení stavu rolnického. Za tou příčinou založili v Ratimově hospodářskou besídku; mimo to v různých obcích Frýdecka pořádali poučné přednášky. Cigánek odebral se do Čech, kde na c. k. vyšší hosp. škole v Táboře jest profesorem; o půl roku později odebral se na jiný svět dne 2. srpna 1893. Fr. Onderek.

Jejich místo zaujal *Ant. Matzenauer,* statkář v Lubně, jenž usiluje k rozkvětu přivésti hospod. spolek Lubenský, při tom nazapomíná svého okolí hospodářskými přednáškami.

Jako Hrubý s Ježíškem, tak Stratil s Trnkalem založili hospodářský spolek pro okres Klimkovský a *Josef Pater,* mlynář v Lukavci, pro okres Bílovecký a české obce okresu Vítkovského.

Ant. Trnkal (nar. 1859) patří k činným farářům na Opavsku: nyní působí v Plesné, kdež jest první silou tamější záložny. Byl po několik let členem okr. školní rady Opavské po rozdělení hejtmanství na dvé jest voleným členem venkovských obcí do okr. školní rady Bílovecké.

K Patrovi a Trnkalovi bratrsky se pojí, pilný podporovatel snah hospodářských *Lud. Šimoš,* učitel z Malé Lhoty, o němž zmínka se stane ještě ve stati o školství, a *Eustach Glabazňa,* farář v Klimkovicích. Glabazňa jest rodilý Slezan (r. 1846.) z Mok. Lazec u Opavy. Jeho vlastenecké horlivosti a přátelům jako MUDr. *Janu Moravcovi* podařilo se Klimkovice vyrvati z odrodileckého poručnictví. Glabazňa jest činným v Klimkovské záložně a jiných spolcích.

Moravec narodil se r. 1860. ve Stěbořicích u Opavy; jest z řídké řady těch Slezanů, kteří po odbytých studiích usadí se mezi svým lidem. Dr. Moravec působil v Klimkovicích, kdež r. 1896. poctěn úřadem starosty. Neomezoval se však pouze na své užší působiště jako starotta a lékař, nýbrž roznášel národní nadšení po širším kraji Slezském. Byl též kandidátem na sněm zemský za města Klimkovice atd. Zemřel 3. června 1900. ku velikému zármutku lidu českého. Zase Slezsku ubyl nadšený muž, neznající strachu, nelekající se obětí!

V Klimkovicích jestě vlastenecky působili *Jakub Slavík,* nyní farář v Malenovicích a *Julian Roska,* nynější řiditel arcibiskupských pokladen v Kroměříži. R. 1898. dosazen do Klimkovic za kooperatora *Jos. Svozil,* (nar. 1873. v Mal. Senici), který s chvályhodným nadšením ujímá se nesorganisovaného Klimkovska. R. 1900. dne 28. ledna pořádal první živnostenský sjezd ve Slezsku ve svém působišti.

Ústřední hospodářská společnost pro české kraje ve vévodství Slezském.

Politická a hospodářská jednota Opavská nemohla dostati pro české rolnictvo státních a zemských podpor, protože se jí vyčítalo, že jest také politickou, že by mohla podpor užíti pro politické agitace. Pro tu příčinu poslanec dr. *Stratil* radil založiti hospodářský spolek nepolitický. Myšlenka byla uskutečněna r. 1896., kdy ustavila se »*Ústřední hospodářská společnosť pro české kraje ve vojvodství Slezském.*« Za prvního předsedu zvolen svob. pán *Karel Rolsberg,* který, ačkoli rodem Němec, přece jediný ze šlechty Slezské s českým lidem cítí; prvním místopředsedou — JUDr. *Fr. Stratil* a druhým MUDr. *Al. Polívka.* Prvním tajemníkem byl *Novotný,* nyní *Zika.*

Ve výboře zasedali *Al. Petzl,* správce ve Slavkově, *Fr. Straka,* na Pol. Ostravě, *Ant. Besta,* starosta v Porubě, *Tomáš Luzar,* rolník z Otic, *Jan Strohalm,* starosta z Kateřinek, *Vin. Týmel,* starosta ve Studence, *Jos. Holuša,* starosta v Dobroslavicích, *Jos. Pater,* mlynář v Lukavci, Dr. *Ant. Gruda, Lev Buček,* rolník z Milostovic, *Jan Beinhauer,* fojt ve Chalikovicích, *Josef Klega,* rolník v Ratimově.

Po ustavení svém Ústř. společnosť rozvinula činnosť neočekávanou; škoda že již dříve nebyla založena, mohlo býti Slezsko lépe i politicky sorganisováno, vždyť organisace hospodářská a politická nekráčí daleko od sebe.

Česká společnost byla brzy vyzvána, by přistoupila k obmyšlené c. k. Slezské zemědělské společnosti, v níž by združeny byly všechny tři národnosti. Společnosť ochotně oznámila, že proti sdružení nic nenamítá, toliko že si přeje, by Češi a Poláci v ústředním výboru měli tolik členů jako Němci, ale Čechům nebylo vyhověno.

O rozdělování podpor rozhoduje nyní tak zvaný subvenční výbor, do něhož vysílá německá společnosť hospodářská v Opavě 4 zástupce, a oba německé okresní spolky, a to pro Vidnavsko a Těšínsko po dvou, tedy dohromady 8 zástupců, kdežto dvě slovanské společnosti: česká a polská zastoupeny jsou 4 delegáty, a na 4 okresní spolky české ohled se nebere.

Podle tohoto zastoupení rozdělují se také podpory.

Německé společnosti, zastupující 265 venkovských obcí se 200.000 obyvateli, dostávají dvakrát tak velké státní a zemské subvence jako slovanské společnosti pro 330 obcí s více než 300.000 obyvateli.

Ústřední společnosť domáhá se již od počátku spravedlivého zastoupení a rozdělování podpor, ale nadarmo; Němci ze své nespravedlivé »državy« nechtějí popustiti ani zbla.

Státních podpor jí uděleno 3180 zl., a 600 zl. zemských.

Koncem správního roku 1897. přihlásily se k Ústř. společnosti 4 okresní a 35 místních hospodářských spolků (8 z enklav moravských) s 2409 členy.

Celkem pořádala v různých českých obcích ve Slezsku 39 hospodářských přednášek. Počet účastníků se odhaduje na 2760 a připadá tudíž na 1 přednášku 71 posluchačů.

Hospodářská společnosť předplácí každé hospod. besídce na požádání hospod. časopis, jako: Československého Hospodáře, Zemědělské Listy, Pražské Hosp. Noviny, Chrudimské Hosp. Listy, Mor. Hospodáře a Milot. Hospodáře. Dále uděleno okres. hospod. spolku ve Frýdku 1000 zl. na hospod. časopisy, za něž předplaceno 120 výtisků Mil. Hospodáře pro členy spolku.

Zájem o hospodářskou četbu v besídkách se vzmáhá, takže ve mnohé se odebírá 4—6 časopisů hospodářských.

Roku 1898. připojilo se k Ústřední společnosti nových 21 místních hospodářských spolků: státní podpora obnášela 2950 zl. země poskytla 1800 zl. Hlavně tajemník Zíka konal 74 přednášek o všech hospodářských odvětvích.

Do r. 1898. založila společnosť 9. drenážních družstev; pořádala lukařský kurs v Životicích, zřídila 10 pokusných polí a luk, poskytla po 40 zl. podpory na zakoupení trierů pro 8 obcí atd. Jejím přičiněním vystaven hospodařský lihovar v Milostovicích a mlékárna v Jarkovicích.

Velmi utěšeně se vyvíjejí v českých krajích úvěrní ústavy a družstva; kněžstvo se o ně zasloužilo nejvíc.

Záložny dle vzoru Schultze-Delitzschova jsou:

1. V Neplachovicích; 2. ve Štěbořicích; 3. v Kateřinkách; 4. v Kylešovicích; 5. ve V. Polomi; 6. v Plesné; 7. v Klimkovicích; 8. v P. Ostravě; 9. ve Frýdku; 10. v Orlové-Doubravě; 11. v Těšíně; 12 Centrální záložna v Opavě.

Zádruhy dle vzoru Raiffeisenova jako záložny počalo zakládati ve Slezsku duchovenstvo; první na Těšínsku zřídil farář *J. Tagliaferro* na Borové (r. 1897.), na Opavsku *J. Vychodil*, farář v Litultovicích (1896). Brzy potom postaral se o raiffeisenku pro Hlavnici (1898) tamnější farář *Ant. Ministr*, jenž ještě jinak slovem i perem horlivě podporuje národní snahy; v Jaktaři (1898) založil zádruhu kaplan J. Vyhlídal, v Komárově kaplan *Ant. Sucháněk*, na Hradci (1898) kaplan *Ignác Černoch*, *v Pustějově* (1898) farář Vysloužil, v Janovicích (1900) farář *Jan Štíhel* atd. Není zádruhy ve Slezsku, by v ní kněz nepracoval nebo ji nepodporoval. Na př. v Dobré (1898) působí v zádruze kaplan *Karel Tesarčik*, a na Morávce (1898) *Jan Pitřik*. *Josef Wrubel*, farář v Dobraticích, rodák Šenovský, věnoval v závěti 500 zl. na zřízení zádruhy v Dobraticích, k jejíž založení přikročeno r. 1900. Spravuje ji nyní farář *Petr Carbol*, který za své působnosti na Morávce založil též zádruhu a křesťanskosocialní spolek »Obranu chleba«. Celkem založeno jest nyní 19 zádruh, a pět se má zříditi.

Ze zprávy o činnosti »Ústř. hosp. spol.« za r. 1899, vyjímáme: Společnosť čítá 75 hosp. spolků s 3534 členy; k ní prozatím pojí se než založena bude »Ústř. jednota svépomocných družstev českých ve Sleszku«, 19 zádruh, 12 záložen, 10 potravních spolků, 2 nákupní družstva, 1 lihovarské družstvo a 1 mlékařské. Tři družstva mlékařská se zakládají; v 10 obcích zřízena byla drenážní družstva. Státních a zemských subvencí jí uděleno bylo 6820, darů 250 zl. Společnosť pořádala 58 přednášek, v 30 spolcích založila menší hospodářské knihovny a každému spolku zdarma dodává »Morav. hospodáře«; mimo to postarala se o 16 pokusných polí, 4 ovocné školky a 100.000 sazenic na zalesnění vykácených pozemků atd.

Řídičem činnosti ve společnosti jest její tajemník *Frant. Zíka*, který obětavě od r. 1897., kdy zvolen, pečuje o úřad sobě svěřený; kolikrát zdá se, jakoby únavy ani neznal, kdyžtě týdně až čtyřikrát i pětkrát mluví. Narodil se 2. prosince 1869. v Dobré Vodě. Očekáváme od Zíky, že české kraje Slezska, za pomoci přátel úplně hospodářsky uspořádá.

Společnosť věnovala roku 1898. na oslavu 50letého panování Františka Josefa I., císaře a krále, obilnou korunu 2 *m* vysokou, 1½ *m* širokou, dva metrické centy těžkou. 136 obcí poslalo na ni klasy ze svých polí; každá obec poznamenala svůj dárek hedvábnou stuhou, na níž stálo jméno obce. Korunu císař pán milostivě přijal.

Hasičství.

Spolky hasičské pokládáme rovněž za důležitý článek organisace naší, neboť ony netoliko že plní úkol sobě vytčený, nýbrž v mnohých obcích jsou jedinými spolky, v nichž pěstuje se duch vlastenecký.

Zakladately a organisátory českého hasičstva Slezského jsou: dr. *Romuld Dubový* a *R. Gudrich*. Přičiněním těchto dvou

vlastenců vznikl r. 1883. v Kylešovicích první český hasičský sbor. Odtud šířil se duch hasičský dále, takže r. 1889. mohla se založiti první župa, a r. 1895. »Zemská ústřední jednota hasičská« pro Slezsko. Výbor ústřední jednoty domáhal se, aby český zástupce zasedal ve výboru dosavádní zemské německé pokladny, ale přání jeho nebylo vyhověno, proto 31. března 1897. české a polské sbory založily si samostatnou pokladnu. Však zemský výbor Slezský, jenž sněmem jest splnomocněn, stanoviti podmínky, za kterých jedině sborům hasičským podpory z věcného fondu hasičského udělovati se mají, určil, aby jedině těm sborům subvence se dostalo, které patří k německé podporovací pokladně.

Hasičské sbory české podaly sněmu více než 45 petic, žádající o rozhodnutí v ten smysl, aby sbory náležející jedné z obou podporných pokladen subvence zemské účastny byly. Žádosti hasičstva sněm r. 1898. vyhověl; pokladna naše uznána za rovnocennou s německou.

Nynější stav Slezského hasičstva jest tento: V zemské hasičské jednotě Slezské sdruženo jest šest hasičských žup:

1.	Župní hasičská jednota	Opavská	(16 spolků.)
2.	„ „ „	Hrabyňská	(11 „)
3.	„ „ „	Klimkovská	(11 „)
4.	„ „ „	Bílovecká	(9 „)
5.	„ „ „	Těšínská	(7 „)
6.	„ „ „	Frýdecká	(4 „)
		Úhrnem 6 žup. has. jednot a 58 spolků.	

Podotčeno, že dr. Rom. Dubový a Gudrich nejvíce se zasloužili o hasičstvo Slezské; proto jest naší povinností blíže zmíniti se o jich životě.

Dr. *Dubový* dostal se do Slezska r. 1880. Po delší dobu zaměstnán byl jako koncipient v kanceláři dr. Stratila; r. 1892. otevřel samostatnou kancelář.

Téhož roku vydal *»Poučení hasičským sborům«*; r. 1895. zvolen za předsedu zemské ústřední jednoty hasičské. Mimo hasičské sbory ve všech Opavských spolcích i na venkově vyvíjel činnosť neobyčejnou, zvláště r. 1890. o volbách na sněm Slezský. Byl dlouholetým pokladníkem »Matice Opavské«.

R. 1882. byl pro čísla 47—49 »Opav. Týdenníku« zodpovědným redaktorem, kdy Zacpal odbýval si v Krnově žalář.

Dubový zemřel v mladém věku 22. srpna 1896.

R. Gudrich po Dubovém uvázal se v dědictví sám, a za pomoci učitelů prováděl další organisaci. Chtěje práci sborům usnadniti, vydal svým nákladem odborné knihy, jako: *»Založení hasičských sborů a jich seřaďování«*, *»Rádce pro české hasičské sbory«*, *»Návod, jak konati roční prohlídku, by se vypátraly vady, ohněm nebezpečné«*, kterýž vydán i německy. Od dvou let vydává odborný list: *»Slezský věstník hasičský«*.

R. Gudrich narodil se 3. března 1862. v Hrabyni. Za pomoci faráře *J. Böhma* vystudoval v Opavě 5. třídu něm. cvičné

školy a učitelský ústav v Opavě (1876/77—1882). Po odchodu z ústavu až do r. 1887. byl mladším učitelem v Kylešovicích, a r. 1887. stal se správcem trojtřídní školy v Raduni.

V hasičských sborech a jiných vlasteneckých spolcích chvalně působí z řad učitelstva *J. Hradil* z Klimkovic, *Theodor Prasek* z Jamnice, *J. Juchelka* z Hlubotce, *Ant. Klepík* z Vyškovic, *Lud. Šimoš* z M. Lhoty, *Jan Tomášek* z P. Ostravy, *Dom. Možíšek* z Bruzovic atd., z rolníků *Ant. Hellebrant* z Neplachovic (velmi zasloužilý o tamější záložnu), *Frt. Glabazňa* z M. Lazec, *Lev Buček* a *Frt. Klapetek* z Milostovic, *Lud. Strohalm* ze Štěbořic. *Ant. Besta* z Poruby, *Teofil Maiwald* z Hrabství a j.

Závodní inženýr horní *Karel Jestřábek* v Lazích-Orlové jest náměstkem starosty zemské jednoty: Jestřábek stará se o ruch hasičský na Těšínsku.

Sokolské jednoty.

Méně utěšený jest rozvoj sokolstva, neboť r. 1899. ve vévodství bylo jen šest jednot Sokolských, a to v Opavě (založ. 1885.), v Porubě (založ. 1894.), ve Frýdku (založ. 1895.), v Orlové-Doubravě (založ. 1895.), a v Michálkovicích (založ. 1898.), a jízdní Sokol »Přemysl« v Opavě. Úhrnem měly členů 410, cvičenců 80 = 19·5%. Ze cvičenců bylo: dělníků 58 (72·5%), rolníků 6, živnostníci 4, obchodník 1, učitelé 3, úředníků, písařů atd. 8,, ze studentů nikdo.

Činnosť jednot omezovala se na pořádání plesů, výletů; jen 8 přednášek konalo se v Opavě, Orlové, Michálkovicích. Smýšlení občanstva vůči sokolům jest více méně lhostejné, nevšímavé; u odrodilců a Němců zuřivě nepřátelské. Červená košile sokolská působí na ně, totéž jako červený šat na krocana; o tom svědčí krvavá řež Opavská podniknuta 7. září 1890, při slavnosti svěcení praporu Opavského »Přemyslu«.

O sokolství na Opavsku má zásluhy dr. *Jan Kolofík.*

Ještě o některých mužích zasloužilých. Poslední politické události.

Než ukončíme listy z dějin písemnictví a národnosti české na Opavsku a Těšínsku, třeba čestnou zmínku věnovati ještě některým přátelům české věci.

Z Opavska nejprve jmenujeme *Timoteje Hrubého,* profesora českého gymnasia Opavského. Hrubý nadšen jsa krásou antických památek literárních, dovedl také u svých žáků buditi lásku k těmto starověkým vzorům. Do Opavy se nastěhoval r. 1887., zemřel l. 1896. Literární činnost Hrubého byla velmi rozsáhlá; přeložil celou řadu děl z latiny, řečtiny, vydal spisy didaktické, dopisoval o poměrech Slezských do pražských listů. *)

*) Viz více v Programu česk. gymnasia v Opavě (1898. str. 20—23), a »Op. Týd.« r. 1898., č. 20.

Kollega Hrubého dr. *Fr. Kahlík*, nyní ředitel maticního gymnasia v Zábřeze, pokud dlel ve Slezsku, vydal tři svazky »Kytic«, četby to oblíbené, z níž »Matice Ústřední« měla značný zisk.

Nynější ředitel českého gymnasia *Jos. Fürst*, vzal si mimo svůj úřad na starosť: rozšiřovati dobrý tisk ve Slezsku.

Z právníků naší národnosti otevřeně se hlásí dr. *Ant. Mlčoch* a dr. *Karel Dienelt*, advokáti a soudní rada *Pešek*, již přednáškami a osvědčenou radou o náš lid pečují.

Podobně poučují Slezany v užším kruhu četní kněží: *Josef Prucek*, farář na odpoč. ve Štáblovicích (založil stipendium při českém gymnasiu v Opavě), *Josef Raiman*, farář v Raduni, *Ant. Ministr*, farář v Hlavnici, pilný dopisovatel do novin, *Tomáš Klein*, farář na Hradci, *Jan Vysloužil*, farář v Lubojatech, *Fr. Šťaffa*, farář v Pustějově, *P. Roger Zatloukal*, koop. u sv. Ducha v Opavě, dr. *Ant. Kubíček*, katecheta a spisovatel náboženských pojednání, hledaný pokladník »Spolku pro zakládání knihoven ve Slezsku« a »Matice Opavské«, *Karel Daněk*, katecheta v Opavě, *Jos. Vychodil*, farář v Litultovicích a j.

Ze Slezska odešli věrní dělníci vinice národní: *Fr. Rozkošný*, dlící nyní u rakouské legace na Černé Hoře, *Josef Smička*, bývalý kaplan v Neplachovicích, neohrožený vlastenec, *Vincenc Palkovský*, kooperator z P. Polomi, *Ant. Brož*, někdejší kooperator z Kateřinkách, který předčasně ukončil svou pozemskou pouť. Stal se obětí svého povolání. Získal si vzácných zásluh o farníky Katařinské, jimž celé srdce věnoval. Narodil se r. 1869., zemřel r. 1896.

Zvláštním typem starého Slezana byl *Ignác Tengler*, bývalý hostinský ze Zadků Neplachovských. Když počal vycházeti »Op. Besedník«, stal se jeho odběratelem a rozšiřovatelem. Jan Zacpal rád navštěvoval místnosti Tenglerovy a s ním se radíval o místních poměrech. Když zanikl »Op. B.«, a později místo něho povstal »Op. Týdenník« docházel Tengler až do r. 1892. pěšky v nepohodě a psotě do redakce do Opavy 9 km. pro jednotlivá čísla, jež vydával místním a okolním odběratelům. Zemřel 13. dubna 1900. v 84 roce věku svého. U Tenglera se ještě scházívali profesor *Vašek* s bratrem, *Ochrana, Hajdůček*, kooperator z Neplachovic, *JUDr. Jan Kožaný* profesor na vyšší hospod. škole v Táboře, lékaři *Kolofík a Štěpán*.

O větší znalosť poměrů Slezských v Čechách postaral se *Ignác Hořica*, říšský poslanec jednak přednáškami, jednak dopisy do novin a spisy »Obrázky ze Slezska« *) a »Listy z Čech, obrázky z Moravy a Slezska«.**) Podobně ukazoval na zbědovanosť Slezska řečmi svými říšský poslanec *Karel Adámek*.

Těšínsko obdařeno jest rovněž několika vzornými vlastenci, a »naší první dámou« *Bl. Čížkovou*. Životopisec Čížkové — Záleský nazývá ji »první dámou naší«, že ona *první* ze žen do Kalendáře Slezského, do Nov. Těšínských, první ve »Snaze«, útulku to české společnosti Těšínské o Kollárovi, o ženské otázce atd.

---

*) Vyšly ve »Slezské kronice« 1896.
**) Vyšly v Táboře u V. Krause.

přednášela. Narodila se v Praze 6. července 1859., a v Těšíně bydlí od r. 1869. Bez ní první dobu »Nov. Těš.« nebývaly by mohly vycházeti, protože ona administraci i redakci z větší části zadarmo měla v rukou svých. Mluvíce o *»Nov. Těšínských«*, sdělujeme, že v redakci již vystřídali se *Hradský, dr. Kordač*, nyní *Josef Smýkal.*

V Těšínské vlastenecké společnosti dříve byli známí profesor *Josef Fišer* († 1891) *Jan Pavel Žebro*, který v Těšíně až do září 1897., po celých dvacet let u soudu byl zaměstnán, kdež jako soudce opuštěného lidu českého se ujímal. Narodil se v Čelechovicích 26. června 1827.

Z Těšínska známe ještě profesora *Fr. Raimana*, působícího na Rusi. Přese všechno, že je v cizině, nezapomíná na Slezsko a píše do »Nov. Těš.«, »Kal. Slezsk.«, na prazdninách dlí mezi svými krajany na Morávce.

Na Borové dne 5. března 1896. neočekávaně vyzval anděl smrti ubohým farníkům faráře *Karla Žídka*, neobyčejného nadšence. Jsa rodákem kraje Podbezkydského (narodil se v Nové Vsi u Malenovic) dovedl lid snadno nadchnouti pro dobrou věc. Vysvěcen na kněze r. 1888. poslán do rodné farnosti Borovské, kdež r. 1893. stal se farářem. Noviny, podávaje zprávu o jeho úmrtí, psaly: »Těšínsko ztratilo kvádr, lid ztrácí rádce a těšitele nezištného, škola příznivce obětavého a národ syna zdárného, jehož památce budou v horách žehnati v druhém i třetím pokolení.« Vlastenci na Těšínsku, by uctili jeho památku, sbírali na stipendijní fond Žídkův pro české gymnasium v Místku.

Rok po něm dne 29. října 1897. odešel za ním na věčnosť vlastenecký kněz *Jan Vlček*, rodák z Nových Dvorů u Frýdků. Jako kněz dekretován do Bruzovic. Vlček byl rázu Žídkova.

Farnosť Borovská jest šťastna, že má v nástupci Žídkově — *Janu Tagliaferrovi* — znamenitou náhradu. Tagliaferro slouží Slezanům v rozličných směrech. Založil ve své farnosti zádruhu, již společně s *Ed. Karasem*, správcem školy, na prospěch horalů spravují, dále hospodářské spolky a knihovny. Přispívá historickými drobnostmi do V. M. Op. a Kal. Slezs. Vydal o sobě: *»Litanie a modlitby k sv. Ignáci.«* (1897), patronu chrámu Borovského *»Pobožnost ku sv. Ant. Paduánském«*. (1899), *»O vodě svatého Ignáce.«*

K Tagliaferrovi druží se *Jan Bystřičan*, kooperator z Polské Ostavy. Vydal spisek *»Kořalka a desatero«* (1894.) ve 4000 výtiscích, *Knížky k úctě sv. Barbory.«* Dopisuje do novin, kdež v dialogu dvou venkovanů *Náhlého a Povolného«* obeznamuje čtenáře s událostmi Slezskými. Založil dělnický spolek »Bratrstvo«, v němž neunavně se přičiňuje o udržení náboženství a jazyka otců u členů-dělníků.

Z Pol. Ostravy připomínáme *Václava Stiebra*, bývalého ředitele dolů a starosty, horního rady *Viléma Jičínského*, který s inženýrem *J. Šimáčkem* sestavil veliký katastr slojí uhelných pro celý okrsek Ostravsko-Karvínský.

V úřadě starostenském po odchodu Stiebrově r. 1894. nastoupil *Fr. Straka*. Straka řídí obec obratnou rukou, však jest mu a přátelům všechny síly napjati, by největší českou obec

uchránili poněmčení. Pol. Ostrava za jeho úřadování domáhá se české měšťanské a odborné průmyslové školy pro český kraj.

Významnou událostí pro Těšínsko jest, že dne 8. září 1898. podařilo se založiti »*Matici osvěty lidové.*« Myšlenkou tou zabýval se delší dobu poslanec V. Hrubý, radil se s přátely v Opavě, až konečně uskutečněna. Jako hlavní důvod uvádíval, že lid, české Těšínsko obývající, jest jiného rázu, že sídlo »Matice Opavské« jest příliš vzdáleno. V Těšíně zahájil ustavující schůzi dr. *Kordač*, advokát Těšínský, o významu spolku promluvil *B. Šimeček*, soudní sekretář, nyní soudní rada ve Vel. Meziříčí. Vykládal, že účelem nového spolku jest vzdělávati lid, pečovati o jeho hospodářský rozkvět, k čemuž sloužiti mají školky a kursy pro děti, péče o mládež; dále konati se budou přednášky, zakládati knihovny, vydávati knihy pro lid. Také sbírati starožitnosti a památky jest částí programu M. o. l., a zakládati stipendia pro hodné studenty, stavěti budovy pro ústavy národní, jako musea, školy a pod.

Po přečtení stanov přihlásilo se 38 členů; zvolen výbor a usneseno převzíti do správy »Židkův fond« (1000 zl.) a zříditi z něho nadaci pro chudobného studenta Čecha z Těšínska.

Matice osvěty lidové vydává »Kalendář Slezský«, založila českou národní školu ve Frýdku, zřídila několik filiálek. Kéž má štědré dárce, aby mohla provésti svůj rozsáhlý program!

Budova c. k. zemské vlády v Opavě jest průchodním domem, v němž jako by si presidentové odbývali zkušební rok. Ve Slezsku za několik let praktikovalo jich mnoho na další karrieru. Po Bacquehemovi, který odstěhoval se do ministerstva obchodu, přišel *Merveld*, pozdější místodržitel Tyrolský; Mervelda následoval *Jäger*, který nejméně odnesl, protože chtěl potříti vedlejší Slezskou vládu Haasovu et comp.; Jägra vystřídal nynější místodržitel království českého *Coudenhove*, po něm dostal se na vládní prestol slavné (!) paměti *Clary-Aldringen*, který balamutil jalovými sliby české vůdčí kruhy a zakazoval české pouti, aby se nestalo krveprolití; nyní vládne za pomoci německé kliky hrabě *Thun*.

Co to petic spolků Slezského občanstva, kolik resoluc usneseno a podáno k zemské vládě a do Vídně, a orgánové státní správy rakouské němčí úsilovněji a bezohledněji, než za doby absolutismu!

Dne 23. prosince r. 1897. sešli se zástupcové farních a obecních úřadův, aby protestovali proti bezpráví páchanému na Češích slezských, usnesli se podati písemně protest hraběti Clarymu. Pořadateli schůze byli Jan Strohalm, starosta z Kateřinek, a Jan Vyhlídal.

Brzy potom konány na počátku r. 1898. podobné schůze v Kylešovicích a Kateřinkách; též na Frýdecku. Resoluce schváleny na všech podobné následující:

»My čeští voličové na sněm vévodství Slezského, shromáždění v Kateřinkách 6. března 1898. počtem na 300, porokovavše o našem národním, kulturním a politickém položení, prohlašujeme:

1. Žádáme od vlády bezodkladné provedení rovnoprávnosti českého a polského jazyka v úřadech, ve školství a ve veřejném životě vůbec.

2. Vyzýváme vládu, aby se starala o duševní vzdělání slovanského lidu ve Slezsku bezodkladným zřízením českých a polských středních škol, středních škol hospodářských a učitelských ústavů i české university na Moravě v Olomouci.

3. Vyzýváme vládu, aby výnos c. k. zemské školní rady Slezské ze 16. ledna 1873. o vyučování němčině na školách obecných jako protizákonný konečně již jednou zrušen byl, aby nikdo nucen nebyl učiti se německému jazyku, i aby školství naše na přirozeném základě mateřštiny z dětí našich řádné i mravné občany odchovávalo.

4. Stojíce na stanovisku státního práva nedílných zemí koruny Svatováclavské, vyslovujeme díky českému poselstvu na sněmu království Českého za rázné zastání našich práv a prohlašujeme za nutno, aby postup zástupců národa českého ve všech třech korunních zemích děl se vždy jen směrem společně stanoveným a umluveným a ve vzájemné shodě.

5. Jsme do duše roztrpčeni urážlivým chováním německé většiny na sněmu Slezském oproti umírněným zástupcům našim, jakož i vůbec oproti spravedlivým a základními zákony státními zaručeným požadavkům našim.

Jsouce povděčni svým poslancům českým a polským na sněmu Slezském za neohrožené zastávání hmotných i duševních zájmů a rovnoprávnosti slovanského lidu ve Slezsku, vyslovujeme jim neobmezenou důvěru a vítáme bratrskou solidaritu českopolskou jako jitřenku lepší budoucnosti.«

Dne 11. září konán byl na Ostré Hůrce u Chabičova tábor na památku onoho, jenž před 30. lety tam odbýván: řečníkem byl dr. *Ant. Gruda.* Za dob jazykových nařízení zdálo se, že bude Slezsko obdařeno kapkou rovnoprávnosti; vydán byl náš jazykový výnos ke slezským soudům, ale ty si ho málo všímaly, ačkoli příliš málo Slovanům hoví. Výnos tento zní:

C. k. presidium Mor.-Slezského vrchního soudu zemského. Pres. 332 / 2/99

Za příčinou pochybnosti povstalé u jednoho soudu v obvodu sborového soudu Těšínského, zdaliž soudní předvolání uvedená ve výnosu ministerstva spravedlnosti ze dne 12. října 1882. č. 15.847 (jazykové nařízení) totožna jsou s obesláním v řízení sporném, c. k. ministerstvo spravedlnosti výnosem ze dne 3. t. m. č. 21.650 ex 1898. věděti dalo, že nikoliv, zejména když tato poslednější vydávají se nikoliv ve formě obsílek (form. č. 14. s. ř.), nýbrž ve formě výměrů, kterážto forma vyřízení již v době vydání cit. výnosu obvyklou byla a pod zmíněný pojem předvolání zajisté nespadala. Pokud zejména jde o obeslání stran k líčení pře, vedlo by na roveň postavení obou pojmů »předvolání« a »obeslání« k té anomalii, že na Moravě (§ 7. jazykového

nařízení) pro otázku, kterého jazyka užíti třeba, pro obě strany rozhodným by byl jazyk podání (žaloby), kdežto ve Slezsku bez vnitřní i vnější příčiny třeba by bylo užiti jazyka, o němž se předpokládá, že ho druhá strana užívá, takže by platnosti nabyla zásada, která na Moravě (§ 4. cit.) platí jen při úředních vyhotoveních, vydaných nikoliv k žádosti stran a nikoliv osobám, které záležitosť na úřad byly vznesly.

Ministerstvo spravedlnosti upozornilo však u této příležitosti dále na to, že, jak již ve výnosu ministerstva spravedlnosti ze dne 8. října 1888. č. 17.030 naznačeno bylo, nařízení ze dne 12. října roku 1882. č. 15.847 minimum toho obsahuje, čeho oproti slovanským obyvatelům soudních okresů ve Slezsku v tomto nařízení uvedených u vykonávání článku XIX. základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867. č. 142 dbáti třeba, a to míru vytčenou jazykovou způsobilostí úředníků; že však tam, kde jazyková způsobilosť úředníků stačí, není pochybnosti o tom, aby, pokud jde o slovanské strany, i vyřízení a projednání jazykem slovanským vydáno a provedeno bylo.

Tomuto názoru i nejvyšší soudní dvůr rozhodnutím ze dne 30. srpna 1888. č. 10.243 ve svrchu uvedeném výnosu dotčeným autoritu svou propůjčil. C. k. presidium poučiž přiměřeným způsobem soudy v nařízení ze dne 12. října 1882. č. 15.847 uvedené a postarejž se zejména o to, aby vykonávání této zásady nebylo ztěžováno nedostatkem předepsaných tiskopisů.

Očekává se tudíž, že objednací list na souhrnnou objednávku od c. k. presidia co nejdříve předložen bude.

V Brně, dne 8. ledna 1899.

Senft, m. p.

Pres. 119.
1/99

Uvádí se na vědomí, aby se dle něho jednalo.

C. kr. presidium zemského soudu.

V Opavě, dne 15. ledna 1899.

Kunz, m. p.

Téhož roku »*Komitét na ochranu práva*«, sestávající z advokátů: dr. *Fr. Stratila*, dr. *Ant. Mlčocha*, dr. *Karla Dienelta* v Opavě, dr. *Rudolfa Hessa* v Klimkovicích, dr. *Alfreda Lederera*, v Bohumíně, dr. *Karla Kotka*, dr. *Václava Sekery*, dr. *Aloise Jiřičného*, a pěti advokátů z Mor. Ostravy a jednoho z Místku obrátil se k Slezskému lidu brožurkou »*Na obranu mateřského jazyka*«, v níž poučuje Slezany, jak se mají domáhati svých práv, a slibuje udíleti právní rady bezplatně. Provolání nemělo valných úspěchů.

Dr. Fr. Sláma podal na říšské radě několik interpelací v zájmu Slezska, ale účinek byl jako jindy; ve Frýdku sešli se 24. března r. 1900. starostové okresu Frýdeckého, rokovali o samosprávě obecní, odsuzovali německé úřadování frýdeckého hejtmanství a soudu, atd., avšak náprava nenastala.

Na veřejné schůzi v Březové, konané 10. června 1900., přednášel zase dr. *Ant. Gruda* Slezské stesky, rozumí se, že jich

na vrchu nevyslyší. Vůdcové lidu Slezského válí již po dlouhé roky balvan Sisyfův, válí jej vytrvale, kdy se jim asi podaří jej vyvaliti na horu, na níž králuje rovnoprávnosť, spravedlnosť?

* * *

Bylo by ještě psáti o česko-polské shodě, o třenicích na hranicích českopolských na Těšínsku.

Doznáváme, že na obou stranách výstřednější živly působí nesnáze; domnívám se, že Poláci jsou v té příčině horkokrevnější a neměli by nikdy vyhledávati pomoci u svých a Čechů protivníků.

Sotva kdo věří, že by někdy nastal na hranicích naprostý klid; zvláště ví-li, jaká jest pohyblivosť dělnictva v uhelných pánvích. V některé osadě za několik let objevuje se množství Poláků z Haliče... Odstranění sporů působí obtíže a sotva se úplně podaří.

Slezské školství.*)

Ve 14. století byla již v Opavě česká škola. Vesnické školy vyvinuly se později. Na školách městských učili »bakaláři« a »kantoři« a na dědinských zhusta »žáci« (bohoslovci) a »rektoři.«

Po bitvě Bělohorské lid ožebračen, kraj zpustl, proto klesly i školy, takže jeden děkan r. 1660. psal svému biskupu v tom smyslu, že není škol, vesnice pusty . . . Více než sto let trvala tato duševní bída, až Marie Terezie počala zřizovati po vesnicích školy.

Škoda, že ze školství vyráběl se politický kapitál. Již r. 1774., jak zmíněno, učinil baron Gebler v ministerské poradě podání, *aby nikde školního mistra nepřijímali, který by německy neuměl, aby na gymnasiu nikdo přijat nebyl, kdož by německy neuměl, a odtud latině aby se učilo na základě řeči německé.*

Návrh Geblerův schválen r. 1781.; tak se stalo, že od téhož roku na gymnasiích Slezských až do r. 1883., kdy založeno české matičné gymnasium v Opavě, vévodila němčina, a že za správce školy do dneška není ustanoven učitel, který není zkoušený z němčiny.

Roku 1775. zřízena v Opavě německá normální škola se vzdělavatelnou. Od té doby moří české děti němčinou, rádi by jim vyřezali český jazyk, ale bohudíky nešlechetné dílo se jim nedaří, jak si přejí.

Napoleonskými válkami zdržen poněkud vývoj školský v Rakousku, jinak by násilím zněmčené školství zemí českých hůře bylo poškodilo ubohý národ český. Za tehdejších dob nebyla návštěva školy nucena a byl nedostatek škol, proto germanisace tak nepokračovala.

---

*) Užito zpráv z Op. Týd., Nov. Těš., V. M. Op., Kal. Slezského, České revue (1898) a j.

Z Kneiflovy topografie se dovídáme, že Němci poněmčili za sto let ve Slezsku asi dvě vesnice, kdežto za nynějších poměrů za 30—40 let poněmčili jich slušný počet.

Však také úřady statečně (!) se drží, aby slovanské školství pochovaly! Vydává se jeden poněmčovací ferman za druhým, a vždy ostřejší!

Již v padesátých letech za náměstka Halbhubra přísně nařízeno učitelům pilně učiti němčině.

Do r. 1871. bylo němectvo duseno absolutismem; jinak bylo po vítězstvích r. 1866. a 1871., kdy vzkříšeno císařství německé za vedení Pruska. Tehdy Němci zpiti válečnými úspěchy, počali blouzniti o splnění hesla: »Od Baltu až k Adrii, od Rýna až k Visle.«

Nejhorlivěji prováděti své vyhlazovací záměry počali v českých zemích, a do nešťastného Slezska nejhlouběji zaryly své spáry. Stručný přehled nařízení školních a jiných zpráv přesvědčí nás až dosti o hnusném řádění německých šovinistů ve Slezsku.

* *
*

Roku 1860. bylo ve Slezsku 40 českých škol pod správou znamenitého inspektora *Prauska*; na gymnasiu Opavském působil spravedlivý ředitel dr. *Kavka* a několik českých profesorů jako Lepař, Kunz, Pečenka.

Vinc. Prausek narodil se v Litni u Karlštejna 13. listopadu 1823. Roku 1855. přičiněním Ant. Kromholze, bývalého děkana a okr. školního inspektora v České Lípě, pak odborného rady v ministerstvu vyučování, ustanoven byl jako školní rada pro otázky paedagogické a didaktické do Opavy. V Opavě mu svěřeno školství obecní a realní. Ačkoli ve Slezsku od vládnoucích pánů nerad byl viděn, přece za krátkou dobu tu prospěl školství. Prausek snažil se mechanismus ze škol odstraniti a zavésti názorné vyučování; pečoval o rozmnožení škol a lepší zaopatření učitelstva. Jeho vlivem zřízeny při průpravnách v Opavě a v Těšíně konvikty, aby chudobnější kandidáti lépe byli zaopatřeni. Prausek byl prvním *česky cítícím inspektorem* ve Slezsku. Roku 1860. odebral se Prausek z Opavy do Brna.

Roku 1861. padlo ustanovení, aby pro české a německé žáky na realce v Opavě jazyk český byl povinným. Jen Čechové měli se učiti česky, němečtí žáci pro nedostatečný prospěch zbaveni té povinnosti na rekurs města Opavy.

Dne 20. září 1861. nařídilo ministerstvo osvěty, aby se vyučovalo češtině na gymnasiu Opavském od I. třídy (do té doby učilo se od II. třídy) 2 hod. týdně. Pro Čechy byla čeština závaznou.

Protože po bitvě u Králové Hradce mínili, že pruští učitelé zvítězili nad rakouskými zbraněmi, povolalo město Bílsko na své školy z většího dílu cizozemce. Těšín obstaral prý si učitele tělocviku až z Hamburka a Opava hledala paedagoga ve Švýcařích.

Roku 1868. upraveno školství novými zákony, přijatými většinou jednoho hlasu; germanisace jimi neodstraněna, nýbrž rozhojněna.

Podle zpráv z r. 1870.—71. bylo tenkrát na Slezských školách 19.477 českých dítek a 15.075 polských. Německé školy navštěvovalo 31.571 žáků.

Dvanáctého dne měsíce prosince l. P. 1870. rozeslal c. k. opavský okresní hejtman Liebischer všem českým obcím nařízení, aby každá do pěti dní odpověděla, přeje-li si, aby v její škole učilo se též jazyku německému? Avšak toto doptávání bylo docela zbytečným, protože již 9. prosince téhož měsíce c. k. zemská školní rada vydala návod, jak učiti němčině na obecných školách: totiž až dítky ve svém jazyku mateřském dovedou správně čísti a jakž takž správně píší, ať počne se vyučovati němčině. V osadách výhradně slovanských nemají prý se dítky nikterak dříve začíti cvičiti v němčině, až v pátém školním roce; v osadách pak na rozhraní jazykovém dějž se tak již ve třetím školním roce, ale tak, aby nevzalo újmy učení jazyku mateřskému.

Téhož léta vykázána češtině na gymnasiích v Opavě a Těšíně služba popelky — z obligátní stala se neobligátní. V Opavě 16. oddělení scvrklo se na osm a časem až na dvě.

L. 1871. zemská školní rada výslovně prohlásila německý jazyk za povinný předmět na všech školách ve Slezsku; toto nařízení však v podstatné části na krátko zastaveno.

Slované se bránili: podali tři žádosti z Opavska, Frýdecka a Těšínska. Na petici z Opavska bylo 1500 podpisů.

Hrabě Hohenwart přijal deputaci laskavě, ale c. k. zemská školní rada Slezská neustala v germanisačních snahách; inspektoři dr. Mich, renegát, a Bartelmus byli nejlepšími vládními pochopy.

Jaký tehdy duch vanul Slezskem, vydává svědectví útěk německých poslanců ze sněmovny, když dr. Kotek začal česky mluviti (1881.). Jenom předseda, náměstek, zpravodaj a čtyři slovanští poslanci zůstali.

R. 1872. odepřeno českému učiteli — Slezákovi — potvrzení; ubožák zbaven chleba.

Ještě téhož roku nařídila zemská školní rada německé vyučování již pro druhou třídu v Klimkovicích; také došel jí dne 6. listopadu výnos ministra Stremayera, že učení němčině na obecných školách schváleno, jak to zavedla zemská školní rada r. 1871.

Dne 16. ledna 1873. vydala táž zemská školní rada nový podrobný plán o vyučování jazyku německému na obecných školách slovanských, jímž zavedena němčina do škol slovanských, netoliko jako jazyk povinný, nýbrž ve vyšších třídách i jako jazyk vyučovací. Nařizuje onen výnos: »*Vyučování přijímejž postupně vždy více charakter utrakvistický a ve školách vícetřídních budiž užíváno němčiny převážně jako jazyka vyučovacího. Ba jest podle dalších podrobných předpisů zemské školní rady dovoleno, aby ve vyšších třídách výlučně německy se vyučovalo; jen v prvé a druhé utrakvisticky.*« Takovým školám ve Slezsku říká se »české — a polské!?« Nařízení toto příčí se § 19. základních a § 6. říšského zákona školského, ale zemská školní rada toho nedbá a ve Vídni nechtějí o ničem slyšeti a zamítají protesty českých obcí.

Roku 1898. podáno zemské vládě memorandum od farních úřadů a zastupitelstev obecních, pořádány schůze proti nařízení školnímu z r. 1873. — ale memorandum, myslím, nechal si Clary-Aldringen na památku.

Na říšské radě každoročně dr. Sláma nebo jiní (Swieży, Adámek) interpellují ministra vyučování, proč toto nezákonné nařízení zemské školní rady nezrušuje, ale mlčel Gautsch, mlčel Madeyski, dávali jen věc »vyšetřovati.«

Na sněmu slezském r. 1896. k návrhu zemského poslance dr. Fr. Stratila jednáno o této záležitosti; sněm vyzval zemskou školní radu, aby »vyšetřovala«. Jak to vyšetřování dopadlo, netřeba šíře vykládati. Obcí, které školy vydržují, se neptali, ale c. k. školní inspektoři podali zprávu, že prý dle jejich mínění, »není radno pomýšleti na zásadnou změnu dosavadního nařízení.« Ba jeden z nich »úředně« se vyjádřil: »výtka, že na školách neněmeckých vyučování němčině neblaze působí na vyučování v mateřštině a že stěžuje zdárné vyučování živým předmětům, je zcela bezdůvodná; nabytými zkušenostmi dotvrzuje se *pravý opak*!«

Inspektor v hejtmanství Opavském *Val. Koschut*, rodák z Fryštáku u Holešova, kterého ještě pokládali za tajného Slovana, také svou troškou podepřel germanisatorskou vládní vůli. Náš venkov jej za to jmenoval čestným členem některých svých učitelských spolků! Jsme to chlapíci! Když »tajný«(?) Čech tak jednal, co teprve Němec *Riedl*, ředitel vzdělavatelny Opavské? Nesmíme se diviti, že r. 1873. prohlásil, že učení češtině přestane. Prozatím ještě svěřeno žáku II. ročníku.

L. 1876. přijala zemská školní rada návrh, že nebude přijímati českých křestních listů od žadatelů za osvobození od školného.

Násilnou germanisací klesl povážlivě počet českých žáků na německých středních školách. Kdežto dříve na středních školách Opavských bývalo rolnických synů více než 200, v posledních letech zůstalo sotva sto. Roku 1876. studovalo na gymnasiu Opavském 38 žáků Čechoslovanů, nejnižší to počet, jaký ten ústav kdy měl.

Jak klesal počet českého studentstva na školách Slezských, přesvědčují tyto statistické údaje:

	Rok	Čechové	Rok	Čechové
Německé Opavské gymnasium	1856	96	1873	63
	1857	101	1874	59
	1859	102	1875	50
	1865	131	1876	38
	1867	121	1877	58
	1868	125	1878	42
	1870	101	1879	55
	1871	89	1880	65
	1872	69		

	Rok	Čechové	Poláci		Rok	Čechové	Poláci
Německé gymnasium v Těšíně	1870	128		Německá realka v Opavě	1876	70	
	1871	125			1877	70	
	1873	121			1878	51	
	1874	70			1879	39	
	1875	51			1880	49	
	1876	57	99	Německá realka v Těšíně	1876	32	48
	1877	58	86		1877	35	42
	1878	55	84		1878	45	43
	1879	68	91		1879	49	39
	1880	65	101		1880	26	33

Roku 1881.—1882. studovalo na středních školách v Opavě, Těšíně, Bílsku 400 německých a 303 slovanských žáků, a r. 1883. 977 Němců, 208 Poláků, 146 Čechů a 2 Maďaři.

O vzdělavatelnách nemám po ruce statistických dat; dočetl jsem se toliko, že r. 1877. počet slovanských čekatelů k Němcům vyjadřovala čísla 7 : 2.

Příčiny úbytku slovanských žáků na středních školách zavinila germanisace. Když zrušeny hlavní školy, kde se jinoši naučili německy, přestali na Opavských školách české žáky přijímati a tu rodičům nastaly obtíže, kam hochy dáti do přípravky. Mnozí synky nechali doma, jiní posílali je do Olomouce a Přerova, než by je vydali na pospas tyranii duševní a tortuře německých profesorů. Roku 1877. studovalo na Moravě 30 Slezanů.

Němci nejen že germanisovali, oni také počet českých dětí zmenšovali neb umlčovali. Místní školní rada Opavská r. 1878. vykázala, že do jejich škol obecních chodí 353 českých dětí. Když »Op. Týd.« data konstatoval, přestala statistiku národnosti uveřejňovati.

L. 1880. navštívil císař pán Slezsko a na ústavech se doptával, zdali vyučuje se češtině; zdálo se, že zasvitne jasnější doba českému školství, ale vláda jakoby o této pozornosti mocnářově nevěděla, zuřila proti všemu českému jako minule, vždyť ještě téhož roku c. k. zemská školní rada zakázala užívati sešitů, jež na obálkách jen poněkud upomínaly na vlastenectví.

Mimo nátlak vlády jiná morová rána začala řáditi nápadnou měrou ve Slezsku, byl to »Schulverein«, který již r. 1883. měl ve Slezsku 26 místních odborů s 2754 členů. Výbojný tento spolek obrátil hlavní sílu proti českému okolí Opavy. Z činnosti jeho uvádíme: r. 1882. dne 15. června usnesl se založiti německou školu jednotřídní ve Vlašťovičkách, o jejíž rozšíření a udržení postaráno. Usnesení stalo se skutkem r. 1886. České obce *Vlašťovičky a Jarkovice* obdařeny německou dvoutřídní školou; hrdla posud jim svírá odrodilec učitel Martin Hrabetz.

Dne 1. března 1882. poskytl výbor Schulvereinu větší obnos peněz, aby škola na českém *Hradci* rozšířila se o třídu třetí německou a později o čtvrtou. Školu řídí renegát Matlaschek.

Komárovská škola obdarována učebnými pomůckami, podobně obšťastněn (!) *Bohumín*.

Kateřinky měly r. 1881. to štěstí, že Schulverein pro jejich děti otevřel školu a na zřízení třetí třídy poukázal peníze.

Roku 1881. udělil obětivý Schulverein dvěma učitelům v kraji Opavském odměnu 50—100 zl. za horlivosť (!) u vyučování němčině, r. 1882. již tři byli tak vyznamenáni a mimo to ještě čtyři na školách nevydržovaných Schulvereinem obdařeni pěknými remuneracemi.

Ký div, že německtví v okolí Opavském nápadnou měrou bují a Opavští Němci nemohou se radostné chvilky dočkati, až na dobro poněmčí pruh český mezi Opavou a Krnovem; skoro polovičku práce již vykonali. — —

Po letech osmdesátých obecné školství Slezské valně nepokročilo; učitel Fr. Mir. Juchelka píše v »Opavském Týd.« (1895, č. 2000) takto: »Hned předem konstatovati musíme, že obecné školství české ve Slezsku za posledních deseti let (1885 až 1895.) nepokročilo valně; a to ani co do organisace, ani co do vnitřních vymožeností v duchu národním; ano, zdá se mi skoro, že nám půdy českoslezské ubylo tak právě, jako že jí střemhlav ubývá ve skutečnosti se všech stran. Toť ovšem trpký, moc trpký úsudek o našich vymoženostech; ale nemohu, nesmím jináč říci, vidím, cítím, co se děje: my spíše hyneme, nežli vzkvétáme! Těch několik vymožeností v *kruhu vnitřním*, sevřeném, oproti ztrátám na hranicích ohrožených vlastně ani nestojí za řeč. Kolik pravdy na mém úsudku, patrno z těchto číslic: r. 1885. bylo ve Slezsku 111 škol českých (!) se 170 třídami, německo-českých 15, r. 1895. 117 se 196 třídami. Naznačíme-li přírůstek v procentech, obdržíme tento poměr: českých obecných škol přibylo 5·4% (tříd 15·3%), německo-českých 26·66% (tříd 44·44%). Údaje pro Němce jsou mnohem příznivější.«

Obecných škol jest nyní ve Slezsku 573, mezi nimi 58 soukromých. Dle úřední statistiky:

			Českých:		Německých:
1.	měšťanských		0		20
2.	obecných	8 tříd.	0		2
3.	»	7 »	0		3
4.	»	6 »	2	(1 utraq.) (1 česká)	6
5.	»	5 »	10	(4. poloněm.)	31
6.	»	4 »	12	(1 »)	20
7.	»	3 »	10	(4 »)	24
8.	»	2 »	48	(7 »)	50
9.	»	1 »	62	(7 »)	106
10.	pokračov. průmysl.	0 »	2		14
			146	(24)	276

Dle okresů (kromě 2 škol pokračovacích)

Opavský . .	46 škol veřej.,	1 soukr.	(se 77 tříd.	+5)	82 tř.
Bílovský . .	32 » »	1 »	(» 66 »	+6)	72 »
Fryštátský .	17 » »	3 »	(» 72 »	+6)	78 »
Těšínský .	44 » »	0 »	(» 83 »	+0)	83 »
	139	5			305

V jiných okresích českých škol není.

V Opavě jest ještě utraquistická, zimní hospodářská škola, velmi málo od Čechů navštěvovaná, a v Klimkovicích český dívčí vychovávací a vzdělávací ústav sester Dominikánek, — bohužel málo navštěvovaný.

Středních škol vydržuje stát ve Slezsku osm pro Němce; na 307.000 Slovanů jen jednu, a to gymnasium v Opavě, kteréž národ dříve po několik let nákladem 400.000 udržoval. Gymnasium založila »Matice Opavská« r. 1883., r. 1886. rozšířeno na vyšší; od r. 1891. počet žáků pohybuje se kolem 300. Nyní, co založeny české střední školy v Místku a Mor. Ostravě, počet žáků kolísá mezi 260—280.

Pro výchovu německého učitelstva udržují se tři ústavy v Opavě, Těšíně a Bílsku a pro učitelky v Opavě. Mimo tyto státní ústavy jsou ještě ve Slezsku 2 soukromé, totiž evangelický v Bílsku s 98 žáky a katol. ústav pro učitelky v Těšíně (2 ročníky) se 77 kandidátkami.

Na učitelském ústavu Opavském a Těšínském připravují též kandidáty pro české školy. Jeden učitel má na starosti za 3—4 hod. připraviti kandidáty ze všech předmětů pro české školy: má býti jaksi českým učitelským ústavem.

Dle národnosti bylo r. 1898.

	Čechů	Poláků	Němců
na c. k. ústavě pro učitele v Opavě . .	29	—	164
» » » » učitelky v Opavě .	11	—	89
» » » » učitele v Těšíně . .	54	61	43
na evang. ústavě pro učitele v Bílsku .	—	11	87
na katol. ústavě pro učitelky v Těšíně .	13	6	58
Celkem .	107	78	441

* *
*

Učitelské ústavy Slezské neposkytují odchovancům patřičné duchovní výbavy pro české školy, vždyť postrádáme u většiny znalosť spisovného jazyka českého, jeho písemnictví, dějin, takže r. 1870. zemský inspektor škol Slezských se projádřil: »Ustrnutím mne naplnila neznalost jazyka českého mnohých pánův učitelů.« Co učitelé z češtiny a dějepisu znají, obyčejně děkují soukromé píli a snaze po vzdělání; za ty 2—4 hodiny týdně, které jsou věnovány češtině, nemohou přece po česku se vzdělati. Vychování na ústavech jest německé, některý z profesorů jest veliký horlivec pro velké Německo; není tedy divu, že kandidáti odnášejí do života slabé národní vědomí. Dále ještě pozorují, jak v praktickém životě učitelé vlažní, odrodilí jsou hýčkáni ode všech, dokonce placeni za jidášskou práci, protěžováni, proto se

stává, že slabá povaha vrhne se na kluzkou cestu. Zvláště mezi učiteli staršími najdeme hodně odrodilců, nebo k němectví se klonících.

Popřejeme místa slovům učitele Slezského, aby se nám nemohlo vytýkati strannictví, který o nich píše takto: »Vyskytují se ovšem ještě zvláště mezi staršími učiteli takoví, kteří nejsouce národně uvědomělí, pracují tajně i veřejně proti lidu, z něhož pošli, jsouce odpůrci nejsvětějších snah jeho. Avšak bohužel i mezi mladšími jsou někteří, již zvláště v místech poněmčilých a odnárodnělých pro hamižný zisk se odnárodnili a zuřivými protivníky všeho českého se stali dle známého pořekadla, poturčenec horší Turka.«

Učitel Juchelka poznamenává: »Učitelé starší, většinou k němectví se klonící, znenáhla mizí; vstupují do života školského síly nové dílem z českých ústavů moravských, dílem z ústavu Opavského, na kterémž se nyní češtině mnohem větší píle věnuje než v letech minulých. S potěšením zde uvádíme, že naše učitelstvo se vymanilo z vlivu německých spolků učitelských a postavilo se na vlastní nohy.« Škoda, že ještě nemohou proraziti se svým kandidátem do okresní školní rady Opavské! Jsou sice ve většině, ale vždy zradou ve vlastním táboře odcházejí poraženi.

Učitelstvu národně smýšlejícímu úřady valně nepřejí. R. 1888. zemská školní rada odepřela řediteli škol Polskoostravských, *K. Bukovanskému*, kvinkvenálku, poněvadž při vyučování němčině nevynikl žádným zvláštním způsobem.

Jak zachází se s českými učiteli, toho nejlepší příklad jest učitel *Graca*. Vykonav dobře zkoušku z němčiny na německém ústavě učitelském, potvrzen byl za podučitele na českou školu do Litultovic. Když na základě těchže dokumentů, jakéž uznány za dostatečné pro Litultovskou školu, zvolen byl za učitele pro českou školu ve Svinově, odepřela táž zemská školní rada potvrzení, že prý Graca nemá dostatečných vědomostí z němčiny pro tuto školu, kterou sama vede v seznamu »českých« škol.

Odrodilí učitelé jsou největšími škůdci národnosti české ve Slezsku; ti jsou hlavními sloupy německých choutek v Českém kraji. Kdyby na příklad na Opavsku nebylo Smitalů, Vaňků, Hrabců, Vavrečků (Vávrovice), Matlášků (Hradec) atd., hnutí vlastenecké pokračovalo by ráznějším tempem. Nebylo by udavačů, žalobců, škrabalů do novin, nebylo by ani bázně před protokoly a obtížemi u úřadů, nýbrž tajní (!) našinci otevřeněji a horlivěji by působili. Co dědin jsme ztratili, ty skoro všechny má na svědomí proradné učitelstvo. — —

Pobloudilí učitelé odbývají kárající je kolegy lacinými frazemi, na př. německy jsem přísahal, musíme hájiti německého rázu školy, rakušanství jest nad národnosť, část se musí podříditi celku; nářečí Slezské není českým, jest to vasserpoláčtina, proč se bíti o národnosť, ta nám nezvýší služného, bojujme za prospěch stavu. Fráze tyto jsou tak plýtky, že neuznáváme ani za hodno blíže je rozebrati, soudný čtenář na prvý pohled pozná jejich prázdnost

Zákony Hasnerovými popřáno učitelstvu súčastňovati se veřejného života tak, že má své zástupce v místní a okresní školní radě, že může rokovati o rozkvět školství v okresních konferencích učitelských, a zástupcové jeho v zemské školní radě, že si může zakládati učitelské spolky.

O utvoření spolků okresních velmi přičiňovali se inspektoři, proto záhy vznikly v Klimkovicích, Vítkově, Opavě, na Polské Ostravě, posléze v Hrabyni. První tři byly utrakvistické, ostatní dva české. Ve spolcích utrakvistických čeština jakž takž se trpěla, ale obyčejně se mluvilo německy, jako při nynějších okresních konferencích v Opavě, Těšíně, Bílovci.

Mluvíce o okresních konferencích učitelských, podotýkáme, že učitelstvo při nich vymohlo zavedení čítanek *Šťastného, Lepaře* a *Sokola* místo nepraktických Hradilových; ačkoli i v nově zavedených čítankách odbyto Slezsko víc než macešsky. Dále i to, že z okresní pokladny zakupovaly se české knihy do knihoven žákovských a učitelských jest paměti hodno.

Okresní učitelské spolky byly dříve připojeny k »Landes-Lehrervereinu«, avšak když mezi německými kollegy žádné kollegiality*) nepozorovaly, odloučily a přidružily se k »Ústřední jednotě Moravské«, potom založili učitelé k utužení svému »*Ústřední spolek českého učitelstva ve Slezsku*«. Na neprospěch spolku jest malé uvědomění obyvatelstva, kterému hoví i mnozí učitelé, kterým renegatství není nic nečestného a dbají jen materielního prospěchu. Z 265 učitelů nepočítaje učitelek a jiných členů jest v Ústřední jednotě zastoupeno 6 jednot jen s 189 členy, *takže 76 učitelů* na českých školách ve Slezsku působících dosud se spolku vyhýbá.«

Číslo »*76*« nám napovídá, kolik asi mezi učitelstvem Slezským jest odrodilců!

Učitelská jednota Opavská čítá 41 členů činných a 2 přispívající; hlavní slovo vedou Jos. Stypa, K. Andrla, Jos. Demčík, Fr. Madr, E. Kuča, B. Prasek, J. Martínek, Č. Ondruš a K. Graca.

V *učitelské jednotě Klimkovské* působí hlavně R. Tolka, Bárta, Měrka, Hradil, R. Vavrečka a Al. Scheich.

»*Pohorská učitelská jednota*« má 33 činných členů. Ve výboru zasedají Arnošt Hrbáč, Černín, Fuksík, Klepík, Jan Juchelka, Max Pracný, Cyrill Mašek.

Ve »*Spolku českých učitelů východního Slezska*« sdruženo 64 členů. Jednatel spolku píše: »Jest posud mnoho lhostejnosti a málo snahy v řadách našich.«

Z Hrabyňské a *Klimkovské jednoty* nedostali jsme dalších zpráv.

Vlastenecké učitelstvo Slezské postaralo se hlavně o organisaci hasičstva; v ostatním spolkovém životě pracuje s duchovenstvem společně, ať jsou to záložny, zádruhy, hospodářské spolky či jiné ještě. Tato svornosť jest nepřátelům lidu českého trnem v oku, proto snaží se, aby se propasť mezi vlasteneckým duchovenstvem a učitelstvem prohlubovala.

---

*) V. M. O. r. 1899, str. 48. Napsal učitel *Ant. Jureček.*

»Od té doby«, podotýká dobrý znalec Slezského školství,*) »co školství dostalo se z područí církve ve správu státu, trvá jistý rozpor mezi učitelstvem světským a duchovním, kterýž radikálními živly obou stran se časem a při mnohých příležitostech zbytečně zostřuje na zjevnou škodu národa, jehož částmi jsou oba stavy. Že však rozpor ten jest mnohdy jen uměle a úmyslně buzený a při dobré vůli z obou stran může téměř zmizeti, toho doklady máme všude . . . . Kde učitel a kněz svorně působí ve prospěch lidu, tam je viděti pokrok národní. Spolek duchovenstva a učitelstva nezůstal světu tajným a naši odrodilci ihned čenichali — člověčinu a počali znovu spílati do klerikálů, zpátečníků a p., zcela po způsobu červených socínů, jimž svornosť a positivní práce v národě je proti mysli . . . . Konstatovati dlužno, že mezi národně uvědomělým a činným učitelstvem jest nejvíce této žádoucí harmonie a milé shody mezi učitelstvem a duchovenstvem, co zatím *v odrodilých kruzích znamenati lze namnoze třenici a podezřívání mezi oběma stavy,* vzájemnou nedůvěru. Že tím trpí školství české a výchova mládeže, netřeba dokládati . . . .«

Na několika místech uvedli jsme již jména učitelů o spolkový život a písemnictví zasloužilých; zde dodáme, co nebylo uvedeno.

Ludvík Šimoš, učitel v Malé Lhotě (nar. 1859) jest z nejhorlivějších vlastenců-učitelů; jest předsedou Ústředního spolku českého učitelstva, členem mnoha spolků. Pokud mu zdraví, zvláště zrak dovoluje, jest ve starosti o lid český neunavný.

Ferdinand Vašek (nar. 1858), *Ant. Jureček* (nar. 1864), *Jos. Salich* (nar. 1869), *Josef Hradil* (nar. 1847), *Ant. Klepík* (nar. 1865), *Fr. Bena* (nar. 1858), *Fr. Mader* (nar. 1864), *Jos. Demčík* (nar. 1860), *Jan Tomášek* (nar. 1859), *Gabriel Štalmach* (nar. 1861), *Ant. Kamrádek* (nar. 1862), *Alois Wagner* (nar. 1849), *Josef Černík* (nar. 1858), *Fr. Mir. Juchelka* (nar. 1861, † 1895) a j. s láskou nemalou věnovali a věnují se svému povolání a pečují o rozkvět naší národnosti. Pracemi svými přispívají do »Op. Týd.«, »*Nov. Těšínských*«, a do odborných listů jako »Národa a školy«, »Komenského«, »Posla z Budče«.

Přejeme jemu totéž, co napsal správce školy *Ant. Jureček,* »by proniknuto jsouc upřímnou láskou k národu svému vždy statečně v čele jeho kráčelo, vedouc jej k pravému zdroji blaha hmotného i duševního, by Bůh Všemohoucí sílil učitelstvo v jeho důležité práci, by povždy žehnal jemu i jeho národu!«

Staniž se!

Náboženství.

Lašský lid ve Slezsku jest nejzbožnějším v národu českém. Tuto chválu vzdávají mu i Němci na př. školní rada *Ant. Peter*:**) »Die slavischen Bevölkerungen sind . . . . von Herzensgüte und *tiefer Religiosität.*«

*) Čti v »Nov. Těš.« č. 18, r. 1900.
**) Heimatskunde, Těšín 1880. str. 311.

Bohužel, že za posledních let zbožnosť slezského lidu v některých obcích poklesla hlavně na Těšínsku na blízku uhelných dolů, a to vlivem socialní demokracie, která jako rakovina rozlézá se z obou Ostrav na Opavsko a Těšínsko.

Dělnictvo hrne se až od samé Opavy do Mor. Ostravy, tam stýká se se socialistickými agitátory, kteří je slovem i tiskem svádějí. Není nyní vzácností v horách slezských, že najdeš v nejodlehlejší chalupě podvratný tisk socialní demokracie. Manželky horníků lomí rukama, ale nic platno, noviny se čtou: ba děje se již na Opavsku, že v některých dědinách socialisté snaží se při rozličných volbách nabýti vrchu. Na Těšínsku není něco podobného vzácností. Nejposléze (1900) v největší české obci, *Kateřinkách* u Opavy, podařilo se socialistům proraziti svými voliteli na říšskou radu za pátou kurii.

Zhoubným působením socialistů a blízkých měst mizí zbožný ráz slezského lidu a rozežírá se místy vlažnosť u víře, požívavosť a marnotratnosť. V horách jest lépe, tam po většině jest ještě domovem stará zbožnosť.

Socialismus, germanisace, kořalka a tabák, toť jedy náboženství a mravnosti ve Slezsku!

echové ve Slezsku mají jedinou přednosť před Poláky: že jsou vesměs katolíky, kdežto Poláci dělí se na katolíky a protestanty. Různé náboženství mezi Poláky plodí různice, a valně ohrožuje vlasteneckou činnosť; stává se, že Polák — protestant — nechce voliti Poláka — katolíka, tím méně Čecha — katolíka na velkou radosť p. superintendenta Haasa v Těšíně. Jak jsme se dočetli v publikacích »Jednoty slezských katolíků«, mnozí protestanté, když jednalo se o volbu profesora Swieżyho na říšskou radu, tvrdili »bylo by proti svědomí evanjelického obyvatelstva, dáti hlas katolickému kandidátu, a k tomu ještě knězi, každý, kdo tak učiní, dopustí se těžkého hříchu.«

Všech katolíků ve Slezsku dle sčítání z r. 1890 jest 560.854; z nichž 317.500 hlásí se k dioecesi Vratislavské, a 243.354 k arcidioecesi Olomucké.

K Vratislavi sluší celé Těšínsko, rozdělené na osm děkanství, a čtvero děkanství v nynějším Opavsko-Krnovsku, totiž: *Frývaldovské, Janovické, Vidnavské a Cukmantelské.* Jména děkanství, či jak schematismus dioecese Vratislavské píše, »archipresbyterátů« jsou: *Bílsko, Fryštát, Frýdek, Jablunkov, Karviná, Skočov, Těšín.*

Generální vikariát dioecese Vratislavské má sídlo v Těšíně; ode dvou let zřídil kardinál Jiří Kopp bohoslovecký seminář ve Vidnavě.

Území arcidioecese Olomucké ve Slezsku tvoří devět děkanství, podřízených arcikněžství Opavskému a částečně Příborskému (Odry a Bílovec). Děkanství tato jsou: *Opava, Krnov. Jakartovice, Bruntál, Hradec, Odry, Osoblaha* (moravská enklava), *Bílovec, Budišov.*

Čeští katolíci na Těšínsku bydlí hlavně ve třech děkanstvích: *Frýdeckém, Fryštátském* a *Karvinském,* jak na str. 28.—29. podotčeno, též na str. 24.—25. poznamenáno, jak kde v kostele se užívá jazyka českého a německého.

V českých farách na Opavsku zapisuje se do matrik jazykem českým, s úřady dopisuje se česky až na malé výjimky, kdežto na Těšínsku jest všechno dopisování německé. Dály se již pokusy od farních úřadů na Borové a Janovicích v Těšínsku zavésti české dopisování, ale přičiněním okresního sudího Wanitschka ve Frýdku se nezdařily. Že *Vratislav* je hlavně vina, nikdo nepopře. Jiná otázka jest, zdali má právo v té příčině omezovati svobodu. A pak, zdali jest to křesťanské! Jsme toho mínění, kdyby veškero kněžstvo, ať české, ať polské, se postavilo na odpor, že by rovnoprávnosti pomohlo k vítězství!

České Opavsko má ještě tu výhodu, že mladší duchovenstvo jeho jest odchováno na středních českých ústavech, což o všech kněžích mladších na Těšínsku nemožno řici.

Rak. Slezsko hostí 88.051 *evangeliků augsburského vyznání*, čili 14% veškerého obyvatelstva. Evangelíci tito obývají hlavně okresy: Těšínský, Bílský, Frýdecký, Jablunkovský; pak Fryštátský, Strumeňský; konečně Krnov. Seniorát slezský patří k moravsko-slezské superintendenci.

Ve Slezsku žije 10.042 židů. Židé bydlí ve větším počtu toliko v městech Opavě, ve Frýdku a v okrese Těšínském. Ve vévodství Slezském lze pozorovati příliv židovstva zásluhou Haliče. Ve Frýdku r. 1880 bydlelo 217 židů, a r. 1890 262. Ve Fryštátu r. 1880 bydlelo 87 židů, a r. 1890 116. Na Opavsku*) se vyskytují židé v menším počtu; celkem nedostupuje počet jich nikde půl procenta. Jediná Opava čítá 5%, město a okres Klimkovský 1% všeho obyvatelstva.

Na Těšínsku bylo ze všech židů slezských r. 1890 (10.042) více než dvakrát tolik jako na Opavsku, totiž 7070 čili 2·35% a na Opavsku 2972 čili 0·99%, ačkoli obyvatelstva na Opavsku jest skoro tolik jako na Těšínsku.

Náboženské třenice na Těšínsku udržují protestanté, nenabývají však většího rozměru na zármutek polského evangelického tisku. V pohraničních anebo v blízkých obcích možno slyšeti na obou stranách hanlivé popěvky na vyznavače jiného náboženství. Na př.:

Martin Luter pas,
něobratil ani raz.

Nebo:

Martin Luter, to byl jeden parchanělský kněz,
an tu luteránskou víru po světě roznes.
Pytel na rameně nosil,
luterány s něho trousil.
Kudy šel — tudy sel
luteránský kmen.
Pastor jede k nemocnému fajku má v hubě,
s Pánem Bohem se stavuje v každé hospodě.
Gořalinku, pivo pije,
při tom si polku tancuje;
a tak nemocného zaopatřuje.

*) Mluvíme jen o kraji Čechy obývaném.

Šenkýř toho nemoh' snésti, zvolal malíře,
a dal sobě vymalovať Lutra na dvéře:
v jedné ruce piva džbánek,
ve druhé jitrnic párek,
na krku jelita,
tak sluší na helvita.
A když se jich dosti nažral, zázraky dělal:
přes hromádky, přes kopečky kotrče dělal,
to pro luterské děvečky! Z »Morávky.«

Katolíci r. 1883 založili si »*Jednotu slezských katolíků*«, která každoročně pro členy vydávala »Posla spolku slezských katolíků.« Proč byla Jednota založena, praví se v prvním svazečku, pro členy vydaném r. 1884. Krajané! Založili jsme »Jednotu slezských katolíků«, by si katolické obyvatelstvo slezské ono postavení vydobylo, které jemu přináleží. Neboť dosavad jednávalo se o něm avšak bez něho, a zákony diktoval mu liberalismus k jeho škodě. Jednota katolická má tedy tak působit, aby obyvatelstvo katolické na Slezsku nezůstalo na vždy němé a k umlčení odsouzené, ale aby i ono důležité slovo v zákonodárství promluvilo . . . . Nechceme vésti žádných sporů, do jiných záležitostí se nemícháme . . . .« Nyní o činnosti Jednoty není skoro nic slyšeti.

Spolkový, katolický život na Slezsku jest v plénkách, národnostní boj nepřeje rozkvětu katolické organisaci. Na Slezsku jest nyní hojně čtenářských, hospodářských a. t. d. spolků, ale málo z nich ustanovilo si za účel: pěstovati náboženského ducha. Když se zakládaly, upozorňovali jsme, aby zakladatelé nezapomínali náboženského momentu pro uvarování třenic, jaké jsou na příklad v blízké Moravě, ale hlas, až na jednu výjimku, zůstal neslyšán.

Ve Slezsku jest toliko 10 katolických, českých spolků, a to na Opavsku 6, a na Těšínsku čtyři.

Na Opavsku: 1. Spolek na zakládání knihoven ve Slezsku se sídlem v Opavě. 2. Katolicko-politická jednota v Kateřinkách. 3. Katolicko-politická beseda v Klimkovicích. 4. Spolek katolických tovaryšů v Klimkovicích. 5. Katolická, hospodářská besídka v Jarkovicích. 6. Katolická, hospodářská besídka v Loděnici.

Na Těšínsku: 1. Vzdělávací katolický soc. spolek »Bratrstvo« v Pol. Ostravě. 2. Spolek katolických tovaryšů ve Frýdku. (Utrakvist.). 3. Obrana chleba na Morávce. 4. Katolická jednota v Orlové.

K organisaci křesťansko-socialní strany na Moravě jsou přihlášeny též spolky: 1. Čtenářský spolek v Pětvaldu (Těšín). 2. Hospodářský spolek v Polomi (Opava). 3. Čtenářská beseda v Porubě (Opava)

Ve výkonném zemském výboru zvolen jest za Slezko P. *Eus. Vavruška,* kooperator z Orlové.

Duch náboženský lidu slezského vynikne z dalšího našeho líčení jako ze zvyků a obyčejů, písní a. t. d.

Udržovati náboženství v lidu, vytkly sobě za účel *Slezské Listy,* politický týdenník, vycházející ve Frýdku.

Od r. 1891 každoročně pořádané pouti kněžími Slezskými na sv. Hostýn a Velehrad, jichž se súčastňuje až 700 poutníků, valně přispívají k utužení náboženství a mravnosti. Od r. 1891 byl pořadatelem pouti pisatel tohoto pojednání; od r. 1899 *Ant. Suchánek*, kaplan v Komárově u Opavy.

Památky a pověsti Cyrillo-Methodějské.

Všeobecně se myslí, že první paprsky světla křesťanského od Moravy přišly do západních krajin polských, jak svědčí slova životopisce sv. Methoděje: *) »Byla i prorocká milosť v něm, jakož jsou naplňovala se mnohá proroctví jeho, z nichž jedno nebo dvě povíme. Pohanský kníže mocný velmi, *sedě na Visle*, posmíval se křesťanům a jim příkoří činil. I poslav k němu Method řekl: ‚Dobře by bylo, abys se pokřtil, synu, o své vůli, ve své zemi, abys nebyl zajat a nuceně křtěn v cizí zemi a vzpomněl na mně.‘ Což se i stalo.« »Biełowski**) vztahuje jméno Visla k starožitnému městu *Vislici*, po staropolsku *Wisla* jmenovanému a Palacký dokládá se toho místa ze životopisu sv. Methoděje, aby rozšíření říše Moravské až do krajů polských objasnil.« Na *Těšínsku* neslyšel jsem žádné vzpomínky na sv. Cyrilla a Methoděje; ba ani jediný kostel, kaple těmto světcům zasvěceny nejsou.

Ve starém Opavsku shledáváme se přece s nějakými památkami, svědčícími o úctě apoštolů slovanských. Ze sedmnáctého století Kristian Hirschmentzel,***) klášterník velehradský, postavil na *Bolatském poli* (nyní v Pr. Slezsku) kapli sv. Cyrilla a Methoda na poděkování P. Bohu, že z rozličných nepříjemností vyvázl. R. 1679 měl totiž při generální visitaci v Hlučíně mnoho žalob, že prý k děkanům volán byv, nepřichází a že si vede tak, jako by Bolatský kostel byl farním a on farářem. Bolatice od r. 1247—1784, náležely Velehradu.

Na nynější faře Bolatské chová se dřevěný obraz, jenž pro ctitele Cyrillo-Methodějské není bez ceny. Na obraze dotčeném v Bolaticích jsou vedle sv. bratří Cyrilla a Methoděje vymalováni dva rodní bratři, nejpřednější dobrodincové, ano zakladatelé cisterciáckého kláštera na Velehradě, totiž Přemysl Otakar, král český, a Vladislav Jindřich, první markrabí moravský. Klášter založen roku 1198. Pod touto hořejší skupinou jest v oblouku s každé strany pět a pět cisterciáků, velehradských mučeníkův a vyznávačů. Pod tímto obloukem jest rozložen klášter velehradský, jak vypadal dříve, kdy kostel klášterní ještě měl jednu jedinou vysokou věž poblíže hlavního oltáře nad onou krásnou báni, čili kopulí, kterouž do dneška ještě diváci obdivují v kostele na Velehradě. Vysoké oné věže již není od r. 1687, ale za to jsou dvě věže nad průčelím kostelním, jež byly nyní zase úplně dle

*) Život sv. Methoda v Pramenech českých I. 48.
**) Dějiny kníž. Těš., 1894, str. 14.
***) Narodil se před zjevením Páně l. 1638 ve Frýdku. R. 1671 stal se knězem.

starých dvou věží znovu zřízeny a 30. září 1900 slavně posvěceny. Starý klášter Velehradský na dřevěném obrazu bolatském úplně shoduje se s obrazem starého Velehradu, kterýž vyskytuje se často v rukopisech P. Christ. Hirschmentzela (viz »Sborník Velehradský« VI. p. 273 a nn.). Jednu toliko má do sebe zvláštnosť, že má již sochu Panny Marie (z r. 1676) tam, kde na obrazu viděti kapličku.

Pod obrazem Velehradu zní nápis: »Swati Aposstolowe, Muczedlnici, Wyznawaczy Města a Mista Wellehradského, a ty Bohaboyny Cztenarzi modlte se za dussy kněze Krystiana Hirschmentzle Rzadu Cister: (ciackého) na Wellehradie někdy Administratora Bolatského, Assessora w knizetstvi Oppaw: (ském).«

Hirschmentzel ještě jinak rozšiřoval kult Cyrillo-Methodějský. R. 1667 napsal *»Život sv. Cyrilla a Methoda«* (latinsky) a zároveň se přičiňoval na sněmu slezském, aby svátek sv. Cyrilla a Methoda byl zasvěceným dnem na Opavsku.

Ještě jiný spisovatel slezský vydal v Olomouci r. 1709 *»Putování nábožné k sv. Cyrillovi v Strachotě,«* byl to *Josef Gottfried* (Bohumír) *Bílovský*, narozený v Hlučíně.

Úctu Cyrillo-Methodějskou dále připomínají: studánka *»Cyrillka«* u Slatiny blíže Bílovce, potok *Hošťata* u Komárova a kříže *Cyrillo-Methodějské* u Bavorova.

»Cyrillka« prýští se asi pět minut za Slatinou u cesty, vedoucí na »Ohradu.« *) Za okrajem lesa, do něhož jako drahokam do prstenu zasazena studánka, býval rybník. Studánku chrání obyčejné dřevěné zábradlí a hladinu její zastiňují dvě dosti mohutné, košaté lípy, z nichž jedna hostí obraz sv. Cyrilla a Methoda. Ve farní pamětní knize Slatinské poznamenal *Felix Jaschke* z Fulneka r. 1819 toto: »Počátek křesťanství ve zdejší krajině padá asi do doby sv. Cyrilla a Methoda. Na to se zdá poukazovati v ústech lidu zachovalá pověsť, dle níž *sv. Cyrill sám* až do zdejší krajiny přišel a ve Slatině u studánky, která až podnes po něm »Cyrillka« se zove, uděloval prý obyvatelům sv. křest . . . .«

Pověsť dosud koluje po celém okolí. Na sv. Cyrilla a Methoděje odpoledne bývá z farního kostela slatinského procesí k »Cyrillce,« kdež před obrazem apoštolů modlí se litanie na počesť jim složené a po návratu jest sv. požehnání. Studánka oplývá výbornou vodou, a když jinde prameny vysýchají, »Cyryllka« nahrazuje nedostatek; jest tedy krásným obrazem pramene sv. víry, napájejícího všechny žíznivé. Roku 1876 nad památnou studánkou rozpínala větve jediná lípa,**) nyní dvě.

Pověsť o potoku Hošťata odnáší se k sv. Methodějovi. Když tento horlivý apoštol na svých cestách ubíral se k Suchým Lazcům,***) vyšli mu Lazečtí v hojném počtu naproti a setkali se s ním u potoka tekoucího od Komárovských chaloupek ku Kravařovu, asi čtvrt hodiny od Komárova rozloženého. Dobří lidé vítali věrozvěsta s radostí velikou. Sv. Method počal je hned vy-

---

*) Ohrada jest dědinka asi s 20. čísly, slušící ku Slatině.
**) »Op. Týd. r. 1876 str. 80.
***) Nedaleko Opavy.

učovati, a oslovoval je častěji »hoště«, »hošťata«. Po kázaní mnoho Lazečanů přijalo svátosť křtu, k němuž použil apoštol vody z potoka vedle tekoucího.

Na památku této vzácné události pojmenovali Lazečtí potok ten »Hošťata«. Potok jest nepatrný a v létě úplně vysychá; asi uprostřed mezi Komárovem a S. Lazcemi jest sloup s obrazem P. Marie.

Cyrillo-Methodějské kříže jsou u Bavorova, *) jeden stojí blízko kostela a druhý u dědiny Děhylova (Eiglau) nedaleko vystavěné. O tomto kříži zachovala se pověsť, že druhdy na tom místě rouhala se žena sv. víře, hlavně kříži, a proto za trest proměnila se v kamenný kříž.**)

Někteří jsou toho mínění, že kříže Cyrillo-Methodějské ukazovaly hranice bývalého Opavska.

V knize Ant. Petra, bývalého ředitele učitelského ústavu v Těšíně, zvané »Volksthümliches aus Schlesien« čteme tuto pověsť:

Jezero u Rejvizu. Nedaleko vesnice Rejvizu rozkládá se luh rašelinový, v němž spatřiti dvě jezera, z nichž větší má podobu trojhranu. Na jeho místě rozkládalo se prý město dosti značné. Do města toho přibyli i naši věrozvěstové sv. Cyrill a Methoděj, aby hlásali víru Kristovu; než obyvatelé je odehnali s velikou potupou. Svatí apoštolové modlili se sice za své nepřátele, ale prokleli zároveň město. Ihned začalo hřměti a za strašného rachotu hromu před jejich očima propadlo se to město. A tak vzniklo ono jezero.

Jináče také vykládá se ta pověsť o zkáze dotčeného města »Hunův«, že totiž svatí věrozvěstové jen svého žáka tam vyslali. Tento přišel prý přes červenou kůpu okolo »kazatelen« při »Orlíku« ***) do města Hunův.

Teprv jubilejní léta r. 1863 a 1885 větší popud dala k úctě apoštolů slovanských v Opavsku; a úcta tato rozšířena r. 1891, kdy každoročně poutnický vlak ze Slezska Rakouského i Pruského vypravují kněží na sv. Hostýn a Velehrad.

Co by nyní bylo v Opavě zázrakem, stalo se r. 1863. Knihkupec totiž B. v »Besedníku Opavském« k větší oslavě památky Cyrillo-Methodějské sbíral předplatné na obraz: »Křest knížete českého Bořivoje a Ludmily na posvátném Velehradě.«

Za let zmíněných jubilejních veliké průvody slezské navštívily Velehrad; i z německých osad, na př. z okresu hlubčického v Pruském Slezsku. Památky na léta tato zříti posud v chrámích, jako v Jaktaři (křtitelnice), v Kozmicích, Benešově atd. V Opavě v proboštském chrámu Páně jsou sochy sv. Cyrilla a Methoda; nynější p. probošt Kaz. Raška na sta zlatých nasbíral pro Korunu Solunskou a odeslal na Velehrad.

Apoštoláty sv. Cyrilla a Methoda jsou zařízeny, pokud mi známo, v Jaktaři, Slavkově a Lubojatech.

*) Nyní v Pruském Slezsku.
**) Vypravoval mi vldp. Josef Hlubek, redaktor »Katol. Nov.« z Hlučína.
***) Urlich. Vlastivěda Slezská, I., str. 7.

V Pruském Slezsku starší lidé dobře znají písně Cyrillo-Methodějské a rádi je zpívají, na příklad jdou-li do Hrabyně na pouť, i v domácnosti.

Nedávno v Petrovicích *) tamější p. děkan Kamrádek zavedl hymnu Velehradskou: »Bože, co's ráčil před tisíci roky . . .,« a lid nemůže se nachváliti »šumného zpívání.« Na Opavsku Rak. mnozí odrodilí učitelé-varhaníci s malou chutí hrají v kostelích »Ejhle oltář . .« Bývá jim prý nevolno, když zpívá lid: »Vyslyš, Pane, vyslyš prosbu vřelou, — kterou k trůnu tvému skládáme; — požehnej vlasť . . ., nedej lidu svému zahynouti — pro Kristovy drahé oběti — vylej milosť na své děti. — Nech tvůj oltář nikdy neuhasne — v našich zbožných vlastech slovanských . . .« Kdyby těch dvou posledních slok nebylo; ty prý jsou »heceraj«.

Velmi pěkně zpívají řečené zpěvy v Kylešovicích, Pusté Polomi.

Asi přede dvěma lety přinesly kterési noviny německé zprávu, že v Pr. Slezsku, blíže města tuším Grottkau, jest ohrazený pramen, z něhož svatý Cyrill a Method křtili. Časem snad se mi podaří napsati něco o úctě Cyrillo-Methodějské u polského lidu v Pr. Slezsku.

Udržovati v lidu Slezském lásku k Velehradu a sv. Hostýnu, jest veliké důležitosti i pro národnosť českou. Když r. 1891 jsme po delší době zase zavedli Slezany na sv. Hostýn, tu když z chlumu Svatohostýnského rozhlíželi se po okolí, tehdy poutníci z Pr. Slezska slyšíce, že ten krásný kraj jest obýván Moravany, bezděky volali: »No, jak nas Moravcu Pambu ma rad, taky šumny kraj nam dal, my smy mysleli, že jest nas ene tolej, co smy v prajskej . .« A když loni přidružil jsem se k poutnickému vlaku Slezskému a zúmyslně usadil jsem se mezi Čechy Pruské z Bolatic, Oldřišova, Chřenovic, — slyšel jsem týž radostný povzdech! Slezané, nezapomínejte na posvátný Velehrad a sv. Hostýn!

Dodatek.

Jan Lepař, **) dostal se roku 1858. za profesora logiky a psychologie, starověké a středověké němčiny, kromě dějepisu a zeměpisu v nejvyšších třídách na gymnasium Opavské a vytrval v úřadě tom do roku 1864.

V Opavě založil první český list »*Opavský Besedník*«. Všeobecně má se za to, i já jsem byl toho mínění (viz stránku 50.), že původcem »Op. Besedníku« jest profesor *Antonín Vašek,* až mne z omylu vyvedl pan inspektor Jan Lepař. Napsal mi toto: »Dovoluji si připomenouti, že v jisté zmínce neráčil Jste věci býti důkladně znalým. Na stránce 50. připisuje se vznik časopisu

*) V Pr. Slezsku.
**) Viz »Nov. Těš.« r. 1901., č. 8.

Opavského Besedníka panu Ant. Vaškovi, kdežto *opravdovým téhož listu původcem jsem já*, ale pana Vaška jsem si vyprosil za přijetí jména zakladatelského, ježto jsem poznal z tehdejších poměrů Opavských, že by list můj setkal se s velikou opovržeností, kdybych já jako *Moravan* byl se vydal za redaktora. *Pan Vašek* se uvolil k žádosti mé dáti se jmenovati redaktorem listu dotčeného a já jmenoval se redaktorem za doby jeho churavění. Jako ctitel pp. Palackého a Riegra a j. získal jsem také té podpory, že jmenovaní pánové odebírali několik exemplářův »Opavského Besedníka« (až i 15 každý), aby list jimi samými mohl býti v lidu snadno rozšiřován. Vedle pana Vaška pomáhali mi zvláště pp. P. *Lelek* a profesor *Kunz*.«

Přičiněním Lepařovým zachovány od záhuby důležité listiny, jmenovitě české z doby XIV. a XV. století.

R. 1859. vyzval Lepaře *Karel Kořistka*, člen několika učených společností, by napsal do knihy »Kronländer der österreichischen Monarchie« článek »*Übersicht der Geschichte von Mähren und öster. Schlesien*.« Lepař přání ochotně vyhověl.

Do »Beiträge zur Geschichte Schlesien,« jež r. 1866. vydal opavský nakladatel Trassler, přispěl Lepař do II. sešitu pojednáním o 15 stranách »*Nikolaus Sarkander, Dechant von Troppau, vom 1. Februar 1608. bis 12. November 1609.*«

V únoru r. 1864. byl Lepař z Opavy do Prahy úředně přeložen na staroměstské akademické gymnasium dle návrhu místodržitele hraběte Belcrediho.

Opravy.

Stránka	20	řádek	24.	shora	čti	Skrochovice	místo	Škrachovice.
»	28	»	7.	»	»	západě	»	východě.
»	32	»	20.	»	»	bádáním	»	badáním.
»	32	»	23.	»	»	Úkolem	»	Ukolem.
»	37	»	5.	zdola	»	Hradištsku	»	Hradištku.
»	46	»	16.	»	»	otcovsky	»	otcovky.
»	53	»	21.	»	»	Ústřední	»	Ustřední.
»	65	»	22.	shora	»	„Op. Besedníku“	»	„Op. Besedy“.
»	68	»	2.	zdola	»	zvolivši si	»	zvolivše si.
»	68	»	1.	»	»	podniknutém	»	podniknutým.
»	70	»	21.	»	»	kandidátem	»	kanditátem.
»	70	»	5.	»	»	Želči	»	Zelci.
»	72	»	10-	shora	»	Čapkovi	»	Capkovi.
»	77	»	22.	zdola	»	znělo	»	zněla.
»	82	»	10.	»	»	Polomi	»	Pelomi.
»	86	»	12.	shora	»	Slezsku	»	Slezku.
»	88	»	13.	»	»	Lysé	»	Lisé.
»	88	»	20.	zdola	»	bramborů	»	bramboru.
»	90	»	1.	shora	»	příloze	»	příloże.
»	90	»	10.	»	»	literární	»	literání.
»	90	»	14.	»	»	žádajícímu	»	žádající.
»	94	»	18.	zdola	»	počali	»	počaly.
»	96	»	14.	»	»	Přičiněním	»	Příčiněním.
»	96	»	2.	»	»	byl zvolen	»	bude kandidován.
»	97	»	11.	shora	»	péčí	»	péči.
»	97	»	10.	zdola	»	nezapomíná	»	nazapomíná.
»	97	»	25.	»	»	smrť	»	nemoc.
»	98	»	13.	shora	»	starosta	»	starotta.
»	100	»	20.	zdola	»	vykácených	»	výkácených.
»	101	»	14.	shora	»	žádajících	»	žádající.
»	102	»	11.	»	»	Stěbořic	»	Štěbořic.
»	103	»	24.	»	»	v	»	z
»	103	»	27.	»	»	Kateřinské	»	Katařinské.
»	104	»	21.	»	»	podávajíce	»	podávaje.
»	104	»	16.	zdola	»	Paduánskému	»	Paduánském.
»	104	»	13.	»	»	Ostravy	»	Ostavy.

OBSAH.

NAŠE SLEZSKO.

Napsal

Jan Vyhlídal.

Vydáno za pomoci sněmu slezského. (Číslo 4414 ze dne 19. března 1903.)

Téměř se stem harmonisovaných písní a 20 obrázky.

Výtěžek určen na založení stipendia pro c. k. české gymnasium v Opavě.

Zvláštní otisk »Vlasti«.

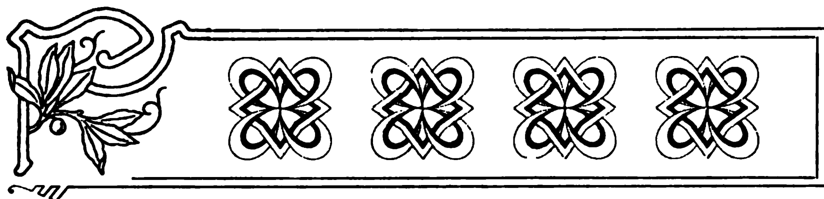
Cena 4 K 50 h.

V Praze.

Tiskem družstva Vlasť. — Nákladem spisovatelovým.

1903.

I. Výroční obyčeje, slavnosti, zábavy, pranostiky, pověry.*)

S náboženstvím úzce souvisejí lidové obyčeje, slavnosti, zábavy atd.; celý církevní rok jest jimi protkán jako vzácný koberec krásnými obrazci, květy. Slavnosti, obyčeje opakují se každoročně, a přece nepozbývají kouzla. Ne všichni svatí a světice těší se stejné přízni; některým věnují Slezané zvláštní úctu a den jejich oslavují; jsou to skoro tíž, jež lid po celém království, hlavně na Moravě, pozorností zahrnuje. Při popisu jest nám vodítkem církevní rok.

Na sv. Ondřeje (30. listopadu).

Svátek sv. Ondřeje jest dnem věštebním. Děvuchy třesouce plotem vyzvídají budoucnosť, řkouce:

»Svaty Ondřeju,
ja plotem chvěju;
a poviz mi též ty,
kereho dostanu?
Choť by o jednym oku,
ene až se vydam teho roku.« Z Jaktaře.

Jinde hoši třesou stromem, říkajíce:

»Svaty Ondřeju,
ja stromem chvěju,
abys mi ukazal,
koho se naděju.«

Až se utišily stromové větve, mládenec počítá: »selsku, zahradnicku, chalupnicku, hofersku, pansku«; při »ličeni« dívá se na haluze nebo listy zbylé a pozoruje, kdy se pohnou. Z pohybu haluzí nebo listí věstí, jakou dostane, zda selskou atd.

*) Srovnej ve »Vlastivědě Slezské« I., str. 140—173, »Moravském Lidu« od Fr. Bartoše, v »Češích v Pr. Slezsku« str. 35—49, z nichž některé obyčeje pro úplnosť jsou vzaty.

Má-li již mládenec galánku, vyzvídá od stromu, chvěje jím:

»Svaty Ondřeju,
ja stromem chvěju
abys mi ukazal,
ešli se ji naděju.« Z V. Polomi.

Při půlnočním chvění plotem děvuchy proslovují též tyto verše:

»Kopala zelinku: kopu ja tě, ma zelinko,
pěti prsty, šestum dlaňum,
až se všeci za mnum hoňu.

Třasu, třasu plotisko,
aby přišlo ku mně chlopisko.«

Ve Slatině a Tisku hádají budoucnosť, že pod čtyři hrnečky položí: chléb, hlínu, peníz a něco zeleného, na příklad větev myrtovou, rozmarýnovou. Kdo si přeje nahlédnouti do budoucnosti, obrátí se zády ke stolu s hrnky. Zatím někdo z přítomných hrnečky na stole i s předměty jimi ukrytými promění. Pak se zase obrátí ke stolu a odzdvihuje hrnky; uzří-li chléb — urodí se na poli jemu hojně obilí, že bude míti Božího daru do syta; spatří-li hlínu — umře do roka; uvidí-li zelené — vydá se; je-li tam peníz — bude míti hojnosť peněz.

Též mládež má si napsati jméno milých osob na cedulky a na noc vložiti pod hlavu. Jak se obudí, má vytáhnouti jednu. Kdo jest na vytaženém lístku napsán, to jest ten vyvolený nebo vyvolená.

I papuče užívají jako zpytatele příštích věcí. Obrácený nebo obrácená zády ku dveřím vyhodí nohou za sebe papuč. Obrátí-li se papuč špicí do světnice — synek nebo děvucha zůstanou doma — nevydají se; jestliže ku dveřím hledí předek papuče — bude vesele.

Pokud ještě více se přadlo, přidky a mládenci lili »*ondřejky*« (kuličky) z olova, mluvíce při lití:

»Svaty Ondřeju,
olovo leju,
abys mi ukázal
koho se naděju.« Z V. Polomi.

anebo: »ešli se ho (ji) naděju!«

Podle tvaru olověných figurek soudili jaká neb jaký bude: švarný, hrbatý, tlustý, vytáhliš atd., neb co se stane: ulil-li se věnec — bude družkou, špičák — vojákem, kůň — sedlákem, smrť — umře, dítě — vdá se atd. Jiné zase házely ulité kuličky přes střechu. Kam zapadla kulička, odtud přijde ženich.

Na Morávce dívky obcházejíce třikrát chalupu dí:

»K svatému Ondřeju
konopě seju
dej mi Bože, znáti,
s kým jich budu trhati.«

Je-li již na sv. Ondřeje led v horách Frýdeckých, vysekávají v ledě »přerublu« a při měsíčku hledí do ní, hádajíce podle stínu, jakého muže která dostane.*)

Jak na sv. Ondřeja mruz, chystaj sedláku vůz.
Na sv. Ondřej, jak je ticho, má se síť len, bo se urodí.
Co se zdá tu noc před sv. Ondřejem — vyplní se. Janovice.
Na sv. Ondřej jak »kosy« (Orion) do východu slunce zajdou,
jest dobrý rok, nezajdou-li — zlý. Domaslovice.

»To su hlupe pletky,« rozmrzelá stařenka mi odvětila, když jsem se jí ptal na zvyky Svatoondřejské. »Jak na svateho Ondřeje chvěju plotem a každa si něco přeje, i na bravky klupu, kere se ozvu, že se vyda, to něni pravda. Dyby byly mudre, a šly do kostela klupať a mšu sv. posluchať, tam by našly najlepšiho ženicha. Darmo mluviť, ten svět jest hrubě popsuty a obraceny jako kožuch na ruby.«

Přidky.**)

Přidky počínaly obyčejně v advent po pracích polních, někdy i dříve a trvaly až do jara. Předoucí na světlo společně se skládaly. Na přidky chodila děvčata, matičky s dětmi, pacholci.

Jak se přadlo, vypravuje děvucha z Podvihova takto: »V zimě jest dobře vždycky, gor jak měsíček svití radujem se všichni. Jak jsme byli malučcí, prosili jsme matičku: „matičko, půjdem na přidky?" Tatíček dycky byli proti přidkám a napomínali matičku, aby zůstaly doma: »seď doma, neslyšíš, nepřidáš, budeš vždy pokoj mívať.«

»Ale tatíčku,« pravily matička, »dobře je se též scházívať, bližního navštěvovať, jak Pán Ježíš činíval, jenom zlostí a klebet — od těch utíkať.«

Tatíček neřekli už nic a my s matičkou šli. Dali jsme pozdravení »Pochválen buď Pán Ježíš Kristus« a domácí nás pěkně uvítali a kázali nám se posadiť.

Jak jsme byli všeci pohromadě, jeden vzal »patěrky« a předmodloval se růžaněc, dívky předly a modlily se. Potom jsme zpívali k Panence Marii pěsničky a litanii. Stalo se mi a jiným, že jsme při růžanci spali. Matička honem vzaly vody do hrnka a „čuch, čuch", kde jsme seděli. My skočili a říkali dál. Po modlení rozprávěli o starých věcech a špásech, ba někdo začal pěknou bajku, to se nám nechtělo spát. Pamatám si, že pacholci děvčatům pazděři střásali!

Když na některou šla dřímota, zpívala si:

»Něnamluvaj dřimadlo,
bo ešče mam malo,
jak potaček namulim,
to se s tebum pokulim
za pec do kutka;
budu ležet jak buchta.« Z Komárova.

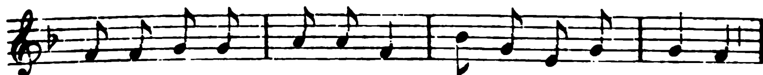
---

*) Srovnej v Erbenově »Kytici« Štědrý den.
**) Popis slezských kolovratů atd. najdeš v »Česk. Lidu« r. V. str. 131—133

Nebo tuto:

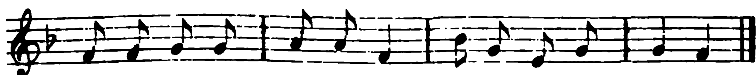
1. Vrť se, mi - le vře - ten - ko, tuč se ko - lo - vrat - ku,
2. Cnos-nu, pil-nu den - ni - ci vši-chni ra - di ma - ju,

1. ať na-mo-ceš pře - den - ko spo - re - ho po - tač - ku!
2. o -spa - lu za - ha - li - ci z dil-nych vy-bi - ra - ju.

1. Po-chva- li tě ho-spo-dyň, že si do - bra přad-ka
2. O - spa - le za - ha - li - ce so-tva kdy su ščast-ne

1. že ně - mr - ha svych hodin o - spa - la za - hal - ka.
2. ble-de su je - jich li - ce, o - či ne - su jas - né.

Aby zahnaly dřímotu, dívky postavily se do kola, kolenoma ohnutýma podle taktu skákaly tleskajíce: *)

»Cib — cib — cibulenky, něni doma mamulenky,
šla do města na kořeni.
Co by ona kořenila, dy už obid uvařila,
Cib — cib — misu ryb,
česněk s cibulum, to je dobre na ďuru.« Ze Žimrovic.

»Cib — cib — cibuleny, šla do města na kořeni.
A cůž bedě kořenila, dy už obid uvařila?
Kobyla šiva pod stavem plyva,
ocasem vrti, boji se smrti.«

Na Frýdecku po přástkách hrávali na »krpec« a »kyjového«.

Na »*krpec*« se hrálo takto: Všichni účastníci posedali na zemi do kola, držíce kolena vzhůru. Pod koleny obratně podávali si krpec, jejž měl hledati jeden mimo kolo stojící. Krpcem klepáno »buch, buch,« a honem dál podán, aby hledající byl v omyl uveden. Komu jej uchytil, tomu bylo vstáti a krpec hledati.

»*Kyjový*« jest vlastně tanec. Súčastněných jest o jednu děvuchu méně než chlapců. Některý hoch stojí drže kyj v ruce, kdežto ostatní sem tam se procházejí. Najednou hoch kyjem udeří a vezme děvuchu do tance, za ním ostatní; komu se tanečnice nedostalo, ten vezme kyj a opakuje se předešlé.

*) Vzato z »Vlast. Slezské« I. str. 159.

Jak ukončily dívky přástvu, hotovaly si »mrviocha«, to jest společnou hostinu pro sebe a pacholky; snesly si másla, mouky, mléka, vajec, slanin i masa uzeného a z toho přichystaly tabulu. Někteří fojtové nepřáli těmto schůzkám, proto je rozháněli.

Roráty.

O rorátech chrámy bývají jak nabity; aspoň jedenkrát ti nejslabší a nejmenší musí býti na nich, třeba byl kostel »o hranice«, a to hodně daleko.

»Jeden ráz,« vykládala starší osoba, »matička nás probudily o čtyřech: »ešli chcete, vstávejte, až se oblečete a všeci povoláte po sousedách, to již máte co išť až nezmeškáte.« Poslechli jsme a šly, ale žádná jsme neměly světla; měsíček nesvítil. Jak jsme přišly do lesa, nebe se zamračilo, cesta se zvýšila rovno se stromovím. No tuž to byla cesta od stromu k stromu: buch bác do hlavy. Samé hrušky byly na hlavě.

Přijdem do dom z kostela; »na pro Pána Jana?« matička volaly, »co jste to též naráběli, máte hlavu jednu ránu; ostatní ráz jste na rorátech byli.«

»Na druhý den zas nás obudily, ale již se nám dobře kráčelo.«

Stává se zhusta, že cestou na roráty uzří *»nočnice,« »světlíky«* lítati: běda tomu, kdo by na ně pískl, tož jistě do roka se mu pomstí, nebo jej hned povodí.

Světlíci vypadají jako baňa nebo koňská hlava a mají původ od tehdejška, jak Pán Bůh svrhl pyšné anděly. Někteří z pyšných duchů tehdy spadli do vody, a to jsou *»hasrmani«* a někteří do chrastí nebo do »bařovin« a to jsou ti světlíci. (Janovice.)

Též povídají, kde se ukážou nočnice, tam že se peníze suší. (Janovice.) Chlapci při rorátní mši sv. svítí sobě *»stočkem«;* i dospělí, není-li kostel osvětlený.

Co se zdá na první neděli adventní, to se jistě vyplní. (Komárov.)

Podle adventních suchých dní »vroží« (věští) na leden, únor, březen. Jsou-li krásny, bude první čtvrtletí též také. (Janovice.)

Jsou-li v adventě hojné a veliké větry, budou stromy ovocny. (Z Podvihova.)

Barborky.*)

»Ten večer před svatou paní« Barborkou (4. pros.) chodily v Pustějově, v Lukavci a jinde Barborky. Obyčejně byly dvě, oblečeny jsouce v bílé punčochy, bílé »leknice,« bílé kabátce; na hlavě měla jedna z nich věnec červený nebo zelený, od něhož visela dlouhá pentle; druhá mívala karkuli, od níž též visela dlouhá šňura. Opásány byly též šňurou. Metličkou v ruce za-

*) »Vl. Slezská«, I., str. 140—141. Srovnej »Český Lid«, r. X., str. 126, 131.

klepá jedna na okno a tím příchod oznamuje. Davši křesťanské pozdravení, zve hlasem změněným dítky k modlitbě slovy: »Říkaj! Říkaj!« Po Otčenáši odpovídají dítky na jiné otázky: Kolik jest Bohův? Svátostí? Kdo stvořil svět? Kdo vykoupil? Kdo posvětil? Poslouchají-li dítky matky, učitele? Dítě hodné dostane sušeného ovoce, ořechův a pod., též poručí se mu, aby postavilo mísku, na níž rodiče do rána něco nakladou. Neumělo-li větší dítě se modliti, zavolá Barborka čerta řetězem ovinutého, jenž čeká v síni.

V Lukavci Barborky česají si vlasy do tváře, aby jich děti nepoznaly. Hodné dítky dostanou »paskudy a jiné maškrty,« nehodným se vyšlehá metlou a dostanou naloženo šípků, kostek slivových a smrkových šišek. Aby dítky poslouchaly, Lukavské matky jim slibují, že v tamním kostele sv. Barbory pozvou »Barborky!« *)

Barborka posud chodí ve Slatině. Ženská zaoděje se bílou plachtou, vejde do stavení, děti se modlí, odměnou dostávají dárky.

Na sv. *»paní Barborku«* děvuchy třešňové ratolesti staví do vody, které jim rozkvetou o Božím narození, aby si znázornily, že rozvil se prut z kořene Jesse vyrostlý. Kdo se přes takovou halouzku v kostele při mši sv. podívá, uzří u oltáře, když jdou lidé na oběru, která jest čarodějnicí.

Idě-li huś na sv. Barborku po ledě, idě na Boži narozeni po vodě.

Prší-li a padá-li sníh na sv. Barborku, urodí se na sadě.

Svatý Mikuláš. Matičky. (6. prosince.)

Nejvíce v adventě těší se děti na sv. Mikuláše a »matičky«. Děvucha z farnosti Pusto-Polomské vypověděla nám o sv. Mikuláši toto: »Jak jsme slyšeli o sv. Mikoláši — byla radosť naše, slibovali jsme, že se budem modliť, až přijde »svatý« v bílých šatech, vlasy spuštěné na důl, chlopskou, fajnou košulu na sobě, bílou sukňu nepoškrobenou; modrou nebo červenou pentlou opásaný přes jedno rameno a přes pás na jednom boku se nechá viset. Plachtu měl oditou bílou, co jsme ještě neviděli; v ruce březový prut, zvonek a v šatce ořechy, jabka, nějaké cukrovo, pečky, bělky a potřebné věci školné. Též »berlu« někdy drží v ruce. Jak přijde ke stavení, prutem šastá na okno a zazvoní. Děti všeci se uleknou, ukrývají se po koutech.

Tatíček lebo stařenka nás těšili, až jdem za stůl se modlit, že by nám nic »svatý« nenaložil. Tuž jsme s velkým strachem poklekali za stůl. Jak jsme klečeli, svatý Mikoláš na dveře šastal tři rázy a zazvonil, a šel pomalučku až ke stolu. Tam zostane stáť a hrubým hlasem vyzývá: Rykajte! Potom se ptá: kolik je Pánů Bohů a v kelko osobách, jestli posloucháme? Potom nám naložil, a prut dal na trám do »škalby« nebo tatíčkovi. Ještě

---

*) Obyčej choditi se sv. Barborou dochoval se v Čechách v Jíkvi na Nymbursku. Původně to byla náboženská hra. Taková otisknuta v V. ročníku »Českého Lidu.«

nám dal pěkné naučení, jak máme doma, ve škole a v kostele poslouchať, že za rok zas přijde. Někde naložil za okno šaty, a rozmanité věci; děti ráno se radovaly.«

Sv. Mikuláš béře též s sebou »zlého,« ve Slatině »krompuse« zvaného. Za zlého se strojí mužští svobodní i dívky. Oblečou na ruby kožuch dlouhý až po zem, potom se opášou řetazama;

Poutní chrám Panny Marie ve Frýdku.

červené sukno mají místo jazyka. Též provízlama se považou. Jak je v domě které děto neposlušné, nejvíce synci, tuž »zlý« ho potáhá a naloží mu kobzolí, klaky, řepy.«

»V čilejší časy už to zahynuje, bo se jich mnoho vystrašilo a do nemocí přišlo. Též můj bratranec ležel brzy celý rok,

že ani na nohy nestanul, měl »koltuna« *) v nich, suché byly jako krkoška.« **)

Sv. Mikuláš mívá v družině anděla, ďábelka a sluhu; někdy si též sám vyjde. Děti bájí, že po svatvečeru Mikuláš spouští se s nebe na věži a pak na zemi. V Hrabyni povídají, že spustí se »po zlatej loně na vežu a jedě potem na bilym šimlu do Bilovca na jarmark, nakupovat pro děti.«

Ve Slavkově u Opavy chodí Mikuláš a dvě mikulášky přistrojené do bílých šatův a bílých karkul z mušelínu zhotovených a na hlavách posazených. ***) Mikulášky zastávají úřad andělů, podělujíce děti. Mikuláš strojí se do biskupských šatů. V Tisku a Slatině mikulášky oblekou se po bílo, vlasy rozpustí na tvář, neb šatkou ji zakryjí, aby jich nikdo nepoznal.

Někde jezdil a jezdí Mikuláš na koni: arciť není to kůň skutečný, nýbrž umělý. Sestrojil se ze dvou řešet. Jedna řičice dala se na předek a druhá na zad. Obě se pokryly, by jich nebylo viděti; z předu se postavila nějaká koňská hlava, k zadní řičici připojil se ocas, a kůň byl stvořen. V Tisku do nedávna někdo z komonstva Mikulášova nesl svému pánovi »hojkacího, dřevěného koníka«, jaký se dětem kupuje; na tohoto koníka sv. Mikuláš ve světnici sedl a hušal se.«

Když odcházel z domu, rodiče mu děkovali: »Děkujemy vam sv. Mikulašku, a prośimy vas přijeďtě za rok zas.«

V Janovicích, Raškovicích, Morávce, Pražmě, Mohelnici dne 6. prosince chodí »*matičky*«.

V Janovicích dvě roby přistrojí se za matičky po bílo, a to oblekou bílou »podoličku«, na krk uvážou spodnici, na hlavy posadí si koruny jako čapky biskupské, vlasy »sčesou do doliny« †) na tvář, nebo spustí vlakna lněná, konopná; do ruky vezmou březové pruty.

Doprovázejí je v Janovicích dva, tři chlapi, počerněni sazemi, oblečeni do obrácených kožichů a povřísly opásáni. V rukou mají řetězy, jimiž hlomoz robí. Jak přijdou k chalupě, zazvoní, nebo březovcem »střelí« do okna. Do světnice vejdou bez pozdravení. Starší matička řekne: »Řikoj, řikoj!«

V Dobré chodí tolika jedna matička — »Mikolajka«, praví se, že se chodí po »Mikolajce«. Mikolajka nenosí koruny, zakrývá tvář řídkou šatkou. V domích vyslýchá děti.

Matičky počínají si jako Mikuláš. Rozdávají jabka, bunbony, slívky, i ořechy, perníkové. Zdá-li v osobě »matiček« tají se bohyně Morana (?) našich pohanských předků, není nijak jisto. ††)

Na den sv. Lucie, dne 13. prosince.

Od sv. Lucie až do Božího narození v Dobré odkládají každý den jedno dřevko a na Boží narození se dřevem zatopí,

*) O nemoci »koltun« později bude jednáno.
**) Krkoška = suché dřevo, mechem porostlé, sukovité. Též suk (»synk«).
***) »Český Lid«, IX., *Církevní rok a děti slezské* od J. Vyhlídala.
†) Rozpustí na tvář.
††) Srovnej »Český Lid,« r. IV., str. 341—342; »Náš Domov,« roč. V., str. 120—132, a »Moravský lid,« str. 8—9.

aby čarodějnice statku neškodily. Též se pozná dřevem tím čarodějník. Po jitřní skládá se z něho oheň, a kdo přijde do domu první po tom, který topí, ten čaruje.

Na den sv. Lucie v Sedlištích píší tři křížky svěcenou křídou na dveře chlévové, aby čarodějnice nad chlévem neměly moci.

V Domaslovicích radí na sv. Lucii dělati z desky, která má krkošku (suk), stoličku a robiti ji až do Božího narození. Kdo při jitřní hledí otvorem, vzniklým po vyražení krkošky, z poza velkého oltáře, ten uzří každou čarodějnici, neboť ony jdou na ofěru. Jiní nejdou.

V Sedlištích mimo stolek, stoličku strouhají od sv. Lucie až do Božího hodu vařeku; strouhne se každý den jen jednou. Kdo touto vařekou »za velkého náboženství« *) míchá, doví se o čarodějnici. Neboť ta osoba, která jest čarodějnicí, přijde do stavení něco »puščat«.

Hospodáři nebo někdo jiný na Polomsku a Frýdecku od svátku sv. Lucie vycházejí po 12 dní pravidelně v jistou hodinu ze světnice zkoumat počasí. Jaké počasí v ty dny jest, také bude po 12 měsíců. V každý den vyjde se čtyřikrát: ráno, před polednem, odpoledne kolem třetí a na večer; ze čtvera pozorování tohoto soudí se, jaké budou čtvrti v tom či onom měsíci. (Sedliště.)

Kolem sv. Lucie, neb po ní, někdy ráno na štědrý den **) p. rektor a zpěvák chodili po chalupách a rozdávali oplatky. P. rektorovi dávali 20 kr. až 1 zl. jako koledu; zpěvákovi platili 10 až 30 kr. (Janovice.)

Štědrý večer. (Vilija.)

Po sv. Mikuláši mají hoši na starosti úpravu bičů, na Klimkovsku »karabačů«, aby jimi na viliju důstojně Ježíška mohli vítati.

Řemenný bič uvazují na »ručku«, k biči přiváže se koupená »šnůra«. Všechny přípravy dějí se po »kryjanku« (tajně), po »ukryjunku« (Janovice). Žádoucí štědrovečerní šero zavítalo, hoši řítí se na návsí a »pukají«, »praskají«, »střílí« (biči) co každý nejvíce může. Pukati smí se až po večeři. Ve Slatině a Tisku ženou se dědinou »ovečky«, t. j. jeden z hochů žene zástup synků před sebou, kteří bečí, zvonky zvoní. Kde troufají něco dostati, zastaví se.

Vilija jest dnem postním; proto rodiče snaží se přivykati též děti újmě v jídle. Aby je přiměli k zdrženlivosti, slibují jim, že uzří večer »zlate těla«, »zlate prosotko« spouštěti se po laně u kostela, nebo »po krancu skokať«, nebo »zloteho ftoka« (Janovice), »krokev zlatu«. Také ti, kdož jdou na půlnoční, mohou o půlnoci uviděti na obloze zlaté tele.

Sotva že první hvězda na nebi se objeví, má se jísti. Večeře proti jiným bývá skutečně »štědrá«. Hospodyně vaří

*) Velké služby Boží.
**) Podle toho, jak byla veliká farnosť.

[illegible] pamatují, aby celý rok nebyli nouze a nedo[illegible]. [illegible] navaří se hojně, aby [illegible], pak nebude [illegible] celý rok. (Moravka.) Večeře štědrovečerní súčastňují se také děti aspoň rok staré; matky se snaží, aby aspoň ne[illegible] při polévce. [illegible] Před jídlem modlí se pětkrát Otčenáš a Zdrávas (Mor.); také se zpívá píseň ve zbožných rodinách z kancionálu. (Orlová.) [illegible] po modlitbě rozhostí se v jizbě; Pan Bůh chraň, kdyby někdo je porušil. (Moravka.)

Někde upravovali zvláštním způsobem stůl. Ve Slavkově rozestřeli dvě provizla křížem na stůl a pak je pokryli servetem. Po večeři provizla se hned [illegible] a několika [illegible] z nich obvazovaly se stromy, by měly ovoce. (Slavkov.) Na Moravce před jídlem se řetazem opasují nohy stolové, by nohy domácím nebolely; též by se vlkům [illegible], by nepobrali ovec.*

Jídelní lístek při večeři štědrovečerní [illegible]. Na Opavsku všichni chtějí míti k večeři ryby, i ti nejchudobnější v nejbližším okolí Opavy. [illegible], bo by byl celý rok hladný. [illegible]

Rozličné jídelní lístky [illegible]:

Ve Slavkově na Opavsku.

1. Hrachová polévka; též místo ní káva. 2. Krupice. 3. Mačka rybová. (Bez ryb, petrželová.) 4. Bobáky** s medem. 5. Ořechy, jabka atd.

Nebo jinde: 1. Hrachová polévka. 2. Mačka rybová. 3. Grys žitný. 4. Slížky s mákem. 5. [illegible] 6. Ořechy, jabka atd.

Ve Slatině: 1. Hrachová polévka. 2. [illegible] polévka. Mačka. 3. Krupice. 4. Buchta s medem. 5. Někde [illegible]. Ořechy (každý dostane 4 nebo [illegible] jablka).

Obyčejně bývají [illegible] jídla, z prvních dvou každý s chutí pojí, z druhých dvou [illegible] zůstane, a to proto, že v prvních dvou čtvrtletích vše se vyprazdňuje — [illegible] kapsa každého v druhém pololetí [illegible].

Na Těšínsku.

Chudobní: 1. [illegible] 2. Hrach nebo fazole. 3. Krupička žitná s medem a máslem. 4. Oplatky s medem. Ořechy, [illegible]. Ze [illegible].

Zámožnější v [illegible] a na Moravce:

1. [illegible] zelí***. 2. [illegible] nebo chudobka† s hrachem. 3. Rýže nebo krupice s máslem a perníkem. 4. Ryby nebo fazole. 5. Oplatky s medem. 6. Ovoce, ořechy.

1. [illegible] 2. [illegible] s nudlama. 3. Pečky. 4. Krupička s perníkem. 5. Halušky se [illegible] maškou. 6. Hrách nebo [illegible]. 7. Ořechy, ovoce.

---

* [illegible]

** Bobáky či papulky jsou malé koláčky nadité mákem, upečené a pomazané medem.

*** Schová se hlávka do sklepa a na Štědrý den se uvaří.

† Chudobka = postní polévka.

V Malenovicích:

1. Kobzole a zelí. 2. Kobzole a srvotka. 3. Hrách. 4. Pečky a hrušky. 5. Kvačky. 6. Krupice. 7. Oplatky s medem. 8. Ořechy, jabka.

Za stara na Morávce:

1. Kapusta z hlávek po sladku. 2. Pečky. 3. Kvačky suché.†) 4. Hrách. 5. Prosná pomaštěná kaše††) s medem a perníkem. 6. Ořechy a ovoce. 7. Mimo to na stůl se nakladlo ze všeho, co bylo ve stavení (česnek, cibule, chléb, obilí atd.).

Při jídle pod talíře kladou se peníze, kdo jich nedá, nemá jich celý rok.

Zbytky jídel štědrovečerních všecko posvěcují, všemu prospívají, vzrůstu a zdaru dodávají; proto hospodář a hospodyně z nich domácím zvířatům po troše uštědřují. Na Morávce i jinde pod stolem stál »žber«†††) a do něho z každého jídla po třech lžících se dává. Také nechalo se z jídel na mískách »hrnčaných« pro statky.

Pes a kočka dostávají ze všeho od večeře; mimo to psovi se dává přes okno česnek, aby byl zlý.

Hovězímu dobytku hospodyně s gazdou společně nesou zbytky od večeře štědrovečerní. (Skalice.) Ve Stěbořicích dostává dobytek kousek ořecha, jabka, peček a j., ať ví, že jest štědrý večer; v Janovicích zbytky z jídel a kousek žlutého*) oplatku podávají se kravám, aby hodně dojily.

V Janovicích nezapomínají po večeři na koně. Hospodář nebo pacholek položí na chléb »žlutou oblotku«, a na ní zrobí křížek z »jodra ořechového«, a pak krmí tím klisny, aby zůstaly shřebny. Oplatky pro krávy nosívají někde dívky; koním pacholek.

Kurám dávají přes obruč hrách, aby dobře nesly (Janovice) a neodbíhaly. (Morávka.) Kolik hrachů která kura sezobe, »telej snëse vajec«. (Jaktař.) Husám sypou fazole.

O večeři svíčkou se svítívalo, jindy štípami. Po jídle se třikrát foukalo na světlo: komu kouř vznášel se k nebi — toť dobré znamení, komu ku dveřím — zlé, brzy umře.

Po večeři zbytky ze všeho svinuly se do »obrusu« a uschovaly se až do sv. Štěpána, jinde jako na Morávce až do nového roku.

Uschovávaly se »ščedroky«**) v obruse, aby Boží požehnání se nerozešlo na všechny strany. Na sv. Štěpána oplatky vynášejí se na hůru až do nového roku; pak se dají do žita, by nezesnětivělo. (Janovice.)

Když se na štědrý večer pohostí všechna domácí zvířata, jak pak by se mohlo zapomenouti na pastýře jejich! Týž vzav svoji troubu, obcházel statek po statku, vybízeje svým nástrojem:

†) Sušily se na špagátě kolem kamen.
††) Uprostřed utvořila hospodyně díru na máslo.
†††) V každém stavení bývá v jizbě. Ve žberu spařuje se seno pro dobytek.
*) Bílé oplatky jsou pro lid.
**) Ščedroky = jídla, jež při štědré večeři jsou na stole.

»Sedlaci, sedlaci, napečte kolači,
abystě mi mohli daći.« (Z Lukavce.)

Mimo koláče dostal ještě máčky. Za večeři dal prut, kterým měli vyháněti dobytek ponejprv na pastvu.

I jiní chudobní hlásili se o almužnu; místy dávali jim šáteček hráchu, jejž si doma uvařili; nyní dostávají chleba, koláče.

S dnem štědrovečerním snoubí se mnoho zbožných zvykův i pověr. Ve Slavkově zbožní hospodáři zrobili z režných klásků »štěť« nebo »kropaček«, jímž pak do svěcené vody namočeným kropili zdi stavení do kola, i stodolu, by neuhodilo. (Slavkov.)

Z které strany po večeři uslyší se střelba, z té přijde nový myslivec nebo hajný. (Domaslovice.)

Zbytky z ryb, z ořechů mají se hned večer vyhoditi do zahrady; na tom místě kam dopadly, vyroste mařunka (mařinka vonná), potřebná v lékařství. (Z Frýdku.)

Necháme-li skořápky z ořechů ve světnici, přijdou je čarodějnice sbírat. (Jaktař.)

Je-li jasno na štědrý večer, hrách se urodí. (Janovice.)

Je-li mnoho hvězd — kury ponesou. (Chvalikovice.)

Je-li nebe hvězdnato, bude úrodný rok a mnoho medu.

Úrodnosť roku vyzvídají také takto: večer do koláče, chleba, kobzola zapíchnou čisté nože. Který z nich do rána zrezaví, to, v čem je zapíchnut, se neurodí. (Skalice.)

Na štědrý den má se zapíchnouť nůž do chleba a do buchty; v čem zrezaví, v tom bude drahota. (Jaktař.)

Když se položí peníze nebo chléb na stůl, drží se celý rok. (Janovice.)

Jak se dá nůž pod chléb a do rána pokryje se rezem, bude drahý chléb. (Jarkovice.)

Více děvčat předkládá psům koláče, po kterém nejprv chňapne, ta se vdá; též klade každá kosť z ryby na pometlo. Kterou přivolaný pes první polapí, ta se nejspíše vydá.

V Žermanicích děvčata nebo pacholci vytahují několik stebel z došků; vymlátí je, a je-li v nich zrno, budou zdrávi, není-li, mají strach, že umrou.

Na viliju o půl noci dušičky sbírají po večeři otrušinky; (Jaktař), též bývá ve studni místo vody — víno. (Palhanec.)

Kdo jí k večeři ryby, bude míť peněz jako rybích šupin. (Podvihov.)

Kdo večer zdřímne, do roka umře. (Domaslovice.)

Komu při rozkrojování jablka večer zrnko vypadne, nebude zdráv. (Podvihov.)

Kdo ráno bez obleku vyjde a uvidí na stěně stín, do roka umře (Jaktař); když mužský ráno vejde do statku, kráva bude míti býčka, pakli ženská — teličku.

Které dítě na štědrý den jest poslušno, nedostane celý rok (Janovice); které ospalé a čeká matičku, až kyjem je utiší, bude se hněvati a nechtíti vstávati celý rok. (Podvihov.)

Která žena na večer na drhtě sedí, té myslivec nepostihne, když bude choditi do lesa. (Ze Skřipova.)

Děti a děvuchy mají něco mléka a krupice požíti, aby po celý rok zůstaly bílými. (Benkovice.)

Před Božím narozením rozmlouvají všechna zvířata. Jeden sedlák chtěl věděť, co budou povídati jeho koně. Poslouchal je, a oni si vypravovali, že za tři dni umře, a také skonal. (Jaktař.) Koně a krávy o půlnoci se sebou sdělují, jaké mají hospodáře, a jak se mají. (Milostovice.)

Na prašnici má se »zabuřiti«, aby měla hodně prasat.

Ano i ohně spolu rozmlouvají. »Jistý chalupník*) šel na štědrý večer odkudsi domu, i viděl za noci na nebi se mihati dvě jasné světélka. Jedno bylo chudé, tenké, druhé veliké a silné. Poznal, že jsou to ohně domácí, neboť chudý oheň tlustému si stěžoval: »Já se mám, bratře, hrubě zle, neboť moje hospodyně mnou pohazuje, mi klne a nadává, ba ani mne nepožehná, když mne rozžehne.« Tlustý na to: »To zas moje hospodyně mne vždycky požehná, když rozžehne i shasí.« I praví chudý: »Však já se jí pomstím a vypálím ji.« »Bratře,« praví tlustý, »tvoje hospodyně má na hůře od mé hospodyně provaz, ne abys mi ho spálil.« »O to se nestarej,« pravil chudobný. — A na druhý den hořelo, shořelo všecko, jen provaz druhé hospodyně zůstal v popele neporušen.« (Z Chvalikovic.)

Stará dívka chlubila se, »za všeckych 21 let něbyla sem na Boži narozeni ani pro krapku vody, na víliju sem ju nanosila.«

Boží narození.

Slavnosť Božího narození slove na Frýdecku »*Hody*« neb »*Hodni svátky*«. (Mohelnice, Morávka.) V mnohých domích v týž den se nevaří, oběd jest taký, jako na štědrý večer; jenom maso hovězí se teplé uchystá. Přinese se na stůl obrus, v němž uchovány hojné zbytky od včerejška a obědvá se.

Boží narození jest tak velikým svátkem, že se nemá choditi ani k sousedovi na besedy; ba ani ve statku vařiti. (Žermanice.) Zametá se až odpoledne.

Na Boží narození má každý pořádný křesťan přítomen býti třem mšem sv., totiž jitřní, andělské a pastýřské.

Kdo jda na jitřní upadne, — do roka umře.

V kostele má si oblíbiti každý jednu svíčku z rozžatých světel. Jestliže svíčka za hodinek a mše sv. vesele plápolá — bude míti veselý rok, pak-li čadí — smutný. (Janovice.)

Kdo by po jitřní doma si zdříml, bude jej boleti celý rok hlava. (Janovice.)

Také možno určovati počasí celého roku, kdo zkoume povahu 12. dní od 25. prosince. (Komárov.)

Vidne svotky — tmavé stodoly.

---

*) »Vlastivěda Slezská.« I., str. 142.

Sv. Štěpán.

Na Moravce a v Dolení kraje po [illegible] oves, jež hoši mají v šatkách. [illegible] jim «tyrbali» po [illegible] nich, aby si připomněli, jak sv. Štěpán [illegible]. Posvěcený oves [illegible] se do ovsa, jenž na jaře se seje.

Se [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

hřichami a věču radosťu, do pokladnice čtyry tisice a k tomu ješče vice, statku rozmnoženi, hřichu odpuščeni a po smrti kralovstvi nebeské.*) (Janovice.)

V některém domě mají vinšův až 20 kusů. Dítky bývají podělovány za sčestí penězi, ovocem, chlebem atd.

Domácí také pozorují, kdo ráno první zavítá do stavení za sčestím: jestliže jest mužského pohlaví — kráva bude míti býčka, přijde-li ženského pohlaví — jalovičku. (Raškovice, Morávka.) —

Po *koledě* choditi jest ve Slezsku všeobecnější, než choditi se sčestím; jsou však již nyní osady na Opavsku, na př. Vlašťovičky, Jarkovice, Benešov a j., že se v nich nekoleduje. Jsou

Dřevěný kostelík v Sedlištích u Frýdku.

zase dědiny, že se koleduje několik dní, na př. v Kravařích od sv. Štěpána až do Mláďátek.

Někde — na př. v Milostovicích — mají jen hoši právo choditi po koledě; děvuchy mají »krásnou« — jinde zas obě pohlaví společně se dostavují ku stavením nebo dovnitř, aby koledy zpívali.

V okolí Opavy děti u dveří obyčejně zpívají písně kostelní, na př. »Narodil se Kristus Pán, radujme se«, aneb »Buď od nás pozdraven Mesiáš«, »Od východu ku západu«; dále od Opavy, na Frýdecku, tam lze uslyšeti větší počet koled.

*) Viz u Bartoše v »Moravském Lidu« podobné přání, jež přednáší na Valaších děvečka na štědrý večer. Str. 12.

Ve »Vlastivědě Slezské« na str. 144—153 uvedeno jest několik slezských koled, v Bartošových »Našich dětech« na str. 271 a 273 našli jsme čtyři ze Slezska, v Sušilovi šest, podobně několik jich možno čísti v »Národních písních, pohádkách, pověstech« atd., jež vydala »Slavia« roku 1878. (Str. 100, 120, 162, 174, 183, 214 a 216.)

K těmto připojujeme ty, jež podařilo se nám slyšeti; možná, že některá z nich známa již odjinud; my pro nedostatek koledních sbírek nemohli jsme se lépe informovati.*)

Ze Skalice.

1. Deň Bo-ži-ho na-ro-ze-ni: Ve-sel-te se lu-de, že nam při-šel z na-ro-ze-ni ve-se-ly deň všu-de. Deň paňsky,

2. An-je-lo-ve se ra-du-ju, »Glo-ria« zpi-va-ju. »Aj, co je to za no-vi-na?« u-ši na-chy-la-ju. Glo-ri-a,

3. Do Be-tle-ma bě-že-li, v huň-ky se o-ďa li; tam Je-žiš-ka ma-lin-ke-ho v jesličkach na-le-zli. Trum bum bum

4. Kuba s Bartkem pa-tři-li, co se to zde zna-či, že se Pa-vel s Vavřinem tak ve-se-le ro-či: Vo-la-li,

1. deň paňsky, ve-se-ly deň paňsky.
2. Glo-ri-a, co to za no-vi-na? Cu-že tak skočetě, co to za při-či-na?

3. Trum bum bum na ro-hu trumběli.
4. py-ta-li. co to za no-vi-na? Cuže tak skočetě, co to za přičina?

*) V »Českem Lidu« roč. IX., X. posud jsem jich uveřejnil 26; v »Češích v Pruském Slezsku« — 8.

5. {Matysek od ra-do-sti převrotil ko-zel-ka, a Pe-tro vi se syrem odpadla ko-bel-ka,} a Jan se Šimunem

haj-du-ka sko-ka-li, z na-ro-ze-ni di-ťat-ka tak se ra-do - va - li.

6. {Nu-že i vy, ma-le ditky, ve-se-le zpi-vej-tě, Pa-nu Bo-hu všemocnemu česť a chvalu vzdejtě!} Třas, ·/. ·/. třas, ·/. ·/.

7. {Or-ga-ni-sta na or-ga-noch něch ve-se-le hra-je, cim-ba-lista na bum-bel-ku něch tež při-bi-ja-je!} Bum, ·/. ·/. bum, ·/. ·/.

8. {A sla-vi-ček, ma-ly fto-ček, něch ve-se-lo zpi-vo a vru-be-lek se šči-he-lkem něch se k tomu mivo!} Cr, ·/. ·/. Cr, ·/. ·/.

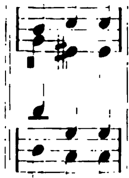
9. {Nu-že i vy, mla-di, sta-ři ni-zko se klo-něj-te, ši- ve bra-dy i s glo-va-mi k zemi na-chy-lej-tě!} Tak, ·/. ·/. Tak, ·/. ·/.

6. ru-ka-mi tra-skojtě! Cup, ·/. ·/. cup, ·/. ·/. no-ha-mi cup-koj-tě!
7. něch tež přibi-ja-je!

8. něch se k tomu mivo!
9. o naš mily Paně! Něch se num, něch se vum všeckno dobře stanĕ!

2. Z Malenovic.

1. Vin - šu - je - my vom ve-čer ve - se - ly, nej - prv pa-
2. Po - tom tež ta - ke i ho - spo - dy - ni, i vše mi-
3. Ach staň-tě, staň-tě nas po - slu - cha - ti, co vum bu-děm

4. O Kri - stu Pa - nu, na - ro - ze - ni je - ho byl dě - ťa-

1. nu ho-spo- da - řo - vi, nej - prv pa - nu ho-spo-da-řo - vi.
2. le če - lad - ce je - ji, i vše mi - lej če - lad - ce je - ji.

3. no - ve - ho zpi-va-ti, co vum buděm no - ve - ho zpi-va-ti:
4. tkem a tr - pěl mno-ho, byl dě - ťa-tkem a tr-pěl mnoho.
(Zlomek.*)

Fr. Sušil str. 24. 3. Ze Studenky.

Na - ro - dzil sě Kri-stus Pan, narodzil sě Kristus Pan te-ho dne,

te - ho te - ho dne, s velkym ve-se-lim.

*) Srovnej v Sušilovi str. 735.

Na ubohej posteli,
teho dne atd.

Třikrat pan Bůh zaplakal
teho dne atd.

Macička ho kojila,
teho dne atd.

Ach, můj synu, něplačiž,
teho dne atd.

Kterak němam plakaci
teho dne atd.

Mam křescjany vykupíć,
teho dne atd.

A ně střibrem ně zlatem,
teho dne atd.

Svym nejdražšim životem,
teho dne atd.

4. Z Plesné.

1. Bu - diž Bo - hu vě - čna chva-la, če - ho sem ja ně - do -
2. Tře - ba nam za-vdan-ky sbi - rať, no - vu cha-su zas na -

3. Po - hun - ku di fu - truj ko-ně, po - je - dě - my včil đo
4. Po - kad žen- ka bu - dě va-řit, to my to mu - ši - my
5. U - tně - my tam kus o - šy - ky, a - by - smy mě - li na

1. čka-la, va - no - čni - ho ča - su s tu-to sta-rum cha - sum.
2. mluvať: pa-chol-ka sta - le - ho, po-hun-ka smě-le - ho.

3. po - le; po-je-děm do po - le ro - bit na ko-bzo - le.
4. spraviť. Po-je-děm do do - mu, k dobre-mu o - bi - du;
5. šti - py, du-bec na pod - po - ru po - de - přit ko-mo - ru,

4. na - ji - my se ma - sa, po - je - děm do ła - sa.
5. a - by nam ně - spa - dla, di-vky ně - při - pa - dla.

5.

Šulome se, šulome se — koleda.
Pana sobě hledame — koleda.
Pan sedi za stolem — koleda,
břinko sobě tolarem — koleda,
Pambu mu jich též naspoř — koleda,
snad num do též s jeden groš — koleda.
Ze Sedlišť u Frýdku.

6.

Chodil Ščepan po koledě celu noc,
a vzal sobě Pana Krista na pomoc.
Pana Boha i Panenku Mariji,
je-li doma ten hospodoř či něni?
O hospodoři, čo děloš či čuješ,
ešli ty nom koledičku hotuješ?
Z Janovic.

7.

Šla Marija z rana do kostela,
posluchati mše svate, nešpora.
Potkala ju tam svata Alžběta.
»Kaj to iděš, sestřičko ma mila?«
‚A ja idu, sestro, do kostela.‘
»Nechuď ty tam, sestřičko ma mila,
bo ja sem tam včera rano byla.
O Tobě tam lude povědaju
a proroci zdavna prorokuju,
že si Ty ta Panenečka čista,
maš porodiť Pana Jezu Krista.«
‚Kerak by to mohlo byti,
by ja mohla Pana poroditi?‘

Zavitaj již Pane Jezu Kriste,
z tej Marije, z tej Panenky čiste!
Ty se zrodiš Jana pozdějž v letach,
budu kvitnuť všudy všecke květa.
A ja se narodim v ty vanočne hody,
budu mrznuť všudy všecke vody;
budu žimy, prašať metelica,
něuvidiš ptačka — křepelica.
Z Neplachovských Zadků.

Nápadny jsou při této koledě četné anachronismy.

8.

Něch se stalo, co se stalo te chvile,
narodil se sam Pan Kristus z Marije.

Jak se o tom kral Herodes dověděl,
všecky male ditky zavražditi chtěl.
Jak se skoro Marija to dověděla,
se svojim Synačkem do Egypta běžela.
Nadešla tam chlopa śiti pšenicu
»Aj, diže ty pro srp, bo se hodi žnuť.«
»Co by to za ščastna hodina byla,
že by ta pšenica žnuť se hodila?«
Jak se skoro žide dověděli,
za Panum Marijum z města běželi.
Nadešli tam chlopa žnuti pšenici.
»Ptamy my se tebe chlope v pšenici,
neviděl si šumne panny jiti?«
»Jak sem tuto pšenicu zaśival,
tu sem tu sličnu pannu jiti vidival.«
»Co to pletěš hlupy chlope, šaleny?
Dy to bylo letos, a ni loni.
Vraťmy my se židove zpět do města,
bo tu něšla tato sličná něvěsta.«

Z Chvalikovic.

9.

Śviňa kvići, měchy z mlyna smyći, hej koleda!
Baran mele, ovca se mu śměje, hej koleda!
Komur miśi, mucha vodu nośi, hej koleda!
Ta huś běla^{u} pecinečky va^{u} la^{u} hej koleda!
Huś sedlata^{u} křidlem pec vyměta^{u}, hej koleda!
Vilk vyběra^{u} chleba nepřibyva^{u}, hej koleda!
— — — — — — — — — — —

Z Jarohněva.

10.

Pastuškovje v leśė pajsli,
přiletěl k nim anjel jasny.
Anjel jasny jaśnuśinky.
Pastuškovje śe polenkali,
na kolenka poklekali.
Pastuškove nělenkejte śe,
ale z telka veseltě śe,
bo Marija Panna čista,
porodila Jezu Krista.
Porodila i povila,
do jesliček položila.
Lilej, lilej lililatko,
pěkne, švarne pacholatko.

Od Bavorova.

11.

Přišli smy sem ku jednemu dvorovi,
zaźpivejme panu gospoda^{u}řovi.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
Vynis jim teď hruštu piva i kołači,
ještě k temu Pana Boga na pomoc.

[illegible]

Chrám Páně v Jaktaři.

Na sv. Štěpána děvuchy vynášející drobty a »šlupiny« z ořechův a jablek, dávají pozor, spatří-li vrabce, vránu nebo holuba, nebo dle toho se provdají za chalupníka, sedláka nebo za pána.

Přísloví »Na svaty Ščepan — každy sobě pan« ukazuje, že chasa má svobodu. Téhož dne chasa mužská *»vandruje«* (mění službu), a obyčejně bývá mnohý »nastřapaný až hrůza«. Pacholkům se upeče *»strucle na vandrovnicu«* nebo *»pleco«*; i peníze (1 zl.) dostávají místo pečiva. (Slavkov.)

Kateřinští synové téhož dne *»sušili děvuchy«*, jež o Velikonocích polévali v některé hospodě nápojem.

Hospodyně hospodářovi téhož dne ráno při oblékání podá kalhoty, by dostala nějakou počastnou.

Tísečtí u Bílovce jdouce z kostela: hospodáři s hospodyněmi a mládenci s děvčaty stavují se v hospodě na nějakou tu zavdanou.

Chrám Páně na Borové.

Sv. Jan.

V Dobré a na Morávce světí se víno na svátek sv. Jana a z kalicha v kostele se pije. Sv. Jan vypil jed a ten mu neuškodil; kdyby kdo dostal »žirku«, též ho ostane. Někteří berou si posvěcené víno domů a užívají jeho jako léku proti nemocem.

V Benešově (v Pr. Slezsku) světilo se víno proti uštknutí hadem. V týž den jedí děvuchy mléko s bělkami, by byly šumny.

Mláďátka.

»Na mláďátka nesmí se nic šíti, bo by prsty podbíraly;« (Jezdkavice); a pak to ta děťátka píchá. (Slatina.) Nemá se též robiť, neboť jest všech nemluvňátek svátek. Slušno jest, aby všichni šli do kostela a jenom ve stavení poklizeli.

V Janovicích pacholci i dívky vandrují na mláďátka a vracejí se po sv. třech králích.

Je-li na mláďátka mlha od Lysé, kobzole se neurodí. Jak je mlha v údolích, kobzolí bude dosti.

Nový rok.

Na nový rok upeče hospodyně každému buchtu, by věděli, že jest nový rok. (Podvihov.)

Dívky vandrují po sv. požehnání a nastupují službu po sv. třech králích, nikdy však v pátek, aby se jim po celý rok zle nevedlo. (Slavkov.) Dostávají též »strucle na vandrovnicu«.

Na nový rok chodí někde děti společně vinšovat, na př. ve Vávrovicích. Vešedše do stavení, spustí:

Vinšujem vam ščesti a zdravi.
svate božske požehnani,
abystě dočkali teho roku.
a po roku mnoho let.«

V Benkovicích přání obratným způsobem zkracují:

»Vinšuju, vinšuju něvim co,
šahnitě do kapse a dajtě co.« *)

V Domaslovicích známý soused sousedce:

»Vinšuju vom vinš,
motě v pecu genś,)**
a za pecem kohuta,
motě chlopa hundsvuta.

V Sedlištích:

»Vinšuju vam novy rok:
abyste dočkali Krista Pana na přesrok
abyste měli pohanky po hambalky,
žita od ščita do ščita
a pšenice od hranice do hranice.

---

*) Jiná tři přání najdeš ve »Vlastivědě Slezské« I. na str. 153.
**) Genś = husa.

Kolik jest v lese jedliček,
byste měli do roka teliček.
Kolik v lese bučku,
tolik ve chlivě byčku.
Po smrti pak kralovstvi nebeske.
Amen.

V Janovicích:

»Vinšujem vum:
kěla v lese javorkuv,
tela ve chlivě baronkuv;
kěla v lese bučkuv,
tela do roka byčkuv;
kěla v lese jedliček,
tela v roku těliček;
kěla na placu kolkuv,
tela do roka pacholkuv;
kěla na placu slivek,
tela do roka divek.

Ve Vávrovicích:

»Vinšujem vam ščesti, zdravi, sv. božske požehnani
na ten nastavajici novy rok:
abystě v menšich hřichach a věčich cnostech
živi byli, ni ene jeden rok, ale mnoho let.«

Protože stala se zmínka o přání blaha na nový rok, není od místa podotknouti, že děti ve Slezsku někde na »jmeno« přejí, užívajíce těchto slov:

»Vinšuju vam ščesti, zdravi,
svate božske požehnani na to vaše jmeno,
aby ješče dluho živi byli
a po smrti do neba se dostali.«

Rodiče učiní díkám na jmeniny též nějakou radosť, na př. upekou jim buchetku atd.

Na Morávce čeládka chodí ze služby 2. ledna, a má 8 dní »hody«. Pacholci i dívky dostanou veliký pecen, na němž jsou sklenkou zrobena kola, zvaná »koleda«. V prostředku pecna jest »kolco« — jak dva koláče veliké. — Jak nechtějí pecna, vyplatí se jim 1 zl.

Svátek sv. tří králův.

Na vigilii před svátkem Zjevení Páně světí se v kostelích voda tříkrálová. Do kostela ji nesou v »konevkách«, nebo džbánech děti, dívky a stařenky. Jak se přinese domů, má z ní každý tři hlty píti; pak se jí kropí jizba, chlévy, i do studně se jí trocha nalije, aby do studničné vody nedali se chrobáci. (Vávrovice.)

Ani na zahradu se nesmí zapomenout! Hospodář nebo hospodyně namočeným režným kláskem ve svěcené vodě má kropiti každý strom v zahradě a jinde, by nesl dobré ovoce. (Podvihov.) Na stromích i na studních píšou se tři křižíčky svěcenou křídou, kterou i dveře poznamenávají písmeny K † M † B †.

V Domaslovicích doporučují před sluncem schodem v čas rána stanouť a kolem chalupy tři rázy chodiť, a při každém rohu volať do pole: »tři králové přijechali, aby do toho domu zlí lidé přistempu neměli.«

Památku na příchod sv. tří králů udržují králové či pastuškové.

Pojmenování »tři králové« v okolí Opavy jest zběžnější, než »pastuškové«, které více slyšeti v Pr. Opavsku a českém Těšínsku, ač i tam pojmenování »tři králové« není cizím. Mokrolazečtí králové v Opavsku někdy již v advent provádějí svou hru, a viděti je ještě koncem ledna. Jak jest vžito v dětech, že tři králové přicházejí z Mokrých Lazec, poznati, že kdysi, když jsem se ve škole tázal, odkud přišli tři králové: odpověděno mi bylo, že z Mokrých Lazec.

Jiní králové přicházejí z Kravař. Králové mají košili až po kolena splývající, přepásanou páskem z malovaného papíru »obojkem« zvaným; na hlavu posadí si »čubu« na způsob biskupské mitry obrázky polepenou, v ruce nosí kyje či špaňhelky.

V Podvihově mi vykládali, že mají papírové ornáty, šumně malované, všelijaké barvy; zlaté kraje na nich. Na hlavě nosí papírové koruny jako králové, a že hrají a zpívají, až dostanou almužnu.

Protože o hře této obšírněji jsem pojednal jinde,*) pomíjím její líčení a zmíním se toliko o pastušcích z Těšínska; tam chodí v Orlové, ve Skalici, na Morávce, Janovicích. Přicházejí z Bašky a Metylovic.

Orlovští pastuškové strojí se takto: hlavy pokrývají čapky (kaptury), hodně vysoké, jež různí se jak formou tak okrasami.

První**) má tvar kuželovitý nahoře s chocholem, druhá válcovitý, a třetí se podobá mitře biskupské. Vysoké čapky polepeny jsou pestře malovanými biblickými obrázky, jež se odnášejí vesměs k narození Páně. Dlouhá košile, jakou mají navlečenu na kabátě, bývá křížem a křížem přepásána různobarvými stuhami, jako červenými, modrými, zelenými a p. Také ramena a rukávy ověšeny jsou mašlemi; na prsou přišita bývá podobná ozdůbka. Kalhoty nosívají obyčejně tmavé. Dlouhé hole »palice« mají rozdílný tvar. Jedna jest nahoře zahnuta, druhá nahoře rozchází se ve dvojzubec a přepažena jest na způsob kříže; třetí má nahoře dvě příčky, menší a větší, a tvoří východní kříž.

V Orlové chodí pastuškové již odpoledne na Boží narození a končí 6. ledna. V chalupách zaklepají pastuškové palicemi na dveře světnice. Nejprv vejde první, prozpěvuje: (Ostatní následují.)

*) »Český lid«, VIII., str. 182—184 a v Češích v Pr. Slezsku« III. vyd. str. 40—43. Ve »Vlastivědě Slezské« I., str. 154—155 uvádí se variant této hry.
**) »Český lid«, IV., str. 314, J. Vluka.

I.: »Pochvalen buď Pán Ježíš Kristus!
Pěkně prosím páni milí,
kdybyste nám dozvolili, trochu poskákati,
chudých tří pastýří památky
chceme poukázati zkrátky.«

II.: »A já idu proto směle
ke cti Krista Spasitele.«

III.: »Není-li toho času,
aby lidé pracovali,
pokud straka nedá hlasu —
pokud pokrmu neuvidí?
Ale straka řkúc: ‚tu máš,
hledej sobě, kde co máš!‘«

I.: A já bača půjdu předy,
a vezmu si kusek krejdy,
a zapíšu dary naše,
které máme při salaše.

II.: »Na rabuvku*) spolem půjdem,
a za bučkem státi budem.
Kaj se buček zelená,
valach dosti peněz má.«

III.: »Hodní lidé jsou valaši,
které máme při salaši;
[: hodní, hodní jsou vždycky!«:]

I., II., III.: »Do Betléma půjdem' skokem
rychle, hbitěj' nežli krokem:
dary vezmem' sebu
pro Boží potřebu.
A ty, Juro, Varculíku,
navař kaše na ryndlíku,
a vem flajstr medu
pro Boží potřebu!
Hola, chaso, to je jiná!
aj, za pecem vepřovina;
i na krancu zelí
pojíme — veselí!«

V Kamenci u Opavy odříkávali králové:

»Tři kralové jedem k vám, štěstí zdraví přejem vám,
štěstí zdraví, dlouhá léta, přicházíme z Nazareta.
Co, ty černý, stojíš v zadu, ukazuješ černou bradu?«
‚Slunce jest toho příčina, že má tvář opálena.‘
»Kdybys na slunce nechodil, svou tvář bys neopálil.«
‚Slunce jest drahé kamení pro Kristovo narození.‘
»Chcete-li nám něco dáti, budem vám dále zpívati.«

---

*) Rabuvka . lov.

Sv. Anežka (21. ledna).

Na sv. Anežku jak kape s třížky, to skovaj zhryzky;*) a jak někape, to je vyhoď, je skoro těplo. (Vávrovice.)

Sv. Anežka přiněsė škrobanka**) v rukavě a na hromnice muśi zavrzňuť, choť by měl zmrznuť. (Vávrovice.)

Hromnice.

Na hromnice jak vyleze vlk z boudy, a uzří svůj stín; to se zlekne a vrátí se do boudy a ji popraví. A je ještě dlouhá zima. Když vyleze a neuvidí stínu, tož roztrhá boudu a je už teplo. (Vávrovice.)

Na hromnice pul žimnice, pul kravnice, pul krajice, pul sanice.

Sv. Blažej.

Na sv. Blažeje uděluje se v kostelích v Jaktaři, Stěbořicích, Slavkově a jinde požehnání Svatoblažejské, by na přímluvu sv. Blažeje věřící chráněni byli od nemocí krčních. K požehnání matky přinášejí i malé děti.

Sv. Háta. (5. února.) Sv. Dorota. (6. února.)

Na sv. *Hátu* světí místy vodu a jí se kropí zahrady, by chrobáci neškodili. Jinde pojídajíce svěcený chléb a pijíce svěcenou vodu, řkou:

»Svata Hata
rozpušča zviřata.«

Aby had neuškodil:

»Svata Agatko,
zavři svoje zviřatko,
aby pokoj dalo,
a nas neščipalo.«
Vávrovice.

Svata Agata na snih bohata.

Na sv. Agatu strkej věchtě za latu. (Domaslovice.)

Jak je mračno na Agatu, to tisni smeti za latu.

Z chleba sv. Agaty »střídku« snědí domácí a »skurka« se nastrká do čtyř rohů stavení, by oheň se žádné strany nepovstal. Někde strčí jenom kousek za »dach«. (Vávrovice.)

Vodou sv. Agaty kropí se do pece, aby oheň nevyšel z pece; »matička naši povědaly: ‚požehnať oheň v pecu, jak by ho zamknul.‘« (Vávrovice.)

*) Zhryzky = zbytky píce.
**) Škrobanek = skřivánek.

Když na sv. Hátu ku chalupě něco se přiveze, tím zvou se hadi, aby celý rok u stavení se zdržovali. (Malenovice.)

Děvčata chodila dříve s *Dorotou;* nyní tento zvyk, pokud mi povědomo, udržel se v Kravaři v Pr. Slezsku, na Morávce a Skalici, Dobré, Janovicích.

Průvod sestává z 5 členů: z Doroty, kata a tří: krále, anděla, čerta; král soudí Dorotu, kat stíná.

Při obřadu tomto říkalo i zpívalo se toto: *)

Všichni: »Byla svata Dorota
nábožného života.
Šla ona přes králův dvůr,
volal na ni sám pan krůl.«

Král (Sapritius): »Chceš, Dorotko, mojum byť?
Chce ti celý svět služiť?«

Dorota: »Ach, už já mám jiného,
Ježíše kochaného.«

Všichni: »Král se na ni rozhněval,
do vězení vsadiť dal.
A na vojnu odjechal,
sedm let tam bojoval.
A na osmý přijechal
na Dorotku se hned ptal:
‚Žije lebo nežije?'
Ach, žije, ona žije.«

Dorotka: »Králi! Nechcu žádného,
já chcu Ježíška svého.«

Král: »Stinaj kate, máš ji stať,
bo se nemožu divať.«

Všichni: »Už Dorotka jest sťata,
duše do nebe vzata.«

V Janovicích chodí jen tři; Dorota s korunkou na hlavě, bíle oděná, a král a ďábel. Zpívají legendu o sv. Dorotě. Za odměnu dostávají peníze a potraviny. V Dobré a ve Skalici průvod tvoří pět osob (Dorota, král, kat, ďábel a sluha).

Sv. Matěj. (24. února.) Sv. Roman. (28. února.)

Když sv. *Matěj* zastane ledy, nadělá vody, když zastane vodu, nadělá ledy. (Vávrovice.)

---

*) »Vl. Sl.«, I., str. 155, Sušil, str. 7, »Č. lid«, IX., str. 217—218.

Svaty Matěj lame led; dy ho něni, tak ho zrobi hned.*)
Na sv. Matěja leta naděja.
Na sv. Matěje pije škobranek z koleje.
Dy je na sv. Matěja mraz, budě ešče 40 mrazův.
Svaty Matěj lame led; něni-li ho mrzně hned.
Pliskva led přetiiska, Matěja leta naděja.
Na sv. Matěja, je-li hodně ledu, sv. Matěj led cepem pokřape. (Chvalikovice.)
Roman doklodo na zemňoky.

Sv. Cyril a Strachota. (9. března.) **40 mučeníkův.** (10. března.) **Sv. Řehoř.** (12. března).

Na *Cyrila Strachoty* vyžeň svině za ploty.
Od sv. *40 mučeníků* budě ešče 40 mrazův.
Na svateho *Řehoře*, sedlák hlupy, kery něoře.
Na sv. Řehoře, jak je vítr, to jsou drahá prasata. (Domaslovice.)
Na sv. Řehoře — přeletly vlaštovičky přes moře. (Chvalikovice.)
Na švientego Řehořa sviňa zapře še**) gospodořa.

Sv. Josef. (19. březen.)

Na sv. Josefa mráz květu neuškodí. — Na sv. Josefa je-li pěkný den, je úrodný rok. (Domaslovice.)
Sv. Josef dřeva naštipe, a Panenka Maria zatopi. — Sv. Josef ten zatopi; Matka Boži ta přiloži. — Na sv. Josefa a Matky Boži když je vètr z Moravy, je hojně travy; když z Polskej, je hodně zrni. — Sv. Josef jest mrazný.
Dy je na sv. Josef mraz, to jich budě ešče 40, a něsu škodlive; dy něni, to jich je bez počtu a su škodlive.
Sv. Josef idě do hor dřevo štipat, a stravuje tam v hospodě. Matka Boži idě za nim do hor, a zustanu tam oba. Sv. Jiři přijedě ku nim na koni řka, že už dřeva netřeba. (Malenovice.)

Panny Marie zvěstování. (25. března.)

Panny Marie zvěstovani žimy něvyhani. Mařec***) padnul mnohy stařec.

Ostatní masopust.

Poslední tři dni masopustu nazývají se »*koněc masopusta*«, »*ostatni masopust*«; v horách Bezkydských »ostatky«. O »právu a feruli« nic jsem neslyšel.
Jak se koněc masopusta slaví, vyloží nám Podvihovská děvucha: »Na koněc masopusta v nedělu byva u nas bal. Balovnice

*) Vzato a následující z »Vlast. Sl.«, I., str. 212; též dále několik pravidel a pranostik hospodářských.
**) Zapře se = odřekne se.
***) Mařec = březen.

»obleču kartunove šaty, též opentlane idu, též někere po bilu. Kera dě po bilu, tej se se chlapci vysmivaju, že muśi s holanem tančiť. Něchodi po dědině žaden prośiť kreple*) a jinše zbiraniny co by v krčmě měli co jeśť, to by bylo žebractvo pro hospodaŕa. Děvuchy ty se muśu samy u krčmaŕa postarať o jídla jako na bale.

V ponděli maju odpočinek a v utery, ešli dobra shoda, to ma svoboda**) věnek. Slychavam, že veněk vyhani na vyměnek. Též se vyhaňu peníze z kapce.

Ale to je posledni veśelosť, budě pust, budě zas v kapce dosť.

Ale co to su za hlupy lude? Ešče ve škaredu středu se ešče zajdu na přidky. Ach, to něni žaden pust; ony baby myslu, že jak se něnajeďu, že už to je pust. O něni pravda, že je to pust pravy; muśi prvni deň i od beśed postiť, dy ani nas male

Kostel ve Starých Hamrech na Ostravici.

školniky matička něpustily se s druhyma poveseliť, nětu stare baby; dyby se zpoměly, že su prach a popel, tuž jistě nešly by nikde, držely by se svojeho peca a přadly doma. To něni žaden pořadek, dosť możu se nabeśedovať, jak su vesele dni. Pambu radosti nězakazuje, ale povinnosti přikazuje.

Pust jest i od beśed i od přidek. Doma přasť, řikať a neklebiliť.«

Ve Slavkovu vodí »*medvěda*«. Chlap se ováže hrachovinou, zvonkem zvoní a sbírá peníze. Sebrané dary chasa v krčmě »prolope«.

Ve Slatině chasa chodí v pondělí ostatkové s »djablem«. Někdo z chasy dá se omotati slamou, opásati řetězem — a djabel

*) Koblihy.
**) Svoboda = svobodná mládež.

ustrojen. Mimo djabla dva mladíci dají si larvy na tváře, oblekou se do obráceného kožicha; tito dávají domácím, kam přijdou, počastnou (kořalku). Ještě jiní dva přistrojení za roby vybírají dárky do košů. Muzika (housle, harmonika, trouba) provází komonstvo ďáblovo. Dárky (maso, vejce, slaniny) v hospodě se prožijou.

»*Barboru*« pochovávali ve Skalici v úterý ostatkové. Barbora byla zavinuta v hrachovině.

Jake ostatky, taka velka nuc. (Domaslovice.)

Na koněc masopustu hraje hodný stařeček vnoučatům na »brumlu«: aby rychleji tancovali napomíná:

»Enem Janku, enem zhusta,
dy je koněc masopusta!«

Posudek čili shromáždění celé obce konal se na konec masopustu. (Malenovice.) V neděli byla muzika pro mládež; v pondělí přišli muzikanti do fojta, též hospodský s nápoji dal se najíti. Občané napřed uspořádali účty, a pak zasedli ke stolům. Za veliký stůl usadili se »úřadníci« a sedláci, a za malý pasekáři a chalupníci. Předkládalo se maso, koláče, buchty.

V úterý fojt urovnával spory mezi občany; po vykonání spravedlnosti zase byla občerstvená. Když se schylovalo k popelci, pustili se i staří do tance a jak kdo mohl nejvíce vyskočit tak skákal, aby oves veliký urostl. Tak to šlo až k půlnoci, ale na popelec se nepřekročilo; ráno unavení šli do chrámu Páně a jdouce domů tiše si notili: »Vale, marný světe, vale ti dávám — — —«

Doba postní.

Staří Slezané lépe zachovávali posty než nynější. Jak zavítala doba postní, hospodyně odnesly staré nádobí na hůru, a vařily v novém, nenačichlém masem. Po všechnu dobu postní mastily máslem a olejem.

K snídaní vařívá se »*kafa*«, »*vodinka*«, »*voďaňka*«. Polévky vodinka či voďaňka vaří se z vody a chleba. Též se jídá »kapalka« (syrovátka) s brambory, syrové zelí.

Na *oběd* mívají rozmanitou polévku; máčku-šimlenu s halečkami ječnými nebo kašivo, krupoví, štirku.*)

K večeři se pojí kus chleba s homulkou, buď chléb s vejci, kobzole pomíšané, krupica, pospůlka,**) pečky neb žurek.***) U města řídí se více za doby postní městem, jest však málo ještě rodin, které by v den újmy požívaly masitých pokrmů. V horách zpívají se nábožné písně, děděné z pokolení na pokolení; nebo písně z kancionalu.

Modlitba sv. růžence modlívá se až na velmi řídké vyjímky ve všech domích; kdo by v postě »na patěrkach« neříkal, ten by ani křesťanem nebyl, tvrdila stařenka. Růženec mimo čas postu říkává se v advent; jsou též rodiny, jež po celý rok tuto modlitbu každodenně si oblibují. Růženec se říká nebo zpívá vlastní melodií.

*) Štirka se chystá takto: vejce se vlije do mouky, rozetře a míchanina vlije se do vody, pak se omastí.

**) Pospůlka = hrách a kroupy.

***) Žurek připravuje se z nátěstku, vody, mastnoty a vajec.

Růžencová pobožnosť začíná modlitbou zpívanou:

Rač, svatý Duše přijíti,
srdce naše osvítiti,
bychom mohli s pobožností
svatý růžaněc říkati.
Maria, Panenko čistá,
pros za nás Ježíše Krista,
ať uslyší prosby naše,
skrze drahé rány svaté.
Sláva Bohu, Synu i Duchu sv. a t. d.

V některých domech po celý týden střídají se rozličné růžence.†)

V pondělí obyčejně modlívá se dušičkový, v útery ku sv. Anně, ve středu ku sv. rodině, ve čtvrtek k nejsvětější Svátosti oltářní, v pátek bolestný, v sobotu k P. Marii; v jiných zase chalupách říkávají se radostný, bolestný a slavný, nebo v postě toliko bolestný.

Kde střídávají se každodenně růžence, slyšeti při modlení jiné modlitbičky:

V pondělí: Ježíši nejsladší, smiluj se nad námi, o což tě pokorným srdcem žádamy. Pochváleno budiž vždycky .... *a)* nejsladší jméno Ježíše, slavné jméno Maria! Sláva Otci .... *b)* Shledni na nás, polituj nás! Prosby naše před Ježíše doprovodiž Maria! Za doby vánoční: Nejsladší Ježíši, vložený v jesličky, smiluj se nad námi, o což Tě pokorným srdcem žádamy atd.

V úterý: Ježíš, Maria, Anno, zdrávas Maria Panno, zdrávas Maria, milosti plná, pros za nás Maria, svatá Anno! Blahoslavená Panno, matko milosti, nedej nám v hříchách umříti bez lítosti. Poslední ať jsou slova má, Ježíš, Maria, Jachim, sv. Anna. V tych slovách chcu umříť, a na věčnosť odjíť, ať se raduje dušička moje s Ježíšem Panem, až na věky. Amen.

Ve středu: a) Ježíš, Maria, Josef, Jachim, Anna, buď též pozdravená sv. Anna, sv. Josef se sv. Jachimem; Maria, Anna s celým Kristovým rodem. *b)* Svatý, svatý sám Pán Bůh nad námi, Ježíš, Maria, Josef, rač být dycky s námi. Pochváleno budiž vždycky nejsladší jméno atd. Též modlívá se ve středu růženec k sv. Josefu: Ježíš, Maria, Josef, Zdrávas Maria, Josef, matko milosti plná, oroduj za nás, Maria! (Jako v úterý ku sv. Anně.)

Ve čtvrtek k nejsvětějši Svátosti oltářní: *a)* Bože a Pane náš, my se Tobě klaníme v této velebné Svátosti oltářní, z celého srdce svého, ze vší síly a mysli své, s onou láskou a pokorou, s kterou se Tobě klaněli všichni andělé a vyvolení svatí Boží. Ó, nejdobrotivější Ježíši a laskavý Spasiteli, odpusť nám naše viny nyní, i v hodinu smrti naší. Amen. *b)* Ježíši, skrytý v Svátosti, klaním se Tobě s vroucností, Maria, čistá Panna, budiž na věky požehnána!

V pátek: a) Ježíši Nazaretský, králi židovský, který Jsi ráčil (krví se potiti .... řekne se tajemství), smiluj se nad námi! Který

†) Viz můj článek v »Česk. Lidu« VIII. str. 366.

Jsi trpěl za nás, Jezu Kriste, smiluj se nad námi, smiluj se, slituj se nad dušičkami. *b*) O Pane Ježíši Kriste, pro Své svaté drahé rány, vyslyš naše smutné volání. Budiž při našem skonání, k dušičkám k vysbození.

V sobotu: Zdrávas hvězdo mořská, Maria růženská, matko růženská, matko Jezu Krista, královno andělská. Ochraň nás, zastaň nás, Panenko Maria! Ochraň (uslyš) nás křesťany (chraň) od morové rány, Panenko Maria! Sláva Otci atd.

V neděli: Zdrávas Královno růžence, zdrávas matičko Ježíše, od anděla pozdravená, pros za nás milého Syna. Kdo Tě bude věrně ctíti, má korunu v nebi míti, ať přebývá s Mojím Synem, až na věky věkův. Amen. Sláva Otci atd. Milo jest v postě a adventě poslouchati, jak z domku rozléhá se zpěvná modlitba tato, k níž připojí se ještě vhodné postní neb adventní písně.

Na *škaredu středu* jak moc vali sněhu, budě moc hušinic v zelu. (Morávka.)

Sv. Jiří. (24. dubna.)

Jak přijde sv. Jura, popušči každa ďura, bo byla z kameňa. (Sedliště.) — Na sv. Jiří v Orlové okuřují krávy, aby čarodějnice jim neškodily.

Svaty Juři — pec buři. (Vávrovice.)

Svaty Juři homulkama, zemum buři.

Kelko dni před sv. Juřim žaby vrču, telej dni po něm mlču.

Co před Juřim narostě, to se po Juřim ztrati.

Jak hlyboko před Juřim vyschně, tak hlyboko po Juřim namokně.

Jak prvši raz někdo uslyši na sv. Juřiho žaby řehotať, a jde při chalupě, to ma volať: »Baby — žaby řehotaju«.

Z jizby se ptají, »co volaju?«

»Štury, žaby, všecko pluhastvo preč,« tak se odpoví tři rázy. (Domaslovice.)

Had po sv. Jiřím zabitý, jest od rozličných nemocí, zvláště růže. (Chvalkovice.)

Smrtná neděle.

Smrtná neděle či jak v Porubě a českém Těšínsku praví »černá« jest z dvojí příčiny památná: předně protože v týž den vynáší odrostlejší mládež *Mařenu,**) *Mařinu* (Skalice), *Smrtnici* (Zlatníky), neb *Mařika* (Janovice), *Mařocha, Mařoška* (Lukavec), *Marca* (Dobrá), *Smrťucha, Smrtocha* (Raduň), *Mrviocha* (Kobeřice); pak za druhé, že děvčata chodí po *krasne.*

Raduňské školačky robí si Mařenu z doška a to tak, aby měl jakousi podobu člověka. Ze slámy ukroutí ruce; kde má došek hlavu, přemění ji na hlavu. Na hlavu dají bílou karkulu a bílý věnec; tvář, již tvoří koupená larva, zahalí závojem. Tělo oblekou do košile a bílých šatů, nohy do punčoch. Bylo obyčejem,

---

*) Jiné zprávy ve »Vlastivědě Slezské« na str. 161—163, a v Bartošových »Našich dětech« str. 281—295, v »Českém Lidu« ročník X. str. 242—247. od Jana Vyhlídala.

že poslední nevěsta půjčovala »slubné« šaty na Mařenu. (Chvalkovice, Zlatníky.) Tak přistrojenou Mařenu napíchnou na žerdku a nosí po dědině. Nejdou ku všem, jen k těm zámožnějším. U stavení zanotí:

»Mařeno, Mařeno,
přadla si přadzeno;
u studenky
prala plenky
aby byla bila,
aby se tym Radunskym pacholkum zalubila.
Ty Radunšči pacholci pěkne koně maju,
a dy jedu na zalety pod nima padaju.
Ty Vršovske divky su jak vědrové bečky,
a ty Radunske poskakuju jak veverečky.«

Mařocha, *Mařoška* vozí v Raduni na dětském »vůzku« takto přistrojeného: Z doška ukroutí podobu chlapa, za obličej dá se larva, do huby fajfku nebo doutník, na hlavu čapku neb baranici, či cylindr; oblekou chlapa do kabátu, kalhot, na ruce navlekou rukavičky, a do pravé ruky strčí šablu, přes prsa připnou pás ze zlatého papíru, a připnou na ně několik metálů. Tak jest hotov; odpoledne po požehnání objíždějí synci-školáci dědinu zpívajíce:

»Jedu formani od Vidně,
vezu Mařoška v košině.
Co's to udělal Mařošku?
Že tě uvazali za nožku?
Ja sem nic zleho nězrobil,
ene sem jedneho zastřelil.
Co's to udělal v Janově,
že tě uvazali za obě?«

Za obdržené dary se počastují; Mařenu a Mařoška vynesou za dědinu, kdež je buď utopí, častěji spálí, řkouce: »by těn kral žimy byl spaleny«.

Oblek Smrťochův ve Slavkově bývá černý, na hlavě klobouk slaměný. Slavkovská Mařena má na sobě dvě sukně, spodní jest »parkalová« (»vyhlídá jako piket«), vrchní je »šlajerová«, a na hlavě má karkuli. Šňury vlající s karkule a šatů jsou modre. Šaty zapůjčí některá družka, nemusí býti právě od poslední svatby, jak to jinde zvykem. S Mařenou chodí odpoledne a u domů zpívají »Kde domov můj«. Když Smrťoch s Mařenou se potkají, pokloní se. Rozpustilí kluci někdy děvuchám polévají Mařenu hnojůvkou.

V Dolní Lhotě děvuchy vyprošují si kaptur na hlavu pro Mařenu od poslední nevěsty snažně jí žádajíce, aby Mařeně něco darovala, která nejvíc na hlavu si naříká, že je zima a nemá čím se přikryť.

Žádaná jim vyhovuje řkouc: »Činim tak z utrpnošti, že tuto drahu pamatku Mařeně daruju«.

V Sedlištích u Frýdku asi před 35—40 lety vynášeli synci i děvuchy *Mařinu* do nedalekého lesa — Včelína za zvuků písně:

»Neseme Mařinu
v oleju smažinu.
Kaj ju postavime?
Na fojtove vrata.
Fojtka budě rada,
že mo kamarada,
a fojt ešče rači,
že mo černe oči.«*)

Dozpívavše svlekli Mařinu a pověsili na sosni.

V Dobré chlapci chodí s *Marcem* a děvuchy nosí Mařenu. Vynášejíce je, zpívají:

»Vale marný světe, vale ti dávám.
Cožkoli v tom světě všem zanechávám.
Vím že nic v tomto světě stálého se nenachází,
sama ošemetnosť v něm se prochází.«

(Ze »Sbírky církevních písní.« Nákladem děk. Frýdeckého 1880.)

V Podvihově zpívají: »Poděkujme Kristu Pánu.«

»Ve Skalici Mařinu kajsi do chrosta zanisli a skokali kole teho; včil ni, na Moravce tež ni.«

V Janovicích ještě se Mařík a Mařena udrželi. Chlapci Maříka přistrojí jako chlapa, děvčata Mařenu jako robu, a nabodnuvše na koly nosí po dědině monotoně zpívajíce:

»Nešeme Mařenu
na černu nedělu.
Kaj ju položime?
Do fojtoveho dvoru.
Fojtka bude rada a t. d.«

Na hranici se sousední obcí ji spálí. Kdyby ji spálili před hranicemi nebo za nimi, v těch osadách by mřeli.**)

* *
*

Na smrtnou též majíčkovu neděli chodí se nyní na Opavsku s *krasnou*, a na Frýdecku s *mojikem*. *Německá krasna* se odbývá na neděli družebnou. (IV. postní. — V Opavě a jinde.)

Krasna či majíček, mojík hotoví se z vršku smrčku. Vršek ozdobí se barevným papírem, růžemi i obrázky. Krasny buď dělají doma, nebo je kupují v městech za 4—6 kr. Děvčata obcházejí dům od domu, někdě společně (Jaktař), někde ojediněle, a vrtíce v rukou krasnou zpívají:

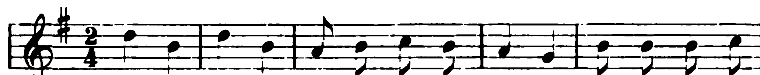
1. Ve Zlatnikach:

»Krasna, krasna,
kaj si hušy pasla?
Na zelenej luce,
v červenem klobuce.

*) V »Našich dětech« str. 287 až na malé změny totéž.
**) Jiné podobné zprávy najdeš ve »Vlastivědě Slezské« I., str. 165—167; »...tech« str. 288; »Našem lidu« str. 34; v Sušilovi str. 769.

Bila, bila, kaj si kluče dila?
V komoři na polici,
tam sem ich hodila.«

2. Z Kylešovic.

3. Ve Chvalkovicích:

»Krasna, krasna,
naša sviňa spraśna.
Ona leti ulicum,
krajči za ňum s palicum.
Ona křičí: rech, rech, rech, rech
ene mě krajčičku: něch, něch.
Ja sem sviňa fojtova,
u nas budě žaloba.«

4. V Jarkovicích:

»Krasna, krasna,
tato hvězda jasna.
Zaśvitila do pul světa.
Něbyla to hvězda,
byla to pani krasna,
byla to Panenka Maria.«

5. V Milostovicích:

»Krasna, krasna,
kaj si huśy pasla?
Na zelenej luce,
na bilym paluce.
Hela, běla,
kaj si kluče poděla?
A ja sem ich dala
svatemu Juřemu
odmykati jemu,
aby trava rustla,
všelisjake kviti,
co po polu sviti.
Aby trava rustla, pěkna zelena,
a s ni vykvitala bila leluja.
Hej nam, bila leluja.

6. V Komárově:

»V tej tureckej zemi
kokotek se ženi.
Bere sobě kurku
v červenym kapturku;
a ty jeho kuřičky,
to su jeho družičky,
a ti staři kokoti
to su jeho starosti.«

7. Ve Zlatnikách:

»Svaty Juři buři zem.
Zem se otvira:
aby trava rustla
pěkna zelena,

všelijake kviti,
bila leluja.
A z teto leluje
ptaček vyhlida.

A něni to ptaček,
je to Syn Boží,
co cely svět stvořil,
a nas vykupil.

Něposuzuj žadneho
nĕbo Pambu budě śudiť každeho
podle skutku a zasluhy jeho. Amen.
Pochválen buď Ježíš Kristus!

8. Z Vávrovic.

Hej, Ma-ri-a, hej, Ma-ri-a, kaj's tak dluho by-la! U stu-den-ky

u stu-den-ky sem se no-hy my-la, li-ste-čkem, pi-se-čkem

9. Na Palhanci:

»Vim ja jeden kosteliček pod jednu horum
a v tym kostelíčku tři oltaře su.
Při prvšim kleči Panna Marija,
a při druhem kleči mily svaty Jan.
A před Pannum Marijum svice horaju,
před svatym Janem varhany hraju,
a před Panem Bohem ruže rozkvita.
A něni to ptaček, je to Syn Boži,
co cely svět stvořil a nas vykupil.«

10. Jiný variant:

»Na širem poli — hej nam hej!
Vim ja kosteliček na krasnych dvorach. Hej — —
A v tym kostelíčku tři stoly stoja. Hej — —
A za prvnim stolem sam Pambu śedi. Hej — --
A při Panu Bohu svice horaju. Hej — —
A za druhým stolem Panna Marija. Hej — —
A při Panně Mariji — ruže rozkvita. Hej — —
A z tej ruže ptaček vyleta. Hej — —
A to něni ptaček, to je Syn Boži. Hej — —
A za třetim stolem svaty Jan śedi. Hej — —
A při svatem Janu varhany hraji. Hej nam hej!

11. Někde zpívají známou:

Poděkujmež Kristu Pánu
za všelikou jeho svatou ránu;
pro jeho umučení
na věky jsme s Bohem usmířeni.

Na Frýdecku slovo »krasna« neznámo; též v Pr. Slezsku povědomější jest majíček, mojíček, mojík, s mojíkem chodiť. I na Klimkovsku nosí majíčky, a prosbu svou, aby něco dostaly, vymáhají si zpěvem:

1. »Majičku, majičku, ty's pěkně zeleny.
Co bych něbyl zeleny,
dy sem byl dluho v zemi.
Kralovničko, kralovno, tvuj pan tě vola,
abys k němu vyšla sama jedina.

*) Úryvek z delší písně. Viz »Vlast. Sl.« str. 166.

A ja k němu něvyjdu, nebo sem sama doma.
Moje panimama do kostela šla,
Moje drahe šaty do truhle zamkla.

Černa neděla, kaj's kluče poděla?
Ja sem ich dala květnej neděli.
Května neděla, kaj's kluče poděla?
A ja sem ich dala svatej, velkej noci.

Svata velka noc, kaj's kluče poděla?
A ja sem ich dala svatemu Juřemu.
Svaty Juři zemum buři,
aby trava rustla pěkna zelena,
pěkna zelena až po kolena.

Ledyjake kviti
na věnečky viti.
Aj vy děvečky,
vitě věnečky
z modrej fialenky,
z bilej ruženky.«

Z Poruby.

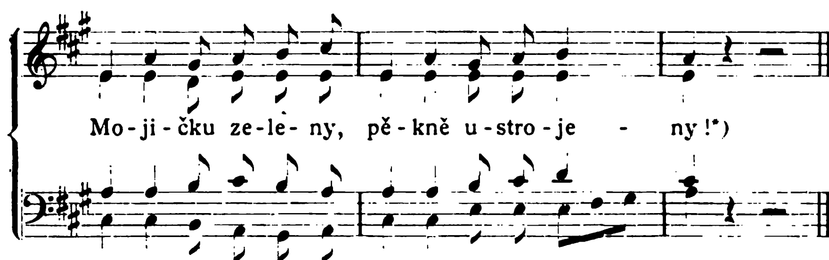
2. Z Malenovic:

Čer-na ne-dě-la, co's num do-ně-sla, ne-co no-ve-ho,

kvi-to mo-dre-ho. Mo-ji-čku ze-le-ny, pěkně u-stro-je-

ny! Sva-ty Ji-ři je-dě po-le od-my-ka-ti,

V Prostřední Suché chodí s mojíčkem děvčata odrostlá škole. Mojíček na vrchu má »lalku«.**)

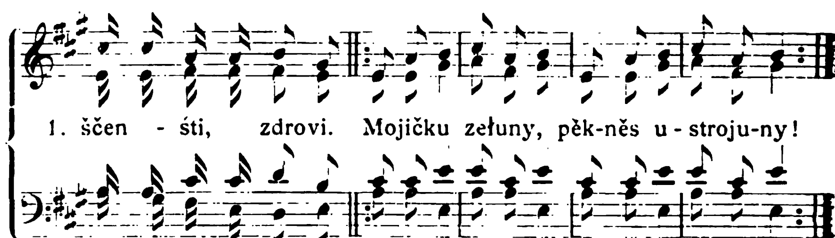
3.

2. A ten naš mo-ji-ček z la - sa i - dě, a di-vajum se naň
3. Ej i - dě ůn i - dě po lipovym moště, a di-vajum se naň
4. Śe - di go-spo-dyň-ka na rug sto-łu, vy-ši-va ša-te-ček
5. Před tum našum śiňum jest věłko ka-lu-ža, a ta va-ša cer-ka
6. Před tum vašum śiňum jest tam kupa błota, a ta va-ša cer-ka
7. Zdalo se num zdalo, že v po-lu go - ra - lo a to go-spo-dyň-ce
8. Zda-lo se num zdalo, že se v po-lu mro-či, a to gaz-do-ško-vi
9. Ej my vjimy, vjimy, co pacholku tře-ba: ko-nev-ka go-řal-ky,
10. Ta va-ša pa-styr-ka jak za - mia-to, to se do ko-ła

*) Nápěv tento a následující zapsal mi p. *Vilibald Scheiber.*
**) Lalka = panna na hraní.

1. ščen - šti, zdrovi. Mojičku zełuny, pěk-něs u-stroju-ny!

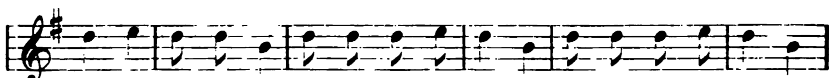

2. vši - ci lu - dě.
3. pa - no-ve go-ště.
4. ze sa - me-go flo-ru.
5. čer-ve- na jak ru-ža.
6. ze sa- me-go złо-ta.
7. li - čko za - kvi - ta - lo.
8. se čer- ňa - ly o - či.
9. dva pe- cin-ky chle-ba.
10. po ši- ni o - bra-co.

4. Z Hrabyně.

O ma - ji -čku ma - ji - čku, proč si ty tak ze - le - ny?
Což bych ně-byl ze - le - ny, dyž sem byl dlu-ho v ze-mi.

Sam kral tě vo - la, a - bys k ně-mu při - šla, ně - by -la tak pyšna

sa - ma je - di - na. Sa-ma sem do-ma, ma-tka šla do ko - ste - la

vše-cke klu-če po - bra- la, a ty dra-he per- li - čky do tru-hly sko-

Květná neděle.

Květná neděle slove na Morávce »květnica« podle jarních květů, které se světí.

Na Opavsku světí se *»kocanky«* t. j. ratolesti z jívy, bahníře (salix palustris); v Janovicích *»palmy«*. V otýpce z bahnířových větví, porozkvětlých zastrčeny jsou kousky dřeva klokočového. Někde otýpka slove »bahníř« jako v Pr. Slezsku, a jsou k ní přivázány i pruty léskové.

V Janovicích chlapci nařežou asi před třemi nedělemi lísek, klokočí, treskutek,*) a kalin, a zasadí vše do starého hrnce a postaví k peci i na pec, aby ratolesti rozkvetly do květné neděle. V sobotu před květnou nedělí z větví udělá se »palma« — metle podobná, — a ováže se vrbovím. Do koruny strčí se kocanky, tis a četena. Také na ozdobu se nezapomene; okrášlena bývá zlacenými ořechy, vejci, šiškami z lesa, malovaným papírem. Menší děti mají maličké palmy.

Když v kostele kněz světí ratolesti, mládež na Opavsku je pozdvihuje a na Těšínsku obyčejně třesou jimi. (Janovice.)

Po posvěcení synci i děvuchy hned v kostele pohlcují tři jehnědy, by se jich nechytla »psinka«. Posvěcené kocanky doma strkají se za kříž; v Janovicích zanesou palmu do maštale nebo na hůru, by neuhodilo.

V pondělí velikonoční někde na sv. Marka (v Neplachovicích) roznášejí dívky nebo hospodyně na pole kocankové křížíčky, zvláště sestrojené: delší dřevko jest z kocanek, příčka z klokoče.**) Zarážejí se tři křížky do každé role, k nimž přidávají někde kytici vežných, žitných, ječných a ovesných klasů (Neplachovice, též na Frýdecku). Kříže mají chrániti úrod zemských. Mimo pole umísťují se do oken; aby mohly státi, vrážejí se do trávníčku.

Kladou se za okna na 1. května, aby »zlý« neškodil domu a jeho obyvatelům. Ve většině dědin dávají se na chlévové podvoje, aby čarodějnice nemohly k dobytku. Zbytek z kocanek, palem, hází se do pecí za bouřky a krupobití.

Na Morávce kostelníci rozdávají palmy z ratolestí jívových, palaši s růžičkami komu chtějí. Obdarovaní odměňují je 4—10 kr.

---

*) planých trnek.

**) Příčky jsou klokočové, protože dřevo toto jest u lidu ve zvláštní úctě, že z něho zhotovují se růžence klokočové.

Kocanek se ještě užívalo při kladení základního kamene. V Kateřinkách u Opavy položili svěcené kocanky na základní kámen, a hospodář kropě jej svěcenou vodou, říkal:

»Když Babylonskou věž stavěli,
na Pána Boha zapomněli,
spad' jim vršek každou noc,
měli práce moc a moc.
My jsme kámen založili,
Boha ctíme každou chvíli,
chcem' by naše práce
s neštěstím se nepotkaly.«

Jak domluvil, klepal třikrát na kámen, aby Bůh Otec, Syn a Duch sv. chránili stavení od uhození a jiného neštěstí. Na konec měřítkem (»colštokem«) zatahovali kámen, a kdo z přítomných tak učinil, tomu bylo dáti »murařům« na počastnou.

Svátky velikonoční.

V pašijovém témdni mají hoši mnoho »do činění« s *»klapotáním«*, jež vyluzují *klapotkami, rachotkami, stěrkotkami a klapači, klapoči;* kostelníci mají *tragače.* Na některé osadě jeden neb dva synci chodili s košem na vejce za klapotání; pak se o ně rozdělili.

Na *zelený čtvrtek* všichni domácí ráno, někde i večer (Podvihov) modlí se v zahradě na památku, že Kristus Pán se modlil v Getsemanské zahradě. K obědu hospodyně chystá »zele s pokřivami«, neb »vajca s pokřivami«, a polévku s »kondrabkem*) či kundrabkem«, aby bylo něco zeleného. Též smažené vejce se šnitlochem a halečky. Jedí se vejce s kopřivami, ať jest mnoho housat. Někde děti třikrát potok přeběhnou, že Kristus Pán též šel přes potok Cedron. Jí se med na zelený čtvrtek, aby had neuštípnul. (P. Polom.) Od hodin odstraňuje se váha a zavěšuje se až na bílou sobotu, aby byl v domě naprostý pokoj. (Orlová.)

Na *veliký pátek* rovněž se nohy, ruce a tvář myjí v zahradě a modlí se 5krát Otčenáš a Zdrávas, Věřím, 7krát Zdrávas Královno k 5 ranám Krista Pána a k 7 bolestem P. Marie. (Hluboteč.) V Orlové přímo se s postele skočí a běží k vodě umyvat se. Při mytí mluví se slova:

»Paně, je ti žima?«
»Ni.«
»Ani tymu žima něbydě,
hdo tě na věli piuntek zpominať bydě.«

Na Morávce také myjí si ruce, nohy, tvář i hlavu »naščochají« vodou, a modlí se 5krát Otčenáš a Zdrávas, aby nás uzdravil Kristus Pán pro svou zsinalosť na duši i na těle.

*) Kondrabek = popenec.

V Sedlištích říká se při mytí:

»Před sluncem schoda,
budu prosit Pana Boha,
aby mě nebolely hlava,
hřbet ruce ani noha.«

Kdo nemůže pro nemoc nebo vzálenosť jíť do potoka, tomu se donese voda v nádobě, a přece se má umývati. I koně vodí do vody, aby byli po celý rok zdrávi. (Janovice.)

Matičky vodí děti do kostela »lubať Pambučka«, vybízejíce je:

»Poď do kostelička,
podivať se na Ježíška;
jak ho žide zabili,
a do hrobu vložili.« (Morávka.)

Dítě dá též »oferky« pro Boží hrob v Jerusalemě.

Na velký pátek před schodem slunce se utrhnou tři vršky končiny (jetele), a dávají se každé krávě; pak se »neobžere«. (Domaslovice); v Orlové mimo to přidávají trávy zavěšené za povodně na křoví zvané »splovi«, aby nebyly »plovky« (plaché).

V týž den stříhají se v Nižních Lhotách hřibatům hřívy a »chvosty«, by brzy nezastarala.

Na velky pátek se vyhaňuju *švaby* z pecuv fišpanama lebo zelenym prutem, co se robju zelene metelky z nich pro male děti na hračku:

»Utikejtě švabove, domaci gyzdove,
bo vas buděm biť fišpanama
a zelenyma prutama.
Utikejtě přes pole a luky
a rozmanite paluky!« (Podvihov.)

Dy na velky patek prši, je cely rok hladny. (Stěbořice.) Dy prši do Božiho hrobu, budě bida o vodu. Dy je na velky patek rosa, zašej ty sedlaku prosa. Dy na velky patek mruz, na každym kopcu je vuz. (Vávrovice.) Na velký pátek vynášejí ženy peřiny vyvětrat, ať nemoci z domu se vzdálí, a aby nebylo blech. (Chvalkovice.)

Na *bílou sobotu* světí se u kostela oheň a dřevo. Na Morávce kopidol (hrobař) nařeže z truhel také *ščamby* a udělá z nich *tlumik.**) Jak jest po svěcení, synci vrhnou se na dřevka a rozchvátí je, nedbajíce, že se počerní. Dřevka se dávají do zelí, přísady, řádek (záhonů), aby kret neryl, a zajíc neškodil. Na pole se nenosí. (Janovice.) Hluby se mají saditi na bílou sobotu, jak zvony rozvazují; urodí dobré semeno. (Domaslovice.) Tolikéž třese se slívkami a stromy, co v kostele vyzváněji — aby přinesly hojnou úrodu.

V *hod velikonoční* světí se v chrámích koláče *plecovníky* či *šoldry* (Domaslovice). — Koláče tyto slují též *»svěceníky«*;**) mimo to ještě světí se malovaná vejce. Slezské malůvky jsou daleko za slováckými; obyčejné ozdoby na nich v Dobré viděti: písmena

*) Postaví hraňu, hranici.
**) Svěceníky jsou koláče, v nichž zapečeno uzené neb telecí maso.

»Ite missa est«, »Deo gratias«, »alleluja«, jména komu se mají darovati, květiny i zvířata.

Po pozdvihování, neb až jdou lidé z kostela, roznášejí se na Frýdecku (Domaslovice) křižíčky na pole; na Opavsku až v pondělí velikonoční. Křížky dělají se v sobotu. Kdo je první zastrčí do země, sklidí obilí též první. (Staré Město.)

Na Morávce mají k obědu *řeřuchu:* nasbírají řeřichových lístků na lukách, vsypou na mísu, na níž jsou rozkrájená uvařená vejce, tvaroh a máslo a mléko a řeřucha jest uchystána.

Po řeřuše nosí se na stůl: 2. kvasné zelí, zasmažené; 3. polívka kobzolová, hovězí nebo černá vepřová (uzená); 4. kaše prosná; 5. maso samo o sobě bez příkrmu.

Na Opavsku *v pondělí velikonoční* chodí se odpoledne na »*škrobanka*« (skřivánka) »*škovránka*« (Frýdecko); ve Skalici, Janovicích, Kravařích atd. neznají toho zvyku. Dívky neb hospodyně jdou s dětmi menšími na pole. Nesou křížky z klokoče i z lecjakého dřeva na bílou sobotu posvěceného a kocanky. Když zastrkují křížky, napomínají dítky ať se modlí, že jim škrobánek něco shodí; zatím položí ke křížkům na zem peníze, bumbíky, paskudy rozmanité, bělky, koláče. »Hle, podivaj se, co ti škrobanek od Pambučka přinesl, posluchaj a rad řikaj.«

Křížky vrážejí se do pole na třech místech: na počátku, v prostředku a na konci role. Na pole o dvou čtvrtích dá se 18 křížků (Chvalkovice); někde i více dle pořekadla: »čím víc křížků, tím víc kop.« Každý křížek pokropí se chvojinkou z nejlepších klasů zhotovenou a namočenou ve svěcené vodě a požehná se místo to třikráte a modlí se »Otčenáš a Zdrávas.« V Neplachovicích přidávají ke křížkům kytici z obilí. Když odchází se z místa, jde-li se po rži — ji se chléb; kráčí-li se po žitě — svěceník, aby bylo rži a žita hojně, by o chléb a koláče nebyla nouze. (Chvalkovice.)

Po »velkém náboženství« neb až odpoledne chodí chlapci »*kyčkovat*« (u Opavy), nebo na »*šmigrust*«, »*šmegrust*« (Frýdecko), »*šmergust*« (Hlučínsko) a »*polevat*". Synci na kyčkování upletou si »*kyčku*« nebo dají si ji uplésti ze čtyr — až 12 prutů. Ve Skalici mají velmi veliké tatary a jimi »*karabačují*« a vodou polévají. Obyčejně jeden nese tatar, druhý džbánek a třetí utirák; napřed polévají, pak utírají a na konec karabáčují. Dospělejší zavdávají kořalky. (Janovice.) Polévání v nejbližším okolí Opavy jest v obyčeji v Kateřinkách; na Prusku v Kravařích a Hlučíně.

V *Orlové* až 7 chlapcův oblečených do kožichův a baranic polévalo. Jeden nosil vodu v putně na zádech, druhý jalovcovým kropáčem kropil; ostatní »slodkým dřevem« osoušeli, t. j. karabáčovali. Přišedše do chalupy, počali svou úlohu a jeden mluvil: »Přišol ech tu po śmergustě, jeny mě tež něopustě, jeśi tu motě co lenivego a ospalego, dejtě se to občerstvić.«

V Krasném Poli:

»Matičko, ditě na huru,
udělajtě do buchty ďuru;
dajtě nam pul lebo celu,
až do roka vydatě ceru!«

Jinde držíce kyčky v rukou (v Jaktaři) stejnohlasně všichni chlapci počnou: »Vinšujemy vam ščesti, vesele svatečky, Krista Pana vzkřišeni. Alleluja, alleluja. Amen.«

Za námahu uštědřují jim kus svěceníku nebo koláče, bělky, vejce, cukroví i peníze.

Kostel sv. Jošta na starém hřbitově ve Frýdku.

Kyčkování, šmigrust omezuje se nyní na podrostky a školáky; prve chodili i ženatí sousedé. (Skalice.) V úterý velikonoční kyčkují děvuchy.

Večer Filipojakubský.

Před sv. Filipem a Jakubem sázejí do hnoje *vrbové* halouzky by od dobytka a stavení odvrátili neštěstí.

Ve Vávrovicích »cejchují« ratolestmi všechna obydlí. Proč tak činí, vyprávěla mi žena: Před časy Židé chytili sv. apoštoly Filipa a Jakuba, a zavřeli do jedné chalupy, chtějíce je na druhý den odpravit. Aby poznali chalupu mezi ostatními, pocejchovali ji zelenými halouzkami. Zatím se křesťané dověděli, co židé zamýšlí. Apoštoly propustili a pocejchovali celou dědinu halouzkami, by se židé opozdili při pronásledování. Apoštolé šťastně utekli a na památku té události cejchují se chalupy. V okolí Janovic toho obyčeje není. Večer dívky plotem chvějí, by zvěděly, za koho se dostanou.

Někde večer, jinde až na 1. května do oken příbytkových a na podvoje chlévové umisťují křížky z dřeva kocankového a klokočového s jednou »kocankou«, zastrčené do trávníčku, aby »zlý« neškodil a čarodějnice neměly přístupu; též aby dům ochráněn byl od hromu.

Na 1. května stavívali chlapci děvuchám máje, nyní zvyk ten vychází z mody. V Podvihově postaví máje Panence Marii před kaplicí. Ve Slatině u Bílovce jdou v noci hoši společně do lesa nasekat majkův, aby je mohli ráno za průvodu hudby děvuše před domem zatlouci. Po večerní májové pobožnosti, jak se navrátí hospodyně domů, vezme věnec na Boží Tělo svěcený, nebo o velebnou Svátosť dotýkaný, a ubere z něho částku a vloží ji do nádoby naplněné řeřavým uhlím, jež posypáno kadidlem nebo lesní pryskyřicí »švrčinou«. Do uhlí ukápne také tři krůpěje svěcené vody. Takto připravena okuřuje jizby; jiný neb jiná kropí zároveň svěcenou vodou. Ve chlévě obkuřuje se každá kráva a kropí se, aby byla dobrá na užitek.

Kdo chce na sv. Filipa a Jakuba viděť čarodějnice, ať před východem slunce jde na hranice; tam je uzří s hrotky na hlavě tancovať. (Vlaštovičky.)

Na 1. máje přijdeli kdo v poledne si něčeho vypůjčiti, mluví se o něm, že jest čarodějník.

Na 1. máje kdo jest strupatý, stírá s okna rosu, aby uzdravěl. (Janovice.)

Jak na prvšeho maja prši, nastaně rok něurodny.

Jak se v maja bliska, to se sedlak vyska.

Sv. Florián. (4. května.)

Jak na sv. Florián prší, je mnoho ohně. (Dobrá.)

Svatý Duch.

Večer před hodem svatodušním chlapci Janovičtí na památku oné veliké *buřavice* a *hřmotice*, jež otřásla domem, v němž dleli apoštolé, střílají biči koženými, provázky nadstavenými.

Na Pusto-Polomsku, Klimkovsku vycházejí v pondělí svatodušní celé rodiny do lesa, kdež si smaží vaječinu. Někde pacholci a dívky smaží si vejce na hranicích obecních.

Téhož dne pasáci v Porubě předbíhají se na »pasu.« Kdo se opozdí, na toho volají »huši volo, žeň na polo, plapuú, zamraženy zaprtkú!«

Odpoledne pasáci připravují si *smažinku, smaženku, smaženicu, snošky*. Kolik má krav, tolik vajec jest přinésti kravířovi. Z domu vezme se do měcha dříví (není-li nikde na blízku), na vrch »*šperky*« (slanina), kastrol a chléb. V Malé Lhotě napřed obkutálí celé stádo vařenými vejci, by se pohromadě drželo, a je z hostiny nevyrušovalo.

Boží Tělo.

V oktáv Božího Těla po sv. požehnání kněz dotýká se věnci z užitečných bylin sestrojených monstrance. Věnce pletou obyčejně chudé ženy a za nějaký dárek věnují selkám. Věnců užívá se, jak již zmíněno, na okuřování nemocného i zdravého dobytka. Toto okuřování koná se buď ve středu večer anebo každý čtvrtek.

Na Morávce obkládají svěcenými věnci nedojící krávě vemeno.

Věnce světí se na léky — i pro lidi.

Kravíři vidouce, co dělají dospělí, napodobují je: pletou z kvítek věnce a věnčí jimi krávy na rohách.

Též se trhají lípové ratolesti z haluzí lipových zdobících oltáříky a doma dávají se za obrázky, by neuhodilo, oheň neškodil. (St. Hamry.)

Když na Boží Tělo dobře vítr fučí — tkalcům zboží odchodí. (Janovice.)

Statníci*) nesoucí »*baldak*«, »*baldach*« (baldachýn) pozorují, odkud při kterém ze čtyř oltářů vítr fouká. Ze které strany vane, z té v tom čtvrtletí bude výdělek. Čím větší vítr — tím lépe.

První oltář značí první čtvrtrok, druhý — druhý atd. (Morávka.)

Dy je na děň Božiho těla pěkny čas, to znamena pěkny a bezpečny kvas.

Sv. Metard. (8. června.)

Po sv. Metardu »*hnotky*«**) nebo »volky« nemají práva u přísad.

Medardove krapě — 40 dni kape. (Malenovice.)

Sv. Vít. (15. června.)

Svaty Vit mleko chyt, svaty Jan — mleko tam.

Na sv. Vita zazři do žita.

Na sv. Vita na jednym koncu zaťmiva, na druhym svita.

Od sv. Vita spravuju se žita.

Sv. Jan Křtitel. (24. června.)

Před sv. Janem Křtitelem nesou večer školáci třísky na pole na hranice, nebo na kopec; za nimi jdou mládenci a panny se »*škrtačkami*«.***) Zatím jest oheň rozdělán; škrtačky se zapalují a házou, »chybajú« (Janovice) do vzduchu. Jiní třikrát přeska-

*) Statníci = nosiči baldachýnu.
**) Hnotky = dlouhé žíly v listech.
***) Škrtačky = ometená pometla.

kují oheň, a modlí se k sv. Janu, by chráněni byli po celý rok od bolavých nohou a sbíranin. (Podvihov.)

Opálené škrtačky zastrkují do zelí, by husenice jeho nehubily.

Že čarodějnice před sv. Janem, i ve sv. Jan nejvíce škodí a mají velkou moc, jest ve Slezsku známo. (Dobrá.)

V Sedlištích před východem slunce roba-čarodějnice sbírala »požitky« z obilí do »drchty«.*)

Ovčák ji viděl a slyšel jak říkala: »Sbiram požitky, ale ni všecky«; vzal honem drchtu, chytil ji za »cepek«**) a táhl ji po přílohu a volal: »sbiram požitky a všecky.« Roba pak neměla nic, tak jí čarodějství pokazil.

Ještě něco jiného se stává v tento den: ptáci přestanou zpívati a to od té doby, co sv. Jan na poušti kázal. Aby mu bylo lépe rozuměti, poručil ptákům nezpívati; oni si to dobře pamatovali a tak nezpívají. (Sedliště.)

Ve St. Hamrech zdobí obrázky v jizbách lípovými ratolestmi od Božího Těla velmi vydatnými proti působení čarodějnic a jiných pohrom.

Na Salajce, Lomné a t. d. u Jablunkova, osadách to nyní polských (dle našeho mínění více českých než polských), zdobí ráno na sv. Jana Křtitele horní podvoje dveří věnci, růžicemi, pentlemi papírovými i obrazy. Pohled na stavení jest velmi malebný.

Jak na sv. Jana Křtitele prší, to se ořechy neurodo.

Dy na sv. Jana na Lyse mhla, a jenym vrch pokryty od ni neni, umře do roko naša největšo hlava.

Sv. Petr a Pavel. (29. června.)

Svaty Petr a Pavel kořenky natrhne.

Na sv. Petra a Pavla z které strany věje — bude odtamtud vojna. (Morávka.)

Sv. Prokop. (4. července.)

Sv. Prokop, kajaky zhniloch zele, kobzole okop!

Prši-li na sv. Prokopa, zmokně snop i kopa.

Jak prši na sv. Prokopa, vyschně mynařovi přikopa.

Sv. Marketa. (13. července.)

Svata Markyta vedě žence do žita (hodila srp do žita).

Sv. Maří Magdalena. (22. července.)

Svata Maři Majdalena vzala latky do břemena (vysype muchy z rukava).

Svata Madlenka sebere požitky do břemenka.

*) Drchta = plachta na trávu, travnice.
**) Cepek — čepek.

Sv. Jakub. (25. července.)

Jak jsou na sv. Jakuba hrubá mračna — je moc sněhu. (Janovice.)

Dy je na sv. Jakuba horko a jasno, budě velka źima.

Na sv. Jakuba čeka mnoha huba.

Sv. Vavřinec. (10. srpna.)

Na sv. Vavřinca s kobzolama do hrnca.

Dy na sv. Vavřinca prši, nalihně se moc myši.

Nanebevzetí P. Marie. (15. srpna.)

Panny Marie nanebevzeti — hlavka do zele leti. (Jarkovice.)

Na Matku Boží, 15. srpna, nasbírají se rozmanité květiny a v kostele se světí. V kruchtě dá kostelník okapků se svíček i kadidla; na vesno při vyhánění okadí se krávy. (Skalice.)

Sv. Jiljí. (1. září.)

Na sv. Jilji — zaseje i zhnily. (Jamnice.)

Prši-li na sv. Jilji, plne stodoly su myši. (Podvihov.)

Jak na sv. Jilji jasno, je dobry jesyň; jak prši, neobeschně potym 40 dni střecha.

Narození P. Marie. (8 září.)

Panny Marie narozeni — laštoviček rozlučeni.

Sv. Václav. (28. září.)

Po Vaclavě može se pašť i starej robě po hlavě.

Sv. Michal. (29. září.)

Sv. Michal s pola spichal.

Na sv. Michala je každa planka (mucha) zdrala.

Po sv. Michale može pašť i na povale.

Jak je k sv. Michalu jasno, urodi se obili a budě dobry masopust.

O sv. Michale zanotí si mnohý z Malenovic tuto píseň:

»Když bylo o sv. Michale,
jak má sedlák hrušky na povale;
chodí po huře,
hnilky sbíře,
a praví: jak nám, ženíčko, dobře.

Když bylo o sv. Martině,
začína bít sedlák husy, svině.
Aj, on už též nepostí,
když má masa dosti
do samé vilije.

A když bylo čtyry tydně na post,
zdvihá on koníčka za chvost,
a kravičku za rohy,
a ženičku za nohy,
a pastýřa za nos.

A když bylo o sv. Juří
hospodář na komorníka buří,
dám ti na luce trávu,
budu ti pást krávu,
pomož mi na stravu!

Sv. Hedvika. (15. října.)

Svata Hedvika pola odmyka a medu naleje do řep.

Sv. Havel. (16. října.)

Na sv. Havla zele ani něrubať, ani někružať (zhořkne). Na Havla svateho každe jabko do pytle sveho. (Z Malenovic.)

Krmaš, karmaš.*)

Na Slezsku slaví se »*odpust*« a »*karmaš, kirmaš, krmaš*«. Slavnosť odpustová koná se buď v den patrona chrámu Páně, neb v neděli, připadající v oktáv. Slavnosť nazývá se odpustem, protože při ní ti, kteří předepsaným podmínkám se podrobí, získávají odpustky. Licence k získání odpustkův o slavnosti patrona kostelního uděluje se kostelům na deseť let. Odpustu na Pusto-Polomsku dí někde »posvícení«.

»Karmaš, kirmaš, krmaš,« jsou naše hody, na západní Moravě posvícení. Na Frýdecku, na př. na Morávce, Janovicích pod jménem »hody« vyrozumívaji svátky výroční, na př. hody vánoční, velikonoční.

Císař Josef II., který rád do církevních záležitostí se pletl, rozkázal, aby hody slavily se v celém Rakousku v neděli po sv. Havle, t. j. třetí říjnovou; odtud zvány havelské nebo císařské. Lid slezský téměř všudy vrátil se ke starému karmaši Svato-Martinskému. Místy ze zvláštních příčin konají karmaš v jiné dny. V Pruském Slezsku zůstal český kraj při starém krmaši.

Jako Hanák roztouženě zpívá:

»Oj, hode, hodečke,
debeste bévale decke,«

též Slezák pochvaluje si svůj karmaš:

»Krmaš — ten naš,
podkrmaši**) tež je naši,«
(Ze Sedlišť.)

aneb:

»Aj svaty kirmaš
jest hrubě dobry čas.«

V kirmaš všecko vyhánějí v Domaslovicích do hospody; i staré baby:

»Stare baby
do hospody,

*) Karmaš = hody.
**) Podkrmaši slavilo se neděli po krmaši.

bo je kirmaš
vesely čas.
Jak nepujděte,
tuž dostaněte.«

O původu krmašové slavnosti *Jakub Mikolajek* z Pyště v Pr. Slezsku, povoláním »zpěvák a kopidol«*) všelisco vykládal. Jakub Mikolajek či »maly Jakubek« byl daleko široko známou osobností na prajské. Vodil procesí po všech poutích a znal všecky kostelní pěsničky i latinské z paměti. Když pan rektor nebyli doma nebo onemocněli, »maly Jakubek« odpravil všechno bez knížek.

Abychom neodbíhali od předmětu, nechejme mluviti Jakubka: Za starých časů mívala každá obec své pastvisko, na němž pásla koně, krávy, bravky a husy. Pastvisko ohraničeno bylo buď vodou nebo »parkánem«. Každý druh zvířat měl svoje oddělení a pastýře.

Dobytek, který doma nebyl potřebný, zůstával pokud bylo teplo venku. Vystavená »šopa«, neb několik stromů stojících na pastvisku, chránilo dobytek před zlým počasím.

V říjnu, neb počátkem listopadu, když mrazy dostavily se, slavila obec sháněni stád do stavení. Synci a děvuchy zhusta s muzikou šli na pastvisko pro stáda a za jásotu a zpěvu hnali je domů.

Doma hospodyně ustrojila dobrou večeři; pastýře obdarovala. Večer v krčmě byla muzika. To byl krmaš.

Malý Jakubek ještě dodal: »Ludkové, starý Noe děkoval Hospodinu, že se neutopil se svou rodinou, též my máme děkovat za všechny úrody, které jsme skludili. Proto máme jít do kostela, a tam »říkat«, že nám Pán Bůh byl tak dobrotiv. Jest proto dobré, že v našich mnohých kostelích po velkém náboženství zpívá se v krmaš »Te Deum«.

Na krmaš se těší pruští světoví »mulaři« (zedníci), kteří schválně se vracejí z ciziny do rodných vísek, a ukládají své úspory. Martinská husa i v Pr. Slezsku místy objevuje se na stole.

U Opavy v Podvihově »písarka« děvucha vypisala mi krmaš takto:

»Na krmaš to všecko voni. Matičky peču kolače, maso, jelita, děvuchy čišču jizby. Jak přijdu z kostela, pokluďu a chystaju se k muzice.

Kera se chce dobře vytancovať, tuž se stroji co nejšumnějši; vezme šaty s »krausama«, kole krku korale »svicate«. Jak přijdě do krčmy, stavi se napřed, až by ji synci vzali. Pak se často mylu.

Chlapci se podivaju, ktera jest šumna, a pravi o těch prvšich: ta je hrubě vystrojena a pyšna.

Kera na sebe vezme šaty »drukované«**) nebo benešovske, tuž se skryva do kuta, a praji, že něni šumně nastrojena, že něpujdě do kola, ale chlapci jich v kutě najdu a beru jich věc jak ty pyšne.

---

*) Zpěvák a kopidol = starší bratr a hrobař.
**) Drukované = tištěné.

Kole osme hodiny plati děvuchy na taleř 10 kr. bo 20 kr., co schazi, synci doložu.

Abych nězapomněla. V krčmě jest všecko nastrojene, same věnce višu po stěnach z chvoja a ružiček papirovych.

Druhy den dem všeci na mši svatu v kapli, co naše hospodyně naskladaly. Po obědě přatele, co byli na karmašu, se rozejdu.«

Kdosi na »modré« (v Prusku) na otázku, co jest karmaš, odpověděl:

»Karmaš pro hospodáře jest — vydání peněz, pro hospodyně — staros', pro dívky — moc práce, pro děvuchy — biglování, pro nestřídmého — nemoc.«

Pohled na Polskou Ostravu.

Na karmaš a odpust pekou se koláče, které mimo to jen na veliké svátky »uročité« se předkládají. Před odpustem roznášívají se po přespolních příbuzných a známých koláče. V některém domě až dva měchy mouky potřebují na pečivo.

Pozvaní veselí se »v ctném shledání, a požívají v tichosti a bázni Boží«, co jim uchystala štědrosť hospodářova »z tučnosti zemské a požehnání nebeského.«

»neb nevědí jistě toho,
abychom jeden druhého
přes rok mohli uhlídati,
tak vesele hodovati,
ví to Bůh sám!«

O muzikách karmašových nebylo ve Slezsku tak zle jako jinde, kde mnohý měl »hlavěnku porúbanu«, »sťatu«, jak svědčí píseň :

»Hody, milé hody,
nadělaly škody;
zabily synečka,
hodily do vody.«*)

Ale přece povzdechují:

»Krnašku, krnašku, Pambu tě stvořil,
dybys věc do kapse peněz vložil;
v utery rano, peněz je malo
kdyby tě krnašku sto ďasu vzalo.«

Ptal jsem se kdysi v horách Beskydských, proč lidé nyní neslaví tak slavně karmaše, jak jindy, tu mě tetuška poučila: »vždyť mají hody celý rok, každou neděli, co vydělají, někteří přelopou v krčmě.«

Pohled na Frýdecký zámek a město z r. 1866.

Sv. Voršila. (21. října.)

Jak na sv. Oršulu větr duje, byvo přisno a větrovo zima.

Sv. Šimon a Juda. (28. října.)

Na Šimona Judy napada sněha hrudy; na poli pecen.

Slavnosť Všech Svatých.

Všeci svati žimu, sv. Martin těplo; všeci svati těplo, svaty Martin žimu.

Když na všecky svate žima něma moci, tak na sv. Martin po pul noci (bude sníh).

Všech svatých přináší »babské leto.« (Malenovice.)

*) Fr. Bartoš, »Moravský lid« str. 72.

Sv. Martin. (11. listopadu.)

Jak se upeče na sv. Martin hřbetovina,*) je-li bílá — jest tuhá zima a mnoho sněhu; je-li brunatná — je slabá zima. (Domaslovice.)

Sv. Kateřina. (25. listopadu.)

Svata Kateřina zakazuje veselošť pod smichem a sv. Ondřej pod hřichem. (Bývá památka jeho obyčejně v adventě.)

Sv. Kateřina peklo zamyka. (Nebývá v adventě muziky.) (Vávrovice.)

II. Pozdravy, pověry, zvyky, přísloví, pořekadla, přirovnání.

A) Pozdravy.

Uvedli jsme zvyky, pranostiky, jež úzce se pojí s církevním rokem; jest však ještě více pověr, přísloví a pořekadel charakterisujících mravní a náboženské smýšlení slezského lidu; i pozdravy a zdvořilosti vydávají svědectví o prostomilé jeho srdečnosti a vroucí zbožnosti.

»Kde lid ještě zůstává věren starým dobrým mravům, tam jako všecek soukromný i veřejný život, i jeho společenské obcování má ráz srdečné upřímnosti. Takovému lidu je cizí všeliká přetvářka, lichotivá licoměrnosť a plazivá podlízavosť. Proto tyto jeho společenské způsoby a formule zdvořilostné nejsou nedůležitým pramenem k poznání jeho povahy.«**)

Obyčejné pozdravení jest »Po chvalen buď Ježš Kristus.« Pozdravení odpovídají »Na věky. Amen.« »Pochvalen Jezus Kristus« (Bavorov). »Na věky. Amen.« Pozdravují-li Slezané kněze, ještě přidají: »pěkně«, též poniženě vitamy velebneho paterka (pana). V Orlové, v Lazích při odchodu z domů, praví: »S Panem Bogem«; ve Frýdku: »Buďte s Bohem«. Kdo zakýchne, se pozdravuje: »Pozdrav Pambu.« Odpovídá se: »Dež to Pambu«. »Bože dej zdravi.« »Dejž tak Pambu« (Bavorov).

Laši mají ze všech Moravanů nejvíce rozličných pozdravův. Obyčejný pozdrav při práci jest: »Pambu pomahaj« (Opavsko); »Bože vam pomahej« (Bavorov); »Bože pomož« (Dobrá); »Bože pumugej« (Orlová). Odpovídají: »Dej, Paně Bože«, nebo »Bože, uslyš!«

Při setí: »Pambu pomahaj a obruď«, neb »Pambu požehnej!« »Bože vam pomahej a zdař!« (»A naspoř,« jak se mlátí.) Odpověď: »Dej, Pane Bože!« »Dej im Pane Bože! Vitam vas na pole.«

Při pečení chleba a tlučení másla: »Bože naspuř«.

Při praní: »Daj Bože na bilo (biolo)«; načež se žertovně odpovídá: »Na to machamy, aby bylo.« »Bože dej bilo« (Bavorov).

Po práci: »Chvala Pannu Bohu po dobre sobotě« (Bavorov).

Když do chléva se vstupuje: »Bez uroku.« »Dej Bože ščesti« (Bavorov).

*) Hřbetovina, kosť — páteř z bravka.
**) »Mor. lid,« str. 98.

K jídlu: »Rač Pambu žehnať«, neb »Bože, požegnej.« (Orlová). Odpovědí bývá: »Daž to Pámbu«. »Proto smy šedli, abysmy to žedli.« Kdo přijde k jídlu pozdě, dí jemu: »Kdo neškoro chodi, sam sobě škodi«, nebo »čekamy na tebe levum«.

Do stavení se vítá: »Vitaj Manul, Zefa«.

Z kostela: »Vitam vas z kostěla«. Děkuje se: »Pámbu zaplať.« (Bavorov).

Z pouti: »Vitám tě ze svatej puti.« Odpověď: »Daž to Pambu, vzkazuje vas Panenka Maria Hostynska pozdravovať.«

Protestanté v Orlové se zdraví: »Dej Bože, dobry din.« »Dej Bože, dobry viečor.« »Zustanum s Bogem.« »Byfte s Bogem«, »Byfte se tu s Bogem« »Buďte s Bohem, spijte zdravi.« »S Panem Bohem, spij zdravy.« (při odchodu).

Za půjčku se děkuje: »Pambu zaplať za požčani,« požičani a odpověď: »Zdravi užili.«

Za dar »Pambu zaplať«, dárce připojuje: »A svaty daj ešče.«

Za pozdrav se děku je: »Zdravi vzkazovali, sami zdravi byli.«

Slova potěchy: »Bože vas potěš!«

Přeje se po oddavkách: »Dej vam Bože ščesti« (Bavorov). »Jak se vam vedě?« »Jak už přijdě.«

B) Pověry a zbožné zvyky.

Čarodějnice, meluzina, strašidla.

Vidíš-li na dveřích a oknech chléva cosi takého žlutého, tož věz, že to robí čarodějnice za tím účelem, aby hospodyně málo natloukly másla. (Ze Štěpánkovic.)

Když čarodějnice škodí, že hospodyně nemůže stlouci, má namazať osu od vozu smetankou a jezdiť po dvoře vozem, tu jistě přijde čarodějnice prosit až přestanou, že už nebude škodiť. (Jaktař.)

Proti čarodějnicím, aby nemohly do chléva, vydatný prý jest prostředek: postaviti metlu v koutě »zhůru dnem«, nebo nasypati písku přede dvéře, aby čarodějnice počítáním zrn se zdržela. (Z Chvalkovic.) Ať přikryje masnici šatkou, na níž položí se věnec dotýkaný na Boží Tělo. (Sedliště.)

Chodí-li ženské před svítáním na trávu, tu prý sbírají rosu a mnoho nadojí. (Ze Štěpánkovic.)

V Dobré na sv. Jana Křt. před »sluncem schoda« roby škubají rosnou trávu, krmí jí hned — aby měly od krav veliký užitek.

Kdo má svěcený turánek mající pýří jako majičky, pampelišku a kvetoucí žluto, tomu neuškodí čarodějnice na statku. Podobně kdo zavrtá svěcený klokoč do prahův u chlévů, jest chráněn před čarodějnicemi. (Z Dobré.)

Kráva se nesmí vésti k býkovi po odzvonění svatvečera, sice by *dojila krvavé mléko.* Slyšte o tom zkušenosti z Podvihova:*) »Tatíček dostali krávu hrubě užitečnou; dávala i osm funtů másla za týden. Pásla se celé léto. Jeden ráz pastýřovi na podzim »zajali«, a tak už přihnal neskoro až po svatvečeru. Na neštěstí kráva »volovala«.**) Tatíček ji za ráz vedli k býkovi. Jak přišli

*) Viz můj článek v Č. lidu, r. VI., »Dojení. Tlučení másla ve Slezsku.«
**) Volovala = běhala se.

domů, začaly ji matička dojiť, a nadojily samu krev. Tak dlouho to trvalo — od sv. Michala až do sv. Josefa.

Už si nevěděli rady; tak už pálili tu krev, a i chudobným lidem dávali. Přišel k nám náš soused na radu a pravil tatíčkovi: »víte co, právě pečete chléb, podojte tu krávu a krvavé mléko vlijte do hrnce a budem to vařiť, však ta čarodějnice — mrcha jedna — musí přijíť! Tak to pekli, až se jim hrnec spálil. V té dvéře se otevřely a vešla roba sousedova a spustila: ty čavaro, ty tu čekáš, až ti ta voda sama nakape! Chlap se ulekl, že jeho žena jest tou čarodějnici, a šumnè prosil domácích, aby to nikomu nepovídali.

Naše matička se mu vysmály a pravily: stryku, já nevěřím v žádné čáry, kdyby se vašim malučkým nechtělo pít, to by též vaše roba nepřišla. Nebojte se, nic nepovím!

Když druhý ráz ta kráva volovala, za dne šli s ní k býkovi, ale ještě tři dni spouštěla krev. Protože tatíček potřebovali peněz a v Opavě byl „jermak', tož ji zavedli do města. Soused, co jim radil, byl též na jarmaku a povídal matičce: tuž si tu krávu koupím, co chcete, já vám zaplatím.

Ale, stryku, na co byste měli tu krávu, víte přece, že dojí krev, pravily matička.

Vím to tetko, ale mi se líbí.

Tož ji koupil a přivedl domů. Za tři dni zas byla kráva dobrá a užitečná, zas dala tolik mléka a másla, co před krví, a měli ji ještě šest let. Ten stryk věděl, že když kráva taková vede se za dne k býkovi, že za šest dní na ni čarodějnice nemá moci; můj tatíček, borák jsou již na krchově, o tom neměli zprávy.«

Krávy nedojící možno uzdraviti *čarodějnickým provazem.* Tak uzdravovala je selka z farnosti pusto-polomské. Selka nabyla provazu takto: »Dva študenti chodili prosit po dědinách. Přišli též do jedné selky a sebrali jí provaz — ‚pauzovník'. Ona o tom nevěděla. Študenti vešli do jizby a prosili ji, že aby ten provaz od nich koupila, že mají velkou bídu, že jí bude dobrý na léky, jak bude míť kdo krávy nemocné, a nebudou moci dojiť.

Tož dobře. Selka nepoznala, že provaz je její, zaplatila jim pauzovník, a študenti honem odcházeli z dědiny, aby jich nechytili. Za nějaký čas roznemohla se selce kráva, že ani nestanula, ani též nic nežrala. Dívka přijde do jizby a praví: Hospodyň, naše kráva jest nemocná, nic nežere, ani nestane.

Půjdu se tam podívať, pravila hospodyň. Tož šla a vzala provaz s sebou a schovala ho, co by ho žáden neviděl. Ve chlévě nakázala dívce, že má jíť do kuchyně cosi robit; a pak smutně hleděla na krávu a rozmýšlela se, jestli ten provaz uzdraví krávu. To musí býť pravda, neboť jest od študentů, pomyslila si a vytáhla ho, a nech jest to jak chce, šastla jím krávu tři rázy. Kráva vráz stala, žrala, dala plné dva hrotky mléka.

Selka tím provazem mnoho krav uzdravila, i na faře; až jí velebný pán řekl: Tětko, vy musíte ten provaz spáliť, nebo není v něm nic dobrého.

Selka se ulekla, poděkovala velebnému pánu a doma provaz vhodila do pece. Jak hořel, takový smrad z něho šel, že žáden v domě nemohl vydržeti.«

Když jdeš po cestě suché, dej pozor, jak prach letí; jak robí se sloup z toho prachu, to je *meluzina*. Má prý býti škodliva pro člověka, že může až onemocněti. Vidíš-li meluzinu, plivni tři rázy na zem, požehnej se, modli se, nic se ti nestane. (Z Podvihova.)

Jak ráno začnou kokoti zpívať, strašidla umírají.

Lidé.

Když přijde dívka na službu, chytne se v kuchyni za ráz peca, aby dlouho ve statku vydržela. (Kozmice.)

Přijde-li někdo na besedy za uherský měsíc, — chytají se domácí peca. (Jaktař.)

Lépe jest pro čeleď, když nastoupí ráno než večer — toť zlé znamení. (Komárov.)

Komu srůstá obočí nad nosem, ten jistě se sám zabije. (Komárov.)

Jak přijde do stavení žid, má se pometlo postaviti ku dveřím, — aby bylo štěstí. (Jaktař.)

Jak si ustřihne děvucha vlasy před úplňkem měsíce, lépe porostou. (Komárov.)

Kolébá-li se prázdnou kolébkou, dítě v noci nespí. (Chvalikovice.)

Když se svobodné děvuše rozváže zástěra, milenec ji opustí. (Podvihov.)

Na jaře při prvním vyjetí s koňmi má se pacholek políti, aby nebyl ospalý. (Domaslovice.)

Tanec.

Roba jakási neuměla tancovať. Kde se vzal, tu se vzal malý chlopek, a ten jí pravil, že ji naučí tanci. No dobrá. Poručil jí, ať si vezme svořeň od vozu, zavěsí ho sobě nad kolena a tancuje. Za poradu roba

»dala muky, dala krup,
aby svořen dobře tluk.« (Komárov.)

Jídlo, nápoje a léky.

Kdo hodně slané rád jídá — má mnoho sádla. (Z Podvihova.)

Když se dojídá a přijde někdo do stavení, tož nebude dlouho živ. (Z Malé Lhoty.)

Aby mouchy nesedaly na jídlo za žní, položí se dvě stébla trávy křížem pod mísu na roli. (Ze Sedlišť.)

Jak kdo najde chléb, má ho odložiť, ať se po něm nešlape; nebo vzíti kurám a kravám do vody. Když krávy pijí vodu, v níž najitý chléb, nemá nikdo jísti, by ho nějaká nemoc nezastihla. (Z Podvihova.)

Chléb se nemá skrojenou stranou obraceť ku dveřím, bo by požehnání z domu uteklo. (Z Chvalikovic.)

Kdo jídá skrojky, děvuchy se na něj smějí. (Z Chvalikovic.)
Ukrojte si chleba do kola, ať jest plná stodola. (Z Chvalikovic.)
Kdo jídává příplanky, nemusí se báti hastrmana. (Z Frýdecka.)
Zdravý nemá koštovať léku od nemocného, bo by lék nic nepomáhal. (Z Kr. Pole.)

Sen.

Jak se sní o jabkách — radosť. Jak se sní o blechách — vyhrá mnoho peněz. Sní-li se o vejcích — klevety hotové. (Z Podv.)
Sní-li se o kalné vodě — nemoc. Sní-li se o knězi — něco zlého. Sní-li se o bílém koni — smrť. Sní-li se o červeném koni — oheň. (Z Frýdecka.)

Smrť.

Jak pes vyje — cítí smrť. (Jaktař.)
Jak vystaví někdo dům — brzy umře. (Komárov.)
Jak uzříš smrtníka (brouka) — do roka umřeš. Když červená kura kokokdá — bude oheň, jak bílá — smrť, jak černá — zloději. (Jaktař.)
Na prvního Aprila — Jidáš se oběsil. (Vlašťovičky.)

Úroda, neúroda, počasí, neštěstí.

Jak jde měsíček na plno, má se síti, urodí se. (Z Kravař.)
Jak jsou »prázdné« dni (není světla), nemají se kobzole (zemáky) sázeti, neurodí se. (Z Kravař).
Je-li hojně chroustů, kobzole se urodí a budou chutny. (Podvihov.)
Pokud nezahřmí, neroste tráva. (Komárov.)
Síti obilí v den, kdy tři rázy vítr se obrací, nebo v hodinu, kdy oběšil se Jidáš, nevydaří se. (Z Benkovic.)

Jak se urodí stoklasa,
to se chasa hopsasa;
jak se urodí kukol,
to ty gazdo kupuj. (Z Domaslovic.)

Když se seje ječmen, to se mají tři zrnka pod jazyk strčiť a nic nemluviť, aby až dozrává, vrabci jeho nežrali. (Z Oldřišova.)
Jak je málo čemek (bobul střemchových), jest málo rži. (Jaktař.)
Jak je moc jařabin, bude moc žita. (Komárov.)
Po vysvěcení »suśika« (humenic) o žních urvou se z první fůry tři klasy: z předu jeden, z prostředka druhý a třetí od zadku. V zahradě se zasadí všechny tři klásky »ležmem« vedle sebe. Jak sejdou, možno ustanoviť, kdy bude nejlépe síť. Nejlépe-li sejde z předku vzatý klas — doporučuje se setba ranní, druhý radí — prostřední setbu, a třetí pozdní. »Take su pak dobre śevy.« (Skalice.)
Jak jest vítr prajz — déšť hotový, jestliže večer červánky se prochází — jistě taký ranní den.
Píje-li slunce večer vodu, nebude deště, pije-li ráno — jistá prška! (Slavkov.)
Když jest Rudenka (hora) v mlze, pršeť bude, je-li ji dobře vidět, bude pěkně.

Jak se v síni kamení potí, to jest na déšť. (Komárov.)
Jak komáři štípou, kury škubou trávu — bude pršeť. (Komárov.)
Když jest v marcu (březnu) mlha, za 100 dní voda vylije. (Z Vávrovic.)
Jak se mračno postaví, pálí se kocanky v peci, aby dým je rozehnal. (Oldřišov.)
Když hřmí, zastrč pometlo nebo hřeblo za dach, pak neuhodí. (Domaslovice.)
Jak první ráz zahřmí, má se kamenem do čela uhodiť, aby hlava nebolela. (Sedliště.)
Jak jest hvězda blízko měsíce, to je na oheň. (Komárov.)
Prší-li nevěstě na svatbu nebo jsou-li na nebi veliká mračna, nebudou dlouho spolu.
Je-li vichor veliký a vyvrátí-li strom, stodolu atd., to se novomanželé brzo rozejdou.

Zvířata.

Když koupenou krávu přivedeš domů, pokrop ji svěcenou vodou, dej jí kousek chleba na pochutu, do prvního nápoje ukápni tři krůpěje svěcené vody, pak bude tlustá a užitečná.
Když se má tele odstaviti, má se k tomu hleděti, aby bylo zdrávo. Má-li veliký pupek nebo nohy hrubé, dlouhý pysk neb veliké oči, to není na odstavení hodlivé. Tele musí byť šikovné jak čtyry krejcary. (Z O. Polomi.)
Jak kráva málo dojí, má se okuřovati svíčkou devět rázů svěcenou. (Vlaštovičky.)
Když mají dobytky červotok, musejí se tříti ovesnou slamou. Mimo to na dva kousky chleba nalije se po třech kapkách škorpijanu, pak se složí na sebe; dále se uvaří černá káva, nalije do ní celidamy s mastnotou a dá se vše užíť dobytku. Na Morávce sbírají před východem slunce na štědrý den »řosu« (lískové jehnědy) a podávají krávám, aby byly užitečny.
Staré kočky bojí se lidé, protože tato, když někdo v chalupě umře, pohryze; někdy dokonce ožere celou tvář. Nejlépe ji zabíti, nebo v měchu zanésti daleko do lesa. (Z Podvihova.)

Ptáci.

Jak se koupí housata nebo kury, mají se jim ve světnici čerstvou vodou nohy umyti, a dáti chleba s mastnotou. Na třetí den teprv propustiti, pak jistě nikam nezabloudí. (Podvihov.)
Do černé kury hrom neuhodí. (Chvalikovice).
Skořepiny z vajec mají se uschovati na hnoji, aby jich kury nežraly, nebo by více »ďobaly«. (Podvihov.)

Živočichové.

Kdo před sv. Jiřím zabije hada, na toho nemají po sv. Jiří hadi moci.
Když uvidíš hada, požehnej se, neuškodí tobě. (Podvihov.)
Had před sv. Jiřím zabitý jest užitečný v rozličných dětských nemocích a růži. (Chvalkovice.)

Zelená žába nemá se zabíjeti; lidé povídají, že též nosí Panenku Marii. (Podvihov.)

Pauk (pavouk) s bílým křížem nemá se hubiti, nebo nosí umučení Páně na sobě. (Podvihov.)

Ostatní pauci mají se hubiti, poněvadž se Panně Marii posmívali, jak přadla a šila pro lidi. Je-li moc chroustů, — bude moc kobzolí. (Podvihov.)

Náčiní, jehla, špendlík, knefel, nůžky.

Když se náčiní myje nebo dlážka, nemá se choditi po jizbě a kroutiti hadrem; stala by se »sváda«. (Kyjovice.)

Spadne-li z nenadání nůž z ruky, a »tykne« špicí do podlahy, lze čekati ten den návštěvu. (Benkovice.)

Postaví-li se nůž a podepře chlebem, aby stál rovno, z které strany zrezaví, stane se škoda na obilí. (Oldřišov.)

Jak nůž spadne a zabodne se, přijde hladný host. (Podvihov.)

Leží-li nůž ostřím na horu, ďábel si brousí jazyk. (Frýdecko.)

Když najde svobodná na cestě jehlu nebo špendlík, tož ji pomluví. To pomluvy vrážejí se až do srdce jako jehla nebo špendlík. (Podvihov.)

Šije-li krejčí šaty a píchne se jehlou, ta osoba, jež v nich choditi bude, paráditi se bude. (Chvalikovice.)

Jak se knefel (knoflík) najde na dvoře — bude v domě ostuda. (Oldřišov.)

Když se drcne do stolu, na němž jsou nožice, kam se ty obrátí, na té straně jest zloděj.

Různé.

Byly dvě svobodné děvuchy, trochu z přátelství. Jak se měla jedna z nich vydávati, ta druhá pravila, že se pomodlí za ni patnáct růženců, aby až odejde z dědiny ku chlapovi, nemusila klevet snášet. (Podvihov.)

Jak se »čká« v pondělí, to mě haní, v úterý — chválí, ve středu — pomlouvají, ve čtvrtek — milují, v pátek — smrť vzpomíná, v sobotu — někdo přijde na besedy, v neděli — dostanu »huby«.*) (Podvihov.)

Na prahu se nemá rubať dřevo, neboť pod ním pokutují duše (Kozmice), nebo musí dřevorubec pokutovati duše. (Podvihov.)

Jak v pecu pišči, to se tam v plameni dušičky trápí. (Komárov.)

Jak pod blachou (v peci) hodně praskne, přijde hosť. (Janovice.)

Jak zvoní umíráčkem nějaké vdané robě, tu sedají jiné na »stupku.«**) Která první na ni sedne, ta dostane vdovce po zemřelé. Totéž platí o mužských. (Benkovice.)

Máslo možno při stloukání přivolati zpěvem:

»Maslo, maslo,
kaj si zašlo?
Do suśeda,
do pivnice,
vrať se do naši masnice.« (Z Oldřišova.)

*) Huby = hubičky
**) »Stupka« na tlučení máku.

»Maslo, maslo,
kaj si zašlo?
Zašlo-li si do suśeda,
hybaj do dom,
bo tě třeba.« (Z Chvalikovic.)

Kdo do zástěry smetá, dostane souchotiny. Jedna roba povídala: »Vždyť jsem též smetala do zástěry, jak jsem byla doma, ale souchot jsem nedostala. Kdo je suchý, ten už nebude tlustý, neboť jest paskudný (mlsný), rád by jedl to, co doma není. (Podvihov.)

Nemají se nikomu nohy obmetati, neboť taký člověk nemá štěstí jíť za křesníčka nebo křesničku. (Podvihov.)

Kdo slámu nebo hnůj za sebou »smyčí«, — brzo umře. (Podvihov.)

Mnoho kretůvek na jaře — mnoho pohřebů. (Chvalikovice.)

Kdo má tolitu modrou — druhému škodí; kdo má tolitu bílou, — ví co dělají komedianti. (Dobrá.)

Najdeś-li ščudlek (jetel) čtyrlistý, budeš míti štěstí na galánky, pětilistý — na děti, šestilistý — budeš velmi šťasten. (Chvalikovice.)

Zašívá-li kdo na sobě oblečený šat, — zašívá si rozum.

C) Přísloví a pořekadla.*)

Gazduje od sta do padesáti.
Nové řešitko visí na hřebíku, staré pod metlou.
Když pizneš kyjem, netřeba palicu.
Co po nohle (náhle), to po ďoble.
Švec v sobotu pije a v nedělu šije.
Po lyžce num dali, a po lopatě vzali.
Paňská služba na zajícu jezdí.
Jaka mać — taka nać.
Na lumpa ani Pámbu nenastarčí.
Bidný ftok, co do svého hnízda dělá; nic lepší pes, kěrý svého pána hryze.
Z čího koňa, prostřed mořa.
Kdo žině vodu na dva mlýny, tomu chybí na jeden.
Ranní deśč a babský plač su jednak stalé a nic víc hodné.
Kaj ty přindeš mezi vrony, musíš kvákat jako uny.
Dělal by se hač, dyly bylo zač.
Myslí se, že mu za uchem svítá.
Ploty poli a pokřivami (kopřivami) hradí. (Marnotratník.)
Nic něplatí, byť kura zlaté vajco sněsla, jako ho zase zjí.
Kaj moc kuchaři, byvo špatná polévka.
Jak se narodíš pod peckem, těžko se dostaneš na ohniště.
U lakomého byvo dycky po obědě.
Jak přivykněš, i viseť budeš.
Pokora nebesa otvirá.
Kaj jest shoda, i dva na šindele se vyspaju.
Lepší sprostá mísa pilná, než šumný talíř — prázdný.

*) Více viz ve »Vlastivědě slezské« I. str. 217—231. Některá přísloví vzal jsem z »Těš. Novin.«

Kdo ráno z postele vyskočí, k bohatství svojimu přikročí.
Dobře, že nědol Pámbu svíni rohy a býkovi rozum.
Zelí je polovičné chování. (Jídlo.)
Doma mo být jak ve škole, ve škole jak v kostele, v kostele jak v ráju; tak má byt v celym kraju.
Dostal se z dešča pod rynu, pod okap.
Jak se žebrák nají, chce v domě i na pána hráť.
Ten stojí o to jako pes o pátu nohu.
Jak su hrušky lebo jabka zralé, samy odpadávaju.
Těžko je koze svěřiť zahradu.
Gořalenka lykytic, kdo ju pije, něma nic.
Koval něch i v zlatě sedí, přece z něho kuzňa hledí.
Dokaď slovo v hubě, něpolí; jak vyjdě, často polí.
Roba při gořolce sedí, kráva bídně hledí.
Dycky muśí byť jeden v rodě, kerý druhé bodě.
Z jakého plota kul, — v takém stuj.
Poď, ja už idu; ty vem něvolu a ja bídu.*)
Darmo mluviť, bo se huba nucuje.
V hospodě radosť, ve stodole žalosť.
Nědycky bývá chléb z jednoho peca dobrý.
Je-li ti luto, kup se jelito.
Koně nejlépe čistiti měchem (ovsa). (Jaktař.)
Krávy nejvíce tlustnou z hrotu a žlabu. (Vávrovice.)
Bocaně,**) (botaně) odnášejí svačinu. (Kylešovice.)
S čím kdo robí, od toho se umaže.
Bude tomu rok, až trefí sv. Ducha v pátek.
Kaj kdo líhá, suśeda tam hledá.
Něchuď, kaj ti netřeba, kaj nevyrobíš chleba.
Tyn má to jisté jako dustamynt na pergameně.
Jaké nabytí, také pozbytí.
Z vody přišlo, do vody pošlo.
Neschodí se hory s horami, ale lude s luďmi.
Něch každý zamete před svým prahym a děprv hleď na suseda.
Ten chce vlka prázdným měchem zabíť.
Jako Kuba Bohovi, tak Bůh Kubovi.
Kdo někuří, kdo něšnupá, to je taký udřiďupa.
Inša krajina, inša manýra. Jiný kraj, jiný obyčaj.
Když jsem byl pacholkem, na mně stála rosa, jak sem se oženil, kapka visí u nosa.

D) Přirovnání.

Hybá se jako vůl na ledě.
Nohy jako brca — hlava jako měřica.
Spraví se po nim, jak podle zvonu na Lysé.

*) Vezmou-li se dva, kteří nic nemají.
**) Bocaně = čápi.

Po tobě se muže řídiť, jak po Galdunských*) zvonech.
Má kuty až po Kravař.
Má ho ráda jako sůl v očách.
Je starý jako Ratibuř.
Zná pust jako pes sobotu.
Rozumi temu jako cap (kozel) zahradě.
Leze jak ȟrumada neščesti.
Beží jak švec do Klimkovic.
Vleze mu vic na baranicu niž na cely oblek.
Chodí jako ledový medvěď.
Chodí jako rozrażená huś.
Hráš jak ponocný z Pilšče (Plšť.)
To trefí též hutný z Jamnice.
Jest to hop z lesa, fuk do lesa. (Nestálý člověk.)
Ty si tak bohatý jak kozel rohatý.
Šikovný jak čtverka.
Cpe se jak mucha do pomyjí.
Temu to pasuje jako svini zvonek.

III. Vesele, křest, křtiny, pohřeb.

A) Vesele.

Slezská děvucha, toužíc dostati se pod karkulu, sbírá květiny milodějné, jimiž se láska budí, jako laskavec, mateřinku, koukol, dobrou mysl, netík, plavuň, polajku, návratníček, šťudlek; též jiných prostředků se chápe, jak podotkli jsme při obyčejích na sv. Ondřeje, štědrý večer, sv. Štěpána a jindy ještě.

Kopajíc zelinky, říká: »Kopu ja tě, ma zelinko, pěti prsty, šestum dlaňum, až se všeci za mnum hoňu.«

Na buzení lásky zvláště dobrá jest prý »mateřinka«,**) jen dlužno z ní uvíti věneček a milému nevědomky někam zastrčiti, pak prý »zažere se do děvuchy jako jazvec***) do země.«

Na neomylnou působnosť mateřinky poukazuje píseň:

»Vila věnky z mateřinky
uvila jich pět,
do šatečky svazala,
za galanem poslala,
ešče se ptať kazala:
budě-li ju chtěť.

Napsala mu též pisemko
na pergamentě:
»ožeň se ty muj Janičku,
ja něbranim tě.«

*) V Koldounech zvonů není.
**) Mateřinka = mateří douška.
***) Jazvec = jezovec.

»Ja se ženiť něbudu,
na tebe čekať budu,
choť bys byla na tisic mil,
za tebum pudu.«

I močené a třené kořínky z višně jsou dobrým lékem v oboru lásky:

»Hrabyňske děvuchy su take pyšne
trhaly kořeňky ze suche višně.
Trhaly, močily, v moždiřu třely,
davaly pacholkum, aby jich chtěli.«

Než přese všechno toto opěvování účinků milodějného kvítí přece mnohé děvče v ně nemá víry, jak potvrzuje na rychlo pro mě složené rýmování děvuchy Podvihovské:

»Když se chceš vdáti,
nětřa ti kopati,
žadných zelinek smýšlati;
můžeš jich v chrámu trhati,
když budeš růžaněc říkati,
můžeš ženicha vyříkati,
od nebeskeho Ženicha dostati,
jest-li chceš věrně jemu sloužiti.
Vždyť jsme slyšeli: zač budem Jej prosiť,
že nám ráčí Jeho ruka uštědřiť.«

Škoda, že nejsou všechny děvuchy tak zbožné mysli jako skladatelka veršů z Podvihova, pak by jistě nechápaly se prostředků pověrčivých na ulovení galánů!

Tak na příklad stříhají mrtvému vlasy, spalují je, potlukou, zamotají do papírku, a když o jarmace nebo odpustu jdou spolu do krčmy, tam tajně vsype milá milenci prášek do nápoje, by se nikdy nerozešli.

Galán ví si též rady, jak přilákati milenku, nemající k němu přílišné náklonnosti: při počastné v hospodě smíchá trochu rumu s vínem nebo pivem a vsype do sklenky nějakého sladkého prášku a volá na zbožňovanou jménem, na příklad: »Maryka, tuž připijem se.« Pak prý láska je stálá jako trám.

Trhajíce květové lístky *krvavníku*, hádají, za koho se dostanou: »Za pána, sedláka, chalupníka, hofera.«

Úsouzen-li jim věštbou komorník (hofer), zarmoutí se na chvíli, však hned se těší: »jak Pán Bůh chce, ať jest kdo chce, jen když se vdám.«

Jestliže kdo děvuchy odmlouvá od vdavek, že se budou míť zle, že je chlap bude bíti, odpovídají: »ať si bije; bude-li tlouci, bude mě *můj* bíť; horší, kdyby mě pral cizí.«

Všechna děvčata nejsou takového mínění, postaví si kolikráte hlavu, a nechtějí ženicha vybraného od tatíčka nebo matičky za nevím co na světě.

Když dostaví se ženich na »obhledy«, vyvádí »hlupoty«, jen aby za něj nemusila jíť. Na příklad spálí jídlo neb nezamete, nepřistrojí se, by o ní ženich nabyl mínění, že jest nepořádná.

Zkušený stryk starosvat věrnou pravdu řekl: »srdce děvuší je chytlavé jako slamňaný dach«.*)

1. *Námluvy.* Zamilovaný galán chodí do stavení nevěstina na »*zálety*«.**)

Po záletech rodiče ženichovi nebo nevěstini vybírají se na »*obhledy*«, obhlídnout si, co nevěsta nebo ženich má. Příští neděli bývají námluvy.

Na Opavsku chodil ženich sám na námluvy, jestliže však nevěsta v jiné dědině bydlila, chodil se ženichem »starosta«.***)

Ženich v domě rozličně začínal rozmluvu, buď přinesl hrotek na prodej, nebo přišel kupovat krávu, malé bravky atd.

Obyčejná otázka bývala, zda-li by rodiče neposlali dcery na službu: »na male myto†) a na dluhe byto.«

Rodiče se na oko vymlouvali a vyzvali ženicha, ať si přijde ve čtvrtek pro »*jiste slovo*«, neb ustanovili jemu na čtvrtek »*jisty rok*«.

K »jistému roku« dostavovali se fojt, písař, svědkové, někdy také ženich. Svědky bývali obyčejně námluvčí, totiž »*starostové*«.

Na Těšínsku v Šenově chodívá ženich s dvěma svědky pro »jisté slovo«. Po vzájemných rozmluvách napíše písař smlouvy.††)

Když snoubenci mají po smluvách, chodívají obyčejně v pátek na »*katesmus*« (Opavsko), či »*nauky*« (Těšínsko).

2. *Zazývání, ptaní.* Jest činiti rozdíl mezi zazýváním na »vesele« po první ohlášce a mezi zazýváním den nebo dva dni před »slubem«.

Obyčejně když snoubenci ponejprv spadli s kazatelny, chodívali (někde jednou, jinde po třikrát) zazývat na vesele, a to ženich »svojinu«,†††) nevěsta též.

Ve farnosti Borovské rodiče obojí strany ustanovili den svatby a koho mají pozvať na svatbu; též »naptali« deset dní před svatbou dva družby, by ustanovené hosty na svatbu ptali.

Družbové tito byli »od strany ptaných buďto v jídle neb na penězích obsloužení. U bohatých sedlákův se tito dva družbové na koních nosili, a kde bylo možná, pro špás s koněm do domu vjechali.«

Na vesele prosilo se takto: »Pochvalen buď Ježiš Kristus! Přišla sem vas prosiť, abystě se za nas něstyděli a nas při našem veseli do chramu Paně doprovodili a s nami se poveselili.«

V Pusté Polomi: »Stryku, tětko, budtě tak dobři a podtě mi na vesele.«

---

*) Dach = střecha.

**) Slovo »zálety« nemá ve Slezsku zlého smyslu.

***) Starosta = starosvat.

†) Myto = plat.

††) Obšírněji popisuji »*Slezskou svatbu*« ve »Slezské Kronice« r. 1894. Spis ten doplnil jsem v »Češích v Pruském Slezsku« III. vydání a nyní ve »Vlasti« rozšířím jej zvláště novými zprávami z Těšínska, a nápěvy, jež mi zapsal společník na cestách p. *Vil. Scheiber.*

†††) Svojina = přízeň.

V neděli před svatbou nebo v pondělí, ba i jednu až dvě hodiny před slubem chodili nebo jezdili družbové po veselnicích. V Porubě kuchařka, v Kyjovicích dvě vzaly na sebe úlohu zvát.

Kyjovské dvě kuchařky v pondělí za soumraku ubírají se ku přední družce. Na dveře zaklepou obyčejným »kyjačkem«. Přední družka přiváže jim na kyje »voňačky«.

V Porubě v úterý před slubem kuchařka s kyjem ozdobeným voničkou po dědině zazývala. Vešedši do světnice, sedla na kyj jako na koně, objela celou jizbu a pak počala svou: »Pochvalen buď Ježiš Kristus! Ludkove němitě mi za zle, že sem do Vašeho staveni stupila, něstupila sem z vule svoji« atd. Za práci svou dostávala obyčejně čtvrť měcha žitné mouky.

Ve Vyškovicích starostové zazývali. Za klobouk zastrčili si voničku, do rukou kyj. Ptal-li se jich kdo, co bude na veselí k jídlu, odpovídali: »Olověný hrách, dubové halečky a čím nás obmyslí.«

V zámožných osadách zvláště u Opavy a na »prajské« na koních družbové objížděli hosty; tento zvyk na příklad v Boboluskách posud se zachovává.

V Jaktaři dva družbové se strany ženichovy a dva s nevěstiny sjeli se na určitém místě, z něhož společně vyjeli zvat.

Koně družbů byli šumně přistrojeni, hřivy měli zapletené a červeným harasem okrášlené, ocasy zakroucené u vrchu přivázány, na hřbetech pyšnily se jim vyšívané šabraky, na šabracích sedla. Před stavením, kam mínili vejíti, vystřelili, pak odevzdavše koně pod ochranu domácím, vkročili do bytu řkouce: »Pochvalen buď Ježiš Kristus! Hej! stryku, tětko! Němitě nam za zle, že smy stupili do přibytku Vašeho, ni z vule naši ani vaši, ale z vule pana ženicha i panny něvěsty, abystě přibytek Vaš opustili, chram Paně spředy navštivili a potom s nami se rozveselili.« Jinde byl konec taký: »Abystě svu lasku k nim naklonili a do chrámu Paně jich doprovodili, a potem jejich manželsku hostinu svymi osobami ozdobili.«

V Kateřinkách zvali takto: Tak Vas prośimy k věnku zelenemu, od věnka zeleneho do chramu Božiho. A Vas stryku za starosvata a synačka za družbu a cerušku za družičku, a při tym s celym dvorem Vašim.«

V Pusté Polomi časně ráno v den svatby přijdou družbové do obydlí nevěstina, majíce při sobě láhev kmínkové, fefrmincové kořalky. Posnídavše, odebírají se ku své družce pro voničku. Pak zvou: Zkazali Vam pan ženich a pani něvěsta pozdraviť, abystě śe něměškali, uvijali, nastrojili, abystě se dali k nim najiť.« Nebo: »Zkazali Vam pan ženich a panna něvěsta dobry den připověděť, abystě se nětižili s nima do chramu Paně cestu važiť. Pochvalen buď Pan Ježiš Kristus!«

Družby ve světnici uctili pivem, rosolkou, rohlíky, chlebem. V Jaktaři po zazývání sjeli se družbové k nevěstě na večeři, kamž i družičky se dostavily.

V Orlové a Šenově na Těšínsku po druhé ohlášce zve nevěsta hosty, nejprve družby, pak družičky atd. Jindy obstarává zvaní ženich. Obtížnější jest zvaní bezprostředně před slubem, kdy nevěsta sama chodí po veselnicích, kteří se jí rozličně vy-

mlouvají, vidouce v tom zvláštní slušnosť a česť, takže zhusta pláčem je nutí súčastniti se veselí.

V Žermanicích na rozhraní českopolském zvou »otcové« (rodiče).

V pondělí před svatbou nevěsta s družkami vila věnky. Při vití uvažovala, že musí opustiti stav svobodný. Stísněnosť umenšovala si zpěvem, při čemž ji přítelkyně doprovázely:

1. Z Vřesiny.

Vě - ne - čku ze - le - ny roz - ma - ry - ja - no - vy
och, jak mě ma hla - vi - čka nad te - bum bo - li! Už tě ně-
bu - du vi - ti až do svo - ji smr - ti, věn - ku ze - le - ny!

2. Z Vřesiny.

Mě - la sem ja ša - te - ček, v každym rožku kvi - te - ček

na pro-středku z rozmar-ja-nu vi-ty vě-ne-ček: ten vě - ne-ček
ze-le-ny, z roz-mar-ja-nu ple-ce-ny, ko-le kra-ja su stře-pet-ky
pě-kny čer-ve-ny, pě-kny čer-ve - ny.

3. Z Plesné.

1. {Ej - hle muj svo-bod-ny sta-ve, s te-bum se smu-
{po-zna-vam též vu-li Pa-ně, že tě o - pu-
2. {Ej, vy me mi-le dru-ži-čky, vij-tě vě - něc
{jej bych sta-vi-la na hla-vu kra-sny, roz- mar-
1. {tně lučim;
{stit mu-šim.
Řiď mne, Bo - že, svum mi-lo-šti jakž-to
2. {ze-le-ny,
{jo-va-ny,
ke - ry sem ja za-cho-va-la že-ni-

1. Pan vše-ckych vě - ci; něch ži - ju v lasce, v svorno-sti,

2. cho - vi mi - le - mu, abych jej mu da - ro - va - la,

1. dej mi sve po - že - hna-ni.

2. chci byt man - žel - ku je - ho.

4. Z okolí St. Hamer.

1. Ta-ji-la sem, ta - ji - la, ta - jić už vic ně-bu-du:

2. Ně-da-le-ko od ce - sty do su - še - da jo pu-jdu:
3. Němom ti co, ce-ru - ško, ně - mom ti jo už co doť;

1. Chystaj, mamko, pe - ři - ny, jo vy - do - vać se bu - du.

2. Chystaj, mamko, pe - ři - ny, jo vy - do - vać se bu - du.
3. něch ti Pam-bu po-že-hno, bu-du ti jo vin - šo - vat.

3. Před veselím. V Jaktaři a Kateřinkách před svatbou stříleli a hráli »ofrej;« nyní roznášejí se koláče. Kolem Opavy v pondělí pozvaní dary jako lampami, sklenicemi, lžicemi, hodinami atd. obmyslují snoubence.

Vyhrávání nevěstám méně jest nyní v obyčeji. Střelba jest na naší straně zakázána, v Prusku dovolena.

Největší námahu »kuchařkám« dají koláče. V neděli, ba již v sobotu zadělávají a pekou. Čtyřhrané i jiné podoby koláče roznášejí se všem známým; zvláště nesmí se zapomenouti na paterky a p. rechtura. Při hostině rozdávají se na »výslužku.«

V některých osadách, jako n. př. ve Vlašťovičkách, Jarkovicích celá dědina podělena bývá koláči, proto není nic divného, že speče se mouky při bohatém veselí 2—3 měchy. Na Opavsku roznáší koláče lid služebný, na Těšínsku před slubem nevěsta a ženich, každý svým »ptaným« hostům. Ve stavení začne: »Nechali Vás mamulka a tatulka pozdraviť, abystě už též nimi nepohrdli a jisto přišli na vesele, a tu Vum poslali kolače skoštovať.« Nevěsta obdrží dárek na penězích. (Malenavice, Žermanice, Šenov.)

Zbožné kuchařky než vsypou mouku do necek, žehnají mouku, řkouce: »Ve jménu Božím ať se podaří," a když napekly, praví: »Ve jménu Božím jsme napekly.«

Na Těšínsku kuchařky pekoucí koláče, babice, buchty, dopalují nevěstu, by hodně cukru sypala, že bude míti sladký život. Hrnců, mis, talířů, nesmí nevěsta vyškrabovati, sice bude pršeti v den svatby, neb dostane »zadudlaného chlapa«.

Ženich v Šenově také se ukáže u kuchařek; přijde a praví: »Bože pomáhej, kuchařky! Přišel jsem Vás navštívit a Vám jazyky občerstvit, aby Vám tak strašně při tom pecu neschly.« (Podává jim vína, piva, kořalky.)

»Dobře ženichu, žes přišel,« odpovídají tyto, »žes též námi jako chudobnými kuchařkami »nepogordil« (nepohrdl), a vinšujeme Ti za občerstvení, aby v tom novém stavě dobře se ti dařilo, jsme přesvědčeny, že nedostaneš chromé, ale bohatou, věrnou, bohabojnou manželku, nebude zuřiva, ale Tě ráda bude míť a nebude za Tebou »tlučkem« házeť.«

Nejvíce se potí kuchařky, jakmile rozbřeskne jitro v den svatební. K »jídlům« se sice chodí po většině ještě také nyní až na večer, ale takový jídelní lístek, jaký jest na slezské svatbě, dá námahy než se v kuchyni provede! Kromě toho přece hned ráno chystají veselníkům snídaní, a to pivnou polévku s koláči, někdy »jaternice«, máslo, homulky a chléb, buchty s medem. Na Frýdecku ještě posílají po slubu kolače do krčmy, aby hosté neměli hladu.

Za starších dob při hostině svatebníci jedli toliko lžicemi, kterýžto obyčej posud v mnohých dědinách se zachovává. Všickni jedli z nejbližší mísy. Pecen chleba ležel na stole, aby si ukrojil každý, jak mnoho chce. Pečinky se donášely na stůl nerozkrájené; rozděliti je přiděleno některému z hostů. Při jídlech podávají jeden druhému nejlepší kousky na znamení lásky. Může-li kdo souseda ošidit, zvláště podáním masa namočeného v omáčce, rád tak pro veselost učiní. (Malenovice.)

Aby čtenář měl pravý pojem, jak na slezské svatbě se hodovalo a hoduje, napíšu jídelní lístky z rozličných osad.

Z Jaktaře u Opavy: 1. Hovězí krupová polévka. 2. Hovězí maso s bílou křenovou omáčkou. 3. Bravové a zelí. 4. Polévka kurová s nudlemi. 5. Omáčka černá s klobásami. 6. Husina a kačice. 7. Krupice. 8. Koláče.

Z Pusté Polomi: 1. Polévka lámanková, u bohatších pohanková. 2. Hovězí maso s bílou omáčkou, jež posypána perníkem a polita máslem. 3. Černá omáčka drščková. 4. Bravová pečeně se zelím nebo slivami. 5. Krupica.

Z Plesné: 1. Zelí s klobásami. 2. Polévka s hrachem. 3. Hovězí maso s křenovou máčkou. 4. Drščky. 5. Černá máčka s plíčkami. 6. Kurová polévka, v ní slepice vařené. 7. Krupice. 8. Koláče.

Z Vyškovic u Bílovce: 1. Polévka masová. 2. Maso s bílou máčkou. 3. Zelí a jitrnice. 4. Černá máčka s masem. 5. Pečinka. 6. Krupice. 7. Koláče.

V Šenově na Těšínsku: 1. Zelí s klobásami. 2. Polévka masová s nudlemi. 3. Maso hovězí s křenem. 4. »Flaky« s máčkou. 5. Polévka kurová. 6. Maso slepičí s máčkou ze smažených sliv. 7. Žlutá kaše. 8. Koláče.

V Domaslovicích: 1. Polévka nudlová. 2. Hovězí maso s okurkami neb s něčím jiným. 3. Tělatina s máčkou. 4. Skopové maso se salátem. 4. Husina se slivkami. 5. Koláče.

V Žermanicích: 1. Polévka nudlová. 2. Hovězí maso s křenem. 3. Pečinka se zelím. 4. Krupička. 5. Koláče.

4. *U ženicha v den svatby.* V úterý ráno u ženicha shromáždí se hosté se strany ženichovy, mezi nimiž první místo zaujímají starosta, starosvatka a první družba.

V Šenově sejdou se družbové u prvního družby, odkud s muzikou odebírají se do bytu ženichova, kdež jest malé snídaní.

Starosta představil ženicha veselníkům takto: »Ctění a poctiví páni hosti! Ctený pan otec a jeho milá manželka se svým milým synem Vás všech uctivě vítají a Vás všeckých prosí, abyste Jim tu laskavost prokázali a za ně se nestyděli, ale jich do chrámu Páně doprovodili a potomně do příbytku jejich se najíti dali. Ty pak, milý synáčku, jsi za vše svým drahým rodičům povinen za jejich starosti se odsloužiti. Dnes staneš se mužem, ale synem býti nepřestávej. Cti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi. Dříve než odejdeš do chrámu Páně, popros milých rodičů za požehnání.« Po této promluvě klekne ženich na bílý, uprostřed světnice prostřený šátek, děkuje rodičům za všecko a odprošuje třikráte: »Prošim Vas tatičku (matičko), pro Pana Boha, pro pět ran Krista Pana, pro matku Boži, pro všecky svate, odpustě mi, co sem Vas rozhněval.« Napřed otec, pak matka přistupujíce, kropí jej svěcenou vodou řkouce: »Požehnej Tebe Pambu všemohuci, aby se Tobě na tem světě dobře vedlo. Ve jmenu Otce i Syna i Ducha sv. Amen.

Jinde*): Zenichův starosta: »Diś došeł syn vaš uřoudzonego Bogem cilu, bo jest pověděno v Pismě svatym, že muši opuśtić člověk oitca i matkem a přiłučić śe žoně, aby byli dva jednym całem. A že vstupi syn vaš v tyn řodny svionzek stavu manželkego, děkujem jo na mějscu jego, najpřod vom, kochano mamulko, co śte go za tyn čas Bogem vykozany pod srdcem nośili a všicki boleśti, kěre śtě za něgo v ruznych utrapeňach přetrvoli. Vom, miły

*) »Český lid« VIII., J. Vluka »Zvyky svatební ve Slezsku«.

oitče, děkujem za vašu oitcovsku laskem a staroší, za vychovani a všicki dobre příklady, co šté mu dovoli. Při tem vos též pytom na méjscu jego, ježe-li byšte mu odpuštili, ješli vos za svoje glupi lota jakimkolvěk zpusobym byl rozgnivol, a též mu oitcovskigo požegnaňa dopřol. Čitomy v pišmé svatym, že funduje oitcovski požednani złote domy na głavach děti — matčino přehledstvo jich ale z gruntu vyvraco.« Ženich po požehnání líbá rodičům nohy, ruce a ústa.

Nejsou-li rodiče na živě, zvolí si ženich, koho chce, by je zastával; obyčejné poručníka.

Zatím co žehnán jest ženich, zpívají družbové za průvodu hudby:

Z Kyjovic:

Ach pro Bo-ha ma - ti-čko, pro Bo-ha vsta - vaj - tě,

ach pro Bo - ha, ma - ti - čko, po - že - hna - ni daj - tě,

po - že - hna - ni daj - tě!

Z Kyjovic:

V Šenově při požehnání otec a matka kladou ruce na hlavu synovu, modlí se obyčejně Otčenáš, a pak žehnají: »Vezmi požehnání rodičů ve jménu Otce, Syna i Ducha sv., abys ho nosil přes živobytí své. Amen.« Zatím hudba hraje píseň z kancionálu:

Král věčný požehnej požehnáním svatým
všecko nám dobré dej chudým i bohatým
račiž nás naplniti svou svatou milostí,
potom k Sobě přijíti do věčné radosti.

*) Nápěvy k těmto písním opatřil mi dp. Jos. Knaibl z P. Polomi.

Požehnání přijdiž na nás všecky,
abychom po skonání vešli v ráj nebeský,
a tam s andělskou říší Boha Otce ctili,
dejž nám to o Ježiši Spasiteli milý. Amen.

V Orlové upozorňuje starosta otce a ženicha na obtížnosti stavu manželského takto: »Můj laskavý příteli, jest to dobře, ale já bych myslil, abyste mu to nejdřív rozmluvili, aby on neskorši (později) nenaříkal, že do stavu manželského vstoupil. Sv. Pavel stav mládenecký nejlépe vychvaluje a svatý Isidor zřetelně vyjadřuje, stav panenský přirovnávaje k slunci, vdovský k měsíci a zdrženlivých a poctivých manželů jenom k hvězdám, tak bych já myslil, aby zůstal v mládenectví.« Starosta však touto svou řečí ničeho nespravil, ženich zůstal na svém, proto vybral se na cestu do příbytku k nevěstě; kdykoliv jest jim jíti kolem kříže, hudba hraje a veselníci zpívají známou píseň:

»Tisíckrát buď pozdravený, ó kříži přesvatý,
milionkrát buď uctěný, tys to lůžko zlatý,
na kterém Kristus Pán, plný smrtelných ran
mou hříšnou duši, skrz svou smrt vyved z pekelných bran.«

5. *U nevěsty.* Když průvod dostal se až před dům nevěstin, zavřeli před ním vrata, někde vpustili je až na dvůr, zatím nevěsta se ukryla, ale tak, aby ženicha ze všech nejdříve uzřela. U vrat stála »vacha« (stráž). Strážce »pomurysaný« měl v ruce štětku a na plužných kolečkách »stupku« (na tlučení máku) — tak vše vypravené, aby to vypadalo jako kanon. Když jemu oznámili, co chtějí, vpustil je za zpropitné na dvůr; ve stavení ticho, jakoby veselí nebylo. Starosta zaklepal třikrát na dveře.

Starosta nevěstin povyšed a rychlo zavřev za sebou, ptal se: »Jaký je to hluk, co tu hledáte?«*)

Ženichův starosta: »První starosto, poníženě žádám, abyste mi a jiným příchozím za zlé neměli, že jsme se do Vašeho příbytku najíti dali. Že jsme přes hory doly chodili, jedné osoby hledali, o kteréž nam dobří lide zprávu dali, že zde v tom příbytku schována býti má, protož bychom ji rádi uhlédli (Kateřinky).

Jiná odpověď z Neplachovic: »Když se starý Tobiáš sestaral, poslal svého syna do světa, aby si nějakou pomocnici hledal. Naleznul ji a šťastně do svého příbytka dovedl. My jsme se též na ten způsob dnešního dne na tak dalekou cestu odebrali, abychom nějakou pomocnici nalezli; tu nám dobří lidé zprávu dali, že v tom příbytku má se zdržovati. Tak, pane starosta, já bych prosil, aby nám byla předvedena.«

Ještě jiná odpověď z Jakubčovic: »Odpusťte, že přicházíme bez opovědi. Stratila se nám bílá holubička, hledáme ji, zaletěla k Vám do dvorečka.«

Nevěstin starosta: »Holubička se Vám stratila? Holubičku hledáte, a s takým hlukem přicházíte? Tu jí jistě nenajdete.«

*) Jiný variant je ve spise »Čechové v Pr. Slezsku«, III. vyd. str. 50—52.

Ženichův starosta: »My víme jisto, že tu je, viděli jsme ji vletěť komínem. Ukažte a vydejte ji nám.«

Nevěstin starosta: Když vy holubičku hledáte, po čem pak ji poznáte?«

Ženichův starosta: »Naše holubička je jak růže červená a má pérka bílá a zelená.«

Nevěstin starosta: »Viděli jsme bílou holubičku, zelenou ratolest v zobáku měla, snad ze dvorečka uletěla, ale takové podivné jsme neviděli! Půjdu se podívat jestli tu je. (Odejde do domu, zavře za sebou dvéře.)

Hudba spustí, starosta se vrací se starosvatou, která je vyšnořena vřetenem a kůželem a předouc vesele se točí k hudbě a zpívá. V Malenovicích postaví přede dveře židli a podá starosta na občerstvení rosolky neb vína, však nikdo nesedne.

Nevěstin starosta se táže: »To-li je ta vaše holubička, co sem přiletěla do dvorečka?«

V Neplachovicích jinak: »Nejmilejší pane starosto, tu jest ta, po které se zháníte, ona ráda dlouho běhá, lože nestýlá, jizby nevymětá, do krčmy ráda chodívá, ba i chlapy ráda libá.«

Ženichův starosta: »Ach, ta to není; naše byla celá bílá, jako májová vonička a měla pérka zelená.«

Přidka (tak nazývá se starosvatka) rozzlobená hodí koudelí a vřetenem: »Pane ženichu, když jsi k nám chodíval, přes ty ploty skákával, a včil mne nechceš?" Chodil jsi k nám dvě leta, tři zimy, trhal jsi cejchy, peřiny, a včil mne nechceš?«

Starosta ženichův se táže: »Jaké pak cejchy? Já o žádných nevím. Co pak se ti zazdálo?«

Přidka: Jaké byly? Také byli: Jedny vaperové, druhé papírové, třetí kvakové a čtvrté — čtvrté —«

Ženichův starosta: »No, ty čtvrté?«

Přidka: »No, těch nebylo.« Odběhne.

V Kateřinkách nevěstin starosta předváděl přidku řka: »Pane starosta! Já jsem podle možnosti se vynasnažil, abych Vám Vaši žádost vyplniti mohl, co se mi také poštěstilo, že jsem tuto chudobnou, ale pracovitou osobu vynašel, která by se pro její pracovitost snad tomu mladému ženichu nejlepší hodila za nevěstu. To byste snad lepší a pracovitější ve světě nebyl v stavu vynajíti, nebo ačkoli není tak jak sluší za nevěstu přistrojena, ale taková pracovitá osoba časem zapomíná na jídlo a pití i spánek, a jak přísloví zní, »že se pěkne misky nenaji, kdy na ni nic něni«, tak já doufám, že se s touto spokojíte a jiné žádati nebudete.«

Ženichův starosta není spokojen, proto nevěstin přivádí jinou, řečně: »Nejmilejší pane starosta! Že mi tou pohrdáte, předvádím vám jinou. Když na mě přijde, já jsem s touto velmi spokojen. Hubičku má švarnou, očička milé, v šatek ozdobena, myslil bych, že by mohla býť každému hodlivá.«

Předvedená přední družka ptá se: »Já jsem to, pane ženich?«

Starosta: »Také s Tebou nic nemáme, ani Tebe nehledáme.«

Družka: »Také mne neznáte? To je pěkné. Však se podíváte.

Pane ženich, když jsi k nám chodíval, po zahradě jsi mne vodíval, hrušky,*jablka a ořechy jsi trhal, do fortušku mi je dával, a že mne rád máš, jsi říkával. Jestli nechcete věřiť, můžete si je změřiť. Tu je máte!« (Při tom vysype z klína hrušky a jablka na zem k nohám ženichovým, řkouc dále:) »Já ti o to ovoce nestojím, já ti ho pod nohy hodím.«

V Jaktaři řečnila družka takto: »Vítám Vás, přátelé, na to moje vesele, a Tebe obzvlášť pane ženich! S velikou radostí jsem na Tebe čekala, od velké radosti ani nesnídala. Pane ženich, co to nového, že tu tolik lidu shromážděného? Snad již přišel čas k oltáři jíti, ruce spojiti, lásku vyjeviti a Tebe si vzíti? Pane ženich, než ranní dennice vzešla, já jsem do zahrady vešla, kvítka tam trhala, věnec z nich uvila, bych se Tobě, drahý ženichu, zalíbila.

Starosta: »Nevěsta býva smutná, neveselá, Ty však jsi hrubě rozpustilá? zde máš peníze a jdi.«

Družka: »Podívejte se, milí přátelé, na ty štědré darovatele! Co s tím mám dělat, nejlíp dětem rozdať.« Jinde: »Já o Vaši záplatu nestojím, jenom pana ženicha volím. Pane ženich, chodils k nám přes ulice, přes ty naše vinice, aby o tom nevěděli naši rodiče. Nevěděla jsem o tom sama jediná, věděla o tom celá dědina. Snad si myslíš, že už nevím, jak jsme spolu sedávali v komůrce na stolečku, a jídali sladké věci při měsíčku, jestli mi nechceš věřiti — to Tě má přesvědčiti. (Vhodí mu bumbíky před nohy.) Tu jich máš.«

Starosta: »Nedělej nám hanby, kdo ví, kdes toho nasbírala, abys nás pohněvala.«

Družka: »Pravda Vás hněvá? Víš, pane ženich, jak jsme spolu seděli na latě, byls tehda v modrém kabátě, dávals mi víno ve šklence a chtěls jedno kvítko z mojeho věnce. Včil se Ti už nelíbím? Ale já ani o Tvoje víno nestojím, já ti je pod nohy hodím.« (Vezme z klína láhev a vrhne ji ženichovi pod nohy, řkouc:) »Nestojíš Ty o mne, nestojím já o Tebe. Pane ženich, to jsem nemyslila, že tak tvrdé srdce máš, že v tu poslední hodinu si budeš hledati nevěstu jinu. Ale já vidím, že nemůžem se domluviti, tak se musíme rozloučiti. Já se od Tebe odebírám a jinou nevěstu posílám. Vinšuji Ti mnoho štěstí, málo chleba, mnoho dětí.«

Jiná řeč přední družky, jež má tvář zaobalenou bílým šátkem, v Pusté Polomi: »Vítám Tě, pane ženichu milý! Přešel jsi všecky krajiny, přešel jsi celou krajinu slezskou, hledal jsi pannu hezkou. Žádná se Ti nelíbila, každá jaksi chybná byla. Ta jedna měla trochu křivé nohy, ale to byl drak dosť šikovný, druhá měla trochu velké zuby, to že prý je žebrák hotový a ta třetí byla bílého těla, to jsi se bál, že by ti robiť nechtěla, ale já, pane ženich šumná jsem, červené líčka mám a ještě se Ti nelíbím?«

Starosta: »My s Tebou nic nemáme, ani Tebe nehledáme.«

Družka: »Tož mě jsi též za blázna vodil, když jsi ke mně do komůrky chodil? Víš, jak sme spolem po zahradě chodívali,

jablka, ořechy sbírávali, víš, jak jsme chodili spolem po jarmarečku, kupoval jsi mi červenou a bílou šněrovačku, abych se ti šněrovala, abych tenká chodívala. (Hodí mu šněrovačku.) Ještě jsi mi nezaplatil, cos mi hlavu pochlupatil, dvanáct pár střevíček a patnáct pár rukaviček, co jsem s Tebou na jarmarečku a při muzice potrhala, tisíce hubiček nadávala. Svědomí Ti bude vyčítať, kolikrát mě byls pokoupať. Lásku poznať po prstýnku, tu ho máš, Ty nevěrníku.« (Jinaké znění:) »Víš, jak jsme sedávali u povětrníka na latě, Tys mi dával prsteneček ve zlatě, já se Tě o něj neprosím, já Ti ho pod nohy hodím.« (Hodí mu slaměný prsten pod nohy.) »Víš, jak chodili jsme po Linderačce a Karlovicích[1]) po tom slavném rynku, tams mi dával vína sklenku, tu ho máš.« (Vhodí sklenici.) Ženich jí nabízí peníze, aby od něho upustila, ona ale praví: »Já mám peněz dosť, u veverky dvě měrky, u lišky dva míšky, u zajíce půl páta tisíce, já mám peněz ne na sta, na tisíce, ale možu jich měřit na vrtle, na měřice, a pan císař má od nich klíče. (Vytýkají jí, že je škaredá atd., poněvadž se šátkem zakrývá, ona se nedá, řkouc:) »Já jsem se na to přikryla, abych se ti nezošklivěla a Tvojím falešným svědkům nezalíbila.« (Znovu jí dává ženich peníze, ona je přijímajíc dí:) »Já odstoupím, ale k oltáři přistoupím.« (Zavolá na muzikanty:) »Páni muzikanti, zahrajte mi kusek, aby si pan ženich nemyslil, že já po něm mám smutek.« (Pak zpívá:)

»Dostala sem grajcareček, dostala,
pravěla sem Pambu zaplať, pravěla.«

Družka odběhne a starosta nevěstin vpouští hosty do světnice řka: »Pojďte, hledejte si sami co chcete.«

Starosta ženichův: »Šlechetní a vzácní páni a paničky, též všeci družbové a družičky, mnoho nám za zlé nemějte, na naši řeč pozor dejte. Jezdili jsme daleko široko, hledali jsme hluboko vysoko, hledali jsme velikého pokladu, ale dobří lidé dali nám tu radu, že má býti v tomto domečku. Že ho hlídají krásné panny i vzácné panice, jak nějaké komornice. Ukažte nám toho pokladu, my ho nežádáme ze žádné chtivosti, ani ze žádné falešnosti, také my tu druhý poklad máme, a ten Vám k Vašemu dáme. Nezdržujte dlouho naši žádosť a rozmnožte všech přítomných radosť.« (Když domluví, otevrou se dvéře, načež starosta nevěstin vystoupiv, častuje předního družbu, řka:) »Vítám Vás milí hosti, že jste přišli ku naší radosti; vím, že jste poklad hledali, ale povězte, co byste zaň dali? Však my jsme se dověděli, že sebou máte krásného ženicha, který pro náš poklad pospíchá. Jemu ho chceme dáti, ať se těší z jeho krásy. My však za to propuštění musíme byť vyplaceni. Až ženicha uhlídáme, jistě že Vám poklad dáme.«

Podle schopností a nadání starostů řečnilo se déle neb kratčeji, za poslední doby velmi zkrátka odbyla se prosba za vpuštění do příbytku a o nevěstu.

[1]) Karlovice jsou dědinka, čítající několik čísel u silnice vedoucí z Bílovce do Opavy, od Bílovce půl hodiny vzdálená. Linderačka jest asi 8 chalup v lese mezi Těžkovicemi a Pustou Polomí, patří do Těžkovic.

Když starosta ženichův poprosil o přístup, nevěstin starosta poslal příchozím láhev vína — »počastnu«. S počastnou však nebyl starosta ženichův spokojen, proto nespokojenost vyjadřoval tímto způsobem: »Pane starosta, my nejsme s touto počastnou spokojeni, ale žádáme tu osobu, kterou před několika dny náš ženich tu zanechal.«

Starosta nevěstin po krátkém vymlouvání otevřel veselníkům, a ti ocitli se ve světnici, kdež ve jménu všech mluvil starosta ženichův: »Šlechetný pane starosta, též páni hosti. Nemějte nám za zlé, že jsme tak smělými byli a do tohoto příbytku přistoupili, neb jsme již dosti cesty vykonali a nikde jsme tohoto pana ženicha — nevěsty neuhlídali. Poněvadž jsme přesvědčeni, že ona zde ve Vaší společnosti má své meškání, tož bych já Vás žádal ve jménu tohoto pana ženicha, byste mu ji ke stavu manželskému vydali.«

Nevěstin starosta vyhledav nevěstu, přiváděl ji řka: »Nejmilejší pane starosta, tak jsem hledal, kde jsem mohl, kde jsem věděl, až jsem na poslední místo přišel, kde od své maličkosti svůj pokojík měla. Tam jsem ji našel všecku smutnou a truchlivou a v pláči postavenou, tuto Maryku Čechovu, nastávající Drozdovu. Nermoutí se ona, nejmilejší pane starosta, nad námi spolu sebranými, ani nad tímto nastávajícím manželem, ale ona se rmoutí a spolu se loučí se svými rodiči, sestrami a upřímně jim děkuje za těžké vychování, a ubírá se z tohoto domova, jak by jak živa zpátkem se navrátiť nesměla, a oddává se již pod moc svému nastávajícímu manželu a opouští všeckých. Tak já vám ji odevzdávám, nejmilejší pane starosta, za dokonalou a náležitou ženskou, rád bych, aby ženich si jí vážil, jakožto své pomocnice, nerád bych slyšel, aby se jí nějaká křivda stala, já jí přislibuji ve všem protivenství nápomocen býti. Se svojí strany vám vinšuju štěstí a zdraví, sv. božské požehnání a po smrti království nebeské. Amen. Podejte sobě pravé ruce a buďte sobě věrni.« (Nevěsta podala pravici ženichovi, a potom všem příchozím s jeho strany.)

Když nevěsta byla s podáváním ruky hotova, starosta její odevzdával ženichovi tři dary na talíři, které Pán Bůh všemohoucí uděliti ráčil, totiž ratolestku, vyšívanou šatečku a věnek zelený. »Tento první dar (Neplachovice) — ta ratolestka zelená nám přináší první radosť a potěšení, jak Noemovi přinášela, když v potopu světa plynul a vypustil holubici, která mu přinesla ratolestku zelenou se stromu olivového na znamení, že se už Pán Bůh smiloval a vody umenšiti ráčil. Tak nejmilejší pane starosta, kdyby tento mladý ženich buď v nějakém neštěstí neb v nějaké starosti postaven byl, tak nech si na tuto dnešní ratolestku vzpomene, tak i on jako Noe potěšen bude. Tak Vám odevzdávám tento první dar.«

V Jaktaři starosta odevzdávaje »trojjakou« ratolesť s bílým kvítkem, řečnil: »Hleď na tuto ratolesť s bílým kvítkem, nermuť nevěstu žádným zbytkem. Z archy Noemovy vypuštěná holubička vrátila se brzo do hnízdečka, vracej se ty domu za cinkání zvonů, nebude pak hádek ve tvém novém domu. Počínej svou práci

ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého, přijde božské požehnaní do příbytku tvého. (Trojí ratolesť značí nejsvětější Trojici.)

Starosta nevěstin v Neplachovicích: »Tento ale druhý dar, totiž ta vyšívaná šatečka, ta nás upamatuje na našich prvních rodičů Adama a Evy, když oni těžce zhřešili a z ráje vyhnání byli, tak si museli v potu tváře chleba dobývati a pot s čela šatečkou stírati, také nás upamatuje na Pana Ježíše zkrvaveného, jemuž sv. Veronika šatečkou pot utřela. Tak kdyby, pane starosta, tento nový ženich a mladá nevěsta v nějaké těžké práci v potu tváře se potili, ať se tím šatečkem utírají. Tak vám odevzdávám tento druhý dar.«

V Jaktaři: Tu máš šáteček, utírej si jím při práci pot, při muzikách, darebnostech, dluhů nerob!«

Starosta nevěstin v Neplachovicích: »Tento ale třetí dar, nejmilejší starosta, ten věnek zelený, když já naň pohlednu, já na něm nevidím žádného počátku ani konce, tak já prosím, pane starosta, Boha všemohoucího, aby mezi tím stavem manželským láska a svornosť nikdy konce neměla. Tak Vám odevzdávám ten věnek zelený za dukáteček červený, a já jako posel vezmu ba i dva. (Ženich vyňal podle zámožnosti dvourýnčák nebo dukát a podal jej starostovi, jenž jej vhodil nevěstě do klína, řka: »Aby toho neubývalo, ale přibývalo.« (Kateřinky.)

V Jaktaři: Pozři na věneček, ten nemá počátku ani konce, též láska Tvá ať jest bez konce.«

V Pusté Polomi ženich dostával hedvábnou šatku a voničku se zelenou stužkou, již připínala nevěsta.

Za požehnání děkuje ženich: »Děkuju Vám rodiče, že Jste mi tu nevěstu tak řádně a poctivě vychovali a mi za ženu dali. Pán Bůh Vám to zaplať.« (Políbí ruce a vstanou.)

Po těchto obřadech bývá malá »počastná«, při níž ve Slavkově u Opavy přední družka přála nevěstě: »Něvěsto drahá, už je tady ta hodina blahá, od dávna vinšovaný čas, když nevěstou státi se máš. Do stavu manželského vstoupíš, milá paní nevěsto, s námi se loučíš. Srdečné jest naše přání, by Ti dal Bůh požehnání. Pán Bůh laskavý ti ho dej, nás vždy v lásce zachovej.«

Co veselníci se bavili, snažila se nevěsta vytratiti, aby mohla pod věnečkem podojiti krávy a kydati hnůj, neboť prý krávy pak hodně dají mléka.

Na Těšínsku u Čechoslovanů s malými odchylkami dály a dějí se podobné obřady u nevěsty.

Starosta ženichův třikráte zaklepe na dvéře obydlí nevěstina. Starosta nevěstin otevře dvéře, veselníci vejdou.

Ženichův starosta počne[2]: »Pochválen buď Ježíš Kristus! Prosím Vás laskavý příteli, abyste nás nechal v tomto domě odpočinouť. Jsme moc z daleka.«

Nevěstin starosta: »Vy Jste vůdcem nebo tlumočem toho lidu, vůdcem jako byl Mojžíš Israelitům nebo Holofernes při městě Bethulii a tlumočem jako Josef egyptský před bratry měl tlumoče, když za nich mluvíte, tak též za nich všeckých práv budete. Možná, že Jste se zmýlili. V jizbě, můj milý tlumoči,

[2]) Jiný variant viz v Česk. lidu, VIII., str. 371.

toho lidu nesměstnáme, to jsem vraz (včil) těžký na to, třeba udělati času nejméně 14 dní.«

Ženichův starosta: »Můj laskavý příteli! My jsme se nezmýlili. Jest mezi námi mládenec, kterému se ve sně ukázal anděl a mu dobře naznačil tu chalupu a numero, do kterého má jíť a svou nastávající manželku hledať.«

Nevěstin starosta: »Jak by tak bylo, půjdu se hospodáře zpytat, jestliže se v jeho domě zdržuje taká osoba a také ho o odpočinek pro vás poprosím.« (Za chvíli přináší bílý chléb s ratolestí rozmaryjanovou, hovoře:) »Tato zelená ratolesť v tom chlebě zastrčená ukazuje Vám též naději, že Jste přišli do toho pravého domu a že Jste našli, co hledáte.« (Příchozí nechtějí se posaditi, až vyřídí své poslání; též starosta nevěstin nechce tak lehko vydati nevěsty, rozličné uváděje námitky:) »Stav manželský uráží srdce rozvážlivých rodičů, jest ten raubíř, který jim odebírá pracovníky na jejich stará léta, když už pracovať nemohou. Sv. Ambrož praví, že z myšlénky stavu manželského opouštějí dítky své rodiče tak jako kuřata slepice. Příčiny toho jsou rozličné, buď že dítky nezkušené už nechtějí žíti chlebem, kterým bez starosti nasyceny byly, aneb jim nechutná chléb, který bez starosti požívaly. Ale jak zkusí, teprv litují, a rády by se povrátili tak jako marnotratný syn do svého otce, ale již nemohou, neboť praví písmo svaté, že stav manželský jest nerozdvojitelný svazek, který nemůže žáden rozervať, jedině smrť. Přes stav manželský zarůstají chodníky i cesty dítek do otcův. A jestliže Jste Vy ten svoditel a odmluvili Jste syna od starého otce, tak jako synové Jakubovi Benjamina, tak jste zarmoutili otce, jako tito Jakuba až do hrobu tmavého.«

(V Orlové ženichův starosta hájí se jak umí, až konečně udolá starostu nevěstina, tak že předvede nevěstu.)

Nevěstin starosta: »Můj laskavý příteli, pane starosto, našel jsem tuto panenku, nepřetiví se, ale já ji přednes' slova, což rodičů její zarmoutila a řekla: »Vidím, že jest v tom vůle Boží.« A dala v ruce mé a uvila věneček zachovalého panenství svého a posílá napřed jako nejvzácnější bohatství manželské ženichovi svému, tak jak poslala Rebeka do domu Isákova napřed stáda ovec a volů, tak já vám to oddávám, toliko sobě spodek (talíř) vymlouvám. Též posílá šatečku, že ona chce býti jeho věrná pomocnice a že chce jemu pot stírať jak on unavený z práce přijde. Ta šatečka má všeliké barvy a kvítko to znamená, že na stav manželský všelijaké kříže a zármutky přicházejí, tak abyste to spolu trpělivě nesli. (Z Orlové: Nyní obrátí se k nevěstě, řka:) »Nevěsto, já tebe oddávám pod vínkem Tvému nastávajícímu manželovi, jako oddával Jezus Kristus nejmilejší matku Janovi.« (Dále mluví k oběma:) »Ale, ženiši nastávající, abyste sobě nemysleli, že do toho stavu manželského jest nějaká radosť a rozkoš vstoupiti, neboť na ten stav přicházejí všelijaké kříže a zármutky z návodů lidských a ďábelských, ale jestliže dobře činiti budete a Pána Boha se báti a lidi v uctivosti míti, tak Vám Pán Bůh žehnati bude.« (Obrátě se k starostovi ženichovu pokračuje:) »Tak můj milý příteli, oddávam ji v ruce Vaše ve jménu nejsvětější trojice, Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha sv. Amen.«

Ve farnosti Borovské nevěstin starosta podal příchozím »štruclu« na talíři, v niž zastrčena rozmarýnová halouzka. Tito se potěší, že halouzka-pérko z holubice. V Pr. Slezsku obdařili hosty buchtou v podobě klíče upečenou. V Malenovicích buchta patří manželce starostově; rozmarýn připne družka na kabát nebo klobouk ženichovi.

Když nevěstin starosta odevzdával šatku a ratolesť na Těšínsku, řečnil takto: »Milí přotěle! Když śe styskoť počalo Noemovi v korabě za potopy śviata vyiť na źemi, vypustil krkavca a chťoł śe jim dozvědět, ježeli už upadło vody. Ale krkavěc věncej nepřiletoł; proto vypustil po 14 dňu golembicem, kěro přileťała a doněsła olivovu ratolešť. Též jo vom diś doneś na znameni ratolešť, co vom iśto zpusobi radośť nad tym, że śe podobno golembica do tego domu navrotila. Svato Veroniko, jak viďoła Krista Pana pod jařmem křiža zpocenego, śéna s glavy šatek a podala go jemu, aby śe utřil. Take něviasta pośila takovy šatek ženichovi, aby śe mog utřiť, jak bydě v potu tvaře pracovať a o ňu pečovať: mo též vyznam tynto šatek utrpnośti žoniny nad manžolem. Vionek, kěry je caly okrongly a žodnygo počontku ani koňca nimo, mo znočiť mezi vama někoņečnu łaskem, kěra vźena počontek a nimo končiť až do śmrti. Tak vom, mily přotělu, oddovom ty dary a prošem, abyśtě zaslali upřimny nějaki dar něviastě. Rotoleśťum něvyrozumivomy nic inego, jako że ona oblubnica N. N. o kěru mě žondatě, Panym Bogem je nařidzona tymuto młoděncovi.«[3])

V Malenovicích, jak nevěsta předvedena, podal jí ženich pravou ruku a otočil se s ní třikrát ve světnici. Pak zasedne celá svatba k snídaní; kdo již posnídal, obejde kolem stola a vyjde ven. Když jest čas jíti do kostela, starosta nevěstin učiniv krátké naučení snoubencům, prosí rodiče za požehnání pro ženicha a nevěstu.

»Též ale ještě než odejdeme do chrámu Páně, jest naše povinnosť, když člověk chce nějakou svátosť přijmouť, jest povinen se svojimi příbuznými se smířiti, jakož čítám v Písmě sv.: Chceš obětovati dar svůj na oltáři, rozpomenul jsi se, že má bratr Tvůj něco proti Tobě, nech tu daru před oltářem a jdi smiř se s bratrem svým a potom přijď obětovat dar svůj. Tak jest této nevěsty povinnosť. Ale vidím, že to pro zármutek srdce nemůže, tak já za ni Vás, milí rodičové prosím, skrze Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha svatého, přes pět ran Krista Pána, přes bolestnou Panenku Marii a všecky svaté prosím, všecky sousedy a kamarády a kamarádky za odpuštění. (Přítomní odpovídají: Odpouštíme.) — Vás milí rodiče, prosím ještě, abyste jim otcovské a mateřské požehnání udělili.

Rodiče, položivše ruce křížmo na hlavu ženichovu, pak nevěstinu žehnají (nejprv otec): »Mé dítě! Požehnej tobě všemohoucí Bůh z rosy nebeské a z tučnosti zemské ve jménu nejsvětější Trojice. Žehnej tobě Bůh Otec, Syn a Duch sv. Amen.

Když nevěsta odchází do kostela, béře kříž, jenž v chrámu se posvětí, téhož užívá se pak v rodině při zaopatřování.

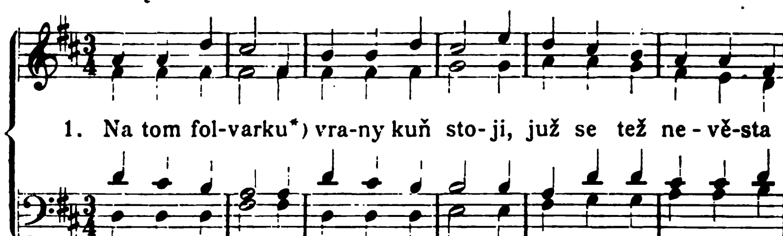
* * *

[3]) Vzato z »Česk. lidu« VIII. str. 373.

6. *Cesta do kostela, v kostele a zpátky.* Za zvuků hudby ubírá se průvod do chrámu Páně. Ženich ohlížeje se na příbytek nevěstin, loučí se s ním:

S Panembogem, s Panembogem tomu domu,
neublížil sem žadnemu.
S Panembogem okenečko,
kde stavalo me srdečko.
S Panembogem tyto vrata,
kaj nas puščal naš pantata.

Z Morávky.

2. Ku slubu jela, hrozně plakala,
[: se svoji hlavičky bandle trhala. :]

3. Ej, bandle, bandle, co ste zelene
[: a moje očička su zakalene. :]

4. Ku slubu jela, hrozně plakala;
[: ůn ku ni cup, cup, cup, ona se smala. :]

5. O, jak jest těžky ten kameň mlynsky,
[: a ešče jest těžši ten stav manželsky. :]

---

1. Děvečka jela do Bohumina,
[: syneček za ni s kvartečku vina. :]

2. Děvečko vrať se, napi se vinka,
[: budeš červena jako malinka. :]

3. Ja se něvratim, bo mam daleko,
[: ta ma cestečka ta jest široko. :]

*) Folvark = dvůr knížecí u Raškovic.

Píseň »Děvečka jela...« zpívají bezprostředně po předcházející týmž nápěvem, jakoby k oné patřila.

V Šenově a okolí veselníci zpívají píseň všeobecně známou za průvodu hudby:

Buď pozdravený, anděli slavný,
jenž k ostříhání mně jsi poslaný,
od Boha mocného,
byls mi přítomen
jak jsem narozen,
až do dne dnešního.

(Píseň má 14 slok.)

Starosvatka se strany nevěstiny má na starosti vzíti do kostela svatební »věnky«. (Malenovice, P. Polom.)

Při svatebním průvodu zachovávala se jistá pravidla. V Jaktaři přímo za hudbou ubíral se přední družba ženichův s nevěstou a za nimi ženich s přední družičkou nevěstinou, pak družbové s družičkami, starostové a starosvatky dle hodnosti.

Týž pořádek také se zachovává na Frýdecku.

V Pusté Polomi řídili se tímto pořádkem: Před muzikou kráčeli družbové, za muzikanty dva družbové ženichovi vzali nevěstu do prostřed, ihned za nimi přední družka nevěstina a ještě jedna obklopily ženicha, na konec ostatní družbové, družičky, starosvatky, starostové a dítky. Veselníci kráčeli vedle sebe nezavěšeni.

Byl-li chrám obemknut hřbitovem, rozcházívali se svatebčané na hroby svých milých, aby jim věnovali zbožný Otčenáš, aby také z radovánek jejich jakýsi prospěch měli.

V kostele dávají buď »velebný pán farář« nebo »velebný paterek« (někde »pán velebný«, »starý pán«, »mladý pán«, »*slub*«, který »*berou*« snoubenci.

Před oltářem družba odevzdal nevěstu ženichovi.

Snoubenci stojí nebo klečí vedle sebe těsně, ženich na pravé, nevěsta na levé straně, sice kdyby mezera mezi nimi byla, mezera by byla i v lásce.

V Pusté Polomi u oltáře starosvatka položí ženichovi a nevěstě na hlavu malé, rozmaryjanové vínky; když kněz přijde při obřadech až k výkonu světiti prstenky, místo těchto světí sňaté s hlav věnečky, pak pokládá je snoubencům na hlavu, řka: »Přijměte vínek věrnosti a buďte sobě věrni.« Podobný obyčej pozorovati jinde na př. ve Slavkově u Opavy.

Je-li ženich vdovcem, neb nevěsta vdovou, světí se také vínky, ale podávají se novomanželům do pravé ruky.

V Jaktaři přední družba ženichův ozdobuje vínkem jen hlavu ženichovu, nevěsta bere vínek ihned doma; po slubě sdělává družba vínek zase, v Pusté Polomi starosvatka.

Posvěcené vínky uschovávají se doma do truhel jako zvláštní památka. Často ukrývají se v malých míšcích. »Padlým« nevěstám vínek se nekropí, k oddavkám chodí v šátcích.

Kdyby při obřadech družka nebo starosvatky uchytily ženichovi vínek, přišlo by jej družbám při hostině vykupovati.

Podaří-li se některé družičce zrovna po slubě dotknouti se nevěstiných šatů, do roka prý se na jisto vydá.

Ženichovi zase jest dáti pozor, aby mu nevěsta nepřiklekla šosu, sice by byl pod pantoflem.

Po slubě na Frýdecku, méně na Opavsku chodí nevěsta s přední družičkou na »úvod;« za ní kráčejí družičky a starosvatky.

Přední družba ženichův podal nevěstě rozžatou svíci, obtočenou rozmaryjanovým nebo myrtovým věnečkem, však bylo se družbovi míti na pozoru, by svíce neshasla, sice by upadl v podezření, že není »poctivý«.

Vdově a nevěstě nezachovalé svíce hořící se nepodává.

Z chrámu Páně kráčejí první ženich s nevěstou, přední družba s přední družičkou, atd.

V okolí Lysé Hory ženich po východu z kostela políbí a uvítá rodiče nevěstiny; nemohou-li do kostela, tož v domě, za uvítání dostane peníz na památku.

Ke slubu chodívali snoubenci lačni, tento zvyk zachovává se ještě v některých dědinách.

Kdo z manželů po oddavkách první promluví, ten prý v manželství bude povolnějším.

Na Opavsku cesta z kostela, na českém Těšínsku cesta do kostela spojena byla s velikými překážkami, poněvadž svatbu »*zatahovali*«, *zašraňkovali*«, a to někde jednou, jinde vícekráte. Šli-li svatebníci pěšky, zatahovali provazy, jeli-li, řetězy okrášlenými; v Porubě, v Malenovicích žerděmi, z nichž vystavěli »šraňk«, u něhož stál stůl, na něm mísa s popelem a sklenice s vodou. Do popela házely se dary.

Chlapi, kteří zatahovali, do rozličných maškar se oblekli, hrachovinou ovinovali, kožichy obraceli, tváře počernili, po bocích visely jim šavle, někteří z flint stříleli atd.

Náčelník zatahujících četl »oznámení«: »Naše slavné, poctivé právo plnou moc nám dnes dalo, abychom tou cestou nepouštěli ani přejeť nenechali. Jestli ale něco chcete dáti, můžete se dále bráti.«

Na Opavsku vyplácel veselku sám ženich, na Těšínsku každý z veselníků něčím přispěje. Dostavše na »*propitnou*«, ubírají se do krčmy se posilnit. Nevěsta, družky starosvatky zatím běží se přesvleknouti.

V Šenově přední družba nevěstu bere k tanci zvanému »vyvodzaný«, k němuž hudba hraje píseň podle nápěvu: »Vím jeden pěkný zámek«, aneb »V borovém na skále háji«: »Přerozkošný stav manželský, který Bůh v ráji štípil a pak v Káni Galilejské Pán Ježíš jej posvětil, když byl na svatbě s svou matkou první zázrak učinil, když při vína nedostatku vodu ve víno proměnil.«

Aneb:

»Mesiáš přišel na svět pravdivý,
a prorok vzácný s velikými divy.
Mezi jinými zázraky,
dělal z vody víno tak — v Káni Galilejské.
Veselí velké v Káni spraveno,
Pána Ježíše na ně proseno:
i též učedlníky jeho,
by poznali Pána svého — v Káni Galilejské«*)
Atd. Atd.

Za tohoto zpěvu přední družba bere do tance všechny družky a přivádí každou k jejímu mládenci i starosvatky poctí tanečkem a odevzdá starosvatům, aby všichni svatebčané prvního tance užili.

Přichozí nevěstu slavně uvádějí do tančírny.

V Orlové starosta se strany nevěstiny přednáší buď v krčmě nebo až doma přišlým novomanželům blahopřání: »Milí, noví snoubenci, já Vám vinšuji se všemi přítomnými ve jménu zakladatele stavu manželského t. j. Boha všemohoucího, aby toto manželství bylo započaté dnešního dne z vůle Boží, jakož bylo sv. Josefa s Marií, aneb z vůle Boží, když na suchém prutě vykvetla lilie; jakož bylo manželství Joachyma a Anny. Pamatujte si, byste příklad jejich života t. j. přikázání Boží plnili, neboť víte dobře, že každá neposlušnost bývá kárána tak na zemi, jakož každý hřích táhne za sebou trest, nebo praví písmo sv., že největší neštěstí na člověka na světě jest hřích, od Adama na nás »zaprovazený«. Též praví písmo sv., žeť největší trest jest na světě jak Bůh člověka člověkem skáře, t. j. nesvorností manželskou, neboť z nesvornosti všelijaké obtíže a kříže přichodí. Také si pamatujte, abyste příkladu Adama a Evy nenásledovali, ale abyste se Boha báli, s fariseusem a boháčem život neprováděli, ale s publikánem a Lazarem v pokoře a trpělivosti jeden druhého snášeli, rodiče své milovali. Když tak činiť budete, tak Vám dá Bůh štěstí ve Vašem stavu manželském a po smrti radosť věčnou, co Vám i sobě vinšujem. Amen.«

V Malenovicích ukončují první tanec rychlým tempem, zpívajíce:

»Už se všichni poženili, já se také ožením,
vezmu sobě švarné děvče, o kterém ještě nevím.«

Při tom všichni dupají nohama, jako by chtěli hospodu sbořiti.

Po třetí hodině, nebo k večeru pošle se schválný posel z domu nevěstina pro veselníky, by se vybrali ku svatební hostině trvající do 8—9 hod.

Když přichází průvod svatební do domu nevěstina zpívají:

*) Píseň má 15 slok, které se všeckny vyzpívají. Vytisknuta též u Škarnicla r. 1882.

1. »Pochválen buď Ježíš Kristus milé kuchařky,
jestli jste nám nav̆ařili dobré polévky?
Dejte nám ji koštovat, bude-li nám šmakovat,
potom sobě dáme ještě více hotovat.«

(Malenovice.)

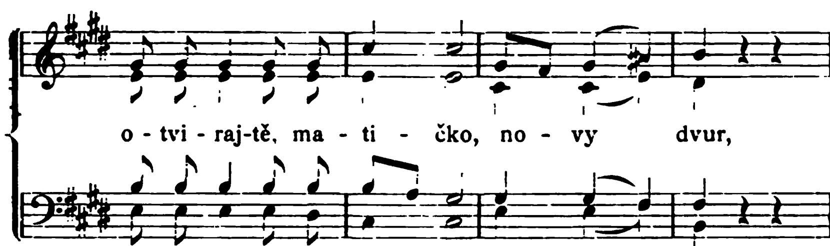
Z Plesné.

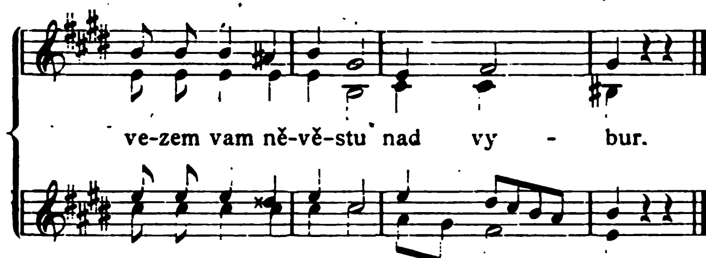
1. Chy-staj-tě,*) ma - ti - čko, lež - ky, ta-le - ře,
chy-staj-tě, ma - ti - čko, le - žky, ta - le - ře,
bo už vam ně - vě - sta do dve-ři le - ze.

2. O - tvi - raj - tě, ma - ti - čko, no - vy dvur,

* * *

*) Srovnej v Bartošových písních na str. 243.

Jiná:

Chystajtě misky taleře,
bo už je něvěsta na dvoře.
Dělajtě honem z obědem,
bo už je něvěsta za stolem.

Jiná:

Pochvalen buď Ježíš Kristus!
[Už k vám jdu.
Jestli nás tu rádi máte opravdu;
jestli nás tu chcete mět,
tak nám dejte píť a jesť
[opravdu.

(Dobrá.)

Otec a matka vyjdou a uvedou svatbu.

Vc světnici kropí novomanžely matka nevěstina svěcenou vodou, bv »zlý« do nich neměl moci, potom praví: »Vitam Vas všeckych z chramu Paně, požehnej Vas Pambu a nejsvětějši Trojice. Ve jmenu Otce i Syna i Ducha sv. Amen.«

7. *Při svatební hostině.* Na Opavsku k *»jídlům«*, na Těšínsku k *»velkému obiodu«* (Domaslovice), za »stoly« (Malenovice) scházívají se, jak zmíněno k večeru.

Když družba polévku na stůl přinesl, oslovil hosty: »Prosím vás poctiví páni hosté, že mi za zlé míti nebudete, když za tento dáreček poděkuju předně Pánu Bohu, pak panu hospodáři a hospodyni, kteří nám tento dárek připravili. O Bože, rač ho ještě požehnati na stole — těchto svatebních hostů, aby z něho všichni nasyceni byli. Proto, když začínám nosiť, prosím, abyste se pomodlili. (Kateřinky.)

Veselníci ochotně přání vyhověli a hlasitě se modlili: »Požehnej nám Pane ty dary, které budeme bráti a přijímati skrze Tvou štědrosť. Amen. Otčenáš a Zdrávas.« Jinde: »Požehnání z Tebe Otce doufáme, Pane, Ty nám dáš pokrm v čas, všem štědrou ruku otvíráš, naplň každého životem a požehnáním. Amen. Otče náš a Zdrávas.«

Též zpívali: Ze Skalice.

Ště-stí, zdra-ví, po-koj sva - tý staň se v tom-to
i též všem hostům ve-spo - lek se - dí - cím při

do-mu,
sto - lu.
Po-že-hnej nám Bůh O-tec sám po - kr - mův i

ná - po-jů, nám se - dí - cím při sto-lu!

Někde před polévkou (v Kobeřicích) donáší některá z kuchyně chléb a sůl, řkouc: »Panove a pani, jak stě tu všeci zebrani! Vĕmtě si chleba se solum, abystě ‚metala'*) zahnali a na jinšo se nespuščali.«

Družbové a družičky mají svůj stůl, za nímž na prvém místě sedí nevěsta a ženich. Na pravo od nich umístí velebného pána a někde (Borová) starostu svatby,a na levou rodiče ženichovy.

*) Metal = laskominy.

Starší hosté i muzikanti mají zvláštní stoly. Až se hodovníci trochu občerstvili, jmou se škádliti zpěvem novomanžely:

Šla do komory plakala,
tam zeleny věnek
a zlaty prstenek
skladala.

Hraj mně muziko vesele,
dokad mam prstenek
a zeleny věnek
na hlavě.

A jak věnek pozbudu,
smutku a žalosti
nabudu.

* * *

Ach Bože, muj Bože, co sem udělal,
že sem svobodneho stavu zaněchal.

Červene ružičky, vesele muzičky,
ach Bože, muj Bože, co sem udělal.

Hrala's mi muzičko k moji lutośti,
protože sem něměl žadnej staróśti,
ale včil je jina, už se muśim staraf,
a včil mi muzičko přestaněš hravat.

Z Prostřední Suché.

1. Ach, mo-ja dě-vu-cho, bi-la ru - že,
ach, mo-ja dě-vu-cho, bi-la ru - že,
ně-by-lo ti tře-ba, ně-by-lo ti tře-ba ješče mu - že.

2. Było sobě chodiť ve vjunečku,
a popijať sobě a popijať sobě, gořolečku.

3. Již ech se napila, již ji mum dosť,
děnkujem ti, miły, synečku rozmiły, za upřimnosť.

4. Ach mugłas mi ješčě nědinkovať,
mugli my se ješče, černeočko děvče, pomilovať.

5. A což num je z tego miłovanio,
kedy se num łudě, kedy se num ludě vzuňśť nědajum.

6. Ach moja mamułko, jak jo umrym,
ach moja mamułko, to mi dejtě:
košilinke bjolum, truvełke dembovu to mi dejtě!

7. A na tej truvełce napisejtě,
To byl mładeneček, tych Suskych*) diveček kochaneček.

Na Opavsku před hostinou, zřídka po ní, na Těšínsku po »obiodě« vybírali na »kolébku« a »čepec». Nyní vybírají na »bily viněc«. Na Opavsku sbírati na kolébku bylo úlohou předního družby, na těšínském Slezsku připadá starostovi.

a) Sbírka na kolébku. Družba přinesl si k tomuto důležitému účelu prázdný talíř nebo koláč, na jehož vrchu umístěna byla od cukráře udělaná kolébka s dítětem a postaviv se do prostředku jizby, aby ho všichni viděli, prosil za podporu na kolébku takto: »Milí panicové a páni! Poněvadž Pán Bůh tyto dvě osoby dnešního dne spojiti ráčil, tak já doufám, že v roce neb ve dvou krásného synáčka neb dcerušku očekávať máme. Tak já na místě pana ženicha a paní nevěsty o nějakou pomoc na kolébku a pěkný povijánek prosím, by ta kolíbka ani žlutá ani strakatá nebyla, ale aby zlatý kruh, zlatý povijánek měla, aby sama zpívala, sama kolíbala, nebo pan ženich ohlašuje, že kolébať neumí a učiť se nechce, že raděj nějakou pomoc udělí.« (Z Kateřinek.)

Jiná řeč;

»Páni a přátelé! Když tito zde noví manželé se budou milovati, brzo budou kolébati, a to jak ve dne tak i v noci, tož prosím ku pomoci na kolébku, povijánek, všech přítomných o přídavek. Každá bylinka zroste z malého semínka a když zroste, se rozkládá a svůj užitek vydává. Tak i z manželského stavu, celý svět přijímá slávu, lid se množí, hřích se boří ke cti a slávě Boží. Pan ženich se ohlašuje, že nežby kolíbal, raděj by mlátil, oral, a tak sobě umínil dáť na ni tvrdý tolar.« (Z Kateřinek).

Hosté těmito řečmi vybídnuti, házeli nevěstě peníze, karkule, kaptury, vyšívané šátky a jiné podobné předměty, propovídajíce při tom rozličné žertovné napomenutí, na př.:

»Tu maš, mila nevěsto, aby na věc něspolehala, ale k temu přiraběla,«

»Tu maš nevěsto, abys ostatňa lehala a přvšá stavala.«

*) Ze Suché.

První družka nevěstina vzavši naskládané dary, vysypala je nevěstě do zástěry a děkovala šlechetným dárcům: »Hej, páni přátelé, děkuji Vám za ty dary, které jste nevěstě naskládali. Ona se Vám chce odsloužiti a když ne Vám tedy Vašim dítkám, když ne Vašim dítkám, tedy Vašim nejbližším příbuzným. Bůh zaplať Vám všem.« (Z Kateřinek.)

Která nevěsta byla od slova, sama děkovala: »Pán Bůh zaplať za ty dary, které Jste mi naskládali, aby Vám nic neubylo a mi požehnané bylo.« (Z Utěchovic.)

Karkul, kapturů při bohatším veselí naházely starosvatky nevěstě 20—30, jednotlivé kusy stály 2 zl. — 5 zlatých stříbra. Karkule tyto zavěsily družičky na lištvu.

b) Vybírání na čepec. Starosta na českém Těšínsku na konec hostiny činil sbírku »na čepec«, aby hodně dostal, žertovně oslovoval »vešelove« neb i zpěvnými veršíky obměkčoval hosty na příklad:

Vážně. Z Vrbice.

Ženichovi;

Hybně.

Přes Porysky pola letěly kačinky, daju mi tež cosky, daju ty naše družinky.«

»A vy sedloku z velkyho gruntu, dajtež mi též na čepeček banknotů s půl funtu.«

»A Vy, přítelu, pěkné mury mate, dyť Vy mi též na čepeček s chutí něco dáte.«

*) Vzato z »Českého lidu«, VIII. str. 374.

»Přeletěl havran, přeletěla vrána, ještě mi též nedala ta nebo ta žena; za tím druhým stolem sami dobře lude, raduju se, že mi od též ještě přibude.« Atd.

Když ukončena byla sbírka nu kolébku, družba přinášeje *první polévku* na stůl, volal: »Různo, různo, rozstupce se: mladí muži k ženám, a dívky ku kravám a pacholci ke koňám, ať mám přístup k těm ctným a šlechetným panám.« (Z Kateřinek.) Aneb:*) »Všickni lidé sedící, jak malí tak velicí na nás pilně pozor dejte a vůli nám udelejte, bychom mohli k stolům přistoupiti, ochotně Vám všem sloužiti, pánům hostům k potěšení a srdcí všech k obveselení.«

K masu pobízel: »Něčekajtě pobidky, bo to něbudě dycky.« Kromě obsluhy družba krájel husy, kachny atd. a to nejprv odkrojil nohy, aby neutekly, křídla, aby neuletěly, hlavu, aby nezpívala. Po hovězím mase se připíjelo.

c) Přípitky. Přípitky na slezské svatbě zasluhují před jinými odpovídáními a řečmi zvláštní pozornosti pro svou ustálenější a pečlivější formu a pro satyru a humor z nich vyšlehující a prozrazující prostou, veselou mysl.

Přípitky řídili se dle jistých pravidel, komu bylo připito, ten musil vhodně odpověděti. Posud se ještě připijí v mnohých horských dědinách a na »prajské«, tak že studánka těchto vtipných a žertovných veršování nevyschla, nýbrž jest živa.

Co se týče připíjení o »věnec«, jež konalo se na pobavení a oslavu družiček, podotýkáme, že nejsou všechna původní, nýbrž mnohá naučená z Vavákových »Smluv aneb chvalitebných řečí«, což ostatně na prvý pohled poznati. S nci a děvuchy hned v mládí učili se na pastvě těmto veršováním, některá stařenka až posud všech šesnáctero »Odpovídání panen drůžiček mládencům neb družbovi, z kterých dle vlastní libosti jedna každá, buď to neb ono sobě vyvoliti může«, jak je Vavák má na str. 73—79 z paměti dovede odříkati, jak jsme se přesvědčili.

Nejprve připíjel první družba přední družiččei po nich ostatní.

Dalo to lámání hlavy před veselím a po veselí pěkně připiti. Kdo znal dobře připíjeti, platil za moudřejšího.

Pominu 53. přípitků, jež uvádím ve své »Slezské svatbě« na str. 56—65, místo nich uvedu několik nově nasbíraných:

1. Přípijam jim, velebny paterku, přes varhany,
že mivaju šumne kazani.«
(Z Kateřinek.)

2. »Připijam jim, velebny paterku, přes maz,
že se něstyděli přijiť do nas.«
[Z Utěchovic.)

3. »Připijam vam, pani něvěsto, na zdravi,
abystě šťastně žili až do skonani.«
(Z Kateřinek.)

*) Viz Vavákových »Smluv« str. 37.

4. Připijam vam, pane ženichu a něvěsto, přes podušku,
abystě měli do roka děvušku.«
(Z Komárova.)

5. »Připijam vam, pani družičko, přes dvě jabka,
bystě tu něseděla jako čapka.«
(Z Kyjovic.)

6. Připijam vam, pani družičko, přes modru fijalku,
bystě zustala do rana věrnum panenkum.«
(Z Hlubotce.)

7. »Připijam vam, panny družičky přes dva kolky,
dybych věděl, kde su vaše domky,
šel bych vašim rodičum povědět, že tady śeditě jako volky.«
(Z Kateřinek.)

8. »Připijam vam stryku, přes joch role,
abystě do rana dostal vole.«
(Z Plesné.)

9. »Připijam vam družičko, přes vrtel žita,
až se každa sveho galana chyta.«
(Z Jaktaře.)

10. »Připijam vam přes zelenu zahradu,
abystě měl zažirky velku hromadu.«
(Z Kateřinek.)

11. Připijam vam přes slaminku hrachu,
bystě něměli o mě strachu.«
(Z Malé Lhoty.)

12. Připijam vam přes lipu vysoku,
bystě se mnum tančil divoku.«
(Z Kateřinek.)

13. Připijam ti nevěsto přes zlatu ležku,
bys doma rozbijela kde jaku flašku.«
(Z Vlaštoviček.)

d) Prodávání koně. Po přípitcích pokračovali veselníci v jídlech. Dokud ještě seděli u tabule, našli si družbové obratného synka a tomu uložili, by pod stolem nevěstě vzal střevík. Podařil-li se synkovi kousek, družbové okrášlený střevíček prodávali jako koně.

Družba obrácený k družičkám řečnil: »Šlechetné panny družičky, vy jste zarmoucené dycky, my víme, proč se tak stalo, divíme se tomu málo, ať váš zlatý dukáteček vyplatí nevěstě střevíček. Vyplaťte si svou nevěstu, včil zarmoucenou všecku, jenom z čerstva a s radostí, každá ať ruku do kapsy zapustí, pak vás všecky propustíme, v tanečku se proskočíme.«

Za dárky kupovali družbové družičkám marcipány, »bumbíky« od »sladké tětky«, která s takým zbožím do krčmy se dostavila.

V Hlubotci seberou družky ženichovi klobouk, družbům pak jest klobouk vykoupiti.

e) Sbírka pro muzikanty. Starosta, družba, někdy muzikant vezme troubu a troubí podivně. Přítomní ptají se, kdo to tak škaredě hraje. Tu přistoupí muzikant s kloboukem neb čapkou v ruce, naříkaje, »že trouby se jim pokazily, by na správu do čapky co vhodili«. Místy muzikant složí si sám řeč, omlouvá sebe a druhy, »kdyby bylo pochybeno, by jim bylo odpuštěno,« a pak uctivě prosí, »by veselníci k nim se naklonili a peněžitý dar jim udělili.« Zpěv starostův s nevěstiny strany nebo někoho jiného doprovází hudba. Pro dvacet pár i více jest třeba veršíků:*)

Starosta drže talíř v ruce, zpívá:

»Nemějte mně za zlé všickni páni hosti,
chci vam něco zazpívat k vaší radosti.«

Hudba opakuje dvakrát každý verš, aby starosta nastudoval další sloky.

»Pani muzikanti mě též žádali,
abyste jim na muziku zlatníky chystali.«

1. »Dnes povídal mi pan okresní z Frýdku,
aby nám dal pan ženich na muziku pětku.«

2. »Velebný panoček šumně pohlídaju,
šak oni nám na muziku zlatku chystaju.«

3. »Vy, pane starosto, šikovný člověče,
dejte nám na muzičku, ženka nic neřeče.«

4. »Za našimi okny pěkný stromeček,
že nám též dá na muzičku přední mládeneček.«

5. »Nevěstečka jeho pohlídá na něho,
ráda by dala na muzičku, ale již se bojí jeho.«

6. »Vy, pane Jarošu, vy jste su z Kaňovic,
a mi se všecko zdá, že vy dáte nejvíc.«

7. »Vy, pane Střízu, ze Starého Města,
vy též dáte na muzičku choť se dvě sta.«

8. »Jak jsem šel do města, zapomněl jsem koša,
tož se musím zastavit na pana Jaroša.«

9. »A vy, pane Rada, zaseli jste huny,
jak nedate na muziku, zberu vam ji vruny.«

10. »Včera mi povídal z Blindovic Šopa,
když jste dali za sebe, dejte též za chlopa.«

11. »V té naší keglovni**) kulila se kula,
že nám též dá na muzičku paní Mojžíškula.«

*) Ve »Slezské svatbě« na str. 67 jest jich uvedeno ještě 67.
**) Keglovna = kuželna.

12. »Paní Mojžíškulo z velikého gruntu,
dejte nám též na muzičku banknotů pět funtů.«

13. »Dajtě, Kozle, dyť to nic neškodí,
možno, že se vám do roka syneček narodí.«

Vybravše při jednom stolu, děkují, zpívajíce:

»Pán Bůh vám zaplať všickni pospolu,
co jste nám složili u tohoto stolu.
Pán Bůh vám zaplať všickni pospolu,
už dále půjdeme k druhému stolu.«

14. »Slečna Čížkova, když se ráno modlela,
co jak nejdřív muzikantům zaplatit myslela.«

15. »Když jsem slezal s hůry, spadnul jsem do žbera,
za to mi musí zaplatit Kyčerova dcera.«

16. »Paní Fojtíková, dejte též na strunky,
vždyť vy zas to utržíte za baňok smetuňky.«

17. »V té naší kuchyni hučely tam muchy,
vždyť ho též tam požduchněte, bo bez mála je hluchy.«

Když má zpěvák peníze pohromadě, poskočí si a zpívá:

»Když mi peněz naskládali, já se také ožením,
vezmu sobě švarné devče, co handluje kořením.«

f) Sbírka pro kuchařky. Pečlivé Marty v kuchyni také si toho přejí, by veselníci na ně nezapomněli, proto buď samy nebo prostřednictvím družbovým nebo starostovým domáhají se odměny.

Jedna z kuchařek celá zamazaná, s rukama povázanýma naříká, že se popálila, že musí jíti k doktorovi, k tomu však třeba peněz, proto prosí uctivě, by jí cosi vhodili »do polévkové ležky«.

Ve farnosli Borovské, jak se přinese žitná krupice s máslem, kuchařka nastrojí hliněný hrnek a jde z něho přimasťovat; nešťastná náhoda tomu chce, že hrnek roztluče, a staví se, jakoby se vřelým máslem opařila. Bolestně naříká, a dožaduje se pomoci na doktora.

V Orlové starosta žertovně sbíral pro kuchařky: »Těm našim kuchařkám stala se tam škoda, opařila jednu z nich ale zimná voda (dyť měl bych praviť, že to vřelá voda), druhá zahořela, bo se nevyspala, a třetí z nich žebrať na ně jíť kázala.«

Na Opavsku řečnilo se před sbírkou takto:*) »Paní kuchařka z kuchyně skládá Vám žádosť upřímně, byste se k ní naklonili a jí dárek udělili, by ona svá bílá roucha, zašpiněná od sopoucha, mohla zase vyčistiti, a vám ochotně sloužiti, nejen dnes, ale každý den, komu se bude líbiť jen. Při tom všem vinšuje krátce, aby co z její práce z těchto jídel požívali, stálé zdraví nabývali, abychom dočkali jsme čas, brzy strojiť veselí zas.«

*) Viz »Smlouvy« Vavákovy na str. 43.—44. a »České písně a řík.« Erbenovy str. 309.

Kromě pozvaných, účastňuje se hostiny svatební mnoho nezvaných, míníme děti, které chodí na »*výstřižky*« vystřehujících, aby se jim také z hojnosti jídel něčeho dostalo.

Rozveseleným svatebčanům radost působilo, když některému synkovi mohli dáti horké krupice na ruku, který nemoha horka snésti, překládal ji s pláčem z ruky do ruky.

Veselníci, zvláště mladší pokolení, při »jídlech« bavívali se hádankami a zpěvem.

Za starých dob na slezském veselí hodně se zpívalo, nyní se již přihází u Opavy, že některá svatební hostina odbude se beze zpěvu.

Zpívaly se z většího dílu písně nábožné, oslavující stav manželský, jako: Píseň o svatbě v Káni Galilejské, Přerozkošný stav manželský, Když se mladý Tobiáš, Byl jeden mládenec ctnostný, Vím já jeden stromeček atd., světských méně. Nyní se to se zpěvem má obráceně, slyšeti více světských písní než nábožných. Zhusta zpívaly se a zpívají: V zahradě na sadě, Už sem se dověděl, U suśeda dobra voda, Ja sem cerka rychtařova, V kolaji voda atd.

Kdo při veselí špatně zpíval, vyčítali mu, že má notu jako »tvarohová Hana«.

Při svatební hostině má nevěsta strčiti ženichovi věnec do klobouku, by starosť všechna na něj přešla. (Z Domaslovic.)

8. *Večer v krčmě.* Kolem deváté na noc v krčmě bylo veselo, nástroje dechové hrály, veselníci zpívajíce tancovali »taněc« rozličného druhu. Nejoblíbenčjší tance se jmenovaly: kostuśek, zahradník, lubany, kocurek (kot), kolomajka, mlyn (tancovalo osm mužských), žid, švec, opačity, křižovy či křižak (tancovalo 16 pár proti sobě), patalion (v Hlubotci se svinují tancem do koule), lendr, minet, rejdoch, stolkovy, na panske vlačiť, žabsky, vandrovany, sedlak, žilovy, dědeček, tramle, valony, trojan, dvojan, atd. atd.*)

Většina z jmenovaných tanců ustoupila nynějšímu divokému skákání, jak jmenujeme venkovský tanec, sem tam některý se přece ještě udržel na př. zahradník, k němuž jest několik popěvkův.

»Poslal jsem divečku na tu gořalečku [do žida],
ani tej divečky ani gořalečky [od žida].
O počkej ty žide, jak ona něpřijde [divčina]:
Oj budě ti treščeť na tvojim bradisku [škutina.]«**)

V Žimrovicích:

»Šel zahradnik do zahrady [s motykum],
vykopal tam švarne děvče [s muzikum]:
Ona pravi po německy [kom zi her],
a ůn pravi po moravsky [ež večer].«

Která děvucha neuměla dobře tancovati, vysmívali se jí popěvkem:

*) Srovnej Slámovo vlastenecké putování po Slezsku str. 810—826.
**) † C. Lelek.

»Děvucho, děvucho, nesvědči tí taněc:
vlez ty rač za pec, pořikaj ružaněc.«
(Z Jarkovic.)

Staří starostové hořekovali si, že pro stáří k tanci nejsou:

»Za mojich mladych let tancoval sem rad:
a terazky ku starosti, něuněsu svojich kosti,
choť bych bai rad.«

V krčmě pilo se při veselí »do řady«, tak se též platilo. Sčítali se družbové a starostové, a ti rovným dílem s krčmářem se vypořádali.

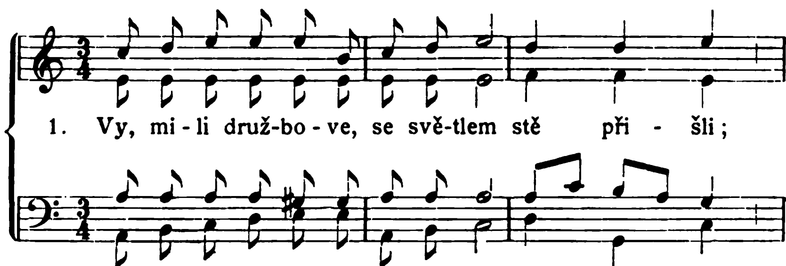
Na trámě v hospodě visel na šnuře *»korblik«* čili *»huvatka«*, do těchto nalil hospodský piva, z nichž pak veselníci točili si do menších nádob. Pacholci neplatili. Pití do řady přestalo v šedesátých letech.

*
* *

9. *Čepení nevěsty* na Opavsku dálo a někde posud se děje kolem 10—11 hodiny večer po »jídlech« právě jako na Vyzovsku a Vsatsku.*) Protože veselí slezské z pravidla trvalo pouze tři dni, a to první den u nevěsty, druhý u ženicha a třetí den honili *»kurove«*, tož nemohly starosvatky s čepením dlouho odkládati, nýbrž hned po večerní hostině odebraly se do krčmy, by tam provedly tento starobylý obřad. Podle kraje znáti nepatrné odchylky, než podstatě jest čepení všudy stejné.

V Porubě a okolí kolem desáté hodiny odvedly starosvatky nevěstu s přední družbou do jizbečky, kdež nevěstě vínek sdělaly, vlasy rozpletly, pak zapletly jako nosily vydané, po té na hlavu posadily »karkulu« (kaptur). Takto nevěstu připravenou vedly do velké jizby, kde se tancovalo. Dva družbové čekající u dveří, někde dvě družičky, svítili rozžatými svícemi před nevěstou, by ji začepenou všeci viděli. Před muzikou stanuli a starosvatky zanotily píseň:

Z Plesné.

*) Fr. Bartoše »Moravské svatby«, str. 62. Srovnej též Slámovo putování po Slezsku str. 208—210.

2. My smy ho něnašli, ale smy viděli,
[: dyž starosvatečky věněc rozvijaly. :]

3. Věněc rozvijaly, kaptureček šily
[: a milej něvěstě na hlavu davaly. :]

4. Do hospody si šla v zelenym věněčku,
[: a z hospody pujděš v bilym kapturečku. :]

»Ach Bože, muj Bože, co to za proměna
za věnek zeleny bila karkulena !*)

Po sloce této obvedly nevěstu kolem do kola a pak pokračovaly:

»Včera mělas z ruži věněc,
a dněska maš bily čepec;
včera bylas Benešova,
a dněska si Rubešova.«

Ještě jednou s ní šly kolem, a zastavivše se u hudby, zpívaly dále:

»Těžky je, těžky ten kamen mlynsky,
ještě je těžši ten stav manželsky.
Bo kamen mlynsky roztřiskať muže
a stav manželsky rozvišť němuže,

Dokončivše, přivedly nevěstu k ženichovi:

»Co voliš Františku, co voliš?
Voliš vina šklenku
nebo švarnu ženku.

Ženich: Volim švarnu ženku,
nežli vina šklenku
to volim Maryko, to volim.

*) Na Hané »gargulena», na Slovensku »grgula«.

Když ženich tak se rozhodl, odevzdaly mu starosvatky za sklenku vína nevěstu, s níž tento se protočil a pak ostatní veselníci.

Ve Vřesině starosvatky vysmívaly se ženichovi:

2. [:Z jaluvečky budě krava,
a z tej děvčiny stara baba.:]

3. [:Z jaluvečky budě masa,
a z tej děvušky spadně krasa:]

V Šenově na Těšínsku čepení odbývá se hned po hostině, než hosté odejdou do krčmy. Starosvatka strhuje nevěstě věnec. Nevěsta, družičky se brání, ale marný boj, nevěstě místo vínku vrazí na hlavu čepec, vínek pak usiluje starosvatka strčiti do klobouku ženichova, aby všecky starosti v manželství sám na se vzal. Starosvatky předvedou nevěstu ženichovi, žádajíce výkupné. Hudba spustí a starosvatky zpívají:

1. »Milena mloducho, stane se přeměna,
teraz z těbě budě ladna hospodyňa.

2. Teraz buděš měla kluče v svojej moci,
buděš se musiť starať ve dne v noci.

3. Ale co ti povim, poslyš mojej rady,
něbudě na tobě nikdy žadnej vady.

4. Nejprv miluj věrně manžela svojeho,
i na vlas vykonej dobry rozkaz jeho.

5. Střehni i naučuj upřimně čeladku,
budeš vždy važena za tu dobru matku.

6. Skoro se přebudiš rano, rychle vstavej
všeckym domovnikum dobry přiklad davej.

7. Jmi sě zaraz z rana s chuti svojej spravy,
i něhotuj na snidani sobě kavy.

8. Bo to něnaleži prostym hospodařum,
ale jenom dvorskym a panskym kuchařum.

9. Nehotuj vodanky z chleba vždy choreho,
čim tě Buh požehna buď spokojena z toho.

10. Neprodavej nikdy podaremně zuby,
jak se chceš vaditi, vlej do huby vody.

11. Nemiluj pochlebnych, buď šetrna všude,
každy z domovniku chvaliť tebe budě.

V Hlubotci při čepení zpívají píseň, již Kulda ve »Svadbě« uvádí na str. 127. a Sušil 441.

»Aj ty ptačku, sokolačku, litaš vysoko,
vidiš co se v udoličku děje hluboko« atd.

a to notou čím dál tím plačtivější!

V Neplachovicích:

»Už sem se vydala, už je marno,
vzala sem si na krk těžke jarmo.«

Na Morávce pějí:

»Jak jsem se oženil, již je marno,
musil vzať na sebe těžke jarmo.

Já ho musim do smrti nositi
[:na svobodu svoju zapomněti:]

Na co su ti ptačku tvoje křidla,
že's se tak něchal chytať do šidla?

Na co ti je synku tve srdce?
[:nesmiš milovati panen vice.:]«

Nebo:

»Našel jsem oříšek nebylo v něm jodra,
už je ta děvečka [:u černého Vrobla:]

Ja jsem ti davala za klobuk kytičku
[:že ja budu tvoju:] upřimnou ženičku.

Ze Slavkova tuto zprávu jsme obdrželi o čepení: O půlnoci v krčmě sejmou starosvatky nevěstě vínek, na hlavu uvážou »tybetku« neb »samitku« též hedvábný šátek, každá drží v ruce rozžatou svíci. Za opentlenou láhev vína nabízejí nevěstu ženichovi, který si ji za ni vykoupí. Přední starosvatka majíc v ruce svíci, započne tanec s nevěstou, potom ostatní.

V Oticích nevěstě násilně do jizbečky odvedené dávají na hlavu karkulu, když ne skutečnou, tedy aspoň papírovou. Nevěstu uvádějí do tančírny v jedné ruce třímající hořící svíce, v druhé rozličné dárky jako mouku, krupici, vařečky, švrdlák atd., jež hází nevěstě do bílé zapasnice, jíž opásati se nevěsta donucena. Konec zápasnice drží přední družba a ženich. Nějaký »juchachlap« vhodí naposledy do klína cukrové dítě na velikou radost přítomných. Ženich zaplatí za něvěstu vína.

Když ženichovi nevěstu odevzdávají, praví: »Tu máš robu s karkulum«. Začepená nevěsta nesměla choditi s holou hlavou, sice měla plnou hlavu »lapuňa«.

10. Druhý den veselí u ženicha. Ve středu chodívá nevěsta a ženich na mši sv., jež sloužeua bývá za zemřelou přízeň.

Týž den po snídani odjížděla nevěsta do nového příbytku. Pravím »odjížděla«, protože i když ženich byl z téže osady, tož přece vezla se na voze (fasuňku), bryčce, nebo kalese. Tak na př. vezli-li nevěstu ze Slatiny do Slatiny, tedy jeli na sousední Vyškovice a pak polní cestou zvanou »mrtvou« vraceli se domů. Obyčejně o jednu dědinu si zajížděli. Po cestě výskali, zpívali, pili kořalku, víno a vyváděli rozličné kousky.

V Malenovicích dobře posnídali: černou, slívkovou máčku, plučka po kyselo, buchty a koláče. Co snídali, stál vůz ženichův na »place«. Družbové jali se okamžitě nakládati na něj výbavu; mohli-li co přibrat, rádi tak pro žert učinili, byť se to pak musilo vrátiti. Již všechno na voze nebo dvou, ještě scházejí peřiny. Hle! Ty právě nese v »břemenu« družba a tíží jich přemožen klesá bezduch k zemi. Kde kdo může jej křísí, až ho ženich uzdraví podav mu peníze na léky; pak obrátiv se k nevěstě volá ji s druhými zpěvem:

1. Och še-daj, še - daj, mojo ko-cha-ni, už ti ně-po-

mo - že a - ni pla - ka - ni! Ně - po - mo - že, mi - ly

Bo-že, už su ko-ni-čky ve vo-źe po-za-přa-ha-ny.

2. Och, ja bych rada s vami jechala,
ale sem rodičum něděkovala.
Děkuji vam, mi rodiče,
za to vašo vychovani,
již jedu od vas.

*

Z Plesné.

1. Ach, sbi-raj se, sbi-raj mi-le ko-cha-ni, už ti
2. Ach, což bych ja smut-na na vuz śe-da-la, dyž sem

1. ně-zpo-mo-že tvo-je pla-ka-ni. Ně-zpo-mo-že, mi-ly
2. ta-ti-čko-vi ně-dě-ko-va-la.

1. Bo-že, už su ko-ni-čky ve vo-źe, už po-je-cha-my.

2. Ach, dě-ku-ju Vam, muj mi-ly ta - ti - čku, dě - ku - ju vam

1. na - sto - krat; ach, že stě vy mě tě-žko vy-cho-va - li,

2. včil ja mu-śim pryč od vas.

Jiná:

Śedej na vuz kochani moje,
nezpomože plakani tvoje.
Nezpomože, mily Bože,
už su koničky ve voze, — zapřahnute su.

Ja bych rada na vuz śedala,
ještě sem mamičce něděkovala.
Děkuji vam ma mamičko
za to vaše chovaničko, — co stě mě chovaly.

Vůz čeká na nevěstu . . ., která uplakaná chopí se kolem krku otce svého a děkuje mu za všechnu péči od maličkosti, pak jde k matce a tam teprv zármutek dostupuje vrcholu, tak že někdy násilím je od sebe roztrhují.

Při odchodu ze stavení zanotí známou notou píseň.

1. Lučeni, lučeni,
což je to věc těžka.
Dyž se muśi rozlučiti
s matičkum ceruška.

2. Dyž se cerka lučila,
tu matička plakala,
tu matička k svej cerušce
tato slova mluvila:

3. Ach ceruško, cero ma!
sem všecka zarmucena,
dyž se mi na to zpomeně,
jak se ti s nim povedě?

Za dceru družky odpovídají:

1. Jak by se mi vedlo,
ma draha matičko
dyž sem to už obdržela,
co sem davno miti chtěla,
co žadalo srdečko.

2. Už se s vami lučim,
ma draha matičko,
a za vaše vychovani,
a za vašu věrnu lasku,
Pambu zaplať za všecko.

3. Již se s vami lučim
muj drahy tatičku
(jako v minulém verši.)

4. S vami se lučim,
rozmile družičky
co ste mě vyprovodily
od mojej matičky.

5. S tebum se tež lučim
muj svobodny stave,
ktery's mi byl dycky věrny,
až do dnešniho dne.

6. S tebum se tež lučim
rozmila muzičko,
kera si mi často hrala
od večera až do rana,
zapomněla na všecko.

7. S tebum se tež lučim
zeleny věněčku,
ostatni raz sem tě brala,
a slzami polevala,
na svoju hlavičku.

8. S tebum se tež lučim
rozmily Ježiši,
ale pod Tvoju ochranu
odporučim svu duši!

Nevěsta sedic již na voze, vybízí přítelkyně, aby s ní jely, ale ty nechtějí:

Z Plesné.

1. Lu - tuj - tě mě, ka - ma - ra - dky lu - tuj - tě,
lu - tuj - tě mě, ka-ma-rad-ky, lu - tuj - tě, le-bo se mnum
van - druj - ťě!

2. [: Volimy tě, kamaradko lutovať, :]
[: než-li s tebum vandrovať. :]

Na prvém povoze seděla nevěsta, kolem ní starosvatky a družičky kolik jich vlezlo, jež v rukou svíraly motovidla, neb přadly. Na druhém voze usadili se ženich s družby, na zadních výbava.

Porubská nevěsta odvážela si peřin na dvě postele, několik stolků, do chléva stoličky, díži, hrotky, kolovrat, lnu 20 klobů atd.

Ve Vyškovicích zámožnější nevěsta dostala truhlu malovanou, v ní špenzry, kamlotky, leknice, fortuchy, šátky, prádlo, 100 loket plátna, 100 klobů lnu a 6 kusů dobytka. Selská dcera měla věnem 100 rýnských šajnů, někdy jen 50.

Po cestě nevěsta, mající lesem jeti, se bránila, by jí nevezli přes ten les, nýbrž hájíčkem.

1. Aj*) něveztě mne přes ten les
budě na mne ščekať každý pes

*) U Sušila na str. 461.

2. Vèztě mne přes hajíček,
kaj zpiva ptaček slaviček

3. Aj zpivaj, ptačku slavičku,
na mojem veseličku.

4. »Tveho veseli je na male,
dokud maš věneček na hlavě.

5. Jak věnka z hlavy pozbuděš,
teprem ty plakati buděš.«

Nedaleko obydlí ženichova koně se zastaví, jako by měli učarováno a nehnou se z místa. Co to? Co se stalo? Pacholek bič ztratil. Aby dlouho nehledal, dá mu ženich na nový.

Před statkem družba otočiv kloboukem zpíval:

Matičko ma zlata!
Otevřte nam vrata,
abych ja se něpolamal
za klobučkem zlata.

Matičko, mateři,
otevřtě sve ceři,
abych ja se něpolamal
za klobučkem peři!

(Z Hrabyně).

Když přijeli k obydlí ženichovu, přistavili k vozu »stolek« (židli) a dávali dozor, zda-li nevěsta na něj vstoupne; stalo-li se tak, tož prý si dá mnoho sloužiti.

Jak vkráčela do domu, vhodili metlu před ní, aby ji zkusilí, jaká z ní bude hospodyně. Zdvihne-li koště, bude pečliva, nechá-li ležeti, nehospodárna.

Na prahu v síni klekli ženich a nevěsta, držící v ruce kříž, rodiče je kropili svěcenou vodou.

Matka ženichova děkovala rodičům nevěstiným za jejich dceru, »keru stě nam dali a pro nas vychovali.«

Novomanželé děkovali za požehnání, nevěsta políbila ruku matce ženichově s prosbou, by ji přijala za vlastní dceru, potom namočila prsty do svěcené vody a kropila dvéře, by »zlý« neměl v tom domě moci.

S vozů věci snášeti pomáhaly družičky horlivě.

Svatební lože stlaly samy, podařilo-li se družbům při stlaní nějaký předmět vzíti, bylo jej družičkám vyplatiti.

Družky a starosvatky v Malenovicích zpívají:

»Porachuj*) má milá, porachuj ty sobě,
kolik jsem chodníčkův udělal ku tobě?

Než bych já měla chodníčky rachovat,
volila bych jsem sobě husaříčka chovat.

Ne tak husaříčka jako písaříčka,
co by mi on spisoval falešné slovečka.

*) Porachuj = spočítej.

Cestečku kamením a chodníčky trním
nechoď sem synečku, neráda tě vidím.

Čemu's mi má milá, proč's nepověděla,
před rokem, před dvěma, že nebudeš moja?

Jach ti to pravila na prvním začátku,
abysi ke mně nechodil, že nemám statku.

Děvečko, děvečko v tym hlupým rozumě,
když jsi ty chodila do maštale ku mně.

Já jsem tam chodila telátku na seno,
a tobě se synečku devčátko zlíbilo.

Lepší jest a poli pod lípkou zelenou,
než v pěkné jizbečce se škaredou ženou.

Pod lípkou na poli, škovránci zpívají,
a se škaredou ženou všechny blechy pchají.

Po hostině odebrali se veselníci do krčmy, kdež se zůstalo do 10.—11. hodin; někde druhého dne v hospodě teprve nevěstu starosvatky čepily.

Když odcházel ženich z domu na cizí statek, zpívala se tato žertovna »veselňa« písnička:

Z Vřesiny.

1. S Panem Bohem*) s Panem Bohem to-mu do - mu,
s Panem Bohem to-mu do-mu, dě-ko-val bych, němam ko-mu.

2. Děkoval bych, děkoval bych svemu otci,
děkoval bych, svemu otci, un mi pravi: »Di mi z oči!«

3. Děkoval bych, děkoval bych, sve matičce,
děkoval bych sve matičce, ona pravi: »Di, ošklivče!«

4. Děkoval bych, děkoval bych němam komu,
děkoval bych němam komu, jen Panu Bohu samemu.

*) Srovnej v Bartošových písních str. 232.

11. Úbor svatební. Netřeba dlouho vykládati, že úboru svatebnímu Slezáci zvláštní pozornost věnovali, vždyť všude jinde berou se na svatbu nejsvátečnější šaty. V hedvábném Jaktaři u Opavy seděl ženichovi na hlavě dvourohý klobouk nebo nízký cylindr, světlý kabát, pestrý, obyčejně červený bruslek (vesta) přikrývaly hruď, ani úzké ani široké »galaty«, zastrčené do svícatých holinek, připínaly se k tělu koženým vyšívaným »pásem« (páskem). Plátěná košile, mající na zádech rozporek, zavazovala se šňůrkami vzadu. Bylo-li drsné počasí neb deštivé, šel ženich v plášti k »slubu«. Odznak ženichův byl »rozmaryjan« se zelenou stuhou, připnutý na levé straně kabátu na prsou.

V Kateřinkách u kalhot převládala barva světlá (modrá). Ženich z Vlašťoviček byl oblečen do botů »snažně« vyleštěných, nohavic tmavých, černého špenzru, grytky téže barvy, kabát jeho byl černý neb světlý, ale dlouhý až po paty, vzadu měl řadu knoflíků. Rozmaryjan na nízkém cylindru visel mu z levé strany.

V Šenově na Těšínsku ženich obouval se do botů s holinkami, oblékal se do nohavic s »vratky«, »župky« s krátkými skládanými »šosty«, na nichž na každém leskly se tři kovové knoflíky. Límec župky byl »prostý«*), zšíří 4 palců. V zimě přibíral ženich ještě plášť s řásným límcem. V stroji převládala barva světlomodrá. Klobouk plstěný byl jako uříznutý a na vrchu poněkud zúžený.

V Jaktaři nevěsta připínala ženichovi sama rozmaryjan; v Porubě odevzdával jej starosta nevěstin, ženich nevěstě za tento dárek kladl vyšívanou šatku na talíř.

V Neplachovicích jedna větevka rozmaryjanova a tři v Bobuloskách zastrčeny byly do »citrony«, z rozmaryjanu vlála stuha zelená, asi loket dlouhá, svázaná do »kyče«. Rozmaryjan tento připínal se ženichovi na levou stranu kabátu.

Družbové a starosvati se poznávali po »voničkách«, po voňačkách, stojačkách (v Březové a Vyškovicích) umístěných napředu neb vzadu dvourohých klobouků.

Voničky na Opavsku rozdávala přední družka družbům a kupovala je v městě. Do citronu nebo jablka nastrkalo se umělých květin, mezi nimi na drátkách čněly mandle a hrozinky — a vonička byla hotova. Z voniček družbů visely červené stuhy, z voniček starosvatů — bílé stuhy.

V Pusté Polomi přední družba nevěstin měl voničku na levém rukávě a v ruce »španihelku«, ostatní družbové cylindr.

Voničky na Těšínsku byly vysoké, udělané obyčejně z růží a čtyř klasův, ozdobené skleněnými baňkami nebo zrcadélky. S voniček splývaly pentle až půltřetího metru dlouhé, ve čtyři »mašky« svázané, u ženicha a starosvatů zelené, u družbů červené.

Voničky na Těšínsku kupovala nevěsta ženichovi a veselníkům, družičky družbům, takové voničky byly až za 7 zl.

Bývali dva přední družbové, a to se strany nevěstiny jeden a ženichovy druhý, aby je bylo rozeznati nevěstina družbu ozdobovali dvěma voničkama na přední a zadní části klobouku; za to ženichův družba při svatební hostině seděl u ženicha, nevěstin nosil na stoly.

*) Prostý — rovný, stojací.

Ještě nyní v Pruském Slezsku a někde i v Rakouském přední družba nevěstin jako hodnější »dostává dvě kvítka« na př. v Kyjovicích, z nichž jedno připevní mu na pravém rukávě, druhé na kabátě na pravé straně prsou.

V Jaktaři jest dnes obyčejem, že družba za voničku obdaruje družičku kyticí.

»Oblečky« družbův a starostů podobaly se kroji ženichovu, totiž měly také svícaté boty, při otvoru holinek poněkud vykrojené, by bylo viděti bílé punčochy, nohavice sukené, kožené, manžestrové, prostřední šířky, tmavé barvy. Bruslek družbův, ušitý z jednoho kusu barvy bílé, červeně piketové, zapínal se knoflíky kovovými. Kabát až po pás dlouhý, zvaný »grytka« brali na veselí jen lidé chudší, bohatší oblékali se do kabátcův až po paty sáhajících, někde černých, jinde světlých na př. v Kateřinkách, Hošticích. Za nepříznivého počasí, kdo měl plášť s dlouhým límcem, odíval se jím.

Na Opavsku starosvaty, t. j. všecky ženaté muže-veselníky bylo poznati podle ověnčených kyjů; na východ a jih Opavy starosvati měli tlustší hole.

V Pusté Polmi družbové také opírali se o kyje, v Kateřinkách družba měl tenší kyj než starosta.

Družbové po kostele kabáty odložili.

b) Kroj nevěstin, družek a starosvatek.

Když mužové na svatebním úboru tolik dali si záležeti, tím více vyšňořily se dcery Eviny, od přírody k marnivosti a zdobení těla nakloněnější.

V Jaktaři, Milostovicích oděla se nevěsta do černé »kamlotky«, černého »brusleku« a »grytky«, bílého fortuchu, modrého pláště, s límcem zlatou obrubou opatřeným; na hlavu posadila zelený vínek rozmaryjanový se zelenými stuhami; na hrdle zřídka kdy leskl se stříbrný řetěz a po slubě na ruce stříbrný prsten, jen dcery mlynářské vždy takovou nádheru si dovolovaly. Na nohy obouvaly »střeiky« bílé nebo lakýrované.

Nevěsta Vlašťovská brala na sebe kamlotku brunatnou, bílý nebo zelený fortuch hodně vysoko vyšitý, pukaté černé špenzry, plášť do modrava s »bortum«, na hlavu vínek rozmaryjanový, opentlený zelenými stuhami.

Neplachovská nevěsta šatila se podobně, jen kamlotku oblékala zelenou jako v Pusté Polomi.

Na Kateřinské nevěstě bylo pozorovati kamlotku ohnivou, bruslek také takový, hedvábný špenzr pukatý, ve vlasích stříbrné jehlice a rozmaryjanový vínek.

Špenzry pukaté nosily také nevěsty v Hrabyni, P. Polomi, Vejhovicích, Jakubovicích, barvy obyčejně zelené neb žluté.

Na prajské nevěsty chodily »na slub« po černo. V Kobeřicích, Chřenovicích spletly nevěstu na »obalku«, t. j. zavinuly vlasy do kruhu, prázdný prostředek zakryla veliká kyčka, kolem níž byly tři zelené věnce. Věnce pletly se z myrty, některé byly papírové.

Pak se nevěsty oděly do brunaté kamlotky, na níž byl bílý fortuch; do špenzru pukatého a na krk a prsa položily bílou vyšívanou šatku Fortuchy byly holé.

V Branici a Boboluskách, která šla za nevěstu, obula na bílé punčochy zelené střevíčky, opásala zelenou plátenici (sukni z hedvábí) a bílý fortuch, oblekla zelený špenzr s bílými květy. Na hlavu si vsadila »věnoc zelony z mertynu« (z myrty), v němž zapletena bílá kvítka.

Senovská nevěsta na Těšínsku chodívala k slubu ve »špenceru« a v květovaném »lajbiku«, který na »klembách« klobaskami opatřen byl (válečky, sečkou naplněnými), aby sukně dobře držely a seděly. Barva oděvu byla pestrá. Na hlavě upevněn byl »rozsochatý« věnec.

Na Morávce nevěsta se strojí do jakle, šatů (sukně), fěrtuchu, obyčejně bílé, žluté neb zelenavé barvy; *žermanská* bere na sebe lajbíček, vyšívanou košulku, šaty po kostky sahající a bandlu modrou.

V Janovicích má obyčejně nevěsta modré neb bílé »štofové« šaty, věnec zelený se koupí. Nevěsta zastrčí si za »lajb« rozmaryjan.

Úbor družiček a starosvatek nelišil se mnoho od nevěstina, obyčejně jen barvou, úpravou hlavy. Družičky a starosvatky nechodily v pláštích. Barva šatstva u družiček byla ohnivá, cukrová, dýmová, hnidová; u starosvatek převládaly tmavé šaty. Grytky a bruslek šily se z jedné látky.

V Pusté Polomi družičky sukené špenzry oblékaly. Na špenzru byl límec shrnovaný, vyšívaný z »grunšpicu« neb plátna, okrajem prostrkovala se růžová pentlička; límec tento za nejstarších dob sáhal až k »dolinku«. Místo, kde byl připjat, okrášlovalo se »kyčkou« růžovou. Rukávce košil byly vyšívané. S kamlotkami spojen byl živůtek (»lajb«), jehož místo později zastávaly brusleky z červeného sukna. Na hrdle nosívaly se »okolary« (koralové ozdoby). Po oddavkách špenzry se svlékaly.

Věnečky družiček na Opavsku byly kovové »z flingrlí« velikosti jablka, na Těšínsku »rozsochaté« z umělého kvítí.

Ve Vlaštovičkách prostředek věnečku vyplňovala červená »maša«, z níž 5—6 šňůr splývalo na záda, ve Zlatníkách červené stuhy objímaly věneček a vzadu visely na bedra. Věnečky v některých osadách byly hodně vysoké a vybíhaly v »korunku«, v Kateřinkách »chocholouš« zvanou.

Starosvatky v zimě na Opavsku pokrývaly hlavy »čapkami zimními« (futrmicemi«, »kapišony«) zlatem a stříbrem vyšívanými, jež někdy až za 40—60 zl kupovaly; chudobné měly sukené, sametové. V letě starosvatky braly na hlavu bílé karkule, někdy kaptury zvané.

Měly-li starosvatky pěkné vlasy, nechaly je dolů viseti spletené v jeden vrkoč. Zvláště dvě první starosvatky, totiž nevěstina a ženichova, snažily se přistrojiti co nejšumněji. Kromě šátkův užívaly na Opavsku také tybetek, crkasek, tureckých šátků, purpurek, šlerkových šátků, halatých šavulek, o nichž později psáno bude.

12. Kurové, popravky, spasený oves. Svatba počínala pravidelně v úterý u nevěsty a ve středu se dokonala u ženicha, ale družbové pořídili si ještě ve čtvrtek hostinu »kurovým«. Přivázavše kuru na senné vidly, obcházeli jako s praporem dům od domu sbírat kury, z nichž strojili si hostinu.

Příští neděli odpoledne scházeli se a scházejí se ještě do dneška nejbližší příbuzní, by se popravili po tolikerém namahání svatebním, čili aby slavili *»popravky«*, někde na př. v P. Polomi zvané *»spasený oves«*.[1])

B. Narození, křest, úvod.*)

Slezské matky všímají se doby, kdy dítě přichází na svět; jestliže jest úplněk, novorozeňátko vyspěvši, bude požehnáno dětmi. Jeli prázdný den, čili není-li ani ňového ani starého měsíčka, tož bude bezdětno. Dítěti v březnu narozenému praví »březnový kokot«, též »marčok« (Janovice).

Zvědavým dětem, doptávajícím se, kdo přináší bratříčky a sestřičky, odpovídají, že bocan, bočan (čáp), anebo že plynou po vodě a křičí »do Chalupy« do Stromského atd.

Žena ulehala do lože »s nebesy, podnebím;« teď zřídka tak se děje. Z lože totiž vyčnívaly čtyři sloupky, dosahující »povalu« (stropu); na tyto sloupky přibila se deska, nebo dvě ozdobně pomalované. Na prostředku prken bylo čísti z postele písmeny I. H. S., nebo pozorovati anděla. Kolem písmen neb anděla vyvedla ruka malířova rozličné ornamenty, geometrických jsem nikdy neviděl. Bez ornamentů neobešly se ani poboční desky. Lože natřeno bylo zelenavou nebo oblakovou barvou. Ze tří stran zastřeno bylo závojem, čtvrtou stranu zastávala stěna. Ženy nedělky jmenují se ve Slezsku »položnice« a leží v »polohu«. U chudých jak vypravovaly »hebamky« (porodní báby) zůstávají v posteli 2—5 dní, u bohatších 7—9 dní.

Hebamka je první zpravodajkou, jaké dítě. Obyčejně chválí, že je hrubě »šumné«; dále oznamuje, jaké bude míti vlásky a oči. Vlasy bývají černé, bílé, červené, blondé, prstenkovité; oči pak jsou barvy modré, černé, sivé a kočičí.

Na zoubky též bába dává pozor, zpozoruje-li, že dítě-děvucha přišlo na svět s dvěma zoubky, vyláme mu je, by se z něho nestala čarodějnice. Úlohu svou koná tajně, aby dítěti nemohl nikdo nic vyčítati.

Na Klimkovsku a Velko-Polomsku v den narozenin zavdává otec přišedším známým. Se křtem dříve neotáleli; narodil-li se »děť, děťo« v noci, — ráno již byla hebamka s »křesníčkem a křesníčkou«, na Frýdecku s »putkem a putkou« v kostele. V nejbližším okolí Opavy i nádennické děti se vozí ke křtu sv.

Za kmotry bývali a bývají obyčejně příbuzní, a to s otcovy strany jeden a s matčiny druhý.

[1]) Na Těšínském Slezsku „popravkám" praví *„psí nos"*; týž den na př. v Šenově nevěsta teprve uváděna byla do obydlí ženichova.

*) Český lid 1897 str. 38 »Ze života slezských dětí« od J. Vyhlídala. K této části přispěl mi hojně vp. Fr. Myslivec.

Prvorozenec dědívá jméno křestné velmi zhusta po otci neb matce, další dítky dostávají jméno buď po kmotrech, nebo nějakém vynikajícím členu v příbuzenstvu, na př. knězi, lékaři atd. Též oblíbení světcové a světice, kolem jejichž výročních dní dítě se narodí, mají veliký účin na křestné jméno. Jen »zavitky« (nezachovalé) nesměly určiti dětem jmen, nýbrž byly vázány starým zvykem pojmenovati »neslubné« dítě jménem toho svatého nebo světice, na něž se narodily, na př. Spiridion, Pantaleon, Emerich, Pudenciana, Germana, Dysmas, Priska atd., takže neslubné dítky podle křestných jmen se mohly poznati. Manželské děti slují »slubné«, protože rodiče v kostele vzali »slub«; nemanželské: zavitčané, neslubné, kurevské.

Než se dítě odnáší ke křtu, kropí je rodiče svěcenou vodou. V kostele pokřtí novorozeně velebný paterek, »panoček«; po obřadech křestních jdou s ním kmotrové a bába na oběru kolem hlavního oltáře. Za oltářem vkládají pod hlavičku na Opavsku »uzelek«, na Klimkovsku »vázané«, na Frýdecku do »vinše« vázané.

Vinš kupuje se u knihaře a obsahuje kromě peněz (2—3 zl.) též obrázek křtěncova patrona. Bohatší dávali 2—10 rynščáků. Dar svázal se do uzelku, a k němu se přisypalo »otrušinek«. Když strká babka za oltářem uzelek pod hlavičku nebo za povijan dí: »Přijimaj dar maly, svojo drž a na čijo (něčí) nečihni«. Darované peníze a chléb vyznamenávají, aby dítě mělo dosť chleba a peněz a netřelo nouze.

Po křtu sv. na Bílovsku, na př. ve Výškovicích chodí kmotři a jiní známí na počastnou do krčmy; na Opavsku tento špatný obyčej není znám. Cestou z kostela rozdávali kmotři vystřehujícím dětem perníkové »podešvy«. Po příchodu z chrámu Páně, bába přistoupivši k posteli, praví: »Matičko, za pohana (pohanku) máte křesťana (křesťanku). Po těch slovích matka políbí dítě; pak přichází křesníčka a jiní příbuzní a líbají dítě, by bylo šumné. Jestliže je pocelují na jedno »líco«, bude míti »dolek«; pak-li na obě, bude okrášleno dvěma.

Hostina zvaná »křtiny« slaví se hned po křtu, málo kdy se odkládá, až matka sesílí. U chudých nebývá skvělá: skládá se z chleba, másla, homulek, piva nebo kořalky, nebo toliko z kávy, rohlíkův a kořalky (Morávka).

Ve Slavkově u Opavy křesníčka posílá ku snídani bělky a vařenou čokoládu. U sedláků jest křestní hostina tučnější, u mnohých na Opavsku nezadá hostině svatební. Na Morávce na Frýdecku na př. bývá: 1. Teja (čaj.) 2. Polévka nudlová. 3. Maso s močkou. 4. Pivo, kořalka. Všetečné děti, by něco z jídel ulovily, dostavují se do stavení na »homolu«, očekávajíce dáreček z »úvodin«.

Některý den po křtinách, kmotrové, někde též příbuzní a známí, posílají položnici »obid«; v okolí Studénky — »snídaní«. Nejsou-li z jednoho domu kmotrové, tož každý ráz; jinak jednou. Nosívá se obyčejně hovězí nebo kuří polévka, maso, koláče, cukrovinky, víno.

Co položnice leží, postel se nestele. Dítě má za povijanem vždy růženec. U lože na stolku (židlí) stává nádobka se svěcenou vodou, jíž matka, kolikrát opouští postel, dítě a sebe kropí. Nádobku viděti po šest neděl u postele. Na 12.—15. den chodívá se na

úvod. V nejbližším okolí Opavy na úvod se vypraví jen matka a porodní bába, kdežto na Bílovsku křesnička jde též jako »úvodnice«. Pokud ještě starý kroj se nosil, oblékla se matka do kamlotky, grytky, fortucha, na hlavu posadivši v letě kaptur, v zimě čapku, a zahalivši sebe a dítě do bílého »obrusu«, někdy v rozích a na okrajích skrovně vyšívaného, ubírala se do chrámu Páně. Úvodového ubrusu užívalo se pak jako prostěradla, když kněz přijel do stavení s Pánem Bohem.

Dítě po narození koupe se každý den ve vaně; do první koupele vlévá se trochu »spuščaného«*) mléka, aby dítě bylo bílé. Nábožné Slezanky přidávají do první koupele také svěcené vody, by nevzalo dítě úrazu. Při převinování kropení svěcenou vodou také vídati.

C) Pohřeb.

Mrtví »chovají se na krchově«. Na pohřeb chodí se prosit nejprve svojinu, pak ostatní. Na příklad prosí se: »Vzkázali vás pozdraviť, abystě se něstěžovali a pomohli doprovodiť našeho Františa na posvěcene misto.« V Janovicích, když vynášejí mrtvého z domu, dotýkají se rakví třikrát domovního prahu, při čemž zpěvák intonuje: »S Pánem Bohem . . .« Mládence nesou čtyři až šest družbů, jimž přes rameno k boku sáhají bílé »šlejry«. Mládenci jdou po černo. V některých osadách. na př. ve Vávrovicích přivazují sobě družbové na hlavu malé věnečky, jinde zase mají kytičky na ruce neb na prsou. Při pohřbích svobodných děvuch málo u Opavy viděti družičky; v horách více. Ve Slavkově jdou družičky po bílo, majíce na hlavě zelené »korunky«; opásány jsou zelenými šnurami a v rukou drží svíce rozmarýjanem ovité. V Kyjovicích strojí se po bílo a oblékají černou »kacabajku«; na Morávce mají bílé šaty a černý sametový lajbík, ve vlasích modré šnurky a voničky na levé ruce.

Dříve o pohřbích nosívaly ženy a děvuchy z blízkého příbuzenstva bílé »obrusy«. Ubrus nepokrýval ženám toliko záda, nýbrž i hlavu. Někdy měly ubrusy »střapce«, dva až tři červené neb modré pruhy při okraji, ale zřídka kdy se vyšívaly. Zhotovovány byly z hrubé lněné látky. Smuteční tyto ubrusy nosily se ještě do r. 1861 v P. Polomi všeobecně.

V Pustějově na znamení smutku po pohřebě po šest neděl odívaly se ubrusy a vdané ještě k tomu odložily karkule. Nošení bílých ubrusů na Opavsku jest shodným s podobným zvykem u Slováků-Kopaničářů, v jihovýchodní Moravě kolem uherských hranic bydlících a v Kněždubě u Strážnice. Podobný obyčej zachovává se v Horní Lužici kolem Slepa.

Na rakvi osob z bratrstva sv. růžence kromě kříže stává místy soška P. Marie.

Do hrobu od »kopidola« vykopaného spouštějí svobodného — mládenci, ženáče — muži.

Po obřadech děkují příbuzní účastníkům: »Pambu vam na sto razu zaplať, ludkove, že stě moju matičku na toto svate polo odprovodili neb pomohli chovať.«

*) Nádoby na mléko mají u dna ve stěně otvor, aby mléko se mohlo spustiti Odtud název »spuščané« mléko.

V některých kostelích příští neděli žádá kněz s kazatelny jménem zemřelého za odpuštění, kdyby se něčím provinil, čemuž se říká »odpros«. Před slavným pohřbem někde se vyzvánějí tři »vrše«, t. j. zvoni se po třech přestávkách (Jaktař.) Pohřeby na Opavsku jsou: pokropek či zažehnávka, pohřeb s půl konduktem (s půl officiem) neb konduktem (s celým officiem).

Po pohřebě scházívají se účastníci k hostině, jež u Opavy jest hojná; jinde předkládá se máslo, homulky, káva s koláči, pivo a někdy maso.

IV. Písně a taneční popěvky.*)

Celkový ráz slezských písní, popěvkův a tanců jest jako povaha lidu slezského, kde ještě není moderními proudy příliš dotčena, naivní, idyllický, srdečný, tu a tam humorem i vtipem dýšící, prost však vší vášně a náruživosti.

Úkolem těchto řádků jest pojednati o těchto písních, po stránce krásna melodického, rhytmického, dynamického, modulačního, formálního a náladového upozorněním na zjevy nejvýznačnější.

Jak přirozeno, může začíti melodie kterýmkoliv stupněm té či oné tóniny. Nejpřirozenější ovšem jest nástup tónikou, řídčeji dominantou; vzácnější již jest začátek třetím stupněm a výjimkou stupni ostatními. To platí zejména o zpěvech lidových. A všimneme-li si zpěvův, o nichž právě jednáme, vidíme, že dobrá polovice začíná stupněm prvním, z druhé pak poloviny tři čtvrti stupněm pátým, zbytek pak připadá na ostatní stupně. Šestým stupněm (jako česká »Ach není tu, není«) a sedmým (jako Beethovenova »Liebesklage«) nezačíná žádný zpěv.

V průběhu skladby jeví se krásno melodické jistě nejlépe střídáním stupnic s rozloženými akordy, zejména *tónickým kvintakordem a dominantním septakordem*. Tito dva činitelé jsou také hlavním a můžeme říci snad jediným materialem zpěvů našich. Pohleďme blíže na př. na písně »Šli dva ševci« (na obě), »Proč krušinko«, »Co to za kavalir«, »Pojčej mi, ma mila«, »Ejhle, muj svobodny stave« nebo na kteroukoliv jinou! Jiných prostředků k docílení kontrastu a tudíž zajímavosti v melodii poesie slezská velmi málo zná. Míníme tím totiž střídání intervallů zpěvných s nezpěvnými (jako kroky zvětšené sekundy, zmenšené kvarty, kvinty nahoru nebo zvětšené kvinty, zmenšené tercie a septimy dolů atd.) a postupy chromatické. A proč? Zajisté asi z té příčiny, že, any zpěvy takové vytrysknou z pravidla z duše romantickými, pochmurnými nebo fantastickými představami naplněné nebo z duše rozbouřené, vášní zmítané, všem dojmům náhle a vší silou podléhající, duch klidného a střízlivého, veselého lidu

*) Toto ocenění písní slezských po stránce hudební pochází z péra pana *Vilibalda Scheibera*, který po dvě léta o prázdninách po Slezsku se mnou cestoval. Několik písní harmonisoval p. Hrazdira, ostatní všecky p. Scheiber. Škoda, že pro churavost a jiné překážky nebylo možno dále sbírati, možná že bychom byli druhou stovku písní od zapomenutí zachránili!

slezského podobným momentům se nepoddává, aspoň ne tou měrou, by tak ohnivé nebo na druhé straně bizarní city se v něm vzbudily. Než přece-li se tak někdy stane, jiných prostředků, jak později seznáme, k vyjádření nálady užije. Ona bujností kypící nebo hořem sténající hudba krásně svědčí vznětlivému Slováku, jak toho s dostatek příkladů po ruce máme.

Když tedy s chromatikou a nezpěvností si Slezan rád nezahrává, chápe se konečně, by větší sympathie svým plodům získal, posledního prostředku melodického, alterace; zřídka sice, ale přece někdy zvyšuje III. stupeň v moll a IV. stupeň v dur, nebo snižuje VII. stupeň v moll a — což k velkým vzácnostem patří — nejčastěji VII. stupeň v dur (v písních »Vydala matička«, »Ach, Bože muj« a »S Panem Bohem«).

Končiti zpěvy snaží se pěvci k úplnému uspokojení se stanoviska melodického; v ohledu *rhytmickém* počínají si zcela nahodile, neboť rhytmicky úplných a rhytmicky seslabených závěrů jest zhruba vzato stejně mnoho, kdežto na závěry melodicky úplné připadá šest a jen jedna sedmina na melodicky seslabené a poloviční; těchto jest velmi poskrovnu.

Konečně třeba zmíniti se o výsadě citlivého tónu, jíž básník lidový nedbaje, nakládá s ním libovolně; v případech poměrně dosti četných vede jej dolů.

V příčině rhytmické neoslepí zpěvy slezské žádného posluchače; rhytmus jejich jest velmi střízlivý. Často celá píseň pohybuje se veskrze v notách stejného trvání nebo jen na koncích úryvků jest pohyb přerušen notou delší; jindy několikráte po sobě opakuje motiv nějaký v téže výši, jindy progressivně nebo tvoří z něho nové útvary melodické, ba někdy opakuje celé úryvky (píseň »O, tato, tatičku« jest dokonce šesteronásobným opakováním dvoutaktového úryvku), což někdy nepostrádá živého zájmu (píseň »Co mi doš, mo mila« opakuje úryvek taktu celého ve dvou taktech tříčtvrtních a celé takto utvářené předvětí v závětí).

Celkem jest rhytmus písní slezských pravidelný; nepravidelnosti rhytmické jsou vzácné. Z těch nejčastěji setkáváme se se *synkopou*, velmi zřídka *s triolou*; v jednom příp. objevuje se i *kvintola*.

Nezpěvnost melodie, výraznost rhytmu a tempo, což vše opírá se o podklad básnický, podmiňují zajisté i dynamiku hudební, jež tím více samoděk v popředí vystupuje, čím rozmanitější jsou živlové, shora uvedení. O ceně prvních dvou faktorů jsme promluvili; třeba ještě zmíniti se *o tempu*.

Nejčastěji kráčejí zpěvy slezské *pohybem rychlým až i živým*, málokdy poměrně *mírným* a ještě řidčeji *volným*. *Krajních mezí — tempa táhlého a divokého — Slezan téměř nezná, onoho zvláště ne.* A právě v těchto případech nejnápadněji staví dynamika moc svou na odiv, tu jemně šveholíc a hned potom pádnými údery posluchače u vytržení přivádějíc, onde klidnou s počátku hladinu písně širokým rozmachem v nebetyčné vlny rozčeřujíc.

Tímto kouzlem hrají ze zpěvů česko-slovanských, jak známo, hlavně slovácké. Jak hlubokým dojmem působí vedle mnoha jiných na př. »Už sa mně můj milý« a jak naproti tomu bodáním z klidu přivádějí pichlavé akcenty v rozpustilé »Dybych já věděla«!

Nejlépe osvědčují se v poesii slezské sforzata na lehké doby taktové na př. v citoslovcích nebo ohlasu zpěvu ptačího.

Z modulací melodických vedle obvyklých do tónin dominantní, subdominantní, parallelní a jiných nejzajímavější jest pro nezvyklé porušení tonality v písni »U súšeda dobra voda«, jež začínajíc v tónině h-moll (aiolské), moduluje do D-dur, na to A-dur a končí v a-moll.

Modulace rhytmická vykazuje dvě obměny, buď že dva druhy taktu střídají se pravidelně nebo že melodie začínajíc v jistém taktu, průběhem odívá se v roucho taktu jiného. K prvnímu druhu patří na př. zpěvy: »Co mi doš, ma mila«, »Udělala naša hospodynka« (jen v první sloce), »Ej rośnie mi, rośnie«, »S Panem Bohem«, »Šli dva ševci do setnice«, k druhému pak »Co to za kavalir«, »Moja mila na kirchově leži«, »Och śedaj, śedaj«, »Ma mila herličko«, »Hoja, hojo, malunko«, »Dyž bysym byla věděla«, »Co se ten zajunček provinil«.

Formou písně jest, jak známo, perioda a základním tvarem její věta osmitaktová s dělením veskrze podvojným, takže dva dvoutaktové úryvky činí předvětí a dva závětí, tato pak dohromady periodu. Ač mnoho zpěvů sbírky naší jest dle této šablony konstruováno, přece jsou v menšině proti všem ostatním, jež tvoří v nestejném počtu periody 2-, 3-, 4-, 5-, 6-, 9-, 10-, 11-, 12-, 14- a 16taktové s nejrůzněji upraveným článkováním.

Vedlo by nás příliš daleko, kdybychom všecky zajímavé případy formální měli uváděti, i odkazujeme laskavé čtenáře, již se o věc interessují, by sekce provedli sami, a zmíníme ze zde pouze o architektonické identidě dvou zjevů a písní »Tajila jsem, tajila«, zajímající nejen symetrií formální a rhytmickou, ale i založením modulačním, ba i melodií. Šestitaktová perioda tato, jejíž třítaktové předvětí, složené ze dvou úryvků, jedno- a dvoutaktového, shodno jest jak ve formě tak i rhytmu se závětím, začíná v tónině fis-moll, avšak již na konci prvního taktu obrací se k dominantě tóniny A-dur, v níž pohybuje se, zvyšujíc v 2. taktu IV. stupeň (dis[1]), až na konec, kdež tvoří závěr harmoniemi IV., V. a I. stupně tóniny hlavní.

V písni »Zpivaj, slavičku« jest závětí dvakráte před předvětím uvedeno a jest poprve ukončeno druhým úryvkem předvětí, podruhé pak uvedeno jako na konci. Docela tak konstruována jest též píseň »Vrť se, mile vřetenko«.

Period, v nichž závětí jest opakováno, a jiných, v nichž závětí předchází předvětí — po případě i dvakráte — nalezneme s dostatek. Vedle těchto jednodílných písní setkáváme se i s řídkými dvoudílnými.

Co do *tónorodu jsou veškery zpěvy komponovány v tónorodech moderních* — našem dur a moll — až na jediný popěvek »Vrana leti«, složeném v tónorodu lýdském; začíná V. stupněm a založen jest na dvou chudých, nerhytmických motivech a dvou harmoniích kvintakordových (I. a II. stupně).

Jinou výjimku — totiž beztaktnosti — činí píseň »Vydala matička«, jež nepoutajíc se důsledně rýmem a zákony deklamace, neváže se ani taktem; jesti to čistá deklamace hudební, ač jakési

stopy taktu jsou v ní přece patrny, anať celá píseň až na poslední úryvek, dvě sloky váže se rhytmem sloky prvé.

Náladou, přimknutím to hudby k obsahu textu, vynikají, jak přirozeno, veškery zpěvy; báseň i píseň zrodily se v témž momentu v duši jednoho tvůrce, jenž vyslovil je v okamžicích, z obsahu jich zřejmých. Může-liž skladatel na báseň jiného autora vytvořiti případnější hudbu nežli na výplod svůj a naopak básník přičiniti k dílu komponisty karakterističtější text nebo program nežli tento sám? Zajisté že nikoliv!

Vidíme to jasně na programních sonátách Beethovenových v tomto případě, v onom pak na dramatech Wagnerových. Co tuto v rozměrech velikých a v umění, u písní našich, v malých a v naturalismu. Zapějme si jen některou melodii pasáckou — ovšem beze slov — a zajisté vznikne u nás představa idylly pastýřské, nebo komickou a úsměv zradí šelmovinu, neb vanoční a obsah koledy nějaké vynoří se nám v mysli, ale nesnadným bylo by pro nás úkolem vytvořiti text, jenž by obsahu již složeného věrně odpovídal. Naopak, pokusíme-li se o složení nápěvu na tu či onu báseň, shledáme, nehledě ani k různosti karakteru komposice umělé a skladby národní, přirovnáme-li jej k originálu, že daleko onoho nedostihuje.

Ač těžiště písně slezské v humoru, vtipu, idylle — jak již praveno — spočívá, přece k těm nejkrásnějším patří ony zádumčivou náladou dýšící. Vzpomeňme jenom těchto: »Co mi doš, mo mila«. Již z prvních slov a melodie vyzírá spokojenost — obsah poslední sloky — sklamání, »Vydala matička« jak žaluplně zní, úryvek se sníženým VII. stupněm, »Ach, zbiraj se«, »Věnečku zeleny«, »Och šedaj«, »Chystajtě, matičko« — ohlasy to smutného loučení, »Ach, Bože muj« — výraz ztraceného štěstí atd.

Zvláštní »písní« jest »O tato, tatičku«. Monotonní meditace ze sedmi dvoutaktových, rhytmicky naprosto shodných úryvků složená, budící v posluchači dojem stále se střídajících harmonií dominantní *s tónickou**) *a unisonem* na dominantě začínající i končící. Není-liž to skvostná illustrace trapné situace, v níž se tři *mladí lidé octli?*

Staří lidé naříkají, že mladí jeví malou náklonnost zpívati. U samé Opavy národní zpěv skoro vyhynul; poslední chvíle teprve v nově založených spolcích mládež učí se zpívati »Kde domov můj« a jiné národní písně. Odcizená škola pramálo přispívá k obrodu zpěvu. Na Klimkovsku a Polomsku tam zpěv ještě dosti se rozléhá; též v horách Bezkydských a osadách, jež nejsou v nejbližším styku s továrnami a doly uhelnými.

»Za stara to byla útěcha poslouchat, když ludé šumně zpívali,« sdělovala se mnou babička, »ráno zanotili píseň „Jak překrásné slunéčko vychází a temná noc od nás pryč odchází“ nebo „Svatá Trojice-Bože, jenž mi ráčil's dáti, že jsem s svého lože zdráv mohl povstati“ a když se stmívalo, zpívali jsme „Pod večer Tvá čeládka, co slepice kuřátka, k ochraně Tvé hledíme, laskavý Hospodine“.«

*) **Abychom tuto jednotvárnost v úpravě harmonické odstranili, obrátil jsme zřetel k melodickému vypracování doprovázejících hlasů.**

Ještě v kostelích s chutí a s radostí se zpívá, avšak i tomuto zpěvu hrozí na Opavsku úpadek zavedením nového dioecesního kancionálu r. 1888. Proč? Vyložíme dále.

Ačkoli nový kancionál v arcidioecesi olomucké zaveden jest již na třináct let, přec ještě ve Slezsku našem, o Pr. Slezsku ani nemluvím, zaveden není.

Hlavní vinu nese *škola*. To neblahé nařízení zem. školní rady slezské ze dne 16. ledna 1873 jako můra leží na lidu českém ve Slezsku. Nařizuje onen výnos: »*Vyučování přijímejž postupně vždy více charakter utrakvistický a ve školách vícetřídních budiž užíváno němčiny převážně jako jazyka vyučovacího.*

Ba jest podle dalších podrobných předpisů zem. škol. rady dovoleno, by ve vyšších třídách výlučně německy se vyučovalo; jen v 1. a 2. třídě utrakvisticky. Někteří horlivci hned druhou třídu proměňují v úplně německou. Od takových lidí pak těžko vymoci, aby učili českému zpěvu kostelnímu; oni dobře vědí, že když budou odporovati, že za nimi bude státi celý aparát školní.

Kromě těchto utrakvistických škol jsou ve Slezsku *školy německé s dorozumívající řečí českou*, ovšem že jsou založeny na odnárodnění českých dětí v českých obcích. Takové školy teprv nechtějí přijati ve svou osnovu cvičení českého kostelního zpěvu, vždyť by poskvrnily svůj charakter!

Na některých školách zase jsou učitelé, kteří se nevyznají v hudbě. Rádi by cvičili, ale nejde to. Konečně několik je učitelů, kteří s nechutí podjímají se úkolu učiti děti z kancionálku zpívati.

Nejposléze třeba uvésti odpor části starých lidí a . . ., kteří nepřejí novému kancionálu. V některých farnostech již úplně byl zaveden nový kancionál, přišla nová správa, která, aby vyhověla několika nespokojencům, zase vrátila se aspoň z polovice anebo částečně ku starému zpěvníku. Rozmrzelý p. rektor kůru uhodil vším a zůstalo při starém. V některých kostelích zpívá se při ranní ze starého kancionálu a na hrubých službách z nového.

Nejhorší při tomto rozdělení jest, že *mládež nemajíc starých kancionálů, vydána jest nebezpečí zevlovati, šeptati atd.*

Při odpoledních službách zase někde jest takový zmatek: jedenkrát se modlí z nového, po druhé ze starého. Konec konců — reptání a odpor proti novému kancionálu.

Nejlepší prostředek byl by: kdyby byli bývali hned na počátku *ve všech farnostech za jednou* zavedli nový kancionál. Někde se k tomu neměli, lidé vidouce to, ukazovali: však to v N... nemají atd. Z toho vznikaly nepokoje.

Při dobré vůli a snaze do všech chrámů nový zpěv mohl býti uveden. Když se škola bránila, mohl se zpěv cvičiti v kostele odpoledne, rektor kůru přece žádosti nemohl by nevyhověti. A kdyby! Našel by se nový prostředek.

Nemá-li vzíti zkázy český zpěv kostelní na Opavsku a s ním náboženství, nutno zavésti bezpodmínečně do všech chrámů českých nový kancionál, neboť podle našeho mínění všechny omluvy a výmluvy jsou plany a lichy.

Na Těšínsku jsou jiné poměry.

Jak povědomo, katolíci v knížectví Těšínském patří pod ıvomoc biskupa vratislavského, jenž v Těšíně má svůj gene-

rální vikariát. Protože Těšínsko sluší k jiné dioecesi, má jiné kostelní zpěvníky.

Již jednou poznamenáno, že *v polských protestantských sborech* zpívalo se až do roku 1865 z českého kancionálu Třanovského.

V katolických chrámích užívali kostelního zpěvníku Onderkova. Nápis kancionálu jest: »*Zpěvník a modlitební kniha*« 1873. V Těšíně. Vydaná od Jos. Onderky. Dle něho sestaven je menší »Katolický kancionálek«.

Farář ratimovský Antonín *Poledník* vydal roku 1880 nový zpěvník pod názvem »*Sbírka církevních písní a modliteb*«, která vyšla i v druhém opraveném vydání.

Konečně r. 1893 vyšla »*Sbírka církevních písní a modliteb pro katolické křesťany*« nákladem děkanství Frýdeckého a r. 1894 od *Frant. Havlasa* »*Bohoslužba zpěvem a modlitbou*«.

Z výčtu těchto publikací pozorovati, že v kostelích na Těšínsku není jednoty, co se týká kancionálů.

Cestuje Těšínskem za příčinou národopisného studia, měl jsem příležitost častěji poslouchati zpěv lidový ve chrámech: věřící zpívají s neobyčejným vroucím citem, že příchozí povzbuzen a potěšen odchází. Jeden missionář chválil zvláště zbožnost a zpěv mužský na Těšínsku, jemuž přednost dával před ženským. Měkká výslovnost řeči lidu na Těšínsku má zásluhu při této chvále.

V některých kostelích přijde cizinec na zvláštnosti. Na př. v kostelíčku v *Prostřední Suché* na evangelní straně na lavicích pro věřící určené viděti kancionály po celý den; věřící neberou si jich domů, nýbrž nechávají jich ve chrámu. Nebojí se, že jim je někdo vezme; však vyhrožují tomu, kdo by tak učinil, nápisem na čistém listu uvnitř: *Kdo tu knížku ukradne, tomu ruka upadne, a kdo ji navrátí, tomu Pán Bůh zaplatí.*« N. N. z Dolní Suché N. 40.

V Jablunkově, kde nyní v kostele vládne polština a v obci němčina, nahlédl jsem na kůře do knih a četl jsem na desce: »*Spiewnik kościelny*«. Prohlížeje obsah, shledal jsem, že je český. Hned počátek mne potěšil: Písně adventní. Vesele zpívejme, Boha Otce chvalme, že nám Syna svého atd.

Ve zpěvníku napsáno latinsky: »Istum librum reparare dedit Ferdinandus Zednik, regens chori, pro memoria chori Jablukavensi die 3. Martii anno 1887. Si abiero, memento mei!« (Knihu tuto opraviti dal Ferdinand Zednik, ředitel kůru, na památku pro kůr jablunkovský dne 3. března r. 1887. Až odejdu, buď mě pamětliv!).

Myslím, že ředitel kůru nedal zpěvník opraviti toliko na památku, nýbrž že jej potřebuje při svých funkcích. Zpěvník má 843 stran.

Sluší ještě podotknouti, že lid své písně přizpůsobuje spisovné řeči, proto nemohly býti psány úplně nářečím domácím; jak jsem slyšel slova, tak jsem je poznamenal.

Několik písniček připojuji bez nápěvů, o něž jsem bez vlastní viny přišel; pak uvedu seznam více méně jarmarečních písní, jež ve Slezsku se zpívají.

1. Milostné písně.

Chudobna mě mamka měla . . . Z Malenovic.

1. Chu-do-bna mě mam-ka mě-la, chu-dob-na mě mam-ka mě-la,

po - cti - vě mě vy-cho - va - la, po-cti-vě mě vy-cho-va-la.

2. [:Ve dně šila, v noci přadla,:]
[:a šak na mě něnakradla.:]

3. [:Ve dně šila košilenku,:]
[:v noci přadla kudělenku.!]

4. [:Něchoď, Janku, přes polanku,*):]
[:zabiju tě pro galanku.:]

5. [:Nězabiju, něbojim se,:]
[:mom šablenku, obronim se.:]

6. [:Něchoď, Janku, přes Javornik,:]
[:lude pravju, že si zbujnik.:]

7. [:A jo ještě maly zbujnik,:]
[:němom peniz — jenom trojnik.:]

8. [:A to mi ho mila dala,:]
[:jak na pole kravy hnala.:]

*) Polan, polanka = pole v lese, planina.

Drobna dětělinka . . . Z okolí St. Hamer.

1. Dro-bna dě-tě - lin - ka ne - ma kra - se, so-tva - li
4. Dy-by tě mi - lu - čko Buh po - vo - lal, co jsem ti
5. A na tom hro - be - čku ze zla - ta křiž a na tom

1. u - vja-dně kvi - tne za - se; ta ja - ko člo-věk mla-dy
2. V pon - dě - li po pul - no - ci
3. A mě bo - li hla - va ru - ce
4. sli - bo-val, to bych ti dal: Na vše-cky zvo-ny zvo-nit
5. kři - ži - čku jme-no Je - žiš, a - by li - de po - vi - da - li,

1. když pa-dně do kovaly,*) pokud mu sam Pambu ně-da zdra-vi.
2. spa - dla mi do němoci: Po-věz mi, mi-lu-čko, co tě bo - li.
3. tak vel-mi pře-ve-li-ce, že se již ně bu-du tra - pit vi - ce.
4. na tru-bach truby trubit, do tveho hro-be-čku od-pro-vo - dit.
5. že sme se mi-lo-va-li, že ty tu mi-lu-čko sa - ma le - žiš.

Za našum dědinum stoji hajiček . . . Z Vřesiny.

1. Za našum dědinum sto-ji ha-ji-ček, tam pře-krasně zpi-va

*) Choler y

sla - vi - ček; pře-kras-ně zpi-va, až se roz-li-ha,

že sem chu-do-bna.

2. Chof sem ja chudobna pro Boha
ne jeden chasniček nic něma;
o šak mě zas tež, o šak mě zas tež
Pambu požehna.

3. Esli mě miluješ, stale lasky buď,
taky tě požehna svrchovany Buh;
Pambu statky ma, ůn nam jeden da,
ty budeš moja.

4. Chof by ti branili rodiče,
ja tě něopustim, me srdce;
rodiče laju, a ja ti přeju,
přece tě vezmu.

Zpivaj slavičku na tvrdym buku . . . Z Vřesiny.

1. Zpi-vaj sla-vi-čku na tvr-dym bu-ku, na-mluv

se, syn-ku, švar-nu dě-vu-chu! Zpi-vaj, sla-vi-čku, na tvr-de

ska-le, če-kaj dě-vu-cho, sedym let na mě!

2. Dyby ja měla sedym let čekat,
volila by sem: syna uchovať,
syna uchovať, na vojnu ho dať
tam se nauči eksečirovať.

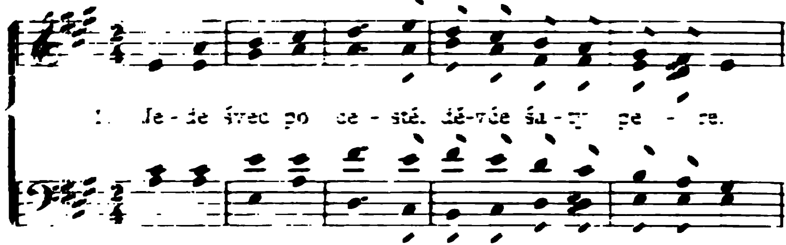
Pojčej mi, ma mila, pojčej mi leterně... Od Bílého Kříže.

1. Poj-čej mi, ma mi-la, poj-čej mi le-ter-ně,

co bych ja se spo-di-val na tve o-čko čer-ne.

2. Ja ti ji něpojčim, ani ti ji nědam,
[: bo by si ty rad věděl, jake ja ličko mam. :]

Jede švec po cestě, děvče šaty pere. Ze St. Hamer.

2. Kupim ti střejice
za čtyry tisice,
[:abys měla v čim chodivat:]
[:v neděli k muzice:]

3. Kupim ti ja šatek
za jeden dukatek,
[:abys měla v čim chodivat:]
[:v neděli ve svatek.:]

4. Kupim ti ja pirstěn
za tu tvoji postel,
[:abys měla v čim chodivat:]
[:v neděli přes kostel.:]

5. Kupim ti ja pentlu
za tvoji huběnku,
[:abys měla v čim chodivat:]
[:v neděli do šenku.:]

Ej, rośnie mi, rośnie, galonska na sośně... Z Orlové.

1. Ej, ro-śnie mi, ro-śnie ga-lon-ska na so-śně,
2. Śednym na ko-ni-čka, za-py-tum ta - ti-čka,
3. Śednym na ko-byl-kum, za-py-tum ma-mul-kum,

ni-mo-žym ji u-lo-miť; u sum-śa-da ve - dle
o - ni mi jum mu-śum dať.
o - ni mi jum mu-śum dať. Jak mi ji ně-do - tě,

2. Ej, da-jum, da-jum, da-jum

hersky di-vča dlo*) mně, ni-mo-žym go na-mlu - viť
pě-kně u - go-tu-jum**), jy-ny***) muśum za - py - tať.
dej-tě se jum za śklo a ne-by-dě vas tes - kno.

*) Dlo mně = pro mne.
**) Ugotujum = vystrojí.
***) Jyny, yne = jen, jenom.

U suseda dobra voda . . . Z Borovské farnosti.

1. U su-še-da do-bra vo - da v na-ši stu-dni tež;
po-viz mi ty, mo-ja mi-la, kaj se mamy zejść? U su-se-da
pod stromeček se svym milym kochanečkem tam se ma-my zejść.

2. Dyž sme se tak spolu sešli, sešedli smy se;
včil ty, moje nejmilejší, rozlučimy se.
Lepši to naše zendzeni nižto naše rozlučeni.
sešedli smy se.

Před Mikesku na Kamenci . . . Z Plesné.

1. Před Mi-ke-sku na Ka - men-ci tu - la - li

2. Tak dluho se tam tulali,
až se do Mikesky dostali:
hej holi horasa, parada hopsasa - dostali.

3. Mikeščena vita: »Mladěnci
posadťě se na naši stolici;
hej holi horasa, parada hopsasa - stolici.

4. My se u vás něsedněmy,
vemem Něžku*) a pujděmy,
hej holi horasa, parada hopsasa - pujděmy.

5. Něpujdem - jenom přes cestu,
a to k Jančovi s nevěstu;
hej holi horasa, parada hopsasa - s nevěstu.

6. Jančula z okna křiči, tě-tě-tě:
»Co mi to za kluka vedětě?«
hej holi horasa. parada hopsasa - vedětě.

7. Ja vam ji tu dluho něvystanu,
dveře a okna s ňum vytřaskanu;
hej holi horasa, parada hopsasa - vytřaskanu.

U suśeda na kopečku . . . Z Lubna.

*) Něžku = Anežku.

hu-šky se pe-ru. Vem, synečku, ka-ra-bin-ku, za-bi ne-ke - ru,

za - bi ne - ke-ru! Ja ty hu-šky ně - za - bi - ju, ja ty hu-šky

do - bře znam. To su hu-šky mo-ji Zuzky, co k ni chodivam.

2. Neštastná láska.

Ach, což to je za slaviček . . . Z Plesné.

ritard.

1. Ach, což to je za sla - vi - ček, co tak pě-kně zpi-va ?

ritard.

à tempo

ach, to jest muj nej-mi - lej - ši, ach, to jest muj nej - mi - lej-ši :

à tempo

2. Něvysmivaj se ty ze mně, z chudobnej děvečky!
Něnosim ja střibra, zlata ani drahe šaty.

3. Ene jest me cele měni — ten věnek zeleny
a ta jedna sukenička, co ji vidiš na mně.

4. Po prvni raz sem tě viděl, dyž si kravy hnala;
hned si se mi zalubila, že's pěkně zpivala.

5. Po druhekrat sem tě viděl v kostele klečeti;
němuh sem se k Bohu modlić, jen na tě hleděti.

6. Dybych se byl k Bohu modlil, byl bych svatym zostal;
ach, což to jest za těžka věc, do nebe se dostać!
Tři leta za milu chodić, ešče ju nědostać!

A co je to za slaviček . . . Z Prostřední Suché.

2. Neposmivej se, synečku, z chodobnej děuchy,
[: bo ty nimoš stříbra złota, :]
ani šumne šaty.

3. Po pierši raz sem tě spatřil, kieś kravičky pasla;
[: hned eś se mi zalibila, :]
boś pěkně zpivala.

4. Po drugy raz sem tě spatřil, kieś šateček šila;
[: jo tě prośil o šateček, :]
ty's mi go nědala.

5. Po třeti raz sem tě spatřil, kieś ruže trhala;
[: jo tě prośil o ružičku, :]
ty's mi ji nědala.

6. Po čtvrty raz sem tě spatřil, kieś vjoneček vila;
[: jo tě prośil o vjoneček, :]
ty's mi go nědala.

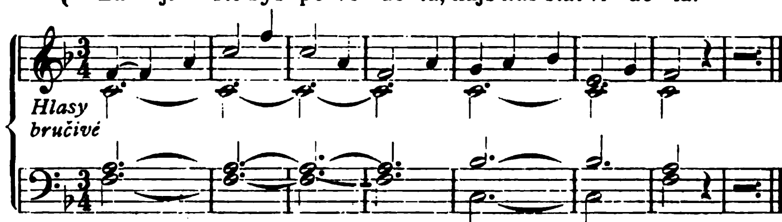
7. Po pjonty raz sem tě spatřil na kostele klečet;
[: nimugech se k Bogu modliť, :]
jen na těbě hleděť.

8. Dybych był tak v Boga věřil jak v těbě děucho,
[: davno byl by śvientem zustol, :]
do něba se dostal.

Nočko, nočko, nočko ćmava . . . Z Vřesiny.

1. { No - čko, nočko, nočko ćmava, kaj si se po - dě - la?
Za - ji - stě bys po-vě - dě - la, kajs nas stať vi - dě - la.

Ćmava noc ta je pryč, ta už nepřijdě vic a ten, kdo v noci mi-lu - je,

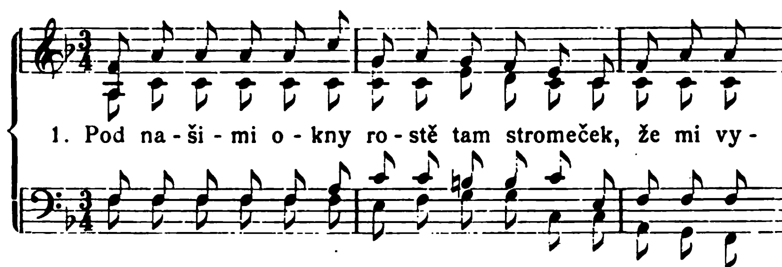

2. Mam ja tu neco pěkneho to od meho lasky;
mam ja tu zlaty prsteneček na věčne pamatky,
ten ůn mi daroval a z lasky věnoval,
ale na to přec zapomněl, že ůn mě rad mival.

3. Slaviček ptaček malučky pod stromečkem skače.
Dyž se ja na něho zpomenu, serce v těle plače.
Mluvils mi jak s medem, to bylo s podvodem;
ošidil si mnoho panen a mě samu jeden.

Pod našimi okny . . . Z Plesné.

2. Přijdu do hospody, stanu vedle kola,
muj mily tancuje, něboji se Boha;
ešče se kole mě otira, me smutne serdečko zažira.

3. Přijdu ja z hospody, lehnu na lužečko,
aby mi odpočlo to moje serdečko;
a ůn přijdě a ešče buři: »Stańže, ma milučko, otevř mi!«

4. Ešče sem ja toho pisma něčitala,
že bych ja ti dveři otevirat měla.
Dybys ty byl, jak si byvaval, muh si chodivat, jak's chodival;
ale že si je ty oselkař, mojeho srdečka velky lhař!

Včera byla nedželička ... Od Bavorova.

1. Vče-ra by-la ne-dže-li-čka, dziś je smu-tny dźin.
Ne-vi-dže-łach ko-cha-ne-čka już ca-ły ty-dźin.
Sr-ce so-běch u-sta-ra-ła, o-čka so-běch u-pła-ka-ła, vši-cko skrz če-bě.

2. Našełach rozmaryjanka,
ůn mi nezašel.
Posłałach ja[u] do kochanka,
ůn mi nepřišel
Dyž nepřijdžě, nech nechodži,
rozmarijan pěkně schodži,
pěkně zeleny.

Co to za kavalir . . . Z Malenovic.

1. Co to za ka - va - lir od su - še - da je - de, z dra-he-ho že-le-za pod-ko-věn-ky ku - je, pod - ko-věn-ky ku - je.

2. Na koničku sedi pěkně šněrovanym,
a pyta se mě on [: o tisicach mojich. :]

3. Co se ty mne pytaš o tisicach mojich,
dyť ty ani nimoš [: pěnt pjontočku svojich. :]

4. A jo mom chalupku z tisoveho dřeva,
ně takeho mi tu [: kavalira třeba. :]

5. A jo mom sukničku kolem lemovanu,
a ty moš košile [: tři roky něprane. :]

6. Co se mně vysmivoš, že košilka břidno,
pod našim okenkem [: jest vodička trudno. :]

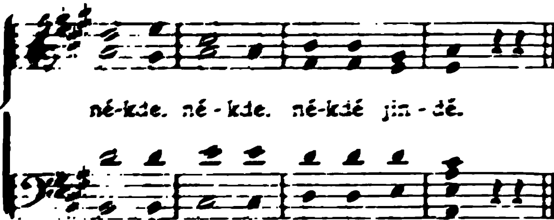
7. Ve studni ji něni, na řiku daleko,
možeš mi ju vyprat, [: moja galanečko ! :]

Zahraj mi, muzičko . . . Z okolí St. Hamer.

1. Za-hraj mi, mu-zi-čko, ho-ry, ho - ry, ho - ry, le - sy !
že mě už v Samčance ni-kda, ni-kda nic ně - tě - ši ;

2. Ve Frydku truběli. až se. až se rozlíhalo.
ma mila plakala, až ji srdce pronikalo;
truběli marš. odvedli nas.
Něplač ty, ma mila. přindu. přindu, přindu ja zas.

3. Už mi ten chodniček zaru-. zaru-. zarustava.
že už mě muj mily zaně-. zaně-, zaněchava;
dyž mě něcha, něch zaněcha.
šak ja nic něstojim o takeho falešnika.

Ej narodě, narodě!

Z Domaslovic.

(Zpívá se nápěvem: »Čtyři koně ve dvoře.«)

Ej narodě, narodě
v Domaslovské zahradě!
Štípoval tam švarný synek
[: vysadit jabloně. :]

A kdy ůn tam štípoval
na svou milou zavolal:
»Poď heř ku mně má milá
budu se tě namluvat.«
»Nepujdu ja ku tobě,
nedaju mě za tobě.«

»Dyž tě za mě nedaju,
nech tě za sklo posadiu.«
»Mamička mě ubila,
že jsem ku tě chodila.«
»Tak vinc k tobě nepůjdu,
a na vojnu zaberu.«

Aj, ty ptačku, — krahulačku . . . Z Chvalikovic a Hlubotce.

(Nápěv podobný jako u Sušila.)

Aj, ty ptačku — krahulačku
vysoko litaš.
Poviz mi ty novinečku,
jaku tam slychaš?

A slychaš tam novinečku,
to velmi smutnu,
že už tvoju najmilejši
ku slubu vedu.

Dva ju vedu, dva ji hraju,
patemu jest žal,
a ten šesty srdce kraje,
že ju nědostal.

A ten sedmy v okenečku
utira oči,
a ten osmy po rynečku
šatečkem toči.

Pošla mi, pošla mi . . . Z Borovské farnosti.

Pošla mi, pošla, ta černá mrákava,
pověz mi, děvečko, o co jsi plakala?

Plakala, plakala, Janíčku o tebe,
stál jsi pod okenkem, přišel dešt na tebe.

Pršely, pršely hrubě velké krapě,
nemožu zapomnět Janíčku já na tě.

V tom Štáblovském černém lese, adije. Ze Štáblovic.

V tom Štáblovském černém lese, adije,
má milá tam travu seče, adije.

Jak nažala, navázala, adije,
po háji se ohlídala, adije.

Přišel ku ní mysliveček, adije,
a žádal ji o věneček, adije.

A já ti věnečku nedám, adije,
raděj tři rázy zavolám, adije.

Volej třikrát neb čtyrykrát, adije,
neuslyší tě ani pták, adije.

Když první ráz zavolala, adije,
Morava se rozléhala, adije.

Mladší bratr to uslyšel, adije.
staršímu to oznámit šel, adije.

Hned koníčka osedlali, adije,
do hájíčka pospíchali, adie.

Co's to zrobil, myslivečku, adije?
že máš krvavou flintečku, adije?

Zastřelil jsem holubičku, adije,
na Prdovém okenečku, adije,

To nebyla holubička, adije,
byla to moje sestřička, adije.

Smutná píseň o Matýskovi a Majdalence. Z Podvihova.

V Opavě v ulici na Dolním rynku,
miloval Matýsek mynářovu dcerku.

Přišel ku ní zrovna pod okenko:
»Pojď mě vyprovodit moje Majdalenko!«

A když přišli až ku Boží muce,
přistupil jí hlavu, vytrhnul jí ruce.

Nezabíjej mě, Matýsku, ještě,
»až se vyzpovídám z svojich hříchů ještě.«

Už máš Majdalenko té zpovědi dosti,
když ti z tvé hlavičky vylezají kosti.

A když přišel do dom sednul si za stolem,
utírá si oči zeleným hedbávem:

»Má drahá matičko, co jsem já to zrobil
že jsem mynářovu Majdalenku zabil?«

Dobře jsi synáčku, dobře jsi to zrobil,
že jsi tu nedobrou ze světa zprovodil.

Mynářovu dcerku již do domu vezou,
a pana Matýska svázaného vedou.

Mynářové dcerce šumnou truhlu vezou,
a pana Matýska k šibenici vedou.

Mynářovu dcerku do hrobu spušťají,
panu Matýskovi hlavu utínají.

Zasviť mi měsičku na rohu kostela. Z Domaslovic

(Zpívá se podobně jako »Na hoře Táboře.«)

Zasviť mi měsičku, na rohu kostela
poviz mi ma mila, jestli budeš moja.

Poviz ma mila, jestli budeš moja,
ať ja tu nechodzim, koničky nebrodzim podarma.

Bo moji koničky velmi moc koštuju,
z drogygo želaza podkovinky psuju.

Z drogygo želaza ze same oceli,
nebudeš ty ligať na moji posteli;
bo moje postelka je pěkně ustlana,
a tvoje košulka tři roky neprana.

U moji matičky jest tam vodička prudna,
mužeš si ji vybrat, a ji vybiglovat,
galanečko moja.

3. Zármutek milenců.

Tušim, tušim, tušim, že vandrovat mušim . . . Z Malenovic.

1. Tu-šim, tu-šim, tu-šim, že van - dro - vat mu-šim a tu svo - ji nej - mi - lej - ši o - pu - sti - ti mu - šim.

2. Již sem opuštěny jak ta hruška v poli:
dyž s ni hrušky otrhaji, ona smutna stoji.

3. Již sem opuštěny jak ta holubička,
kera ve dne, v noci leta, hleda si samečka.

Dyž bysym byla věděla . . . Zpod Lysé Hory.

1. Dyž by sem by-la vě-dě-la, ně-by-la bych syn-ka chtě-la! Synek na voj-nu po-je - chal, a mě tu doma za-ně-chal.

2. Vzal mi kli-ček od sir-de-čka, po-je-chal s nim do mě-ste-čka. Ach Bo-že, Bo-že, Bo-že muj, kde si mi po-dil sy-nek muj!

Moje miła na kirchově leži . . . Z Jarohněva.

1. Mo-ja mi-ła na kir-cho-vě le-ži v tem ze-le-nym

hro-be-čku. Jak ja po-jdu ku ni, bu - du

vo-łać do ni, to u-na ku mě pře-mu-vi.

2. Jakožbych ja[u]*) k tobě přemluviła, dy ja[u] již tu tvrdo spim.
Jazyk něchce ga[u]dać a s tebum rozma[u]vać, moje srdečko stra[u]tniale.**)

3. Choćbyś chodil i tři sta let ku mně, již mě nikdy neujřiš,
aže na sud Boži, jak všisci staněme, jak svaty Michol zatrubi.

Ach, Bože mũj, nad mojim hochankem . . . Z Plesné.

1. Ach, Bo-že muj, nad mo-jim ko-chankem, co ůn sta-val

pod mo-jim o-ken-kem ! Ach, už pryč odjel. a pryč od-je-chal,

*) České »já« vyslovuje se v okolí Bavorova jako »jau.«
**) Strautnialý = strudnělý, zarmoucený.

a mě ve velkym zarmutku tu něchal. Přeneščas-na ho-di - na!

2. Ach což si ty s nim za znamosť měla,
že si ho ty tak oplakovala?
Či nějaky pan, či nějaky pisař,
či nějaky dochtur byl?

3. Dybych měla sokolove oči,
viděla bych, kaj se mily toči;
oj dybych měla křidla jako huśy,
uletělať bych za milym do Ruśi,
do tureckej krajiny!

4. Kerak němam smutna nařikati.
dyž se zpomnim, muśim zaplakati;
o dy si zpomnim, pomyslim na jinšy,
každa panna ma to svoje nejmilši,
a ja němam žadneho!

Těžko je mi, těžko . . . Ze St. Hamer.

1. Těžko je mi, těžko na mo-jim sir - de - čku,

kdo by mi roz - va - zal hedbavnu šnu-re-čku, kdo by mi

2. Hedvabna šnurečka ona je těnučka
[:ona se mi vřeza do meho srdečka.:]

3. Hedvabne šnurečky rozvazať němožu
[:na tebe, synečku, zapoměť němožu.:]

Proč krušinko . . . Ze Skalice.

2. Což by sem se,
[:což by sem se sucha bala,:]
dyž sem v poli vyrostnula!

3. Vyrostla sem,
[:vyrostla sem na dolině,:]
v te fojtove dětělině.

4. Vyrostla sem,
[:vyrostla sem na kopečku,:]
to pro tebe muj synečku.

5. Proč krušinko,
[:proč krušinko něprokvetaš,.]
a ovoce něvydavaš?

6. Již sem dosti,
[:již sem dosti prokvětala:]
červenyma jahodama.

7. Zvrchu ptačci,
[:zvrchu ptačci oďabali,:]
z boku panny oblamaly.

8. Oblamaly,
[:oblamaly na voničky,:]
mladenečkum za klobučky,

9. Oblamala,
[:oblamala každa svemu,:]
a ja smutna němam komu.

V širem poli hruška stoji . . .)* Z Bruzovic.

1. V ši-rem po-li hru-ška sto-ji a v za-hra-dě dvě,

na-mlu-val se Fran-cek An-nu, a-le ni so-bě

žal žal žal žal mi bu-dě, až mi ju ve-zmu lu-ďe.

sf sf sf sf

sf sf až mi ju

po-tě-še-ni mo-je!

2. Ona idě do kostela jako leluja,
všeci luďe se divaju jako je šumna,
žal, žal, žal, atd.

*) Harmonisoval C. M. Hrazdira.

4. Tíseň pokleslých milenců.

O, tato, tatičku . . . Z Malenovic.

1. O, ta - to, ta - ti - čku, ši - vy vo - lek ry - či, o, ta - to, ta - ti - čku, ši - vy vo - lek ry - či, kaj se mi po - dě - li mo-ji za - let - ni - ci, mo-ji za - let - ni - ci?

2. [:Jeden šel na ryby, druhy na zajice,:]
třeti pase koně na zelene luce,
na zelene luce.

*) Tohoto *b* dovolili jsme si užiti místo původního *es*[1].

3. [:Pase ich tam, pase, v zelenym damase.:]
jeho nejmilejší pachola mu něse.
pachola mu něse.

4. [:Něse mu ho, něse, v černem faculičku:*):]
»Kde ti ho položit v maštali na lužku.
v maštali na lužku?«

5. [:»Dlo Jana svateho nedělej mi teho,:]
nedělej mi teho, ukaž na jineho,
ukaž na jineho!«

Co mi doš, mo mila, jak jo od tě pujdu. Z pod Lysé Hory.

1. Co mi doš, mo mila, jak jo od tě pu-jdu?

Hed-bav-ny ša-te-ček, jak naň-ho na-přa-du.

2. Už sem jo napřadla aji namotala,
už sem ho, synečku, i do barvy dala.

3. Dala sem ho barvit sedmerake barvy,
jo sem si myslela, že si synek švarny.

4. A ty si svidraty na obě dvě oči,
div se mi srdečko žalem něrozkoči.

5. Žalu muj, žalu muj, žalu něskonaly,
s mojiho věnečka listky opadaly.

*) Faculiček = šátek.

Do kostela zvonili . . . Z Vřesiny.

1. Do ko- ste - la zvo - ni - li, by se pan-ny stro-ji - ly,

a ja ně - bo - ža-tko ko - li - bu di - ťa - tko.

2. Ty nejmladči sestřičko, zakolebni maličko,
zakolebni malo, by mi dítě spalo.

3. Ja kolebať něbudu, ale zpivať pomožu.
Kolib sobě sama, dyť si jeho mama!

Okolo Dunaje chodila . . . Z Plesné.

1. O-ko - lo Du - na - je cho - di - la, o-ko - lo Du - na - je

cho - di - la švar-ne pa-cho-lat-ko no - ši - la,

2. [:Do Dunaje ho hodila,:]
[:tak jakoby matka něbyla.:]

3. [:Rybaře tam ryby lovili,:]
[:to dilatko tami chytili.:]

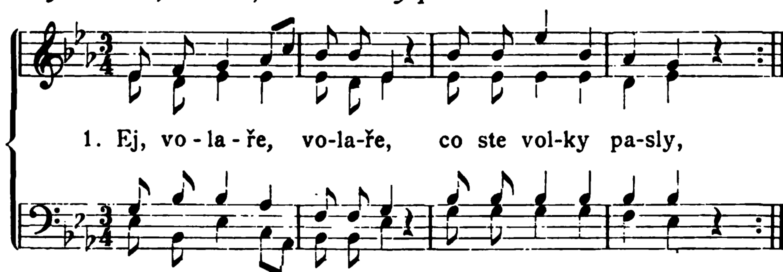
4. [:Pravěli jeden druhemu::]
[:»Vemmy to dilatko do domu!«:]

5. [:Hned na ratuze zvonili,:]
[:by se všecky panny schazely.:]

6. [:Všecky panenky ve věnečku,:]
[:ene rychtařova v kapturku.:]

Ej, volaře, volaře, co stě volky pasli . . . Od Bílého Kříže.

2. A my smy ho nčnašli, ale smy viděli,
jak zelene pentličky po vodě płovaly.

3. Ach, šifaře, šifaře, na šify sedajte
a mojeho věnečka na vodach hledajtě!

4. Chol by smy my zapřahli tři sta koni vranych,
už tvojeho věnečka žaden nědohoni.

Volaře, volaře, vy stě volky pasli . . . Z Malenovic.

1. Vo - la - ře, vo - la - ře, vy stě vol-ky pa - sli;

zda - li stě mo - ji - ho vě-ně-čka ně - na - šli?

2. My smy ho nėnašli, ale smy viděli:
zelene pentličky po vodě plovaly.

3. Volaře, volaře, na šify sedejtě,
mojiho věněčka po vodě hledejtě!

4. Choť bysme zapřahli čtyradvacet koni,
tvojiho věněčka žadny nědohoni.

Kdo ponese snidani? Z V. Polomě.

Stratila se kravarečka v lese
[:a kdo ji tam ranni,:]
snidani poněse?

Ponese ji přešvarny syneček,
[:kery ji připravil:]
o jeji věněček.

---

5. Nářek vdaných.

Neščasna hodina . . . Od Bílého Kříže.

1. Ne-šča-sna ho - di - na v ten čas by - la, dyž sem ja

sta-re-ho mu-že vza - la; to mne je-ště vi - ce do - zlo - bu - je,

že go - řal - ku pi - je, ba - go - žu je.*)

2. Dyž si k nam cho-di-val pě-kny o - ho - le - ny

a kutky od bagu očistěny,
pahnoztu**) nebylo ani znati,
včile možeš nimi koně drati.

3. Kolebku přiněsl po veseli,
mě nad jeho žertem hlava boli;
to mě ješče vice dozlobuje,
že gořalku pije, bagožuje.

4. Na svoje rodiče vinu skladam,
a všecko přičitam jejich radam,
neb oni mě k tomu přinutili,
neb se jim penize zalibily.

5. Raděj budu s mladym dřivi ščipat
jak s takym bajarem kavu pijat,
za vino budu rač vodu piti,
měla bych spokojne živobyti.

*) **Bagožuje = tabák si dává za skráň a žvyká.**
) **Pahnozty = nehty.

U suśeda dobra voda . . . Z Plesné

1. U su-śe-da do-bra vo-da v na-ši stu-dni tež.
Po-viz ty mi, ma dě-vu-cho, je-sli mě ty chceš?

Ja bych ra-da te-be chtě-la, dy-bych e-ne tro-šku

smě-la, a-le že ně-smim.

2. Na co stě mě, ma matičko, skoro vydaly,
dydyž stě vy mě hospodařit něnaučily?
Daly stě mě takovemu, co ňěrozumi ničemu,
ach Bože, Bože!

3. Dydyž vy ku nam přijeděte, matičko moje,
to ůn mi tak pěkně prai »ženičko moje«!
Jak vy od nas odjedětě, to mi litaju po hřbetě —
kyje březové!

Vydala matička, vydala ceřičku . . . Z Plesné.

1. Vy-da-la ma-ti-čka, vy-da-la ce-ři-čku

da - le - ko od se - be; vy - da - la, vy - da - la,

ba i za - ka - za - la cho-dni - čky do se - be.

2. Udělam se ptačkem, ptačkem jařabačkem,
do matičky poletim; šednu na zahradku,
na tu drobnu řadku, bu-du ďu-bat le - lu - ju.

3. O ty ptačku, ptačku, ptačku jařabačku,
něďubaj leluje, bo ona uvjadně
a potem upadně, co mi budě po ni.

4. Och dobře ti, dobře, nejmladča sestřičko,
u matičky bujať, ale mi nědobře,
mocny, mily Bože, po světě se tulať.

5. Matička mě vola: »Staň, ceřičko moja,
kravičky futrovať!« A hospodyň vola:
»Staň, mrcho leniva! Ležiš do poledňa!«

Svitilo slunečko na me okenečko . . . Z Morávky.

1. Svi - ti - lo slu - ne - čko na me o - ke - ne - čko,

o pul no - ci mě - si - ček. Ej, za - rust mi, za-rust,

ej, za-rust mi, za-rust ku me mi - le chod-ni-ček.

2. Ej zarust mi, zarust zelenym horasem,
přešlapat ho němožu.
[: Šlapej, synku, šlapej, :]
ja ti take pomožu!

3. Vydali tatiček, nejstarší cerušku
daleko pryč od sebe.
Jak ji vydavali, hned ji přikazali,
by k nim něpřišla vice.

4. Udělam se ptačkem, malym jařabačkem,
poletim k tatičkovi,
sednu k okenečku na tu zahradečku
na ty bile leluje,

[: bo jak mi ji zlameš :]
už vic mi rusť něbude!«

5. Nejmladši sestrička u okna seděla,
na ptačečka šokala:
»Ej, šo, šo, ty ptačku, maly jařabačku,
nězlamej mi leluje.

6. Dobře je ti, dobře, ma mladši sestřičko,
u okenka sedavať,
ale mně je horši, Bože nejmilejši,
po tem světě se tulať.

Povzdech. Z Morávky.

Ach sestřičko moje,
není nad zití tvoje.
Když tě máti budí
po hlavě tě hladí:
Stávej dcerko rozmilá.
A když mě muž budí,
z lužka mě vyhodí:
stávej mrcho lenivá.

---

6. Různé písně.

O vanocich dluhe noci . . . Z Hradce.

1. O va-no-cich dlu-he no-ci, mu-žem se vy-spať;
ně-ni sly-šet vla-što-vi-ček, jen vi-tr fu-kať.

Za-fu-kaj vě-tři-čku z Du-na-je, až ži-ma zas br-zy

z Du - na-je

roz- ta - je, až se možu zas o-ve-čky na pa-stvi-ně pasť.

roz - ta - je

Co děla Hanička . . .)* Z Čabysova.

1. Co dě - la Ha - ni - čka žen-ka mo - ja, dyž o-na chlo-pe-čka do-ma ně - ma? Cho - di po do - lin - ce po do - lin - ce, sbi - ra po ze - lin - ce, po ze-lin - ce, by ho a - by ho hla-vi-čka ně-bo-le - la.

*Co se ten zajunček . . .**)* Z Plesné.

1. Co se ten za-jun-ček pro-vi - nil, pro - vi - nil?

*) Harmonisoval C. M. Hrazdira. **) V písni této jest několik polských slov.

Vždy-cky u hlu-be-čka śon-da, ze - li po li - ste-čku jun-da

ně jak vul, ně jak vul.

2. A to všecko lundska vjuzdani, vjuzdani,
viděli zajunčka na spani, na spani.
Viděli ho včera v žitě,
un utěkal k łasu*) skrytě,
hoptasu — jak k lasu.
A vy pani i myslivci,
calujte mě všeci v ř...!
Ja su pan, v lese sam.

Pambu ti pomahaj ... Z Jaktaře.

1. Pambu ti pomahaj, přešvarna děvuško, dyž ty pleješ len!
3. Mo-ja ga-la-nečko, přešvarna děvečko, vi-diš čer-ny les?

1. Aj, dajž to Pambu, přešvarny šohajku, nějeď mi pře - seň:
3. Ja u-tnu hu-le-čku, na-u-čim děvečku, bu-dě ro-biť hned.

*) K lesu.

Udělala naša hospodyňka včera kvas. Ze Skalice.

Při 2. verši jsou následující změny:

2. Pujděme, naše hospodyňko, pujděme
jaktež ešče po jednym snopečku užněme.

Och, dajže Bože, bych něumřel . . . Z Dobroslavic.

1. Och, dajže Bo-že, bych ně-u-mřel, ach, daj-že Bo-že, bych ně-u-mřel, bych po-pla-til, co sem dlu - žen.

2. [: Bo dy se člověk rozněmužc, to mu žaden něspomužc.

3. [: Sbiraju se k němu přatele :] och, jak se sejdu zas rozejdu!

4. [: Och měl sem dluhu na tisice :] a Panu Bohu ešče vice.

5. [: Och měl sem peniz na tolary, :] a včilejky mam černe mary.

6. [: Och z jednej strany za kostelem :] vadila se tam duša s tělem.

7. [: Och tělo, tělo, coś dělalo, :] že si na duši zapomnělo?

8. [: Chodilo si v střibře a zlatě :] včilej ležiš v hlině, blatě.

*Kleči śirotinka . . .**) Z Plesné.

1. Kle - či śi - ro - tin - ka u ot - co - va lo - že,

*) Harmonisoval C. M. Hrazdira.

2. Ach, tatičku dobry
vy se chcetě brati,
[:kaj se debrala
moja dobra mati,?:]

3. Kam se odtuď octně
vaše ditě chude,
[:kdo mu nyni otcem
kdo mu matkum budě?

O kořalce.

Z Pražmy.

1. Smutný čas nynější,
rozvaž o člověče!
Nech toho ožralství,
a naprav se přece;
pohleď na kabát na galaty,
že jich už más samé laty.

2. Vejdi do komory
ničeho tam není,
pomacej po kapsách,
ani krejcar není.
Není loja ani soli,
a od hladu až břuch bolí,
třeba poslat pro ni.

3. Jidu a uhlídám
hospodu při cestě,
snad tam má hospodský
»patronku« ve sklence.
Jen tam pospěš nestarej se,
však to jaksi bude přece,
tak mi cosi šepce.

4. Vejdu do hospody,
hostinský se směje,
poručím kvaretku,
a on mi naleje.
Až mu starý dluh zaplatím,
potom ať se zas poručím,
o jak mi šmakuje!

5. Ja ho jenom prosím,
ať se jen smiluje,
by nalil kvaretku,
že mě v břuchu žere.
Jestli mu zanechám kabát,
že bude zase dávat,
ať mě přestane žrát.

6. S jakou ochotností
kabát sem sevlíkal,
a tu kořalenku
zdaleka polykal.
Tak sem se za to navalil,
až sem se pod lavu svalil,
do galat navalil.

7. Hospodský mě tahne
za nohy na pole,
že jsem mu ocedil
pod lavou kobzole.
Za hlavu mě ven vysmyčil,
paru mi tam ještě strčil.
Taková čest pro mě!

8. A já bez kabátu,
aji bez čepice,
přismyčil se domu
jak zmoklá slepice.
Ženka mě hned přivítala,
při tom ale obdržela
několik na plece.

9. Od velkého strachu
vlezla do komína
a ja od své zlosti
zešmul* svého syna.
Tu mě oča opustili,
a mě samého nechali
dělat komediji.

10. A když jsem se ráno
ze spanku probudil,
jaký tu pořádek
po domě uvidil?
Všecky hrnce potřískané
a ruce mám skrvácené
v galatách nabuřené.

11. Ještě horší žena,
která ráda pije,
běda tomu muži
který to dopadne!
Vše do žida a do šynku,
zanese za paprykuvku
čistou špagátuvku!

Čemu se možno naučiti. Z Podvihova

Jak se naučíš buty pucovať,
to se naučíš kobzole škrobať.

Jak se naučíš kobzole škrobať,
to se naučíš dívky milovať.

Jak se naučíš dívky milovať,
to se naučíš děťo kolebať.

Povzdech. Z Chvalikovic.

A já hříšník ten největší,
co sobě počíti mám?
Na ř . . . lata
jako lopata,
a ř . . . čapatá.

Co jest lepší? Z Podvihova.

Lepší sou ty císarské dvacetníky,
než-li ty panenky u muziky.

Lepší je žitečko než oves,
lepší je mládeněc než vdovec.

Lepší jest pivečko než vodą,
lepší jest panenka než vdova.

---

*zal svému synu.

Seznam více méně jarmarečních písní, jež ve Slezsku se zpívají.

Láska kupovaná není ještě stálá. (Podvihov.) — Brno jest překrásné město, Brno jest překrásná zem. (P. Polom.) — Aj vím já jednu lučičku, na ní zelenu travičku. (Podvihov.) — Jestli ti možno poslechnut to moje zpívání. — (Podvihov.) — Pochval každý jazyk Boha za tak dobrodiní mnohá. (Píseň o zemácích. Hrabyň.) — Jen jsem jednou libě usnul. (Jaktař.) — Byl jednou jeden starý mládenec. (Jaktař.) — Ach já zarmucená. (Jaktař.) — Všichni lidé doma spějí. (Poruba.) —*) Jen dále se mnou pojď. (Svinov.) — Každé děvče rádo hocha švarného. (Poruba.) — Děvčátko krásné šlo na pouť. (Podvihov.) — Chodil jsem mnoho let. (Poruba.) — Jen dost malé zvědění. (Poruba.) —V borovém na skále v háji. (P. Polom.) — Poslyšte panny. (Poruba.) — Pro tebe slze roním. (Poruba.) — Okolo měsíce kola se dělají. (Svinov.) — Vy hodinky Loretanské. (Svinov.) — Mesiáš přišel na svět pravdivý. (Kylešovice.) — Pozdraven buď svatý kříži. (Svinov.) — Poslyšte křesťané, poslyšte málo. (Poruba.) — Povážiž sobě každý z nás. (Svinov.) — Na Sionské hoře kvítek kvete. (Poruba.) — Na šklanej hoře, sedláček oře. (Podvihov.) — Krásná pastyrka ovečky pásla. (Slavkov.) — Horo, horo vysoká jsi, spadnul kocur do podmáslí. (Slavkov.) — U Chalupů na kopečku. (Kyjovice.) — Byla vojna vydaná. (V. Polom.) — Čtyry koně ve dvoře. (Všude známá.) — V zahradě na sadě. (Skoro všude známá.) — Ach přeběda strápenému kuřáku. (Jaktař.) — Nyníčko na paradu mnohý ukládá. (Jaktař.) — Jak voda do moře běží. (Plesná.) — Zdálo se mi této noci, že jsem byl pochován. (Podvihov.) — Z Olomouce do Těšína, je tam cesta utlučena. (Orlová.) — V kolaji voda. — Včera v tu půl osmou hodinu. — Když jsem já šel od muzičky. — Ach Bože můj, Bože, co jsou to za časy. — Ku Praze je cesta šlapaná. — V poledne ve dvě hodiny. — Vím já lučinu širokou. — Už bije tři čtvrti na sedmou. — O lásko fortelná, ty mě trápíš. — Za našima humnama. — Vy Kyjovští pacholci. — Teče voda s Javora. — Vánoce, vánoce, brzo-li budete. — Odbila hodina, odbila již druhá. — Nevezte vy mě přes tu ves. — Ach Bože, můj Bože s vysokého nebe. — Jede mladík na svém koni. — Ciganka seděla pod keříčkem. — Boděj tě děvucho, bodej tě děvucho strom zabil. — Pomalo koníčku přes vodu. — Když jsem já šel jednou k okenečku. — Co pláčeš, naříkáš. — A choť jsem já malušinka, drobná. — Stávej má milá snídaní vařiť. — Když jsem šel z Polomě z požehnání. — Slunečko v poledni, ještě si pohledni. — Běží voda Javorová, kole fojtového dvora. — Ach, což jest těžká věc. — Ach, co je to za slavíček. — Na tym Ratiborském mostě. — Za našima humny pole se zelená. — Polomský pan farář pěkně káže. (Vesměs z Pusto-Polomska.) — Proto jsem k vám muzikanti, proto jsem k vám přistoupil. — Mladosť moja mladosť, jakožtě ožalím? (Orlová.) — Kedy sym přes dědinym vešelo kroky. (Orlová.) — Kěryndy půjdeny cestičky. (Orlová.) — Rostu, rostu konopě za cestu. — Letěla holuběnka z jalovca; volila bych mladenečka až vdovca. (Chvali-

*) Od 9—24 jsou tištěné ve Skalici, v Těšíně a jinde.

kovice.) — Na hranicích města německého. (Benkovice.) — Ženilo se motovidlo. (Benkovice,) — Když já půjdu, povandruju přes tento zelený háj. (Štáblovice.) — Nech udělám, co udělám, konec milování. (Benkovice.) — Panímámo, kde je má Aninka. (Benkovice.) — Ach, Bože nebeský, jak sym je hezky. (Malenovice.) — Atd., atd.*)

7. Muziky. Popěvky taneční

Muziky nebývají v četných dědinách časty; na př. v Jaktaři, Vávrovicích, Držkovicích, Jarkovicích, Vlašťovičkách, Milostovicích, Zlatníkách a jinde dvakrát neb třikrát do roka kromě svatebních hudeb. Na Těšínsku v obvodu uhelných dolů hustěji mládež tančí, tak že zemská vláda zvláštními předpisy byla nucena zábavy tyto omeziti. Jsou však i farnosti na Frýdecku, kde muziky *jen ve všední dny* se povolují na př. ve farnosti Borovské, a to velmi zřídka. Na jisto hudba hraje při větším veselí a v krmaš.

O muzice slezské vyzvěděl jsem toto: Starší muzikanti slezští znali dvě *harmonie: plechovou* a *štrajchovou*. Při plechové harmonii byly tyto nástroje: 1. Basfliglhorna. 2. Dvě malé trumpety. 3. Malá fliglhorna. 4. Dvě lesní horny na doprovázení. 5. Dvě klarnety. 6. Štrajchbas. 7. Bumbardon. Štrajchová harmonie byla obsazena takto: 1. Dvě primhusle. 2. Huslesekund. 3. Viola. 4. Čelo. 5. Violon. Místo čela a violonu někdy troubilo se na dvě trumpety a dvě horny. Plechová harmonie mohla býti také následovně sestavena: 1. Dvě horny. 2. Dvě *holé* trumpety (pozouny). 3. Dvě klarnety. 4. Bas.

Na Frýdecku, na př. na Morávce hrálo se na husle, basu, cymbol, piščolku (klarnetu). Cymbalová hudba byla více rozšířena na Těšínsku a pr. Slezsku. V nejnovější době při malém veselí tancují při harmonice.

Staří muzikanti nehráli z *nut*, nýbrž z paměti; hráli zvolna, aby tanečníci při tanci mohli zpívati. Stařenka z Frýdku mi pravila, že za jejich mladých let »každo pora byla na jednym mistě, a tak se dycky jednako tučili, lebo proskakovali, choť baj nikej zahrali nabožnu nutu, jako: O Ježíši, moje lasko«; až na konec teprv spustili hudebníci nějakou skočnou, třeba i uherský čardáš. Bez zpěvu staří netancovali, teprve nynější mladší pokolení spokojí se toliko hudbou.

I o tanec žádala chasa písní:

»A vy pani muzikanti ja vas idu dožirať,
umim jo pěsničku novu, vy mi ju muśíte hrať.
Podle meho jazyku
štemujte si muziku,
vy stě su sami cigoni,
jo vom pisně něřeknu.«

(Z Malenovic.)

*) Buditel Čechů v Pr. Slezsku kněz *Cyprian Lelek*, před lety padesátými minulého století, sbíral písně a nasbíral jich přes 600. Z těchto písní 175 chová se v museu »Matice Opavské« v Opavě; Fr. Sušil vybral z nich 20 pro svou sbírku. Možno mysliti, že písně nebyly známy toliko na »prajské«, nýbrž i v našem Rakouském Slezsku.

Taněc a píseň byly druhdy dva pojmy, které se nedaly od sebe rozloučiti. Posud ještě staří zpěváci zpívají »tance«; u muziky též uyní se dí: »zahrejte mi taněc ten a ten, při tom notí se píseň.«

Na Frýdecku platili chasníci při muzice od kousku 2 groše; stryk Kubelok pravili: »ja sym za dva vrše pět grajcaru starych peniz platival,« nyní se dává za kousek 10 kr. U samé Opavy platil se starý desetník (25 kr. šajnů; v Pr. Slezsku 4. české šajnů (asi 5 kr.). Kdo zaplatil, kývl na vyvolenou, řka: »Tuž, Maryku, hef. Pst! — No puď!« Kdo byl hodně vesel, zašel k muzikantům a poručil, aby mu zahráli »kusek, co mu něbudě rady.« Muzikanti spustili jakous směs z rozličných tancův, a kousek ten slul »něnimu rady.«

Při svatebních muzikách dovoleno jest jen tančiti svatebníkům a těm kteří pozváni. V Malenovicích toliko dvě hodiny smějí neveselníci tančiti. Výrostci nepustí se dříve do kola, pokud nezaplatí »*příjemné*«, sestávající obyčejně z několika litrů piva nebo kořalky; až se tak stane, přivedou jim tanečnice a tím dostanou právo s jinými tancovati. Zvyk tento neplatí již všady.

Za dřívějších muzik tančili chudobní i bohatí společně; teprve kolem roku 1860 na Opavsku začali se sedláci od menšího lidu oddělovati; nyní obyčejně ti »hodnější« mají zábavu zvlášť, a ti malí též. Chasa si toto stranictví pochvaluje: »aspoň nas něchaju chvilku za pokojem a něporuču jako doma.«

Ve farnosti Staro-Hamerské i dítky-nemluvňata berou účasť při muzice. Roby zavěsí je do kolembačů někde u kamen a tančí, pijí kořalku a kouří »živo«, vypravovaly mi tetky.

Má-li býti v okolí Opavy muzika, na př. v Milostovicích, vyvolí ze sebe pacholci dva nebo tři, a ti starají se o všechno. Jdou »do burmistra či fojta« pro cedulu, objednají »bandu«, rozpočítají, kolik každý účastník má vysázeti vstupného; po většině platí pacholek 60 kr. až 1 zl., dívka 20 kr. Někdy neplatí děvečky nic. Taková muzika nazývá se »veřejna pro chasnikuv.« Povinností pořadatelů jest »kasu« opatrovati; zůstane-li jaký výtěžek, uschová se na budoucí zlé časy.

Ze starých tanců, tuším, že se udržel toliko *Kyjovy* a *zahradník*. Názvy bývalých tanců jsou tyto*): taněc, kostušek, lubany, kocurek, kot, kolomajka, mlyn, žid, ševec, opačity, rejdoch, stolkovy, na panskej vlačiť, žabsky, vandrovany, sedlak, žilovy, děděček, abeceda, kopyšť, hanysek, křižovy či křižak, kozera, balger, šatkovy, školak, funty, dvojan, zeman, maďar, pleskany, požehnany, tkač, koval, švajstryk, tělenci, pohančok, kozok, kača, třeti šust, kacabajka, strašok, šel chłop z roboty, polonez, kuň, husička, myksik atd.

Několik tanečních popěvkův a nápěvův k nim podařilo se nám zaslechnouti, jež dále uvádím. Tance tyto pocházejí z většího dílu z Těšínska.

*) V Č. L., VII. na str. 33—39; IX. str. 113—116; X. 158—160; XI. 103—104 popisuje J. Vluka některé tance z Těšínska. Ve »Vl. Sl.« I., str. 96—102 uvedeny 52 taneční popěvky. Též ve »Vlast. putování« dr. p. Slámy příležitostně dějí se zmínky o tanci.

Na slovenskym Bezkydě . . . Z Pražmy.

2. Ta baba Horylova něrada doma byva;
jen ji voni gořalečka, u žida služivala.

3. Ona u žida plesa a muž chodi do lesa;
musi těžko dělati, dřevo rubať knižeti.

Malinovsky mosteček. Z Malenovic.

Jak se ůn též na-pa-śe, to mě ůn též za-ně-se, to mě ůn též

za-ně-se, na o-ca-śe se ku Te-re-ze.

Joch sem ešče synek mlady . . . Z Pražmy.

1. Joch sem eš-če sy-nek mla-dy, nimam fu-su a-ni brady,

a ja so-bě po-sko-čim a čo-pe-čku za-to-čim; eš-če mě též

dě-včo-tka ma-ju ra-dy.

2. Ja sem svobodne chlopisko,
ja mam černe košulisko,
a ja sobě poskočim
a čopečku zatočim;
ešče mi tež zohraješ muzičisko.

Něni lepši jako tkalci . . . Z Borovské farnosti.

Pod dvorem na Morovce . . . Z Morávky.

A to dřevo . . . Z Morávky.

1. A to dře-vo v le - se by - lo, co tam na něm ko-hut zpivo;

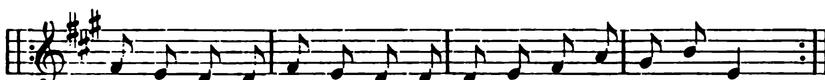
tu su hu-sle, tu je bas, tu je cym-bal, tu je zas.

2. A to kolo je vodne,
a to druhe to je rovne;
tu je kolo, tu je pul,
tu je socha, tu je kul.

Ja do lesa nĕpojedu . . . Z Dobroslavic.

1. Ja do le - sa nĕ - po - je - du, ja do le - sa nĕ - pu - jdu;

jak by mĕ tam haj-ny po-pad, to by mi vzal se - ky - ru.

2. Sekyrenka za dva zlate, topořisko za tolar;
jak by mĕ tam hajny popad, to by mi to všecko vzal.

Služila chuva u polesneho . . . Z Chvalikovic.

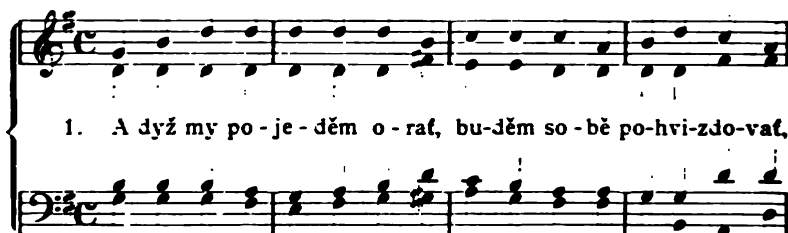

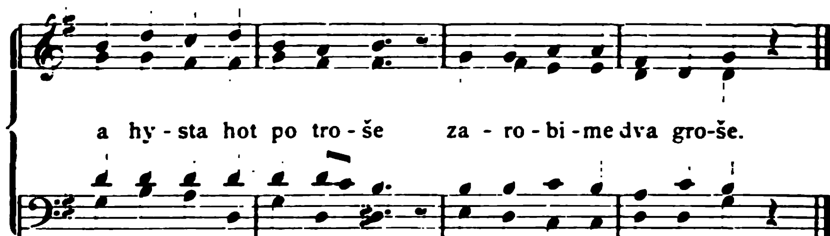

2. Vylezla na pec, nadmula hubu:
»Pane polesny, ja tu něbudu.«

3. A slezla s peca, nadmula pysky:
sežrala všecky kobzole z misky.

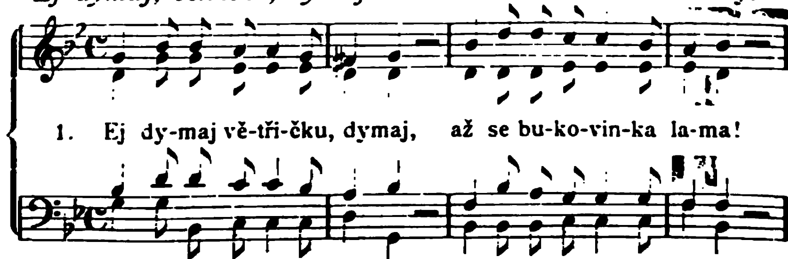
A dyž my pojeděm orať... Z Janovic.

2. My dva groše zarobime,
čtyry groše propijeme:
my sme taci sedlaci,
my sme hodni junaci.

Ej dymaj, větřičku, dymaj... Z Morávky.

zko-zal mi muj sy-ne-ček, a-bych mu vi-la vě-ne-ček.

2. [:Ja ho uviju z večera,:]
[:aby sem byla tva mila.:]

Aj, na hoře . . . Ze St. Hamer.

1. Aj, na ho-ře, na ho-ře, sy-ne-ček tam o-ře,
ko-ni-čky mu u-sta-vu-ju, pa-cho-lek ně-mo-že.

Při dalších verších jsou změny

v taktu 5. a 6.:

2. Něpodvoď mě synečku, bo mě něpodvěděš,
šak sem ja je chudobna šak ty mě nězvemeš.

3. Choť sem ja je chudobna, muzikanti hrajtě,
a vy švarne, bohate, se na mě divajtě!

4. A my peněz němame, ene dva krejcary,
a jak my jich propijem, pujděm pod husary.

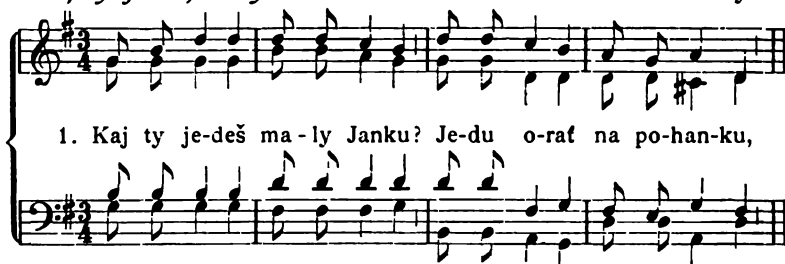
K této písni připojují následující popěvek, jenž s ní však v žádné souvislosti není:

Kaj ty jedeš, maly Janku? Z Morávky.

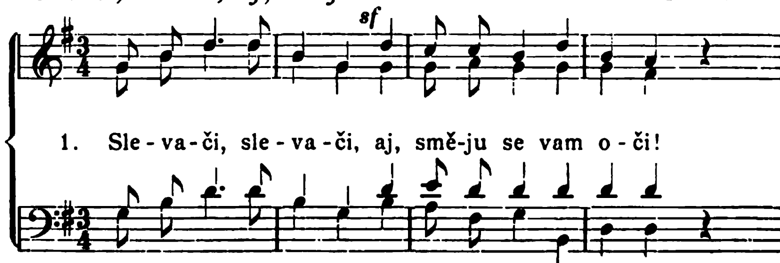

2. Jak ty buděš pohuničem,
střeliš se je v placu bičem;
[: koničky se splochaly,
až do pola skokaly. :]

Slevači, slevači, aj, směju se vam oči! Z Borovské farnosti.

Ně - jed-na pa-nen-ka za va - mi po - sko-či, ně - jed - na pa-
nen-ka za va - mi po-sko - či.

Podej že mi, mily . . .

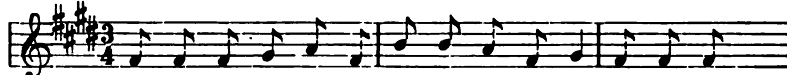
Po - dej že mi, mi - ly, tu svo - ju ša - te - čku, ať ti ji
vy - pe - ru! Co by - si mil bi - lu, jak ty puj-deš s mi-lu
na dru-hu ně - dě - lu.

Dyž sem vyšel na Kyčeru . . . Z Morávky.

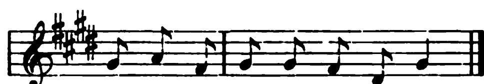
1. Dyž sem vy-šel na Ky - če - ru, eš - če ně - byl din;
pot-kal sem tam svo-ju mi - lu, co ple - va - la lin.

2. Pytom se tě, ma panenko: Hodny je tyn lin?
Co se pyčeš, dyž ho vidiš, že jest do kolin.

Kiero rada robi . . . Z Orlové.

1. Kie-ro ra - da ro - bi, kie-ro ra - da žně, to je her-

sky div-ča. to něch-tě dlo*) mně.

2. Kiero něchce robiť, kiero něchce žunć,**)
takum dać do droča,***) dat ji skurem sjunć.†)

Vychazi slunečko . . . Od Bílého Kříže.

1. Vy-cha-zi slu-ne-čko z po-za Mo-hel-ni-ce, zkažte tam do-

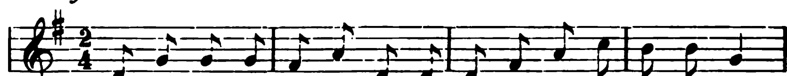
bru noc te mo - ji Na-nyn - ce, zka-žte tam do - bru

te mo-ji Na-nyn-ce!

Muj Fabin. Z Ražkovic.

Muj Fa-bin jest za po - to-kem, Ma-gda - le-na za - ři - ku.

Přinď ty ku mně, muj Fa-bin - ku, zi - tra ve - čer s mu-zi - ku,

přinď ty ku mně, muj Fa-bin-ku, zi - tra ve - čer s mu-zi - ku.

*) Dlo mně = pro mne.
**) Žunć = žati.
***) Droč = ras.
†) Skurem sjunć = kuži sníti

Kopyšť.)* Taněc z Kylešovic.

Leva nožka ...)* Z Polomi.

*) Harmonisoval C. M. Hrazdira.

tře-ba na tě ky-ja, ky-ja, ky-ja, ky-ja, ky-ja ky-ja ky - ja - ka.

tře - ba na tě, tře - ba na tě ky - ja - ka.

Leva nožka, prava nožka, poskuč se, vytuč se, poskuč se, vytuč se.

Kaj my děvčatka pujděmy . . .)* Z Jaktaře.

Kaj my děv-čat-ka puj-dě - my, dyž my tra-vi-čky

ně - ma - my, kaj my dě-vča-tka puj-dě-my, dyž my

tra- vi -čky ně - ma - my.

*) Harmonisoval C. M. Hrazdira.

Aj, ty milý kavaličku . . .)* Z Kylešovic.

Aj, ty mi - ly ko - va - li - čku, ko - vaj, ko - vaj,

kovaj, kovaj, kovaj, kovaj,

ko-vaj, kovaj, vaj! A ty mo-ja naj-mi-lej-ši dy - maj,

ko-vaj, ko-vaj, aj, ko-vaj!

dy - maj, dy-maj, dy-maj, maj!

dymaj, dymaj, dymaj, dy-maj, aj, dy-maj!

Hoj, Kača, do tragača . . .)*

Hoj, Ka-ča do tra-ga-ča, hoj, Ka-ča do vi-ky, ho - nil ju tam

*) Harmonisoval C. M. Hrazdira.

Tanec. Jamnice.

Vezmu saček na kyjaček
a pudu na ryby;
postavim proti vodě,
žadna mi něschybi.

Na hoře Taboře . . . Z Chvalikovic.

Na hoře Taboře
u sedlaka
biju se dvě divky
o vojaka.

Ja sem jim povědal:
něbijtě se,
tu matě galaty
rozděltě se.

Pivečko v maśe . . . Od Bílého Kříže.

Pivečko v maśe,
ono se traśe,
pime ho drazi bratři dobre je,
śak nam ho šenkyřečka naleje.

Přenešťastná Štáblovská dědina . . . Z Benkovic.

Přenešťastná Štáblovská dědina,
přenešťastný Štáblovský dvůr.
Chodil tam syneček,
stratil tam kramfleček,
jeden celý, druhého půl.

A kdo mě též sobě vezme . . . Z Malenovic.

A kdo mě též sobě vezme
dobru pomoc dostane,
čtyry ležky, dvě vařešky
a dva funty kuděle.

IV. O kroji.

Lidový kroj ve Slezsku skoro docela vyhynul. Ještě před třiceti lety mohl jsi viděti Slezáka v národním kroji, nyní ani v Opavském zemském museu nenajdeš dobře ustrojené figuriny —*) Na národopisných výstavkách r 1893 v Opavě a r. 1894 v Orlové vyloženo bylo ještě dosti kusů starého kroje, (více v Opavě než v Orlové); též stály v oddělení krojovém ustrojené figuriny, takže host mohl si učiniti pojem, jak se ve Slezsku strojili.

Navštívil jsem obě výstavky; pro Opavskou pořádal jsem oddělení krojové a dle návodu stařečkův a stařenek strojil figuriny, mimo to na cestách pilně prohlížel jsem zbytky národního kroje a na něj se vyptával, proto mohu národní úbor starých Slezanů věrně vylíčiti.

Kroj Opavský jest od Těšínského rozdílný, proto nutno o každém zvlášť psáti.

1. O kroji na Opavsku.

Kroj mužský.

Hlavní znak Slezského kroje jest jednoduchost. Přirovnáme-li jej k jiným krojům, hanáckému a slováckému, seznáme pravdivost výroku. Ze staršího oděvu málo která část zhotovena z dražší látky na př. hedvábí; za pozdější doby nalezneme již častěji hedvábné svatební šaty. Kromě jednoduchosti pozorovati pestrost barev, která však nezachází v divokosť.

Zvláště prostý jest oděv mužský. Mužové dávali si na hlavu »*baranice*«**) někde přes stopu dlouhé, obyčejně černé, bohatší sivé, též vydrovky, mající v zadku vyšší bránky než na předku. V některých osadách jako v Jaktaři, Vávrovicích, Slavkově atd. čím vyšší baranice, tím větší byla paráda a sláva. Místy s baranic vlálo na zadu plno krátkých »maší« a »šňůr.« Na Klimkovsku***) nosili baranice kolem kraje ovinuté pentlemi a splývajícími v zadu až později, před nimi byly za zimy v modě vlněné čepice s červenými pásky.

»*V klobucích*« také chodili muži, ale méně: na Klimkovsku jim pravili »*střechate*.« Jen družbové při zazývání na veselí a ženich měli na hlavě dvojrohé tvrdé klobouky nebo nízké cylindry.

Plátěná »*košula*«, hodně dlouhá, zavazovala se šňůrkou na krku a rukou; v zadu měla rozporek. Chlopi na Klimkovsku měli okolo krku u košile černý límec a černé »lemečky« u rukávův.

---

*) Správa zemského musea v Opavě nápadně se vyhýbá prozraditi, že ve Slezsku žijí též Čechové a Poláci; ji jest všechno jen »schlesisch« na př. »Schlesische Costümstücke.« Přistrojená figurina z Kateřinek jest také jen »schlesisch«, ačkoli Kateřinky jsou od pradávna české. Ostatně figurina tato není pravdivě ustrojena.

**) O kroji na Pr. Opavsku čti ve spise »Čechové v Pr. Slezsku«, III., str. 83—90.

***) Údaje o kroji na Klimkovsku vzaty z »Č. M. O.«, č. 6. str. 18—20.

U krku si košile zapínali na *»babku«* (háček); košile *»chlopské«* byly bez vyšívek. Krk zahalovali šátkem. Tváře si holili.

»Galaty, galety« nebyly široké ani úzké a sáhaly až po kolena, kdež se zapínaly *přaskou (šnolkou«);* pod nimi málo kdo nosil *»spodňaky.«* Až ku přasce zakrývaly lýtka bílé *pančuchy*, které se brávaly na *»uročité«* dny. Na pančuchy oblekly se holenky. U kalhot převládala tmavší barva, a byly buď soukenné kožené či mašestrové. Mužové v okolí Klimkovic nosili *»galety«* nahoře široké a u spodu úzké. Kdo byl bohatší, dal si ušíti ga-

1. Stařeček z Neplachovic.

lety u spodu rovné s holenkami a obšíti koží. Též bylo viděti *»rajthozy«* sáhající po kolena, a po bocích u spodu opatřené knoflíky; byly to černé nebo žluté koženky. U galet nahoře byl rozporek *»klapak«* zvaný, podobný trojuhelníku, jehož odvěsny tvořily na hoře špici, jež se připínala knoflíkem. Bohatší měli galety po bocích vyšívané černými šňůrami.

Sedmdesátiletý soused z V. Polomě, Valentin Kadula, vypravoval r. 1896, že znal starého muzikanta, který chodil na čisto-

po starosvětsku. Nosil v letě hnědé galety až po kolena, po bocích lesklými knoflíky zdobené. Na nohou měl oblečeny zelené punčochy a střevíce »s čnolkami« (přeskami).

Chlopi nosili vysoké »*buty bachraté*.« Starší a váženější sousedé chodili v »butoch rovných«, totiž takových, které neměly »faldův.« Holenky byly z měkké telecí kůže, proto obkládali lýtka »*honucoma*«, aby se holenka vyrovnala. U Opavy »ševci« při hořejší části holenek na zadu vyřezávali polokruh,

2. Manželé z Opavska v letním úboru.

aby bylo viděti punčochy; podešvy posazovali cvočky, a na podpatky přibíjeli podkůvky.

Vestu »*bruslek*« šili krejčí z jednoho kusu, a to z pestré látky; u červených soukenných brusleků viděl jsem vždy kovové knoflíky. Před 30—35 lety ve Zlatníkách a jinde nosili bílekvětované »piketove vesty«.

Na bruslek oblékala se »*grytka*«, krátký to kabátec sáhající až po pás; k tělu těsně přiléhala. Grytka ozdobena byla na každé straně hustou řadou žlutých mosazných knoflíků; zapínala se však toliko na několik. Zprvu byla zelená, později fialová nebo modrá, obyčejně jiné barvy než bruslek. Jen zámožní honosili se vyšitými grytkami.

Na grytku bral se »*kabát*.« Kabáty byly parádním šatem; byly dlouhy až po zem, »šostky na zadku se rozdvojovaly.«

Družbové na východ od Opavy zvali na svatbu ve světlých kabátech.

Za chladnějšího počasí a deště zakrývali se do »*plašče*« s dlouhým límcem. Proti zimě bránili se »*kožuchy*« brunátnými též dubovými, mající premy z »červeného psa.«

»Sprostí chlopi« t. j. robotníci nosili v zimě »*cípaté kožuchy*« zvané tak proto, že cípy s kožucha visely; zapínaly se dřevěnými knebľíky.«

»*Okruhlý kožuch*« byl potažen suknem a splýval až po kolena: stojací límec šil se z černé kočky a zapínal se knoflíky jen do polovice. V zadu byl rozříznut a ozdoben dvěma knoflíky. Za jízdy na koni bylo třeba knoflíky rozepjati. »Synkové« šatili se jako staří.

O »*kyj*« se staří Slezané nepodpírali jako nyní obyčejem u svobodné mládeže, která ani do kostela, je-li ohranični, bez kyje nechodí; druhdy jen starosvati užívali o veselích kyje.

Zásob »oblečků« nebývalo; z pravidla mívávali na všední den a na svátek po jednom oblečku.

Kroj ženský.

Slezanky si šily »*košule*« krátké z hrubého konopného nebo lněného plátna s rukávy »pukatými« sahajícími až k zápěstí, zakončenými »taclemi.« Na Klimkovsku zakrývaly ruce až po lokte, a měly později tkanice, jež se zdrhovaly v »*trubce*.« Límečky u krku a rukou byly černě vyšívány. Zapínaly se na knoflík. »*Spodnice*« měly široký »lacek« (límec), a robily se z hrubého plátna; též z vlny.

Sukním pravily »*mezilanky*« a *kamlotky*.« Mezilanky z látky různobarevné vlněné nosily se na všední den; kamlotky byly dražší, a užívalo se jich na neděle a svátky. Nejčastější barvy kamlotek byly ohnivá, růžová, cukrová, brunátná (nosily obyčejně nevěsty s bílým fortuchem), dýmavá, hnědá, olivová, zelenavá. Mezilanky a kamlotky podkládaly se »podkladem« (mor. podlina) na okraji asi na dlaň širokým. Nedostávalo-li se při šití kamlotky látky, vzala švadlena něco jiného a všila na místo pod fortuchem ukryté. Látka tato zvána »*ledyco*« (ledaco). Na Klimkovsku prý byly svrchní sukně vyšívané*); já takových v celém Slezsku neviděl.

Na kamlotkách a mezilánkách visely z předu »*zapasnice*« a »*fortuchy*.« Zápasnice nosily ženy a děvuchy na všední den, fortuch se uvazoval ve svátek a neděle. Na Opavsku se bílé for-

*) V. M. O., 1896 str. 20.

tuchy někdy vyšívaly. Na Klimkovsku byly fortuchy tak široké, že bylo jen málo sukni vzadu viděti. Byly červeně vyšívány. Co se týče barev, nejčastěji bylo vídati barvu oblakovou; též vpasovaly se fortuchy *turecké a purpurové*. Fortuchy a zapasnice vázaly se na zad šnurami, z nichž vázala se »kyča.«

3. Děvucha z Jaktaře.

»*Brusleky*« (kordule) soukenné, později hedvábné vynikaly pestrými barvami. Zadní část brusleku byla vyšita barevnymi nitěmi, bavlnou, stříbrem i zlatem. Některé brusleky, zvláště hedvábné byly bez vyšívek; zapínaly se knoflíky i »haflíky.« Řady

knoflíků přišity byly na obou stranách; dírky k nim byly vyšívány. Mlynářským dcerám a Plšťankám*) s ramenou bruslekem vlály dvě šňury, což bylo něco hodnějšího. Lidový vtip našel ihned příčinu, proč mlynářské dcery nosí šňury: jsou prý od »stavu« (vodního?) Na okraji bruslekovém na zádech našita byla

4. Vdaná žena z Vlaštoviček.

sečka do válečků — »klobásy« zvaných, aby kamlotky a mezilanky lépe přiléhaly a se držely; nad klobáskami zrobeny byly »šostky« (varhanky) rozličných podob.

*) Plšť — osada v Pr. Opavsku, nyní německá až na malé výminky.

Na bruslek Slezanky oblékaly *»grytky, špenzry, špenzerky a kožušky.«* Všechny sáhaly až k límci kamlotek a mezilanek: grytky měly šostky, někdy též šprenzry a špenzerky.

Na pruské straně a ve mnohých osadách našich nedělaly ženy mnoho rozdílu mezi grytkou a špenzrem; jinde zase bylo

5. Vdaná žena z Jarkovic v letním úboru.

poznati grytky po límci asi stopu dlouhém, obyčejně na okraji nebo celém nabíraném. Grytky jsou starší, po grytkách dostavily se špenzry. Špenzry jsou dvojího druhu: pukaté a špenzerky. Prvnější poznáme podle rukávů vatou hodně vycpaných na ra-

menou vyvýšených, druhé jsou bez vaty. Spenzerky vyvinuly se z pukatých špenzrů. Nastala nová moda. Vata z rukávů se vybírala, rukávy se přešily, a nový šat dostal jméno »*špenzerka.*« Grytky, špenzry a špenzerky byly stejné barvy s brusleky. Pukaté špenzry hotovily se z rozličné látky i ze žlutého, modrého oblakového hedvábí.

V kraji Klimkovském oblékal se na bruslek krátký kožušek se *zapínáky*. Kožušek byl barvy fialové, a každý měl okolo těla devět záhybů v zimě větších, v létě menších. Kdo měl kožušek, nenosil šátky přes prsa křížem složené.

Ke »slubu« (oddavkám) odívala se v Jaktaři nevěsta v modrý plášť, opatřený i zlatým límcem.

V »*pančuchách*« se chodívalo v neděle a svátky; pančochy měly někdy červené »cvikle.« Pančochy se kupovaly. Na pančochy se obouvaly nízké »*střejiky a pantofliky*«, opatřené »čnelkami.« V zimě se jich užívalo k tanci.

Nejskvostněji se šatily nevěsty ke slubu.

»*Karkule, kapturky, kaple*«*) jsou bílé čepečky, jež vdané ženy nosívaly za tepla na hlavách; posud starší osoby na Klimkovsku uvidíš v kapturku. Karkula ovroubena jest »tkanicemi« (čipky). Tkanice tyto byly cukrové, pokřivové, damaškové, a stály až čtyři rýnské. (Milostovice). Karkulu k hlavě přidržoval jeden nebo dva rázy složené »šňury«, 5—7 cm. široké, z jejichž konců vzadu vázala se kyča či maša se dvěma křídloma, zvanými »putliny.« Šňury navlekly se buď do karkule vzadu nebo se toliko na ni bez navlečení přivinuly.

Nejozdobnějším jest na karkuli prostředek, dýnko, zahalující vrchol hlavy, neboť jest rozmanitě buď vyšit, buď zlatem vybíjen, buď skleněnými barevnými kuličkami nebo kovovými patáčky poset. Karkule zlatem vybíjané nosily bohaté ženy na veliké svátky, veselí, křtiny, úvody a k muzikám; chudší braly v tytéž dny karkule nepravým zlatem a skleněnými kuličkami okrášlené, jinak v obyčejné dni nosily holé karkule nevyšívané. Jak podotčeno, dýnko karkule bylo vyšíváno. Vyšívání to provedeno v celém kruhu; neb v kruhu, jehož spodní část seseknuta. Ornament vyšit bílými nitěmi na bílém lněném, aneb bavlněném plátně (později.) Starší ornamenty jsou geometrické, ozdoby z pozdějších dob — napodobeniny přírody. Nejobyčejnější geometrický ornament jest kruh, hvězda, kolem nichž vinou se podobné okrasy. Někdy jest na karkuli až sedm stejných ozdob, z nichž jest jedna uprostřed a kolem ní ostatní.

Z přírodních napodobenin nejčastěji vyskýtají se: jablíčko, slunečko, luční kopretina, chrpa, sedmikrása; květiny bývají složeny v kytici, jež ve středu karkule umístěna. Část karkule, mezi vyšíváním a tkanicemi 5—10 cm. široká, jest obyčejně hladká, někdy nějakým květem poseta; jen spodek její přiléhající k uším, nezakrytý šňurami, byl vyšíván, protože byl očím patrný. Podle šířky této části dělily se karkule na obyčejné a vysoké, uvnitř byla část nadčelná širší. Pod dýnko karkule splétaly se vlasy do »kolca.« Při obyčejných karkulích umísťovaly se vlasy zčesané

*) Viz obrázek č. 2.

do zadu, a zamotané do »drdola« pod kyčou. Vysoké karkule nosily se na jih od Opavy, též v některých pruských osadách na př. ve Vodce.

Vyšívky na karkulích jsou rozličné ceny, podle toho, pocházejí-li od dovedné čili méně dovedné švadleny. Slezanky nevyšívaly si karkul samy, nýbrž kupovaly je v městech ve »sklepích« (obchodech), pro něž pracovaly švadleny z dědin, aneb přímo od švaček.« Nejznámější švadleny po okolí Opavském pocházely z Kateřinek, Jaktaře, Utěchovic.

Karkule byly odznakem vdaných, a to od čepení v krčmě. Po jídlech odebrali se svatebníci do hospody, kdež starosvatky sňaly nevěstě vínek, rozpletly vlasy, pak na jiný způsob zapletly (jak nosily vdané), a na hlavu posadily karkulu, zpívajíce:

Ach Bože, muj Bože, co to za proměna!
Za věnek zeleny bila karkulena.
Včeras měla z ruži věněc,
a dněska maš bily čepec atd.

Konečně odevzdaly nevěstu ženichovi, často řeknuvše: »Tu maš robu s karkulum.«

Cena lepších karkul byla 2—3 zl., zlatem vybíjaných 10—30 zl. Karkule žehlily »biglarky« na dřevěné lidské hlavě, berouce od jedné po 3 groších.

V zimě nosily Slezanky »*čapky*« či »*futermyce*«*), jež některé posud uchovávají v truhlách. Čapky tyto jsou uvnitř kožené; sivý okraj jest kožešinový — *kralik* — zvaný; za okrajem přišity jsou stříbrné neb zlaté »*borty*«, neb borty z jiného kovu; na dýnku vyšity jsou kovovými nitěmi rozličné okrasy. Některé mají prostředek holý z červeného, černého, namodralého sametu. Z čapky pod krkem visely dlouhé hedvábné, pestrobarevné šnury, 20—25 cm. dlouhé; též v týle ze šnur z téže látky udělána byla veliká kyča, ve které, by lépe trčela, strčeny dráty. Spodní konce této kyče visely hluboko na záda. Čapek užívaly jak vdané tak svobodné, a to o největších slavnostech. Taková zlatá čapka byla za 30—40 zl., ba až i za 70.; objednávaly se z větších měst, obyčejně z Vídně. Při pohřbích, v adventě, postě, nosily se černé čapky. Zimních čapek z truhlic venkovanek čím dále tím více ubývá; jednak je sbírají pro paramentní spolek v Ratiboři, kamž z jediného Oldřišova na 30 jich zasláno, jednak kupují je židé za 5—6 zl., aby s nimi prováděli další výhodnější obchody.

Synci Slezští vidouce nádherné zlaté čapky a karkule, složili sobě veršík, dle něhož řídili se při hledání nevěsty:

Za tum, za tum,
kera ma zlatu;
kera ma střibrnu,
za tum se pohrnu.

Před čapkami braly na hlavu ženy i svobodné děvuchy vyšívané »*zástěry*«, »*šatky*«, jejichž konce vázaly se v týle. Na Klimkovsku šatky byly kolem do kola ovroubeny tkanicemi

*) Viz obrázek č. 4.

a vzadu vyšita kvítka. Vyšívky zástěr jsou bílé, někdy žlutým hedvábím provedené; jen jednu z padesáti na výstavce Opavské viděl jsem barevným hedvábím vyšitou. Zástěra tata snad svatbou nebo darem dostala se do Slezska. Různobarevné vyšívání zpravidla shledáváme ve Slezsku u kostelního prádla.

Vyšívky na zástěrách objevují se toliko v rozích. Bylo zvykem ve Slezsku, že hodné služky dostávaly od hospodyň ročně jako odměnu zástěru na hlavu.

Nejstarší vyšívku Slezskou z r. 1723 (kostelní plachetku) chovám ve své sbírce. Staršího kusu jsem nikde neviděl. Staro-

6. Stařenka ze Slavkova.

bylá tato národní práce vykonána jest červenými nitěmi na hrubším plátně; obyčejná barva kostelních vyšívek jest červená, žlutá a modrá.

Z dalších pokrývek ženského těla jmenuji »*crkasky, turecké šatky, tybetky, purperky malé i velké, šlerkové šátky, halaté šavulky, obrusy.*«

Crkasky, na nichž převládala barva červená a černá, lišily se barvou purpurovou a obrubou s třepením od *purpurek velkých*. Podobné třepení měly také tištěné *šátky turecké*, na nichž převládala barva bílá a černá. *Malé purperky* zavazovaly si Slezanky na hlavu.

Tybetky barvy šedé nedělily se valně od tureckých šatek. *Slerkové šatky* zhotovovaly se z jemné, skoro průhledné látky.

Halaté šavulky, jak samo jméno napovídá, robily se z ovčí vlny.

Obrusy z hrubého plátna pokrývaly se bedra za dob smutkových.

Zajímamo, že též ženy a dívky Kopaničářů moravských t. j. Slovákův obývajících několik osad v jihovýchodní Moravě při

Manželé z Domoradovic.

hranicích uherských, a Slovačky kolem Kněždubu u Strážnice a Horní Lužičanky kolem Slepa užívají bílých ubrusů na znamení smutku. Smuteční obrusy slezské nehonosily se vyšíváním, podobněž i u zmíněných Kopaničárek hojné jindy obvyklé vyšívání ustupuje jednoduché prosté obrubě. V bílých obrusích či servetech chodí roby ve Štěpánkovicích posud na pohřeby. Obrusy

pokrýval se též stůl při zaopatřování. Na národopisné výstavě v Opavě vyloženy byly dva obrusy; jeden ze Štítiny, druhý z Malé Lhoty.

Jak již podotčeno, za času adventního, postního, při pohřebích strojily se Slezanky do šatů temné barvy. V zimě dávaly si na hlavu čapky černé, sametové nebo soukenné; mužové za dob smutečních chodili jako jindy; vzal-li na sebe některý oblek barvy tmavější a černý šátek na krk, byl smutečně ustrojen. Děvušky šatily se podobně jako dospělé děvuchy.

Dítkám při křtu sv. pokrývaly hlavu »*křestním kapturkem*« a zavinovaly je do peřinky »*povijanem, povijankem*« (»fačem«) pleteným nebo vyšívaným. Byl-li kdy povijanek zlatem neb stříbrem vyšít, jak se zmiňují o tom dochované svatební řeči: »Tak na místě pana ženicha a paní nevěsty o nějakou pomoc na kolíbku a na pěkný *povijanek* prosím, aby ta kolíbka ani žlutá ani strakatá nebyla, ale aby zlatý kruh a *zlatý (stříbrný) povijanek* měla — —«, nemožno tvrditi. Na Klimkovsku pro děti byly »*čapičky*« špicové nebo kolárové; karkulí dětských tam nebylo, ty byly jenom po německých dědinách.

Nynější kroj mužů, děvuch a rob.

»Ještě před dvacíti, patnácti lety mívala každá krajina svůj domácí samorostlý kroj, každé bývalé panství krásné vlasti Moravské,« praví slovutný spisovatel Fr. Bartoš, »avšak ‚hanumanskému' duchu naší doby, kterýž parou o to pracuje, aby všechnu rozmanitost, všechnu poesii a zbytečnou krásu s povrchu zemského vyhladil a všecko lidstvo v ošumělou kazajku všední, prosaické jednotvárnosti oděl, podařilo se již šťastně v přemnohých krajinách naší vlasti strhati s lidu krásný věčný národní kroj a obléci je v uniformu kroje, kterémuž věru neukřivdíme, nazveme-li jej — *trhanským*.«

Tato slova znamenitého muže hojnou měrou platí také o Opavsku. Muži za teplé kožichy, pláště, grytky, vydrovky, sivé baranice vyměnili si neforemné burnusy, kabáty ze sprostého cajku a sukna, a přepodivné čepice. Sem tam ještě nějaký starý plášť, bruslek, grytka, vydrovka zůstaly z dávných dob, ale ty se ukrývají, málo kdy se vynesou. Měli jsme při výstavce Opavské potíž nemalou, obléci figuriny do mužského kroje . . .

Se starým krojem vymřely i staré názvy, jen grytkami nazývají posud ve Slavkově, Životicích a jiných osadách kupované pletené ženské kacabajky.

U Opavy mužové i ženy nosí se po městsku; dále od města »rozmanitě, jak kdo může,« pravila mi stařenka.

Na Pusto-Polomsku a v okolí staré některé roby chodí v šátcích »do ficka« v týle svázaných. Pletené čepce (kaptury) nosí vdané pod šátky. Děvčata zavazují si různé šátky na hlavy. Která děvucha nezaváže šátku dobře pod krkem, o té se praví, že »chodí jako opica«: které odstávaju z předu na hlavě, že viděti »rynku« (poutec), ta má zase »budu«. Budu nosí vydané.

Děvuchy vážou šátky pod krkem nebo v týle na »babušu«, staré roby na »babku«.

V Kyjovicích, Podvihově dívky uschovávají hruď do »*bluzy (jakle), kabátku a kacabajky.*« Bluza bývá volná, vždy z tenké látky, kacabajka přiléhá k tělu. Kacabajka má lem, jak svědčí popěvek z Jarkovic:

„Ja mam pěknu kacabajku,
na ni pěkny lem;
mam-li se vzať kominika,
tuž se mě rač vem.«

Netopýrem mezi bluzou a kacabajkou jest *kabatek*, neboť předek jeho jest ušit jako bluza, a záď jako kacabajka.

Proti zimě, dešti chrání se děvuchy a roby do »*hyt, šaltuchu, arbajtek, přerabjanek (ve Slavkově)*«. Šaltuch (vlňák) jest delší než hyta a na dvoje se překládá; arbajtky »su mustrovane« velikosti hyt. Přerabjanky se nosí na obou stranách v létě i zimě. Jsou tenké a hrubé.

Na »*leknicích*« (sukních) buď kartounových, buď z látky vlněné, na předu rozkládá se »*fortuch*« neb »*záspasnice*« (na všední den.) Leknice su buď do cvikla bo hladke, kol dolu maju šnurky zubkovane bo hladke, na nich su legy (pásky) lebo krausy (kanýr), některe maju též korunky (špice) napřišivane.« I fortuchy mají korunky a kraus. Také bluza chlubí se legami, pásky, šnurkami, »lebo su vycakovane« (vystřihované). Červené spodničce říkají červený »*burdak*«.

Některé parádné děvuchy nosí kacabajky »okolaroma« (skleněnými perličkami) vyšívané a jsou z atlasu, ba hedvábí. Kolem rukou bývají »*korunky*« bílé. Na nohách nosí se na pančuchach butky cajkove lebo kožane se šňůrkami lebo štivlety.«

Papuče jsou buď »okravčane, okrajčane« (z okravků, okrajků) nebo soukenné.

Děvucha musí se strojiti, sice by, zůstavši starou pannou, chodila na Lysou Horu písek osívat, anebo vázat do provízek a otipek; v zimě pak teple se odívá, by »nepotahovala« nebo »nepošňupovala«.

Co se týče souladu barev, ještě ujde. Tak ku bluze benešovské sivé bere se šatka kartounové podobné barvy. Barva sivá a plavá jsou nejčastější.

2. O kroji na Těšínsku.

O kroji mužském.

Druhdy lid český na Těšínsku dělil se na Vałachy a Lachy,*) kteří lišili se *krojem* i řečí. Krojový rozdíl pominul,v řeči však zůstal.

Srovnáme-li valašské a lašské kroje s jinými, nabudeme úsudku, že valašský, jak samozřejmo, jest podobný kroji Moravských Valachův, a lašský — lašskému na Opavsku.

Kdo píše o kroji českého lidu na Těšínsku, tomu psáti jest o kroji *valašském a lašském*.

*) Viz I. díl »N. Slezska« str. 29—30, kdež určeny hranice mezi Valachy a Lachy.

Valaši nosili tvrdé plstěné *»klobuky«* nahoře široké. Střeška (skyvy) byla širší než užší, a jako u našich klobouků zahnutá. Kolem klobouku vinula se široká pentle aksamitová černá se *svícací práskou* žlutou. Podšívka byla v klobouku upravena tak, že se v ní nosil šátek, dýmka, křesivo, pucheřina na tabák, peníze: zatahovala se šňurkou. Kastorové klobouky byly ze zaječí srsti a sluly *kastuřoky*. V zimě nosívali pod kloboukem nebo bez něho *šlochmyc*, t. j. čepici podobnou kominické. Šlochmyc byl černý, červený, nebo z pola černý a z pola červený. Hotovil se z vlny: vnitřek byl vatový, podšívka mušelínová. Laši měli podobné klobouky jen ve vrchu užší.

Košula valašská šila se z domácího plátna, jež hospodyně si utkaly ze své příze. Na všední den hotovily se z »hrubačky« (hrubého plátna), na svátky a neděle z jemnějšího plátna. Valaši měli u krku do úzkého límečku sebrané košile. Límeček se zavazoval buď bílou nebo růžovou šnurkou: byl vyšíván černou vlnou nebo černým hedvábím, aneb jasno-fialkovou bavlnou (na všední den). Na předku košile byl rozporek — *»ňadra«* — zvaný, jímž bylo možno viděti v létě i v zimě nezakrytá prsa. Na spodku ňader byl černě vyšívaný čtvereček. Rukávy nebyly u ramen sbírané, a byly bez límcův u pěstí. Někde zapínali je »na parky« t. j. dvéma knoflíky, spojenými šňurkou nebo drátem. Rukávy tyto sluly »slovinské«; byly o poznání užší než rukávy košil uherských sousedů Slováků.

Lašská košula na předku měla prostý plátěný límec, do něhož sebrána; ňadra (rozporek) byla na hřbetě. Byla bez vyšívek. Později Laši nosívali přehýbací límce, ňadra však zůstala v zadu; teprv od 40—45 let mají rozporek na předu. Rukávy byly u ramenou široké, sebrané, u pěstí súžené a sluly »francuské«; Valaši časem si je též oblíbili. Později byly rukávy u pěstí podšité ve dvoje; někdy byl límec prostý, jindy přehýbací. Někdy vázali si muži na krk šátky *»lipščunky«*. Košile dlouhé nahrazovaly spodňáky.

»Brucleky« valašské (vesty) šily se z vlněného fialkového sukna, a to z jednoho kusu. Sukno bylo červené, černé, modrošedé (či kyslé). Obojku u krku neměly; později byl při nich stojatý límec, hodně přešívaný (štepovaný). Brucleky byly na předu ozdobeny řadou knoflíkův a v zadu »foltky či šostky« se střapečky, obyčejně 5—6. Knoflíky buď *»plaské«* jako malé groše, neb okrouhlé se špičkami velikosti lískového ořechu, vyráběly se z bílého kovu. Knoflíky se zapínaly do nákladně obšívaných direk černým hedvábím; polovice direk (někdy všechny) okrášlena byla *»čaproky«*,*) též *»putlinami«* Bruclek se nezapínal celý, nýbrž toliko až po vyšívaný značek košile, dále byl *»rozplazený«*. Třapce u direk a foltků sluly »kamelharove,« nebyly-li z hedvábí.

Laši oblékali *»bruncleky«* z modrého obyčejného sukna. Bruncleky tyto podobaly se »hulanským a pruského oficíra« a měly *»klapy«*, od brady až dolů. Na předu leskly se dvě řady »knefli«. Klapy se v létě otvíraly a v zimě zatahovaly.

Na brucleky oblékaly se *»župice«* z hrubého černého, nebo tmavomodrého sukna. Valašská župice podobala se našim šo-

*) Čaproky = třapce, kvastle buď hedvábné nebo z jiné látky.

sákům, jen že měla stojatý límec a nebyla vystřihnuta. Mohla se zapínati knoflíky (i stříbrnými) od hrdla až po kolena; též rukávům v zápěstí nescházely knoflíky. Některé župice měly dvě řady knoflíkův, a od každého splývala putlina či čaprok, modrá jako chrpa. Po bocích v zadu umístěny byly hluboké kapsy. Knoflíky byly veliké jako liskové ořechy a zašpičatělé.

Laši neměli župic; místo nich užívali *»špenzrů«* se šostky v zadu. Někde špenzr foldků neměl. Špenzr sáhal poníže pásu, byl barvy modré i černé. Šil se ze širokého hladkého sukna. Ve vrchu měl límec a klapy jako brunclek. Špenzru z bílé nebo sivé ovčí huňky, jdoucího až po pás, upotřebovali zhusta čeledínové.

Župica byla slavnostním oděvem; na Frýštátsku jmenovali podobný oděv »kaputrok«. Jako památka na tento šat zůstalo říkadlo: »Roz do roku v kaputroku«. — *Myntlik* byl foldkovaný špenzr; *župka*, menší kabát, sáhající níže než brunclek, podobala se grytce na Opavsku; měla po kapse na bocích. Hotovila se ze světlobarevného sukna.

Manželé z Frýdecka.

Laši neměli *»huni«*, nýbrž kabáty delší než špenzr zvané *»pulřifuvky«* s límcem; za to u valachů *»huňa«* byla oblíbena. Huňa sáhala až po kolena, podobala se slovácké haleně, jenom že byla v zádech užší; hotovila se z ovčí vlny. Huně bývaly zaobroubeny červenou šňůrou, obšitou červenou nití zvanou drak, zapínaly se háčky do babek.

»Plošť« až s desíti límci, později jedním bez rukávů, nosívali jen zámožní; chudobní byli rádi, když se zmohli na nějaký kožuch. Měli-li přece nějaký, tož byl toliko s jedním límcem. Valaši obouvali *»nohavice«*, Laši *»galaty«*. Nohavice šily se dle uherského střihu — úzké; barva jejich byla tmavomodrá jako župice. K tělu připínaly se pásem do nich nahoře vloženým. Na životě měli »lacek« též (vratka, dverka); na všední den *»rozpur«*, otvíral se z boku s pravé strany. Sváteční nohavice byly ze sukna, všední — plátěné. Na zadu nohavic vyšito bylo srdce, aby se značila všitá šňurka. Široké galaty vkládaly se do botů. Dávnější mužové obouvali do vysokých botů bílé punčochy, vyčnívající nad holenky, k nimž se připevňovaly krátké galaty.

Valaši pokrývali nohy *»buty«* jen ve svátky; říkali jim uherské. Sáhaly až do půl stehen. Na předku poníže kolena

visel čabrok (černý střapec). Šily se ze skopové kůže, jejíž lícní strana obrácena byla vně. »*Čižmy*« podobaly se nynější komisní obuvi a byly majetkem chudších. Na všední den užívali Valaši »*krpců*«, které jsou u Lachů v opovržení jako papuče. Krpce prý jsou andělská obuv, — ale čertovo spadnutí! Krpce připravují se ze »svinské nebo kravské« kůže. Z jedné kůže svinské udělá se až 10 párů krpců. Než se někdo obul do krpců, navlekl nohy do huněných kopyc.

»*Kopyca*« jsou huněná punčocha. Pasekáři mají 4—10 ovec, honí je na pastvu až do Mohelnice na Morávku, ovce tyto poskytují jim vlnu na kopyca. Též za práci tkalcovskou dostávají horalé vlnu od uherských Slováků. Kopyca mají na boku rozpor a zapínají se háčky. Krpce připevňovaly se k noze černým řemenem, zvaným »novlaky«. Krpce se nosí posud; v krpcích se chodí jen do role a lesa, do kostela v botech. Do lesa berou gazdové hovězí krpce, pacholci svinské.

Někteří stařečkové obouvali na nohy zahalené bílými punčochami až po kolena »střejíky«, na nichž bylo pozorovati černou nebo červenou atlasovou »mušku« (střapec). Též známy jsou »*uherské bagance*«, slovácké to krpce a »*cukle*« — dřevěnky. (St. Hamry.) Místo spodňákův užívaly se někde, komu dlouhá košile nestačila, obnošené nebo všední nohavice — a zvaly se »*podzuvky*«.

Valašský kožuch i lašský měl formu jako župice; byl žlutý, černý nebo bílý. Kožuchy dosahovaly pásu neb až po kolena; kupovaly se v městech. Bílé kožuchy opatřeny byly černým vlněným límcem, široce přeloženým a byly v domácnostech toliko zámožnějších gazdů. *Pás* zapínal se v předu na dvě nebo tři přasky. Byl z červené, ozdůbkami opatřené kůže, z šíři dlaně.

Pro úplnost opakuji, co napsáno v I. na str. 30. Valaši stříhali se krátce; jen v týle nechali si dlouhé *vlasy* až přes límec jako staří Hanáci i někteří nynější u Kroměříže. Na čele si vlasy postřihovali, by nešly do očí; neměli »přindělu« (poutce, vynky). Laši se stříhali víc po modě, nosili dlouhé vlasy, ale česávali je přímo do čela, netrpíce v týle delších.

Kroj ženský.*)

Valašky i Lašky věnovaly nemalou pozornost účesu vlasů. Svobodné si pletly *vlasy* do jednoho »varkoče«, na jehož spodek připínaly dlouhou stuhu, na tři prsty širokou. Zprvu činily si »*přindil*«, »*bruzdu*«, v nejnovější době jsou bez nich; vdané a závitky**) též rozdělovaly vlasy přindilem, avšak v týle splétaly vlasy na dvě části, a ty skroutily do »*obruče*« a ovinuly kolem hlavy.

Valašky na hlavy dávaly »*čepec*«, Lašky »*čopky*«. Bílé čepce opatřeny byly na předku zubkovanými tkanicemi a barevnou šňurkou; čopky byly mnohem větší a nad čelem měly »sfaldované« tkanice, jež sáhaly až po bradu. Pod bradou se zavazovaly.

*) Užito též pojednání v »Českém lidu« r. VIII. str. 276 od Jos. Vluky.
**) Závitky = nezachovalé.

»Denko« čopky byly více méně hranaté a někdy vyšívané. Čopky se kupovaly ve Frýdku, v Mor. Ostravě až za 5 zl.

Za zimy dávaly na hlavu *»zimní čopky«* se sivými bortami šnurami a maškami jako na Opavsku.

Jednu dobu zavazovaly si v týle na hlavy na čepce veliké *»vaperové šatky«*, a to tak, aby zůstaly veliké konce. Šatky chlubily se v rozích »značkami« (vyšívkami). Také se vázaly pod bradou. Valašské šátky robily se z bílého ubrusu;*) lašské též byly bílé ale také tmavomodré, tmavozelené, květované, a okrašlovaly se kolem kraje třapci. Vázaly se v týle neb pod bradou. Okraje čopky bylo viděti.

Valašská *košula* ženská, *»rubač«* zvaná, sestávala se ze dvou částí: ze »životku a kabotku«. Životek zakrýval prsa a sáhal až po pás. Životek byl připevněn k tělu přes ramena od zadu »přiramky čili šličkami«. — K němu kolem pásu všita byla spodní část košile. Nesnadno se oblékal a svlékal. — Od krku až k životu pokrýval hruď kabotek u krku do límečka všitý, a řásně sebraný; límeček tento byl na svátek černě vyšíván, na všední den byl jasno-fialkový. Svobodné u kabotků měly baňaté rukávy až po loket do límečku sebrané, při »tacloch« vyšívané. Pod krk se vázala mašla.

Valaška od Frýdku.

Lašky přes prsa skládaly křížem šatky, a vázaly je v zadu; košile měly odhrnuté u krku, rukávy až po lokte málo rozdílné od nynějších. Hrdlo krášlily bílými, žlutými koraly neb českými granáty, navlečenými na více šnurek.

»Spodnica« byla z hrubého plátna s rozporkem (lackem) v předu; na spodnici přišla sukně zvaná *»fěrtuch«*, vyleštěná, řásná, splývající hluboko po kolena. Fěrtuchy tyto dělaly se z domácího plátna, načernily se a hladily dřívky, nebo skleněnými hladidly. Lašky nosívaly sukně vlněné, hedvábné, barvy rozličné a sešívaly je s *»lajbikem«* (kordulkou). Valašky opasovaly na fěrtuch kartounovou *»kasunku«* (zástěrku) tlačenou modrou, dlouhou jako fěrtuch, Lašky *»fortuch«* stejný s lajbikem. Zástěry nazývaly se též *»přednice«*. Sešité byly ze 4—5 »šiřin«. Lašky oblékaly na košili lajbík, kdežto Valašky *»bruclek«*, *»bruclik«*. Býval vlněný, i soukenný, atlasový, hedvábný — barvy fialkové, modré, černé. Na zádech u brucleku na spodní části bylo zříti

*) Ubrus = látka lněná, bílá s bílými vetkanými květy.

»*kury, foldky*«: nyní jim praví »*kśosy*«. Brucleky se na předu zapínaly »*hočky*«, ale neobešly se bez řady stříbrných nebo jiných kovových »*kneflikû*«. Jako mužští taktéž »roby lebo baby« lašské nosívaly »*župky*«, podobající se grytkám na Opavsku, pod něž podkládaly rozmanité šatky jako lipské, grochové (hrachové), grunšpicové, purperky, tybetky. Šátky bílé honosily se na koncích vyšíváním na dlaň širokým, vázaly se na zadku.

»*Špenzry*« podobaly se opavským špenzerkám. Špenzr valašský býval bez límce, hluboko vykrojený s rukávy baňatými, u pěstí úzkými. Hotovil se z tmavomodrého sukna. Lašský špenzr opatřen byl přeloženým límcem, těsně kolem krku přiléhajícím; spojoval se háčkem a babkou. Dotýkal se až pásu, a stahoval se pásem z téže látky.

»*Mentlik*« byl na svátky; měl borty u knoflíkův a čaproky. Barva byla červená, fialková, hnědá. V zadu dolů umístěny byly »kurky«. Nejjemnější byl za 10—12 zl.

Jak Valašky tak Lašky odívaly se »*kožuškem*« téže podoby jako špenzr. Premky byly ze sivého baránka. Lašské kožušky nebyly tak parádny. Knoflíky u kožušků byly tytéž jako u mužských. Kožušky se také obšívaly.

»*Pančochy*« vlněné, tmavomodré i červené, černé na nohou »*sfoldovaly*« se od kolen až po kostky. Na kostkách byla řada čárek červených na pozdél. V létě nosívaly se bílé punčochy, to se ví že jenom na svátek. Valašky chodily v »*krpcích*«, jen o slavnostech ve střevících, jdoucích do půl nártu. Čaproky na nich byly černé. Lašky nemohly krpců ani viděti. Později nastaly »*bandury*«, rovné to střevíce bez podpadkův, ale tak ušité, by se na ně mohly přibíti podkůvky.

Valašky zaodívaly se při ůvodech, svatbách, pohřebích do obdélníkových »*obrusû*«, Lašky do »*vylňunky*« na kříž přeložené. Obrusy či plachty zahalovaly bedra a splývaly až po kolena; byly vyšívané na okrajích. Ozdobám na krku pravilo se »*lancušky*« (byly až za 20 zl.) nebo »*potorky korolové*« (granátky, perly).

Matky dětem ke křtu dávaly na hlavičky »*dětinské čopečky*«, později je oblékaly do »*kabyše*«, t. j. oděvu z jednoho kusu zhotoveného; až povyrostly nosily děti hrubé košile, dosahující země. Jestliže je chtěly vzíti do kostela, zvláště ve svátky velikonoční, košile vypraly, velkou šatkou zahalily krk a ramena, synkům vtiskly na hlavu »*slamiok*«, a děti byly vypraveny.

Vyšívání u šatů ženských objevuje se na čopkách, šátkách kabotcích, obrusích, a kostelním prádle. Ornamentika jest jako Opavská. Antipendium na výstavce v Orlové vyložené krášlily měřické výzdoby, provedené hedvábím bílým a hnědým; vyšívky z nejbližšího okolí Frýdku byly vzácnější ostatních.

Nynější kroj mužův a žen.

Jak nynější kroj vypadá, poví nám rozhorlená babička z Těšínska: »Prvej*) němeła chvała tak velkych uši jako včil. Za novějšej doby každy hledi, aby byl vychvalovan a tež sam se děła chvałkum. Neměła bych teho věděť, jako se chvała zve-

*) »Č. L.« IX., str. 199.

lebuje a též češť. Včil se hněva roba nad tym, jak ju muž pojmenuje robum. Chce byť každa paničkum, chofum, paňum a Kristus Pan vi, čim všeckym. Ma to pry byť panska moda. Jene na ně kančuch (karabáč) a česať od hlavy až po pjaty, aby se jim odechtělo takovych pletek. Děvuše něsmiš prajeť ‚děvucho‘, hned zakrabi čełem a už jest oheň na hambalku; chce byť slečnum, slečinkum, bajť též damum. *Všeci za tum novum modum zhaňaju a staru všim padem hubju.* Ani něni možna, aby tak člověk muh žiť. *Prvej byly šaty jednoduche a pro všecku prostotu uhledne, ale tak spitvořenych něměly smy žadna, jak novomudne paničky v městach. Všecku šumnotu ztiraju rozmanityma pytlikoma na sukňach a někera vypada jako strašidlo v zelu. Dyby se za mojich mładšich let byla tak nastrojena děvucha ukazala světu, byli by ju lude uřekli, že by se něbyła vydała.* Tak by to měło dycky byť. Ale moje mluveni pomaha pravě tak, jakoby kameňama do vody hazał. Misto pěkneho špenzru se kupuju šnurovačky a potem každa vyhlida jako šidło. Chcu pry byť šumne?! Co mi je do šumnoty, dyž ani dyšet nemožu; *je mi storazu milejši špenzr, pukata košula a sukňa s kreholinum, lebo mam všecko pohodli, ale ně tam takove komedijanske kroje* . . .«

Z mužského kroje až na *krpce a kopyca* nezůstalo nic; nyní chlapi nosí *podzuvky, galaty s »hosentrogami«, košulu, vestu, kabát, v letě bluzy, čopky, kaškety se šiltky* z látky jaké kdo může. Na Salajce, Lomné a v Jablunkově, nyní prý úplně polských, mají starobylá pojmenování: košula, galaty, bruclek, guňa, kopyca, krpce.

Ženy sobě uchovaly toliko *čepec*, ale i za ten mladé roby se stydí. Místo čepce sametovou šnurkou obtáhne hlavu, by bylo poznati, že je vdaná. (Dobrá.) Mladé zakrývají si čepcem jen vlasy, staré i čelo.

»To su takove mulky, co němaju čepca«, pravila mi stařenka. Na Morávce pletou na teničkých jehličkách čepce Anna Müllerova a její sestra Hedvika. Obyčejný je za 30—40 kr., nejlepší za 60—100 kr. Bohaté mají až 10 čepcův i více; na každou neděli chce míti jiný, čím větší svátek, tím vzácnější.

U děvuch, když se strojí k muzice, ještě něco z národního šatu zůstalo. V Orlové na výstavce byla takto nebo podobně ustrojená děvčata: vlasy sčesané na zad bez bruzdy, ve vlasích do jednoho vrkoče spletených »bandlu« rypsovou, patysovou. Na krku visely perly, k tělu přiléhala »košulka« s »kragligem«, na ni »lajbik« sametový, černý; soukené sukně jsou dosti krátké, na nich »fortuch« bílý nebo jinobarevný, na nohách punčochy a střejíky.

Nynější názvy jednotlivých kusů šatů jsou tyto: šatka, tybetky, rypsunky, kalmušky, bachořunky, facalíky, košula, lajbík, lajbíček, brusleky (jsou přišity při leknicích), spodnica, leknica, šaty (sukně), fortuch či zapasnička, fěrtušek, jupky přestrané (nepřiléhavé), jakle upnuté. U leknic jsou »kytaje« (krausy), spodnice jsou »barglované«, mají zuby a jsou vydírkovány. Kacabajky také jsou známy, i vlňunky. Na nohou jsou střejíky a pančuchy s »cvikloma«.

Ve Frýdku nosí se po městsku, a na venkově »po valašsku«.

VI. Slezská kuchyně.

Ve slezském statku z *»placu«* (dvůr) vstupuje se na *pohradku* (náspí), po níž se kráčí na *podśinku, počini, čekanku,* podobnou hanáckému žudru. Z podsínky vejde se do síně, která ve starých chalupách bývá zároveň kuchyní; v zánovních statcích za síní jest kuchyně.

Ve žně jídá se na podśínce, za chladnějšího počasí v síni, v zimě v kuchyni nebo *jizbečce,* za *blotem* položené u kuchyně. V jizbečce nebo jizbě, stával *pekařský pec* na pečení chleba a koláčů, mající *čupek,* v němž rádi se ohřívaly kočky. Na peci se schovávala *krasna* od smrtné neděle dochovaná, křesadlo, atd. V místnosti, ve které se jídá, tam stojí *tafla* (stůl) *s trnožem* či *podstolinami* (T.),*) obstavený *lavami, lavkami, stolicemi, židlemi. Stolků* (židlí) bývá málo; zavírané *štachetovými dverky* — pod komínem *nezamurovaným* (nezazděným) vystavěno *ohnisko, ohniště, blota, frajblota,* na němž stává drajfus, mohoucí pojati nejméně tři hrnce. Na ohnisku se vaří na rychlo; jindy *v pecu.* Nad pecem jsou dva nebo jeden *pecak* (kotlík) na ohřívání vody; blízko v koutě kotel na *smažení sliv, žber* na vodu a kobzole, *lošof* na mytí nádobí, *putenky, puteňky* a *nošky* s *cuberníkem* na nošení vody. Cuberník jest oblá tyč, jež se prostrkuje uchy žberu; *nošky* jsou hole, železnými kroužky uprostřed opatřené, jimiž se zachycují o konce cuberníku. V postranější kuchyni jest ještě *almárka* na kuchyňské nářadí.

U chudobných almárku nahrazuje *pecová lavka,* na jejíchž přehrádkách rozloženo náčiní, na zemi pod ní stojí svinské hrnce *s korytkem* pro psy a kočky, *žberek* pro nápoj kravský, a *hrotek grotička* pro bravky. Na Těšínsku této prostory upotřebili za chlívek na krmení hus, líhnutí housat, kuřátek a kachen.

Hlavní částky pecu slezského slují: *sklipek* (stoupák), *podpecek* (schrána pro žber), *volné čelusti, kominek, pec.* (T.) Za pecem na dvou klínkách *»hočkách«* bylo náčiní pecové: videlky, hřeblo a lopata. (T.) U dveří zedníci nechali ve zdi výklenek *blinfel, blindfel, bindfel* zvaný, obyčejně pro *latarňu.* Na Palhanci u Opavy mi hospodář vypravoval, že v blinfelích sídlily sošky domácích bůžků. *Dlažka* v kuchyni jest cihlová, nebo toliko země udupaná, stěny a *poval* (strop) nebývají malovány.

Toť popis starší kuchyně, jíž ještě zhusta u horského lidu viděti; nyní přikročím k moderní selské, málo rozdílné od kuchyní obyčejných, činím tak hlavně pro zajímavost názvů.

Střediskem novější kuchyně jest *šporhet, šporheta, blach,* opatřený blotou, na niž staví hospodyně hrnce *glejtované, hliňané, hliňoky* (T.), *kamenné, obleté* či *punclové, plecháče, plechoče* (T.). Jak byly hrnce veliké, to se na třínohém *vůzku* do pece *videlkami* dopravovaly a vytahovaly. *Latky* (na mléko) totiž *smetaníky* podlouhlé s dvěma uchama, pak nižší, ale za to nahoře širší a dolů užší s otvorem, ucpaným korkem, a pak ještě jiné bez dirky na kapalku a srvatku sušívají se u podsínky. Staré rozbité hrnce si gazda drátoval doma sám, drataři ze Slovácka chodili drátovat na Prusko, tam měli svůj výdělek.

***) T. znamená Těšínsko, názvy bez T. jsou z Opavska.**

Sporhert obklopen jest *krancem, ramem;* palivo nakládá se *dverečky*, pod nimiž jsou ještě druhé ukrývající *popelník*. Na zemi stojí *kastlík* na uhlí s lopatkou, *had, hok* na vytahování rozpálených *cihliček, želízek* (T.), upotřebovaných na *biglování*. Místo pecáku jest u šporhertu *panve* zakrytá *deklem* a opatřená *pípou*.

Kromě žberu, lošofu, hrotu, tafle nescházi v kuchyni *díža*, v níž jest kvas, aby mouka nejprve *kysala*, pak *rušala*. Mouka se přesívá *moučným sítkem*. Kvas se mísí kopiští; *slamňané deklo* jej ukrývá. Těsto hospodyně vybírá dřevěným *talířem* a vyvaluje na pecenky na *bajtě* nebo *něckách*, a pak ukládá do *slaminek, slamionek*. (T.)

Pec vypalují *šajtovým dřevem*, jež *videlkami* se nakládá. Dřevo se nechá *přehorat*, pak se *rozchrání*, by se pec *vyležela*. Když jest vyleželá, *hřeblem* se *vychrání*, *pometlem* vymete. Dřevu potřebnému k vytopení pece praví se *podpala; připala* přikládá se o pece, když jest chléb již vsazený.

V *almárce, polici stravní* (T.) zříti náčiní jako *kastrol, kastrolek, brutfany* na pečinky, brutlaňoky (T.), *brutfaňky brutfaně* železné i kamenné na rozličné vařivo; též *baby, babofky* na buchty, *ryndlíky, přikřívky, dýnka* (puklice), *solnici* se *solovou ležkou, klupačku* či *paličku, kyjanku* (T.) na tlučení masa, *ceďák na škrubek,aršláky, duršlogy* (T.) (cedítka) plechové a dřevěné, *války, nože, nožičky* na strouhání okurkův a zelí; *cezák, cezok* (T.), *škrobák* na kobzole, *plechoč* na dojení, *stružok na tříti* (struhálko), *moždíř s tlučkem, kafejový mlýnek, čtvrtky* na mouku, *cukrbikslu, něcky na halečky, maslané talíře* rozmanitě vyřezávané, *truhelku* na koření a kvaretku na měření másla.

Kvaretky robí se z lipového dřeva a na dně se ozdobně vyřezávají: uprostřed obyčejně viděti kříž, velebnou Svátosť, písmena I. H. S., srdce, kytici květinovou. Kolem prostředku zříti hvězdy, listy, osamělé květy. Jsou též holé, hluboké i plytké. Kupují se v městě. Bez *vážky* se hospodyně neobejde, ani bez *masnice*.

Vařešník, lyžešník, ležník, lyžník, koš na lešky vysývá na stěně a útrobách chová kromě *vidliček zubatých a malých* též nože *dlouhé, krátké, čemple, žabiřské* (kudly valašské), *křivoky* (T.); dále *šlamovou lejku* děrkovanou, *smetánkovou šeplefu* k nabírání polévky, *ležky na jídlo, kafejové, šprudlák, švrdlačky, vařechy, vařešky* plaskaté, malé i veliké, též *forleflu* na učerpání smetany.

Ohlédneme-li se ještě pozorněji po kuchyni, najdeme tam *sekáč* na sekání kobzolí, vyřezávanou *stupku* se železným *tlukem* na tlučení máku, *šklénku* či *chytače* na mouchy, *psí* hrnek, *plechy* na koláče, *konevky* na mléko, *kropáč, kropiok* (T.) na kropení prádla, *židlík, žerdku* na sušení prádla a *žerna* na mletí.

Obeznámiv čtenáře se zařízením kuchyně slezské, přikročuji vylíčiti kuchyni slezskou v jiném smyslu, totiž co kuchyně poskytuje obyvatelům domácím:

nápoje a jídla.*)

Nápoje přirozené. Kromě nejdravějšího a nejpřirozenějšího nápoje vody, popřávají si Slezáci *mléka*, a to rozličného: *a) le-*

*) Viz můj článek v »Č. L.« IV., str. 445, 497.

Zeleniny. Ze zelenin nejznámější a nejmilejší jest *zele*: nedaří se sice ve Slezsku krásné druhy zelí, zvláště v Bezkydách jsou to pouhé chrástky, ale to nic nedělá. Slezáku zelí a ječné halečky nade všecko, zvláště když k nim přidruží se kus masa.

Šalatem též nepohrdají, a to ať si je *ogurkový* či *zelový*, *fazolový*, *majičkový* (z pampelišek). Na zelený čtvrtek jedí se *pokřivy* (kopřivy), a na jaře *kunrábek* do vodinky.

Kobzole (zemáky) Slezáci jedí skoro ke všem jídlům, i někteří ke kávě. Vaří buď *nedřené* či jak žertovně se praví s *mundurem*, nebo *škrobané;* uvařené pak se jedí buď *celé* nebo *potlučené* či *pomišané*. Jak bez ryb uvaří Slezanka omáčku rybovou, tak též podařilo se jim bez zajíce skutečného upéci *zajíce*. Pekou totiž uvařené zemáky, do nichž přimísí oškvarkův, a zajíc jest uchystán! *Cukryny* či *kvaků* (na Hané rábka) užívá se jako příkrmu k masům. Chudobní lidé míchají kvaky se zelím, a až oboje ukvasí, berou je k večeři.

V Kateřinkách jídlo ze zelí, hráchu, mrkve a jiných zelin uvařené zovou *chlimpus-chrampusem*. *Kelrub* a *kel* také znají; *pospůlka* či *manželstvo* jsou kroupy a hrách spolu uvařené.

Moučná jídla. V horách *chléb* jest vzácný; peče se z režné mouky, do níž chudobní mouku z jiných druhův obilí přidávají. Na Frýdecku ve žně jedí kupovaný chléb jako něco vzácnějšího.

Koláče pekou se ve Slezsku zřídka do roka, totiž o výročních svátcích (vánočních, velikonočních a svatodušních), pak v odpust a krmaš, křtiny, úvodiny, veselí a ve žniva při dožínce. Koláče podle podoby a obsahu rozlišují se od sebe a slovou *okrouhlé*, *čtyrhrané*, *zavinuté*, *tvarohové*, *zelové*, *slivové*, *posypkové* (posýpané), *makové*, *hruškové*, *jabkové*. Pekou se též *buchty* a *babice* (T). Na konec masopustu smaží se *kreple*, *krepliky;* připadne-li svátek na pátek, peče se *štrudla*.

Halečky z ječné mouky jsou nad míru oblíbeny a přikusují se k většině jídel; chystají se též ze pšeničné mouky. Halečky mohou se nadíti slivami, třešněmi, jablky, hruškami, podle čehož dostávají jména.

Na Morávce pekou z lepší mouky *osuchy*, kdo nemá vzácnější mouky — vezme ovesnou. Obilí melou si lidé pod Lysou z větší části sami na žernách. Na Morávce, aby krávy hodně dojily a byly zdrávy, pekou jim na štědrý den jídlo zvané *pohłutka*. Z celého *krumu* (krámu) nakoupí se všeho jako mouky, koření, a z toho uhněte se pohłutka.

Předplamek, *poškrobek* peče se z těsta zbylého při pečení chleba.

Kaše a *krupice* či *gryska* nescházela před nějakým časem v žádném domě a při svatební tabuli. Krupicí vždy končívala svatební *jídla*. Na Morávce a okolí místo krupice vařené v mléce nebo vodě šíří se nyní *kukuřica*. Mimo *kašivo*, *krupicovku* či *grys*, grysku pojídá se *krupovi*, buď pomaštěné nebo s mlékem. S mizením kašových pokrmů vytratilo se moučné jídlo *netyja*. Byla to kaše uvařená v mléce, do níž pak se nadělaly díry, jež se zasypaly žitnou moukou. Vše se zamíchalo, a z této směsi dá-

valy se kusy na brutvan, kdež na oleji a másle (dalo se každého polovici) se pekly. Netyja jídávala se v postě se zelím. *Štirka* bývá na stole často, nedá mnoho vaření: vejce se vbije do mouky, rozetře, husté těsto vlije se do vřelé vody a máslem vše omastí.

Ve štědrý den těší se dítky na *papučky*, někde *bobaky* zvané. Matky udělají ze žitného těsta malé koláčky, uvnitř je vyplní mákem, upekou a pomažou medem. Bobáky slezské podobají se *pupákům* kopaničářským ve Velké a okolí na Mor. Slovácku. Ke svátečním jídlům patří také *svěcenik* ze žitné mouky upečený a o svátcích velikonočních v kostele posvěcený.

Pro děti kromě krupicovky vaří se ještě *papka*, *žur* či *žurek*, a *obloty* se paří. Když se rozvařené máslo zasype moukou a ochladí troškou vody a osladí cukrem — papka jest hotova.

Na žur sebere se nátěstku, jenž vhodí se do studené vody, rozvrlá se, přecedí, konečně slije do vřelé vody, omastí, někdy se přidá i vajec. Žur jest pokrm pro dospělejší dítky. Oplatky (obloty) rozdrobené polévají se odvarem fenyklu; děti pak rády takové obloty jedí.

Rozličné. Máslo, sýr, homulky, tvaroh, bryja tvarohová (v Čechách toleranc) přibírají se ke chlebu na *druhé snídání*, či jak na Těšínsku říkají, *předobědek* a ku svačině. Blízko Opavy ke druhému snídání a svačině musí býti *kula* či porcija másla a homulka.

Viděl jsem kdysi jísti *vařený sýr*. Tvaroh se nechal zaležeti, osolil, okmínoval, uvařil a vlitý na mísu nechal usednouti.

Vaječina nazývá se ve Slezsku — *smaženka, smažinka*.

Školáci nebo fabrické děvuchy, nejsou-li doma na obědě, sypou sobě na chléb potlučený *cukr*.

Čím vzdálenější jsou dědiny od měst, tím prostší strava; u Opavy chudobný lid, má-li jen v domácnosti dva pracovníky, lépe stravuje než mnohý gazda v Bezkydských horách.

Strava řídí se dle doby a kraje. O žních a jiných těžších pracích jí se vydatněji než v zimě.

Žňový jídelní lístek. První snídání: káva s chlebem nebo u chudších nějaká polévka; v Pr. Suché chléb s máslem. Druhé snídaní po 8. hodině: chléb a kula másla, homulky nebo tvaroh. Na Těšínsku kafa s chlebem. Ku druhému snídani a svačině dává se třem chlapům $^3/_4$ litru kořalky, šesti robám také tolik. Oběd: Polevka, salát a halečky, krupice, šimle. U bohatších masová polévka, maso se zelím a halečky. Svačina: Kyška s chlebem více pro ženské, pro muže se bere chléb, máslo, homulky nebo tvarohová bryja, kořalka. Večeře: Nějaký druh mléka a kobzole. *Ve Skalici.* 1. První snídaní. Chléb a půlka kořalky. 2. Druhé snídaní. Kafa s chlebem nebo močka s chlebem. 3. Oběd. Zelí a kobzole, neb kyška a kobzole, též polévka a kobzole, pak třetočka, kaša neb krupička. Kde jest maso, není třetočky. 4. Svačina. Sýr a kousek másla. Půlka kořalky. 5. Večer. Zelí a míšané kobzole slaninou pomaštěné. Kyška neb srvotka (podmásli). U bohatších u Opavy aspoň třikrát do týdne maso.

Pracovný lid na *všední* den, kdy sám si vaří, mívá obyčejně tuto stravu: Ráno vodinku nebo varnušku, též mléko, před

16*

»*kury, foldky*«: nyní jim praví »*kśosy*«. Brucleky se na předu zapínaly »*hočky*«, ale neobešly se bez řady stříbrných nebo jiných kovových »*knefliků*«. Jako mužští taktéž »roby lebo baby« lašské nosívaly »*župky*«, podobající se grytkám na Opavsku, pod něž podkládaly rozmanité šatky jako lipské, grochové (hrachové), grunšpicové, purperky, tybetky. Šátky bílé honosily se na koncích vyšíváním na dlaň širokým, vázaly se na zadku.

»*Špenzry*« podobaly se opavským špenzerkám. Špenzr valašský býval bez límce, hluboko vykrojený s rukávy baňatými, u pěstí úzkými. Hotovil se z tmavomodrého sukna. Lašský špenzr opatřen byl přeloženým límcem, těsně kolem krku přiléhajícím; spojoval se háčkem a babkou. Dotýkal se až pásu, a stahoval se pásem z téže látky.

»*Mentlik*« byl na svátky; měl borty u knoflíkův a čaproky. Barva byla červená, fialková, hnědá. V zadu dolů umístěny byly »kurky«. Nejjemnější byl za 10—12 zl.

Jak Valašky tak Lašky odívaly se »*kožuškem*« téže podoby jako špenzr. Premky byly ze sivého baránka. Lašské kožušky nebyly tak parádny. Knoflíky u kožušků byly tytéž jako u mužských. Kožušky se také obšívaly.

»*Pančochy*« vlněné, tmavomodré i červené, černé na nohou »*sfoldovaly*« se od kolen až po kostky. Na kostkách byla řada čárek červených na pozdél. V létě nosívaly se bílé punčochy, to se ví že jenom na svátek. Valašky chodily v »*krpcích*«, jen o slavnostech ve střevících, jdoucích do půl nártu. Čaproky na nich byly černé. Lašky nemohly krpců ani viděti. Později nastaly »*bandury*«, rovné to střevíce bez podpadkův, ale tak ušité, by se na ně mohly přibíti podkůvky.

Valašky zaodívaly se při ůvodech, svatbách, pohřebích do obdélníkových »*obrusů*«, Lašky do »*vylňunky*« na kříž přeložené. Obrusy či plachty zahalovaly bedra a splývaly až po kolena; byly vyšívané na okrajích. Ozdobám na krku pravilo se »*lancušky*« (byly až za 20 zl.) nebo »*poťorky korolové*« (granátky, perly).

Matky dětem ke křtu dávaly na hlavičky »*dětinské čopečky*«, později je oblékaly do »*kabyše*«, t. j. oděvu z jednoho kusu zhotoveného; až povyrostly nosily děti hrubé košile, dosahující země. Jestliže je chtěly vzíti do kostela, zvláště ve svátky velikonoční, košile vypraly, velkou šatkou zahalily krk a ramena, synkům vtiskly na hlavu »*slamiok*«, a děti byly vypraveny.

Vyšívání u šatů ženských objevuje se na čopkách, šátkách kabotcích, obrusích, a kostelním prádle. Ornamentika jest jako Opavská. Antipendium na výstavce v Orlové vyložené krášlily měřické výzdoby, provedené hedvábím bílým a hnědým; vyšívky z nejbližšího okolí Frýdku byly vzácnější ostatních.

Nynější kroj mužův a žen.

Jak nynější kroj vypadá, poví nám rozhorlená babička z Těšínska: »Prvej*) němeła chvała tak velkych uši jako včil. Za novějšej doby každy hledi, aby byl vychvalovan a tež sam se děła chvałkum. Neměła bych teho vědět, jako se chvała zve-

*) »Č. L.« IX., str. 199.

lebuje a tež češť. Včil se hněva roba nad tym, jak ju muž pojmenuje robum. Chce byť každa paničkum, choťum, paňum a Kristus Pan vi, čim všeckym. Ma to pry byť panska moda. Jene na ně kančuch (karabáč) a česať od hlavy až po pjaty, aby se jim odechtělo takovych pletek. Děvuše něsmiš prajeť ‚děvucho', hned zakrabi čełem a už jest oheň na hambalku; chce byť slečnum, slečinkum, bajť tež damum. *Všeci za tum novum modum zhaňaju a staru všim padem hubju.* Ani něni možna, aby tak človĕk muh žiť. *Prvej byly šaty jednoduche a pro všecku prostotu uhledne, ale tak spitvořenych něměly smy žadna, jak novomudne paničky v městach. Všecku šumnotu ztiraju rozmanityma pytlikoma na sukňach a někera vypada jako strašidlo v zelu. Dyby se za mojich mładšich let byla tak nastrojena děvucha ukazala světu, byli by ju lude uřekli, že by se něbyła vydała.* Tak by to měło dycky byť. Ale moje mluveni pomaha pravě tak, jakoby kameňama do vody hazał. Misto pěkneho špenzru se kupuju šnurovačky a potem každa vyhlida jako šidło. Chcu pry byť šumne?! Co mi je do šumnoty, dyž ani dyšet nemožu; *je mi storazu milejši špenzr, pukata košula a sukňa s kreholinum, lebo mam všecko pohodli, ale ně tam takove komedijanske kroje . . .«*

Z mužského kroje až na *krpce a kopyca* nezůstalo nic; nyní chlapi nosí *podzuvky, galaty s »hosentrogami«, košulu, vestu, kabát, v letě bluzy, čopky, kaškety se šiltky* z látky jaké kdo může. Na Salajce, Lomné a v Jablunkově, nyní prý úplně polských, mají starobylá pojmenování: košula, galaty, bruclek, guňa, kopyca, krpce.

Ženy sobě uchovaly toliko *čepec*, ale i za ten mladé roby se stydí. Místo čepce sametovou šnurkou obtáhne hlavu, by bylo poznati, že je vdaná. (Dobrá.) Mladé zakrývají si čepcem jen vlasy, staré i čelo.

»To su takove mulky, co němaju čepca«, pravila mi stařenka. Na Morávce pletou na teničkých jehličkách čepce Anna Müllerova a její sestra Hedvika. Obyčejný je za 30—40 kr., nejlepší za 60—100 kr. Bohaté mají až 10 čepců i více; na každou neděli chce míti jiný, čím větší svátek, tím vzácnější.

U děvuch, když se strojí k muzice, ještě něco z národního šatu zůstalo. V Orlové na výstavce byla takto nebo podobně ustrojená děvčata: vlasy sčesané na zad bez bruzdy, ve vlasích do jednoho vrkoče spletených »bandlu« rypsovou, patysovou. Na krku visely perly, k tělu přiléhala »košulka« s »kragligem«, na ní »lajbik« sametový, černý; soukené sukně jsou dosti krátké, na nich »fortuch« bílý nebo jinobarevný, na nohách punčochy a střejíky.

Nynější názvy jednotlivých kusů šatů jsou tyto: šatka, tybetky, rypsunky, kalmušky, bachořunky, facalíky, košula, lajbík, lajbíček, brusleky (jsou přišity při leknicích), spodnica, leknica, šaty (sukně), fortuch či zapasnička, fěrtušek, jupky přestrané (nepřiléhavé), jakle upnuté. U leknic jsou »kytaje« (krausy), spodnice jsou »barglované«, mají zuby a jsou vydirkovány. Kacabajky také jsou známy, i vlňunky. Na nohou jsou střejíky a pančuchy s »cvikloma«.

Ve Frýdku nosí se po městsku, a na venkově »po valašsku«.

»*kury, foldky*«; nyní jim praví »*kšosy*«. Brucleky se na předu zapínaly »*hočky*«, ale neobešly se bez řady stříbrných nebo jiných kovových »*kneflíků*«. Jako mužští taktéž »roby lebo baby« lašské nosívaly »*župky*«, podobající se grytkám na Opavsku, pod něž podkládaly rozmanité šatky jako lipské, grochové (hrachové), grunšpicové, purperky, tybetky. Šátky bílé honosily se na koncích vyšíváním na dlaň širokým, vázaly se na zadku.

»*Špenzry*« podobaly se opavským špenzerkám. Špenzr valašský býval bez límce, hluboko vykrojený s rukávy baňatými, u pěstí úzkými. Hotovil se z tmavomodrého sukna. Lašský špenzr opatřen byl přeloženým límcem, těsně kolem krku přiléhajícím; spojoval se háčkem a babkou. Dotýkal se až pásu, a stahoval se pásem z téže látky.

»*Mentlik*« byl na svátky; měl borty u knoflíkův a čaproky. Barva byla červená, fialková, hnědá. V zadu dolů umístěny byly »kurky«. Nejjemnější byl za 10—12 zl.

Jak Valašky tak Lašky odívaly se »*kožuškem*« téže podoby jako špenzr. Premky byly ze sivého baránka. Lašské kožušky nebyly tak parádny. Knoflíky u kožušků byly tytéž jako u mužských. Kožušky se také obšívaly.

»*Pančochy*« vlněné, tmavomodré i červené, černé na nohou »*sfoldovaly*« se od kolen až po kostky. Na kostkách byla řada čárek červených na pozdél. V létě nosívaly se bílé punčochy, to se ví že jenom na svátek. Valašky chodily v »*krpcích*«, jen o slavnostech ve střevících, jdoucích do půl nártu. Čaproky na nich byly černé. Lašky nemohly krpců ani viděti. Později nastaly »*bandury*«, rovné to střevíce bez podpadkův, ale tak ušité, by se na ně mohly přibíti podkůvky.

Valašky zaodívaly se při úvodech, svatbách, pohřebích do obdélníkových »*obrusů*«, Lašky do »*vylnunky*« na kříž přeložené. Obrusy či plachty zahalovaly bedra a splývaly až po kolena; byly vyšívané na okrajích. Ozdobám na krku pravilo se »*lancušky*« (byly až za 20 zl.) nebo »*potorky korolové*« (granátky, perly).

Matky dětem ke křtu dávaly na hlavičky »*dětinské čopečky*«, později je oblékaly do »*kabyše*«, t. j. oděvu z jednoho kusu zhotoveného; až povyrostly nosily děti hrubé košile, dosahující země. Jestliže je chtěly vzíti do kostela, zvláště ve svátky velikonoční, košile vypraly, velkou šatkou zahalily krk a ramena, synkům vtiskly na hlavu »*slamiok*«, a děti byly vypraveny.

Vyšívání u šatů ženských objevuje se na čopkách, šátkách kabotcích, obrusích, a kostelním prádle. Ornamentika jest jako Opavská. Antipendium na výstavce v Orlové vyložené krášlily měřické výzdoby, provedené hedvábím bílým a hnědým; vyšívky z nejbližšího okolí Frýdku byly vzácnější ostatních.

Nynější kroj mužův a žen.

Jak nynější kroj vypadá, poví nám rozhorlená babička z Těšínska: »Prvej*) něměła chvała tak velkych uši jako včil. Za novějšej doby každy hledi, aby byl vychvalovan a też sam se děła chvałkum. Neměła bych teho věděť, jako se chvała zve-

*) »Č. L.« IX., str. 199.

lebuje a tež češť. Včil se hněva roba nad tym, jak ju muž pojmenuje robum. Chce byť každa paničkum, choťum, paňum a Kristus Pan vi, čim všeckym. Ma to pry byť panska moda. Jene na ně kančuch (karabáč) a česať od hlavy až po pjaty, aby se jim odechtělo takovych pletek. Děvuše něsmiš prajeť ‚děvucho‘, hned zakrabi čełem a už jest oheň na hambalku; chce byť slečnum, slečinkum, bajť tež damum. *Všeci za tum novum modum zhaňaju a staru všim padem hubju.* Ani něni možna, aby tak člověk muh žiť. *Prvej byly šaty jednoduche a pro všecku prostotu uhledne, ale tak spitvořenych něměly smy žadna, jak novomudne paničky v městach. Všecku šumnotu ztiraju rozmanityma pytlikoma na sukňach a někera vypada jako strašidlo v zelu. Dyby se za mojich mładšich let byla tak nastrojena děvucha ukazala světu, byli by ju lude uřekli, že by se něbyła vydała.* Tak by to měło dycky byť. Ale moje mluveni pomaha pravě tak, jakoby kameňama do vody hazał. Misto pěkneho špenzru se kupuju šnurovačky a potem každa vyhlida jako šidło. Chcu pry byť šumne?! Co mi je do šumnoty, dyž ani dyšet nemožu; *je mi storazu milejši špenzr, pukata košula a sukňa s kreholinum, lebo mam všecko pohodli, ale ně tam takove komedijanske kroje . . .«*

Z mužského kroje až na *krpce a kopyca* nezůstalo nic; nyní chlapi nosí *podzuvky, galaty s »hosentrogami«, košulu, vestu, kabát, v letě bluzy, čopky, kaškety se šiltky* z látky jaké kdo může. Na Salajce, Lomné a v Jablunkově, nyní prý úplně polských, mají starobylá pojmenování: košula, galaty, bruclek, guňa, kopyca, krpce.

Ženy sobě uchovaly toliko *čepec,* ale i za ten mladé roby se stydí. Místo čepce sametovou šnurkou obtáhne hlavu, by bylo poznati, že je vdaná. (Dobrá.) Mladé zakrývají si čepcem jen vlasy, staré i čelo.

»To su takove mulky, co němaju čepca«, pravila mi stařenka. Na Morávce pletou na teničkých jehličkách čepce Anna Müllerova a její sestra Hedvika. Obyčejný je za 30—40 kr., nejlepší za 60—100 kr. Bohaté mají až 10 čepců i více; na každou neděli chce míti jiný, čím větší svátek, tím vzácnější.

U děvuch, když se strojí k muzice, ještě něco z národního šatu zůstalo. V Orlové na výstavce byla takto nebo podobně ustrojená děvčata: vlasy sčesané na zad bez bruzdy, ve vlasích do jednoho vrkoče spletených »bandlu« rypsovou, patysovou. Na krku visely perly, k tělu přiléhala »košulka« s »kragligem«, na ni »lajbik« sametový, černý; soukené sukně jsou dosti krátké, na nich »fortuch« bílý nebo jinobarevný, na nohách punčochy a střejíky.

Nynější názvy jednotlivých kusů šatů jsou tyto: šatka, tybetky, rypsunky, kalmušky, bachořunky, facalíky, košula, lajbík, lajbíček, brusleky (jsou přišity při leknicích), spodnica, leknica, šaty (sukně), fortuch či zapasnička, fěrtušek, jupky přestrané (nepřiléhavé), jakle upnuté. U leknic jsou »kytaje« (krausy), spodnice jsou »barglované«, mají zuby a jsou vydírkovány. Kacabajky také jsou známy, i vlňunky. Na nohou jsou střejíky a pančuchy s »cvikloma«.

Ve Frýdku nosí se po městsku, a na venkově »po valašsku«.

»*kury, foldky*«; nyní jim praví »*kśosy*«. Brucleky se na předu zapínaly »*hočky*«, ale neobešly se bez řady stříbrných nebo jiných kovových »*kneflíků*«. Jako mužští taktéž »roby lebo baby« lašské nosívaly »*župky*«, podobající se grytkám na Opavsku, pod něž podkládaly rozmanité šatky jako lipské, grochové (hrachové), grunšpicové, purperky, tybetky. Šátky bílé honosily se na koncích vyšíváním na dlaň širokým, vázaly se na zadku.

»*Špenzry*« podobaly se opavským špenzerkám. Špenzr valašský býval bez límce, hluboko vykrojený s rukávy baňatými, u pěstí úzkými. Hotovil se z tmavomodrého sukna. Lašský špenzr opatřen byl přeloženým límcem, těsně kolem krku přiléhajícím; spojoval se háčkem a babkou. Dotýkal se až pásu, a stahoval se pásem z téže látky.

»*Mentlik*« byl na svátky; měl borty u knoflíkův a čaproky. Barva byla červená, fialková, hnědá. V zadu dolů umístěny byly »kurky«. Nejjemnější byl za 10—12 zl.

Jak Valašky tak Lašky odívaly se »*kožuškem*« téže podoby jako špenzr. Premky byly ze sivého baránka. Lašské kožušky nebyly tak parádny. Knoflíky u kožušků byly tytéž jako u mužských. Kožušky se také obšívaly.

»*Pančochy*« vlněné, tmavomodré i červené, černé na nohou »*sfoldovaly*« se od kolen až po kostky. Na kostkách byla řada čárek červených na pozdél. V létě nosívaly se bílé punčochy, to se ví že jenom na svátek. Valašky chodily v »*krpcích*«, jen o slavnostech ve střevících, jdoucích do půl nártu. Čaproky na nich byly černé. Lašky nemohly krpců ani viděti. Později nastaly »*bandury*«, rovné to střevíce bez podpadkův, ale tak ušité, by se na ně mohly přibíti podkůvky.

Valašky zaodívaly se při ůvodech, svatbách, pohřebích do obdélníkových »*obrusů*«, Lašky do »*vylůnnky*« na kříž přeložené. Obrusy či plachty zahalovaly bedra a splývaly až po kolena; byly vyšívané na okrajích. Ozdobám na krku pravilo se »*lancušky*« (byly až za 20 zl.) nebo »*pořorky korolové*« (granátky, perly).

Matky dětem ke křtu dávaly na hlavičky »*dětinské čopečky*«, později je oblékaly do »*kabyše*«, t. j. oděvu z jednoho kusu zhotoveného; až povyrostly nosily děti hrubé košile, dosahující země. Jestliže je chtěly vzíti do kostela, zvláště ve svátky velikonoční, košile vypraly, velkou šatkou zahalily krk a ramena, synkům vtiskly na hlavu »*slamiok*«, a děti byly vypraveny.

Vyšívání u šatů ženských objevuje se na čopkách, šátkách kabotcích, obrusích, a kostelním prádle. Ornamentika jest jako Opavská. Antipendium na výstavce v Orlové vyložené krášlily měřické výzdoby, provedené hedvábím bílým a hnědým; vyšívky z nejbližšího okolí Frýdku byly vzácnější ostatních.

Nynější kroj mužův a žen.

Jak nynější kroj vypadá, poví nám rozhorlená babička z Těšínska: »Prvej*) něměła chvała tak velkych uši jako včil. Za novějšej doby každy hledi, aby był vychvalovan a też sam se děła chvałkum. Neměła bych teho vèděť, jako se chvała zve-

*) »Č. L.« IX., str. 199.

lebuje a též češť. Včil se hněva roba nad tym, jak ju muž pojmenuje robum. Chce byť každa paničkum, choťum, paňum a Kristus Pan vi, čim všeckym. Ma to pry byť panska moda. Jene na ně kančuch (karabáč) a česať od hlavy až po pjaty, aby se jim odechtělo takovych pletek. Děvuše něsmiš prajeť ‚děvucho‘, hned zakrabi čełem a už jest oheň na hambalku; chce byť slečnum, slečinkum, bajť též damum. *Všeci za tum novum modum zhaňaju a staru všim padem hubju.* Ani něni možna, aby tak člověk muh žiť. *Prvej byly šaty jednoduche a pro všecku prostotu uhledne, ale tak spitvořenych něměly smy žadna, jak novomudne paničky v městach. Všecku šumnotu ztiraju rozmanityma pytlikoma na sukňach a někera vypada jako strašidlo v zelu. Dyby se za mojich mładšich let byla tak nastrojena děvucha ukazala světu, byli by ju lude uřekli, že by se něbyła vydała.* Tak by to měło dycky byť. Ale moje mluveni pomaha pravě tak, jakoby kameňama do vody hazał. Misto pěkneho špenzru se kupuju šnurovačky a potem každa vyhlida jako šidło. Chcu pry byť šumne?! Co mi je do šumnoty, dyž ani dyšet nemožu; *je mi storazu milejši špenzr, pukata košula a sukňa s kreholinum, lebo mam všecko pohodli, ale ně tam takove komedijanske kroje . . .*«

Z mužského kroje až na *krpce a kopyca* nezůstalo nic; nyní chlapi nosí *podzuvky, galaty s »hosentrogami«, košulu, vestu, kabát, v letě bluzy, čopky, kaškety se šiltky* z látky jaké kdo může. Na Salajce, Lomné a v Jablunkově, nyní prý úplně polských, mají starobylá pojmenování: košula, galaty, bruclek, guňa, kopyca, krpce.

Ženy sobě uchovaly toliko *čepec,* ale i za ten mladé roby se stydí. Místo čepce sametovou šnurkou obtáhne hlavu, by bylo poznati, že je vdaná. (Dobrá.) Mladé zakrývají si čepcem jen vlasy, staré i čelo.

»To su takove mulky, co němaju čepca«, pravila mi stařenka. Na Morávce pletou na teničkých jehličkách čepce Anna Müllerova a její sestra Hedvika. Obyčejný je za 30—40 kr., nejlepší za 60—100 kr. Bohaté mají až 10 čepců i více; na každou neděli chce míti jiný, čím větši svátek, tím vzácnější.

U děvuch, když se strojí k muzice, ještě něco z národního šatu zůstalo. V Orlové na výstavce byla takto nebo podobně ustrojená děvčata: vlasy sčesané na zad bez bruzdy, ve vlasích do jednoho vrkoče spletených »bandlu« rypsovou, patysovou. Na krku visely perly, k tělu přiléhala »košulka« s »kragligem«, na ni »lajbik« sametový, černý; soukené sukně jsou dosti krátké, na nich »fortuch« bílý nebo jinobarevný, na nohách punčochy a střejíky.

Nynější názvy jednotlivých kusů šatů jsou tyto: šatka, tybetky, rypsunky, kalmušky, bachořunky, facalíky, košula, lajbík, lajbiček, brusleky (jsou přišity při leknicích), spodnica, leknica, šaty (sukně), fortuch či zapasnička, fěrtušek, jupky přestrané (nepřiléhavé), jakle upnuté. U leknic jsou »kytaje« (krausy), spodnice jsou »barglované«, mají zuby a jsou vydírkovány. Kacabajky také jsou známy, i vlňunky. Na nohou jsou střejíky a pančuchy s »cvikloma«.

Ve Frýdku nosí se po městsku, a na venkově »po valašsku«.

-kury, foldky«: nyní jim praví *»kšosy«*. Brucleky se na předu zapínaly *»hočky«*, ale neobešly se bez řady stříbrných nebo jiných kovových *»kneflíků«*. Jako mužští taktéž »roby lebo baby« lašské nosívaly *»župky«*, podobající se grytkám na Opavsku, pod něž podkládaly rozmanité šatky jako lipské, grochové (hrachové), grunšpicové, purperky, tybetky. Šátky bílé honosily se na koncích vyšíváním na dlaň širokým, vázaly se na zadku.

»Špenzry« podobaly se opavským špenzerkám. Špenzr valašský býval bez límce, hluboko vykrojený s rukávy baňatými, u pěstí úzkými. Hotovil se z tmavomodrého sukna. Lašský špenzr opatřen byl přeloženým límcem, těsně kolem krku přiléhajícím; spojoval se háčkem a babkou. Dotýkal se až pásu, a stahoval se pásem z téže látky.

»Mentlík« byl na svátky; měl borty u knoflíkův a čaproky. Barva byla červená, fialková, hnědá. V zadu dolů umístěny byly »kurky«. Nejjemnější byl za 10—12 zl.

Jak Valašky tak Lašky odívaly se *»kožuškem«* téže podoby jako špenzr. Premky byly ze sivého baránka. Lašské kožušky nebyly tak parádny. Knoflíky u kožušků byly tytéž jako u mužských. Kožušky se také obšívaly.

»Pančochy« vlněné, tmavomodré i červené, černé na nohou *»sfoldovaly«* se od kolen až po kostky. Na kostkách byla řada čárek červených na pozdél. V létě nosívaly se bílé punčochy, to se ví že jenom na svátek. Valašky chodily v *»krpcích«*, jen o slavnostech ve střevících, jdoucích do půl nártu. Čaproky na nich byly černé. Lašky nemohly krpců ani viděti. Později nastaly *»bandury«*, rovné to střevíce bez podpadkův, ale tak ušité, by se na ně mohly přibíti podkůvky.

Valašky zaodívaly se při úvodech, svatbách, pohřebích do obdélníkových *»obrusů«*, Lašky do *»vylňunky«* na kříž přeložené. Obrusy či plachty zahalovaly bedra a splývaly až po kolena; byly vyšívané na okrajích. Ozdobám na krku pravilo se *»lancušky«* (byly až za 20 zl.) nebo *»poforky korolové«* (granátky, perly).

Matky dětem ke křtu dávaly na hlavičky *»dětinské čopečky«*, později je oblékaly do *»kabyše«*, t. j. oděvu z jednoho kusu zhotoveného; až povyrostly nosily děti hrubé košile, dosahující země. Jestliže je chtěly vzíti do kostela, zvláště ve svátky velikonoční, košile vypraly, velkou šatkou zahalily krk a ramena, synkům vtiskly na hlavu *»slamiok«*, a děti byly vypraveny.

Vyšívání u šatů ženských objevuje se na čopkách, šátkách kabotcích, obrusích, a kostelním prádle. Ornamentika jest jako Opavská. Antipendium na výstavce v Orlové vyložené krášlily měřické výzdoby, provedené hedvábím bílým a hnědým; vyšívky z nejbližšího okolí Frýdku byly vzácnější ostatních.

Nynější kroj mužův a žen.

Jak nynější kroj vypadá, poví nám rozhorlená babička z Těšínska: »Prvej*) němeła chvała tak velkych uši jako včil. Za novějšej doby každy hledi, aby byl vychvalovan a též sam se děła chvałkum. Neměła bych teho vědět, jako se chvała zve-

*) »Č. L.« IX., str. 199.

lebuje a tež češť. Včil se hněva roba nad tym, jak ju muž pojmenuje robum. Chce byť každa paničkum, choťum, paňum a Kristus Pan vi, čim všeckym. Ma to pry byť panska moda. Jene na ně kančuch (karabáč) a česať od hlavy až po pjaty, aby se jim odechtělo takovych pletek. Děvuše něsmiš prajeť ‚děvucho', hned zakrabi čełem a už jest oheň na hambalku; chce byť slečnum, slečinkum, bajť tež damum. *Všeci za tum novum modum zhaňaju a staru všim padem hubju.* Ani něni možna, aby tak člověk muh žiť. *Prvej byly šaty jednoduche a pro všecku prostotu uhledne, ale tak spitvořenych něměly smy žadna, jak novomudne paničky v městach. Všecku šumnotu ztiraju rozmanityma pytlikoma na sukňach a někera vypada jako strašidlo v zelu. Dyby se za mojich mładšich let byla tak nastrojena děvucha ukazala světu, byli by ju lude uřekli, že by se něbyła vydała.* Tak by to měło dycky byť. Ale moje mluveni pomaha pravě tak, jakoby kameňama do vody hazał. Misto pěkneho špenzru se kupuju šnurovačky a potem každa vyhlida jako šidło. Chcu pry byť šumne?! Co mi je do šumnoty, dyž ani dyšet nemožu; *je mi storazu milejši špenzr, pukata košula a sukňa s kreholinum, lebo mam všecko pohodli, ale ně tam takove komedijanske kroje . . .*«

Z mužského kroje až na *krpce a kopyca* nezůstalo nic; nyní chlapi nosí *podzuvky, galaty s »hosentrogami«, košulu, vestu, kabát, v letě bluzy, čopky, kaškety se šiltky* z látky jaké kdo může. Na Salajce, Lomné a v Jablunkově, nyní prý úplně polských, mají starobylá pojmenování: košula, galaty, bruclek, guňa, kopyca, krpce.

Ženy sobě uchovaly toliko *čepec*, ale i za ten mladé roby se stydí. Místo čepce sametovou šnurkou obtáhne hlavu, by bylo poznati, že je vdaná. (Dobrá.) Mladé zakrývají si čepcem jen vlasy, staré i čelo.

»To su takove mulky, co němaju čepca«, pravila mi stařenka. Na Morávce pletou na teničkých jehličkách čepce Anna Müllerova a její sestra Hedvika. Obyčejný je za 30—40 kr., nejlepší za 60—100 kr. Bohaté mají až 10 čepců i více; na každou neděli chce míti jiný, čím větší svátek, tím vzácnější.

U děvuch, když se strojí k muzice, ještě něco z národního šatu zůstalo. V Orlové na výstavce byla takto nebo podobně ustrojená děvčata: vlasy sčesané na zad bez bruzdy, ve vlasích do jednoho vrkoče spletených »bandlu« rypsovou, patysovou. Na krku visely perly, k tělu přiléhala »košulka« s »kragligem«, na ni »lajbik« sametový, černý; soukené sukně jsou dosti krátké, na nich »fortuch« bílý nebo jinobarevný, na nohách punčochy a střejíky.

Nynější názvy jednotlivých kusů šatů jsou tyto: šatka, tybetky, rypsunky, kalmušky, bachořunky, facalíky, košula, lajbík, lajbíček, brusleky (jsou přišity při leknicích), spodnica, leknica, šaty (sukně), fortuch či zapasnička, fěrtušek, jupky přestrané (nepřiléhavé), jakle upnuté. U leknic jsou »kytaje« (krausy), spodnice jsou »barglované«, mají zuby a jsou vydírkovány. Kacabajky také jsou známy, i vlňunky. Na nohou jsou střejíky a pančuchy s »cykloma«.

Ve Frýdku nosí se po městsku, a na venkově »po valašsku«.

»*kury, foldky*«: nyní jim praví »*kśosy*«. Brucleky se na předu zapínaly »*hočky*«, ale neobešly se bez řady stříbrných nebo jiných kovových »*kneflíků*«. Jako mužští taktéž »roby lebo baby« lašské nosívaly »*župky*«, podobající se grytkám na Opavsku, pod něž podkládaly rozmanité šatky jako lipské, grochové (hrachové), grunšpicové, purperky, tybetky. Šátky bílé honosily se na koncích vyšíváním na dlaň širokým, vázaly se na zadku.

»*Špenzry*« podobaly se opavským špenzerkám. Špenzr valašský býval bez límce, hluboko vykrojený s rukávy baňatými, u pěstí úzkými. Hotovil se z tmavomodrého sukna. Lašský špenzr opatřen byl přeloženým límcem, těsně kolem krku přiléhajícím; spojoval se háčkem a babkou. Dotýkal se až pásu, a stahoval se pásem z téže látky.

»*Mentlik*« byl na svátky; měl borty u knoflíkův a čaproky. Barva byla červená, fialková, hnědá. V zadu dolů umístěny byly »kurky«. Nejjemnější byl za 10—12 zl.

Jak Valašky tak Lašky odívaly se »*kožuškem*« téže podoby jako špenzr. Premky byly ze sivého baránka. Lašské kožušky nebyly tak parádny. Knoflíky u kožušků byly tytéž jako u mužských. Kožušky se také obšívaly.

»*Pančochy*« vlněné, tmavomodré i červené, černé na nohou »*sfoldovaly*« se od kolen až po kostky. Na kostkách byla řada čárek červených na pozdél. V létě nosívaly se bílé punčochy, to se ví že jenom na svátek. Valašky chodily v »*krpcích*«, jen o slavnostech ve střevících, jdoucích do půl nártu. Čaproky na nich byly černé. Lašky nemohly krpců ani viděti. Později nastaly »*bandury*«, rovné to střevíce bez podpadkův, ale tak ušité, by se na ně mohly přibíti podkůvky.

Valašky zaodívaly se při úvodech, svatbách, pohřebích do obdélníkových »*obrusů*«, Lašky do »*vylňunky*« na kříž přeložené. Obrusy či plachty zahalovaly bedra a splývaly až po kolena; byly vyšívané na okrajích. Ozdobám na krku pravilo se »*lancušky*« (byly až za 20 zl.) nebo »*pościorky korolové*« (granátky, perly).

Matky dětem ke křtu dávaly na hlavičky »*dětinské čopečky*«, později je oblékaly do »*kabyše*«, t. j. oděvu z jednoho kusu zhotoveného; až povyrostly nosily děti hrubé košile, dosahující země. Jestliže je chtěly vzíti do kostela, zvláště ve svátky velikonoční, košile vypraly, velkou šatkou zahalily krk a ramena, synkům vtiskly na hlavu »*slamiok*«, a děti byly vypraveny.

Vyšívání u šatů ženských objevuje se na čopkách, šátkách kabotcích, obrusích, a kostelním prádle. Ornamentika jest jako Opavská. Antipendium na výstavce v Orlové vyložené krášlily měřické výzdoby, provedené hedvábím bílým a hnědým; vyšívky z nejbližšího okolí Frýdku byly vzácnější ostatních.

Nynější kroj mužův a žen.

Jak nynější kroj vypadá, poví nám rozhorlená babička z Těšínska: »Prvej*) něměła chvała tak velkych uši jako včil. Za novějšej doby každy hledi, aby byl vychvalovan a též sam se děła chvałkum. Neměła bych teho vědět, jako se chvała zve-

*) »Č. L.« IX., str. 199.

lebuje a též češť. Včil se hněva roba nad tym, jak ju muž pojmenuje robum. Chce byť každa paničkum, choťum, paňum a Kristus Pan vi, čim všeckym. Ma to pry byť panska moda. Jene na ně kančuch (karabáč) a česať od hlavy až po pjaty, aby se jim odechtělo takovych pletek. Děvuše něsmiš prajeť ‚děvucho‘, hned zakrabi čełem a už jest oheň na hambalku; chce byť slečnum, slečinkum, bajť též damum. *Všeci za tum novum modum zhaňaju a staru všim padem hubju.* Ani něni možna, aby tak člověk muh žiť. *Prvej byly šaty jednoduche a pro všecku prostotu uhledne, ale tak spitvořenych něměly smy žadna, jak novomudne paničky v městach. Všecku šumnotu ztiraju rozmanityma pytlikoma na sukňach a někera vypada jako strašidlo v zelu. Dyby se za mojich mładšich let byla tak nastrojena děvucha ukazala světu, byli by ju lude uřekli, že by se něbyła vydała.* Tak by to měło dycky byť. Ale moje mluveni pomaha pravě tak, jakoby kameňama do vody hazał. Misto pěkneho špenzru se kupuju šnurovačky a potem každa vyhlida jako šidło. Chcu pry byť šumne?! Co mi je do šumnoty, dyž ani dyšet nemožu; *je mi storazu milejši špenzr, pukata košula a sukňa s kreholinum, lebo mam všecko pohodli, ale ně tam takove komedijanske kroje . . .«*

Z mužského kroje až na *krpce a kopyca* nezůstalo nic; nyní chlapi nosí *podzuvky, galaty s »hosentrogami«, košulu, vestu, kabát, v letě bluzy, čopky, kaškety se šiltky* z látky jaké kdo může. Na Salajce, Lomné a v Jablunkově, nyní prý úplně polských, mají starobylá pojmenování: košula, galaty, bruclek, guňa, kopyca, krpce.

Ženy sobě uchovaly toliko *čepec*, ale i za ten mladé roby se stydí. Místo čepce sametovou šnurkou obtáhne hlavu, by bylo poznati, že je vdaná. (Dobrá.) Mladé zakrývají si čepcem jen vlasy, staré i čelo.

»To su takove mulky, co němaju čepca«, pravila mi stařenka. Na Morávce pletou na teničkých jehličkách čepce Anna Müllerova a její sestra Hedvika. Obyčejný je za 30—40 kr., nejlepší za 60—100 kr. Bohaté mají až 10 čepcův i více; na každou neděli chce míti jiný, čím větší svátek, tím vzácnější.

U děvuch, když se strojí k muzice, ještě něco z národního šatu zůstalo. V Orlové na výstavce byla takto nebo podobně ustrojená děvčata: vlasy sčesané na zad bez bruzdy, ve vlasích do jednoho vrkoče spletených »bandlu« rypsovou, patysovou. Na krku visely perly, k tělu přiléhala »košulka« s »kragligem«, na ni »lajbik« sametový, černý; soukené sukně jsou dosti krátké, na nich »fortuch« bílý nebo jinobarevný, na nohách punčochy a střejíky.

Nynější názvy jednotlivých kusů šatů jsou tyto: šatka, tybetky, rypsunky, kalmušky, bachořunky, facalíky, košula, lajbík, lajbiček, brusleky (jsou přišity při leknicích), spodnica, leknica, šaty (sukně), fortuch či zapasnička, fěrtušek, jupky přestrané (nepřiléhavé), jakle upnuté. U leknic jsou »kytaje« (krausy), spodnice jsou »barglované«, mají zuby a jsou vydírkovány. Kacabajky také jsou známy, i vlňunky. Na nohou jsou střejíky a pančuchy s »cvikloma«.

Ve Frýdku nosí se po městsku, a na venkově »po valašsku«.

»Jak ustřihnul někdo koltuna na zlém čase (nepohoda, nebyl úplněk), tož jím piznul a byl maroda; jak byl dobrý čas, (úplněk), to má se stříhat, a on odejde.«

»Staří chlapy u nás nosili vlasy, co jich nestříhali. Ty vlasy často svil koltun. Jak ho odevzdali ku vojsku, tak o ty vlasy bečel, že mu bude koltun škodit.« (Malenovice.)

2. *Suchého* koltuna dostane zdravý člověk, co nemá příčiny na těle; obyčejně se vlomí do břicha, nebo do kostí, které pokřiví.

3. »*Mokrý* koltun se usazuje u člověka krevnitého,« když má nějakou příčinu na těle, tož se do toho místa vsadlí a tam účinkuje svoji nemoc. Mokrého neulíčí žádný doktor. »Moja roba,« vykládal horal, »měla nejprv koltuna na ukazovači a líčila ho a tu ho ulíčila a dostala ho do palce u nohy. A zas ho vyháněla a vehnala ho do boku mezi žebra. A včile se urobila krča, bolí a běží zní a tak dlouho bude, až si urobí luft do ní, tož baba odepnuta. (Umře) »Moja mamulka též měly koltuna mokrého v loktu. Taková hrča byla na loktu a v ní malá ďurka, ze které běželo hnojisko. Časem se hrča zahojila; ale jak se zahojila, tak větši bolest měly, než když tekla. To trvalo měsíc a zas rána se otevřela a běžela. A potom se zahojila ruka a zase se dal koltun do kostky u nohy a teklo to a to bylo horši než na ruce. Potom obě nohy až po kolena ostrupatěly a hnily, a s tím zemřela.

4. *Paskudný.* »Koltun jest hrubě paskudný« (mlsný), líčila mi vypravovatelka z farnosti pusto-polemské, »on neví, co by rád. Moje sestra ho též měla dva rázy takým způsobem: Jak měla dvanáct let, měli jsme doma černého bravka. Tatíček ho pustili do síně; sestra byla v jizbě, nevěděla co je v síni. Bylo už večer. Letěly jsme na čundruvku, ona se zlekla a z toho dostala toho koltuna; do rána byla plná hlava svalkův. Co chvilka měla jinou chuť, tu na koláče, tu na maso, tu na bryju a rozmanité jiné paskudy. Matička nevěděly si rady! jak jí nepovolily, bylo hůř. A nejhorší bylo, že ho nesměly ustříhnout, musily čekat osm neděl. Jak byl měsíček plný, a to jí koltuna ustřihly, potom byla zas zdravá. Ale netrvalo to dlouho, co ho dostala druhý ráz. Poslali ji tatíček na petrolej večer. Jak šla do dom nazpátek, vyletěl na ni pes a uhryz' ji. Přišla do dom s pláčem, že ji pes uhryz'; lehla na lůžko a všecko jídlo ze sebe shodila a ještě k tomu oči začly jí boleť. To byl jakýsi jiný koltun, nebyl paskudný, bo sestra nemohla ani vidět bělku, mléko, kroupy; co by byla ráda jedla, zas to všecko shodila, nic jí to neužitkovalo. Byla hrubě slabá, ani robit nemohla. Zdálo se, že už není pomoci; rozmanité léky jí vařily, sbíraly a nic nepomohlo. Až matičce jedna baba radila, by koupily červeného vína za čtyrycet krejcarů, potom kořenky »sasa-frasa-safaryja« za 20 krejcarů, potom »klapetky.« Klapetky se jmenuje taká zelina, žluté kvítečko to má, malinké lístečky drobné a kořínky hodné jak malé kobzole tři neb čtyry. Ty kořenky do toho vína daly a všecko dohromady 48 hodin stát nechaly, potom se to užívá. Cukrovat se to nemá, to by to málo pomáhalo. Na oči jí dávaly platenou haderku namočenou v čisté vodě, nebo se kamilky uvaří a ha-

derka platená v nich namáčí a dává se na oči co chvíle, anebo tři až čtyry rázy za den. Z té mediciny sestře bylo lepší. Koltuna dostanou bojaví ludé, proto nás matička napomínaly: Nech ideš, kaj ideš, spomínej se na Pána Boha, že je všude s tebou, potom se tak nevystrašiš a nedostaneš koltuna. Protože koltun jest mlsný, ustříhnuté vlasy zabalují do koudele a posýpají cukrem.«

1. Kromě nahoře uvedeného léku užívá se proti této nemoci *koltunových zelin*. Na Opavsku koltunovou zelinou jest plavuň. V ústech lidu plavuň zove se jelení skok, mech sv. Jana, vlči ocasy. Na Těšínsku od koltuna pomáhá na prvém místě »*skřotková zelina*«, též *přistup, kravská zelina*« zvaná. O přistupu dlužno pamatovati dle rady stryka z Dobré, že roste jako »*mužská. žinská a hovadská*« bylina. Dle tohoto rozdělení se také užívá, Nic by nepomáhalo, kdyby na př. mužský přistup užívala vdaná a naopak. Lék přistupný vaří se z kořene a bobul.

Koltuna zapuzují dále tyto zeliny: turánek, balzamové kořínky, krušpanek či bušpan (Buxus sempervivens), klapetky, širotky, pětbolesti, padražec, žluté mečíky, Panny Marie vršky, hadí kořeň, kardybenedik (cardus s. Benedicti), ořech vlašský, šin. Kardybenedik naloží se do líhu a pak se užívá proti »skřotku« či hojí »goštča« (hostec).

V Malenovicích do syrové kořalky se vhodí koření: podražec, křen, zázvor, galgon, bluškvorec, pepř, pelyněk a jiné, a ráno na hladno půl kelíška nebo kelíšek se vypije.

Vinc. Prasek uvádí jiné mediciny: jalovcový olejek nebo med. Jinak: na ryndlíku se masné a vejce smaží a tím se koltun maže. Též: fíky, sladké dřevo, hrozenky, svatojanský chléb se dohromady vaří a pije se.

2. Koltun se léčí nejen medicinami, nýbrž i *přenesením*. Jsou ve Slezsku hlavně dvě místa, kam zanášejí koltuny, totiž *Hájek* u Frýdku a lesík u kaple *Lipiny* u Bruzovic. V »Hojku« u »zdravé vody« na stromích visívá dosti koltunů; do koltuna zastrkují peníz, co by byl spokojen a se nevrátil. (Domaslovice.) Kdo se zhlidne penízi a koltuna sdělá, dostane jej a na původního majetníka už nepřijde. Říci někomu »koltune z Hojku« platí za značnou urážku. Jako v Hojku jest zdravá voda, též v Lipině jest léčivá, zvláště nemocným očím zjednává úlevu a uzdravení. K vůli nemocem očním, které při koltumu též povstávají, chodily dříve veliké průvody do Lipiny, hlavně Slováci uherští, pak ze Skalice a Frýdku a odjinud. Nyní toliko procesí z Trlíčka jdoucí do Frýdku v Lipině se zastavuje, a dvakrát do roka vychází z farního chrámu Páně bruzovského jednou v křížových dnech a pak po žních na poděkování za sklizeň.

Na stromích v Lipině visívalo dříve hojně koltunů, v nichž zabaleny peníze. Chlapci-pasáci vybírali z koltunů krejcary a nic se jim nestalo. Jen jedenkrát pasák Vejzmanů (Tesařík) krejcary z koltunů vytahoval a za to prý se mu koltun pomstil. Zatím co hoch lezl po stromích, bravek se mu utopil. Koltun prý ho zmámil a vehnal do vody. Chudák naplakal se pak a doma neštěstí na koltuna sváděl.

V Hlučíně v Pruském Slezsku na bílou sobotu, jak zavzní v kostele »Gloria« a zvony na věži se rozezvučí, střihají koltuny. Ustřihnuté svalky zavážou se do šatky, přidají k nim rohlík a peníze a položí někde uzelek. Kdo uzelek zvedne, rozváže, dostane koltunu, a nemocný jest vyhojen. V. Prasek poznamenává o koltunu,*) že ustřihnutý kropí se svěcenou vodou, dá se do bílé šatky a zastrčí pod krov nebo pod došek do střechy; též se nasazuje do střevíce. Že se užívá těchto prostředků a snad za starých dob užívalo více než nyní, potvrzuje zajímavý nález, jak v letech padesátých strhovali v osadě Kateřinkách chalupu Filípkovu a našli v ní v doškách mnoho koltunů, zastrčených tam.

Poutnice ve Frýdku mi tvrdila, že včil těch koltunů nebývá jak za stara, ona že sama jej tři rázy měla; a jak prý se který včil ukáže, tu doktoři ho odstraní. A starý Šigut pravil: »včil koltun toli neškodí, zas slyšet o gichtě, a jiných nemocech. Včil jsou ty nemoce jinší, než kejsi bývaly.«**)

Dření. (Hostec.) Dření zapuzují konopě, kafr, mrkev, lípový a chebzový květ; topolové pupenky a jalovec odvařiti a nohy tříti. Dobré jest vnitřek punčochy vyšíti vlasy s hlavy lidské ustřiženými a obléci na nohy. (Komárov.) Drž nohy v teple, svaž je koudelí! Na Těšínsku léčí dření mastí z »blamorek«. Jsou to kořínky hrbolaté, líbezně vonící. Usušené blamorky se roztlukou a usmaží na čerstvém másle, a natřou se nohy nebo ruce po žilách dolů.

»Když by člověk dření dostal, jest dobré k užívání: Trocho vína, hrsť ječmene a hrsť jalovce. To dáti do hrnka a dobře tu zalepit a vařit to spolem, až to dobře zevře. Potom to nechat vychládnout zalepené a potom to ocedit a vzit $^1/_2$ kvaretky másla a 1 kvaretku mechu a dát to do hromady a na teplé místo, až se to rozpustí spolem, a potom to pomíchat a potom se tím mazat.«

»Černé svatojanské jahůdky pomáhají též od *gichtu* a *reumatismu.* Pupy a listy, které se při vypučení ukážou, ty se otrhají na archu papíru se usuší a pak se uschovají. Toto sušení musí se státi ve stínu, ne na slunci. Pak se vezme, co do třech prstů může nabrát, a dá se do jednoho hrnce, a na to se naleje 2 neb 3 šálky vřelé vody, pak se to dobře uzavře a nechá se chvíli stát, a vždy na večer před spaním a ráno se to užívá. Poněvadž ale tato nemoc jen pomalu se tratí, tedy je zapotřebí pár měsíců se léčit, až ta nemoc sama pomálu vyjde. V jídle není žádná ujma, jen od ostrých nápojů se zdržeti.«

Od chromoty. Vezme se kůra olšová aneb kůra dubová, pak se to uvaří a tou vodou se nohy umývají.

Bradavky. Vezmi z hrobu tři »mrtvé kostky« a dotkni se jimi bradavek, a pak je do hrobu vrať, tyto najisto zmizí. (Poruba). Nebo je pomaž kuřinci a kopřivami. (Poruba.)

*) »Vl. Sl.,« I. str. 209—210.

**) Jméno »*skřítek*« běžno jest na Opavsku; na Těšínsku praví se »*skřolek*«. Název koltun znám jest jak ve vévodství, tak ve knížectví. Na Opavsku děti sobě nadávají »ty skřítku«. V celém Slezsku koltun jest nadávkou; jest tedy skřítek, skřolek, koltun bytost nedobrá. Fr. Bartoš dí, že koltunu dí ve Slezsku též »vylkodlak«. Proto že koltun jest mlsný, znamená »mám koltuna« na pivo, tolik jako chuť, laskominy.

Rány, otlačeni, vrani oka, uštknutí. Na rány se dává hubáň, pavučiny, arnyka, petrolej. Rány se vyplachují louhem z popela jasanového. Na *popáleniny* lijeme lněný olej a frnajs. Na zlámaniny a potřískání přikládá se kostival. Čerstvý se vykope v zahradě, umyje, poškrabe, pak se dá do něho kousek másla a smíchá dohromady a rozdělá na plátenou haderku a přiloží. Též Boží dřívko na másle smažené jest užitečné. *Uškne-li* zmije, rána se vyssaje a pije se tolik kořalky, kolik kdo snese.

Dobrá mysl v husím sádle usmažená působí, že *modřiny* sbělají. Na *otlačisko* smaží se semenec; *vraní oka* pozbudeš, jak na ně přiložíš darovanou suchou slivu, nebo je potřeš kaním mlékem (mleč) a cindelijí (pryskýřník). Též se vypalují »kolénky« ze slámy. *Razí-li ti z úst*, usuš dobrou mysl, potluc a šnupej. (Skalice.)

Kret. (Krtice) žere do vrchu, ale bol jest uvnitř; do vrchu jdou puchýře a smrdí to. Přikládej slaniny nebo kuří sádlo. Když se kret nebo vřed »odebere«, přikládá se živica (pryskýřice), která boláky hojí a čistí. Na odbíračky, podebraniny přikládá se slez, krupice, tvaroh, jačmené těsto; jak pukne — trudovatník, celidana, smola ševcovská.

Vodnatelnost nebo spuchlinu léčiti dlužno kořením z ostružin, jalovcovým kořenem, odvarem z jeřabin a ječmene, nebo obkládej podbilovým, březovým, lupoňovým listím. Také je dobré za *„jasle vložit či špaka užívat.«* (Bago.)

Omrzlina, opařenina, otrava. Na omrzlé údy přikládej kyselé zelí hodně studené, na opařeninu a spáleninu dej strouhané kobzole nebo přilož plátenou haderku, na níž jsi nakapal jeleního loje. Při otravě nutno věděti, co otrávený požil. Táž krmě na oškvarek spálená a s vodou vypitá pomůže chorému ku zdraví.

Mdloba. Když někdo omdlí, rychle se nemocnému nalije vody do úst, třou jej na »políčkách«, na hlavě, a modlí se ku Pánu Ježíši ukřižovanému nějakou modlitbičku.

Horko. Od horka jest střelný prach.

Pijavky mladému může »přistavit«, ale starému ne, to by mu vypily krev, a jí víc nenabyl.

Proti obtížnému hmyzu. Blechy se odeženou ořechovým listím a vrbicovým. Vši se vyhubí »rajtarovou« mastí, která se kupuje. Též se smaží »mutka« (paterkovy čepičky) v másle a rozmaže se na hlavě, která se dobře zaváže, by se ty malutké nerozlézaly.

Od padání vlasů pomáhá kukuk.

Lidé povídají, kdo má *černou krev*, že není dlouho na světě. (Podvihov.)

»Zla nemoc«, »horyčka«, (tyf) *»kolera«*. Vykuřuj jizbu jalovcem, a štávu z jahůdek jalovcových v kořalce naložených pij. Také se česněk jí a vodou zapijí na lačný žaludek. Před česněkem prý kolera utíká. Doporučují se též proti koleře krapky z jarní rži a kvitu, a kafrem sebe natírati.

Jak čkáš nebo máš ošpici na jazyku, tu třeba uzel naopak udělati.

Léčivé zeliny.*)

Abych slezskou lékárnu doplnil a seznámil čtenáře s názvoslovím rostlin, podávám dle systematického postupu seznam léčivých zelin.

Přaska (Equisetum arvense) pomáhá od chrlení krve.

Paproď, papruška, papradi (Aspidium filix mas). Oddenkem roztlučeným posypávají se spáleniny a opařeniny. V létě dává se. listí i koření do postelí, aby blechy neštípaly.

Osladič, sladké kořenky, sladička, sladišť (Pteris aquilina) Kořene užívá se proti kašli.

Jelení skok, mech sv. Jana, vlčí ocasy (Lycopodium clavatum). Suchý tluče se a zasypávají se jím odpařeniny. Na Opavsku užívá se ho proti koltunu.

Fajná jedle (Taxus baccata). Holouzky se uvaří s jalovcem a *fajnou sosnou* (vejmutovkou) a dávají se koňovi píti, jak je zacpán.

Borovice, obecně *sosna* (Pinus silvestris). Halouzky sosnové, švrkové (smrkové), jedlové a břemové (modřínové) vaří se proti trhání v nohou, a na borovinkové koupele.

Jalovec (Juniperus communis). Bobule se močí v kořalce nebo kvitu, a užívá se šťávy proti nákaze cholerou neb tyfem; účinkují blahodárně na stolici a větry. Halouzky vaří se dobytku při zácpách; kořeň proti bolení žaludku a při ženských nemocích.

Djablův kořen (Calla palustris). Oddenku v kořalce vařeného bere se proti bolení zubův a proti uštípnutí hadímu.

Česněk (Allium sativum) pomáhá od hlíst, bolení zubů, v uších, proti koleře; vaří se v mléku.

Bruškvorec, piskačky (Acorus calamus). Kořene užívá se proti moření, bolení žaludku a střev. Krč žaludkový léčí poškubaný s cukrem.

Leleja, leluja bílá (Lilium candidum) dává olejek proti strupům na hlavě.

Žlutá leluja, lelujka (Narcissus pseudonarcissus). Kvítko se vaří ve vodě, jíž se pak potírají bolavé oči.

Mořská cebula (Scilla maritima). Cibule užívá se na rozmanité léky. Vaří se proti kašli, záduchu, dělá se z ní masť na boličky. Smíchaná s octem zastavuje krev.

Vraní oka (Paris quadrifolia). Bobule klade se na vraní oka a bradavice.

Naháč (Colchicum autumnale). Semena se vaří a tím se potírá zavšivená hlava.

Pryšč, kaní mleko, zajíčí mléko (Euphorbia cyparissias). Mlékem potírají se bradavice.

Olša. (Alnus glutinosa). Halouzky se vaří s čerstvým púpím, a tím odvarem se omývají otekliny a boličky.

Březa (Betula alba). Březové listí dává se do bot, aby se nohy nepotily; též na opuchliny.

---

*) Sestaveno dle článků T. Svěráka v »V. M. O.«, roč. 9. str. 14—24. a J. Vluky v Č. L.« VIII. a IX., str. 52 a 338. P. Vluka sestavil své pojednání dle »Sana consilia medica« od Jana Tonsorise, vyd. r. 1820 v Uh. Skalici.

Dub (Quercus pedunculata). Dubová koruna (kůra) poškrabaná jest proti běhavce a plivání krve.

Ořech vlašský, valašský (Juglaus regia). Nezralé ořechy se pokrájí do kvitu a užívá se jich od koltunu a křečů. Při prašivkách koupe se nemocný v jeho odvaru. Ze zelených oříšků připravují se cholerové krapky. Močí se několik neděl v líhu a pak se přidá šťávy citronové a cukru.

Kopytník (Asarum europaeum). Vaří se a pije k čistění krve, též na boličky je dobrý.

Konopě. (Cannabis sativa). Semencová kaše přikládá se na boličky, by se dříve sebraly. Konopnou koudelí, nakouřenou kafrem, se obalují spuchlé nohy.

Rebarbor (Rheum Emodi). Kořen poskytuje dokrý lék proti zatvrzení stolice.

Krušpánek, bukšpán (Buxus sempervíveus). Namočený v kořálce jest prospěšný od krče a koltuna.

Štibr (Rheum acetosa). Jest lékem proti vodnatelnosti. Nemocný jej pije a koupe se v něm; na popraskané nohy se přiloží se smetankou.

Huší kvítko, jiskerka, širotka, chudobka (Bellis perennis) jest dobrá proti kašli.

Kravská zelina, přístup (Bryonia alba) Odvar této zeliny jest proti zácpě a nadmutí hovězího dobytka.

Jistá pomoc při vyhánění »skřotka« z lidí. Na Těšínsku zove »*skřotková čili koltunová zelina*«.

Majíček (Taraxacum officinale). Z majíčku chystají se koupele pro opuchlé nohy.

Rumenek, romenek, hořké kvítí (Anthemis arvensis). Jak nechutná, má se vařiti a píti.

Kamilky (Matricaria chamomilla) užívají se od moření.

Kamilky, šalvěj, chebs jsou od bolení zubův a obličeje. Vezme se z každého, co se do tří prstů zachytí, to se dá do teplého hrnce a na blotu se to postaví, ale uvařit se to nesmí, a to se pije vždy teplé.

Maří list, mariovo listí, vratič (Chrysanthemum balsamita). Od hlíst a bolení břicha.

Krvavník (Achillea millefolium) usušený s kopřivou a kunrabkem (popencem) na stvrdlou vantrobu (játra). Když se prst sbije, se smetankou rozmíchej kunrábek a přilož na něj. Šťáva z listí krvavníkového jest dobrá na boličku, jak se kdo uřeže nožem.

Menurka (Chrysaethemum aureum) smaží se proti žraní

Pelyněk, peluněk (Artemissa absinthium) jest od moření Jak jest kuře nemocno, cpe se mu do vole.

Boží dřevko, brotan (Artemisia abrotanum) zavrtává se dobytka, jak má červotok do kůže, co má pod krkem. Dává se kravám, aby se nevracely.

Podbil, podbiol, podhráz (Tussilago farfara). Prospěšný od kašle. Vyvaří se v mléku a pije se za tepla. Dobrý na spuchliny a rány.

Měsíček (Calendula officinalis). Květy se smaží na másle na masť.

Lopuň, lopucha, lopuni (Lappa tomentosa). Přikládá se na hlavu, jak bolí; užívá se od moření a žraní v břichu.

Charba, charpa, modráček (Centaurea cyanus) pomáhá od růže. Vezme se suchá charba, šafrán, suché trnové růže, kousek cukru, dá se to na uhlí řeřavé a pokuřuje se tím růže. Také jest ve vodě močená nebo vařená dobrá pro slzící oči. Krev čistí.

Mařinka, mařenka (Asperula odorata). Připravuje se z ní mařinkové víno: dává se též do kořalky. Sušená přidává se do tabáku.

Chebz, chebst, chebži (Sambucus nigra). Jede-li pacholek kolem chebzu, má před ním smeknouti; ulehčí prý jemu v 99 nemocích. Vařený květ v mléku léčí chrapotu a kašel; smažený — boličky. Kůra chebzová vytahuje horyčku, zelená působí zvracání. Aby rány rychle odebraly, přikládá se na ně vařený květ chebzový v mléku.

Chebdí (Sambucus ebulus) proti července bravků.

Vodný ščudlek, hořký ščudlek, vodňo končina (Menyanthes trifoliata). Odvar se pije od bolení žaludku a psiny.

Hlistník, santaryjka, čantoryjka (Erythraea centaurium) jest dobrý od nemocí žaludečních.

Červené kluče, modrý kluč, urbánek, plucník (Pulmonaria officinalis). Léčí plíce.

Koščival, koštivol, koščeval, trudovatník (Symphytum officinale). Rozdrcený kořen se sádlem aneb máslem klade se na polamaniny a boličky.

Kruželica (Verbascum phlomoides). Z květů vaří se čaj proti nemocím plicním; též se dává do koupelí. Listy na másle smažené dávají se na boličky, by se otevřely. Hojí zlatou žílu, živé maso.

Bobolusek, bobolusk, makabonka (Veronica beccabunga). Obkladky hojí píchání v bocích: zabraňuje hnilobu plic. Přikládá se na rány a opuchliny, by odebíral horyčku.

Bradavník, Ambrožka (Euphrasia officinalis). Zhání bradavky a sílí zrak.

Balšínek (Mentha crispa). Léčí žaludek a prsa. Smaží se na másle nebo vaří od moření.

Šalvija, šalvijan (Salvia pratensis). Odvarem se vyplachují bolavá ústa a krk.

Konrábek, kunrátek, kunrabek, kundrotek (Glechoma hederaceum). Užívá se od bolení žaludku, čistí krev. V polévce požitý rozhání nadýmání.

Hluchá pokřiva (Lamium album). Vaří se ve vodě, pak se dá voda krávě, by se vysnažila.

Jazýčky, babí listí, psí uši (Plantago). Prsní lék. Vyhojí 99 nemocí.

Klučiček, kluč, kozí brada (Primula veris). Ve kvitu namočený slouží proti kolice a záchvatům křečovým. Má se trhati před sv. Jiřím.

Borůvky, hafery (Vaccinium myrtillus). Léčí běhavku. Při choleře dobře pomáhá.

Podleska, kuřiřit (Anemone hepatika). Užívá se jí proti neduhům prsním a žaludečním.

Blatuch, žluták, masloch, volské oko (Caltha palustris). Léčí prýskýře.

Stračka polní (Delphinum consolida). Jest užitečná proti vodnatelnosti.

Polní máček (Papaver rhoeas). Se žloutkem nebo medem proti dusivému kašli. Plody vařenými uspávají se děti. Od dýchavice, oteklin. Natrhaný po sv. Janě Křtiteli nemá více léčivé moci.

Celidana, cendalie, celiganga (Chelidonium majus). Slouží při zácpě hovězího dobytka. Šťávou potírají se bradavky a střeštěniny. Přikládá se, by se zastavila krev. S kopřivou přikládá se na spuchliny. Semenný odvar přimíchává se drůbeži do žrádla.

Řežucha, košička, škrup (Cardamine pratensis). Lék žaludeční.

Řežucha potoční (Nasturium officinale). Připravuje se z ní salát; prospívá prsům. Dělá se z ní řežuchový prášek.

Křen, křín (Armoracia rusticana). Kořenův a listův užívá se od bolení hlavy a mdlob. Dává se na boličky; kořen se škrabe a dá na plátno; haderka se přiloží na boličku. Křen s medem jí se při kašli. Jak bolí zuby, přikládá se poškrabaný. Poškrabaný dává se koním do ovsa, by pozbyly žlazů. Též od zimnice, šarlachu a omrznutí.

Hořčice (Sinapis alba). Užívá se, když jest potřebno vrhnouti. Horčičné semínko od žaludečního křeče, bolení hlavy, zubů, zapálení očí.

Fialka (Viola canina) zahání žraní.

Sirotky, pětbolesti, fialičky, macoška, vaří se a pije, jak koho břicho bolí. Koupele se z ní připravují proti osypaninám. Odvar s mlékem ulehčuje dýchání. S medem prospívají při nemoci koltunové.

Slzičky Panny Marie (Dianthus deltoides). Potírají se ní oči, jak z nich běží.

Sleží, sléz, homůlky (Malva silvestris). přikládá se tomu na prsa, kdo těžce dýchá.

Ajbiš, halbiš (Althaea officinalis). Odvar pije se při prsních nemocích. Umývá se odvarem zastrupatělý nos. Smažený s lučným semenem dává se na obklady a spuchliny

Lípa (Tilia). Prsní medicina. Ze škořupy (lýka) mažou se flajstry, které se přikládají na vředy.

Len (Linum usitassimum). Semenec vaří se na spuchliny a hluzy.

Rutva, rutev (Ruta graveoleus). Též sluje *vředová zelina.* Léčí psotník dětský.

Kaštan (Aesculuş hippocastanum). Květ namočený ve kvitu zahání koliku; též plody poškrabané, máčené ve kvitu užívají se proti křečům žaludečním.

Vlčí střešna (Rhamnus cathartica). Odvarem z kůry léčí se prašivina.

Kmín (Carum carvi). Vaří se ve vodě a děti nemocné na psotník se v odvaru koupají. Dává se též dětem do jídla proti větrům.

Bederník, bedernica, bědřinec (Pimpinella saxifraga). Pomáhá od nakažlivých nemocí. Kořenný odvar léčí žaludek.

Petruška, celer (Apium graveoleus) užívá se při močových nemocích. Petruška dává se robě, chlapovi celer.

Andělica, andělika, śmrtolno zelina (Angelica officinalis). Kořen léčí žaludek. »Jak tato roślina nězpomože za kerejkolvěk nimoci, tuž už żodna.“ (Orlová.)

Mrkva (Dancus carota). Poškrabaná dává se na spáleniny a opařeniny; též od žlázů konských. Na strušku postrouhaná a na nohy přiložená — od zapálení krku a hlíst.

Rozchodník (Sedum album). Dělá se z něho mast boličková.

Hromotřesk (Sempervivum tectorum). Šťáva dává dobrý lék na spáleniny; odebírá horyčku, kape se do uší, flajstry dávají se na uši, jak z nich běží.

Hloch (Mespilus oxyacantha). Červenobílé květy léčí nemoc močovou.

Jehřab, jařab, jahřab (Sorbus aucuparia). Červených plodů se užívá, by chut se zdvihla na jídlo.

Jeřabiny jsou dobrý prostředek od bolení na plícech. Tyto jeřabiny se vaří ve vodě a to vše stuhne, a tato bryje se potom vytlačí a na jeden litr softu toho se přidá 1 l cukru, a zas se to vaří jak maliník.

Polní růžičky (Rosa canina). Sušené přikládají se na líce, kde jest bolavý zub. Užívá se sušených od nátchy a růže. Nádory růžovými okuřuje se uřeknutý člověk nebo dobytče.

Toten (Sanguisorba officinalis) od moření.

Jahoda, podzemská jahoda, podzemek. Suché listí a květ vaří se pr oti kašli. Plody namočené ve kvitu jsou dobré při bolení břicha.

Pětiprstek (Potentilla tormentilla). Kořen zvaný *galgan, galgánek,* jest výborným lékem při krčích žaludečních. Močí se buď v octě nebo víně.

Ostružinník (Rubus plicatus). Plody se vaří s »kandlcukrem« proti kašli.

Střešňové stopky (Prunus avium). Slouží proti plivání krve a krvotoku.

Hrachor (Lathyrus pratensis). Dává se teleti, jak má průjem.

Dlužno jestě tuto řadu léčivých rostlin rozmnožiti některými, zvláště z Těšínska.

Aljozufek, Juzofek. Vodička aljozufková požívá se od břišních nemocí.

»*Pompava, sedmizámková zelina*« (Potentilla recta). »Kdo pompavy uživo a bědřinec, tymu je pśiněc,« takovou důvěru mají Slezáci v pompavu. Léčí žaludek. V lidu žije pověra, že druhdy se této byliny užívalo při otvírání začarovaných zámků železných. Jak se zelina přiložila, hned zámek se otevřel. Kdo bylinu při sobě nosíval, nebyl nikdy ošizen. V pohorské vesnici ukazovali za starých dob komedianti kohouta na provaze, jak nosil v zobáku žerďku. Nikdo neviděl, že žerď není žerdí, nýbrž stéblem, jenom děvucha, která šla kolem s břemenkem trávy. V trávě byla také sedmizámková zelina, která jí otevřela zrak. Po komedii vysvětlila děvucha, že byli všichni oklamáni. (Z Orlové.)

Efaj (Hedera helix). Prášek proti kašli.

Čemeřica, černý kořen (Helleborus niger). Kořen zavstává se vepřům do uší, jestliže ustali žráti.

Dobro mysl, dobrotnica (Origanum majorana). Od rakoviny pomáhá.

Fefrmyncka (Mentha piperita). Vytlačená do kvitu hojí krč, »lamočku«, bolení břicha a větry.

Hanička. (Cichorium intybus). O Božím Těle bývá hojně vpletána do věnců, jichž se užívá po dotýkání monstrance jako léku. Bere se při zácpě dobytka a zachlazení koní.

Hořč (Lythrum salicaria). Zahání blechy.

Huši stopky (Alchemilla vulgaris). Lék při nemocích »bydla« (drůbeže).

Jablečník, Panny Marije varkočky (vrkoče) (Agrimonia eupatoria). Moči-li se žluté květy v lípové míze, hojí vředy.

Kardibenedik (Cardus sti. Benedicti). Výmok líhový hojí »skřotka«, »góštca« (hostec), raka a boláky.

Klokoč (Staphyllea pinnata). Zavrtává se u vod do dřeva a břehu na místech, kde jsou zlí duchové nebo »utopci«.*)

Kočovka, koča želina (Mentha crispa). Rozestřena a vložena do uší hojí hluchotu. Drůbež po ní lépe zažívá.

Lubšček (Liebstöckel). Lodyha se kouří. Odvarem se vyplachuje krk při zánětu.

Mateřinka, mateřonka (Thymus serpyllum). Vodičkou mateřinkovou namáčí se hlava, aby vlasy rychle rostly. Koupele odstraňují u dětí úraz.

Matično želina olivova (Mentha incana). Hojí nemoci matečni.

Natka, notka (Mentha arvensis). »Natka jest všech zelin matka«; má v sobě léčivou moc všech »ostatních rostlin«. Při zateklinách skýtá nejvydatnější pomoc.

Arcisle, narcisky, leluja sv. Jozefa. (Narcissus poëticus). Vařené cibulky dopomáhají k vrhnutí.

Něštuvka, něštovči (Paris quadrifolia). Proti neštovicím se užívá.

Ostropěc (Onopordon acanthium). Odvaru užívá se při píchání v bocích.

Pulej, pulij (Polegium). Vodička hojí krvotok ženský.

Rojovník (Melissa officinalis.) Při rojení včel dává se do úlu, by včely zůstaly, odtud i název. Hojí běhavku.

Rozmaryan. (Rosmarinus officinalis). Vodičkou vymývají se oči, by sesílily.

Sanykl (Sanicula europaea). Odvaru užívá se při bolestech prsních, a hučení v hlavě. Celá zelinka jest léčivá.

Saděc (Eupatorium). Jest král kravských zelin. Účinkuje hlavně při zácpě.

Tatarčok (Acorus calamus). Má se vytrhovati z boka, ne zrovna, a to proto, by po užívání nemoc odcházela bokem, ne horem.

Tragant (Anthriscus). Vaří se ve mléku nebo se smaží na másle a dává se dětem proti padoucnici.

*) Utopci jsou malí chlapíci v červeném kabátku a kloboučku, jímž ustavičně »hurkem« teče s pravého boku voda.

Verunka, mušec. Šťáva hojí plicní nemoci.

Huší víno (Convalaria majalis). Kořínky se vaří pro vyčistěn žaludku.

Fěrtušky, ostudovo želina vaří se a pije od bolení břicha.

Babí uši od suchého kašlu.

Bezvus od žírky.

Střebulka léčí děti.

Ščabina dobrá bravkům.

Hadrych (ohnice) jest leda na zlost.

Hub se zřídka užívá v lidovém lékařství snad jen při bolení krku; dělí se na pravé a zlé. Nejhlavnější pojmenování hub slezských jsou tato: 1. hřiby, šinole, počečky, zajičky, zajičnoky, maslošky, hřibové matičky, červeniky, kozaky, kozoky, kurčata, kurky, kuřatka, střichy (střapaté), kvovky, sosnuvky, saduvky (na zahradách), horyle, mličorky. 2. Mezi zlé se čítají: zlohuba či mušorka, mohomurka, kravírky, kravarky, holuběnky, holubinky, holubjanky sivé a červené

Dobytčí nemoci.*)

Zvláštní recept k zachování zdraví dobytka, který na 320 kusích sprubován byl.

»Vezmi tři libry enciánu, dvě libry angelikového kořene, dvě bobků, dvě glasgall, dvě libry síry v celosti, dvě libry antimonium krudum, jeden lot ručničního prachu, dvacet židlíků soli a tři vrtele pšeničních otrub. Ty šesteré předepsané věci stlučou se na drobný prášek, potom se do toho smíchá prach ručničný, sůl a otruby. Ráno pak časně dříve než se dobytek nakrmí a vyhání tím jmenovaným 320ti kusům na jedenkráte to se má dáti do čistých a dobře vypracovaných šlabů. Na to užívání ale nedá se dobytku za dobrou hodinu jísti a píti. Kde je málo dobytka, dělá se toho méněji.

Recept pro více dobytka.

Vezmi pšeničních otrub a upraž je trochu, pak jeden žejdlík soli, též štvirť**) židlíka stlučené pelunky, čtyry loty glasgall, a čtyry loty soli, což stluč na drobno, a všecko dohromady smíchej a dej potom jednokaždému kusu jednu plnou sbíračku***) do čisté dojačky†) dříve než jim z rána jísti dáš, a to po tři dni, však ale nikdy dřívej na to píti nedej než za pár hodin.

Proti pádu hovězího dobytka.

Vezmi planého kamene jeden lot, celistné síry jeden lot, trochu ručničného prachu a jako lískový ořech kus nyrckého medriatu a čtvrtku louhu, a lej jej dobytku do krtánu. Třebas již

*) V museu »Matice Opavské« jest »*Knížka k uzdravení všelijakých nemoc (!) a příhod hovězího dobytka prospěšná.*« Knížku tuto 90 stran čítající z větší části, napsal *Viktorin Dluhoš*, narozený 24. listop. 1810 v Horní Polance, později v Raduni bydlící; do ní též zkušenosti své zapisoval jeho syn *Rudolf Dluhoš*. Zápisy Viktorina Dluhoše počínají r. 1834; sám v úvodě dí, že zprávu — *podle vlastního zkušení* na světlo vydal. Knížka jedná o lidských a dobytčích nemocích, pak obsahuje rady ku zdarnému hospodářství. Recepty opsány skoro do slova.

**) Štvirť = čtvrt.

***) Sbíračka = lžice na sbírání smetany.

†) Dojačka = nádoba na dojení.

nemocný byl, tak za tři nebo za čtyry dni nebo hodiny bude mu zase pokyrm*) šmakovati. Neb vezmi kopt ze sopauchu, smíhej ho s člověčím močem a tím dobytku dobře kŕtán vytírej; potom vezmi dvě hrsti jalovce i s hlavičkami, též také dvě hrstě jehliček jalovcových, a dvě jedlových, i to všecko v hromadu smíchej, stluč na drobno, pak vezmi šest lotů glasgall na půl setřené, na to se vleje dvě pinty vína, tak se to nechá vařit; a pak zase trochu vystydnouti, tak aby se to mohlo vlažné do krku nemocnému dobytku vlíti. Jest mnohokrát sprubováno!

Prostředek proti pádu dobytka.

Vezmi tři zrna jalovcová, jeden struček česneku, a to dobře rozetři; pak vezmi turecký pepř a síru, stluč to dobře, potom vezmi kolomaz čerstvou a od každého na špici nože, smíchej to v hromadě, pak dej jak zdravému tak nemocnému dobytku na kus chleba na ráno dřív než mu jísti dáš. Jináč: Vezmi čerstvého křenu jeden kořen, a dva stručky česneku, to dobře v hromadě smíchané rozetři, a každému kusu ráno před jídlem dej.

Kdyby vůl neb kráva těžce stonali.

Vezmi zelené pelunky a zeleného jalovce, rozetři to nadrobno, a vytři tím hovadům ústa; vezmi též listí takového, a vztyrč**) hovadu do krku, ať to pozře a tak uhlídáš, jaké nicopotné neřádné flusy budou vyfrkovati.

Recept, kdybys seznal, že by se nějak dobytek tvůj roznemohl.

Takovému jest lépe pro vypocení dáti. Vezmi staronaloženého herynka a protáhni jej skrz kolomaz čerstvou. Dej ho dobytku do kŕtánu, aby jej pozřel a zaopatř ho hodně teplem, aby se tím lépěji potiti mohel;***) musíš ale častěji nějakým šatem jej utírati, aby se ten pot zase do něj nevrátil, tak se všecka jedovatina z něho vyžene, dostane chuť k jídlu.

Kdyby krávy stonati začaly a žádné potravy užívati nemohly.

Vezmi pelunku mezi »matkami Božími« trhanou a »svatého Jana zvoneček«, též bylinu luterak. Ať jest to koření svěcené na den nanebevzetí blahoslavené Panny Marie, sekaj to, zmíchej s votrubami, a osol to dobře, a dávej kravám každé ráno a na večer, tak je zase k zdravé chuti přivedeš.

Proti nadutosti dobytka.

Nadutost dostává dobytek větším dílem, když se zeleného jetele přežere; nebo z teho naběhne a se udusí. Protož vlej do něho jeden aneb půl druhého lotu kuřlavého tabáku, a dva másy mléka vařeného, prováděj ho v čerstvosti, tedy se mu prorazí. Stane-li se to nadutí z jiné příčiny, tedy se mu do těla malý luft neb otevření učiní, a to v levé straně tak jmenovaným požíraku jistým inštrumentem udělá se mírné píchnutí, kudy ten zavřený víter vyběhne, nicméně ten instrument musí tak dluho, dokud víter z těla nevyjde, v tom místě zavřený — vražený zůstati. Nedá se mu zelená píce.

Proti žravé nemoci pomoc.

Žravá nemoc jest, když dobytek s neobyčejnou dychtivostí pořád žere, a při tom jest přece mdlý a suchý. Dej mu k uží-

*) Pokyrm = pokrm.
**) Vztyrč = strč.
***) Mohel = mohl.

vání jeden lot preparýrovaných skořepin z austryí, půl lotu ocelových pilin, jeden lot vomanového kořene, dva loty bobkův a jeden kventlík zázvoru. Udělej z toho šest dílů a vstrč je dobytku do krku, by se vyčistil. Zůstane-li při tom čerstvý a při těle, dej mu ještě dva loty stlučeného cicvorového semena.

Proti kašli.

Dávej dobytku cibulový zoft v hromadě vařený. Jestli kašel silný, tedy mu dej častěji co ořech velký kusek na jazyk; dále také půl lotu stlučených zrnek jalovcových, tolik též horčičného koření, osm lotů galganu a tolik medu, aby z toho lekvar byla.

Od kuckáňa léky.

Šrot a senný mul, tinové koření a různé zeliny, to v hromadu zmíšat, a tak dluho nechat, až to zakyše; potom to dat na hladno kravám, a futrovat skrovno, a nejlepší slamou neb senem. Ještě jedno: Olivu od kuckáňa dávat, to na hladno kravám atd.

Proti zápalu plic dobytka.

Když dobytek zapálení plic dostane, tuž nežere, těžce dýchá, na sucho kašle, žluté flusy jdou z nosu jeho, dostane žluté oči a suchý jazyk, cítí pod levou žebrou v levé straně bolesti. Ráz když to zvíš, tehdy pust mu na pravé straně krku žílu, můžeš mu v šikovném místě šnuru tahnouti, a dávej mu silnější potravu. Kdyby to nespomohlo, dej mu klister následující: Zvař ve vodě medu a slez s diviznou, maž častěji jazyk mastí z před jmenovaného kořene, sanýtru a medu.

Když mají krávy v pyskách bolavé.

Když mají krávy v pyskách bolavé, tedy se vezme salvia a ajbiš, a dá se to do jedné nádoby spolu, a dobře se to uvaří. Pak se k tomu přimíchá něco medu a když to uchladlo, to se tím vymývá kravám v pyskách. Když krávy na pysky jsou nemocné, též obzvláště i na vemena dostanou plyskýře, tedy se vezme žultek*) z vejce a fajná oliva, to se smíchá dohromady, pak se tím maže jednou i dvakrát i třikráte za den.

Proti husenkám dobytka.

Když dobytek pod aneb na jazyk bílé neb červené neštovice dostane, což husenky nazývají, tu se jim mají častěji kyselým octem huby vymývati, a k žrádlu měkké předložiti, nebo v takové nemoci dostane dobytek ošklivost před žrádlem.

Proti brantu dobytka.

Ta nemoc se poznává z toho, když hovado se náhle roznemůže, a vždy tiše stojí, to je jisté znamení, že má vnitřní brant. Protož vezmi sirku, krejdu a ruční prach, potluč všecko nadrobno, jednoho každého půl ližky,**) smíchej dobře vespolek; potom vezmi nové vejce, a čerstvý ocet, zmíchej dohromady a vlej hovadu do krku. Bude hned lepší, to jest mnohokráte od mnohých lidí sprubováno.

Proti žabě dobytku.

Když dobytek dostane žabu nebo zpuchlinu nebo bajle, skrz což žráti nebude lebo nemůže, a hrozné bolesti cítí, takové

*) **Žultek = žloutek.**
) **Ližky = lžíce.

se mu otevře ostrým nožíčkem neb lametou, ať ta zavřená krev vyběhne. Ostatně se krmí tak jak zvrchu řečeno. (Nedá se mu zelená píce.)

Od červotoku.

Od červotoku, kdo ho vybírá, to namazat ruku olivou a vlažnou vodou a sůl tajně potluč a zamáčat prsty do ní a strčit do krávy.

Proti svrabu neb prašivině.

Dej mu pro vyčištění jeden lot rebarborového prášku, půl libry lněného oleje, půl libry sanýtru, v hromadu smíchané. Svrchu maž tělo po krku, hřbetu a po vemeně solnou vodou.

Proti červům pomoc.

Ty obyčejně mívá udojená kráva. Vezmi bylinu — jablečník, dávej ji kravám několikráte jísti, přestanou nebo vypadají.

Proti vším a červům.

Udělej následující masť: čtyry loty cukru a něco terpentýnu tak dlouho třeme, až blesk svůj ztratí, pak čtyry loty přepušťaného másla, setři to spolu a maž tím celé hovado.

Když by se hovado — kůň neb kráva — roztrhla na kole neb na hřebíku.

Když by se hovado — kůň neb kráva — roztrhla na kole nebo na hřebíku buď na čemkolivěk, čiň toto: vezmi svinský špek a rožkvař ho, jen to masné vezmi, a celidanu potluč a ten zoft vytiskni, a vlej to dohromady, a tak dlouho míchej, až se to sedne. Potom maž tím ránu hovadu, a nezavazuj to, jen to tak perem pomazuj. Když by ale puchlo okolo rány, vezmi kvasnice husté a maž, a k tomu také uvař švrkové*) šišky, a tou vodou tu spuchlinu maž!

Proti nemoci očí.

Když dobytek stone na oči, zvař šafrán v mléce, zmoč v tom žemličku a teplou v plátně zaohalenou na oko mu přilož.

Od zlámaného roha.

Když se trefí, že se hovadu roh zláme, a tento roh ještě zostane viset na kusku masa nebo koži, tak se umyje tato krev slanou vodou nebo octem, a ten roh se dobře přitiskne,**) a pak se zrobí stolářský klíh a teplým se to namaže a otočí se nějakou hadrou, a nechá se tak dlouho, až to dobře uschne.

Proti mrtvé kosti.

Proti mrtvé kosti, když roste, vezmi pečené (!) vejce, rozzřeš na poli, a přivaž dobytku teplé s mískou, ráno a večer tluč na ňu klaptem. To čiň po několik dní, v ubývání měsíce ztratí se to.

Od chromoty lék.

Terpentýn, celina, vinný ocet, zelnačka, kravínec: to dohromady smíchati a to přikládat. Potom masné. Smolu a též masné mazat, když má hovado v pysku bolavé. Med a vinný ocet, to dohromady smíchati a tím mazat v pyskách.

Když kulhá a sobě hlasové žíly přestoupí.

Myj stehna solí s olejem, jestli mu ale koleno oteklo, tehdy ho myj teplým octem čerstvým. To samé zkusíš.

*) Švrkové = smrkové.
**) Přitiskne = přitlačí.

Proti vším hovada.

Dej tomu dobytku, které takové vši má, jeřaná zrna užívati.

Když má oteklé vemeno.

Pokuř ji hadí koží, čertovým lejnem, a jestli zaotekly od toho, že bývá dojená od chrastavé žaby, namaž vemeno čerstvým máslem, anebo ježím, jak je z počátku povídáno, to zkusíš.

Kdyby kráva, jak se stává, místo mléko, krev dávala.

Dej sobě dobrý pozor, jaká jest v tom příčina, ne snad abys myslel, že by snad to uděláno bylo, nikoliv, nýbrž tě ujistiti mohu, že takový dobytek od zemské žáby cicán bývá, aneb od vnitřní něduhy pochází, což jsem já mnohokrát zkusil. Aby ale taková neřesť v chlévích a maštalích se nezdržovala, můžeš malou věcí sobě pomoci, totižto kolomazí, takovou hleď jen vždycky v chlévích míti, a tak seznáš mé dobré rady.

Aby se krávě mléko rozmnožilo.

Vezmi vopych, velký vratič a bílý slez, napuč tím chleba bochník, a dávej po kusku kravám každý den ráno. To zkusíš.

Když kráva mléko ztratí.

Vezmi střemchy, obvaž krávě rohy, a vezmi psí lejno suché, stluč je na prach, vlej na to řiřiště, rozmíchej dobře, s tím namaž krávě vemeno a slabiny. Tak napravíš ji zas v krátkosti času. Nebo: Vezmi čertkus, dej jej kravám jísti, a z toho píti, bude jim též spomuženo.

Mléko od krávy dostati.

Vezmi bibernolovou vodu, namaž aneb umyj ji vemeno.

Když kráva při dojení se rozkročí a močí.

Tenkráte chci říci, kterému víry nedávej. Již uškoděno máš ty, ale když vyleješ mléko. Vyper mličník v té nádobě, a vylej to do lidského neřádu. Jináčí: Když podojíš krávy, a některá močí, ten moč chyť do nového hrnce, zacpej ho co nejlépe, a schovej to dobře.

Aby dobytku žádný škoditi nemohl.

Pupava nebo devěsil, když se dává kravám s chlebem, také mléko nestrácejí, a pořiček když se jim začasu dává, též mléko po něm nabývají.

Také proti neduhu dobytka jest dobře potřebovati z hrušky mladé větve; také pro ztracení mléka potřebuj vratič, kozlík, petržel zelenou, dávej to kravám na chlebé.

Proti uškození od větrů.

Dřív než z jara dobytek do pole ženeš, pokuř jej dobře několikrát sv. Jana kořenem a lupením dubovým a martysem, myrhou a kadidlem; jestliže by pak již uškozeno měl, dej mu požívati červený kořínek. Atd.

O kouření v chlévích.

Vezmi stlučená jalovcová zrna a smolu ze sudu, vlož to na řezavé uhlí, a zakuř potom v chlévích a maštalích, to spomůže, zkusíš.

Znamení svinské nemoci.

Počátek nemoci svinského dobytka po takových znameních poznáš: Když na stranu hlavu věsí a na začátek stojí, tehdy dostávají závrat do hlavy a zimnici. Abys na takových poznal, jestliže chcípne neb ne, uřež jí ocas a nařízni do ucha; jestliže

krev poběhne, tehdy nechcípne, jakby ale netekla, nezůstane. Když svíně v létě, mající žrádla dostatek, na sebe nic neberou, říkávají lidé, že jest takovým uděláno aneb učarováno, čemuž ale není zapotřebí věřiti, nýbrž hleď takovou začasto do běžící vody hnáti a tak jim bude hned potrava lépeji posílu dávati, a bude na sebe bráti. To čiň, a potom to zkusíš.

Navedení druhé o dobrém chování svinského dobytka.

Aby svíně nepadaly.

Vezmi slámu ovesnou a zahradní šalvěj, vař to spolu v srvatce a dávej to často sviňám

Jináč: Vař chebulí v pomyjích, a krčitník větší, to jim dávej.

Proti nemoci svinského dobytka.

Vezmi od louhu popel, a dej jej do svinského koryta a na něj nalej čerstvé vody, aby z toho pily, atd. Nebo: Naber velkých bravenců do nějakého šatu, a zvař je, pak tu vodu dej sviňám vypíti.

O uhrovatých sviňách.

Když vepř neb svíně jest uhrovatá, vezmi skořici vařenou, stluč nadrobno, a zamíchej, z hladna dávej jim užívati, tak je vyčistíš. Totéž činí semenec, když se zvaří a se smíchá. Dej jen ho jísti a nezabíjej jich, až třetí den po něm, všechny se v nich spukají, a bude v nich čisté maso.«

VIII. Ze života slezských dětí.*)

Na svých vycházkách po Slezsku zkusil jsem, že život dětský nápadně pozbývá onoho poetického pelu, jímž děti rádi vidíme obestřeny. Úpadek u starších mívá v zápětí úpadek u mládeže. Než ještě dosti nasbíral jsem, co může nás zajímati; když děti neznaly svých her, říkadel, počítadel atd., obracel jsem se na stařečky a stařenky, kteří s ochotou vypravovali, co ve vetché paměti ještě uchovali. Účastenství dítek při slavení církevního roku již podáno.

1. Pěstování dětí, ukolébavky, dětská řeč.

»Pěstunky« děti pěstují v »chuvce, hatě, plachetce, pěstunce«; místo těchto užívá se za chladnějšího počasí vlňáku — »hyty«.

Pěstounka dítě na rukou »huštá«.

»Mrašti-li«, třeba mu »pšikať«: »pši, pši, pši«, by se ukonejšilo. Uspalé dítko pokládá se do kolébek, které jsou dvojaké: »kruhové a hušťací.« Poslední jsou z doby novější.

Dříve malovali národní malíři kolébky modrou, zelenou, bílou a žlutou barvou.

Na kolébky sbíralo se o veselích, jako dříve vylíčeno.

Prázdnou kolébkou nemá se kolébati, by se dítěti nevykolébalo spaní neb zdraví. Nepohybuje-li se kolébka rovně, haní ji, že »hurdá«.

*) Něco vzal jsem z Bartošových »Našich dětí« a z »Vlastivědy Slezské« I. Část studií svých o slezských dětech uveřejňoval jsem v »Č. Lidu« od r. 1897 Při sbírání materialu ochotnými mými pomocníky byli: dp. *Fr. Myslivec. Jan Malonoha, J. Janša* a pp. učitelé *Klepík, Holeš.*

V zahradách, na polích sestrojují se kolébky z travnice, drhty. Od pohybu má pak kolébka rozličná pojmenování jako: »bambeluša, bombela, bombrlík, bambula, kolebuša«; děti v ní »se bambají«.

Na dědinách pěstují se dítky až půl roku; chodí v 11—14 měsících. Než se učí choditi, musí napřed uměti seděti; nejde-li jim sedění, žertem praví, »že ty dva pepře mají ještě moc kuláté« Pobízí-li se dítě, by »hačlo«, volá se na ně »šupupu, šupaj!« Až dovede seděti, pak hned »bací a lozí« po zemi a chodí po »čtverňu«. Po tomto umění staví se na nožky; by tak učinilo, láká se: »stankaj, no hopapá. Poď za mnum, no hapaj, halo, holo!« Prve učili děti »deptať« v koši na kolečkách, teď takových košů málo viděti; synek postaví se ke stolu, lávce, a pak sám »spina se kole všeckeho« a za krátko stojí »pankem, pan — pan!

Svalí-li se, volá se na něj »kotrbyc« nebo »hopapa«, kterėžto slovíčko jest zároveň pobídkou, by povstal. Jestliže se udeří, tož se ho táží: máš »bardybuc" nebo »bom?« Pláče-li, chlácholí ho matka: »nic to, nic a dmuchá mu bom říkajíc »Velka rana od barana zahojí se až do rana«.

V létě posazují pěstounky děti na »vuzky«, »kolesky« a vozí je, však opatrně, by jich »nevyškopily« (nevyvrátily); v zimě saňkují je na »saňkach a karnicích«. Saňky nejsou okuty, ale ozdobnější bývá karník.

Slovy »poď do huličky, nebo hulky, budeš hulať, halať, halať; spinať, spinkať« vyzývají se děti spáti. Písní, jimiž se děti uspávaji, jest dosti hojně.

Ukolébavky.

1. »Hulaj, pinaj jasu,
mama vařu kašu;
z drobnej mučky, mlečka,
puděm do tanečka.« Ze Stěbořic.

2. »Hululu, hululu,
sežral pes Hanulu,
a Hanula vlka,
že Maryka mrka.« Z Malé Lhoty.

3. »Hulaj, hulaj, muj Tomanku,
ja sem tvoja mama,
šak sem tě vysloužila
u pana Kružila.« Z Chvalikovic.

4. »Ach, hulej hulej, muj synu,
šak maš tatika hrdinu,
maš tatika hodneho
služebnika panskeho.«
Z Chabičova.

5. »Hulu, hulu, puś,
mama peču huś,
jak ju upeču
daju ti kuś.« Z Morávky.

8. »Hajej, dadej, špaličku.
uvařím ti kašičku,
dobru, ječnu, rośnu,
ovešnu i prośnu.« Z Chabičova.

9. »Spi, Aničko, spi,
přijdu na tě sny.
Pambu budě s tebum spať,
svaty Josef kolebať,
anjele svati
budu ti hrati.« Z Milostovic.

10. »Spi, Františku, spi,
dam ti jabka tři,
a ořešky čtyry,
do kapesky pět.
Budě s tebum Pambu spať,
svaty Josef kolebať.« Ze Slavkova.

11. Spi, děťatko, spi,
dam ti jabka tři;
jedno budě červene,
druhe budě zelene.
Spi, děťatko, spi!

Třeti budě bile,
Panu Bohu mile.
Pambu budě s tebum spati,
anjeličci kolibati.
Spi, děťatko, spi! Z Kyjovic.

Když matka ukládá dítě ku spánku, dělá mu křížky na čele, řkouc: »Pinaj Otce, Syna i Ducha svatého. Amen.«

Jestliže se dítě ve spánku směje, dí, že si s »anjeličkama hraje.« Za šest neděl se dítky dovedou obyčejně smáti; do té doby má s ním jíti pěstounka na besedu. Nešla-li by, dítě by bylo nemluvné.

Z ohledů zdravotních kočka a pes odhánějí se od kolébky. Kočka, aby dítě neudusila, a pes, aby zaštěknutím dítěte nevylekal. Malučkým stříhají vlasy, by byly hustší a šumnější.

Jak skoro dítě zoubky dostane, brzo vypadají; jak pozdě — bude míti tvrdou hlavu.

Vypadnutý zub přehazují přes hlavu řkouce: »Tu maš, liščičko, koščany a přiněs mi zaň železny.«

Matky odstavují děti den před rokem, jinde v 6—9 měsících. Při odstavování položí před dítě obrázek, peníze a chléb. Sáhne-li po obrázku — bude nábožné, po chlebě — pracovité, po penězích — lakomé.

»U všech snad národů, praví slovutný Fr. Bartoš, »něžná láska mateřská v lidské srdce od přírody vštípena s němluvňátkem svým jinou mluvou rozpráví než-li s lidmi dospělými; u všech tedy národů nalézáme zvláštní mluvu dětskou. Pojmy

osob a věcí, činností a vlastností, jichž představy v duši dětské znenáhla se vyvíjejí, zvláštními se označují slovy, nejčastěji onomatopojskými. Zvláštní tato mluva dětská, jak se samo sebou rozumí, neoplývá přílišnou hojností slov a tvarů; poohledneme-li se však v té příčině u národů jiných, shledáme, že dětská řeč lidu našeho nenáleží mezi nejchudší.«

Slezské matičky tvrdí, že dítě »najprem heká« t. j. vyslovuje samohlásku »e« s přídechem souhlásky »h«.

Slova, z nichž sestává mluva dětí slezských jsou asi tato:

Tata.
Mama.
Papať.
Hampapa. (Jídlo.)
Haba. (Chléb.)
Bubať, bumbať. (Píti.)
Bumbu, bumba. (Nápoj.)
Bumbu dobré. (Lék.)
Bom. (Uhodiťi se.)
Nana, nanka. (Pěstounka.)
Hata. (Chůvka.)
Hoto. (Jezditi, vůzek.)
Bebe. (Bolesť.)
Šiši. (Bolačka.)
Bacať. (Bíti.)
Hopapa. (Svaliti se.)
Hulať. (Kolébati.)
Hula, hulička. (Kolébka.)
Pinať, pincať, nynať, spinkať. (Spáti.)
Aa, ee. (Na stranu.)
Čačany, čača. (Pěkné.)
Bobo. (Strašák.)
Šupupu, šupaj. (Seděti.)
Bak, bakany, bek, bekany, pi-bak. (Škaredé.)
Lala. (Člověk.)
Lalka. (Panna na hraní.)
Alija. (Obraz.)
Nono! (Výstraha. Sáhá-li dítě po ohni, noži, volá se nono.)
Haf, hauf, čučak. (Pes.)
Čiči. (Kočka.)
Mé, muclik. (Tele.)
Kygaga. (Husa.)
Pile. (Housata.)
Kušla. (Bravek.)
Lolo, mú. (Kráva.)
Hyhy, hoto. (Kůň, hříbě.)
Tip, tip, tuta, tipka. (Kura.)

2. Modlitbičky.

Jakmile dítě poněkud mluví, zbožná matka učí je znáti Boha. Aby vědělo, kde Pán Bůh obzvláště bydlí, ptá se: »Kaj je Pamba?« »Kaj je Pambu?« A když dítě rukou ukazuje k nebi, matička se raduje. Potom učí dítě požehnati se. A když kříž jak's tak's dovedlo, táže se dítěte: »Kelko je bohu?« »Jeden«. »Kelko božskych osob?« »Tři su božske osoby: Buh Otec, Buh Syn a Buh Duch svaty.«

Co se týče učení modlitbám v rodině, staří vypravovali: »Nas žaden něučil se modliť, ten malučky klekl na kraj k druhym a naučil se od nich řikať«. Takový způsob cvičení modliteb platil toliko v rodinách, kde bylo více dětí; jinak matky, pěstounky velmi dbaly a dbají, by chovanci jejich, co nejdříve uměli se modliti, vždyť toť jejich chlouba!

Modlitby večerní končívají obyčejně takto: »Svaty Bože, svatý silný a nesmrtelný, smiluj se nad námi!« »Bože buď milostiv mně hříšnému!« K obyčejným modlitbám dodají se ještě jeden nebo tři Otčenáše za rodiče, stařečky a stařenky; i jiné modlitby se modlí. Též za rozličných příležitostí na př. jde-li kněz s Pánem Bohem; zahřmí-li, jde-li se kolem hřbitova atd. říkají se modlitbičky.

Napíšeme z nich ty, jež podařilo se nám slyšeti,

1. »Pambůček se mnum a zle preč,
Panenka Marija se mnum lež.
Spitě zdravi, staňte veseli a ja tež.«
Z Poruby.

2. »Patěrečky do neba,
mily Pane, daj nam chleba,
rozum dobry, mysel zdravu,
dar Ducha svateho
do srdečka meho.« Z Jaktař e

3. »O, Kriste Pane, muj mily Ježišku,
vem do domu sveho tělo me i dušičku,
bo v Tvem domě je božska moc,
daj nam Ježišku všeckym dobru noc!«
Z Poruby.

4. »Ja se na toto lužičko pokladam,
Panu Bohu dušičku odevzdavam,
pro Kristovo umučeni,
pro svateho Jana čteni.« Ze Zlatnik.

5. »Na lužečko stupam,
Pana Krista šukam,
Pan Kristus mě křtil,
Panenka Marija mě mňanovala,*)

svata Anna viněc vila.
Z čeho vila? Z Boži moci.
Opatruj mě do pul noci,
od pul noci do svitania,
a som Kristus do skoňania.« Ze Šenova.

6. »Dy jděmy spať, nějděmy sami,
idě Pambu s nami,
svaty křiž před nama,
Panenka Marija za nama.« Z Jaktaře.

7. »Dy ja jdu spat,
budě při mně čtrnact anjelu 'stat.
Dva budu stat u moji hlavy,
dva u mojich nuh,
dva na levej straně,
dva na pravej straně,
dva mě budu přikryvat,
dva mě budu zahřivat,
dva budu ukazovat cestu do raje věčneho.
Amen.« Z Jamnice.

*) Jmenovala.

8. »Pujdu spati, daj mi stati,
o muj Bože, s meho lože
v ranim čase, v zdravi zase.
Křiž přede mnum,
Panenka Marija se mnum,
Duch svaty nade mnum«. Z Jaktaře.

Jiný konec ze Slavkova:

»Po tomto ustlani,
beru sobě k rozjimani
křiž mileho Ježiše,
ať s nim usnu tiše. Amen.«

9. »Ja se kladu spať,
něma se mi nic zleho stať.
Pan Kristus se mnum,
Panenka Marija nade mnum
svaty křiž přede mnum.« Ze Zlatnik.

10. »Dy se kladu na sve lože,
požehnaj mě Pane Bože,
by mě zly duch někušil,
me dušičky něrušil.
Duch svaty mě posvětil,
Panenka Marija jmeno dala,
svata Anna se svum moci
opatruj mě do pul noci,
od pul noci do svitani,
Pane Kriste, rač byť s nami!« Z Čabysova.

11. »Dy se kladu na sve lože
beru sobě dvě ruže.
Jedna ruže — Krista Pana tělo,
druha ruže — Krista Pana křiž.
A s tim křižem jdu spať,
něma se mi nic zleho stať.
Krvjum, Kriste, rač mě nakrmiti,
a v posledni hodinku velebnu Svatosťum
zaopatřiti. Amen.« Z Čabysova.

12. »Pane, Ježiši Kriste, ja Tobě obětuju tuto modlitbičku, keru sem vyřikal, aby ona byla Panu Bohu, Panence Mariji, všeckym Božim svatym za tatička, za matičku, za stařičky a všecky dušičky, kere se trapju v mukach očišcovych, a mu hřišnu dušu tež.« Z Milostovic.

Před spaním se také zpívá, někde modlí tato píseň:

13. »Ach, Jesu muj, muj Jesu,
Ty's ochrana moje!

Ach pujdu ja pujdu
do sveho pokoje.
Položim ja se na lužko svoje.
Ach zustaň, Ty Jesu, při mně, Ty v srdci
mojem!
A dy ja též usnu, opatruj mě Pane,
až moja dušička, rano zdrava staně.
Při naši praci,
dej nam Bože,
co Tvoja vule rači.
Opatruj nas od ohně, vody,
od nahlej smrti a škody.
Škody v zarmutku a uzkosti,
opatruj nas Jesu te noci!« Z Chabičova.

14. »Pane Ježiši Kriste opatruj mě od nahlej a nenadalej smrti, od velikeho nezbezpečenstva, od moru, hladu, ohně a padu dobytka. Moja Panenko Marija, přimluvej se za nas u Syna!« Z Vlašťoviček.

15. »Všemohuci večny Bože uslyš žadosť mu,
a to hrubě pokornu:
od sna těžkeho uchovej,
k slavě večnej dochovej,
pro Krista, Syna mileho,
Beranka něvineho.
Anjelky — duchy přečiste
pošli k naši ochraně,
daj, ať se tak staně,
milostivy Paně!« Od Frýdku.

16. »Dy ja jdu večir spať,
němože se mi nic zleho stať.
Měku postel se uśtělu,
svatym křižem se oděju.
O, zly duchu, něstuj při mně,
boja se tě nic něbojim.
Jdi pod křiž. a přiněs mi krapečku krve,
co s křiža kapala,
to jest moja obrana.

Co s křiža kapala,
s kalicha kameňa.
Přečitala se mi pašija svata.
Pan Ježiš za stolem seděl,
Panenka Marija k němu přemluvila:
»Muj mily Synačku, co's též tak struchněl?*)
Zaněs mě na nejsvětější hrub,**)
ukaž hřišnikum mych těžkych pět ran,
kere ja jim až k sudu zaněcham.

*) Se zarmoutil.
**) Hrob.

Pambu nade mnum,
Duch svaty přede mnum.
Co se těm třem osobam staně,
až se mi též teho dostaně.« Z M. Lhoty.

17. »Ježiši Nazaretsky, krali židovsky, opatruj nas od nahlej a něnadalej smrti teto noci.« Z Vávrovic.

18. »Ja na loži ležim,
sve hřišne tělo položim,
anjeličku se poručim.
Sam Pan Kristus mě křtil,
Panenka Marija požehnala,
svata Anička moje hřichy smyla.
Pro Boži umučeni,
pro sv. křižka znameni,
ochraňuj mě teto noci.« Z Chvalikovic.

Při vstávání.

1. »O muj Pane Ježiši Kriste ja Tobě obětuju tuto svoju modlitbičku ke cti a chvale Boži, mojemu dušnemu spaseni. Amen.« Z Chvalkovic.

2. »Ve jmenu ukřižovaneho Pana našeho Ježiše Krista stavam, jenž mě svu předrahum krvjum vykupil. Račiž mě, o Bože, ode všeho zleho uchovati, a tělo a dušu ochraňovati. Račiž mi též dati čim bych v dobrem prospivala, co by mě v dobrem utvrzovalo k životu věčnemu. Amen.« Z Čabysova.

Modlitbička dítěte nemohoucího jíti do kostela.

»O muj stražny anjeličku,
buď dněs za mě v kosteličku,
na mem mistě poklekni,
a mši svatu vyslechni.« Ze Slavkova.

Modlitba, jde-li kněz s Panem Bohem.

»Před Tebum se klanimy o Ježiši!
Uděl mi vrucnej žadosti
po teto Svatosti,
popřej mi blaho v smrtelnej uzkosti,
ať tě hodně přijmuce
pokojně usněmy,
a skrze anjelske ruce
k Tobě se vzněsemy.« Ze Slavkova.

Když se jde kolem kříže.

1. »Stoji dřevo vyborne,
na něm tělo pokorne,
Polituj ho duše ma,
abys byla spasena.«

2. »Pane Ježiši Kriste dobrořečimy Tobě, bo skrze svaty kříž cely svět si vykupiti račil. Smiluj se, Kriste — Beranku Boži, nad mojum hřišnum dušum, dy se z mojeho těla lučiti budě, by tě chvalila a Tobě dobrořečila až na věky věkuv. Amen.« Z Chvalkovic.

Jde-li se kolem hřbitova;

»Pochvalen buď Ježiš Kristus,
a to dušičky vam,
abystě mě přivitaly,
dy ja přijdu k vam.« Z Chvalkovic

Před kapli neb kostelem:

»Pozdraveni buďtě všickni svati,
keři v teto kaplici vyobraženi stě,
a vaše jmena zapisane su v něbesich.«

Z Chvalkovic.

Jak zahřmi, slušno jest se požehnati a říci »Sláva Otci, Synu i Duchu sv. atd. V Domaslovicích dotýkají se kamenem čela, by hlava nebolela.

Modlitby před praci a po práci:

1. »O muj Bože, ja Ti obětuju tu svoju těžku pracu, keru konam po cely deň, a spojuju s tym, jak's Ty pracoval, Panna Marija a všickni svati.« Ze Štěpánkovic.

2. »Pane Ježiši Kriste buď nam na svatej pomoci, a rač nas posilovať v tej naši praci.«

Kravař

3. »Chvala Panu Bohu po dobrej robotě, že nas Pambu posiloval po cely den až na večir, a udržel v zdravotě.« Z Oldřišova.

Modlitby před jidlem a po jidle:

1. „Požehnaj nam ty dary, kere buděmy brati a přijimati, skrze Tvu ščedrosť přijimati. Amen. Z Utěchovic.

2. »Požehnani z Tebe, Otče, dufamy. Ty nam daš pokrm v čas, všem ščedru ruku otviraš, naplň každeho životem a požehnanim. Amen.«

Z Vehovic.

3. »Děkujemy Tobě, nebesky Otče, za všecky Tve dary a dobrodini, kerymi si nas něhodnych nakrmil, te milosti učastnych učinil; též nikdy něpřestavaš nam sve dobrodini laskavé udělovati. Chvala též buď Tobě, Pane na nebesich, pokoj ludem zde na zemi, milosť našim dobrodincum, a všem v Kristu zemřelym po tom pomijejicim životě dej jim radosť večnu!« Z Oldřišova.

Modlitby k Panně Marii.

1. »Panenko Marijo, milostiva,
smiluj se nade mnum u svého Syna;
Opatruj mé ode všeho zleho ve dne i v noci,
a buď mi na svatej pomoci při moji posledni
hodince śmrti.« Z Malé Lhoty.

2. »Slunečko zašlo, pujděmy spati,
musimy Matičce dobru noc dati.
Dy buděm spati,
rač při nas stati.
Matičko s Ježiškem opatrovati.« Z Hlučína.

Před sochou P. Marie:

3. »Pochvalena budiž o Marijo, matko Boha Syna; pozdravena budiž o Marijo, něvěsto Ducha sv. Zdrávas atd.« Z Chvalkovic.

4. »O Maria, ja Tebe pozdravuju, jak Tě archanjel Gabriel pozdravil, dy Ti to ňebeske pozdraveni přiněsl. O Marijo, račiž mi tež dati, aby Tve ditě Ježiš v hodinku smrti milostnym vudcem mi byti račil. O, Marija, ja Tebe ešče jednuc pozdravuju na třiatřicet tisic milionrazu: Zdravas Maria!« Z Chvalkovic.

Modlitby ku svatým a světicím.

1. »Svata *Anna* sama třeti opatruj mě, tatička a matičku a nas děti. Svaty *Jene Nepomucky* ochraňuj nas od hanby všecky.
Z Kr. Pole.

2. »*Barborko* svata, pro Kristovo jmeno sťata, tato modlitbička ať je od Tebe přijata, neb bez Tebe — těžky přistup do nebe. Nědaj umřiť bez pokani, Těla Krista přijimani, v tu posledni chvilenku, chraň a vyproš ščastnu hodinku!« Z Vávrovic.

3. »Svata pani *Barborko*, rozena něvěsto Paně! Duše ma, tělo me, budiž Tobě svěřene, jak

v životě tak i śmrti pomahej mi od uzkosti, milosťu svoju, před smrťu moju, rač mě zaopatřiť Svatosťu velebnu. K Bohu rač za mě prośiti, bych mohl v milośti Boži umřiti; zleho ducha preč odhaněj, mi pomahať nětřestavej, ochraňuj od pekelnosti, a přiveď mě do radośti. Dy se duše s tělem luči, do Tvych ruk ať se poruči.« Ze Slavkova.

4. »Svata pani *Barborko* statečna, od Tebe je prosba věčna. Nědej umřiť bez zpovědi; ani oběti oltařni. Přijmi dušičku spolu tělo, abys s Tebum misto mělo u Boha večneho bez trapeni, přijmi dušičku mu ku spaseni.«

Z Jaktaře.

5. »Svata pani *Barborka* rano stavala, do knih hleděla. Co tam viděla? Svatu monstranciji, svičky při ni hořely. Anjele zpivali, dušičku měli. Komu ju dali? Panence Mariji. Panenko Marijo nědaj ku mně zlemu duchu přistupiti, dy ja budu umirati! Přistup sama se svym Synem, až na věky věkuv. Amen.«

Z Čabysova.

6. »O muj svaty *Valentinku*, račiž mě Ty opatrovať od chromoty, od slepoty, od »těžke němoci« (padoucnice). Z Milostovic.

7. »Svata *Maři Majdalena* velka hřišnica byla, drahyma masťma Ježiše mazala, vlasoma rany vytirala a na pušci bydlela, tam za svoje hřichy pokani činila. Anjel se ji zjevil a oznamil, že su jeji hřichy před Krista Pana přivedeny byly.« Z Opavy.

3. Zábavy, říkadla a hry.*)

Člověk jest stvořen k práci jako k letu ptáci. Pud po práci pozorovati hned u malých dítek. Sotva, že vyprostily ručičky z peřinek, touží po zaměstnání. Prací dítkám jest — zábava. Dítko bez hry ani představiti si nemůžeme. Děti podle tělesných a duševních schopností baví se přiměřenými hrami. Některé hry jsou jen pro maličké, jiné zase sluší větším. Též rozdělují se dětské zábavky podle pohlaví; synci hrají si sami, děvušky též. Někdy obojí pohlaví zaměstnává se hrami společně. Někde pozoroval jsem, že hra dívčí provozována byla v jiné osadě od hochů; též opačně. Podle povahy občanského roku odbývají se zvláštní hry

**) Srovnej ve »Vlastivědě Slezské«, I., str. 129--132; v »Našich dětech« od Fr. Bartoše str. 169—222; v Morav. nár. písních« Sušilových str. 721—733; v »Nár. písních, pohádkách« atd., vydaných »Slavií«, řada II. odst. 4., str. 35—51.; u Erbena str. 69—96.

na jaře, v létě, na podzim a zimě. O zábavách souvisejících s církevním rokem již mluveno.

Říkává se, že zahálka jest pramenem hříchů. Jestliže děti nezaměstnávají se slušnými hrami, snadno sáhají po zapovězeném ovoci. Hry jsou tedy v jistém smyslu strážkyněmi mravní zachovalosti dítek. Hry jsou ve vychovatelství důležity. Při hrách děti zvykají si pořádku, jistým pravidlům společenským, sebezapírání, sebepoznání.

Hochy, děvčata nepodrobivší se kázni ostatní vylučují ze své společnosti, nechtějíce nic s nimi míti, a to jest trest bolestný.

Hry dětské jsou nejpřirozenějším a nejlepším tělocvikem, jemuž nevyrovnají se tělocvičné pohyby v uzavřených místnostech.

Hry skýtají dětem také vhodnou příležitost skládati vtipné veršíky nebo cvičiti se ve zpěvu, protože některé z nich provázeny jsou veršováním anebo zpěvem.

Cvičení výřečnosti.

1. »Poslali mě naši k vašim,
aby přišli vaši k našim.
Jak nepřijdu vaši k našim,
tak něpujdu naši k vašim.«
Z Jaktaře.

2. »Bara bila Bartoše bičem, bo bural budu,«

3. »Šije mi švačka košulu; vypupencujeli mi ju,
lebo něvypupencuje-li ju?« Z Jakubčovic.

4. »Japry prysem pryprysel prykotla prypujčiť prybuděm pryvaryť pryryby, prydamy prytež pryvam.« Z Vlastoviček.

5. »Ty rukvico, vyrukavicovala si se, alebo se něvyrukavicovala?«
Z Komárova.

Zábavky s malými dětmi.

Jak dítě se ze spaní probudí, a nechce očka otevříti, tu matička ukazuje na dlani a prstech:

1. »Tu kurka papala, tu, tu:
temu dala,
temu nedala,
temu hlavičku urvala.
běhala do komurečky na homulečky tam se skukala«*)
Od Bavorova.

2. »Skakala myška v popele, v popele,
až se naša Maryčka rozesměje.« Z Komárova.

Když jest zmínka o prstech, třeba dodati, jaké mají názvy prsty: 1. Palec. 2. Uzazovač, ukazovací. 3. Prostředník. 4. Nezeněc, zlatník, mazač. 5. Malíček.

Nač, který z prstů jest, vyzvěděl jsem u Frýdku: Palec — blechy biť, ukazováček — hrnce lízať, prostředníček — velký žid, zlatníček — mazlíček, malíček — sám pro sebe.

*Kostelíček**) se ukazuje dítěti na peřince ležícími, ana chůva dotknouc se čelíčka praví: »Tu je oltaříček«, na oči: »Tu su dvě

---

*) Viz podobnou hru ve »Vl. Sl.« I., str. 134—135.

světelka,« na líce: »Tu su dva zlavečky«, na ústa: »Tu je zakrystija, vyjdě z ni kniz s ministrantem a zazvoni (za nos) klink, klink.«

Též se říká: Isak (Ukáže se na čelo), Jakub (Ukáže na pravé líce), Abra- (Ukáže na levé líce), ham (strčí se prst do úst). Co ty (Ukáže se na čelo), nezjiš (Ukáže na pravé líce), to ja (Ukáže na levé líce), ham (strčí se prst do úst). Z Komárova.

Hoši *berou míru na cep* sedm pěstí dlouhý. Kladouce pěsť na stůl nebo jinam, říkají 1. »Chlope?« 2. »Kaj iděš?« 3. »Do lesa.« 4. »Pro co?« 5. »Pro dřevo.« 6. »Na co?« 7. »Na cep.«

Z Jaktaře.

Počítadla (Vyličání).

Hráči před hrou, když toho třeba, rozhodí se buď krejcarem aneb losem; jindy zas rozdělují se počítadly.*)

1. Endele, bendele, až, hyber, ale, bale, škrop.
Z Milostovic.

2. Endele, bendele, ikum, ver, muzikundy, klej, bajchle, onys, donys, dyp.
Z Jaktaře.

3. Ja a ty — mynaři,
mynauř osel — to'ś je ty.
Od Bavorova.

4. Andele, bendele, enryby, ibry, fabry, domine, hulc, pulc, raus.
Z Jarkovic.

5. Anderla, manderla ikum ver,
der Johanes, putr, mel.
Igel, igel, fafršpigel duks,
knut jak velky but. Od Bavorova.

6. Pinkrle, paukrle, du, mus, raus.
Od Bavorova.

7. Jeden, dva, tři, čtyry, pět,
kovař děla obršlek.
Ditě plače, budě deň
ty Maryko, vyskuč ven.
Z Chabičova.

8. Jednora, drugora, rajka, drajka, pindo, lindo, sekva, dekva, dikula, diksa, brana, tyka, něpřityka, sekyra, motyka, pantok, ven,
Z Kobeřic.

9. Sedla^{u}k, žebra^{u}k, pun,
ukra^{u}d babě zvun.
Od Bavorova.

10. Idźe pun s panium po rynečku,
předa^{u}va^{n} oves po zrnečku.
Pun pravi »ab«
pani pravi »klap«.
Od Bavorova.

11. A, b, c, d, e, f, g, h, i, ka,
masař vedě byka,
a masarka kravu,
co tu matě za spravu?
Z Jaktaře.

*) Ve »Vl. Sl.«, I. na str. 127—129. jest jiných patnáct.

12. Am, bum, tatarum, zefum, kunfarum, rafa, tafa, tyka, take, tento zlaty zvun.
Z Chabičova.

13. Au, dou, dydyon, cive, kopion, ana, vaka, leva, ruka, ten Kamensky zvun, enke, denke, iky, daky, na varhany. iky, daky, ekeř, pekeř, cukr, hony, naus.
Z Chabičova.

14. Sam pan pase koně na vyboně, mrska zlatym bičikem, meruličkem vyhani jich ven.
Z Chabičova.

15. Audon, dodion, sikve, kopion, ona, puka, leva ruka, bez, a ten Františ z kola ven.
Z Jamnice.

16. Ambum, tatarum, višper, kumpanum, žaba, roba lykulata, zvun: a v tym zvoně turek leži, a v tym turku pět pazurku, moř, puk ven.
Z Jamnice.

17. Ente, fíky, karafiky,
pojdťě synci na knofliky.
hury, bury, na tabuli gruch.
Ze Zlatnik.

18. Kośnici, sekejtě luky,
pojeděmy pak na kuty,
a z kutu do kuchyně
mezi dobre hospodyně.
Hospodaru mezi nas,
a ty kluku ušpiněny, var od nas!
Z Benešova.

19. Cip, cip, cibulky,
tvoje nožky přibulky.
V Opavě na rynku,
hraju na bubinku;
kovalici kuju,
panny vyskakuju,
cupy, cupy — skok.
Z Chabičova.

20. Am bom ve veži,
přijeli tam tři kněži.
An, pan Fabijan
vyhnal koně na vychoně;
bila huś, černa huś,
a ty, pane, marš a už.
Z Komárova.

21. An, ten, les,
ty si maly pes.
Ty si mala veverečka,
ťy muśiš iśť preč.
Z Kr. Pole.

22. Vyleza had z diry,
něse sobě knihy,
Kaplice, kaplice,
červena lavice

Čtyry oka do potoka;
a to pate ven.
Z Jamnice

22. Jeden dva tři
su smy bratři.
Jeden je tu mezi nami,
co nam ukrad ty dvě slamy.
To je oto ten,
vyhoď my ho ven.
Z Kr. Pole.

23. Nanisla kačena
vajiček v chrasti
po sedmnásti.
Na dubě holubě
škrk!
Z Kr. Pole.

24. Am bom ve věži.
V tej věži Turek leži,
a v tym turku pět pazurku.
Kdo pazurkem zaruši,
ten dostaně za uši.
Z Kr. Pole.

25. Am, bom, tatarom,
ze flaškoma farom,
rafa, kafa, tyke, tyka
tento zlaty zvon.
Z Kr. Pole.

Děti píšou čárky »kamíčkem« na tabulce, a při tom říkají:

/ / / / / / / /
Rube, rube, sekyrečka až na rube šestnast,

/ / / / / / / /
něch jich liči, kdo jich liči, že jich budě šestnast?

Nebo:

/ / / / / / / / / /
Byly, byly, byly, byly, byly, byly, byly, byly, byly, dvě,

/ / / / / / / / / /
něch jich liči, kdo jich liči, že jich dvacet je?

Hry. V zimě dělají doma z mydlin »pucheřiny«. Jak se rozjaří na »pokradce«, synci hrají v »knefle«, »fazole či bony«; až jest sucho, pustí se do hry na »bolko« (míč).

Bolko jest dvojaké: celistvé a nadmuté (bal, balon). Celistvé rozlišují hoši na kudlané či plsťané, v Bavorově »hablat« zvané; dále na gumolastikové-navijané, gumjané (z gumy ulité), kožané (kozí obšité, »řezem« vycpané) a bavlněné. Z her bolkem jmenujeme na klupání, na palestru, na maška a čumbalu.

Chlapci Jarohněvští házející hablat na stěnu zpívají:

»Sekera, motyka, gnaut,
co na chlopa spaud.

Aneb:

»Pipa, mora, nehněć mě,
bo zabiju tvoju matku,
i tvojeho taćika,
na ostatku i ćebě.

Hra *v kyčkrlu*,, *kyčkarlu* jest též známa.

Na tyčky. Jeden vrazí tyč — knebl do země, a druhý jej tyčkou vyráží. Vyraženou tyč daleko zahodí. Komu knebl patří, za pokutu musí pro něj. Z Jaktaře.

Na klipu. Do středu kola, v půdě učiněného, na kámen položí se kolek tak ale, aby polovice jeho vyčnívala. Na kolek někdo z hráčů co nejsilněji uhodí, by daleko zaletěl. Kdo jej uchvátí, má jej z téže dálky vhoditi do kola. Nepodaří-li se házení po třikráte, jest mu ze zástupu hráčů vystoupiti. Z Jarkovic.

Na škrobánka. Na válec položí se deska, aby byla v rovnováze. Na jeden její konec položí se »škrobánek« t. j. kolek na obou koncích do špice přestrouhnutý; na druhou stranu desky uhodí se kyjem, aby škrobánek hodně vysoko vyletěl. Kdo jej chytne, ten zas vypouští škrobánka do povětří. Z Vávrovic.

Na Jochima. Dva chlapci zavážou si oči a klečíce drží levou rukou za nohu »malý stolek« (stoličku), v pravé majíce spletenou šatku. První ptá se: »Jochime, jes tu?« »Je.« V té první šatkou švihne, trefí-li jej, ptá se poznov, neuhodí-li, má právo druhý se vyptávati.« Z Janovic.

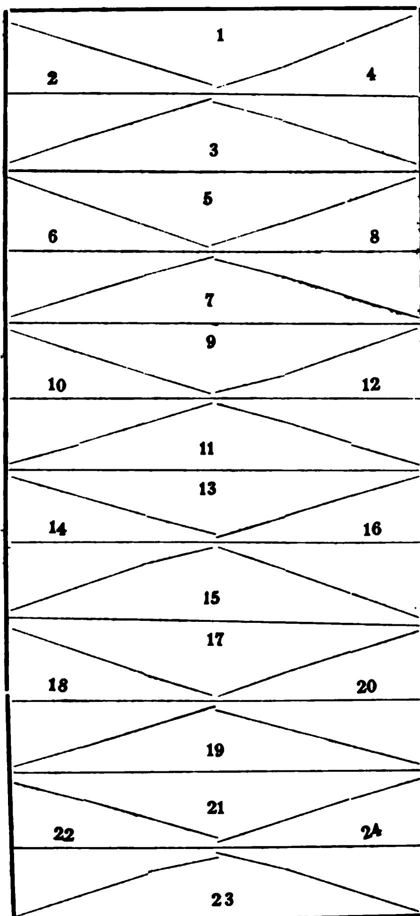
Na ňurčka. Ňurček stojí v kole ozbrojen dvěma vařekama, maje oči zavázané. Vařekami ohmatává hráče, kteří před ním utíkají. Podaří-li se mu koho dopadnouti, chytne jej za nos. Chycený musí »zaňurčit«; jestliže ho pozná po hlase, musí býti ňurčkem. Z Janovic.

Na jizby. Na podzim z opadaného listí děti staví jizby, v nich kamna, postele, stoly, stolky, zkrátka celé zařízení. Z Jaktaře.

Na struči. Synek vezme několik lusek hráchových do rukou volaje: »Činčerymčim na Valenćin, vela strakatych kuni jedže?« Jestliže druhý uhodne, kolik jich má v hrsti, dostane všechny; chybí-li — sám musí tolik dáti. Z Bavorova.

Na ucho. Hoši postaví se do řady, před níž zády obrácený stojí někdo z hráčů, jejž nepozorovaně má právo každý chytiti za ucho. Synek v předu stojící obrátí se a koho má v podezření, že jej táhal, vezme za ucho a vede kolem celé řady až na konec. Nepostihl-li pravého, oplácí mu nevinný tím, že ho nazpět za ucho přivádí na místo, na němž tak dlouho setrvá, až uhodne, kdo jej táhal za ucho. Vodění za ucho se opakuje. Z Jaktaře.

Na školy.

*Na školy.**) Dvanáct polí na obrázci představuje dvanáct škol. Vždy dvě školy rozdělí se úhlopříčnou na čtvero dílů. Do prvního dílu položí se kulatý kamínek, jejž synek, chtějící míti dvanáct škol, »vyprtuje« o jedné noze stojící z pole ven.

Vyšoupl-li jej z 1. dílu, položí do 2. a vyšprtuje do 1. a odtud ven. Pak jej položí do 3. a vyšprtuje jej do druhého a prvého a 3. pole ven. Konečně z 12. vyšprtuje jej do všech polí až z prvého ven. Až prošel všechny díly, pak má dvanáct škol.

Na švrčka. Dvěma hochům zavážou oči; jeden má dvě lžice v ruce, druhý šatku na bití. Jak »zaščerčí« lžicemi, druhý jej honí a bije. Z Morávky.

Na šurého vrobla. Vroblovi svážou v zadku ruce, a pak musí chytati druhé v jizbě. Z Janovic.

*) V »Našich Dětech« srovnej str. 200.

Z obyčejných her na »bilu babu«, »opilu babu« poznamenám jen otázky a odpovědi.

I. 1. »Bila babo, ker — ker — kereho chceš?«
2. »Teho zadněho.«
1. »Běž se pro něho.«
2. »Kaj mě to vedětě?«
1. »Do sklepa,
damy ti tam kuś chleba.«
2. »Zavřete mě do pivnice,
tam je mnoho śmetanice.«

Z Kobeřic.

II. Opilá baba:

1. »Kaj mě veděš?«
2. »Do pivnice.«**)

**) Do sklepa.

1. »Co mi daš?«
2. »Šmetanice«
1. »A co eščě.«
2. Těžke klešče.
1. »Kaj mam lešku?«
2. »Hledaj se ju.«

Ze Stěbořic.

Hráči posadí se na zemi majíce ruce složené mezi kolenama. Rozdáváč nebo rozdávačka prstenů složivši ruce, v nichž ukrytý prstének, obchází všechny, vkládajíc ruce své v ruce všech hráčů a vpustí tajně jednomu prstének. Jak jest hotova, zavolá »už«. Chlapci zapísknou. Děvucha, která »blincala« (byla ukryta), přichází, řkouc:

*Na prstenky.**) Počítáním se vylosuje rozdavačka prstenů.

»Ja bych rada hadala,
od koho bych dostala.
Arasum, tarusum,
ty, děvečko, daj ho sum!«

Aneb: »Ja bych rada hadala,
dybych o něm slychala.
Pod pasem,
pod panskym tarasem,
a ty pane
dalamane
daj ho sem!«

Ještě jinak: »Hadej, hadaj, hadaču,
kerak je našemu tragaču?
Našemu tragaču je tragač,
ja sem dobry hadač.
Ja mam dobry kver,
a ty, Františ, daj ho her!«

Po slovích těchto jde k tomu, o němž se domnívá, že přechovává prstének. Jak neuhodne, všichni křičí, že »sežral pul pecenka chleba«, a musí znovu hádati Až uhodne dává prstének.

Z Jaktaře a Kylešovic.

Na zlatý džbán. Děti se posadí do řádky. Jedno z nich se vzdálí, — jmenuje se »mžiga«; druhé rozdává tajně zlatý džbán (lecjaký předmět), jejž jen jednomu udělí. Mžiga se dostaví, řka: »Ja sem přišel pro ten zlaty žban.« Rozdávač odpoví: »Šla divka pro vodu, potřiskala mi ho.« 1. »Ja pujdu dněs na žalobu. 2. »A ja zítra.« 1. »Vybertě si nejšumnějši ružičku, z kteréňo kraje chcetě.« Mžiga může hledati džbán jen u jednoho. Jak ho nenajde, jde znovu mžigat. Až ho najde, rozdává zlatý džbán, a rozdávač je mžigou.

Z Chvalikovic.

Nejobyčejnější hry jsou na »blincani či na krytu« a »kolo mlynske«, a rozličná točení a honění. Točíce se v kruhu děti říkají:

*) K vůli veršování uvádím tuto známou hru. Srovnej v »Naš. dětech str. 187—188.

Kolo, kolo mlynske,
za štyry rynske;
kolo se nam polamalo,
a nic z něho nezostalo
čapulinky čap.«

Z Morávky.

Na točení. Dva se chytnou za ruce, že jeden dá levou a druhý pravou, aby se díval každý na jinou stranu. Nohama se o sebe oprouce, říkají: »Točím pivo na vlivo, jak natočim, tak poskočim hop, hop!« při tom se čím dále, tím rychleji točí.

Z Jaktaře.

Kvasnice točiť. Dvě děvuchy chytnou se za ruce a nohy oprou o sebe, pak přisednuvše na bobek, točí se. Z Malé Lhoty.

Na žabu. Děvčata postaví se na způsob žab, a pak se přeskakují. Z Jaktaře.

Na nožice. Odtrhují se od stromu.

Na holuby. Dvě děvuchy proti sobě čapnou a přeloživše nohy křížem a chytnuvše se za ruce, pohybují se za zvuků: »hurgú, hurgú, hurgú.« Ze Stěbořic.

Hry na zvon, hada, řetaz, dřevo do pece házeť jsou známy.

Na stařečka Obyčejně pastevci hrají si na stařečka. Kdo se hlásí — jest stařečkem. Stařečka všichni se ptají najednou:

1. »Stařečku, co robitě?«
2. »Duleček.«
1. »Na co ten duleček?«
2. »Na kamičky.«
1. »Na co ty kamičky?«
2. »Kurkam podřezať krčky.«
1. »Co vam ty kuryčky udělaly?«
2. »Z hrnca kyžku vyďubaly.«

Na ráz se rozběhnou, a stařeček je honí. Kdo chytí — jest stařečkem. Z Čabysova.

*Na panské holuby.**) Na trávníku před řadou děvčat stojí šafář, a o kousek dál pán. Najednou děvuchy shybnuvše se škubají trávu za zpěvu:

»Škuby, luby pro panske holuby,
pana něni doma,
pan šel na gořalku,
pani na kapalku.«

Šafář vida holuby ve škodě, rozběhne se za »rozlecenými« holuby. Koho dostane do rukou, ten jest šafářem. Ze Zlatnik.

*Na kokeša.***) Před rovnou řadu synkův a děvuch postaví se ustanovený kokeš. Načež první v řadě volá: »Kokeš?« Zadní odpoví: »Co chceš?« — »Zadního.« — »Vem palicu, zabi ho?« Zadní oklikami žene se ku předu, jestliže kokeš jej polapí, musí chycený nastoupiti jeho službu. Z Milostovic.

*) V »Naš. dětech« srovnej na str. 174. hru na »vlčka«.
**) V »Naš. dětech« podobná hra na str. 178.

*Na žida.**) Chlapci poskakujíce kolem žida, ležícího na zemi, zpívají:

»Umřel nam žid,
něporučil nam nic,
ene stare galaty,
něhodily se na laty.
Něbuděm mu zvonić
až nas budě honić.
Stavaj, žide, stavaj,
galaty nam davaj.«

Žid skočí a honí. Kdo jest chycen, — ten jest židem.

Z Jamnice.

Na kozla. Hoši pochytajíce se za ruce, utvoří kolo, v němž stojí kozel. Kozel táže se jednoho po druhém: »Byl tu kozel?« Tázaný dí: »Byl.« Až dojde na posledního, ptá se:

1. »Byl tu kozel?«
2. »Byl.«
1. »Co vam zrobil?«
2. »Všecko pobil.«
1. »Kery je to ten?«
2. »Ten, co v tym kole stoji.«

Kozel se rozhněvá, a pustí se za roprášenými hochy, touže některého z nich zajať, aby byl místo něho kozlem. Z Milostovic.

Na hodiny. Chlapec postaví se na led a napřahne nohy. Jiný vrazí do nohou, až se sedící otočí jako ručičky na hodinách.

Z Jaktaře.

Na Šalomuna. Děti v kruhu točíce se, zpívají monotoně: »Jedě, jedě Šalomun; jedě, jedě jeho rodina. Něni panna hotova: něma sukně ani plašč, něhodi se ta panenka za muž dať. Pojďtě k nam hostě po zelenym mostě. ‚Něsmimy.' ‚Před kym?' ‚Před panem'. ‚Kaj jel pan?' ‚Do Raduňa?' ‚Pro co?' ‚Pro drahe masti, na zuby klasti.' Koho bolely, aby ho něbolely, a koho něbolely, aby ho bolely!« Ze Stěbořic.

Na černého chlapa, muže. Černý chlap stojí na jedné noze asi dvacet krokův od hráčův a volá: »Kdo se boji černého chlapa?« »Žaden«. Na důkaz, že se nebojí, letí proti černému muži, jenž je chytá. Chycení pomáhají mu ostatní loviti. Kdo jest poslední zajat, jest černým chlapem. Z Jaktaře.

*Na ptáky.***) Kdo chce býti ptákem, sedne si na zem. Ptáčník dá tajně všem jména ptákův. Až jest ptáčník hotov, dostaví se první kupec, jenž nebyl přítomen a řekne tři jména ptáků. Jak které jméno shádá, pták jest jeho a musí jíti s ním. Druhý kupec počíná si podobně. Kupci střídavě hádají jména, až všechny ptáky odvedou. Jak se tak stalo, kupci se dají do bitky, který vyhraje, ten jest ptáčníkem. Rozlecené ptactvo zas se shromáždí.

Z Jaktaře.

Na ptáka. Ptáčník chytá ptáky, kteří svá jména ohlásí pánovi, na př. vrabel, strnadel, raška atd. Ptáčník napřed musí

*) Srovnej v »Naš. dětech« str. 183—184, ve »Vlastivědě Sl.« str. 124., v »Erbenovi« str. 90.; v »Nár. písních« str. 49.—50.

**) V »Našich dětech« srovnej str. 178.

uhadnouti jméno. Jak se tak stalo, pták vyletí, a ptáčník si jej musí chytiti.

Na kočku a myš. V kole stojí myška, v ně kola kocour a kočka. Kocour volá: »Myško, vylez!« Myška: »Něvylezu«. — »Jak něvylezeš, tuž tě poškrabu.« Myška utíká z kola, kocour s kočkou za ní. Jak ji chytnou, poškrabou ji. Z Milostovic.

Na plátno, plátenka. Při hře této jest hospodář, hospodyně, dívka, žebrák, plátenka a kokot. Plátenky bývá 4—10 dětí; plátenka stojí v řadě. Hospodyně spočítá si plátenka a odejde do města. Jak odešla, přijde žebrák a prosí o kousek chleba. Dívka jde pro chléb, zatím žebrák sebere některé plátenko, a uteče. Tu kokot zakokrhá: »Kokorygý, kokorygý, kokorygý!« V té se hospodyně vrací z města a zaslechne kokota. Necítíc nic dobrého »liči« plátenka a pozná, že nejsou všechna. Vadíc se s hospodářem a dívkou, praví: »Prvša vina odpuščena, druha na šibenicu pověšena.« Jde do města po druhe a po třetí, opakuje se totéž co ponejprv. Po druhé dívce odpustí, ale po třetí ji odsoudí na šibenici. Dívka lehne na zem, roztáhne ruce, a všichni do nich tlukou pěstmi. Někdy při této hře zaměstnán jen hospodský, pán zloděj a plátenka, Z Milostovic.

Na bránu. *) Dva hoši podavše si ruce, vyzdvihnou je, říkajíce:

»Brana, brana otevřena,
zlatym mečem podepřena,
kdo se brany dotkně,
temu hlavu utně.«

Co říkají tyto veršíky — chlapci nebo děvčata podlézají. Jak verše se ukončí, spustí ruce dolů a uzavřou chlapce do svých rukou a vyptávají se ho: »Ku komu chceš išt?« Ten se rozhodne buď pro anděla nebo ďábla. Až jsou všichni hotovi, pochytají se andělé za jeden konec provazu a přivrženci ďáblovi za druhý, zápasíce o vítězství. Z Komárova.

Na paní. Dvě děvčata držíce se za ruce, vyzdvihují je prozpěvujíce:

»Pani něni doma,
jela do Hulčina,
je tam na gořalce,
dívka na kapalce.
Komora zamknuta,
mečem podemknuta.
Kdo se teto dotkně,
hned mu hlavu setně.«

Jiné děvuchy, co se tyto verše zpívají, podlézají. Jak řeknou »komora zamknuta«, spusti ruce a zadrží některou, jež pak jako paní musí zpívati. Z Březové u Stěbořic.

Na anjela a ďábla. Z několika dítek dvě postaví se proti sobě, ptajíce se navzájem:

*) V »Našich dětech« srovnej na str. 183.

1. »Přišel sem pro ten zlaty žban.«
2. »Divka šla na vodu, rozbila ho.«
1. »Naš pan pujdě žalovat.«
2. »Naš tež.«
1. »Naš pan věc vyžaluje než vaš.«

Pak točíce se pějí:

»Pomalučku moji,
bo mi nožky boli.«

Jak dozpívají, někdo z nich klekne a druhý se táže:

1. »Koho jsi potkal na cestě?
2. »Velebneho pona«
1. »Co ti dali?«
2. »Chleba s maslem.«
1. »Jak si povědal?«
2. »Pambu zaplať.«
1. »A oni ti?«
2. »Pambu daj.«

Odpovídá-li dobře, zakokrhá první »Kikeryký! při čemž mu druhý čmýrá pod nosem, řka: »Rozesmi se.« Když se nerozesměje — jest andělíčkem, jak se zasměje — ďábelkem.

Z Morávky.

*Hry na anjelička a Pannu Mariji**) jsou si podobny. Jeden z hráčů hledá andělíčka mezi druhými. Někoho si vyvolí a pak jej vede:

»Vedu, vedu anjelička
do Božího kostelička.
‚Klekni, pohledni do neba.
Co tam vidiš.‘
‚Košiček s jablíčkama.‘
‚A co ešče?‘
‚Pambička.‘

Když odpoví »Pambička« stane se andělíčkem. Z Kylešovic.

Jedna podruhé chodí žalovat k *Panence Marii*, již děvuchy si zvolí. Na příklad stěžují si:

»Šla sem kole dvorečka,
uščipla mě tam včelička,
kaj mam išť žalovať?«

P. Maria: »Jdi chalupku dal«. Až ta poslední přijde, vyzve ji:

»Poklekni a do neba pohledni,
tam Panenka Marija,
slož ručičky, zasměj sa.«

Jak se nezasměje, jest Panenkou Marií. Z Poruby.

(* Srovnej ve »Vl. Sl.«, I. str. 130.

*Hra na cukrličku, herličku, konopky.**) Děvuchy učinivše kolo za ruce se drží a okolo cukrličky, herličky v kole stojíce, zpívají:

a) »Moja pani cukrlička
podepři se bederečka,
vyskuč, a vyber panenku z kraja.«

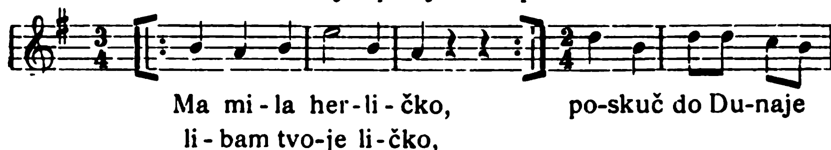
Z nenadání cukrlička se vrhne někam na kolo, kde myslí, že by je mohla protrhnouti. Která z děvčat ji propustí, musí býti cukrličkou.

b) »Pani herlička v kole tancuje,
rada mladenca, rada miluje.
Umyvej, utirej svoja bočka,
podpirej se, poskuč do Dunaja
vyber sobě kvitka z raja.«

c) »Moja Ulijanko
klinkni na kolanko;
podepři se boček,
chyť se za varkoček.
Umyvej se, utirej se,
vyběř se kierego chceš.«

Jak notí děvčata »Umyvej, utirej . . .« staví se, jakoby si umývala boky, v té skočí herlička a vybere jednu, jež musí býti herličkou.

Na Morávce děvuchy zpívají tuto píseň:

vy-ber sobě z kraje z ruže kvi-te - čko.

Točit pivo. Dva chlapci nesouce třetího na rukou, zpívají:

»Točim pivo na olivo,
jak natočim, tak poskočim
hup, hup, hup!

Na hasrmana. Hráči stojí u příkopu nebo potoku. Hasrman jest v příkopu. Někdo z hráčů zavolá: »Hasrmanku, hasrmanku, možem se tu luntky machať?« Hasrman odpovídá: »Možete, enem mi ryby a raky něpohuňtě. Po té všichni přeskakujíce příkop zpívají:

»Skuč, panenko, do vody,
pro červene jahody.
Proč bych ja tam skakala,
sukničky se machala?
Kde bych jich sušila.
Naš pan něni doma,
jel do Beruna

*) Srovnej v »Mor. nár. pís.« Fr. Sušila str. 724—728.; ve »Vl. Sl.« str. 129; v »Našich dětech« str. 217.

pro čtyry ovce,
pro pateho škopce,
pro šesteho barana,
snědli smy ho do rana.«

Koho hasrman chytne, stáhne jej dolů; ten pak jest hasrmanem. Slezské děti hrají si ještě na grabsa, paní Ruslu, zahradníka, růžičku, mlynáře, na huśy, na kocurka, na vlčka, na veverku, śikorku, královnu, mrźutého krála, řemesla, rychtáře, pasačku, kotička, peklo, koně, o nichž až na dvě blíže zmiňuje se »Vlastivěda Slezská.«

Čuček. Po hře děti než se rozejdou, bijí se do hřbeta či »*gancuju*«, řkouce:

»Čuček, čuček,
aby si do rana něučěk.« Z Komárova.

4. Hádanky.*)

Hádanky či *hadky* sobě dávati — jest milou zábavou dětí slezských.

1. Mulař stavil komin, komin se obulil. a přec zustal stat. (Jmenoval se »*Přec*«, co jej stavěl.)
2. Plače stařec nad hlubinum. (Kbel nad studní.)
3. Šel chłop do lesa vrtot ďuru, svěder tam něchol a ďuru si vzal.
4. Pod jakym křokem sedi zajic, jak prši?
5. Co se něhodi ve dně robiť?
4. Čemu se obhlida zajic, jak utika?
5. Jeden chlop spalil za sedm rynskych dřeva, a nězahřil se; druhy u peca kaj se dvacet let netopilo, popalil se? (Housle. Kopřivy.)
6. Čtyře chlapi kupili se čtyry latky śmetanky, co dostal každy? (Žírku.)
7. Co je v nebi rukum lidskum zrobene? (Pět ran Krista Pána.)
8. Dře pan pana jak barana, a chłop chłopa jako škopa.
9. Kelko maš let? Pul kopy a jedno povřislo. (31)
10. Děvucha pasla u cesty huśy, a pan se ji ptal: »Děvuško, kelko maš tych huś? Maš jich sto«?

»Něni jich sto, choť by jich bylo raz tele, a pul tela, a čtvrť tela, a jich k tomu, tak jich děprem budě sto.

(36 a ráz kolik	= 36 =	72
	1/2 tela	18
	1/4 tela	9
	Pán —	1
		100

5. Posměšky a popěvky.

Vedle přírody hlavně společnost jak dětí mezi sebou tak i lidí dospělých poskytuje hojně látky a námětů na říkadla, básničky a písničky našim drobným pěvcům. Přerozmanitých a přehojných těchto drobotin nelze ovšem posuzovati dle přísných zákonů formální aestheticky; vždyť jsou to většinou plody hravé

*) Ve »Vl. Sl.« jest jich uvedeno 148. str. 117—125.

dětské obrazivosti a nevyspělého rozoumku, ač i v nich sem tam se mihne jiskerka opravdové poesie nebo zašlehne bičík řízné satyry i rozpustilého humoru.*)

Z přehojné zásoby této poesie vybereme nejprve léky proti nectnostem dětským, totiž posměšné rýmovačky a slova, pak pamfletky na křestná jména, jimiž děvuchy a synci se navzájem častují, když nemohou nic nápadného postřehnouti na těle, rozumu nebo řeči protivníkově. Popěvky těmito snaží se jeden druhého rozlobiti, neb se jemu vymstíti; jindy zase dospělí nectnost vypleti. Popěvků těchto jest dlouhá řada, a co chvíle čiperný hoch nějaký vymyslí. Konečně uvedeme hlasy cepů, zvonů, ptáků atd.

Nedočkavý se káře: »Čekaj hotoveho, až kaša umře.«

Z Kravař.

Hněvivce odučují hněvu:

»Něhněvaj se, hněvužku,
povezem tě na vuzku,
jak se buděš hněvovať,
něbudu tě vozovať.«

Neposlušný se káře:

»Kazal pes psoji,
a pes ocasoji.
Pes se śednul,
a ocas se něhnul.
Karal pan,
a udělal se sam.«

Z Chvalikovic.

Plačkovi zpívají:

»Plač, Františku, plač,
buděmy ti hrať.
Pujdu mama do klepoča,
kupiu ti tam zdechle kotia
co něbudě žrať,
ene pěkně hrať.
Plač, Františku, plač,
kupimy ti hrač.«

Zvědavosť krotí se takto:

1. Matičko, co vařitě?« »Hrněc v hrncu«; nebo »bibry a hamry, škopove nerky.«

2. Kelko je hodin?«
»Ja do kovala něchodim«. Aneb: »Tři čtvrti na rozščipenu.«

3. Kaj iděš?«
»Kaj pepř rostě.«

4. Byl's tam? Kdy?«
»Jak byly mlhly.«

5. »Co prajiš, co?«
»Malovane vajco.«

6. »Čemu?«
»Tak temu, že ma pes remu, a kočka pśinku, ty hlupy śynku!«

Ptáli se dítě: »Co buděm měť na snidani?« Odpovídá se jemu: »vajca barani.« — »Co buděm mět na svačinu?« — »Kapsu matičinu.« — »Co buděm měť na večeřu?« »Ptaka v peřu.«

Z Chvalkovic.

---

*] »Naš. děti«, str. 76.

Zmrzlému se posmívají; »Ty, Jašku, zmrzly.« Z Bencšova.

Klevetivou děvuchu napomínají: »Nětrtaj jazykem, ty trtušo«!

Všetečný, svádí-li druhého k této nectnosti a ten se nedá. a jestliže jest první potrestán, druhý se mu směje:

»Koza leze na březu,
ja za ňum polezu.
Koza spadla, a ja na ni,
to maš, kozo, snidani.«

Z Malé Lhoty.

Na teskníci dítě po matce se volá:

»Matičko podťě dom!
Slunečko se niži,
večerek se bliži.
Matičko, podťě dom!«

Z Jaktaře.

Když někdo něco *hloupého* řekne, tu se praví: »Je hlupy doma, alebo šel na krajičky?«

*Popěvky na jména křestní**) *a rodová.*

1. *Adeli* ma vrablc v kobeli.
2. *Albrecht* — chabrek.**)
3. *Anjel* Paně rozbil saně;
svaty *David* dal jich spravit;
svata *Tereza* — dala železa;
svaty *Prokop* všecko to rozkop.
svaty *Michal* všecko zmichal.
Z Jaktaře.
4. *Aleksander* šel na vander,
prodal buty — za tři huty.***)
Z Jaktaře
5. A ty kmine *Antonine*,
kočka dřime na komině.
Jdi ju zvolať, dam ti kolač,
Jdi jen už, dam ti nuž.
6. »*Antonine*, kočka dřime.
Běž ju svolať!
Dam ti kolač.«
»A co ešče?«
»Stare klešče.«
»A co vic?«
»Stary střejic.«
»Jdi jen už.»
»Dam ti nuž.« Z Jaktaře.
7. *Antonin* veze kmin,
veze Kaču na tragaču pod komin.

*) Děvět popěvků vzato z »Vlast. Slez.«, 1. str. 102—103.
**) Chabrek = chrpa.
***) Huty = hlty.

8. *Antoň* — Bartoň s śivum bradum
zabil koňa pod zahradum.

9. *Anton* — banton koloděj,
ukrad husle, je zloděj.

10. *Apolena* — špatna žena,
sbira drščky do břemena.

11. *Apolena* — dobra žena —
navařila šišek
vrtlovy mišek.
Schovala to pod koryto.
svině přišly, sjedly ji to.

12. *Apolena* — dobra žena —
navařila hrněc zela,
něměla ho čim omaśtiť,
muśila ňim o zem praščiť.

13. *Augustin* co chytil, něpustil.

14. *Augustine!* Kočka dřime — v komině.

15. *Augustine!* Kočka dřime — na komině,
jdi ju zvolať, dam ti kolač,
jdi ju ešče raz,
dam ti zlaty pas;
ba ešče — dam ti klešče.

16. *Barboro!* Staň skoro,

17. *Barboro!* Staň skoro,
zabijem kanca,
vhoď se ho do hrnca.

18. *Barbora* umřela, Martin ju vez;
zavez ju za humny: »Barboro slez.«
Barbora něchtěla, Martin vzal bič,
jak řezal tak řezal Barboru v ř . .

19. *Barbora* ze dvora,
ztratila bachora.

20. *Barboro!* Staň skoro
pujděm na kocanky.
Jura Holy pase voly,
vezme tě na saňky.

21. *Božena* zapadla do śena.

22. *Božena* ma křive kolena.

23. *Dorota* spadla do hrota.

24. *Dorota*, Dorota!
spadla do plota.

25. *Eda* — kobzoli něda.

26. *Eduš!* Kury něduś.

27. *Eduš!* Haleček něduś.

28. *Emilu!* Maš kozy v obilu.

29. *Filipe!* Maš oči slipe.

30. *Francek* — kobylancek.

31. *Fracek* — dobrutka
rozbil nam vratka.

32. *Franta* banta nabijanta
nabil kulky
do pistulky,
a pistulka bac.

33. *Franta* banta nabijanta
nabil kule do pistule
bum do chleva — zabil těle.

34. *Franta* banta bubenik,
zahnal kočky na rybnik,
a jedna mu utěkla,
letěl za ňum do pekla.

35. *Francek* — tancek fifidlo
kupil za šestku mydlo.
Koho buděm mydliti?
Francka — tancka po ř . . .

36. *Františka* — strka kolače do miška.

37. *Hana*, panna — fifidlo,
šla za grajcar na mydlo
chtěla sobě machati
svoje luntky na lati.

38. *Hana* sjedla barana
na poli s vlnum,
by měla kateřinu plnu.

39. Žaba řehoce
v černem potoce,
syn se ji ženi
v tureckej zemi.
Bere se *Hanku*.
Hanka je střapata
košulku ma od zlata.

40. *Helena*, Helena,
kupi otec barana.
Baran se mu vytočil,
litr piva natočil.

41. *Jakube!* Ptaci su na dubě.
Antone! Lez pro ně.
Filipe! Ešče su slipe.
Šebesta běžel s nimi do města.
Johane! Už su sežrane.

42. *Jan*, Jan! Něchceš bryje?
Něchcu, něchcu, zle mi je.

43. *Jan*, Jan rozbil žban.
Co vic? Střejic.

44. »Sestro!« »Co je?«
»Bratr umřel.« »Kery?«
»*Jan*«. »Co poručil?« »Žban.«
»A co vic?«, »Střejic«*).

45. Oženil se *Jan*
nevi co se vzal.
A vzal se ůn staru babu,
posadil ju na zahradu,
větr mu ju vzal.

46. Ty jsi *Janek* škaredy,
ty se mi nělubiš:
jedno oko slepe maš,
a na druhe něvidiš.

47. *Jan* — baran — basista
kupil koně za tři sta,
a košulku za dvě sta.
Budě měť galanku
ze zlateho zamku.

48. *Josef* — pes
oknem lez;
všickni lude se divali,
a ůn ene lez.

49. *Joška* — krkoška.

50. *Joška* — krkoška
spadl do rožka.

51. *Isak*, Jakub, Abraham,
co ja něsjim, to ti dam.

52. *Julka* spadla do dulka.

53. *Juli* s kopečka kuli se jak bečka.

54. Jedě *Jura* po dědině,
dycky sobě »šušušu«;
luďě mysla, že parada,
a to ho vši kušu.

55. Naša *Kača* zla
trojo děti ma;
jedno pošle do školy,
druhe šije bačkory,
třeti vaři krupicu
našej Kači na picu. Z Chvalkovic.

Kača ma penize, Kaču si vezmu,
Penize přepiju, Kaču vyženu,
Kača ma penize na huře v došku,
kyjem ju, kyjem ju, až jich da trošku.

56. Naša *Kača* plača, co ji je?
Ukradli ji kapsu zloděje.

57. A ja vim, něpovim, co je našej *Kači*?
Najedla se suchej řepy, a včil ju to tlači.

58. Sedi *Kača* na lavici,
rozcuchanu ma palici.

*) Též žáby tak kuňkají.

Hej. Kača s vrkočem,
všeci na ňu drkocem.

59. *Karel* do pekla zajel
na bílém koňu. kaj se blechy honiu.

60. *Karel* do pekla zajel na bilim koničku,
vitam tě, Karličku!

61. *Karolina* se vypina do komina. aby se tam uudzila.

62. *Karolina* — polka — něumyla hrotka,
ani šině něvymetla, ene se s galany hnětla.

63. *Klara* — para.

64. *Kateřina* — pucheřina, tabakova sestra.

65. *Lojska* ma galaty z vojska,
a košulu z huši,
potrhať ju muši.

66. *Marjana* pasla barana
na zelenej luce ztratila papuče.
přišla do dom s plačem,
dostala karabačem.

67. *Marjanice* — baranice.

68. *Maričura* — černa ďura.

69. *Maryka* spadla z peca na byka,
a byk se ji polekal, honem z dvora utikal.

70. *Maryka* podojila kralika.
Kralik se ji zvylekal.
plne gatě naflekal.

71. *Macek* — placek — zahnal kočky na rybniček,
kočky se mu zegšily. Macka placka zabily.

72. *Martin* Lutr pas,
nědostal zaplacene ani raz.

73. *Martin* Lutr pas,
něobratil ani raz.

74. *Matuš!* Chleba natřuš,
polevky nalej, pojeděm dalej;
haleček navař, pojeděm do Kravař.

75. Hušušu, *Matušu!*
koně se ti podušu.

76. *Michalova* čapica něse dřevo do peca,
Michal se ji směje, čapice se hřeje.

77. *Mikolaš* ztratil pas.

Ják dešč padal,
to ho hledal;
jak dešč lil,
to ho sušil.

78. *Mikolašu!* Zaplať kašu
co si sežral na karmašu.

79. *Ondraš*, Ondraš! Enem se ty rozvaž,
kerum cestum pujdeš.
Pujdeš-li dolinum,
dostaněš tam chvojinum;
ešli pujděš chodnikem,
dostaněš tam kneblikem;
ešli pujděš kopcem
dostaneš tam klockem.

80. *Pepiku!* Dobra kaša ve mliku.
Ešče lepši ve śmetaně,
kere Pepik nědostaně.

81. *Peterek* šest měrek, a ten sedmy vrtel.

82. *Petr* vzal ho větr.

83. *Petr* větr bubenik zahnal kočky na rybnik,
a jedna mu utěkla, a ůn za ňum do pekla.

84. *Poldyna* šla do mlyna,
potkala tam dudka,
strčila ko do sameho kutka.

85. *Prokop!* Zele okop?

86. *Roza* — koza.

87. *Sofija* vyvija, Barborka skače,
Františka do miška strka kolače.

88. *Šebesta* spadl do těsta.

89. *Teodore!* Kapsa hore.

90. *Tekla* muku spekla.

91. *Tonek* — zvonek je černy jak kominek.

92. *Toman*, Toman s černum bradum,
odřel koňa za zahradum.

93. *Tomanek* něrad lamanek.

94. Prši, prši dešč.
Kaj sa ptačku poděješ?
»skryju se ja pod mezu,
vezmu se ja *Terezu*.
Tereza je zla baba,
ščeka pyskem jak žaba.
Skryju se ja pod latu,
vezmu se ja *Bejatu*.
Jedna deska, dvě desky,
něbojim se Terezky;
jedna role dvě role,
něbojim se Karole.«

95. *Urbanik* bubenik honil kočky přes rybnik.
A jedna mu utekla, škočila mu do pekla.
Přišel do dom s plačem,
Matko ho karbačem a tatik kopačem:
a ůn fuk do měcha,
a oni mysleli, že to blecha.

96. *Valentin* přepil mlyn.
97. *Valentin* je jako stin.
98. *Valentin* vezl kmin pod komin,
99. *Žofija* rada dopija.
100. »*Beneš*, Beneš! Kaj ty kočky ženěš?«
»Ja jich ženu ulicum, potlukam jich palicum.«
101. *Petr Duda* z Komarova ukrad bravka u Krnova.
Ja sem se mu dival, jak ho na vuz zdvihal.
102. *Harazime!* Kočka dřime,
kocur mota kole plota.
103. *Kosmicky* strčil hlavu pod něcky, naučil se německy.
103. *Kos—chlop* ho v nos.
105. Hop, šup, tralala!
ztratil buty *Kotala*,
a *Kotalka* leknicu,
a divka spodnicu.
106. Aleluja! Umřel *Kňura*
Skoval dušu pod loktušu.
107. *Malisek* — kelišek, hut, hut, hut!
108. *Papež!* Všecko ščapeš.
109. *Synek* — kobylinek.
110. *Tymel* s dymem.

Nejen jména křestní a příjmení bývají předmětem satyrického veršování dětského, nýbrž i *Němec*, *žid*, *švec* a jiní řemeslníci.

Na Němce volají:

1. »Němec, chceš zela?«
»Ze zela boli hlava.«

2. »Němec, pujděš do kostela?«
»Něda mi moje žena.«
Z M. Lhoty.

3. »Němec urvalec ma nos jak palec.« Z Jarkovic.

4. »Otčenaš jenž si,
bili se dva Němci
o kusek skurky,
spadli do ďurky.
Němka mu je hledala,
při tym se posvracala.« Z Čabysova.

5. »Němec pluty ztratil buty.« Z Čabysova.

Na hranicích naši kluci dobírají si pruských:

»Prajska pukla,
orel zděch;
prajsak utěk,
już je hef.« Z Háje.

»Ten prajsky kral,
co ty škvarky žral;
a ten prajsky jeneral,
co ty hrnce dratoval.« Z Jarkovic.

»Hanys, huúč na prajsku,« tak vyhání rakouská mládež Prusy.

Na *židy* mají děti hrubě skřesáno, jakoby byly rozenými antisemity. Jak uzří žida, prokřikují;

1. »Francku! Ach vaj.
Maš kožky na předaj?
Aj, vaj, škutinu hef daj!«
Z Jarkovic.

2. »Žid, žid, žid je pan,
židuvka je pani:
žiďata su paňata,
my smy jich poddani.«

3. »Žid, žid, žid je pes,
židuvka je fena,
židuvčata su feňata,
rota za . . . . . . «
Z Kylešovic.

4. »Umřel nam žid,
něporučil nam nic;
ene stare galaty,
co se něhodily na laty.«

»Umřel nam žid,
něporučil nam nic;
ene stary škrpec,
hodimy ho za pec.
Něbudem mu zvonif,
až nas budě honif.« Z Jamnice.

5. »Aj, židi, židi,
jak se mi břidi; *)
židuvka je šuro, **)
a žid malo vidi.«

6. Šla židuvka kole duba,
měřila se jak je hruba.«

7. »Jak je bida,
to do žida;
jak něni bidy
smrkaf na židy.«

8. Sla židuvka kole kramu,
nakupila marcipanu,
a žid se ji ptal,
kdo ti peněz dal?«
»Něptaj se, ty hlupy žiďe,
bo ti z teho nic nepřijdě;
něptaj se mě nic,
jdi ode mně pryč.«
Z Chvalkovic.

9. »Umřela židuvka na dědině,
dali ji vyzvaňat na komině.
Už ji vezu, hore mezu
s červenym praśatkem, s bilu kozu.«
Z Borové.

Z řemeslníků nejvíce si chlapci dobírají *ševců*, ani koledovat jim nedovolují:

»Mali, velci pospichaju k Ježiškovi s darami,
též švec stary uctif Ho chtěl tělacima butami.«

»A jdi ty ševcu hlupy,
něchce Ježišek buty,
bo hrubě smrdi.
Švec se na raz rozhněval,
od Ježiška utikal,
šidla na kusy lamal,
kopyta do peca hazal.«

Když při narození Páně vedlo se ševcům nevalně, jak později?

»Zachovej nas Pane od takeho něščesti,
aby se z nas žaden nedal na řemeslo ševcovsky.« Z Jarkovic.

Jiný veršovník hroznými barvami líčí ševce pracujícího.

»Rukavy ma vyhrnute, jak dyby mrchu dřel,
pysky ma vyvalene jako by hruby vrtel.
Vezme kamen na kolena, vyloži tam kuži,
a až mu z huby kuři, tak silno na ni buši.« Z Vlaštoviček.

Áčkoli onen starý švec projevil svou viru v P. Ježíše, chtěje jej obdarovati, přece kdosi viní celý stav ševcovský z neznabožství:

*) Protiví. — **) Šilhavá.

»Švec — prašivec
kopytem se žehna,
Pana Boha nězna.« Ze Stěbořic.

Nevděčná drobotina, ačkoli ráda »šije boty« houpana jsouc na noze dospělého, otírá se popěvky o manželky ševcovy:

»Šije, šije švec,
šla mu ženka preč.
Skrze jake přičiny?
Nědostala svačiny.

»Oženil se švec,
zahnal babu preč.
dohonil ju na kopečku,
neodchoď mi muj kvitečku,
dam ti na čepec.« Z Borové.

Děvuchy se bojí budoucnosti:

»Nědaj, Pane Bože, šveca mi za muže,
bo mam slabe zuby, natahovať kuže.«

Kde jest švec, tam samo neštěstí:

»Sedi švec na cestě
šije butky nevěstě.
Nevěsta se raduje,
že ty butky obuje.
Butky spadly s kolka,
zabily pacholka.
Pacholkovi zvonili
kočky s peca honili,
kocury s hury,
a myši po ďury.«
Z Jamnice.

»Šel švec z Hradca,
smyčil Ignaca.
Smyčil ho po desce,
mam ti bajať ešče?«

Ze Skalice.

Šev-ci maj-stři to su pa-ni, o-ni cho-dě-ji bo-si;
šli na špa-cir od ve-če-ro, pošči-pa-li jich vo-sy. Jed-no-ho u-
šči-pi-la, ůn měl trochu vel-ky nos; to-mu všichni po-vi-da-li:
vos, vos, vos, vos, vos?

1. Šli dva šev - ci do set - ni - ce, by - la bi - da,
2. Pot - ka - li na ce - stě ba - bu, py - ta - li ji
3. Po - rad' nam ty žen - ko mi - la, kde by tu zde-
4. Tu hned sed-lak ved - le pla - če, že mu zde - chly
5. Po - ča - li jich sta - ho - va - ti, pes od hla - vy,
6. Tu švec na psa po - hvi - zdu - je, a - by mu ně -

vra - ti - li se.
o po - ra - du.
chla ko - by - la.
o - bě kla - će.
švec od - ři - ti.
se-psul ku - že.

Ku - ku, ku - ku, ku - ku.

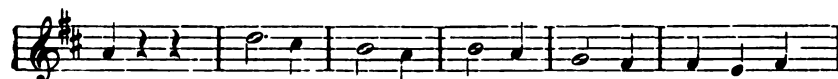
Z Vřesiny.

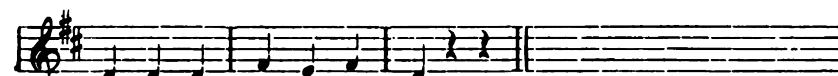
Šli dva šve - ci, šli na jer - mak o - ba hlu-py m m,
Na - ku - pi - li pat - nác̆t ko - ži na kal - go - ty m m,

o - ba hlu - pi. Ne - šil jich švec a - ni kraj-
na kal - go - ty.

či. To sem jak živ ně - vi - dě - la ta - kych ga-

ti, m m ta - kych ga - ti.

Ani po smrti nemají ševci pokoje:

»Šli šveci na jarmark. přišel na ně mraz;
sedm se jich oběsilo za jeden provaz,
Jednoho to omrzelo, šel dal oběsiť se zas.« Ze Slavkova.

»Něščastny švec umřel, kaj duša přijdě?
Pod sviňske koryto, pochovan budě.
Křiže mu nědamy, po ho nězasluži,
bo dycky oblizoval prasaci kuži.« Z Kylešovic.

Proč ševci sedí při robotě na *stolcích o třech nohách*, vědí mladí také:

»Jak šel Kristus Pán s křížem z Jerusalema na horu Kalvarii, upadl ve bráně městské a nemohl vstanouť. Když to jakýsi Jerusalemský švec uzřel, nemaje nic jiného při ruce, vylomil nohu ze ševcovského stolka, a běžel též Krikta Pána tlouci. Od toho času chybí ševcovskému stolku čtvrtá noha, a každý jest v chůzi a natuře divoký.
Z Malenovic.

6. Ptačí hlasy.

Bystrému oku slezského hocha neb děvuchy neujde v přírodě žádný zvuk; skoro každému ptáku rozumějí, co zpívá.

Jdouli *housata* do škody a nemohou-li dosáhnouti, prý si stěžují staré:

»Němožem dośahnuť, němožem dośahnuť.«

Stará nutká je: »Depc, Depc!«

Houser stojící na stráži volá: »Klara! Chlop stoji za plotem!«

Housata slyšíce výstrahu, jakoby nic zakrývaji zálusk na zapovězené obilí:

»Jak my smy švarne,
jak my smy švarne!«

Stará: »Jak sem byla telka, tež sem byla taka.«

Houser: »Ale davno, davno!« Z Jaktaře.

Pijanému (napilému) gazdovi všechen dvůr se směje: 1. *Kokot:* »Gazda idě!« 2. *Hus:* »Ožralec, ožralec.« 3. *Houser:* »Kyjem ho, kyjem ho.« 4. *Kačice:* »Šak-tak, šak-tak!« 5. *Kocour:* »Marniš, marniš!« Ze Sedlišť.

Kohout zpívá: 1. »Opily idě.« 2. »Pane Pauk.« (Z Čabysova.) 3. »Kokot zpiva, dajtě piva.« (Z Kravař.) 4. »Kokoryku! Baba v mliku, a děť v kaši baby straši.« (Z Vávrovic.) Podle zpěvu kohoutího děti prorokují počasí: »Kokot zpiva na plotě, jak byvalo, tak budě.« (Z Milostovic.)

Kura sedící na hnízdě běduje: »Odřikom se kokota, odřikom se kokota, odřikom se kokota!«

Vrabec (vrabel, vrubel) jest prý největším hříšníkem z ptactva, protože ustavičně vzpomíná »zlého« cvrlikaje: »Čert — čert, čert — čert.« Při bitce ozývá se: »Včil tu byl, včil tu byl.« Z Domaslovic.

Vlaštovka přiletěvši na jaře vadí se: 1. [: Byvalach tež tu kejsi, byvala :]. [: Bylo tež tu kejsi, kejsi cosi :], a teraz tu nema nikde nic, nic, nikde nic. (Z Domaslovic.) 2. »Dy smy tudy byly, byly plne stodulky, plne komurky, a včil něni nic. Buh všemohuci! Buh všemohuci! Buh všemohuci!« (Od Frýdku.) 3. »Dy smy tady byly, to tu brohy*) byly, včil tu něni nic, včil tu něni nic.« (Z Kobeřic.) 4. Lenocha budí: »Šestero poliček sem oblitala, a ty ešče spiš, spiš?« 5. Nebo pobádá ku práci: »Vem vidly, vem vidly, jdi kydať hnuj, hnuj!« 6. »Čtvero vidli, čtvero vidli, paty kopač, paty kopač.« (Z Oldřišova.)

Skřivánek (škrobánek, škobronek škovronek) ponouká: »Vyrvi, vyrvi synečkovi za kudly, bo je paskudny.« (Z Jaklaře.) »Vrvi, vrvi!« »Koňařovi.« (Bavorov.) »Neviš, dzivečko, kde budze sv. Trojice?« (Z Bavorova.)

Pěnkava (pinkava, piegsa) se ptá: 1. »Něviděli stě opileho Niii?« (Z Chvalkovic.) Nebo napomíná: 2. »Šij, šij už, děvčoťko, karafiu —

*) Brohy, bruhy = stohy. Do bruhů skládá se sláma, řepa, zemáky.

fiju!« Jiná zase: 3. »Za štyry nedělički može mrkev šot!« (Ze Sedlišť.) 4. V Jamnici pokřikuje: »Prš, prš!« 5. V Domaslovicích rozmlouvá s opilcem: »Buba pij, Buba pij!« »Kvitu ni, Kvitu ni.« »Šnaps bir, šnaps bir.« 6. »Červeny — čečerčerveny.« (Z Podvihova.) 7. »A či ešče spiíš a či ešče spiíš? (Na vesno. Z Malenovic.)

Křepelka volá: »Pět peněz, pět peněz, že sem v nebi dněs.« (Z Morávky.) Kolikrát ozve se »pět peněz, pod polem, pod peleš«, tolik zlatých bude státi měch obilí. »Putpulut! Putpulut!« (Z Bavorova.) Křepelka volá na »*kjecka*« *): »Žeň tele«. On jí rozumí, aby hnal tele, proto odpovídá: »Gec, gec!«

Kukačka: »Kuku! A jo na buku. A ty na jedli, aby tě vilci něsjedli.« (Z Domaslovic.) Kukačce se posmívají: »Pršelo, tma bylo, zezulinka zmokla, němohla doletět milemu pod okna.« (Z Janovic.)

Divoký holub: »Neščastny člověk, sehnal mě z vajec. Uhu, huchu!« (Z Podvihova.)

Hrdlička lesní: »Trka tr tr.«

Sýkorka vybízí: »Přijď, ženičko, přiíjď!« »Mama pijum, mama pijum.« »Tata tež, tata tež.« »Sofia, Sofia!« (Z Bavorova.)

Vlha v Jaktaři prozpěvuje: »Stryk Smija, stryk Smija!« Jinde praví o kmotru Vlhovi: »Kmotře Vlho!« — »Pojď na pivo.« — »Němam peněz.« — »Prodej kabat.« — »V čem bych chodil?« — »Kup se zas.«

Strnad (strnadel) zpívá na podzim: 1: »Sedlok pon, sedlok pan!« 2. Na vesno sedě na plotě posměšky si tropí ze sedláka: »Hospodařovi do stodoly svití!« 3. Jak sedlák jde do pole: »Hospodařovi koleno se bliská!« 4. Když jde z pole: »Hospodařovi po selce se styská.« 5. »Naša Roska spi!« 6. »Naša Roska viši u hambalkaá!« 7. »Čim se sedlaček živí?« »Krupicú, krupicú.« 8. Viši, viší sedlaček na šibenicií.« 9. »Vyjeď. sedlačku, na roličku, vyjeď!« 10. Strnad nose na hnízdo, pěje: »Přijdi, ženičko, přijdií! Udělam ti chalupečku ze sičií!« 11. »Pujděmy, pujděmy na veseličko dolinúu!« I. strnad: »Muj stařeček na šibenici višií.« II. strnad: »A co ůn ten boraček zrobiíl?« *Vrána* odpovídá: »Krrad, krrad!«

Kos: »Kaj to iděš, Kubiku?«
»Na zalety, tatiku!«
»Co to něseš v tej šklence?«
»Kořalenku Madlence.« Z Jaktaře.

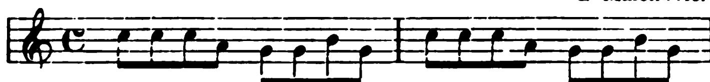
Holubice: Blabla urgú, mam chalupú! Hu, hu, hu!

Raška mlaská.

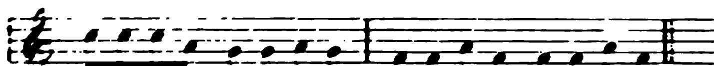
Popěvky o ptácích:

»*Kavečky*, kavečky, do kola!
Aby byla zejtra pohoda. Z Dobré.

Z Malenovic.

*) Kjecek = chřástal.

za-ko-pem ich do do-lin-ky. dome jim tam ši pe-řin-ky.*)

»Letí *vrana* na levo
kovařovi na dřevo.
Kovař kuje lopatu
na tu mrchu střapatu.«
Z Jamnice

»Šedi *dudek* na kostele,
vaři vino na neděle.
Co navaři to vypije,
přijdě do dom ženu bije.«
Z Jamnice.

»Šel chlop do lesa
bez sekyry bez nosa.
Vyrubil tam jedličku,
postavil tam kapličku.
Přiletěly *vrany*,
přinesly varhany:
přiletěly *kavky*,
přinesly tam lavky;
přiletěly *jiřičky*,
postavily křižičky;
přiletěl *slaviček*,
přines vina židliček;
přiletěla *pinkava*,
vino vytrynkala;**)
přiletěl *kos*,
dal pinkavě v nos.« Z Jamnice.

Jiný konec:

»Přiletěla *pinkava*,
na okno zablinkala;
přiletěl *sup*,
dal pinkavě v zub;
pinkava se potočila,
a na kostel nasmolila;
přišly žebračky,
chtěly to vzať na něcky;
přišel plechač,
že to maju nechať.«

»Šedi *vrabel* na makytě,
kruti řitum rozmanitě;
ludě idu do kostela,
divajú se, co to děla.«
Z Kamence.

»*Straka, vrana*
co na poli skače.
Synkum chleba —
děvucham kolače.« Z Hrabyně.

»Ruda pada[u], nedopada[u].
Sluńce śvići, nedośvići.
Čarovnica metlum śvići.
Jastřumb leći, nedoleći:
ptaček leći, ten doleći.«
Jarohněv.

»Přiletěl *havrun*
na suśedu dum,
śednul v okenečku,
v zelenem vinečku
rozvinul se ůn. Z Morávky.

»Letěl *bocan****) přes roli,
kuryčka ho dohoni.
‚Kaj ty, čape, kaj letiš?‘
‚Do zlate komory.‘
‚Co tam budeš dělati?‘
‚Stříbro, zlato lamati.‘
‚Kaj ho buděš davati?‘
‚Mynařovej cerce,
aby pletla věnce
pod schodem
pomazanym tvarohem.‘«
Z Komárova.

7. Co vykládají děti o ptácích?

Abychom dokončili pojednání, připojujeme dětské výklady o ptácích.

»Když smy byli ešče mali,« vypravoval pasák, »jak smy tež pasli, našli smy ubožatko umřele — *vlaštovičku*. Muśeli smy ji tež jaky pohřeb udělať. Vyškrabali smy prstama dolek v mezi, uhladili smy ho, potem smy pěknej travy natrhali, dali smy ju na dno, aby na holej

*) Srovnej u Sušila str. 508 č. 697.
**) Vytrynkala = vypila.
***) Čáp.

zemi neleželo. Pak smy ju dali do hrobečka, na vrch smy ju přikryli travum a hliňy nasypali. Též smy se modlili a ruce spinali a plakali, kdo nam budě zpivať? »Všecky ptačky zabiť je hřich,« povidali naši tatiček, ene vrabla može, bo děla škodu na dvoře, ve stodole, též jinde. Vlašťovičkam zbere hnizdečka, sam je zhnily si nove postaviť.

Někeři ludě povědaju, že vlašťovičky na źimu se skryvaju do bahna na luky, a že pry maju svoje peřiny v bahně. Jini praviu, že stěhuju se tam, kde hřeje slunečko.

Ptačky chytať do kletky, aby doma zpivali, to něni hřich. Velky hřich je ptačkoji oči vypichovať a ho trapiť, kdo tak robi, tomu se též dobře něvedě, slyšel jsem od tatička.

»Co vim o ptacich?«

»*Sedmihlásek* má konce skřidla žulte a je plavohnědy. Zpiva pěsničky sedmihlasne; jak slyši zpěvy mužske bo ženske, tak je též umi zpivať. Hnizda sve ma tuplovane, jak śklepy vypadaju.«

»*Vrany* žeru hady, ještěry, vřićenky, žaby, myši a všelijake plazy.«

»*Sojka* je šumny ptak; hlas ma jak kačeny.«

»*Jastřab* škodi malym ptačkum, kuřitkam, holubam a kačicam.«

»*Pliskvu* jak uvidi kdo po zemi letať — jista chramota.«

»*Chvost a strakoš* su nědobři ptaci. Strakoš, dy najdě male ptačky, vydlube jim oči a něcha jich tak.«

»*Rašky lesni* chytaju, aby chytaly muchy.«

»Kdo zabije *vlaštuvku*, ten po smrti sčerna.«

8. Jaké ryby, raky, ještěry, šťury znají synci slezští?

Chlapci slezští rádi baví se chytáním ryb a raků, proto podáme jejich znalosť přírodopisnou v tomto oboru.

Synci znají kapry trojjaké: 1. Velké, černé, pokryté malými šupinami. 2. Velké poseté velkými šupinami. 3. Třetí druh má sem tam jednu šupku.

»*Šťuky*«, které mají kačení zobák, jsou trojího druhu: 1. Bílé, jež zarývají se do bahna. 2. Černé, páskované. 3. Černé, strakaté.

»*Pstruhy*« jsou také dvojací: 1. Plavě kropkovaní. 2. Černí kropkovaní. Stryk Kozel po Lysou vykládal, že mezi pstruhy jsou »*pulci*«, co nejsou hoditelní, mají podobu pstruha bez kropek, velkou hlavu a hřbet ostrý jak nuž, tak že se při chytání na něm může »uřnout« jak na noži.

»*Mik*« je jako had, hrubě dlouhý.

»*Porustva*« jest dlouhá a široká jak šindel.

»*Parmy*« jsou ploské, červené.

»*Jalce*«, »*lalce*«, viděti bílé, šupinaté, a »platvy« mají modré. *Bělice* jsou bílé; též *plaskače* mají barvu bílou jako bělice, ale červené oči.

Ruskové jsou pomenší a tmaví.

Peřky, též sokolí zvané, mají na hřbetě škutinu.

Břenec jest ryba taká jako pstruh, ta se též má za »nehodnou« k jídlu. Břenec má při pysku na obě strany malé rožky, které do sebe vtáhne a zas vypustí; ty rožky jsou měkké.

Ryby se chytají na »hudici« a do »saku«. O rybách se dí, že »umrou«, protože Kristus Pán jich požíval.

Rybáři slezští rozdělují raky na *slezské* a *polské*. (Skalice.) Polští jsou tací »chrapatí«, a nejsou tak dobří jako slezští. »Slezske raky, to co vert,« chlubil se rakař.

Také podle barvy rozeznávají ve Slezsku raky: 1. Černé, co, když se ve vodě uvaří, nesčervenají, 2. Žluté, ty jsou nejlepší, též jim říkáme »putrkrebs«. 3. Modré. 4 Zelené. Konečně se raci dělí podle toho, kde žijí, na *»olšané«* (černí), *»bařinaře«* (plaví, krátcí s »klapety« hrubými).

Ještěrky jsou dvojjaké: *zelené* jedovaté. Jak zelená ještěrka po holé noze poleze, — zapuchne noha. *Černavé* ještěrky nic neudělají.

Ještěry, šťury jsou ve vodě. »Dy mo byt pluta, odtikaju od vody, dy ma byt pohoda, du do vody.«

9. Popěvky o zvířatech, rozličných živočiších.

»Běžela *ovečka*
zhuru do kopečka,
a baranek za ňum
s olejovum baňum.« Z Turkova.

Koza, je-li spokojena, mrčí: »Med, med, med!« Má-li bolesti: »Něch to hrum zabijeé.« Z Bruzovic.

»Leze *koza* na březu,
a ja za ňum polezu.
Spadla koza, a ja ni,
to maš, kozo, snidani.«
Z Hrabyně.

»Leti *zajic* přes oboru,
zlamal si tu zadni nohu.
Liška se mu posmivala,
že si zlamal zadni nohu.«
Z Jamnice.

»Letěl *zajic* přes oboru,
zlamal sobě zadni nohu.
Liška mu ji spravovala,
veverka se posmivala,
»Co se ty maš posmivati,
dy ty němaš kuska gati.« Z Komárova.

Na zajíce pokřikují: »Ignac, drž galaty!« Nebo: »Janku, daj galaty!« Též mu vyhrožují: »Počkaj, zajičku, ja ti dam paličku. Ja ti dam ranu, hlavička tvoja uhně na stranu. Z Podvihova.

»Paś ovčirčik *ovce*
na zelenym mostě.
Stoji pan na mostě,
přeličuje ovce.
Liči, přeličuje,
barana chybuje.
Z uterka na středu
ovčirka vedu;
vedu ho ulici
prosto k šibenici.« Z Jamnice.

Skuč ty babo do vody
pro ty zlate podkovy,
okujeme dva *voly*,
pojeděmy na hory
do tej zlatej komory.
Ptačkove tam zpivaju,
kapky vody němaju;
kera kapka spadně,
to ju plaček lapně!«
Z Jamnice.

»Prši, prši jalovec.
Stratilo se pět *ovec*,
a šesteho *barana*
se zlatyma rohama.

»Šel *pes* přes oves,
kočka přes pohanku;
ztratil pes galaty,
kočka mezulanku.« Z Jaktaře.

Letěl pes přes oves,
suka*) přes pohanku,
stratil pes galaty,
suka mezilanku.
Viděl sem Terezku
v zelenym županku.
Z Hrabyně.

Pasu huśky v podleśi,
vilček mi vzal nejlepši.
»A ty vlčku, vrať mi ju,
až mě doma něbiju.«
»A ja ti ju něvratim,
na ruby ju obratim;
budu na ni gajdovať,
myši budu tancovať.«
Z Chabičova.

Žába kváká:

1. »Sestro!«
»Cuž? Cuž?«
»Podaj nuž! Nuž!«

2. »Přišla kmotra
poščať kotla,
už, už.
Bruśi nuž, nuž.
Zadek uřni,
předek puśť, puśť!«

3. I. Bratr umřel, pojď, pojď!
II. Kmotr už idě, už idě.
I. Cyrius idě, už, už!
II. Kdepak, kdepak?«
Z Chvalikovic.

»*Šnečku*, šnečku, ukaž mi rožky?
kupim ti červene pančušky.«
Z Jaktaře.

»Šneky, roky, vypuśť rohy.«
Ze Slavková.

»Klepaj, klepaj *kamenečku*,**)
daš mi ty též iskerečku?«
»Uleť, *bedruněčko*, uleť!
Jak budě — chcu věděť.
Jak mi něuletiš, utnu ti hlavičku
keru položiš na pansku stoličku.«
Z Morávky.

Jak uletí — jest pohoda.

*) Suka = fena.
**) Kameneček = kovařík, brouk.

»*Komaři* se ženili,
kuśka chleba něměli.
Přiletěl k nim slaviček,
přiniś chleba krajiček
a vinka židliček.
Jak se všeci popili,
hned komara zabili.«
Z Chabičova.

»*Komar* muchy frejoval,
chtěl se oženiti;
vrabec buty pucoval,
chtěl za družbu jiti.

Vlaštuvěnka, maly ptaček,
věnek sobě vila,
aby ene komarkovi
za družička byla.

Sojka pivo vařila
a to v myši ďuře,
kokot pivem častoval,
a daval tež kuře.

Vrana travu kośala,
veš zahrabovala,
komar travu vidloval,
blecha ukladala.

S voza blechu shodili,
špary ji polamali,
z kuže ju odřeli.

A z tej kuže dva kužuchy,
čtvere rukavice,
a ten krejči jest byl dobry,
že něukrad vice.«
Z Podvihova.

10. Rozmanité popěvky.

Slezšti chlapci posmívají se *Moravským* :

»Ten kdo je z Moravy,
ten ma nohy bolavy.«

Moravšti jim odpovídají:

»Ten kdo je ze Slezska,
ať ho hrom potřiska.«

Synci Místečtí zlobí *Frýdecké*:

»Frdečane na kopečku
vytahuju z močky bečku.«

Frýdečtí jim posměch oplácejí :

1. »Mistečone na dolině
vytahuju zdechle svině.«
2. »Mistečone tře:
jeden koňa dře,
druhy prsty oblizuje,
třeti pravi: koňa dře.«

Když *pošta* jede: *)

»Mijaj, mijaj, počta jedě!
Koně ma zmožene,
těžko naložene.
Mijaj, mijaj, počta jedě.

Mijaj . . . . .
Počta ma to pravo,
potrestať každeho.
Mijaj . . . . .

Mijaj, mijaj, počta jedě!
Kdo počty němině,
do areštu přijdě.
Mijaj . . . . . Z Jaktaře.

*) Srov. v »Naš. dět.« str. 74.

Koval kuje hrnce
v zelenej dolince.
Co vykuje,
to přepije,
přijdě do dom,
ženku bije.
Ženka je zla,
trojo děti ma.
Jedno chodi do školy,
druhe šije bačkory,
třetě chodi po Kamencu,
noši buben na ramencu,
a na buben bum, bum, bum.
Z Vlaštoviček.

Horo, horo kobzolova,
ma panenka něni doma,
skoro ráno šla na pole
vykopavat tam kobzole.
Z Jarkovic.

*

»Jedě chlopek z hoštinky,
ztratil babku z košinky.
Babka plače — halata,
že ju zhodil do blata.«
Ze Štěpánkovic.

*

»Ze špendličku na jehličku,
z jehličky na krabičku,
z krabičky na truhličku,
z truhličky na kravičku,
z kravičky na šibeničku.« Z Jaktaře.

*

»Mam ja ženku malinku, jmenuje se Barka,
povedu ju na jarmark na svateho Marka.
Starej babě krajic chleba, aby mohla žuchlat,
a tej mladej pantofličky, aby mohla cupat.
Stara baba pobrunčuje jako stara bečka,
a ta mlada poskakuje jako veverečka.«

*

»Uvařimy dvě slepice, damy jich do nudlice,
a do zela damy škopce, něch se vezme kdo chce co chce.
Jak pacholci nudle sjedli, tak děvuchu něvyvedli.
Škoda je teho masla, co sem do tych nudli chlastla.
Dy bys byla placku dala, byla by si tancovala,
nědala si ani kuška, něpujdeš ani do tanuška.«

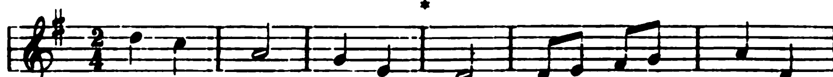
*

»Huhu, pasla sem na luhu!
Kanda, randa beži,
klubičko se ježi.
‚Skuč Kačenko do vody,
sbirej pani jahody.‘
‚Už sem ja jich posbirala,
do kytečky navazala
pani Kateřince
na zlatej peřince.‘« Z Háje.

*

»Panimamo le-le-le-le,
co to leži vedle mně,
ma to buty, galaty,
a klobuček čapaty.« Z Kr. Pole.

*

Bar-bo - ro, staň sko - ro, puj-děm na ko - can-ky!

*

»Juliana, krasna pana, šla do lesa jako dama.
Potkali ju čtyře pani: ‚Juliano, pojeď s nami!‘
‚Ja bych rada s vami jela, dyby bratřička něměla.‘
‚Bratra mužeš otraviti, a za nami pospichati.‘
‚Jdi do lesa jedloveho, přiněs hada jedoveho.‘
Už bratřiček z pole jedě, malovane dřevo veze.
‚Pojď, bratřičku k snidaničku, upekla sem ti rybičku.«
‚Aj. co je to za rybička, bez hlavy a bez plutvička?«
‚Ocasek sem spojidala, plutvičku sem kočce dala.‘
Dy ůn jeden kušek sjedl, hned na jedno ličko zbledl.«

Z Čabysova.

*

»Vyliz chlopek na nolepu,*)
vyvratil tam hrněc s řepu.
O řepu nic něbylo,
ene hrnca škoda bylo.« Z Morávky.

*

»Větr fukal, hrušky cupal, a ja sbiram, sbiram,
ja štiskam a to piska. Ja myslil, že to hrušky — mušatelky,
a to zatim sakulinsky žab.« Z Jaktaře.

*

Nedoslých avý:

1. »Pochválen buď Ježíš Kristus, chlapče.«
»Ja vybiram vrabce.«
»Kelko je mil do Jičina?«
»Pět jich měla ta vrablina.« Z Chvalikovic.

2. »Kmotře, kaj, kaj?
K lesu?«
»Trusňoka**) na předaj něsu.«
»Co dělaju vaše děti?«
»Je svazany, něuleti.«

Při jídle:

»Kmotřičku, jistě, jistě!«
»Dy ja jim.«
»Němatě ležku.«
»Dy ja vim.« Z V. Polomě.

*

»Něchal sem tě pozdravič na sto košti,
a v každej košti sto milošti.« Z Jaktaře.

*

»Šli tře chlopi do Bolatic
čečovicu mlatič.
Cepy se jim polamaly,
mušeli se vratič.« Z Komárova.

*

Dycky zele a kobzole,
nihda kuska masa.
Kerak by se poskočila Brygolova chasa?

*

*) Pec.
**) Trusňok = krocan, truska = morka.

Na horach, śeju hrach, na dolinach čočku;
přišel k nam jeden pan, oblibil si kočku.
Kočka byla bohata; měla čtyry koťata. Z V. Polomi.

*

»Všeci ludě povědaju,
že my nic němamy,
a my mamy chalupečku
z cebulovej slamy.

Všeci ludě povědaju,
že mam kravku chudu,
a ja se ju vyfutruju,
až kobzole budu.«
Z Vlaštoviček.

*

Tancovaly dvě jelitka,
bachorek jim piskal;
Tomašek se poskakoval,
až se zle potřiskal. Ze Štěpánkovic.

11. Hlasy zvonův.*)

1. »Bom, bom, bom,
podte dom;
bo matička kašu vařu,
a tatiček praśa pařu.«
Z Kravař.
2. »Něplachovsky zadka,
Něplachovsky zadka.«
V Jamnici.
3. »Vendeline, umřel stryc,
schoval dušu
pod loktušu,
něměl nic!« V Čabysově.
4. »Daj ty lunty,
daj ty lunty.« Ve Štěpánkovicích.
5. »Brav mě vyryl,
pastucha mě našel, bom, bom.«
V Bavorově.
6. »Tym dolkem,
tym dolkem.«
Umíráček v Kobeřicích.
7. »Platene galaty,
platene galaty.«
V Jakubčovicích.
8. »Kobzole se zelim,
kobzole se zelim.« V Bránce.
9. »S hrušky dolu,
s hrušky dolu.«
10. I. »Jan — Jan — Jan.« (Veliký zvon.)
II. »Antonín — Antonín — Antonín.« (Menší zvon.)
V Sedlištích.
11. »Vendelin, žeň do dom,
Svata Marija.« Ve Vršovicích.
12. »Žerďum ho, žerďum ho.« Na Karlovci.

12. Děti na pastvě.

Děti k nejveselejším dnům života čítají ty, jež prožily na »*paśi*«. Na pastvě nemůže býti ani détem teskno; sejde se jich několik, a ti bez čtveračení, nějaké »útěchy« se neobejdou. Zábava pastevců začíná v nejútlejším mládí, neboť malým dítkám matičky ukládají povinnoť pásti »hušitka«, »hušy«.

Na pastvu stádo vyhánějí: »húč na pašu, huúč na pašu!« Aby housátka se pásla, pokřikují: »Škubaj, škubaj!« Nebo »škobaj, škobaj!« Mlsné, jdoucí do škody, okřikují: »Huúč — obratiš, huuč — obratiš!« Domů se svolává štěbetavé hejno: »Pile, pile, pile!« Nebo: »Pila, pila, pila!«

Husy jsou bílé, śivé, popelavé, strakaté, sedlasté, krkohlavé.

*) Viz jiných 31. ve »Vl. Slez.« I., str. 104—105.

Děti jsou rady, zbudou-li se pastvy husí a postoupí výše; tomu nasvědčují tyto verše dospělejší pasačky:

Dy sem hušy pasla,
źimum sem se třasla;
a včil hušy něpasu,
tuž se źimum nětřasu.

Něco »hodnější« jest už pastva kravská. V okolí Opavy málo pasou, též v Pr. Slezsku; za to dále na jih od Opavy, na Frýdecku, tam kravířů hojnost.

Kravířům jest znáti jména krav, aby na ně volati mohli. Nejběžnější jméná krav ve Slezsku jsou tato: Babuša, březula, ciganka, červina, duška, frela, herla, jahoda, javora, jirysa, iskerka, kalina, kavka, kontesa, kropěna, křižana, květula, laňka, laska, libuša, lyšena, malina, molocha, megera, milena, panimama, pryncula, raduša, ružana, ružička, rybina, srna, stračena, tylora, tysula, vesela, veselina, věrdula, značina atd.

Než se vyžene stádo ponejprv na pastvu, okouří se svěceným kadidlem a věncem dotýkaným na Boží Tělo o monstranci; potom je hospodář nebo hospodyně pokropí svěcenou vodou, krávy napřed musejí se po »placi shaňati«, by šly pokojněji.

Matička napomíná pasáka: »Žeň každym razem ve jmenu Pana Ježise Krista, pak přiženěš kravičky do dom dojista. Nehřeš, nezlob se, nedělej ‚zlemu' radosti, pas v tichosti s pisněmi, s libosti. Povedě se tobě jako nejšvětějšimu Paśtyři, Panu Ježiši; kravičky se tobě pohromadě udržu a utišu.«

Krávy jako koně mívají na čele hvězdu nebo malou »blosku«; »lyśina to je ene paru perek«.

Oko pastevcovo postřehne, má-li soudruh krávy »koberaté« (břichaté); posměváčkovi však jest pozor dáti, by se jeho kravám něco horšího nestalo, totiž, aby »nenabečkovaly«,*) »nezažraly«.

Při první pastvě koulí se kolem stáda vařeným vejcem, aby se nerozbíhalo. Též po hřbetě koulí se vejce, aby byly krávy tlusty.

Kravám se má na pastvě zpívati, aby »škubaly«:

»Škubaj, kravičko, na uhoře;
až ho stryk Františ něpooře.
Škubaj, kravičko, na dolině
a davaj mleka po ‚kelině'.« **)

Jiná: Z Malenovic.

Pas-tě se mi, kro-vy mo-je, ně-da-li mi nic na po-le;
ně-da-li mi sy-ra, mo-sla, ja-ko by-sym do-bře po-sla.
Pas-tě se mi, vy ma-li-ny, ně-do-sta-la sem sva-či-ny.

Nebo se na krávy volá, by se pásly: »Paś se, paś se!« »Škubaj malutka, škubaj malučka!»

*) Nenaduly.
**) Hrnec na dojení.

Jde-li dobytče do škody, křičí se na ně: »Hej, kaj iděš? Zavrať!« Nebo: »Koza, stara, květula, kalina atd. vratiíš!«

Pasáci jeden druhého upozorňují, jestliže zočí, že dobytek jde tam, kam nemá: »Tedor! Krava v zelu, ve rži, kobzolach atd., nědaj, nědaj!«

V Orlové zpívají:

Ej, Go-ry-lu, Go - ry - lu, Go - ry - lu,
či je kro-va v o - bi - lu, v o - bi - lu?

Čijigo to chovanio, chovanio?
Franckovego vygnanio, vygnanio.

Na pastvě stává se, že krávy se trkají, tu třeba pastevcům je rozháněti, by se »nepopytvaly«; hůře jest, když se krávy »sbeknu« t. j. dají hlavy dohromady a hrozně »ryču«. To se přihází, jde-li kolem masař aneb uvidí-li »lunt kervavy«.

Krávy ryčící nebo volující*) dají málo mléka; pasáci doma pak neradi slyší výčitek.

Mají-li krávy dobrou pastvu, pastýřům naskytuje se volná chvíle k zábavám; tu buď zpívají, helokají, nebo na jaře čas si ukracují, otloukajíce píščalky.

Písně zpívají dílem svaté, které znají z domu a z kostela, dílem světské:

»Horala lipka, horala,
pod ňum ma mila sedala;
iskerky na ňu padaly,
mladenci o ňu plakali.

Ten jeden nějvice,
bo ůn ji kupil střejice;
ten druhy plakal ešče vic,
bo ji ůn kupil pantlu do střejic.«

Z Hlučína.

Aby nepršelo, zpívá se:

»Nępadaj, dešču!
Maš matku v klešču,
tatika v horoch,
ve velkych padoloch.« Z Kobeřic.

Je-li sucho:

»Usycha nam travička,
nęspaduje rosička,
Kravičky se něnažeru,
doma se na nas dožeru!« Z Podvihova.

Tančící děvuchy na louce si popěvkují:

»Už ty pilky dořezaly,
už ty mlynky domlely,
už sedloci domlotili,
už su prazdne stodoly.« Z Morávky.

---

*) Běhající se.

»Ty sviňoku svinsky,
ty's mi ukrad rynsky.
Ja tě půjdu žalovat,
a ty mi ho muśiš dat.«

Kravíři obojího pohlaví*) na Těšínsku na sebe *»helokají«*. Název helokání pochází od stálých refrenů »heló, heló«.**)

Helokaním chtějí jaksi udržeti společnosť vzájemnou, již přetrhuje vzdálenosť místa; nebo se škádlí:

Staré Hamry.

1. Ho-ja, ho-jo, ma-lun-ko, ja-ko śe ti pa-śe,
2. Ho-ja, ho-jo, ma-lun-ko, mi śe do-bře pa-śe,

Ba-re-čko, ho-ja, ho-jo! Ho-ja, ho-jo, ma-lu-ne-čko,
Fran-ti-ško, ho-ja, ho-jo! Ho-ja, ho-jo, ma-lu-ne-čko,

ma-lu-ne-čko, ja-ko śe ti pa-śe, Ba-ru-ne-čko, Ba-ru-ne-čko,
ma-lu-ne-čko, mi śe do-bře pa-śe, Fran-ti-še-čko, Fran-ti-še-čko,

ho-ja, ho-ji já, ho-ja, ho-ji já!
ho-ja, ho-ji já, ho-ja, ho-ji já!

Bílý Kříž.

rallentando

1. Za go-ra-mi tor-ka, tor-ka,***) ně-zdřa-lo†) je,
2. Ta Śla-chto-va Jo-ha-na o-spa-lo je,
3. Vy-ga-ňo do-po-la po-le-dně je,
4. jak že-ně do chli-va e-šče dři-me,
5. Za go-ra-mi dum-bek ně-zdřa-ly je,
6. A ten Je-žiš-kuv Do-mi-nek o-spa-ly je,

ně-zdřa-lo je.
o-spa-lo je.
po-le-dně je;
e-šče dři-me.
ně-zdřa-ly je.
o-spa-ly je.

*) V »Česk. lidu«, r. VI., str. 463., napsal jsem, že málokdy kravíři na Těšínsku na sebe »helokají«. Lépe se informovav, seznal jsem, že obojí pohlaví heloká.
**) Srv. Al. Jirásek, »Č. lid« III. 8—10.
***) Torka = trnka.
†) Nezralá.

1. »Helo, heló! Straka na komině!
Jako se ti paśe, Marijanko, v Bohumině?«

2. »Helo, heló! Mně se dobře paśe, tobě něvim jako,
bo si ode mně daleko. Helo, heló!« Z Dobré.

»Helo, heló! Marijanko, jako se ti paśe
v červene kolaśe,
a v bilem fěrtušku?
Pujdu ti za družku,
jak ni za družku,
tak za starosvatku
na samem ostatku. Helo, heló!«
Z Morávky.

Chlapec: »Hola, holó! Malučko.
Jak se ti paśe, Baruško?
Hola, holó!«
Děvče: »Hola, holó! Malučko.
Mně se dobře paśe, Karličku.
Hola, holó! Pojď hefka ku mně!«
Chlapec: Hola, holó! Jo tam něpožinu, bo tam nědožinu,
bo to dalečko, přes male polečko.
Červene jablečko, konička vraneho, oširovaneho.
Barušku na něho. Hola, holó!«
Děvče: »Hola, holó. Stodola na role, lože malovane, peřiny pisane,*) kolibečka zlato, śatečka hedbovno, koleśa vyśivana. Dybys ku mně hnal, tu bys ju dostal. A jak něpřižineš, to ju nědostaněš. Přece ti ju pošlu po anjeličku zlatem, on ti ju doniśe na křidelkach zlatych, Karliček! Hola, holó!«
Chlapec: Hola, holó! Malučko.
Ať je to tež jiste, Baruško!
Ať je tež to dobře,
dej to, Pane Bože,
dej to, Pane Kriste,
ať je tež to jiste.
Barunečko s Karličkem — chovanečkem.
Hola, holó. Bílý Kříž.

»Helo, heló! Jak se ti paśe?«
»Mně se dobře pase,
pojď, hefka ku mně,
bo je laska u mně;
jak budě u tebe,
ja poženu N. k tobě. Helo, heló!« Z Raškovic.

Chlapec: »Helo, heló! Malutko,
jako se ti paśe, Hedvičko?«
Děvče: »Helo, heló! Mně se dobře pase,
tobě něvim jako,
bo je tam daleko. Helo, heló!«
Chlapec: »Helo, heló! A ja nědalečko,
přes male polečko. Helo, heló!«

*) Pisane = tištěné, strakaté (též »durkované« zvané).

Děvče: Helo, heló! A přes nevelky huny *)
javorek zeliny.
Po javorkem voda.
Hedvička jak jahoda. Helo, heló!« Z Moravky.

»Helo, helo! Helokum, helokum,
dala chlib žebrokum,
a tvaružky židum,
že se na rok vydum.
Za rok se vydala,
za družky pytala.
Esli ni za družky,
tuź za tovaryšky.

Ja rada pojedu
na tvoje veselu
na vranem koničku,
v zelenem mentličku.
Lože malovane, peřiny pisane,
kolibečka zlato, peřinka strakato.
Helo, Heló.

»Helo, heló! Straka na koliku. Už si napaś' ty Dědku Frantiku? Helo, heló!«

»Helo, heló! Na horach su kravy, jo už sem jich napaś', sežénu jich z trovy. Helo, heló!« Ze Skalice.

Velmi milou zábavou dětem na pastvě jest trhati kvítka, víti věnce, kytice, a pak jimi zdobiti kříže, obrazy, sebe, též dobytek. Názvy květin, jež trhají, jsou: bobolusk, galatky též Petrove kluče, klučičky (petrklíče), dobromysl, hřebičky roztřapane, huśe kvitka též ramoky (sedmikrása), huśe kvitka velke (kopretina), charba, klobučky modre, bile, kokotky, konopky (sasanky), koźi brady, kukol, kuři stopky, iskerky žulte (orsej), oči volove, vole, paničky (vlčí mák), pazurky, panenske oči též Panenky Marie šaty, kašičky či vodnik (pomněnka), panensko kroso, śirotky (macešky), zamečnice (svízel žlutý), zezgulky modre.

Ž »koního mleka« (mleče) dělají zrcadelka. Jestliže zrcadelko zohniví, a v tom okamžiku pasák vzpomene si na někoho, ten jistě se na něho hněvá. (Z Podvihova.)

Nábožné kravařky, tak dvě nebo tři, vyhledávají na pastvě samotu, majíce úmysl modliti se. Nemajíce růžence po ruce, samy si jej obstarají: natrhají deset nebo padesát květů nebo lístkův a růženec hotov. Po každém zdrávase odloží jeden květ.

Když je míza ve stromích, pasáci robí piščalky, které jsou několikerého druhu, a to: 1. *Piscalky, piščolky.* 2. *Frkačky, prdule, prduličky.* 3. *Trumpety, truby, flauty, šalomuny.* 4. *Slavik.*

První druh píšcal připravuje se známým způsobem; *frgačky* nemají kromě dvou otvorů dalších. Ten konec, který se strčí do úst, oškrabe se, a pak se frgá.

Na *truby, trumpety* vybere se silnější ratolesť, otlouká se, pak závitovitě nakrojí se po celé délce nožem, a opatrně se sloupne; pak ze závitův učiní se trouba. By závity při sobě držely, připevní se trním — »špejchaly«. Za náhubek dá se frgačka.

Při »slavíku« dřevko do spodního otvoru píščalky vložené se pohyhuje, čímž mohou vzniknouti vyšší i nižší tony.

Při »pučení« píščalek říká se:

»Piščalečko, vybij mi se.
Bo jak mi se nevybiješ,

*) Hony.

počěpnu čě pod plot.
Zežere čě jařambity *) kokok.
Počěpnu če do lesa,
přijedźe če kolesa,
počepnu čě do řiky,
zežerum čě hruziky.
Piščalečko, vybij mi se atd.« Jarohněv

»Pučim, pučim piščalečku.
Jak ju něupučim, hodim ju pod plot,
sežere ju černa kura, jařabaty kokot.« Z Jaktaře.

V pondělí Svatodušní mívají pasáci *smažinku, smaženku,* »smaženicu« vajec.

Po sv. Václavě, kdy může se pasť i staré babě na hlavě, seznamují pastevci stáda, by se lépe vyrážeti mohli. A tomu seznamování dí, že »huču« krávy.

Děvčata opatrněji odhanějí dobytek z pastvy: »Hoó, iztě do chliva!« Kdežto chlapci na ně spustí: »Halo gš, vrtel kaše na ocaśe; halo gš, vrtel kaše na ocaśe!«

V Kobeřicích ženouce domů zpívají:

»Kravy idu z pola,
němaju pokoja.
Slunečko se toči,
do zahrady skoči,
ze zahrady do vody.
Trha pani jahody.
Jak natrha putnu,
kupi sobě sukňu.
Žeňtě děti do domu,
ale tiše v pokoju;
buděmy pec jelita
z červeneho kralika.«

Podvihovští kraváci, málo napasší krávy, podpírajíce se o kyj, pějí smutnou píseň:

»Idě žebrak uličkum,
tralija — lija.
Podpira se huličkum,
achy, achy, ach!«

IX. Legendy, pověsti, báchorky, pohádky **) atd.

1. Legendy.

Sedlák a tkadlena.

Sedlak se oženil, ale něuměl orať; oral dycky od jedneho konca na druhy a potem vzal pluh a něs ho až tam, kaj začnul. Šel Pambu kole něho za stařička oblečeny, prajel, že jak přidě na koněc, něma chodiť na ten koněc, kaj začnul, ale aby oral nazpatek na druhej straně.

---

*) Jařambity, jařabatý = strakatý.

**) Slezské legendy, pověsti atd. sbíral *Cyprian Lelek, Fr. Sušil* (Mor. nár. písně), *M. Mikšiček* (Národní pohádky a pověsti u Kobra). *K. J. Bukovanský* (Slezské báje a pověsti 1877), *Vin. Prasek* (Vlastivěda slezská, I. 1888), Dr. *Fr. Sláma* (Slezské pohádky a pověsti, r. 1893. Veselé kousky Ondráše z Janovic, 1891.). Některé jsou roztroušeny v »*Op. Týdenníku*«, »*Našem Domově*« a jinde.

Jindě zas viděl Pambu robu, kera tkala a enem z jednej strany hazala člunek a na druhym koncu přehryzla niť a počla zasej znova Ukazal ji Pambu, aby hazala zasej nazpatek a niti něhryzla.

Druhy děň šel Pambu zasej kole teho sedlaka a pta se ho: »Kdo tě naučil orať?«

Sedlak prajel: »Pambu — stařiček.«

Pambu ho pochvalil a povědal: »Jeden děň buděš robiť a cely rok šec«, a odešel.

Za chvilku přišel ku tej robě, co tkala, a prajel: »Kdo tě naučil přasť?«

Ona odpověděla: »Kdo jiny, ja sem se sama naučila.«

Pambu se nahněval na ňu a potrestal ju: »Cely rok buděš robiť a platno pod pažum nošiť a předavať.«

Z Jaktaře.

2. Pověsti.

Madejovo lože.*)

Jel jeden sedlák do světa. Když byl již kus cesty v poli a ku poledni se blížilo, koně mu na ráz zostali stáť a nemohl ani tam, ani hef, ani hot, ani čihyj, ani dál, ani zpátky. Co včil? Ohlídá se na všecky strany a nevidí žádného. Stoje hodnou chvilku, rozmýšlí se, co včil mám robiť? Jak se ještě jeden ráz ohlížel, uzřel myslivce. Myslivec za ráz k němu přistoupil a řekl: »Dáš-li mi, o čem doma nevíš, pomožu ti, že vozem pohneš; ale krví se mi musíš zapsať.«

Sedlák rozvažoval: »O čem bych doma nevěděl, jaký bych to byl hospodář?« »No tuž něch tam, já se podepíšu.« Rozříznul si na jedné ruce malíček a krví se podpísal. Koně sami od sebe se pohli a jeli a myslivec před očima jeho zmizel. Cestou pořád mu v hlavě vrtalo, co by to doma bylo, o čem by nevěděl? Za nějaký čas přijel do dom. Jak vešel do světnice, hrubě se ulekl, neboť uzřel synečka na kolébce, o němž nevěděl. Zarmoutil se hrubě a plakal. Všeci se ho ptali, čemu pláče, ale on žádnému nepověděl. Chlapeček rostl; protože se doma dobře učil, dali ho do škol. Když už byl velikým, stěžoval si kněžím i známým, že otec jeho vždycky pláče a nechce říci proč, až je to každému luto. Jeden velebný pán, který byl jeho učitelem a dobrým přítelem, pravil študentovi: »Víš, ty, co? Jak přijdeš domů, řekni otcovi, až sem přijde; u mně že musí vyjevit, skrz jaké příčiny on doma naříká, a nechce povědět; já mu poradím.«

Doma otec prozradil synovi, co se stalo, že ho nechal ďáblovi do pekla zapísať. Syn se zarmoutil a šel sám k paterkovi a řekl mu, že je zapsaný ďáblovi. Velebný pán praví: »Synku, ty musíš jíť do pekla pro ten zápis. Připrav se, než odejdeš, jak na smrt. Jdi k svaté zpovědi a sv. přijímání, potom vezmeš sebou

*) Dr. Jan Karłowicz a J. Jaworskij pojednali ve zvláštních důkladných studiích o podání slovanském o Madeju a látkách příbuzných. K nim odkazujeme, jen připomínajíce pro čtenáře širších kruhů, že se shoduje tradice o Madeji s českou pověstí o Záhořovi, kterou K. J. Erben oděl rouchem básnickým v Kytici v »Záhořově loži«. Lid slezský vypravuje v Podvihově u Opavy tuto pověsť.

svěcenou krejdu, svěcenou vodu a prut. Jak tam přijdeš, musíš kole sebe udělať kolo svěcenou krejdou, pokropiť se svěcenou vodou, požehnať se svatým křížem a šastnout na bránu. Kříž musíš míť sebou. Dobře si to pamatuj, abys něco nezapomněl!«

Študent připravil se, jak měl poručeno, a šel. Když ušel kus světa, blížil se k lesu. Lidé mu povídali, aby nešel dál, že nebude živý nazpátek, že tam zbujník, který každého zabije. Ale on na tu řeč nedbal a ubíral se dál, až přišel ke zbujníkovi, který na něj volal: »Stůj, chlapče! Co to tady chceš? Kaj ideš?« Študent odpověděl, že jde do pekla pro svůj zápis. »Že do pekla? Dám ti, synku, pokoj, ale něco mi zrobíš. Pojď se mnou do jeskyně.« Tam dostal pokrmy, co měl nejlepší, a píť též, co měl nejlepšího, i samého nechal na posteli a sám si lehl na zem. Ráno, jak stanuli, dal mu na cestu jídlo a peníze a pravil mu: »Zoptej se, jaké v pekle Madejovo lože?«

Študent poděkoval a slibil a šel ku té pekelné bráně. Jak k ní došel, tak nım cosi velice zatřáslo. Skok zıobil kolo kole sebe svěcenou krejdou, potom svěcenou vodou kropil, svatým křížem žehnal, tři rázy proutkem šastil na bránu, a ta se otevřela. Student skok skropil svěcenou vodou a ten co otevřel, křičel: »Nehaž tím kamením a pověz, co chceš?«

»Přišel jsem pro svůj zápis.«

Přiletěla velká houfa ďáblův a žáden zápisu nemě. Pravili jemu od té brány: »Z těchto žáden ho nemá.«

Študent nemeškal a zas kropil svěčenou vodou, až ten od té brány křičel. Hned přišla druhá houfa a zas neměli nic; tak kropil tou vodou, až všecky houfy přišly a zas nedostal nic. Tu študent ještě více kropil, až zas ten u té brány křičel, že aby neházel tím ostrým kamením, že to hrubě bolí. Za chvilku šel pomalučky ten ostatní ďábel s tím zápisem, celý chromý, špotavý. Jak ho uzřel, začal jej kropit, a on s těla svého strhl ten zápis a praštil mu s ním mezi nohy: »Tu ho máš.« Skok ho lapnul, skoval a zase kropil svěcenou vodou, až ďábel křičel: »Co pak ještě chceš?»

»Chci vidět Madejovo lože.«

Za ráz mu ho přinesli a pravili: »Tu ho máš a dej nám již pokoj.«

Jak na ně pozřel, sebral se a utíkal pryč. Brána pekelná se zavřela. Když přišel k tomu zbujníkovi, pravil mu: »Bratře, Madejovo lože je strašné, že hrůza vykládat. Lože je ostré, samé jehly, nože, břitvy, špendlíky a pichlavé nástroje.«

Zbujník se zarazil: »Co já včil si počnu, já jsem ten Madej, co zabíjím a odírám lidi.«

Študent jemu radil: »Zasaďte prutek suchý do země, kde bydlíte a polévejte jej slzami. »Eli se bude zelenať a jabka nésť, máte naději, že Pán Bůh vás přijme na milosť, neboť u něho jest velké milosrdenství.«

Zbujník poděkoval za radu, rozloučili se a študent šel. Když milý syn přišel domů, všickni se zadivili, jak též ještě přišel živý?

Syn položil zápis na stůl a pravil: »Tatínku, již je s váma dobře, neplačte, tady je ten zápis.«

Otec se zaradoval, že to všecko tak dobře dopadlo.

Študent zas šel do škol a študýroval na paterka. Když už byl dlouho knězem, jeden ráz musel jeť s Pánem Bohem přes ten les, kde ten zbujník býval. Jak jel nazpátek, ptal se kočího: »Eli též čul tu vůni, jak tam jeli přes ten les?« »Čul jsem, velebný paterku, ale nevím, odkud šla.« Jak na to místo přijeli, kočí zastavil. Velebný pán mu praví: »Jdi se podívat, co to tak voní.« Kočí poslechl. Jak přišel hodný kousek od kalesy, uzřel velký strom a na něm krásná jablka. Hned zdvihal ruku, aby jedno utrhl pro velebného pána, ale cosi volalo: »Nesázel jsi, proto netrhej!« Kočí se ulekl a běžel ku velebnému pánu a vykládal mu, co viděl a slyšel. Tuž velebný pán šel sám. Jak přišel k stromu, jablka samy spadly a z jabloně vyletěla holubička, která mu děkovala, že ji vysvobodil. V té si zpomněl paterek, že jest to místo, kde býval zbujník, s kterým se potkal, jak šel pro zápis, a že ta jabloň stojí tam, kde Madej sadil proutek. Co si tak rozmýšlí, jabloň se rozpadla v popel.«

3. Báchorky.

O hasrmanech, basrmonech.*)

»Já jsem šel na vodu se žbánkem, a tuž jsem vidél z vody chlapíka vylízt. Z vody vyliz, po pás byl od spodku suchý, a svrchu z něho voda kapala. Jak jsem s vodou přišel ku pacholkům paňským, a tuž jsem se pytal, co by to též mohlo být?«

A oni mi na to odpověděli: »člověče, s těmi věcami mějte pokuj, bo to je pán, který ve vodě meška, s tím mějte pokuj.«

* *
*

Hlísta — bylo mu Martin, pocházel z Malenovic — jednuc se sebral po poledňu — už bylo víc jak tři hodiny — a šel do spádu v Satině,**) a v tym plese***) uviděl neohromnou rybu hroznou. Tak ale on sobě praví: »hej, jak bych tě dostal?« Sebral se a šel zpátek domů, a nabil flintu a praví: »jo tě přec dostanu.« Sebral flintu a šel tam.

A z té ryby již byl synek celý nahý a on zaměřil a synek mu přihrozil: »dej mi pokuj, ať se na tobě nepomstím.«

Na teho člověka taký strach udeřil, a synek »bejch« do teho plesa a voda se rozchluštila, a Hlísta bez očí utěkal domu.

Ten chlapík, to byl basrmon.

* *
*

Basrmon se urobí, čím chce.

Já jsem ho též viděl, šel jsem z pod Lipin (hutí) do Šenova a sebral jsem v Šenově kvítko pro pána — bylo jako ruka — a nesl do Těšína. To je čtyry hodiny cesty z Frýdku.

*) Lid selský bájí, že někteří pyšní duchové s nebe spadli do vody, a to jsou »*hasrmani, basrmoni*«, někteří do bařin, a to jsou »*světlici*«.

**) Satina = potok pod Lysou.

***) Satina tam tvoří pleso = rybníček.

Přišel jsem na Šumbark (hospoda), tamok jsem sobě oddechnul a posnídal. Dal jsem peníze za snídani a beru se a idu do teho Těšína

A tam idě říka†) od Vojkovic, a je tam most, povýš teho mosta je kopec, a taký ostrý, a z teho kopca neobyčejná »grapa« ††) do té říky.

A já idu a hledím na ten kopec a tam jsem uviděl těla†††) červené a bílé: tak bylo v té postavě, že mohlo mět tři neb čtyry týdně. Tuž tak tím ocáskem se oháněło muchy na samém krajíčku kopce. Já jsem sobě přece myslil a hleděl na ně: »jak ty se jenom pohneš, hneď jsi ve vodě.«

Kopali tam kopáči kapku*) vedle a já jsem hleděl na ty kopáče, a na to těla jsem též pohlédl, a zas na kopáče, oni tam jakési špásy provodili — podívám se na kopec — a již tam tělata není. Já se vezmu a idu na kopec, kaj též to těla je; vyndu na kopec, ve vodě jsem neviděl nic, a na tým kopcu tělata není.

Když není, tuž jsem šel. Kopáči mi povídali, že to skutečný »basrmon.«

* * *

Basrmon též šnurky suši, aby přilákal děti a utopil; též jinak škodí luďám.

Přišla kmotřička na návštěvu — jmenovala se Agneška — k svojí kmotřičce. A jak tam pobyla, povídala: »pujděm se podívat na basrmona do spádu v potoce Satině.«

Sebraly se a šly. A když tam přišly, šly po těch kameňách okolo lesa. A té zadní kmotřičce ušklihla noha, a svalila se na zem, a zrovna nohami po tom kameňu do toho plesa jela.

Ta přední, když už neslyšela jít tu druhou, se obhlídla a ta už byla celá ve vodě, již ji táhl, jenom hlavu měla na vrchu.

Ta skočí a chytne ji za ruku a silno ji drží, že nemohla ji ani vytáhnout ani ruku od ní odervat. Tuž zkřikla na Šigutku, která vedle byla, ať idě ji retovat. Tak ta Šigutka se s celou silou přičinila a oběma pomohla.

To ji táhl basrmon, on se nedal vidět; měly mu dát pokuj, taký nerád má, jak člověk ho často vzývá. Dát mu pokuj, kaj je odsouzený, ať je, člověk nechť hledí svého.

Proč je tam, kdož ví? Šak ho tam z becirku neodsoudili, jenom Svrchovaný — — —«

* * *

Chlop po kostele šel do krčmy a napil se, že sotva šel do dom. Jak přišel na louku ku potoku, bylo již jedenáct hodin pryč k poledni. Co tak jde, uzří *chlopka na pni;* přijda k němu, ptá se ho: »co ty tady sedíš, byl's již v kostele jak já?«

Chlopek nemešká a s toho pně vyskočí, a drapne tazatele, a łuk s ním do vody do potoka a hodně ho tam pošpluchal.

†) Říka = řeka.
††) Grapa = sráz.
†††) Těla = tele.
*) Kapku = trochu dále.

V tom se chlopovi vzpomělo na jméno Boží. Jak uslyšel to hasrman — ten chlopek ze pně, to byl on — tuž za ráz ho pustil, ale chlop byl od hlavy do paty mokrý, jenom ty knížky kostelní, které měl na pravé straně v kapse, ty byly suché, nic nebyly mokré. *Z Podvihova.*

* *
*

»Před padesáti lety povídali tatíček,« vypravovala děvucha, »pásávali jsme koně až do jedenácti nebo dvanácti hodin v noci. Jak jsme jich hnali do dom, našli se *cizí koně — a ti byli hasrmani.*

»Kolik rázů nedali jsme pozur a sedli na některého a to bylo zle. Z počátku až sedli jsme na něho, to byl hrubě dobrý, ale jak se dostal k velkým trnům, nebo jel hustým lesem, hlubokým kamplem, tuž neměl ten jezdec místa zdravého na sobě. Kde nejhůř bylo, tam zháněl, až všecky šaty na nás byli na ‚patrle'. V tom vždycky vzývali jsme jméno Boží, až by nám život zůstal. To vždycky pomohlo. Hasrman nás pustil, ale vysmál se nám, že jsme byli tak hloupí a sedli na koně.«

Z Podvihova.

O červeném synkovi.

Hrbáč z Benkovic oral na poli »Ruském«. Zlámalo se mu »bičisko«, tuž šel si »uřnout do lesa »Hanuše« nové. Sotva že přišel do lesa, vhodil kdosi po něm houbou, a to zrovna do huby, až spadl k zemi a nic neviděl. — V témž lese viděla roba N., jak šla na dříví, synka v červených galatkách a košulce, jak třepal červeným šátečkem. Zlekla se, a dál nešla — — — —

*Z Benkovic.**)

Ukázala se pobílo oděná malá robečka.

Už ani nevím, jak se jmenovala, šla — je tomu dávno — roba ze mlýna »Trňáku« do Bohučovic, snad to byla tětka Burděna. Ve mlýně ji zdržovali, ale ona že půjde, že se nebojí; bylo kolem půlnoci. Na krchově u kaple sv. Jakuba na Hradci ukázala se jí pobílo oděná malá robečka. Neříkala nic a šla před ní až ke kapličce u Bohučovic. Tam ji Burděna dohonila, a pozdravila »Pochválen buď Ježíš Kristus.« »Na věky, amen,« odpověděla postava.

»Prosím vás, nevyřídila byste něco mojemu chlapovi?«

»Co by ne, ene řekněte co?«

»Tuž mu vyřiďte, ať napeče plnou pec chleba a rozdá chudým; pak fůru dřeva v městě prodá bez smlouvání a stržené peníze dá na mše sv.; konečně ať vezme došek sousedovi a pak vrátí. Já též v noci dám chlapovi znamení,« to dořekši, zmizela.

Burděna časně ráno vše na vlas vyřídila. Chlap jí povídal, že v noci jakási studená ruka chytla jej za nohu.

Chlap všecko splnil a nic se mu nestalo, jenom Burděna do roku byla na prkně. *Z Benkovic.***)

---

*) Zaslal mi pan učitel Holeš.
**) Sdělil pan učitel Holeš.

Hadi.

Já znám hady zmiju, úžovku a vřecenicu.

Zmija hvízdá na stromě jako chlop na prstách.

Úžovka neuščípí, neupchne; vřecenica ta též nezrobí nic.

Zmija skočí za člověkem, stočí se do takého preclíka a kolca a mik za člověkem na páru sáh, gor jak je s kopca, žáden před ní neuteče.

Jak uščípne, vycícat neb vyříznout v tym pádě maso v tym místě. Povídají též, když žabu — tu chřastavou — přiloží nebo jinou, že též vytáhne jedovatinu.

Smok to je taký had velký, kaj se přesmyčí, tam zostane všecko vypálené. To také u nás byly také znaky na lukách — v Huťách pod Lysou. Kaj se smok přesmyčí, tam všecko vyhorá.

Had má i šedesát vajec na také žilce, šnurce.

A tuž, jak je snese tlamou, tak jich stočí do kolca, a ona též se stočí na ně, a sedí jako kura na vajcích.

Ty mladé v tych vajcoch rostou, ledva je jich z tych šedesáti tři lebo čtyry, to by se tak zmnožili, že by ludé ani přejíst pro hady nemohli.

Některý má dvě oselečky (uši), — to je úžovka; některý má zlatou korunku, u nás takých hadův není; ale zmije ta je sivá a kudlatá (chlupatá), co je stará zmija.

* * *

Hadům podobají se joštěrky, a ty jsou dvojaké: zelené, jedovaté. Tyto jak po holé noze polezou — zapuchne. Černavé joštěrky ty neudělají nic.

Joštěry jsou ve vodě; dy ma být pluta, odtíkají od vody, kdy má býť pohoda, jdou do vody.

O hadech umím víc povidat. Napřed co jsem sám zkusil.

* * *

Robotník paňský — Boháč na Karasoňce na Starých Hamrech, měl těla těch hadův, kdosi mu jich sved, že už si rady nevěděl, co by temu zrobil, ba i s dětmi v kolíbce líhali. Jeden rok podvažoval chalupu, a měl tesaře při kostě.

Roba v chalupě vařit nemohla, tak šla povýš chalupy to jídlo vařit. Přinisla maso a dala na mísu, pěkně umyla a vložila do hrnca, postavila vedle, aby to někdo nepřevrátil; pak škrobala kobzole a na to tam nedala pozor, nepřikryla teho, a had přiliz, vsukal se do hrnca a masa.

Roba, jak složila oheň, tož postavila hrnec s masem ku temu ohni vařit, a přikryla ho kamennou břílkou, a vařila i hada.

Jak byl obid, volá: ludé, poďte jesť, je obid!

Tož tesaři se sebrali, pořikali a jedli. U nás bývá maso nahotované na samém ostatku. Roba umyla mísu, a postavila mezi ty chlapy, a idě pro ten hrnec s tím masem a »hrcla« to na tu misu — a tu na spodku had.

Tesaři jak to viděli, popraskali liškami, a tam ti od té míse, a celý půl dne nepracovali nic a leželi a dávali to nazpátek.

Ten had je tak vysnažil, že byli jako bez bachora; to byl zlý had.

* * *

Jednuc přišel vandrovný do toho stavení a pytal nocleha. Ona byla doma s dětmi, ůn byl v paňské robotě.

Tu ona praví: člověče, my bysme vás přenocovali, ale tu neobstojíte pro »hld«*).

Ale on vandrovný praví, »ale moja, z toho já tam strachu nemám.«

Tuž ho nechala na tu noc. Gazda přišel z paňské roboty do jizby a praví; »co je to za člověk?«

Ona povídá: »vandrovný a pyce tu nocleha, tuž ho přenocuj nebo ni, jak chceš?«

Tuž ho přenocovali, dali mu večeřu, a on povědal: »Gazdo, ráno nesmíte žádný stanut skořij jako já. Já musim stanut nejprv.«

Ráno vandrovný stane, vezme knížečku, říká a idě kolem chalupy — a ti hadi všeci za ním.

Je tam říka, jmenuje se Řečica; tam jich přes tu říku převed, a je tam výmol takový vodou vynesený, tam do toho výmola za tu říku je sved a tam jich zapravil, že po dnešní den na Karasoňce hadů tela není.

* * *

Jsou též hadi, co aj krávy dojí Ze zkušenosti se ví, že skutečně had krávu dojil.

Gazděna Klementka měla krávu, která hrubě dobře dojila. Na jeden ráz jí na dobře mléka ubylo. Pyce se pastýřa: »esli neví, čemu ta kráva mléko ztratila? Či se zle pase, anebo na pašinku stojí?«

On pravil, že každý den je na Rovenku*) a stojí.

Jednuc ju tám šel sehnat a uviděl, jak byl had kolem nohy otočený až po vemeno, a táhnul mléko. Tuž ten milý had, jak tam pastýř přišel, z té nohy se odtočil a utekl do hromadiska**).

Pastýř to ale hned pověděl gazděně-Klemence, a ta gazdovi jak přišel domů.

Na druhý den gazda u toho místa, kaj ta kráva stávala, čekal.

Kráva zas přišla na tu Rovenku a had též z hromadiska vyliz. Jak už byl vylezený, zas byl otočený kole nohy a krávu dojil, gazda krávu pohonil had odskočil, a gazda ho zastřelil — byl hajný.

Na druhý den kráva zas šla na Rovenku na to místo a stála. Když had nepřicházel, začala hrubě tesknit, a ryčela na pašinku, a ani pást se nechtěla a to trvalo dlouhý čas, a mléko též při dojení nedala gazděně jak se patří, tak že ju museli prodať.

O hadu »jaroškovi.«†)

Kdo má jaroška, ten všelisco ví, co druhému tajno. Jarošek jest tlustý jako ruka, a ukrývají ho ve velkém hrnci. Již slyšte, co stryk Šigut-Kubelok z Malenovic o něm vypravuje:

---

*) »Hld« t. j. všecko takové jako hadi, bloščky, švoby atd.

*) Rovenek = rovina na pastvě.

**) Hromadisko = hromada kamení.

†) Srovnej »V Skřítku v lid. podání staroč.« od Dr. Č. Zíbrta str. 31—35.

»Ferduš a já přespolník pásli jsme ovce. Gorbalka šla do sousední dědiny a pravila Ferdušovi, že má kobzole v peci v zadku a kyšku ve sklepě.

»Pojď, půjdem na kyšku do sklepa«, zval mě Ferduš. Tož jsem šel.

Ve sklepě v okenku byl hrnec, na něm denko. Odemknul jsem hrnci — věčko — a uvidél jsem hada jako ruka. Já jsem se toho gyzda lekl, i Ferduš, a proto oba vypadli jsme na pole.

Ferduš celého půl dne nejeď.

Baba poznala, že kdosi se jí díval na jaroška. Ptala se Ferdy: »Byl jsi v tom ucháči?«

Ferduš zapíral, co mohl.

Ta baba byla čarodějnice.

* *
*

Tři chlapci ukradli ve dvoře slepice. Šli na Mohelníci k Janku Valasovi, ten radil, kde jsou ukradené věci; — měl ve skřínce jaroška, a ten mu rady dával. Já jsem též s nimi na Mohelnici byl.

Musilí jsme z jizby ven. Valas sepísal všecko na papír, a od soudu došlo všecko vrácené. — — —

* *
*

Býček tak za 16 rýnských uchýlil se před deštěm do kvaku, on ho který si »zdymnul«.

Gazda šel zas do Janka Valasa, co měl hada jaroška: »Zhynulo mi bydelko, byl bys též tak dobrý, a pověděl mi, kdo mi byl též taký?«

»Nenaříkej a nenadávej«, těšil jej Valas, jdi do dom, máš ho v kvakách doma.«

Dal mu 30 kupřokův, a doma našel býčka.

Tací chytří jsou ludé, kteří mají hada — jaroška.

Had — zlatohlavec.*)

Na hoře Gadula u Komorní Lhoty sídlí prý král hadů — zlatohlavec.

Kdo toho krále hadího nerozhněvá, nemusí se ho báti. Kdo mu však ublíží, pykati toho bude hořce!

Zlatohlavec má na hlavě korunku z ryzího zlata a v jistý čas slézá s Goduly dolů k potůčku, aby se vykoupal. Než vleze do potůčku, složi svou zlatou korunku na břehu.

To zpozoroval jednou »ovčář«. Nedalo mu to pokoje, chtěl zlatou korunku hadího krále míti. Tichými kroky na břehu potůčka přiblížil se k ní, sebral ji a utíkal s ní pryč. Zlatohlavec to dobře věděl, ale koupal se dále, jakoby nic. Vykoupav se, vyplazil se z potůčku a zapištěl tak mocně, že proniklo to všemi lesy a horami. A na toto pisknutí ihned tisíce hadů a ještěrek se všech stran spěchají k zlatohlavci, králi svému a pronásledují s ním zlomyslného ovčáře. Plazi uháněji za nepřítelem jako silné vojsko a vzduch donáší ovčákovi výhružná syčení. Ovčák už sotva dýchá, umdlen zahodí ukradenou korunku a napíná všechny síly k dalšímu běhu.

*) Dr. Fr. Sláma, Slezské poh. a pov. str. 43.

Dobře, že korunku ukradenou odhodil! To mu pomohlo. Zlatohlavec se svým vojskem ustal v pronásledování. Vybojovav svou korunu nazpět, posadil ji na hlavu a navrátil se do hor. Vojsko jeho však rozprášilo se na vše strany.«

Černokněžníci a kuzlorky.

»Včil už černokněžníci a kuzlorky nejsou, bo musili pryč, jest to zakázané od pana císaře, že takové věci nesmějí být. Jak to císař pán zakázal, tuž to přišlo to zakázání na kněze na »zaklotí«; na kolik let jsem neslyšel.

Černokněžníci chodili po ludech, a od nich si mohli ludé koupit knížečky, co v nich byla kuzla. Jak taká knížečka přišla do třetích ruk, tuž ji nepozbyl, bídně pak zahynul.

Jak byla v druhých rukách, mohl si pomoct, mohl ji zahodit a neuškodilo mu to.

U nás byl nějaký Buš z Malenovic, on pochodil z Prajska; ten měl tu černou knížku.

Ve svátky velikonoční přišel z kostela, a po obědě sobě lehl a zapomněl, že nemá knížku zamknutou v podstolu.

On usnul a chlapík po nebožtíku otevřel podstolí a porval tu knížku. Hned z kraje trefil na slova, co se přisypali jarošci (hadi). Taký větr se střepnul v těch dveřách, a ten člověk skočil z toho spaní, a letí ku temu chlapíkovi a vyrval mu knížku a pravil: »a čemu's ji tam nenechal?«

Ale již bylo pozdě: rohatí se pytali, »co potřebuje pán?«

A on neměl práce šikovné, neměl jim dát co robit. ene měl hnoja hromadu na zoře*), tak jim poručil, ať mu ten hnůj rozvezou.

A oni vpadli do toho hnoja, a nezostalo ani zbly, všecko i s tou dobrou zemí do povětří rozházeli. Takový měl užitek.

Chlapík vydržel — — — —

* * *

U nás v Malenovicich jest jeden kopec a nazývá se »tanečnica«. To tam ty kuzlorky se sbíraly v půlnoční hodinu, a tuž tam tancovaly. Každý den tu hodinu.

Mezi ně jinší člověk nemohl přijít, bo by byly člověka zamořily tancem.

Jedenkrát ale šli šverci, co nosili tabák z Uher na Slezsko, a šlo jich dvanáct v jedné kupě. A tak právě natrefili na ty kuzlorky, jak tancovaly.

Popraskali těmi nošami na zem a spolíhali všeci hlavami k sobě, a nohami do pole.

Kterási kuzlorka k nim přišla, do kola je obešla a praví »samé nohy, žádné hlavy.«

Tož ti ludé tak se obstáli.

Od té doby jmenuje se kopec — tanečnica.«

* * *

*) Zůr = pole poorané.

Byl bača jménem Jan Krolík z Malenovic, ten měl stádo na salaši Muzoňce. Krolík ze msty druhému pasákovi, co pásl »jalovec« (jalové ovce) zastavil měrynzu.*) Jak v poledne pasák přihnal jalovec na své místo, ovce spoléhaly, a žádná nepřežívala. Vida sebe poškozena, šel na radu k bačovi jménem — Valentinkovi, a stěžoval si mu o svém poškození.

Valentínek praví: »Co se stará? Když ovečkám měrynzu zastavil, tak on ten škoditel bude do smrti přežuvat . .« Sebral patřičné zeliny, dal mu je do rukou řka: »zanes je k vodě a vhoď do ní.«

Stalo se.

V tom okamžiku právě Jan Krolik v košáru dojil ovce. Za ráz skočil, a vyběhna zuby uhryzl trávy z trávníku. Od toho času všady přežíval, i v kostele. Protože lék byl puštěn na vodu, tak mu žádný kouzelník pomoci nemohl.

To měli oni také věci mezi sebou, co věděli víc než jim patřilo.

* * *

Na salaši jménem Ivančena vedle Lysé byl bača skoro sto let starý — jménem Jura Ivanek. Podle něho jako majitele salaše má až posavad jméno hora — Ivančena.

Bača, o kterém se mluví, postoupil svůj salaš synovi — též jmenoval se Jura Ivanek; ten zas měl syna Juru, ale ten už salaše nedrží: Naše podání jest od druhého držitele salaše tož slyšte!

Starý bača byl na pastvě s ovcemi na tom salaši letního času; tam přes ten salaš chodili a chodí až posavad pánové z Frýdku na Lysou.

Jeden ráz stavili se tito pánové k tomu bačovi na žinčici. Za řeči tázali se: »Povězte nám, jak mnoho též tam na tom vzdaleném salaši — byl 3—4 hodiny od Ivančeny — jest ovec, co jak mnoho může bača od nich mléka nadojít?

Ivanek byl v kouzlech hrubě zběhlý, tak že všecko věděl, a žáden mu nemohl kouzly poškodit.

»Co se ptáte, pánové? To jest lehká věc; jak chcete, hned vám to dokážu, co se můžete na to spolehnout.«

Pánové byli zvědaví.

»Tak když to chcete vědět, pojďte se mnou.« Vzal obušek a geletu,**) co se do ní dojí, šel do lesa pod salaš, tím obuškem ťal do smrka a z tohoto obuškového šteliska se spustilo mléko a odtud do gelety.

Ti pánové se dívali, jak nadojil plnou geletu a vylil na holý trávník, a dojil zas; jak nadojil druhou plnou, odlil zas jak před tím, a dojil po třetí, té už nadojil jenom půl, a zas na ten trávník vylil. Pak vytáhl obušek ze smrka, udělal na tom místě, kam mléko vyléval, tím obuškem kříž, a tam na tom vzdáleném salaši nepoškodil nic. Jenom v tom čase, když z toho obuška dojil, na tom salaši ty ovce ztratily měrynzu.

*) Měrynza = přežvykování.
**) Geleta = hrotek.

»Tak, pánové, je-li libo, jděte se podivat na ten druhý kopec, jak bača moc nadojí; přesvědčte se.«

Pánové nešli, zaplatili žinčici a zadivení nad touto událostí na Lysou odešli. Když by nebyl toho mléka vylil na zem a byl ho pod střechu přines', tak byl tomu bačovi na druhém kopci uškodil moc! To by ten den neměl stáda zdravého, že by na doktory musil jíť, co statku pomáhali.

Za nedlouho postoupil starší Jura Ivanek salaš svému synovi Jurovi Ivankovi, který zas dlouho toko salaše užíval.

Jednoho času onemocněl a zemřel. Po jeho smrti smutné následky byly viditelné, které ještě živí svědkové pamatují.

V čas pohřbu, jak ho z domu z pod střechy na pole vynesli a položili na máry, objevil se nad ním v povětří černý pták ve zvýšce tři sáhy — velký jako kavka — ten tak příjemně vřeštěl, až zpěvákovi pohřební zpěv kazil. A tak byl dotěravý a smělý, že na hnůj ku chlévu přiletěl a vřeštěl, tak že nevěsta toho bače vzala malý stolek od chléva a praštila po něm. Pták do vrchu vyletěl a vřeštěl ještě víc, tak že lidé k tomu pohřbu sebraní se po tom ptáku ohlídali, že ani se zpěvákem nemohli zpívat.

Když tu roztržitost zpěvák viděl, pravil: »Lidé, nezpíváte, jenom na hlupého ptáka hledíte, pojďte.«

Ten pták ponad tu truhlu zároveň s pohřebem letěl a vřeštěl. Jak přišli na hranici toho gruntu, pták se ztratil a nikdo neviděl kam: pak teprv měli pohřebníci pokojnou cestu na Borovou.

* *
*

V Mohelnici byl též jeden taký moudrý bačák, že měl dva palce z oběšelce. A ešče mu bylo zapotřeba třetího, potom by už vliz do každého zámku, co by ho nikdo nebyl viděl. Tak ale se zdověděl, že oběšelec na prajské je; a ten bačák pásl na Trovným v Mohelnici.

Tak z Trovného za půl druhé hodiny dorazil na prajskou (to jest, myslím, kole 30 (?) mil.).

Ale jak přišel na prajskou, přichodil ku tomu místu právě, když chlap oběšelce z vrby odťal.

»Ty's mi to vyvedl«, zabručel bačák a z prajské jechal na Trovný.

Hádejte, jak dlouho šel?

Půl třetího dne, protože již neměl té moci, jako když z Trovnýho šel na prajskou.«

Drak.

Ve Skalici u jednoho chalupníka, — nějakého Ševčíka — meškali černokněžní a užívali mléko od černé krávy. Černokněžní za odměnu vzali chalupníka, ať jde s nimi do »Kochanice«,*) že mu ukážou zemské poklady. V Kochanici udeřili v jednom místě proutkem na dvéře (štoly železné tam byly), a ty se samy otevřely. Chalupník šel za nimi; měl rozkaz, ať dělá,

*) Kochanice, kochunka = černý les nedaleký.

co oni dělají. Za dveřmi překvapili draka, on se zlekl; žádný z nich ani slovko nepřemluvil. Nabrali si zlata a šli ven. Chalupník vzal si též kousek a vystávěl si dřevěnou chalupu.

* * *

Pod skalickým kostelem jest drak. Lidé povídají, až bude v něm nejvíc lidí, že zapadne.

Misie byly, a nejvíc lidí bylo v něm a přece nezapadl.

Tož to všecko nemusí býť pravda, co staří ludé povídají —

* * *

Na Řečici v Starých Hamrech byl tam hajný, — jmenoval se Toman Holub. Tak ale jak přišel dom z lesa, když byl hajným, přišel pán do něho a praví: »přítelu, já bych potřeboval nějaký nocleh po vás!« Tuž hajný vidí, že je oblečený po myslivecky, — taký ‚adijonk' —, tuž mu nocleh dal, a pyce se, co chce na večeřu? A on praví, »já nic nechcu ani mák žádného jídla ani pití, jenom jak ráno stanu, hřebeň a vodu, a já zaplatím všecko dobře.« Tak ráno jak stanuli, dala mu dívka hřeben, vodu a ručník. Jak se umyl, počesal, oblik jak se patří, praví: »Gazdo, je tu v Řečici buk — strom — a pod tym stromem je břila kamenná a pod tou břilou idě voda hrozně zimná! Víte vy, hospodářu o tom buku a kameňu, daleko je to?«

Gazda praví: »ale ja, co bych nevěděl, dyť je to v moji stovce.« *)

»Nu tuž mě musíte zavést ku temu buku.«

»Čemu ni, ene poďme.«

Tuž zaplatil adijonk pěkně noclih, a za to umytí ráno, a sebrali se a šli. Když přišli k tomu buku, adijonk praví hajnému: »sedníte se k tomu javorku — byl tan javorek tenší —, a chyťněte se dobře, bo by s vámi bylo zle.«

Tuž hajný položil gver vedle sebe, chytne se javorka a drží.

A adijonk idě pod teho buka a rozčapí nohy na tu vodu a vytáhnul knížečku a začal říkať, a jak pověděl poslední slovo — břila puk na poli. A tu vyleze drak z pod té břily, a on když byl nohami nahotovaný právě sedl na něho a horami letěl. Kdyby byl jel polami, to by škody byl narobil moc.

Holub se držel javorka, a taký se větr střas, že není ani možná pověděť. A on už potom věděl, co to byl za jeden, — to byl černokněžník. Takový nepotřebuje na noclehu ene vodu a hřeben, a když někam chce jít, to ho zakludí drak, kaj potřebuje, tam ho uloží.

Ten co povětří vodil.

»Tuž u nás u jedneho člověka v dědině Malinovské byla jedna vyminčorka, hodně stará baba.

Jeden den přišel do ní chlap o 10 hodinách dopoledne a přinis na rameně velký vrtel ($^1/_2$ měřice) muky, a bechnul s tym na zem.

---

*) Stovka = revír.

A ta roba se tak dívá, ta vyminčorka, co on též tak pere s tym měchem o zem, že je v něm muka.

Ale potom on prosil té ženy staré, až by mu též pozvolila, že už má hlad, že by též muh' neco vařit. Ale ona praví: »já přítelu vám nebráním, něch tam uvařte sobě.« A praví: »tuž vám mám též nějaký oheň složit?«

A on: »Ni«, jenom prosil, aby mu žber podala a hroticu. Stařenka-ženka mu to sebrala, a on nosil vody do toho žberku, a do té hrotice též.

Potom vzal tu muku a vsypal do té hrotice a zadělal těsto na pučky (halečky).

A bral z té hrotice ty pučky a chybol*) do teho žbera, do té zimné vody; to vařil v té studené vodě. Roba se diví, co on to dělá za hrůzu, že chce vařit na prostřed jizby v té zimné vodě?

Za malou chvílku vyšla taková pára horká z toho žbera, a za nějakou malou chvílku začalo se to vařit.

Ale ta robka se dívá hrůzou obklíčena. Jak se to povařilo, sednul ku temu žberu a fuknul do něho. Přestalo se to vařit a už byly pučky uvařené. Pak sedl si u teho žbera a bral rukama a jid. Po malé chvílce pučky zjid.

Baba strachem hledí, co je to za jeden?

Cuzí chlap praví stařence: »ženko, vy musíte jít se mnou.«

Ona praví: »kaj bych já též s vámi šla?«

A on praví: »Oto**) na pole.«

Tuž ju vyved na pole, a byla tam za okny vrba a praví: »ženko, sednite sobě ku té vrbě a chyťte se jí dobře rukami a nohami.«

Roba se držela pevně.

Ale on se sebral od ní, a šel do té jizby pro ten prázdný měch a vzal ho na rameno, a už zas byl plný a vyšel do pola, a jak vyšel zpod střechy, tak ten měch rozvázal a neobyčejný větr pustil, že se hneď zdálo, že všecko schytí do povětří.

Šel do Lubenské dědiny; pokud ho viděla, tak též viděla i ten větr, jak za ním šel, přece po stromách poznala, jak větr idě. Tuž ale jak ten větr utichnul, tak ta ženka se pustila té vrby a běží s křikem do gazdy: »esli mu též co nepobral ten větr?«

Ale ten gazda praví: »co vy též hlupněte, dyť je čas šumný, ani vlasem větr nehně.«

Tuž ona se vzala a idě do teho svojiho vyměnku a praví hospodyni: »Poď též ty se mnou se podívať.«

Tuž ta hospodyně šla. Přišly do té jizby, co v ní bylo ponarosypané muky, zakel vařil pučky a jak přišly hospodyň s tou vyminčorkou, tu ani zbly muky nebylo po jizbě. Ten žber byl suchý a ta hrotica, jak mu to postavila a tolké pučky vařil. Co to byl za člověk? Dřeva nepotřeboval a pučky v zimné vodě navařil?

---

*) Chybol = házel.

**) Oto = tam, sem.

To byl ten člověk, co povětří vodil; včil už takových není, prv to byli takoví Kaj chtěl, tam povětří spravil, krupobití vodil, včil to není, bo je to od pána císaře zakázané.

* * *

Moje mamka, jak šla z Ligotky z kostela, bylo to o klekání večer, jak přišla do lesa — Hliboké, taký vĕtr velký se strhnul, že ty hrubé jedle až k zemi přihýbal, a dotel fučel, dokel šla přes ten les. A jak ten les přešla, vĕtr utichnul a nebylo nic. To bylo v těch místách, kaj ten Hlísta pučky vařil; Hlísta vodil větry, to byla na ného památka.

4. **Pohádky.**

Slezský lid pohádkám dí bajky; »*bajati*« znamená tolik, co vykládati pohádky.

Chtějí-li děti, by se jim bajalo, odbývají se takto:

Měl jeden pan tři psy,
ale to byli pśi, pśi;
jeden byl bily,
druhy byl jak snih,
a třeti byl ješče bělši.
To byli pśi, ale to byli pśi,
jeden byl bily,
druhy byl jak snih,
a třeti... atd.

Jinak:

Bajam, bajam bajku,
sedi pes na čajku;
bajam, bajam druhu,
seda pes na truhlu;
bajam, bajam třeti,
sedi pes na peci;
bajam, bajam čtvrtu,
sedi pes na vrtlu;
bajam, bajam patu,
seda pes na lopatu;
bajam, bajam šestu.
seda pes na cestu;
bajam, bajam sedmu,
seda pes na bednu.
A t. d.

Jinak:

Bajam, bajam bajku
o zelenym hajku,
bajam, bajam bajku
a dluhu,
zitra budu tu druhu.

Bajky se zakončují:

Chleb ze rži, kolače ze žita,
to je pravda naležita.

Anebo: A eli ešče žije, tuž vinečko pije, a jak ni, tuž v hrobě hnije.

Anebo: Eli ešče žiju, tak vinečko piju; byla tam papirova zem, přepadli sme se až sem.

Anebo: »Harabaš, kočko zhaš,
kocure rozžni,
a ty věc nělži.«
»Ja bych byla nělhala,
dybys byla někazala.«

Hlupá roba.

Byla hrubě hlupa roba, že na kolebce kolebala misto děťa — kus dřeva; ešče měla kravu na pokludu.

Chlop přišel z roboty, a uzřel, že krava něni pokludzena. Proto hrubě se nahněval a pravil, že kravu předa.

Jak odešel zas do roboty, přišli masaře do chalupy a ptali se, »nemaju-li tam nic na předaj?«

Roba pravěla, »že předaju kravu.«

»Tětko, tětko, kaj matě tu kravu?«

»Ve chlevě ju matě, tam se podivajtě, — hulaj, hulaj, hulička« (kolébá dřevo a monotonně zpívá).

»Robo, co chceš za tu kravu?«

»Sedymdesat sedum, jeden rohoveho, — hulaj, hulaj, hulička« (kolébá).

»Kaj, kaj ti mamy dat ty penize?«

»Dajtě jich do miška, do lužka do rožka, — hulaj, hulaj, hulička.«

Chlop se vratil z roboty do dom a pta se roby: »Kaj maš tu kravu?«

»Masaře ju vzali, penize mi dali, — hulaj, hulaj, hulička.«

»Robo, kaj dala's penize?«

»Penize su v hrnku, v komoře na klinku, — hulaj, hulaj, hulička.«

Chlop jich hledal a nénašel, tak se napalil, že zakřiknul na robu:

»Maš tu djabla a ni penize.«

Roba mu na to: »Už djabli věděli, kaj penize dali, — hulaj, hulaj, hulička.«

»Kolik tych masařu bylo?«

»Aj byli tu, byli, dva taci chvanti, — hulaj, hulaj, hulička.«

»Kaj šli?«

»Ten jeden šel cestum, a ten druhy k městu, — hulaj, hulaj, hulička.«

»Jake měli šaty?«

»Ten jeden měl modre, ten druhy nédobre, — hulaj, hulaj, hulička.«

»Jake měli čapky?«

»Ten jeden měl lysu, s druhej chvanty viśu, — hulaj, hulaj, hulička.«

»Už s tum robum nic něspravim,« pomyslil si chlop, »a rač pujdu do světa hledat jinšu. Najdu-li si jinšu, tu ju zaženu.«

Jak odchazel, uzřel, že roba pořad koliba.

»Robo, co to kolibaš?«

»To-li neviditě, že to ma ošpice,*) — hulaj, hulaj, hulička.«

Ešče věc napalen odchazel. Jak přišel do druhej dědiny, zustal stat a dival se do vrchu.

Přišla k němu roba a pravěla: »Ó, boraku, co se tak divatě do neba?«

Ůn ji odpověděl: »Spadl sem s neba, a němožu najiť ďuru, co sem ňum spadnul.«

»Ço tam ten muj něboščik narabja?«

»Ůn, borak, je tam cely splusněly, něma ani pořadnych luntu, ani peněz na tabak.«

»Ach, to onemu, až najdětě tu ďuru, vemte tam čeho.«

»Čemu bych něvzal?«

Roba běžela do chalupy, a za raz doněsla buty, košulu, grytku, kabat, čapku a hromadu peněz, aby to jejimu chlopoji vzal do neba.

Chlop poděkoval a na cestě pravěl: »Su ešče hlupějši roby na světě, než moja, a tak s ňum budu se dal zažirať.«

Z P. Polomě.

O hlupym Martinoji.

Byl otec a ten měl syna, kery se menoval Martin, a byl trochu pohlupavy.

Otec raz byl němocny na oči, tuž poslal Martina do hapateky pro »nic na oči«.

Martin šel a cestum opakoval si pořad: »nic, nic, nic,« aby nezapomnel, pro co idě. Přišel k rybařam, keři už cely deň ryby chytali a nic něchytli; a ůn před nimi »nic, nic, nic?«

Rybaře myslili, že se jim vysmiva, tuž ho chytli a zbili, co mohli, a doložili, že měl řeknuť: »Včil jedna, brzo druha, potem třeťa« a propustili ho.

Martin šel dal a řikal: »Včil jedna, brzo druha, potem třeťa.« Šel dluho, až přišel do města, kde právě kraloji umřela nejmladči cera.

Kral jak slyšel Martina tak mluviť, myslil, že robi se z něho blaznuv, tuž dal mu nabiť a prajel: »Trubo, měl's řeknuť: Pambu daj lehke odpočinuti!«

Martin šel zas dal, až přišel k šerhoji, kery pravě zakopaval koňa.

Martin prajel: »Pambu daj lehke odpočinuti?«

Šerha se na něho obořil, eli něvi, že ma řeknuť, dy někdo robi, »Pambu pomahaj«? Nabil mu a odehnal. Martin šel zas dal a stejně řikal: »Pambu pomahaj.« Cestum potkal vesele. Martin pozdravil: »Pambu pomahaj.« Veselnici se rozzlobili, zbili Martina tak, že němuh' stanuť, a odjeli.

Až se zpamatal, vratil se do dom a vykladal tatičkoji, že »*nic*« nikde němuh' dostať. Z Jaktaře.

O hlupym Jankoji.

U jedneho hospodaře služil pacholek, menoval se Janek, ale že byl hlupy, tak mu prajeli »hlupy Janek«.

*) Ošpice = neštovice.

Raz přišel Janek ku hospodařoji a prajel: Hospodařu, položimy každy stuvku a založimy se, že ten, kery se bude prvši hněvať, přehraje, a ešče tomu druhemu stuvku připlati.

Hospodař svolil. Na druhy deň dal Jankoji krajic chleba a prajel: »Tu maš na snidani, obid a večeřu. Di do lesa otipky rubať a rano sjiz kusek chleba, ostatek strč do studenky a buděš měť v poledně zas cely krajic.«

Janek vzal sebum psa, kery se menoval Petruška, a šel do lesa. Jak tam přišel, narubal jednu otipku a hodil ju do studenky, a že měl ešče penize, šel do hospody a tam pil cely deň.

Večer přišel do dom a hospodař se ho ptal, jak moc narubal.

Janek prajel: »Jak moc myslitě?«

Hospodař: »Kopu.«

Janek: »To by teho.«

Hospodař: »Pul kopy.«

Janek zasej: »To by teho. Jednu sem narubal a hodil ju do studně a do rana budě plna otipek. Hospodařu, hněvatě se?«

»E, co by se hněval, co tam o deň.«

Druhy deň šel hospodař na roraty a kazal Jankoji, aby mu dal jake světlo na dvur, jak budě měť přijść. Janek poslechnul, a jak už měl přijść, zapalil stodolu.

Hospodař se zleknul, ale zaraz se zpamatal a hašil stodolu.

»Hněvatě se, hospodařu?« vyptaval se Janck.

»E, co bych se hněval, co o stodolu.«

Na třeti deň šel hospodař na křtiny a prajel Jankoji, že mu ma uvařiť polevky a zakrať do ni petrušku.«

Janek poslechnul.

Jak už voda vřela, vzal psa — Petrušku, rozkrajal a vhodil do polevky.

Jak hospodař přišel, dal mu Janek tu pśi polevku a prajel: »Hospodařu, hněvatě se?«

»Ale kaj, něhněvam.«

Pokryjenku se ale na něho tak nahněval, že mu už na druhy deň ani roboty něnaporučil, ene prajel, že ma robiť, co budu u suśeda robiť.

U suśeda trhali pravě dach.*) Janek vzal řebř, vylez na dach, a začnul ho trhať.

Jak měl dach nadole, vzal motyku a rubal, až rozbulil cely statek.

Hospodař, jak večer přišel, hrubě se na Janka rozhněval: »Tahni mi z domu, bo si mě připravil o stodolu, o psa, o statek. Kluď se z domu!«

Janek odpověděl: »Pambu zaplať za tu službu a včil mi, hospodařu, vyplaťte sto rynskych, a ešče jednu stuvku na přidavek.«

Hospodař mu mušel vyplatit, a Janek šel do dom, a eli ešče žije, tuž vinečko pije, a jak ni, tuž v hrobě hnije.

Z Vávrovic.

*) Dach = slaměná střecha.

O hlupym bratroji.

Byl raz jeden bohaty a chudobny bratr. Ten bohaty měl 2 voly a ten chudobny kus pola, ale němuh ho orať, bo něměl žadneho dobytka. Raz v nedělu přišel chudobny ku bohatemu a prośil ho, aby mu pozčal voluy, že se porobi svojo polo. Bohaty povolil a chudobny odjel na polo. Večer jak přijel do dom, tak nafutroval ty voly, že do rana popukaly. Bohaty prajel, že ho pujdě žalovať, aby s nim šel. A tak šli. Na cesté potkal furmana, kery uviznul. Ten prośil jich, aby mu pomohli, ale ten bohaty něchtěl. Ten chudobny chtěl mu pomoc, a tak chytil koňa za ocas a vyrval mu ho. Furman za raz šel též žalovať a tak už šli dva. Jak přišli do města, šli do kostela, a tam řikali, aby vyhrali. Bylo tam moc luďa a tak se temu chudobnemu ztračili, a on jich němuch najšť. Tu vylez na pavlač a daval pozur, jak skoro pujdu z kostela. Jak tam na chvilu byl, viděl, že ti dva jidu za kostelnikem, a tak se zahnal a skočil temu kostelnikoji na ramena. Kostelnik se rozhněval a šel na něho též žalovat. Tak už byli tře. Jak přišli na ratús, žalovali na něho. Tu sudce prajel ku bohatemu. Daj tvojemu chudobnemu bratroji kravu, a jak budě měť dva voly, tak něch ti jich da a kravu něch se něcha. Bohaty prajel: Miž by ja měl ešče kravu ztračiť, to mu to rači odpuštim a odešel. Tu sudce zas prajel ku furmanoji: Daj mu tvojeho koňa, a jak budě měť hřibja, to něch ti ho da a něch se stareho něcha. Furman prajel: Miž by ja měl koňa ztračiť, to mu to rači odpuščim a odešel. Tu kostelnik žaloval, co se to v kostele dopuštil; tu sudce prajel: Di a zrub totež, co ůn zrobil. Kostelnik prajel: Miž by ja se měl co takoveho dopuščiť, to mu to rači odpuščim, a odešel. Tu vypadnul temu chudobnemu z kapse kameň. Sudce se ho ptal, na co to ma, a ůn prajel, že to je na něho, že dyby ho byl odsudil, že by mu ho byl vpalil do hlavy. Tu mu ten sudce nasazal padesat, a poslal ho dom, a eli ešče žije, tak nam povi, jak to bolelo.

Z Kravařova.

O mudrym Jankoji.

Byl raz jeden tatik a ten měl tři syny. Jeden menoval se Jurka, druhy Miš, třeti Janek. Raz ptal se jich tatik, co se každemu v noci snilo. Jurka prajel: Mi se snilo, že sem byl na kralovskej hoščině. Tatik prajel: Za to něbuděš cely děň nic ješť, bo němamy chleba. Miš prajel: Mi se snilo, že sem měl ostruhy, a jak sem s nima břinknul, tak že se až kral zleknul. Tatik: Za to buděš celu zimu boskem chodiť. Včil přišlo na Janka, ale teń něchtěl řeknuť, a uček preč. Tatik učekal za nim, chyčil ho a začnul ho biť. Tu jel kole nich kral a ptal se ho, čemu ho bije. Ůn prajel, že mu něchce povědět, co se mu snilo. Kral dal mu měch zlata a prajel, že se vezme Janka dom a tam se ho zepta. Tatik zvolil a kral odjel. Doma ptal se ho, co se mu snilo, ale ůn něchčel povědět. Kral se rozhněval a zavřel Janka. Zanědluho poslal tatarsky kral sedym jednakych šimluv temu kraloji a zkazal, že jak mu jich do rana nězestavi podle stařa, že ho zabije. Kral se zleknul, ale němuh teho dokazať. Tu

Janek, keremu přišla princezna to povědět, prajel, aby vzali oves od sedmi let, a dali ho koňom, že každy budě žrať oves teho roku, kdy přišel na svět. Kral tak zrobil a bylo dobře. Zanědluho poslal zas ten kral kyj, všudy jednak hruby a na konci zakulaceny a zkazal, že jak mu něpovi, kery koněc byl bliž ku kořeňam, že ho zabije. Kral se zas zleknul, ale Janek prajel princezně, kera ku němu zas přišla, aby zavěšili kyj v prostředku, že ten koněc, kery byl u kořeňa, že budě tějžši. Kral tak udělal, a bylo dobře. Za paru dni přiletěla k nim kula, a na tej byl list, že jak tu kulu něhodi zas naspadek, že bude o krk kratší. Tu Janek, kery už byl puštěny, vzal kulu a hodil ju naspadek, a bylo zas dobře. Za nědluho přišlo pismo, aby ten, kery to všecko udělal, přišel k němu. Tu Janek vzal ešče šest podobnych synku a odjeli do krale tatarskeho. Jak tam přijeli, kral jich počastoval, ale němuh poznač, kery je ten pravy. Tu jeho matka, kera byla čarodenica, dala jim vina. Tu šest prajelo: Dobre vino, a sedmy: Bo je smišane s krvjum. Šest zasej: Dobry chleb, a sedmy: Bo ho čarodenica hnětla. I poznala ta čarodenica, že to je ten pravy, a jak usnul, ustřihla mu vlasy, ale Janek, kery nespal, ustřihnul všeckym trochu vlasuv, a tak zas něpoznali, kery je ten pravy. Tu prajel ten kral: Mezi vama je tu jeden, kery je ešče mudřejši, miž ja, a to ja něsmim dopuščit; kery to je, něch vyleze, a ja s nim se budu bič. Tu vzal Janek šablu a utnul mu hlavu. Tu vzal na zla'y taleř, a něs ju svojemu kraloji. Jak přišel dom, prajel: Včil ti povim, co se mi tedoj snilo, bo se to už splnilo. Snilo se mi, že sem zabil največšeho něpřitela tvojeho, a że sem dostal za to tvoju ceru za robu. Tu ho kral obejmul a dal mu svoju ceru, a udělal ho kralem, jak umřel. A eli ešče, žiju, vinečko piju, a jak ni, tak v hrobě hniju. Z Jaktaře.

O lakomym masařu.

Byla chudobna vdova a něměla co jesť. Robila, ale zarobek byl maly. Jeden raz dopadla ju taka bida, že něměla co do huby strčiť, a tuž prajela sama sobě, že pujdě do masařa a řekně, že ma ji dať masa za »zaplať Pambu«.

Šla. Když tam přišla, tak ho prosila za »zaplať Pambu« o maso.

Masař předy se rozmyšlal a pak vzal papir a napisal: »zaplať Pambu« a položil na misku vahy a na druhu kusek masa.

Ale papir byl hrubě těžky, tak že roba dostala kus masa, že měla dlouho co jesť. Z Kravařova.

O třech dcerách.

Byli jedni manželé, a měli tři dcery. Časem oba dva zemřeli. Protože neměly dosť co jísť, tak ta nejstarší šla si hledať službu. Kráčela světem dalekým, až přišla do jednoho lesa. Tam byla chalupečka, a v ní meškal stařeček.

Jak ku němu přišla, ptal se jí: »co žádá.«

»Službu si jidu hledať,« odpověděla děvucha.

»Mohla bys u mně zostať, budeš-li poslouchať, budeš se mít dobře.«

»Budu poslouchať, stařečku!«

»Na práci budeš mít kačenku a psíčka opatrovať.«

Tuž na službě zostala, ale kačence a psíčkovi dobře nerobila, všecko sama snědla a jim nic nedala, tak že chodili na ni žalovat stařečkovi, že jim nedává žráť.

Tak to trvalo celý rok. Když docházel rok, tu stařeček pravil děvuše: »Jdi na hůru, vyber si truhlu, kterou chceš.«

Tuž šla a vybrala si tu nejšumnější truhlu.

Jak ji vezla do dom, běželi za ni psíček a kačenka, a zpívali

Hafu, hafu, havulenka,
jedě naše Hanulenka.
Před ňum břing,
za ňum břing.
Z velké tmavé ďury
veze hady, šťury!

Děvucha jela, až přijela do jiného lesa, v němž byla studénka. Chtěla se napíť, voda se stratila a nebylo nic. Žíznivá šla dál, až přišla zas k jednomu lesu. Tam byl strom, který měl také šumné jablka. Chtěla si utrhnouť, a zas nebylo nic.

Šla s chutí do dom. Jak dom přišla, sestry ji vítaly: »Už jsi přišla, sestro, ze služby?«

»Už.«

»Jak jsi se tam měla?«

»Ach, zle, kačenka a psíček chodili na mě žalovat.«

»A co to vezeš za šumnou, malovanou truhlu?«

»Za ráz vám ukážu.« Otevřela truhlu, a z ní vylezli hadi a šťuři a ovinuli se jí okolo krku a zadusili ji.

Za nějaký čas pravila ta prostřední, že půjde na službu. Tuž šla a našla si ji zas u toho starečka, a sloužila jak ta první.

Stařeček na konci roku pravil: »Běž na hůru, a vyber si truhlu, kterou chceš.«

Šla a vybrala sobě tu nejšumnější, a jela do dom. Za ni psíček a kačenka zas volali:

Hafu, hafu, hafulenka,
jede naše Hanulenka.
Před ňum břing,
za ňum břing.
Z velke tmave ďury
veze hady, šťury!

Cestou se jí tak vedlo jak prvší, studénka jí nedala vody a strom jablek. Jak doma otevřela truhlu, hadi, šťuři ovinuli se jí okolo krku a zadusili ji.

Konečně šla ta nejmladší na službu do toho stařečka. Obkluzala ho dobře, a dávala kačence a psíčkovi dycky žráť, a oni za to okolo ní obskakovali.

Byla tam dva roky. Jak dvě leta pominuly, chtěla jeť do dom. Tu zas stařeček pravil: »Jdi na hůru, vyber sobě truhlu, kterou chceš.«

Ona šla a vybrala si tu nejškaredší, a jela do dom. Šel za ní psíček a kačenka, a volali:

Hafu, hafu, hafulenka,
jedě naše Hanulenka.
Před ňum břing,
za ňum břing,
zlata, střibra veze,
co do truhly vleze!

Studénka dala se jí napíť, se stromu natrhala si jablek, co mohla unést.

Když přišla do dom, otevřela starou truhlu, a v ní uzřela svou matičku. Ta se hrubě zradovala, když jich viděla. Matička jí povídali, že ten stařeček byl Pán Bůh.

Eli ešče žiju, to vinečko piju; eli už umřeli, to v zemi hniju. Z Podvihova.

O Hanuleně.

Byla stara roba a ta měla divku, co muśela hrubě robiť, Jeden raz šla ta divka pro kačice a pro huśy, a dyž tam přišla. tak začla volať: »Kač, kač, na — kačenka kač, kač!« Tam se ji kdosik ozval: »přiď, přiď, uvařim ti kuři ř . .!«

Ona na to: »Ene přiď, přiď!«

Jak se setmělo, šla stara roba na beśedy. Děvucha se zamkla, dala žrať kuram, huśam, kačicam a psoji. Potem si śedla.

Za chvilu začlo cosik drapať na okno a volať: »Otevři, otevři!«

Děvucha se zlekla a radila se: »Raď pśičku, raď kačenko, raď kokotku, mam to puśtiť lebo ni?«

A ti prajěli: »Řekni, až ti vystavju zamek.«

Ona řekla tak.

Za chvilu zas to přišlo a volalo, a divka zas se radila.

»Řekni, až ti vystavju maštale pylne krav, koňuv, voluv, osluv, ovec, koz, kačic, kur, kuřitek, huśi.«

Ona tak pravěla. Za raz to bylo všecko hotove. Jak to přišlo třeti raz, bilo 12 hodin, tak to muśelo ufec.

K ranu přišla baba do dom, a viděla pěkny zamek. V jizbě se ptala divky, co chce za to?

Ale děvucha nechtěla nic.

»A tuž přece neco muśiš dostať za službu, bo vim, že odejděš do sveho zamku. Vylez na huru, a vezmi se, jaku chceš truhlu.«

Tuž děvucha šla a vzala se tu najškaredšu. Ta roba ji pošťala psuv, aby ji to vezli. Jak ti pśi tu truhlu vezli, tak hafali: Hafy, hafy, hafulena, jedě naša Hanulena. Před ňum břing, za ňum břing, všecko dobre veze.

Dyž přijela na zamek, složila tu truhlu, a pśi odběhli do dom.

Jak šla rano do kostela, tak se jednemu princoji lubila. Za tři neděle bylo vesele.

Eli eščě žiju, tak vinečko piju; byla tam papirova zem, přepadli sme se až sem. *Z Vlašťoviček.*

* * *

Moudrý chlap.

Ve Skalici zloději okradli kostel; tak byli zlí, že do ukradeného ornátu oblékli pijaného*) člověka, že ho doma nepoznal ani pes ani roba.

Tuž šel do světa.

Na cestě potkal dva kněze, kteří jeli do paní grofky říkať**) za ztracenou věc.

Prosil jich, ať ho vezmou na kalesu.

Panočci se smilovali a vzali ho.

V zámku grofce ukradli tři sluhové prstenek.

To bylo křiku a pláče!

Oblečený za kněze těšil grofku, že ho zas dostane. Při tabuli líčil***) nahlas, kolik těch šálků s jídlem bude. Paní grofka při jídle nebyla, kajsi musila jíť.

Když řekl: »To jest ten první,« lekl se první sluha. Když přemluvil: »To jest ten druhý,« strachem trnul ten druhý; a když vyřekl: »To jest ten třetí,« všeci za ráz padli na kolena a vyznali se, že ukradli prsten, aby jim odpustil. Na prosbu jejich poradil jim za kněze oblečený člověk, aby prstenek dali trusňokovi †) sežrat, že zas bude dobře, aby jenom nekradli.

Až byla grofka doma, zabili trusňoka a prstenek ji odevzali.

* * *

O koźe do pul boku odřenej.

Byli raz chudi manžele, keři muśeli velku bidu snašat. Ti měli kozu. Raz octli se v takej bidě, že už něměli co jeśt. Tu uminili se, že zabiju svoju kozu. Chlop šel do chlevka, zabil kozu, pověšil ju na strom, a dřel ju. Dyž měl pul boku odřeneho, šel se nabrusit nuž, koza mu ale zatim utěkla. Utěkala k lesu, a přišla k jednej chalupce, kaj byly dveři otevřene, vešla tam, a dveři se za ňum zavřely.

Roba z tej chalupky byla pravě v leśe. Dyž se navratila, byly dveři zavřene, i ptala se! Kdo tam je? Z prostředka odpověděla koza: »Je tu koza rohata, do pul boku odrata, kdo sem přidě, teho žim, žim, žim.«

Roba se zlekla, ale brzo se zas zpamatovala, utěkala do suśedni dědiny, najmula chlopy se sochorama, a ti šli na tu kozu. Dyž tam přišli, zabuřili, a ptali se: »Kdo tam je?« Koza odpověděla: »Je tu koza bradata, do pul boku odrata, kdo sem přidě, teho žim, žim, žim.«

---

*) Napitého.
**) Modlit se.
***) Líčil = čítal.
†) Trusňok = krocan.

Za raz vyvažili dveři, viděli tam kozu, chytli ju, zabili ju, druhy pul odřeli, a zrobili se hoštinu.

Chleb ze rži, a kolače ze žita, je to pravda naležita.

Z Vlašovíček.

* * *

Jak začli lude kopať uhli.

Tak před sto rokama žil v jednym velkym a hustym leše uhlíř Ivan se svojum robum Marykum, a se svojim synkem Pavlem. Raz, jak cosik před chalupkum dělali, jel kole nich baron, keremu ten les patřel, se svojima myslivcama. Tu Pavel prajel tatičkoji, že by též chtěl byť takym baronem, kery nic neděla, ene ježdi po leše a diva se, jak se jeho lude dřu. Tatik ale chtěl mu to vyhnat z hlavy, tak prajel, že ma išt rači podivat se na pašče, do kerych chytal lišky. Pavel poslechnul a šel. Jak tam přišel, viděl, že ma misto lišky chytnuteho drpaslika. Pavel chtěl ho vzati dom, ale ten prošil, aby ho puščil, že mu to nahradi. Pavel ho puščil. Ten jak se dostal ven, prajel Pavloji, aby za tydeň přišel s tatikem do skal za les, a ztračil se. Za tydeň šel tam Pavel s tatikem, a jak tam přišli, viděli tam zas takoveho drpaslika, kery jim dal pytel dukatuv, aby kupili ty skaly, a ztračil se. Jak ti přišli dom, roba něchtěla ani slyšeť o skalach, a prajela, že maju rači kupit slamy, aby mohli spravić dach chalupky. Ivan prajel ji, že to něsu jeho peníze, ale Pavlove, kery može dělać s nima, co chce. Pavel zas radil, aby kupili ty skaly, a za ostatek, že kupju slamy; a na tym to zostalo. Na druhy deň šli ku baronoji a kupili ty skaly. Po pul noci šli zasej ku tym skalam, bo jim to též ten drpaslik kazal, a viděli tam kole ohňa seděć 12 drpaslikuv a v prostředku jejich krala. Kral zaraz kazal tym druhym stanuť a vodić Ivana s Pavlem po jejich jeskyňach. Jak už všecko přešli, kazal kral jednemu narubať trochu teho kameňa, kery byl jak saze černy a hodiť polojicu do ohňa. Za chvilu začnul oheň hodně horať, a davať těplo. Tu dal kral ostatek teho kamena Ivanoji, a prajel, že to je nove uhli, a že ho menovali kamene, a že ty skaly patřu včil onym. Ivan najmul na druhy deň chlopy, a tito rubali, a tak moc při tym vyšpořil, že Pavel kupil baronuv zamek, a byl panem, jakym chtěl być, jak tehdaj před chalupou robil. *Z Kravařova.*

O bidě jednooké.

Byl jeden koval a ten měl všeckeho dosť a ešče nihda nětrpěl bidy. »Hm,« prajel, »ja ešče nihda žadnej bidy něviděl.« A ptal se ludi, eli je jaka bida na světě; a prajel, že pujdě a tu bidu najdě. I sebral se a šel hledať bidu. Cestum potkal krajčeho a prajel »Pochvalen buď Ježíš Kristus!« — Krajči odpověděl: »Na věky amen! Kaj ideš?« Podivej, se bratře, prajel zas koval, »dycky povědaju lude, že na světě bida a ja sem ešče žadnej něviděl, i idu ju hledať«. »Dobře, pujděm spolem.« Mi se též dobře vedě, a něznam bidu, tuž pujděm a najděm ju.«

Šli až přišli do čmaveho lesa k velkemu stavěnu. Vlezli do něho a něviděli tam žadneho, tak šedli se a čekali až kdo přidě.

Tu na raz přišla velka, sucha, jednooka roba a pravěla »Aha mamy tu hoštuv! Pěkně vitam.«

»Pan Buh zaplač! přišli smy na nocleh.« »Na dobře, budu měť aspoň co večeřat.«

Oba dva se zlekli a divali se jeden na druheho. Ta roba zatim přiněsla dřeva, narovnala, vzala krajčeho, zabila ho, upekla a žedla. Koval se polekal a prajel, »ja sem koval«. »Co umiś dělať?« »Všecko umim« »Tuž mi ukuj oko!« »Dobře,« pravěl koval, »ale mušiš mi dať provaz, abych tě svazal.« Tak ona přiněsla dva provazy, jeden čenky a druhy hruby. Tuž un vzal ten čenky a svazal ju a prajel »Převal se!« Ona se převalila, a ten provaz puknul. Tak zas pravěl: »To s tym něni nic.« Tak vzal ten hruby, zvazal ju a zasej ji prajel, že se ma převalič. Ona se převalila, a ten provaz se už něrostrhnul. Potem vzal šidlo řižave a dal ji ho do oka zdraveho, a provaz se rostrhnul.

Ona ale utěkala ku dveřam, a prajěla. »Ty mi něutečeś!« Tak zasej přemyšlal, co ma dělať. Potem přišly s pola ovce, a ona jich vehnala da stavěna. Rano, jak puštala ovce, tak se vzal kožuch, a oblek se ho na ruby. A ona jich poten puštala po jedne, a vždy ju vyhodila a oneho tež.

A když byl venku tak zakřiknul: »S Panem Bohem, bido!« A dyž přišel do dom, tak dycky povědal o bidě, a dyž se ho ptali, eli už viděl bidu, tak prajel: »To byla vam baba horša jak čarodenica«. A eli eště žije, tak vam eště poji o jednooke bidě, jak krajčeho žedla. (Z Raduně.)

5. Rozličné.

Doktorky.

Bačaci pomáhali, ale ještě více doktorky. »Škoda, že jich včil tak málo,« povzdechne si mnohý goral. Dobře si pamatáme dávno pochované doktorky jako Koščočku z Morávky, Motyčkulu z Krásné, Samčinu z pod Prašivé. Včil jest známa doktorka B . . ., která od koltuna pomáhá. Té nemoci říká se též skřítek. Obyčejně kdo má koltuna, má vlasy spečené do svalků.

Doktorka B . . . radí proti skřítku »svinské kolino«, které třeba uvařiti a odvar píti.

Též je u ludí oblíben jakýsi »dochtur« z uherské strany, který od kuzlů (kouzel) a statku (dobytku) pomáhá.

Kantorka ze Ž.*) slyne v celém okolí jako nejlepší doktorka; zdaleka k ní přicházejí, též četníci, ale kantorka se nedá. — —

Že jest »graduovanou« doktorkou, prozrazuje měděný prsten, který na ruce nosí jako neomylný znak své důstojnosti a jistý prostředek proti hostci.

Pavel, její syn, pracoval v Ustroni při »verku«, a borák tam onemocněl. Chlapa jako buk přivezli na voze matce — doktorce. Tož co včil?

Kantorka obalila nemocného »hackami« a »odivačkami« (vlňáky), — a za největší zimy vezla jej do Třince k vyhlášenému medicin doktorovi.

*) Těš. Noviny č. 16. a 17. r. 1896.

Doktor vypeskoval kantorku, že syna za takové zimy dovezla, a nepředepísal nemocnému ani »lékarstvo«, a poslal domů.

Vida to synek obrací se k matce: »mamo, jiným pomáháte a pro mně — vašeho syna nemáte léků v?« Která matka při těch slovech zůstane ztrnulou?

Hlava jí šla kolem, co včil?

Mrkne okem na sníh, a nad sněhem klání se větrem rozkývané kopřivy, jako by volaly, utrhni si nás na lékarstvo!«

Kantorka poslechne, vytrhá kopřivy i s kořením, vhodí je do kotle do vařící vody, — v níž otruby. Vodu naleje do džberu, posadí za pomoci zeťovy Pavla do džbera; až se vyhřál, odnesou jej do postele.

Ráno odešla s mlékem do města. Prodavši »trh« vrací se rychle domů, co pak robí můj dobrý Pavel? A co to? Na dvoře stojí chlap v burnuse jako hora, což již Pavel dokonal, bere mu míru na truhlu — — — — Zrychlí krok.

»Pavle! To's ty?«

»Pravda, že já mamo! Děkuju vám — — —.«

»Nemluv a honem do jizby, ať se nemoc nevrátí.«

V jizbě vykládal, že mu bylo teskno, a zdálo se mu, jakoby mu kdosi nemoc odebral, tož že šel se podívat na dvůr, neuzří-li tam koho?

Pověsť o tomto náhlem uzdravení roznesla se bleskem do kraje.

Byla-li prve chalupa kantorčina četně navštěvována, teď zrovna obléhána.

* *
*

Tu doktorky mimo lékařstva všelisco jiného věděly; některé měly »zemský klíč«, který odmýká všechny poklady. Zvláště na květnicu,*) jak se říkají v kostele pašije, tímto klíčem možno odemýkati poklady; duchové, kteří hlídají, odcházejí do kostela pašije poslouchat, jenom ten co jich hledá, ať má při sobě hodinky podle některých hamer**) dobře zřízené. Trefí-li se, že něco neměl v pořádku, aneb poklady viděl a zmýlil se po nich hrabať, vyhodí ho duchové, co potom ledva za tři dni trefí domů.

Nejlépe jest vždycky poradit se s doktorkou; ta prý ví též radu proti strašákům, světlíkům, bílé robě a hasyrmanům.

Mnohý člověk musí vést »zopasky«***) s duchy, kteří mu hrubě škodí; tak prý světlík sedne chlopovi na pleca, to má celou noc s ním co chodit a na ráno ledva se zpamatuje, jestliže nespadl někde a nezabil se. Jiný zas potká »bílou robu«, která ho napomíná i jemu vyhrožuje, by se polepšil, sice že má na krátko folgun; hasyrman zas chce člověka utopit. Doktorky poradí jakási slova, která, když pronásledovaný řekne, neštěstí odvrátí, nebo odkáže na jiného.

---

*) Květnice = květná neděle.
**) Hamer = hutí.
***) Zopasky = potyčky.

Čemu jsem se zadivil?

Martin Blinka byl bačou na Lysé v osmdesátém roku a pás' ovce, kaj říka Satina z pod Lysé vychodí. A v tom čase začínalo pršet, a on na tom místě slyšel také hučení v zemi, až by se brzo ta zem třásla.

Tak on se zastrašil při tom a zadivil a odehnal ovce na další pastvu.

Na druhý den přišel volný déšť s větrem a ta voda z té země vystoupila, ai z dalších břehův vystupovala, že břehy s lesem omývala na důl.

Tuž se nebyl déšť s vrchu co hýbal břehy, ale z dalša přichodil, co hýbal zemí také povodě nebylo před tím, jako v tym čase, choť deště bývaly větší.

Martin Blinka to viděl, dyť tam pásl ovce, i to hučení v zemi slyšel.

Tuž i povuď ze země může pojíst, a je tomu co se zadivit.

* * *

My jsme lámali kamenné břily na dlažbu na Ivančeně v paňském lese. Tam jsme trefili mezi těmi břilami, které ležely jedna na druhé bez ‚luftu', bez všeckého východu, že tam noža nestibil — na hlistu, tak byla ve zdélce 12 colí a ležela pokřivena mezi těma břilami, a měla už také lužko vyležené.

Nebyla kulatá ale ploská, a to proto, že neměla mezi tím kamením žádného pohnutí, a přece živa byla.

Tuž to mě zadivilo, jak to dluhé leta mohlo být než ta hlista to lůžko v tom kameňu vyležela podle svojiho těla.

Škoda, že jsem ju na ukažku nepodržel, byl bych dostal premiu, a bylo by to mnohým luďám k podivení. — —

Šel pro »aptyku«.

Ráz onemocněl Slovák a poslal svojeho syna pro »aptyku«. Tuš šel. Jak do města přišel, bylo neskoro v noci, aptyka byla zavřeta. Ale on chtěl svoje vyřidiť, tuž bouřil na aptyku. Tu vyskočil aptykář a liznul ho tři rázy pohlavkem. On už šel s tou aptykou — s těma vyliskami — domů. Přišel k tatíkovi, že už ma aptyku, ale tato, nezdržíte! Ale tata prosil: »jenom mi dej tu aptyku, je se mnou hrubě zle.« Syn nechtěl, ale tata pytal tři rázy. Tuž na velkou prosbu tatíkovu tu aptyku dal: Lisk ho jednuc pohlavkem, otec za ráz spadnul na zem.

»Vidíš, otče, ja sem ti pravil, že nezdržíš té aptyky?

(Z Pražmy.)

X. Selský statek,*) obecní komůrka a kuzňa.

1. Selský statek.

Statky jsou obyčejně dřevěné a zděné. Zahradničí statek jest menší než selský; obyčejně má stodolu o jedné humenici, nemá srubu, výměnku, konírny. Jinak podobá se selskému.

*) Při popsání selského statku upotřebil jsem studií p. prof. V. Haura v Č. L. III. str. 193—201.; IV. 8—13.; IX. str. 99—104. a ve »Světozoru« roku 1895.

»Všechna stavení hospodářská tvoří obdélník, jednou, kratší stranou na návsi a druhou do zahrady obrácený. Na jedné delší straně pod jednou střechou jest obydlí hospodářovo, konírna, chlév a také kolna, druhou stranu tvoří výměnek, srub, po případě statek sousedův, není-li u některého, neb obou jmenovaných stavení.

Český Lid. Statek v Holasovicích. (V rodišti P. Křížkovského.)

Český Lid. Statek č. 20 se srubem v Kylešovicích. (Pohled z návsi.)

Výměnkářské stavení — zvané *chalupka* — jest obydlí hospodářovo v malém. Chlévky pro *bravkový* dobytek bývají na vhodném místě ve dvoře. V zadu dvůr uzavřen jest stodolou a zahradou.

Stavení obydlené hledí 2—3 okny na náves, jedním na dvůr. Zděné statky mají v přizemí obyčejně než dvě nebo tři okna a nad nimi jedno nebo dvě, jimiž vniká světlo do jizbečky; zvláště zajímavy jsou tyto statky v Bavorově v Pr. Slezsku.

Vysoký štít, střechou způsobený, jest nezbytnou vlastností selského stavení, aby *hura* (půda) byla prostorná. Střecha pošita jest došky až na okraje i *kalenici* (hřeben střechy), které kryty jsou šindelem. Na střeše roste hromotřesk, zvláště na Těšínsku potřebný v domácím lékařství.

Štít zapeřen jest prkny prostě svislými neb ozdobně sestavenými, nebo tak, že spáry prken pobity laťkami. U kalenice vybíhá nad něj kuželovitě nebo jehlanovitě přístřešek pobitý šindelem *kosákem* (kosmo řezaným). Vrchol štítu bývá také prostě na zad sražen. Ve štítu vyřezána jsou malá okénka rozličné podoby a mezi nimi zhusta zbožné nápisy. *Sklopem* skládají seno na hůru.

Pod okny obydlí jest zahrádka na květiny a zeleninu. Na Opavsku v zahradě roste salát, petruška, šnitloch, koprek, cibula, křín a nějaké voničky. Na Těšínsku květena zahrádky jest pestřejší: kamelky, pargamutla, přístup hovadský i člověčí, slamňané kvití, matičná zelina mužská i ženská, leluje sv. Josefa, Josefek, Boží dřívka, šalvijo, balšám, pelyněk, fialky, zlatohlavec a jiné.

Zahrady bývají nejčastěji ohraženy deskami.

Do statku se vchází buďto velikými vraty do »*placu*« (dvoru) nebo *dvercami* zavěšenými v těchto velkých vratech, aneb vedle jinými *dvercami*. Na Těšínsku, kde paseky stojí samy o sobě uprostřed *gruntu* (pozemků), mimo veliká vrata jest přes plot zvláštní stupadlo *přelazek* zvané. Chalupa Těšínská postavena jest z dřevěných *dýlí* (Diele) na prostřed gruntu, kde je pohodlný přívoz, a kde co nejdále může hnojůvka po zahradě nebo po louce se rozlévati.

Pilíře vrat tvoří dva dřevěné trámy *ukolniky* neb *okolniky*, na vrchu příčkou spojené a stříškou opatřené. Zapeření nahoře působí oblouk. O *podlince*, *čekance* stojící před vchodem do stavení, stala se již zmínka. Z podšinky vejdeme do síně, která ve starých chalupách bývá zároveň kuchyní; v zánovních zděných statcích za síní jest kuchyně.

Ze síně vejdeš do jizby a z té do jizbečky, nebo naopak. V některých statcích do jizby jest zvláštní vchod, do jizbečky jde se kuchyní.

Někde s kuchyní spojen jest *sklepek* (spižírna) a *komora* (ložnice pro děvečky).

V zařízení jizby zachovávají venkované ustálený zvyk. *Pec* stojí v koutě na straně jizbečky, kdež zeď prolomena, aby teplo šlo do obou místností. Stůl umístěn mezi oknem na dvůr a oknem na náves, nebo vůbec na cestu. Podél obou stěn jsou lavice.

V druhém rohu proti stolu stojí obyčejně jedno lůžko, a u něho *stolky* (židle). Kývadlové hodiny visívají u dveří do světnice druhé, v níž jest více postelí i truhly. Proti kamnům jest *lištva* na talíře a šatstvo. Talíře jsou nahoře a šatstvo dole.

Kde jest v jizbě *poval* (strop) trámový, bývá na jednom trámě zrobena polička z prkénka spočívajícího na kolících do trámu nebo do *skuly* (skuliny) jeho zaražených. Tam ukládají

se listiny úřední, modlitební knihy, kalendář, snář a jiné, ač-li nenašlo se místa pro ty věci za křížem visícím v rohu za stolem. *Za křížem bývají ratolestí kocankové. Kolem kříže na stěně,* zavěšeny jsou obrazy, mezi nimi na jisto ve všech jizbách najdeš *Pannu Marii Čestochovskou.* Jizbu slezskou bez tohoto obrazu

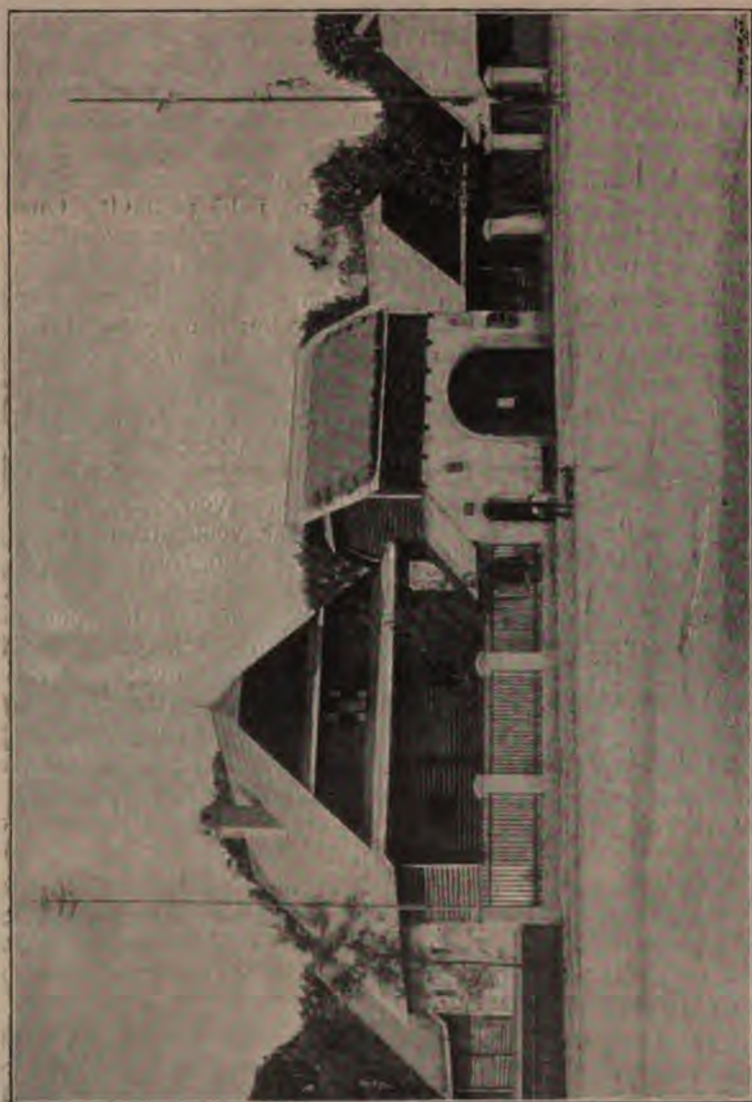
Chalupa lašsko-těšínská na NVČ, Český Lid.

si představiti nelze. Starší obrazy podobaly se obdélníkové skřínce a byly nahoře zaskleny. Kolem hrdel světcův a světic byly skleněné koraly a umělé květiny. Na trámy poznamenávalo se počasí; též do trámu vrazil se hák pro potřebu, když zabíjeli bravka.

Stryk Ignác Kozel z Malenovic popsal mi chalupu pod Lysou, jak vypadala před r. 1845, takto: Ze síně na úhlednější

stranu jest vchod do velké jizby, v níž stojí stůl v dálním koutě na obě strany *s lavami*, z jedné strany *stolice se židlí*, na druhé straně *stolek* s lenochem, na které gazda sedává.

Nad stolem v koutě zavěšen byl kříž Krista Pána, a podle něho na obě strany obrazy: po níže obrazů na stěně byly klínky

Český Lid. Opavský statek na NVČ.

na zavěšení šatův a klobouků. V druhém koutě podle stola stálo lože pro gazdu a gazděnu. Za ložem z kouta druhého postavena byla dlouhá lava až po *pec* do třetího kouta.

Na té stěně po níže tragaře byla dlouhá *lištef* až po pec s malým zábradlím a pod ním v té lištfě klínky. Na lištfě roze-

stavila gazděna porcelánové talíře, pod ně hrnečky malé, tak že se zásoba talířův a hrnků snadno sčítati mohla. Též na té samé stěně před pecem bylo viděti zvláštní desku s malou *lištejkou zadržovací* na náčiní kuchyňské. Rozestavení talířů, hrnků, lžic a vidliček sloužilo k okrášlení jizby a gazděna byla pyšná, když to měla pěkně a pořádně rozestavené.

V třetím koutě stála hlavní *pec* na vaření a na pečení na sáhu s dél i šíř, a baj větší; na předku pod kachlama se vařilo ohněm, za tím ohněm byl *pekařský pec.* V klenutí pekařského peca byl též kotel na paření pro krávy; nebo na vaření pro vepře. Nedaleko peca byly uschovány na svícení štípy natahnuté z bukového dřeva, 30 coulů dlouhé, coul široké a $^1/_4$ coulu hrubé. Na tyto byl zvlášní *svíceň* železný na hůlce v malém stolku připevněný, tak že se mohl kajkolvěk na jizbě postavit. Oheň se křesal z křemene do *huboňa a táhnutými sírkovými nitěmi* se rozžíhalo. V jizbě bylo všecho očadlé jako v komíně.

Ve čtvrtém koutě při jizbových dveřích jest velká police na mísy a hrnce. Pod policí žber s vodou a putenky. Při stěně uvázané byly baj dvě telata. V samém koutě umístěno bylo náčiní mlýnské — *žerna.*

Při té velké jizbě jest též komora; ta má vchod ze síně. Tam jest schrána pro bečky na zelí, mléko, rýle, motyky a jiné věci. —

Na druhé polovici stavení jest ze síně vchod do malé světnice, to jest v tom samém položení jak velká jizba, vedle jest komora a pod komorou *pivnice* (sklep) na kobzole, mrkev, řepu, kvačky a žabka.

Ponad dveří malé svěstnice jest *schud* na hůru, pod nímž jest chlívek na krmení hus a pro vylíhnutí mladých. Na hůře jest schrána na šaty; též na kadluby, sušené ovoce, dřívko na špek, necky, troky, almara pro uzené maso a jiné.

U zděných statků jest omítkou obyčejná malta, u dřevěných pacovina; na Těšínsku v horách trámové chalupy se neomítají. Vnitřek chalup bývá obílen, jenom povalový strop postrádá natření; má-li je, potom bývá, jako vnější obruba kolem oken, barvou postříkán.

Nábytek staršího rázu jest vzácným. Nejčastěji najdeme ještě nějakou truhlu nebo stolek s pěkně vyřezávaným lenochem. Starobylá lože s nebesy již těžko viděti. Truhly, stolky, postele, stoly natíraly se pestrými barvami, hlavně modrou, zelenou a žlutou. Ornamenty vzaty z přírody.

Za okny mezi květináči na Opavsku vidívati na kousku trávníčku zaražený křížek z ratolestí kocankových (v němž kousek klokoče), jako ochranný prostředek proti krupobití a ohni. Někde u statku viděti na řetaze uvázaného bravka.

Do maštale chodívá se z pravidla z kuchyně nebo ze síně, někdy i zvláště. V maštali jest *řízna* (řezárna), v níž se na *řezance* sečka řeže, pak místo pro koně, hříbata; pro hovězí dobytek a telata jest oddělení zvláštní. Dobytku se píce dává za *struzuky* (jesle).

Kulňa či *šopa* jest z předu otevřena, a v ní uschováno polní nářadí.

Obilí sypají ve Slezsku do *srubu* na *sypání*, *špýchar*. *Srubu* říká se často sypání. Sruby nyní nejsou u všech statků. Srub viděti buď hned vedle vrat, nebo jest na dvůr do zadu posunut; zroben bývá ze dřevěných trámů, tak boční stěny v polovici své výšky se obloukem do vnitř sklánějí. Také zadní stěna se o poznání snižuje. Po celém povalu jest nadeptána hlína promíchaná plevami a upevněna kolíky do trámu zaraženými. Sruby jsou pokryty jako statky slamou nebo šindelem. Vnitřek jest rozdělen na přízemek a patro. Do patra vchazí se po schodech. Podlaha přízemí i patro posázeno jest prkny, na nichž nasypáno bývá obilí; ve srubu stává *židla*, *židelka* (truhla na mouku), v patře

Český Lid. Srub v Kylešovicích č. 20. (Pohled ze dvora.)

na bidle na příč roztaženém visí slaniny. Pod srubem jest pivnica. Srub z venku podobá se chaloupce bez oken.

Stodoly staré jsou jednoduše stavěny. Půdorys stodoly tvoří obdélník, ohraničený na zemi ležícími silnými trámy, které se jmenují *podešvy* neb i *podešvice*. Uvnitř stodoly jest *humno*, kam se s obilím vjíždí a kde se obilí mlátí, a po jedné humenici po každé straně humna.

V humenicích se obilí *brstvuje* do čtvrtí; každá humenice má dvě čtvrti. U *stodůlek* jest jen jedna humenica, není tedy humno uprostřed stodoly. Humno od humenice dělí *podešva humeniční* a dřevo humeniční ve výši as 1 metru, ve výšce pak stěn stodolních *dřevo pjaterné*. Prostora od podešvy k dřevu humeničnímu jest zapřena deskami; obě pjaterná dřeva nesou *pjatro*. Přístup na pjatro jest po žebříku neb po *šteblích*, to jest *kolících*

zaražených do prostředních sloupů, nesoucích hřeben střechy. Střecha jest došky kryta. Vrata jsou dvojkřídlá.

Na dvoře kopou se *studně*, jež v prohlubni opatřeny *murem stroňovým* (vyzděním stranovým); kolem otvoru jest dřevěné roubení, kterému říkají *olovně*. Vodu čerpají *žiravem* nebo *klukou na vále*. Žírav jest váha nestejných ramen, z nichž kratší zatíženo jest kamenem, delší má *žerďku se gbelem* (okovem). Váží-li vodu klikou na vále, jest gbel na *lonu* (lanu) neb na *řetězu*.«

2. Obecní komůrka.*)

Dědiny slezské bez obecních *komůrek* a *kuzní* se neobešly. Komůrky na zavírání provinilců, sloužící zároveň za pranýř již zmizely, kuzně zůstaly.

Komůrka v Holasovicích stávala před krčmou. Měla dvoje dvéře, jsouc rozdělena na dvé, jedno oddělení pro mužské, druhé pro ženské, mezi dveřmi byla »*škobla*« jinde »*halža*« železná zavěšena na sevření krku oněch provinilců, kteří sobě pro potupu a hanbu, jiným ku příkladu odstrašnému byli veřejně vystavováni. Poslední nešťastnicí v Holasovicích byla Zefka Sládkova, kteráž se provinila tím, že by byla málem zapálila... Zefka za svou neprozřetelnost pykala, že po celý den musela státi před komůrkou za krk sepiata, majíc pod nohama podstavec.

V Kateřinkách měli též takovou komůrku, jen že stávala obyčejně před vrchním fojtem. Když se zvolil nový fojt, posel rychtářův obešel všechny pány přísežné a ani sejdouce se, uspořádali velikou slavnosť — *převážení komůrky* obecní k novému fojtovi.

Stálať komůrka na *podešvicích*, takže nebylo třeba, leč zapřáhnouti 3—4 páry koní, aby se viditelné znamení moci rychtářovy s velikou slávou »*smykem*« převezlo před nového fojta, u něhož pro pány přísežné i obecní starší ustrojena byla hostina. K této slavnosti dostavovalo se tím více obecenstva, zejména mládeže, čím štědřeji se házely mezi ni ovoce i jiné pamlsky.

V městech a městečkách místo komůrek měli »*šerhovnu*« čili »*šatlavu*« a k tomu na veřejném náměstí »*planýř*«, t. j. sloup s kruhy na vystavování provinilců.«

3. Kuzňa.

Po celém Slezsku říkají kovárně *kuzňa*. Kovárna tato jest právě tak zařízena jako jinde, však pro zajímavé názvosloví seznámíme se s ní blíže.

Kuzňa prý se bílí jen jedenkrát a to když se *koval* žení, jinak je vždycky začouzena. Jako plíce u člověka, tak *měch*, který se *žerdkou* tahá, jest důležit v kuzni. *Větrák* táhne vzduch do měcha. *Kovadlo* stojí v kuzni na *klapťu* (dřevěný špalek), nazvaném proto tak, že se na něm klape; vedle kovadla umístěna jest *rohatina*, na níž se všecko malé svařuje. Koval také

*) Vzato z Vlast. Sl. I., str. 183—184.

potřebuje *šrubšťáku*, majícího dvě *klapy*, jež se mohou otvírati a zavírati; dále *natahačů*, jimiž se ráfy natahují; *šnajdcajků* na krácení plechu, *muterek*, *podkov* atd. *Kozla* užívá se při vystruhování kopyt.

Nejlépe se pozná pojmenování předmětů v kuzni zrobených, podán-li účet kovářský. Účty psávaly se čtvrtletně nebo půlročně, dle toho, jak kdy koval potřeboval.

Obyčejně měly takovou hlavu.

Rachuněk pro stryka Našika numero 7. v J...

Od 1. Januara až do 30. Juni 18**.

Rachuju se za robotu toto:

1.	*Rafa* nová zrobená	1	ryn.	—	gr.
2.	*Radlica* nadložená	1	„	20	„
3.	*Podkova* stará	—	„	8	„
4.	*Podkova* nová	—	„	10	„
5.	*Rafka na kolco* [= kolečka plužní]	—	„	10	„
6.	*Ohnivko zrobené* [= článek řetězu]	—	„	2	„
7.	*Podprsník*	—	„	35	„
8.	*Dva našiky* [= držáky]	1	„	—	„
9.	Nový vůz koval	70	„	—	„
10.	Od *sekery*	—	„	4	„
11.	Od *pantoku*	—	„	6	„
12.	Od *motyky*	—	„	2	„
13.	Od *špičáku* [= sekyra na rubání ledu.]	—	„	2	„
14.	Od *krumpáče* [= na jedné straně motyka, na druhé špice]	—	„	5	„
15.	*Pás na hlavu robil* [= dvě železné obroučky]	—	„	4	„
16.	*Bukša* do kola [= železa pokrývající osu]	1	„	—	„
17.	*Ojo se snicama* koval	1	„	6	„
18.	*Za vrchní a spodní kačorek* na oji	—	„	60	„
19.	*Rozvora* okuta	1	„	—	„
20.	*Soška do ošy a klanice*	—	„	50	„
21.	*Obrtel* (na předních kolech)	1	„	—	„
22.	*Hnojnice a zadky* koval	—	„	50	„
23.	*Řebřiny* či *strzuk a fasunky rychtoval*	—	„	30	„
24.	*Pluh s kolcama* nově robil	9	„	—	„
25.	*Plužica nová* (na oorávání kobzolí)	2	„	—	„
26.	*Brány*	6	„	—	„
27.	*Brdca*	—	„	16	„
28.	*Kružko* jinak *škobla*	—	„	14	„
29.	Od *karníku* [= saně okuté]	1	„	40	„
30.	*Oś svařena* a v *širách* (též *strojích*) kovaný kůň	1	„	6	„
31.	Za tucet *plecháčů* [= hřebíků s polovičními hlavami]	—	„	2	„
32.	Za pár *štyftů* a *podkovníků*	—	„	2	„
33.	*Snice* u karníku spravoval	—	„	26	„
	Suma	99	ryn.	94	gr.

Frantiś Strzuk,
koval.

V J. dně 30. Juni 18**.

XI. Zaměstnání lidu slezského.

1. Rolnictví.

České obyvatelstvo ve Slezsku bydlí hlavně na dědinách: jediné *Klimkovice* rázu dědinského jsou městem českým ve Slezsku. Dříve patřil i průmyslový Frýdek nám, ale vinou naší dostal se do rukou odrodilců.

Protože v městech slezských na př. v Opavě, Frýdku, Frysštátu, Těšíně bydlí malý zlomek českého obyvatelstva, povšimněme si hlavně života na vsích — kde náš lid kompaktně bydlí.

Hlavním zaměstnáním Slezanů bývalo rolnictví: Opavsko do dneška podrželo ráz zemědělský, kdežto Těšínsko rozmachem uhelného a hutního průmyslu se ho místy docela zbavilo.

Dědina na Opavsku liší se od dědiny na Těšínsku. Na Opavsku druží se stavení více k sobě, kdežto na Těšínsku, zvláště v horách, jsou roztroušeny na př. na Morávce v Bezkydech na prostoře 87·4 km.

Dědiny těsně u Opavy jsoucí přesvědčují nás o zámožnosti obyvatelstva, kdežto paseky Bezkydské a chalupy na Bílovecku poučují nás o malé zámožnosti, ba bídě.

V českém Slezsku nesousedí domy jako na Hané vedle sebe, nýbrž po většině stojí odděleně; jediné snad Kateřinky spojené s Opavou činí výminku.

V dědinách bydlí na Opavsku: *sedláci či gruntovníci, zahradníci, chalupníci, hofeři či komorníci, robotníci*; na Těšínsku na rovině *sedláci*, v horách *pasekáři*, dále *chalupníci, zahradníci, hurníci* či *havíři* a *robotníci*.

Sedlák (u samé Opavy) na př. v Jaktaři, Vávrovicích, Milostovicích, Zlatníkách, Vlaštovičkách, Stěbořicích atd., má pravidelně 50 jiter pole; ve Slavkově a jinde 30. Polnosti tyto obdělává 4—6 koňmi; ve chlévě chová 10—36 kusů hovězího dobytka kromě bravků. Na Těšínsku v některých obcích uvazují bravky na řetěz za krk a řetěz upevňují u kola v zahradě, neb jinde, by bravek se mohl pásti a neutekl.

Na Těšínsku na př. v Pr. Suché sedlák osívá 40 jiter, v Janovicích pasekář má 56 jiter a fojt až 80; v Pr. Suché Janovicích půlsedlák 30, zahradník 20. Chalupníci větší a menší robí na vlastním větším nebo menším kuse pole. V Bezkydech třetí neb pátý díl pozemků nechávají *příluhem* (úhorem), a pokud možno vápení příluhy, protože pole je vlhké a neodvodněné.

Sedláci mají »statky«, zahradníci »gruntky.«

U Opavy jsou statky výstavny, obyčejně z tvrdého materiálu, dále od Opavy viděti ještě často staré dřevěné stavby, kryté slamou.

Na horách po Lysou jako v Malenovicích, St. Hamrech, Morávce, Pražmě, Raškovicích atd. jsou stavení větším dílem dřevěná, ve Lhotách již jest asi polovice staveb cihelných a kamenných, v Dobré chalupy jsou více pohromadě, v Nošovicích pozorovati podvoje dveří obloukovité, kdežto jinde jsou rovné. Stavba dřevěné paseky je až za 1200 zl., »bo dřevo draho ide.«

Chceš-li někoho navštíviti, ptej se: »kaj se idě do Kotrše, Uvíry, Otipky, Klimeše, Klapetka, Bučka, Palyzy, Anderky, Stříže, Praska, Klapetka, Chalupy atd.« a odpovědí tobě »hef nebo tameky meška Uvíra« atd. Na dědinách jména dávných držitelů statků jsou ve věrné paměti, takže se pro ně zapomíná někdy na nynější majitele; na př. v Komárově praví se: jdu do Machoně, Pavery, Hušale, Čadrle, přese všechno to, že nyní patří statky Glásovi, Peterkovi, Kozárkovi.

Na Opavsku u sedláka robí *pacholek*, *pohunek* jinak *synek*, *dživka*, *pěstunka* (chůva). Kde pasou v horách dobytek ještě *kravíř*, *kravírka* - *kravarka* - *pastyrka;* na Těšínsku pohunek sluje *pogunič*, *prostředník*. *Chłopi* jsou nádenníci, kteří dostávají od sedláků byt, naturalie a peněžitou odměnu za robotu; chłopovi se u Opavy ve žně platí 80 kr. — 1 zl. a dá se jist, nádenníci 30—45 kr. stravu a kořalku; ve Skalici (Těšínsko) 50—60 kr. muži, robě 30 kr. kromě jídla a kořalky. Ve Slezsku jest veliký nedostatek zemědělských dělníků, protože uhelné doly je přitahují do svého okrsku. Slezští rolníci pomáhají si dělnictvem z Haliče, (Poláky a Rusíny), které pro své slabé vzdělání málo vyhovuje. Někteří radí, že by bylo výhodnější zváti dělnictvo z uherského nebo moravského Slovenska. Zvláště jest sháňka po robotnících ve žně a v řepy. Mzda žňová jest slušná, rovněž za okopávání řepy. U Opavy se platí robotnícím v řepě zaměstnaným 30—40 kr. a strava; chłop do řepy nejde. Za práci akkordovou od jitra platí se 12 zl. Za 50 kroků čili 25 sáhů, není-li řepa zarostena, platí se 1 krejcar, je-li travnatá již za 18—20 sáhů.

Když není práce, pracují někde toliko za stravu a kořalku či na »zababu« na př. v Sedlištích.

»Mýto« (služba) pacholků u Upavy obnáší 60 zl., dívek 40—45 zl.; na Morávce pocholci dostávají 40—50 zl., dívky 30—40 zl.; mimo to se dává pacholkům na Opavsku 20 kr. v neděli, ve žně 30 kr.

Polní »šévo« na Opavsku jest, rež, žito, jačmeň, oves, struk, ščudlek (jetel), míšanina, bub (bob); dále pěstují se kobzole, (zemáky), řepa, zele. Na Těšinsku: obilí (rež), jačmeň, žito, bub, kobzole či zimňoky, kunčina či dětelina, zele.

V horách Bezkydských jarní „naśini« (šivo) bývá jařina (rež na jaře setá), jačmeň, oves; podzimní šivo — křibica též obilí (rež) zvaná. Dříve nescházela nikde pohanka. Do rubiska (vykáceného lesu) sází se kobzole, do kobzoliska se zakopává jařina a křibica, a to jařiny dva díly a křibice třetí. Na rubisku se pálí vrchovce a haluze ze stromů, by popelem zúrodnily půdu. Zimňoky »garbují a okopují«.

Pole hlídá *hutný*, dědinu *vachtař*, *vartař* (Janovice), *půlnoční*. Jednou do roka bývá »*šálená vacha*« (na Těšínsku »*hereog*«*) t. j. všeobecná prohlídka dědiny.

Hranice polí za starých časů označovali »kopci«. Vykopali důlek a nasypali do něho skla a kamení, jinde uhlí. Později za-

*) »Horeog« pochází bezpochyby ze slova Herzog. Němci u Nov. Jičína říkají »Den Herzog suchen« t. j. Ječmínka hledati. (Na Hané).

sazovali *kameně* (hranečniky). Byly-li hranice porušeny, »*přečitavaly se*« t. j. vyváděli s obou sporných stran staré lidi za svědky, kterým bylo přísahati, komu který kus pozemku náleží.

Pověsť vypravuje, že u chodníka mezi lesem Hlubotským a Hrabským jest studénka. Když se soudili Raduňští a Opavští páni o les, komu patří, jistý muž, jmenem Machyna, měl přísahat, komu ten les patří. I vyryli důlek, Machyna vstoupil do něho, dali mu trávník na hlavu, načež přísahal, že les náleží ku panství Raduňskému. Sotva odpřísáhal, utonul do země, načež se vyprýštila studénka, které přezděli »Machna«.

Aby pro příští časy měli památníky, vylákali k těm sporným místům hochy, které tu mrskali tím úmyslem, aby si dobře pamatovali místa sporná.*)

O těch, kteří *přeorali* hranice, lid dí, že dlouho nežijí a že jest jim kameň po smrti nositi. »V Bruzovicích tam jeden sedlák přeoral hranice a již 7 zahonů si přibral ze súsedových a potom umřel. — Tak potom musil kameň ohnivý nośič a dycky volal: ‚Kaj położić?' Każdy śe tam bôl chodić, żodný tam nechtěl jić. Přišli tam vojoci na kvartyr a chtěli jić k muzice, ale hospodoř jim pravil, że aby tam nešli, bo tam straši, že tam chodi chłop s ohnivým kameněm a dycky śe pytô, ‚kaj położić?' A vojak na to, že on śe něboji a že půjdě.

Vojoci šli a šel zas ten chłop s ohnivým kameněm a pytal śe: ‚Kaj położić?' A ten vojok mu odpověděl: ‚Kajs vźôl, tam polož!' I chłop poděkoval vojokovi, a ztratil se a już viec nestrašił.'**)

Jakým slezský hospodář byl a místy posud jest, poskytuje nám příležitost do jeho duše nahlédnouti ve své hospodářské knížce z r. 1834 a pozdějších let Viktor Dluhoš.

Dluhoš, rolník z Opavska, ve své knížce v předmluvě dí, »že hospodář má předem věděti, že všecko, cokoli v užívání skrz některá nebeská znamenání nebo času pozorování se vypisuje, k jisté pomoci jest, neboť není vždycky jeden den jako druhý, a jeden čas s druhým stejný.

Neb jak svůj běh planety na obloze nebeské mají, taktéž i časy se mění, kteréž, jak člověku, tak i všechným tvorům jejich povahy přinášejí. *Největši pomoc jest Bůh, kteréhož nejprve před očima míti máme, jehož, jakožto nejvyššího a nejpřednějšího hospodáře celého světa každodenně o zachování a obživení naše prositi, aby tak tím spíšeji vyhledávající prostředky k platnosti byly, neboť se povídá:*

»Tak planety s lidmi řídí,
jak se dluho Bohu libí.«

Neb toho seznati můžeš z historije Jozue v 10 kapitole, když Bůh státi velel celý den těm dvěma nejvzácnějším světlům, totiž i slunci a měsíci, aby lid israelský proti nepříteli svému brániti se mohel.***) Odtud můžeš poznati, že všecko vládnutí, jak nebe, tak země v božských rukou a moci jest.

*) Vzato z »Vl. sl.«, I. str. 187 a 27.
**) Kalendář slezský, 1902, str. 113.
***) Mohel = mohl.

Člověk ale pro své zachování povinen jest svou přičinlivosť vynaložiti, a cokoli by jemu k užitku bez bližního uškození pomoci mohlo, o to se obstarati a se přičiniti.«

Protože v rukopise Dluhošově jsou zajímavé zprávy z hospodářství slezského, jež posud nikde otištěny nebyly, podávám je urovnány na dalších stranách.

a) Abys seznal jestli se budoucí rok obilí urodí.

Když jest slunce na štíru a půlnoční větry hodně vějí, tehdy se nerádo urodí obilí, neb skrze takové větry se zdržují deště a tudy narůstají suchem červi, kteří zrna sbírají, kdyby ale mokro bylo, zahynuli by takoví.

Abys poznal, jaké se obilí budoucí rok urodí, vezmi 8. června od každého obilí několik zrnek, vhoď takové do země a nechej až do 20. téhož měsíce; potom měj dobrý pozor, kteréhož obilí zrno nejpěknější vzešlo a zrostlo, to se také budoucí rok nejlepší urodí.

Aby dobře obilí vzrostlo.

Nechej to obilí, které síti chceš, přes jednu noc v hnojné vodě, a můžeš takové semeno do nepohnojeného pole vhoditi, neb síti, neboť vyžene tak, jako když pole hnojené jest. Aby červi semenu neublížili, namoč to obilí, které síti chceš, do vody, v které saze ležely nebo do vína, nebo do starého moče, v kterém psí lejno jest rozmíchané.

Proti hromobití.

Proti hromobití nejlepší jest netřesk na střeše a hromové koření.

Proti zemním blechám.

Smíchej lilie neb lněné semeno od popelečné středy se schovaným popelem, a jestli toho nemáš, tehdy s jiným popelem atd.

Proti všem červům.

Všecka semena bylin jsou před červy bezpečná, když je spíše než rozsíváš, do vody takové namočíš. (Jako dříve.)

Proti housenkám v zelí.

Když rozsazuješ hlavatici, namaž pokaždé ten klíček, kterým sázíš slaninou neb špekem.

Někteří sbírají ty husenky, vaří je, a kropí tou vodou okolo zelí, že se ztratí.

Neb strč do zelí zajíčí kosť, neb namoč hlavatici, dřív než ji rozsíváš do medové vody, pak ji smíchej s popelem a rozsívej.

Neb stluč česnek, nalej na něj medové vody, a namoč do ní hlavatici, až změkne, smíchej ji s popelem a rozsívej, popel ale musí býti od popelečné středy shromážděný.

b) Navedení první, kterak dobytek chován býti má.

O kravách.

Předně radím tobě, jestli chceš, aby tvůj dobytek vždycky zdráv byl, tedy na to pozorovati musíš, abys jej nikdy nevyháněl

na mokro neb vlhké povětří, nýbrž tenkráte, když pěkný čas jest. Toho poznáš sám na dobytku, že při pěkném čase mnoho veselejší a zdravější jest nežli při vlhkém povětří.

Jest také užitečné, abychom hned mladý dobytek na vlažné vodě naučili, ačkoli to velkou práci a opatrování potřebuje, však ale ujistiti tě mohu, že to velmi prospěšné a užitečné jest.

Podle jakých znamení dobře dojné krávy a telata k odstavení rozeznáš.

Jestli krávu na trhu neb v domě kupujete, na následující vlastnosti, nechcete-li se ošiditi, patřiti musíte. Především zdaliž kráva zdravá neb nějaké viditelné chybě podrobená, zdaliž mladá neb stará, zdaliž tučná neb hubená jest; má-li ona veselý pohled, tuhé uši, aniž příliš studené ani horké rohy, velké a veselé oči, huba ani suchá ani horká není; jestli lehce oddýchá, zuby se nehýbají a bílé jsou, jazyk čistý a jadrný, jestli nekašle a dobře jí a též pije, jisti buďte, že hovado zdravé jest.

Věk se nejjistěji po kružkách na rohách poznává, čím více takových má, tím starší jest. V třetím roku dostane první kružek, ve čtvrtém druhý, v pátém třetí atd.

Některé sešlé krávy ani telat ani k odstavu ani k užitku nedají. Tučné krávy od mlynářů neb od sládků nekupujte, třebas by pěkné a zdravé byly aneb mladé, neb zhubnou, jak brzo k špatnějšímu žlabu přijdou. Též podobné krávy z hor v dolinách se nedaří.

Když jste vyšetřili, že kráva zdravá jest, a věkem sešlá není, tedy též na takové znamení patřiti musíte, podle kterých se užitečná kráva poznati může. Dobrá dojná kráva obyčejně táhlá a křovnatá jest, má hlubokou spušť a prohnutý hřbet, tlustý a dlouhý ocas, mastnou a hustou srsť, nalité mléčné žíly, jemné a tuhé vemeno, plné a dokonalé cicky, široká kolena, tenké rohy, vypuklé oči, a je větším dílem krátká.

Krávy volům podobné nekupujte, neb jsou neplodné, neužitečné, třebas pěkné se zdály.

Telata jenom od nejužitečnějších krav odstavovati musíte, a zvláště takové, kteréž nejsilnější, nejveselejší a k matce nejpodobnější jsou. Telata k odstavu nejschopnější jsou od krav prostředního věku, totižto mezi čtvrtým a desátým, a nejvýš dvanáctým rokem.

To při jalovičkách pozorovati musíte, byste neodstavili jalovici od třislavé nezdravé a příliš mladé neb staré krávy, a nepusťte ji k býku, dokud dospělá není neb aspoň druhý rok nedoplnila.

Nezbřeznou-li krávy vaše před časem, nezabobčejí,*) nýbrž zrůstu svého dosáhnou, užitek a silnější telata ponesou, a tak s menším počtem krav nežli nyní s velkým dáleji přijdete.

Však ale nevěrte, že k zvedení užitečných krav dosti na tom jest, když způsobné tele odstavíte, i jalovice musí pořádně hlídná býti, jestliže z ní užitečnou a dobrou krávu míti chcete. Dle obyčejného hlídání často z nejzpůsobnější jalovičky nejdarebnější kráva pojde.

*) Nezabobčejí = nezakrnějí.

Jestliže tedy cíle svého dosáhnouti chcete, všecku svou práci na hlídání jalovic vynaložiti, a podle následujících pravidel říditi se musíte:

Především musíte víc na užitek hleděti dobytka, a všecko bedlivě odstraniti, aby dobytku v zdraví a v zrůstu překážeti mohlo.

K odstavu odhodlané tele musí nejmíň šest neděl při krávě býti a to tímto způsobem: v třech prvních týhodních musí tele vůli míti krávu dle libosti cucati, v čtvrtém týhodni je kratčeji přivažte a toliko čtyrykrát za dne k matce připusťte; v pátém týhodni odstavte je a nedaleko od matky přivažte, a toliko jenom třikrát za den k matce připusťte.

Mezi tím mu ale vodu s mlékem a votrubami neb zadní mouku smíchanou k nápoji a kus zdravého sena k pokrmu předložte. V šestém týhodni jenom jednou za den, neb nejvíc dvakrát k matce připusťte a víc nápoje a pokrmu udělte.

Má-li kráva více mléka než takový odstavček k pokrmu zapotřebí má, tehdy je vydojíti a to mléko spotřebovati, neb teleti do nápoje dáti můžete. Teprv po šesti nedělích docela tele odstaviti můžete, protože mu kráva již odvykla a ono se již samo živiti může. Takové odstavče na jaro trávu mlsati bude neb začne, kterouž jemu předložiti můžete, jestliže ji radší než seno jedlo; však ale pozor dejte, aby se tím nepřecpalo na ten způsob odstavčata naše hlídané býti musejí.

V druhém roce bedlivě zameziti můžete, aby se jalovice s býčkami na pastvě nezmíchaly, neb takové jalovice ovšem březiti bude, však ale pro nedospělosť věku v zrůstu se zarazí a slabé tele dostane.

Zkáza dobytka našeho obyčejně od přísné zimy se počítá, však ale ne zima, nýbrž vy sami příčina jste, že chlévy vaše neklidíte, stáje nečistíte, dobytku ani světla ani čerstvého povětří nepřejete, z čehož následuje hnis a prašivina, nadmíru se rozšiřuje, a dobytku vzrůstu a věk ukracuje.

Jestliže vám na tom záleží, abyste krotké hovado měli, již v druhém roce odstavčatům svým lahoditi, jsou-li býkové — rohy a nohy, pak-li jalovičky cecky hladiti, však ale všelijakého dráždění a pokušení se vystříhati máte, sice jináč váš dobytek plachý a zdivočelý bude.

Teprv v třetím roce jalovici svou k býku připusťte, neb v tom věku dospělá jest, tomu věřte.

Slušná by věc byla, abyste v tom stáři běhuny vyklestiti dali, neb silnější a statečnější bývají, než které hned z mládí klestíme, protože na sobě podobu býka mají, totiž krátké silné rohy, tlustý a krátký krk, krátké a silné nohy. Naproti tomu vůl z mládí řezaný má tenší rohy, dlouhý a tenký krk, vyšší a slabší nohy a přívětijší pohled, však ale věc je jistá, že na staro řezání mnohem bolestnější a nebezpečnější jest. Aby ale krávy a volové vaši zdravé a rovné rohy zachovali, především uvažte dobytek z mládí na krátko provazy neb též ku řetazi; při tom bedlivě dobytek česejte, též podobně překažte, aby dobytek ve žlabu neb ve zdi rohy nevrtal, neb ty příčiny jsou právě, že mnohé krávy a volové skřivené rohy mají.

c) O krmení svíní.

Mladé prasata, též sotva rok staré jsou schopné ku krmení aneb jinač rostou a jinač se krmí dvouleté aneb tříleté. Prasnice jsou lepší než krmník. Když takovou svíni krmíš a pozoruješ, že zubami skřípe, a hlavou v koryto třeba šoustá, to se ji jakýsi steklý způsob chytá, při kterémž taky uhry dostávají, tenkráte jest jim začasté do koryta po drobet chráchu dáti neb při krmení několik pepřů, tedy se jí vzteklost odejme.

d) O dobrém chování domácí drůbeže.

Jak se mají husy chovati? Těm se dávají v zimě všelijaké plevy, jak z pšenice tak z ovsa tak ječmene; takové se močí a zamíchají buď s votrubami, s obilím z rána i z večera. Někteří jim dávají oves aneb zadinu; někteří žito, ale to není užitečné, neb potom husy hrubě stloustnou a nenesou dobré vejce aniž dobře sedí. Když si je chceš nasaditi, hleď aby ve světnici zvykly vejce nésti, a dej pozor, aby nikdy skrz uřknutí vejce nepotratily. Aneb když sedí, je skrz časté z hnízda lezení nezastudily. Toho k uvarování, dej jim do střepiny ve vodě ovsa, aby zde zvykly pokojně seděti. V měsíci březnu kladou se pod husy vejce. Když měsíc nastává po 15 neb po 18, jak která velká jest. Někteří mají ten obyčej, že dříve než nasadí vejce, je umyjou.

Za nějaký čas vezmi ty vejce jedno po druhém, a vejce drž je mezi dvěma prstama proti slunci, tak zvíš, které velké fleky má, že je dobré, které ale žádné znamení nemají, dej ihned od těch začernalých pryč. Některé husy sedějí 5 neděl, některé do páté neděle. Čím husy dříve vysedějí, tím lepší jest, neb ty ranší dycky lepší rostou, které ale po svatém Jiřím neb okolo svatého Jakuba-Filipa se vylíhnou, takové rády chcípají. Na mladé husy má se ale pozor dáti obzvláštně, když se líhnou jim ze skořepin pomáhati, by se žádné nezadusilo, ano, jest potřeba jim jísti dáti; ale tak dlouho nechej je pod husou, až všecky se vysedí, potom je vysaď, pak dej jim po několik dní na tvrdo vejce sekané s pšeničnými otrubami aneb s drobeným chlebem, potom do koryta pít, aniž je dříve vyhánět než se uhlídá, že by pěkné teplé časy byly, ne v studené povětří ani časně ráno, ale až rosu slunce osuší.

e) Ošetřování stromů.

Divná rychlosť stromy ošetřovati, aby v prvním roku ovoce nésti musely.

Obřež aneb ostruhej staré větve, od které ovoce míti chceš, vrchní kůru až k zelené na píď dlouhou, aneb také néco kratší; to se státi musí v podzimku v ubývání měsíce, a nyní natři ji hovězím hnojem, a zemí velmi dobrou, potom v březnu, když se stromy přesazují, odřež tu větev pilou od stromu, a zasaď ji do dobré země, tak v roku prvním ovoce ponese.

Odpadání květu a zvláště třešňového překaziti.

Takové zbrániti, má se ze začátku stromového květu země okolo kořena dobře rozsekati a krátký hnůj v hojnosti do ní dáti, spolu ale také ten kvetoucí strom jeden den po druhém pilně polévati. Jak náhle strom odkvetl, tehdy se má ještě **několik**

týhodnů, jestli bez toho deštivé povětří nenastane, jen každý druhý den večer zalíti. Konečně jest k pozorování, že při šťastném ovoce nasazení velmi mnoho na vlhkosti gruntu záleží.

Třešňové stromy v hlinovaté vlhké, každý rok před zimou dobře předělané zemi, na takovém místě, kde slunce téměř nikdy zemi neosvícuje, ani nevyschne, dají každý rok hojné a téměř zbytečné ovoce, kdežto v stejném čase na suchém gruntu nic nenesou atd.

f) Rozličné rady hospodářské.

Aby jabloňový strom jak jablka tak růže zároveň nesl.

Zaštěpuj větev růžovou větvi jabloňové mezi kůru. Když ona s takovou pní sroste a velká jest, tak v tom čase, když poslední ovoce se ukazovati bude, ve pni naproti růžové pupence vylezají a libou vůni voní.

Proti husenkám stromovým.

Shromáždi na popelečnou středu všecken popel a schovej jej. Před východem slunce sypej ten popel okolo těch stromů, a tak nebudeš žádné viděti atd.

Všeliký hmyz ze zahrad vyhladiti.

Vezmi od čerstvo zabitého berana neb skopce žaludek, jenž ještě neřádem naplněn jest, a na tó místo, kde se nejvíc hmyz zdržuje, zakopej a málo zemí přikryj, tak najdeš tam za málo dni množství shromážděného hmyzu, kterýž potom luhem políti můžeš.

Proti krtkům.

Vezmi do střepu moče člověčího, a skrop před východem slunce všecky ty krtkův hromady, tak spomůže. Aneb: Vezmi několik rolníček před východem slunce a nad těmi hroby zvoň, tak se stratějí.

Proti ščenicím.

Vezmi z konopí listí a semeno, vlož to do postele.

Aby muchy pozdechaly.

Stluč rutu na prášek, smíchej ji s medem, a namaž tím stěny. Když se na to posadí, chcípne.

Proti velikým myším.

Vezmi arseniku a benadčanské sklo, nebo jakékoli máš, stluč to na prášek a smíchej to s moukou, nalej to někde na prkno na stranu, kde nejvíc myši běhají, tak když to zakusí, scepěnají: ale dej pozor, aby na to kočka neb pes nepřišli, sice by museli scepeněti. Nebo: Petrolín stlučený se sklem a smíchaný s medem položí na to místo, kde jest jich nejvíc.

Staré maso měkce a brzo vařiti.

Vezmi elbor bílý, a dej do hrnce, tak se brzo uvaří a kusek skla do plenky jestli zaobalíš, do hrnce k masu dáš neb melounové semeno, tak se bude hned vařiti atd.

Aby sýr byl v celosti a nehnil.

Vezmi listů balšámových nebo z melisy nať a z ní vlej tenzoft do koštirovaného mléka; tak zůstane sejr v celosti. Vezmi hadí kořen, a vlož ho na sejrec, tak hníti nebude.

Když nemůžeš smetanu stlouci.

Zatop hodně v peci, a když hodně hořeti bude, vezmi jednu neb dvě, neb tři mlečné lžice, vhoď je na oheň a nech spáliti, neb uvař hrsť švábských krup, a tou vodou kbelík vypař, vylej smetanu do kbelíku, rychle poklop hrnec na řeřavé uhlí!

Řepu měkce vařiti.

Tak ji v novém měsíci zasej a na žádné horké planetě a posypej popelem, aby nebyla červivá, tak také řetkev atd.

Aby chléb v létě nespleněl.

Vezmi květ žitný a dej do vody neb těsta, tak nebude nikdá takové těsto plesnivěti,

Hrách měkce vařiti.

Zasej hrách v nastávajícím měsíci, ale na žádné horké planetě, tak nebude červivý, když jej před rozsívkou popelem posypáš atd.

Jak se mohou vejce v studené vodě vařiti.

Vlož vejce, které vařiti chceš na ten způsob: do hrnce dej vodu a nehasené vápno do něho, tak od té chvíle vařiti se bude atd.

Způsobiti, aby řepa měkká a sladká byla.

Semeno dříve než seješ, namoč 14 dní a nechej je zase vysušiti, pak rozsívej atd.

* * *

g) Žniva.

Na dědině slezské radostný rozruch působí »*žniva, žnivo*«, *kosníci* shledávají kosy, našedše jich *naklepávají je* na *klepáči*. Odbíračky shánějí se po *kosácích* (srpech); *ženci* a *žencule* ozbrojení patřičnými nástroji s radostí chvátají na pole. Než se zapraví do práce, požehnají se, a střelné modlitby vysílají k nebesům; pak dají se do kosení obilí.

Skosené obilí svým časem váže se do *provizel* dvojakého druhu: rež se váže do *křižových* anebo do *skrutků* zrobených z posečeného obilí. Na ječmen, žito, oves berou se povřísla *hlavatá či uzlovitá*.

Obilí váže se do menších snopků, jež staví se do *šopek, kozelků, mandlí, sloven, slováků*. Starý křížový mandel, jaké viděti na Hané, zřídka ve Slezsku uvidíš. Postavíme-li ku zpříma stojícímu snopku ještě 7—11 jiných, zrobíme *šopku, kozelka*. V Janovicích, Raškovicích staví obilí do *dvacítek*. Snopky kladou se kolem kolu zvaného *mandelek*; rozsochatina, na níž suší se *seno lučné* nebo *kunčinové též šcudlekové* (jetelové) zove se *orstev, ostropec*.

Nábožní ženci neopomenou na první šopce u cesty na hoře uplésti z klasů křížek, jejž zhusta kvítím a zelení okrášlují.

Za počasí nejistého nasazují na vrchol šopky snopy tak, aby *řiťoví* hledělo k obloze, a rozvinuté klasy obložily pokud dosáhnou ostatní snopky v šopce; třemi nebo pěti *skrutky* šopka jako obručemi se stáhne. O takových šopkách praví se, že mají *šubu, čubu, babu, čapku, piku.* Takovým šopkám praví v Jarkovicích *šandary,* a v Domaslovicích *slováci*; *slovena* stojí bez mandeloku. *Mandlík* zrobíme, když kolmo postavený snopek podepřeme jinýma dvěma, k nimž pak v rovné čáře připojíme dvě takové skupiny; celkem tedy devět snopků. Na horu pak na klasy, aby nezamokalo, položíme dva a na tyto třetí snop.

Má-li se brzo svážeti oves domů, položí se dva snopy ležmo, pak se k nim postaví jeden snop, a možnou mezeru mezi oběma vyplní čtvrtý na horu vložený, a nově utvořenou mezeru zakryje ještě jeden snopek. Takových *mandlí ovšaných* viděti celé řady.

»Jačměn a oves vážeme do *lohu*, po cisarsku do *pokladin*«, vypravovala pruská robotnice, »a to tak, že vezmemy naruči zboži, obvažemy na hoře skrutkem a postavimy.«

Na *žebřinovém drabinovém* (Orlová) voze jako jinde vozí se obilí, by cestou nepadalo, přitáhne se *pauzem*. Než se složí, hospodář nebo hospodyně vykropí *humenice* svěcenou vodou. Do poslední fůry má se zasaditi *vonička* uvitá z kvítí a posledního obilí. Aby voničku bylo viděti, přiváže se na *hrabisku* od hrabí a vrazí do fůry.

O spokojenosti sedláka, má-li obilí svežené, svědčí verše:

Už matě sedlaci vyhrane,
skludili stě spola nědavne
pšenicu a rež, žito a oves,
něpujdětě selky na pole podněs.
Ešli stě tam jake klaśy něchali,
vžeňtě huśy, by to sebraly,
nebo vy rady pečinky itě,
na posviceni vy se shledatě.
Šel sedlak na jermak
kupovat šaty,
a pacholkam buty
a selce živutek,
a divce kytlik;
šel sedlak z jermaku
něs teho pytlik.
Šimun z dolu
veze smolu
namazat kočary,
Šimunka podržuje,
a Simun pomazuje,
a krčmař s Dořinum,
ti cedule pišu,
a Janota s Lachymburkem
ti dekrety čisknu.
A přišel tam Vaclavil,
sebral jim to do galit.
Hopa, hopa, hopa,
ve stodole kopa!

Z Palhance.

Jak jest všechno doma, *struk* v to nepočitaje, v neděli na to chystá se *žnivý obid* (Opavsko), či *žnivuvka* (Orlová), *dožinka* (Skalice), *dožinky* (Malenovice). V Janovicích mají dožinku chlapi hned jak dokosí, a robotnice později.

Na celém Slezsku žencule upletou z obilných klasů všeho druhu *věněc, viněc*, aby měl podobu koruny, ozdobí kvítím a růžičkami a pentlemi papírovými. Na Morávce udělají viněc toliko z ovesných klasů.

»Prvá« z dělnic držíc věnec v ruce, přednáší hospodářovi *vinšování*: »Přinesla sem vam věneček, a vinšuju vam abystě na rok měli tele kopeček, vele v tym věněčku zrneček. Abystě to ve zdravi zažili, a mnoho hojných žniv přežili.« Též zkrátka takto: »Žnivo smy skludili, tak smy vam věněc uvili. A vinšujem vam, abystě moc namlatili, a teho ve zdravi sežili.«

Hospodář přijme věnec, a zavěsí do síně na *poval* (strop), kdež pobude až do příštích žniv. Na Morávce, v Malenovicích zavěšuje se věnec nade dveřmi do síně vedoucích.

Robotnice někde dostanou za vinšování peníze, jimiž se podělují, nebo *počastnu*. Na př. ve Skalici vaječinu a chléb, sýr a koláče, čtvrtku piva; v Janovicích, na Morávce piva a kořalky, nebo toliko kořalky.

Při pití ženské zpívají nábožné i světské písně. V Dobré na př. Zdrávas budiž o Maria, Pochválen buď Pán Ježíš atd. V Janovicích slyšel jsem tuto píseň:

Aj, v onen dávný čas,
Ježíš Spasitel náš
stupil na lodičku,
plavil přes vodičku.
Aj, buře veliká,
strach, hrůza veliká,
tak že vlny bílé
loďku přikrývaly.
Pán spal na podušce
v konci na lodičce.
Učeníci jeho
volali na něho:
Pane zachovej nás
hyneme v tento čas.
Pan Ježíš tiše vstal,
a větrům přikázal.
Ludé se divili,
kteříž to viděli,
řkuc jaký jest tento,
že větrové, moře
posluchají jeho?
Pane zachovej nás,
když nám též již přijde
tento poslední čas.
Po té smrtelnosti,
přivěd nás do radosti.

V Orlové dle líčení J. Vluky*) podobá se žnivuvka malé národní slavnosti.

»Když poslední obilí naloženo je na *drabinový* vůz, připřáhne se k vozu druhý pár koní, aby slavnostně dovezen byl poslední náklad ‚*Božího daru*' do stodoly. Dcery a synové, děvečky i pacholci dbají toho s největší pečlivostí, aby byl vyzdoben povoz nejvkusněji, — co možná všemi květinami, jež rostou na poli a v zahradách. Již den před ‚žnivuvkou' konají služky pilně přípravy na dokončenou; věnce vijí ze všech druhů klasů a okrašlují je také umělými květy a hedbávnou stuhou červenou vespod. — Cestou domů sedí na voze, někteří — zvláště ženské — jdou buď za vozem, buď před vozem za hlučného zpěvu a pokřikování. Nejzajímavějším jest u východoslezských žnivuvek, že se ustrojují svobodné děvice ‚*ve snop*'; obyčejně jsou to veselé a tance milovné holky, jež jsou příčinou mnohých utěšených chvil u dožaté. Odevzdávají také hospodáři věnec a provází-li dožatou hudba, mají úkol všechny účastníky vytančiti, počínajíce hospodářem. Na panstvích bývají žnivuvky zvláště pestré, poněvadž jest ustrojeno více osob ve snopy, čímž se dopomáhá většímu rozmaru.

*) Č. L., V. str. 38.

Za věnec obdrží služka od hospodáře peněžitou odměnu, kterou obyčejně věnuje na novou stuhu do pletenců.

Než odevzdá věnec hospodáři, promluví takto: »Prosím o malé pomlčení a malé k vám promluvení: Vzácný a vážený pane hospodáři, vzácná a vážená paní hospodyně! Co jsme si předsevzali, za pomoci Boží jsme dokonali; žně letoší jsme ukončili — věneček jsme vám uvili, a proto na místě všech vám přeji: tolik zdraví, co je v tom věnečku trávy, tolik set, co je v tom věnečku plev, tolik tisíc, co je v tom věnečku kvítí, a na přesrok tolik kopeček, co je v tom věnečku zrnéček; a k tomu též dobré zdraví a hojné Boží požehnání!«

Na Opavsku žnivý obid bývá obyčejně v sobotu neb v neděli. Hospodyně napekou koláčů, uvaří polévku, podají dvojaké maso, a hospodář narazí čtvrtku. Je-li na blízku nějaký muzikant, třeba jen harmonikář, zavolá se. — veselí jest plničký statek.

Svezené obilí brzo počne se mlátiti; chudobní práci tu vykonají si sami, kdežto zámožnější dávají mlátiti obilí robotníkům z míry.

2. **Salašnictví a tkalcovství.**

Horalům v horách bezkydských neposkytovalo rolnictví dostatečné výživy, proto oddávali se salašnictví a s ním spojenému tkalcovství. O tomto zaměstnání horalů promluvím šíře.

Od 12.—16. století rumunský živel osazoval se v různých končinách. Usadil se v Alpách dalmatských, v Pomoří, Charvatsku, Srbsku, Sibíňsku, Bukovině, v Haliči. Z Haliče nastěhoval se do Bezkyd Slezských, Moravských, kde s obyvatelstvem slovanským v jedno splynul. Valachy rumunskými zavedeno bylo v Bezkydech salašnictví, jehož terminologie (názvosloví) jest téměř všechna rumunská.*)

Jako na Moravě,**) tak i na Těšínsku zabývali se Valaši netoliko chováním »statku valašského«, totiž ovec, koz a beranův, nýbrž i dobytka rohatého, tudíž i vyráběním »valašského sukna«, »valašského sýru« (brynze), »valašením« dobytka. Tuto živnost napočali u nás Valaši či Vlaši rumunští, kteří ovšem své národnosti neuchovali, ač rumunská jména některým horám na Slezsku, jako: Kičeře, Gahuře a Mahuře, dali. Pro valašské hospodářství hodily se hory s lesnatými lučinami, kteréž knížecí komoře žádného užitku nenesly. Tyto knížecí hory na Těšínsku rozděleny na tři díly, to jest na troje vojvodství. Na jednom tom díle vládl »valašský vojvoda«, mající sídlo na Lhotě, na druhém sídle vládl v Jablunkově, na třetím sídle na Visle. Vojvoda byl zároveň starostou »práva a ouřadu valašského«, maje k ruce devět přísežných, kteréž právo rozeznávalo všeliké rozepře mezi pastýři-Valachy, pokutovalo a trestalo, hory na pasení ukazovalo jednotlivým majetníkům atd. Vojvoda nepochybně pečoval, aby Valaši platy a desátky do knížecí komory náležitě odváděli. Dle Biermanna dávali Valaši do knížecích důchodů nepovědomo kterého roku, desátky z ovec, koz a beranův (anebo na penězích

*) Někteří jsou toho mínění, že Valaši jsou původu slovanského, na př. doktor Píč.

**) Věstník M. Opav. II., str. 41.

za kus po 1 zl. 24 kr., z telat a krâv též desátky, nebo na penězích po 3 zl. a 6 zl.; od každého salaše dávalo se místo dvou valašských ovec sáhu valašského sukna, sýra a brynze). Celkem činily pastevní důchody knížecí 3037 zl.; za pastvu černého dobytka (bukvice, žaludy) docházelo 260 zl.«

»Nová doba, nepřející goralům, vytiskla vojvody ze salašů, vytiskla odtamtud — i goraly. Vojvodové zmizeli už před lety, a nynější goral neví ani, proč a jak se to stalo. Ví jen, že kdysi bylo lépe, že salaše patřívaly goralům a že na nich vládli jejich vojvodové, že ale potom přišli páni, měřili a měřili, a tak zle to vyměřili, že je salašův už teď málo, všecko teď už »panské«. Komora Těšínská — léno to koruny české — dokázala totiž, že většina hor náleží jí, goralům přísluší jen služebnosti. Za tato stará práva goralská odstoupila pak goralům některé salaše úplně — v ostatních goral pozbyl práva všeho. Potom ovšem nebylo goralům třeba vojvodů, neboť salašů zůstalo jim tak málo, že hospodářství tam na salaších opatří jim bačové. Malému vojsku netřeba generálův, několika těm vojákům na salaši, jakými jsou ovčář a kravař, dostačí i kaprál bača.«*)

Že při odnímání salašů goralům nešlo to vždy po spravedlnosti, možno si mysliti; na vyšší a mocnější vždy berou se ohledy. Tak naříkají si potomci Jakuba Krasule z Morávky, že jim salaše násilně vyrvány. Hrabě František z Pražmy roku 1708 dne 6. listopadu potvrdil Krasulovi listinu darovací: »Já Franc, svatořímské říše hrabě z Pražmy, svobodný pán z Biskeru, dědičný pán panství Frýdeckého, známo činím tímto listem vůbec přede všemi, a zvláště, kdyby potřeba nastala, že jest přede mne předstoupil Jakub Krasula, věrný milý ze vsi Morávky, majíc list svých předků, jenž zní takto: »Já hraběnka Marie Ludovika, hraběnka z Pražmy, známo činím tímto listem vůbec přede všemi, a zvláště kdyby toho potřeba nastala, že jest přede mne předstoupil Jakub Krasula, věrný milý ze vsi Morávky, dajíc toho zprávu, že jemu vrch řečený »Kičera« nad vsí Krasnou ležící na pašu odňatý a k ruce panstva obrácený jest Vidúc žádosť jeho, nijak mu to odepřít nemohu, nýbrž jemu naproti tomu vrch řečený »Nižní Slanič« v dědičné užívání pastvin ode mne, erbu a všech držitelů panství toho bude mocen Jakub Krasula, erbové a potomci jeho ten vrch užívati, zastaviti, zaměniti, prodati i nechati a jak se svým vlastním činiti. Což pro lepší jistotu jsem se vlastní rukou podepsala a pečeť hraběcí mu přivěsiti poručila.

V zámku Frýdeckém, 24. nov. 1707.«

Jmenovaný vrch »Nižní Slanič« potomci Jakuba Krasule roku 1860 pozbyli. Jak se to stalo (úředních aktů nemáme po ruce), vypravují salašníci toto: »K salašníku přišli arciknížecí fersteři a hajní a pravili? »Ten vrch nám musíte dáti stůj co stůj, to je naše.«

Statečný goral se bránil: »Stůj co stůj, na mu dušu, nedam. Mám darovací listinu grofů z Pražmy na budoucí časy pro sebe a své potomky.«

*) Dr. Sláma, Vlast. putování po Slezsku, str. 347.

Ferster odpověděl: »Podepiš se, že nám dobrovolně vrch ten odstupuješ.«

Goral: »Na mu dušu, dokud Bůh na nebi, nězrobim toho.«

»Jak se nepodepíšeš, dám tě do vězení,« hrozil ferster.

»Dokud mi Bůh něcha dušu v těle, nězrobim toho.«

»Když se nechceš podepsati,« děl ferster, »tuž na znamení, že vrch odstupuješ, pozři na zem, co na ní stojíš.«

Salašník ale upřel zrak k nebi.

Ferster lstivě pravil: »Nu pozři, co to k tobě jde?«

Chlop se ulekl, pozřel na zem a páni se rozesmáli: »Když jsi pohledl na zem na náš rozkaz, tak souhlasíš, že ten vrch už není tvůj.«

Horal lítostí omdlel.

Ferster se při tom ušklíbal: »Dyž baj za raz umře, všecko jedno.«

Salašníka zajmuli a hnali do chalupy, sebrali tam darovaci listiny a odešli.

Goralovi slíbili 32 jiter země náhrady, ale dostal jen 11.

Takové zabírání salašů, vypravují goralé, trvalo do r. 1869; fojti se přidali k pánům.

* *
*

Poohlédněme se po salaších, jak vypadají, bychom měli názor o nich. Nejprve podívejme se na kolibu.*)

V každé kolibě hoří oheň po celou pastvu; kdyby uhasl — stalo by se neštěstí. Uhasne-li přece někdy, bača skokem letí do sousedního salaše pro oheň, aby uchránil salaše zla.

Nad »vatrou« (ohniště) na »kumháru« visí kotel, v němž se vaří žinčice a j.

Staré ovce skýtaly majitelům na nejvýš 7—10 liber brynze; ty ovce, »které byly na dani«, z těch platilo se z kusu 20 kr. šajnů (8 kr.) a »které byly bez daně« 40 kr. šajnů. Kdo neměl písemné obdarování od hraběte Pražmy, tomu bylo platiti těch 40 kr. šajnů.

Pasáci brali z ovec užitek — sedmý den; honákovi se vyplácelo do sv. Michala 12 rýn. šajnův a stravu.

Šťastný, spokojený život žili goralé, když valašnictví kvetlo; měli co jíst a o nějaký ten zárobek nebylo!

O sv. Janě Nep. »odlučovaly se« z domova staré ovce od mladých. Staré hnali honáci, pasáci, bačové na salaše a mladé zůstaly doma; tyto vyháněly se též do hor, ale neměly přístřeší.

Bača měl vrchní správu nad salašem. Bačovi podřízen byl »pasák« a »honák«. Bačové dojívali ovce, tužili brynzu, určovali pastvu; jim pomáhali pasáci, někde »valaši« zvaní. Honák obracel stádo, odháněl od škody atd.

Bačové byli obyčejně ženatí; pasáci svobodní.

Ovce přenocovaly v »košoru« (košáru), t. j. v ohradě do čtverce deskami obité. Tato ohrada se den co den posouvala, aby salaš se »pokošoroval« (pohnojil).

---

*) Koliba, dřevěné stavení v salaších.

V košáru jest malé ohraděné pole, v němž se ovce dojí; do toho malým otvorem vchází jedna ovce za druhou na mostek a dává se podojiti.

Do sv. Maří Magdaleny dojí se ovce třikrát denně, pak jen ráno a na večer.

Pastýři byli nebojácní a veselí. Když přišel medvěd, bača obuchem, nožem, ohněm se bránil; věrný pes byl mu dobrým pomocníkem.

Bača žena celý »krdel« na polan. vesele zpíval píseň ovčářskou:

Ovce moje, ovce,
nech vás pase, pase kdo chce.
Já vás pást nebudu,
rač k muzice půjdu.
Když jsem z lesa vyšel,
muziku jsem slyšel,
tak líbezně hrála,
až poskakovala:
ho, ho, ho, pu, pu, pu,
na polani už su tu!

Bačové měli mnoho nepřátel; i mezi sebou se hněvali a navzájem si škodili. Který bača pásl na špatnějším salaši, záviděl tomu, který měl porostlý bujnější travou, a hleděl mu uškodit kouzly.

Horalé tvrdí, že nejmoudřejší lidé v horách byli bačové; co ti všecko uměli, ani se napísat nemůže, dokonce dovedli čítať i v »černé« knize. — — —

Na příklad. Závistivý bača zastavil stádu protivníka svého »měrynzu«, t. j. přežvykování, »přežuvání«, neb způsobil nadýmání střev a ochromení.

Když byl bača chytrý, snadno si pomohl a nemoc vrátil na stádo škůdcovo.

* * *

Pokud salašnictví kvetlo, obyvatelé horští v zimě tkali huně a plátno, ubrusy, ručníky atd. Vlnu dodaly ovce a len hospodáři, kteří jej seli; kdo měl ruce tkal. V chalupách kupovali koudel v městě a předli na prodej.

Hospodáři rozváželi tovar do světa až do Vídně a do Polské. Když vyjeli za dobrého počasí, šlo jim dobře; jak byl čas zlý, stávali na hospodě a čekali na vyjasnění. Když přinesl aspoň bič — nebylo tak zle, jak ale přišel bez biče — to byla veliká hanba.

Po zrušení větší části salašů přišli mnozí komorníci, pasáci, honáci o chléb. Aby lidé neucítili plné bolesti bídy — páni lesy počali káceti.

Kdo měl jen ruce, rubal pantokem les, a o tkalcovství se nestaral.

Otcové zemřeli, pantoky zůstaly — ale na četných stráních místo velikých stromů roste mlází. Mladé pokolení zapomnělo za tkalcovskými »krosnami« pracovati — poslední výživu ztratilo. K tomu ještě přistoupila strojní výroba, která domácí průmysl

skoro dobila. Tká se sice po dnes v horách, ale v nepatrné míře a s malým výdělkem.*) Hrubou vlnu dodávají Slováci, z níž připravují se kopyca do krpců a huně.

Aby tkalcovský průmysl v Bezkydech se povznesl, a jím zpomoženo bylo hladovícím horalům, odbor »Matice Osvěty lidové« pořádal od 12. srpna do 9. září 1900 ve Vyš. Lhotách tkalcovskou výstavu, aby se vidělo, co ještě horalé umějí; zároveň založil »*Slezské výrobní družstvo tkalců pro Bezkydy*«, jež má zprostředkovati odbyt tovaru a starati se o povznešení řemesla. Novému družstvu valně se nedaří, ale přece již něco se stalo. Dříve před tím továrník Šídlo z Frenštatu učil děvčata punčochy plésti, čímž zase kousek výživy domácímu obyvatelstvu přibylo.

Nad horami Bezkydskými vládne »Komora Těšínská«, vlastně ředitel její rodem Prušák, za pomocí cizáckých ferstrův a otrockých hajných.

Arcikníže o ničem bezpochyby neví a ředitel-Prušák se sto padesáti úředníky necítí s lidem, protože jsou cizinci. A lid slovanský? Dlouhou porobou sevřen schyluje záda svá před pány! Člověku kypí krev v těle, když slyší ty bolné vzdechy a nářky na násilí, jaká se páchají na našich bratřích. Panství komory jest značné. Rozprostírá se v padesáti devíti obcích. Na statcích jest 18 železáren, osm jam a jiných ještě závodů. Komora zaměstnává přes šest set pomocných sil a dělníků do tisíců; vliv její na Těšínsku jest dalekosahající, germanisační působnost rozsáhlá a násilná.

Horalé nejsou též bez viny. Rolnické lesy jsou vyrubány; kořalka jest oblíbena; jindy scházívali se na salaších a pili žinčici, nyní otravují se u žida. Lid prodává rež a kupuje mouku; obilí nemůže na jediném mlýnu semleti atd.

Socialní demokracie mámí utýranou oběť, lid plazí se před pány v prachu a kamení, odívá se cáry ze židovských »sklepů«, pomíjí druhdy oblíbené domácí výrobky vlněné. Lid volá o pomoc, ale málo jest slyšen!

Co si přeje, vymezil na svých schůzích dne 5. listopadu 1899 a 20. července 1902 na Morávce:

»My shromáždění salašníci na veřejné schůzi lidu na Morávce konané, prohlašujeme:

1. Žádáme slavnou c. k. vládu, aby ruční tkalcovské výrobky, u nás zhotovované, pro potřebu vojenskou se upotřebovaly, a u nás přímo objednávaly.

2. Žádáme nové upravení starých salaší pro chov ovcí i dobytka hovězího.

3. Žádáme spravedlivé upravení práce, abychom my otcové četných rodin nebyli odkázáni na milost nebo nemilost fersterů nebo hajných. Žádáme, aby pro případ nemoci a úrazu v lesní práci zákonem nám zaručena byla, obzvláště pro vdovy a siroty, náležitá podpora.

*) Dva za den vydělají 50—80 kr.

4. Žádáme, by zákonem nařízeno bylo, by les panský, který až do meze sázen jest, byl orubán a do patřičné vzdálenosti uveden byl.

5. Žádáme, by poškozování dřevorubců, kteří v létě dřevo kácejí a s příkrých strání na dolinu sprovádějí, přestalo, a aby po další hladké cestě titéž, kteří nasadili život při rubání dřeva, měli právo na určené místo je dopraviti.

6. Žádáme, by srnčí boudy od našich gruntů vzdáleny byly.

7. Žádáme, by každý srnec nebo srna, jelen nebo laň bez rozdílu, jak se naučí na pole rolníků zabíhati, byla zastřelena!

8. Žádáme, by těm, kteří nemáme práva na stelivo lesní, patřičným dílem na odkoupené naše pozemky připadlo.

9. Žádáme přímé hlasovací právo dle zájmů práce do říšské rady, do zemského sněmu i do zastupitelství obce.

10. Žádáme zavedení jazykové rovnoprávnosti při soudech i všech veřejných úřadech.

11. Žádáme sl. c. k. vládu za zabezpečení starobního a invalidního pojištění rolníka, živnostníka i dělníka.

12. Žádáme o regulaci řeky Morávky.

13. Žádáme, aby sl. těšínská komora zákonem byla nucena postarati se o ty dělníky, kteří při její práci jsou ožebračeni, nebo z práce nemocni propuštěni.

14. Žádáme, by nám sousedům psi a kočky na samých mezích dopadené od panstva nebyly stříleny.

Salašníci ještě sobě naříkají do nespravedlivého vykazování steliva pro ovce a jiný dobytek. Často ferster vykáže jim stelivo až 3—4 hodiny od chalupy, a horal nucen vozením jeho se trápiti. Stelivo jest veliké důležitosti u gazdů horských, vždyť čím by podestýlal dobytek? Proto s dychtivostí čekají na okamžik, kdy mu stelivo určeno bude. Pražmovští žertovně nazývají hrabání steliva »*vinobraním*«.

Jaké to pražmovské vinobraní bývá, osvětlí tento obrázek:*)

»Slavné paměti hrabě Pražma, bývalý majetník panství frýdeckého a na Frýdecku, dával obyvatelům na svých rozsáhlých statcích různé výhody. Kromě jiného povolil, aby si lidé v jeho lesích hrabali potřebné stelivo. Časem povstala z toho tak zvaná služebnost, t. j. právo jistých chalup, že jejich majetníci si každoročně mohli jistou část steliva nahrabat.

Když panství frýdecké přešlo na pana arciknížete, služebnost lidu zůstala. A hrabání steliva v Oboře, t. j. v lese knížecím, který patří ke katastrální obci Pražmě, jmenují nyní Pražmané — Pražmovské vinobraní.

V měsíci říjnu, kdy pan nadlesní v Nižní Morávce, k jehož revíru patří i Obora, vydá vyhlášku, že se jistého dne budou vydávat lístky v kanceláři lesní těm, kteří mají právo hrabat v Oboře, nastává jakýsi zvláštní nepokoj v Pražmě. Ačkoliv Pražmané starají se také dosti značnou měrou o politiku světovou, na ten čas utichne všecko. Jediný jejich hovor v hostinci, po kostele, na setkání jest — o vinobraní.

*) Noviny Těš., č. 53. 1902.

Také si jednotliví bystrým okem prohlížejí Oboru, kde jest nejvíce steli, kde jest suchá, zkrátka v myslích sestavují celý válečný plán.

Konečně nadejde okamžik vydávání lístků. Každý zastrčí lístek do kapsy a jde domů. Téhož dne před půlnocí však na Pražmě velmi živo. Až na několik povolnějších, kteří si hrabání tak neberou do hlavy, všecko se strojí k odchodu, staří, mladí, jako židé z Egypta do země zaslíbené.

Když byli ještě lucernu spravili a hrábě popravili, jdou do Obory. V Oboře pak jako v nějakém ležení vojenském. Každý podílník pověsí lucernu na buk a začne ohrabovat, t. j. každý si ohraničí takovou plochu, na které by troufal tolik nahrabat, na kolik fůr steli má právo.

Rozumí se samo sebou, že v takovém okamžiku ctnost a skromnost nevyniká. Jeho nejbližší soused jest téhož mínění, že třeba ohrabat větší plochu, aby dosti nahrabal. Takovým způsobem povstane z toho nejdřív ústní potýčka, která se stupňuje ve výrazech, až konečně někdy dospěje k zjevné válce. Jich sečná i střelná zbraň jsou hrábě. Zuby lítají jako kroupy, když se v létě snesou nad Oborou a kousky hrabisk odlitují, jakoby hrom jedli v Oboře byl rozdrtil a třísky na vše strany rozmetl.

Když si tak byli svoje zbraně rozmlátili, nastupuje jakýsi mír. O hrábě není v horách tak zle, to se ještě pořídí; a mnohý uzná, že při vyměřování hranic trochu přestřelil a nyní s chutí pustí se do hrabání steliva a každý nahrabe tolik, kolik potřebuje. Ale že hrábě pozbyl, to mu dělá zlou krev. Co nezmohl hrabiskem, doplní jazykem. Co se sběhlo v Pražmě od posledního hrabání v Oboře, to se nyní přednese na veřejnost. Věci tajné i méně tajné jdou při hrabání na buben.

Kdo chce seznat Pražmo, tomu třeba, jak se hrabe, projít Oboru a ví všecko, co Pražmo od posledního vinobraní zakusilo.

Když každý odnesl aneb odvezl na trakaři domů stelivo, je rád, že je po tomto Pražmovském vinobraní, a každý ztichne, umlkne, jako ryba ve vodě — až do nového vinobraní.«

3. **Ostatní zaměstnání.**

Mluvíce o životě horalů bezkydských, zmíníme se ještě o jeho bývalém »výdělku«, totiž *»švercování«* tabáku. Nechme mluviti starého gazdu z hor bezkydských:

»Kdo neměl doma co robiť aneb se mu nechtělo do práce, dal se na švercování. Pět až třicet mužů šlo nakoupit na Uhersko tabáku, vela*) mohl který unést a šli s ním neúhlednými lesními chodníky do Pruska; tam ho draho prodali, a tak s tím živnost vedli.

Rozumí se, že toto švercování tabáku za hranice bylo c. k. zákonem přísně zakázáno. Aby se zákon plnil, byli ustanoveni »auseři« pod komandem »oberausera«. Na každých dvou neb třech dědinách pod Lysou byla jedna kasárna. Auserům dali na pomoc 4—5 vojáků, kteří dostali kvartýr v obci. Vojáci chodívali do lesa na patrol, aby tam na přechodící šverce střehli.

*) vela = kolik.

Jak je v cestě dopadli, tak za nimi baj střílali, jak tabák neodložili.

Když bylo mnoho sněhu, šverci po karpách chodili po vrchu pohodlně a auseři v botách do sněhu hluboko se bořili; když se jim podařilo šverce pochytať, tak musili noše tabáku finančnímu úřadu donésť, a byli žalářem trestáni.

Když ale šverci šťastně s tabákem za hranice do prajské přešli a s dobrým výdělkem se domů dostali, a když byla muzika v hospodě, tak si na posměch auserům zpívali:

»Auseři ležo pod jedličku
a šverci kole nich přejdu při měsíčku.«

Když zas šverci chtěli odchodit domu na tabák, tak si podávali s ausery ruce na štěstí, aby se oběma stranám obchod vydařil. Neboť když auseři šverce s tabákem dostali, za to obdrželi »piemium« a pochvalu.

Auseři, když byla velká zima, též se jim nechtělo v zimě na mraze ve dne v noci na sněhu stát, vyhledali sobě takové chalupy, co byli jisti, že jich žáden neprozradí a tam svůj patrol odbývali. V takové chalupě, kdo kouřil, měl tabáku dosti, a nemusil se báť »kutrabantu« (pokuty); ale když přišla cizí patrol a našli baj ve fajce »duhan«, tak musil pokutu platit jak jiný. Měli to veselý život ti šverci, a málo kdy podařil se auserům kutrabant neb naši lidé znali hory, jako svou chalupu.

Auseři pomáhali též fojtům dvakrát v roce hledat »hereog«,*) To byla tajná noc, ve kterou v ustanovenou hodinu v celém okrese každé domovství přehlíželi. Při tomto prohlížení byl zaměstnán jeden úředník z obce, aufser s vojákem. Tito sobě rozdělili dědinu na části a nevynechali ani jedinké chalupy; kde koho zastihli, sebrali!

Cizího dal odvést fojt šupem, a když dědinského na noclehu zastali, toho též do fojta přivedli? Když byl majetný, tož pro regrací musil něco platit.

*
* *

Poctivým zaměstnáním horalů jest dále *vození panského dřeva.* Před r. 1885 platilo se od metru 55 kr., dnes v témž lese 38 kr.; od vození trámu 1 zl. 20 kr.; nyní od »festmetru« 50 kr. »Fořtovi se pěkně vozí, má 4 koně a vozí z roviny smrkové dřevo do Frýdku, až mu je stáhneme s hor; dubové těžší vykáže nám. Co můžem zarobit? Vůz se psuje, koně hynou, darmo povídat,« stěžoval si zkušený gazda. »Tož raděj jdem *do dolů,* tam aspoň víc vyděláme, ale mnozí z nás zaplatí mzdu životem. Kolik z nás již život obětovalo v dolích pro pány? Nějaký čas zarobili jsme pár rýnských — ale pak přišlo neštěstí a s ním ta nejhroznější bída do rodin. Když zachází krvavé slunce za hory naše, vždy myslím na ubohé sirotky po nešťastnících. A kdyby tam i neztratili života, kolik se tam mladých lidí i starších sepsulo duševně? Vtáhli je do spolků, slibovali lesy a hory Těšínské a konec

*) Stala se již o něm zmínka.

konců — stali se z chasníkův darebáci, ochlasti, nevěrci. A takový zkaženec rozsévá hříchy i doma na horách a pak teprv jsou tací dvakrát nešťastni, nemají se ke komu utíkat a sobě stěžovati, a děti jejich bývají horší otcův —«, tak asi naříkal horal přede mnou.

Do úhelné pánve Ostravské stěhují se dělníci nejen s hor Bezkydských, nýbrž značným proudem hrnou se i z Opavska; v jakém počtu Opavsko dělnictvem na Ostravsku zastoupeno, napovídají výsledky voličů do V. kurie při posledních volbách. Dle těchto zvolení socialně-demokratičtí voliči v *Malé a Horní Lhotě, Velké Polomi, Slatině a Kateřinkách.* V těchto druhdy arcikonservativních obcích odhlasováni voliči socialní demokracie hlasy a agitací dělnictva pracujícího v dolích, vyjímajíc Kateřinky. Na Těšínsku Muglinov, Polská Ostrava a Fryštát a jiné obce volili též se socialními demokraty. V uhelné pánvi Ostravsko-Karvínské čítají na 50.000 havířův a hutníků, z nichž asi polovice žije s rodinami v obvodu jmenovaném. Veliká většina dělnictva jest národnosti české, ačkoli příboj analfabetů-dělníků polských, jest značný. Dvacet pět tisíc rodin havířských a hutných, jak veliké to číslo! Škoda, že tolik českého dělnictva otročí nepřátelům Gutmannovi, Rotschildovi, Vlčkovi a jiným, kteří k němu nemají srdce! Tito chlebodárci tak jsou šlechetní, že od dělnictva žádají nejen namáhavou práci, nýbrž i zradu vlastní národnosti. Takový jest liberální moderní kapitalismus!

Slezsko jest čím dále tím průmyslnější zemí a bude ještě více, až zřízen bude průplav dunajsko-oderský, a doplní se síť železniční; zejména to platí o Těšínsku. Bohužel, že průmysl slezský ocitl se v rukou německých. Ze závodů průmyslových patří nám toliko 1 akciový cukrovar v Háji, na němž mají silný podíl též Němci. 2. Dvě továrny soukenické a jedna tkalcovna 3. Jeden pivovar menší ve V. Polomi a lihovar v Milostovicích. 4. Železárna velkých rozměrů a několik větších cihelen a závodů podřízenějších. 5. Továrna na nábytek. 6. Knihtiskárna na P. Ostravě. 7. Mlékárna v Jarkovicích a v Hlavnici. Veliké závody patří nám tři. Toť chatrná bilance.*)

K výpočtu těchto průmyslových závodů českých ve Slezsku dodáváme, že ze 181 velkostatků jsou 3 na Těšínsku v rukou českých, 1 v polských a sotva 6 v rukou konservativců ve smyslu českém? Většina náleží ke straně liberální, jen částka ku straně střední, mezi ní i zemský hejtman, hrabě Larisch. Většinu plochy velkostatkův zaujímají latifundie komory těšínské, knížetství opavsko-krnavského, statky biskupství vratislavského a německého řádu, statky hraběte Larische a knížete Sulkovského.

Z drobného domácího průmyslu jmenujeme ještě pletení slaminek, košů, metel, punčoch a čepců. Čepce pletou se na Morávce u Müllerů a v Šenově dovedně vyšívají na bílém prádle a prodávají obchodnicím do Mor. Ostravy.

Jako větší průmysl tak i *obchod* patří Němcům a židům. Naše řemeslnictvo a obchodnictvo jest zanedbáno a téměř ne-

---

*) O Slezsku str. 65.

sorganisováno. O organisáci jeho na Klimkovsku pokusil se *J. Svozil;* uspořádal, jak již podotčeno, r. 1900 *živnostenský sjezd* — první to český ve Slezsku — ale se slabým zdarem. Opavská *řemeslnická jednota*, ačkoli trvá již přes 20 let, též se nedodělala v organisaci řemeslnické značnějších úspěchů. Lépe se daří *»Jednotě českých hospodářských společenstev«* v Opavě, která hlavně zabývá se ochodem obilním.

XII. Povaha lidu.

V předchozích 11 článcích bylo mojí snahou uvésti čtenáře do nejtajnějších záhybů srdce lidu slezského, aby s dostatek poznal, jakým jest. Uznávám ještě za vhodno hlavní rysy povahy slezské zvláště vyznačiti, a co vynecháno, doplniti. Než jsem se chopil péra, abych napsal poslední tento článek, dopsal jsem některým vlastencům na Slezsku, aby mi načrtli charakter slezský, přání mému bylo vyhověno, ale dopisovatelé mnohdy v podstatných věcech si odporovali. S díky přijal jsem zprávy jejich na vědomí; kde jsem uznal za dobré přidržel jsem se jich, kde jsem byl z podstatných důvodů odchýlného mínění, opustil jsem jich, proto páni zasílatelé mějte mne omluvena.

Povaha lidu slezského jest *srdečná;* srdečnost jeví jeho *národní píseň, měkká mluva a společenské obcování.*

Nejčastěji kráčejí zpěvy slezské pohybem rychlým až i živým, málokdy poměrně mírným a ještě řidčeji volným. *Krajních mezi tempa táhlého a divokého Slezan téměř nezná, onoho zvláště ne.* Ráz písní jest prostý, idyllický, tu a tam humorem a vtipem dýšící, prost však *prudké* vášně a náruživosti. Zaplane též Slezan hněvem, nepřátelstvím, ale potká-li nepřítele neštěstí, na př. úmrtí v rodině, pád dobytka, oheň, rád zapomíná starých nesvárů, smiřuje se se sousedem a soustrast projevuje i skutkem.

Srdečnosť povahy slezské ozývá se i v měkké výslovnosti, někdy až zpěvavé. Kdo ponejprv slyšel krásný zpěv lašský ve chrámích, hluboce bývá dojat něžností, srdečností jeho. Povaha slezská zračí se též v titulatuře při vzájemném obcování. Děti volají na rodiče matičko — tatíčku, mamulko — tatulku, mamulinko — tatulinku,«*) na babičky a dědoušky — »stařenko a staříčku.« »Stará matička« a »starý tatíček« jsou babička a děd z otcovy strany a »stará mama« a »starý tata« — z matčiny. »Stryk a tětka, tětuška« znamenají většinou bratra a sestru otcovu a matčinu, ale také jsou titulaturou starších lidí. Děti po sestře oslovují strýce: »ujče, uječku«; po bratrovi: »stryku, stryčku«. (Morávka.) Od strany otcovy teta slove »stryna« a matčiny — »tětka«. Kmotři křestní nazývají se »křesný, křesníček — křesno(á), křesnička«.

Muž volá na ženu (v Bezkydech): »Dočkaj mamo« a tato odpovídá »co chceš tatku?« Když má říci, že něco manželu dala, řekne »dala sem to onemu«, a on »oné«. Jinak slují chlap a roba.

*) Nejstarší oslovování bylo »ojtec a máť.« [Morávka.]

K duchovenstvu a učitelstvu, zvláště Slezané lnou, vidouce v nich své ochránce, škoda, že někteří odrodilí učitelé této důvěry zneužívají. Obvyklé oslovení kněží jest »velebný paterku, panočku«; učitele — »pane rechtur.« Knězi, učiteli a pánům lid říká »oni«.

Srdečná povaha slezská nepřipouští nejhrubších nadávek. Za veliké pohanění platí: chvant, łach, vilkodlak, stodjabel. Za slabší: zavěrucha, kuřimacek, klajdak, čechman, gybas, grabak, kolo, chlebura, paskuda, gruchel, kordupel, pumykl, gačmala, pošastaněc, pohlupavec, hampicek, kołtun, skřítek, krek, slimak, cham, ožera, vydara, vytahliš atd. Ženským nadávají: klapustina, chlapustina, šlumpeta, štebetule, šterkota, něvlezlo, pometlo, čura, čapčura, gyzd, gyzdula, točidlo, morka a j.

Na Těšínsku liší se v něčem povaha Valachů od lašské. Lid valašský jest v rozprávce nehledaný, řekne přímo, co zamýšlí, nedělá okolkův a nelichotí. Nemiluje takou měrou společenskou »útěchu« jako Laši. Křtiny, pohřby, svatby odbývají se bez značného nákladu; k obvyklé muzice přijdou obyčejně toliko pozvaní, na »jelita« zřídka zvou se sousedé.

Jinak vše na »lašské straně«. Tam ludkové rádi se scházívají, lahodně mluví, a rádi doma i v krčmě se baví. O svatbě srdečnost dostupuje vrcholu; svatba lašská na Tešínsku, z části i na Opavsku není soukromou událostí, nýbrž veřejnou pro všechny. V krčmě téměř celá obec dá si dostaveníčko, ano i ženy, jichž mužové jsou v hutích, dolech, nesouce v náručí kojence, chvátají do společnosti a tance. V hostinci nastane zavdávání, častování a líbezné oslovování: »no křesníčku, kmotříčku, ujíčku, fetuško, švakerku, švakerková atd. pijte«; u Lachů příbuzenství sahá do hluboké minulosti, u nich neplatí pravidlo, že »affinitas non parit affinitatem«. Obyčejně srdečná tato veselost končí svorným rozchodem. Podotýkáme ještě, že Lašky jsou milovnice nemírného a dlouhého tance.

Veselost Slezanů drží se v mezích dovolených, zřídka kdy odbočí do zámezí; proto i při této veselosti, humoru a vtipu Slezáci jsou *vážní*.

Vůči cizinci Slezan jest *uzavřený a nedůvěřivý;* když však tento získal si jeho přízně, tu nedůvěřivost mění se ve stálou přítulnost.

Lidé hlubokého citu bývají zbožní. *Zbožnost* jest vzácnou ozdobou povahy slezké; misionáři zvláště mi chválili zbožnost mužů na Těšínsku.

Jest pravda, že v pánvi ostravské i u Opavy tato jasná stránka povahy slezské jest místy potřísněna kalem moderních protikřesťanských hesel, jejž rozmetává po výtce socialní demokracie a její tisk, než přese všechno to většina lidu jest dobře nábožensky smýšlející, která ochotně plní přikázání víry. Na náboženství lid si ještě nedá sáhnouti; to dobře znají nepřátelé víry, proto tak opatrně ve Slezsku si počínají. Až nastane jejich hodina, však jistě změní taktiku. Na Tešínsku*) v jedné obci zakládali knihovnu,

*) Praví poslanec V. Hrubý na str. 76, v díle »O Slezsku.«

avšak knihy byly obsahu nevhodného, přímo zavržitelného, což vyvolalo v obci pravé vzbouření.

Lid opravdu nábožný bývá i *mravný*, vždyť mravnost má své kořeny v náboženství. Nemanželských dítek na venkově u lidu našeho bývá pořídku, za to německé obce jich mají značné procento. Nezachovalým dívkám přezdívají »závitky«.

Starší úřadové dědinští pilně hájili mravnosti na dědinách. V Malenovicích pod Lysou horal Kozel vypravoval mi toto:

»Jak se zpozorovalo, že »svobodní« obojího pohlaví něco nešlechetného zamýšlejí tak se na ně páslo. Úřadník s jinými prohlížel stavení. Běda, byli-li postiženi milenci!

Úřad oba dva sebral a do fojta odvedl. Tam byla do rána při nich varta, aby neutekli.

Ráno je do pout spolu sepnuli na nohy a musili jít do kopce ke kostelu cestu spravovat. K práci dostali obecní náčiní: perlík na tlučení kamení a motyku na urovnání tohoto.

Úřadník stál při nich, tak že musili svědomitě a pořádně robiť.

Stravu si koupili v hospodě, a gazda doma musil být bez nich spokojen.

Jestliže se stalo, což bylo zřídka, že některá děvečka dopustila se skutečné hanby, tož musila dle své tělesné a majetné schopnosti cihlu na vrch Lysé vynášet.

Trvalo to hodně dlouho, než na vrchu byla dostatečná zásoba cihel, aby se mohla kaple postavit.«

»Závitky« nesměly nositi splývajícího lelíku vlasů na zádech, těm bylo jej ukryti pod šátek. I v jiné příčině jsou Slezané mravní; bezpečnost majetku doma i na poli jest značná. O hříších proti mravnosti, jako opilství, karbanu, promluvím dále.

Lid slezský jest do krajností konservativní; obyčeje, zvyky předků rád zachovává, jedině v kroji stal se této vlastnosti nevěrným. Zvyky, pověry předků v paměti udržuje dílem z úcty k nim, dílem že jim věří. *Pověrčivých* Slezanů nejvíce najdeš v horách; tam je dosti lidí, kteří věří v útopce, vodníky, nočnice, světlíky, skřítky, vlkodlaky atd. Ostatně o pověrách, čarodějnicích a jiné podobné falešné víře již dříve často bylo mluveno. Pověra někdy zavádí až k falešné přísaze, jak dosvědčuje soudce B. Šimeček.*) Kdysi v Javořince jakýsi horal ulovil si pečeni v panském lese. Hajný ho viděl a udal u soudu, že našel u něho též srsť ze zvěřiny a kus kýty, — ale horal zapíral. Svědek Pavel složiv přísahu, potvrdil nepravdu horalovu. Po šťastném rozsudku oba se podnapili a tu Pavel přetěžkým jazykem chlubil se, že to není jen tak vysvobodit kamaráda a zůstat čistým ... »To máte tak« vysvětloval. »Když soud vám káže zvednout tři palce (prsty) pravé ruky a přísahat, tož dobře, zrobíte tak, jak vám kážou, ale levou ruku položíte na černý chléb do kapsy a držíte ji stále

*) »*Některé lidové právní názory na Těšínsku*« v Kalendáři Slezském na str. 57, 1903.

na něm. A teras můžete mluviti, jak chcete a co chcete, a ta všecka nepravda, všecka falš a ta křivá přísaha vleze do toho kusu černého chleba, a ten chleba se potom dá sežrat psovi, a v tom přestane ten hřích. Zvířeti to neškodí, člověk je čistým a přísaha je *tvrdá dokumentní*, neboť soud jí věří a kamarádovi se pomůže.« Názor o odvádění falešné přísahy do chleba, jest dosti rozšířen.

Chvályhodná jest u Slezanů *věrnost manželská a v povolání*. Přestupků proti věrnosti manželské málo najdeš, leda u zpustlého dělnictva v uhelném revíru a některého zvrhlého rolníka. Též *věrnost v povolání* slouží ku cti Slezanům. Obojí pohlaví snaží se plniti své povolání, muž často pracuje mimo dům a žena s vytrvalostí muže hodnou spravuje sama »hospodárku«, a tak o závod snaží se oba dětem něco zahospodařiti. Pilná žena slezská péči má též o domácnost, již obyčejně v čistotě uchovává. Kroj její není nádherný, vyjma snad u Opavy u některých selek a na Ostravku u žen dozorců. Kartounové šaty převládají v úboru hospodárné ženy slezské, šat její jest tak prostý jako nositelka jeho. Vytrvalost ženy slezské objevila se ve veliké stávce Ostravské r. 1900, kdy ženy překonávaly stálostí mnohé muže, nevynechavajíce ani jediné schůze a hladem při tom strádajíce; jiné zas nedovolily mužům ustati od stávky.

Škoda, že hospodárnost a stálost v povolání žen i mužů porušena bývá opilstvím.

Tolik kořalky, co ve Slezsku se vypije, poměrně nevypije se v Cislajtanii v žádné zemi, připadá totiž na osobu 8·9 litrů lihovin. Jest pravda, že lihovin nejvíce potřebují polští dělníci, ale naši robotníce také jimi nepohrdají. Kterýsi horal mi na mou výčitku, proč se opijí, odpověděl: Čím mám ukojit hlad? Co mám pít? Kníže-pán (komory těšínské) má mnoho folvarků, na kterých se pěstuje obilí a kobzole. Ten dar se spálí na kořalku, — a lidé to vypijí. Kdo je vinen?

Stryk Šigut z pod Lysé hory takto se mnou uvažovali o kořalce a poměrech v Bezkydech:

»Stará gořalka byla neškodlivá, bo byla palená ze samých kobzolí. Včilej ale není; co prve pili ludé po dva dni na hospodě a tela napitý nebyl jako včil, co pije hodinu nebo dvě. Včil je v ní brand; robju ho ve světě v palarnách židé.

Včil jak se dobře napije, musi den, dva dni ležet. Prv si položil hlavu na ruku, a za chvílu byl vyspaný, a už zas mohl pít.

Škoda, že včil taku nepáliju, všecko se včilej kazí. Za osmičku — kvaretku — platili jsme čtyry grajcary šajnových peněz; osm kvaretek jest más.« Včil se platí šest grajcarův, a je menší míra.

Nebožtík starý gazda Tkáč pil gořalku celý týdeň, a druhý týdeň zas pacholek, a jeden druhému pořádně hospodářství veď.

Včilej se hodně pije v lese při těch robotách, na Starých Hamrech, tam jsou pijáci.

Při muzice roby do jedné jizby vevalí ty malé (děti), a v druhé jizbě pije se a tancuje.

Byl jsem na St. Hamrech, na slavných nešporách na odpust, bylo nás v kostele pět mužských a patnáct ženských na začátku. Ostatní všeci byli na trhovisku při hospodách a pili jako duha. Slováci poskakovali u Dužího, roby kouřily. Tam se moc kouří. Já jsem byl rok na Bezkydě, tam přišla jedna k druhé na besedu. Zapálily si fajky, poslaly si na gořalku, sedly si na pec a klebetily.

Na Starých Hamrech jsou plny hospody; ve výplatu obzvlášť. Jen tam dobrý žid jmenuje se Hochvelder, dal na oběru v katolickém kostele rýnský, co žádný jiný katolík nedal.

V horách pije se gořalka, dole pivo.

V Malenovicích jeden gazda vypil půl litra gořalky duškem, a seděl na chvílky a potom jím to o zem buchlo, že nevěděl o sobě. Také jsou ty nové gořalky.

A když ho to na cestě potkalo, tož jak spad, to měl oči otevřené jak zajíc, neměl tolik síly oči zavřít; tak je to, když není gořalka jak se patří z kobzolí. Moc se na gořalku cuduje, ale ona je též užitečná. Jak roba hubuje, tu ůn praví: »neprav nic, pošlu ti na gořalku« a je zas dobře.

Co máme u nás pít, když máme do nejbližší krčmy ai dvě hodiny? Víno, ale kaj, — kaj nabrat peněz. Pivo? To vyvětrá. Tuž nezbývá nám leda ta dobrá gořalička — — —«

Pití kořalky ve Slezsku rozmohlo se po roce 1861, kdy počala svoboda živností, kdy krámky, »frlogy« množily se po dědinách jako houby, a z těchto přivykání lihovinám.

Ku cti lidu slezského budiž poznamenáno, že od r. 1840 až 1861 v českém Slezsku málo kdy uzřel's opilce. Byla to doba, kdy Slezáci činili sliby mírnosti*) neb úplné zdrželivosti; mnozí starcové posud žijící mohou se pochlubiti, že od r. 1840 do dneška kořalky nepili.

S opilstvím často bývá spojen *karban;* bohudíky ten ve Slezsku nenašel větší půdy. Obyčejně hrají se tyto hry: taroky, v povinnost, maryáš, durák, maušel, sviňor, kuminoř (černý Petr), ferbel, jedenadvacet, čtyryašedesát a j.

Bolné city v nás vzbuzuje fakt, že je ve Slezsku tolik *odrodilců,* tento černý stín zhusta zatemňuje mysl přichozího a pozorovatele poměrů slezských tou měrou, že všechno pak vidí příliš černě. Jest čirou pravdou, že v nynějším Slezsku dříve**) česky se úřadovalo, a později se skončilo, a dnes je jazyk český popelkou! Jak se to stalo?

»Právo jazykové kodifikováno zejména v zákonníku knížete Václava Těšínského r. 1545 a recipováno v jiných knížetstvích, zejména Opavském, Ratiborském, Opolském atd. Josefinskými ordonancemi zavedena vedle češtiny němčina, ta stále více převládala, až bachovský absolutismus učinil onen důmyslný objev, který strašil až po naše dni, ba straší v hlavách různých exaltatův dosud. Ve Slezsku prý není ani Čechův ani Polákův, tak argumentuje známý výnos minist. z r. 1851, jest prý tam zvláštní dialekt, kterého ale nelze povznést ku zvláštní řeči spisovné, proto prý se má úřadovati po německu. — Tak tedy objeveni pověstní

*) Bratrstvo střídmosti založeno koncem r. 1902 ve farnosti Borovské. Zakladatel dp. Jan Tagliaferro vydal r. 1903 knížku »*Bratrstvo střídmosti*«.

**) O celé půlstoletí než v království

»*wasserpoláci*«, jak Slovanům slezským přezdívají, tak povstala fikce, že Slezsko je zemí německou.«*)

Když wasserpoláci nejsou Češi ani Poláci, tož jsou Němci, aneb Němci se státi musí, tak uvažovala byrokratická vláda. Do let padesátých dokonáno zněmčení zbytku českých obcí v okresu Krnovském, benešovském a bíloveckém (Úvalno, Branice, Brumovice, Sosnová, Sádky, Bratříkovice, Mladecko, Deštná, Lublice, Moravice, Bílov, Vikštejn a oba Klokočovy, po letech šedesátých dali se Němci do další práce za zněmčení českého pruhu, který odděluje německé Krnovsko od Opavy. Němčilo a němčí se nejen úřadováním, nýbrž hlavně školou; slabí učitelé získáni pro věc německou, a tak germanisaci se dobře daří. Lid vida nevážnost ku svému jazyku u úřadův a ve škole, vida hospodářskou a politickou převahu německou, svou opuštěnost a odloučenost zeměpisnou, zkrátka vida že všechno, co má *moc a peníze*, je německé, nachyluje se k němectví.

Profesor Prasek shledává další příčinu odrodilectví v tom, že úroveň historických vědomostí jest u nás žalostně skrovná. Neznalost slezských dějin způsobila, že jsme ve Slezsku ve vlastní zemi cizinci. Slezsko není ani v čítánkách pro obecné ani pro střední školy, ani v učebnicích historických ani v dějinách literatury dostatečně zastoupeno, a odtud ta nevážnost k sobě samým a z ní vyplývající odrodilectví.

Na Moravě a v Čechách jest hojnost posud případů, že posílají děti na »veksl«, aby se naučili německy, co pak teprve ve Slezsku, kde úžeji živel český Němci jest sevřen a skoro výhradně odkázán na německé prácedárce, tam ta příchylnost k němčině jest daleko mohutnější. Tyť asi z hlavních příčin, proč Slezáci sklánějí šije své pod knutou germanisační, proč ustupují před přívalem němectví. Běda obci, kde zahnízdilo se odrodilectví, tam hyne květ víry, rozlézá se požívavost, pýcha a jiné napravosti! Znám sousedy-odrodilce, kteří se chlubí svou zradou, a omlouvají ji, že tak učinili proto, že jsou »viděnějšími a ctěnějšími« než u Slovanů. Takový nafouklý odrodilec vzdaluje se českého lidu, a tihne k pánům-Němcům. Pýchu tuto pak dědí záhy jejich děti. Stalo se mi u Opavy, že syn robotníkův žaloval mi na p. N. — též žáka stejně let čítajícího — ale synka gruntovníka-odrodilce — že mu to či ono ten pan kluk N. zrobil.

Mezi muži najdeš více uvědomělých než u žen. Muži více vycházejí do světa, někteří byli i na českých školách, kdežto ženy nemají té příležitosti; vychovány byly v ovzduší slezském naplněném baccily odrodilectví a němectví, jich zbaviti nikdy se nemohly. Zvláště v lepších rodinách jest zhoubnost takového ovzduší patrna. Provdá-li se taková za Němce, — jistě bude celá rodina německá. Obyčejně podobně se děje, když Slezan-Čech vezme sobě Němkyni. Kdysi vyčítal přítel známému sousedovi, proč drží s Němci. Odpověděl mu: »Víš, řekl, já mám ženu-Němku, proto musím býti Němcem.« Přítel na tu řeč: »milý kamaráde, kdybys si vzal oslici z prajské do statku, čím budeš?«

*) O Slezsku, str. 61.

Poslední dobou organisací hospodářskou, spolkovou živel český ukazuje větší čilost a statečnost vlasteneckou, jež projevily se posledními vítěznými volbami na sněm slezský přese všechno to, že Kateřinky téměř násilím za pomoci vlády jsou nám vyrvány.

Často se Slezákům vyčítá, že jsou *servilními, bojácnými;* že když přijdou na úřad, třesou se před úředníkem atd. Bojácnost tato není doma jenom ve Slezsku, nýbrž i jinde na př. na Valašsku, Slovácku, částečně i na Hané, však ve Slezsku ve větší míře. Proti servilnosti ohražuje se známý starý vlastenec z Těšínska v listu tímto způsobem: »Opakuji s důrazem, že Slezan při vší úctě k autoritě není servilním. Toho dokladem jest jeho neohroženost, když se jedná o to, by nenesl težářů, jimž více podroben není. Když padlo »panské« (robota) r. 1848, tu ještě chodívali ve Slezsku varhaníci a kostelníci o vánocích po koledě. Toto sobě Slezané svými představenstvy zdvořile, ale rozhodně písemně zakázali. Téhož roku dověděli se již na jaře četné obce, že je patent zrušující robotu vyhotoven, proto sedláci těch obcí odepřeli všechnu robotu na panském a nedali se ani bitím kyji a býkovcem k ní donutiti. Znám obec, i jméno sedláka v ní, který ač byl bit až zemdlel, a když politím vzkříšen — zase byl bit, přece na panské robotovat nešel.*) Ke cti Slezanů budiž ještě tu podotčeno, že Slezan, co podnikne, to též provede, a co Slezanu uloženo nebo sám na sebe převezme, že *spolehlivě* a věrně vykoná. V cizině vpravuje se snadno do poměrů a stává se brzy oblíbeným, odkud přísloví: »není na Slezana«, jež kdosi doplnil »když se totiž vydaří.« Tak napsal spisovatel a vlastenec od Frýdku.

Myslím, že doplněné přísloví »není nad Slezana, když se totiž vydaří,« poučuje nás s dostatek, jak té servilnosti rozuměti. Pravý Slezan, zvláštními poměry slezskými nezkažený, ten tak snadno neskloní své hlavy, ale nasáklý novými proudy, ten se brzo dá zotročiti, jak častá zkušenost nás přesvědčuje.

Hlavními rysy povaha slezská je vylíčená, ostatek čtenář snadno si doplní, přečetl-li pozorně předešlé články. Končím svou práci, k níž jsem látku sbíral na 13 let, slovy dříve zmíněného vlastence z Těšínska: »*Žij blaze, můj dobrý lide slezský, ušlechťuj dobré stránky své povahy pro čest Boží, blaho drahé vlasti a vlastní, a potírej vady, abys se stal dokonalým!*«

*) Robota teprv na tom panství až 24. října 1848 spadla.

Opravy.

1. textu.

Na stránce 8 čti bohův místo Bohův.
» » 27 » dítkám místo díkám.
» » 33 » neklebetiť místo neklebeliť.
» » 37 » vědrove místo vědrové.
» » 39 » křiči místo křičí.
» » 51 » deň místo děň.
» » 57 » krmašku místo krnašku.
» » 74 » Malenovice místo Malenavice.
» » 75 » Ctěný místo Ctený.
» » 81 » lišky místo líšky.
» » 84 » Trojice místo trojice.
» » 87 » pan farář místo pán farář.
» » 87 » mladý pán« »slub« místo »mladý pan«, »slub«.
» » 96 » družičce místo družiččei.
» » 96 » Připijam místo Přípijam.
» » 113 » Polomi místo Polmi.
» » 114 » Šenovská místo Senovská.
» » 115 » v útery místo v úterý.
» » 118 » zvoní se místo zvoni se.
» » 130 » nejmilejši místo nejmilejší.
» » 150 » sedajtě místo sedajte.
» » 156 » žití místo zití.
» » 156 » lůžka místo lužka.
» » 161 » máš místo más.
» » 177 » kovaličku místo kavaličku.
» » 179 » V. místo IV.
» » 186 » Špenzerky místo Spenzerky.
» » 186 » šatky místo šátky.
» » 189 » Šlerkové místo Slerkové.
» » 199 » Šporhert místo Sporhert.
» » 201 » zajonce místo zajouce.
» » 211 » Žaludek místo Zaludek.
» » 213 » u Zíbrta místo u Zibrta.
» » 218 » kořen místo kořeň.
» » 228 » uškozeno místo uskoženo.
» » 235 » bo ja místo boja.
» » 238 vynechej po stati tečku.
» » 262 čti houpána místo houpana.
» » 262 » do ďury místo po ďury.
» » 266 » přes roli místo přes roll.
» » 271 » rano místo ráno.
» » 274 » Ježiše místo Ježise.
» » 281 » neměl místo nemě.
» » 287 » na Mohelnici místo na Mohelníci.
» » 287 » deštěm místo déštěm.
» » 289 » o kterém místo o ktěrém.
» » 294 » něnašel místo nénašel.
» » 294 » nědobre místo nédobre.
» » 310 » strzuky místo struzuky.
» » 313 » svařená místo svařena.
» » 314 » pod místo po.
» » 315 » Opavy místo Upavy.
» » 315 » ševo místo šévo.
» » 315 » šalená místo šálená.
» » 323 » Šimun místo Simun.
» » 323 » Vaclavit místo Vaclavil.

2. not.

Na str. 76. mají býti předznamenána 2 ♭ a jenom C takt; takty 2., 4. a 5. rozděleny buďtež vždy na 2 takty C a to tak, že ze čtvrťových not posledních akordů, nad nimiž jsou koruny, jež odstraněny buďtež, učiní se noty tříčtvrtní s následující pomlkou čtvrťovou.

Na str. 77. ve 2. taktu chybí v altu cis^1; předvětí (1. řádek), jakož i závětí (ostatek), buďtež opakována!

Na str. 105. má býti místo oněch kvintol po jedné triole a dvou osmičkách.

Na str. 111. má býti předepsán jen $^2/_4$ takt; takty 1., 3. a 7. buďtež tedy na takty $^2/_4$ rozděleny!

Na str. 119. končí 6. odstavec slovem »triolou«. Doplněk za středníkem odpadá.

Na str. 128. v taktu 4. má býti 1. nota v altu a^1, poslední nota pak v sopránu v taktu předposledním cis^2.

Na str. 132. v 7. taktu má býti 1. nota v altu a^1.

Na str. 137. ve 4. taktu má býti místo 4. a 5. noty v tenoru g-fis.

Na str. 142. v taktu 7. má býti nota c místo h.

Na str. 144. v taktu 4. v altu 2. nota má býti d^1; v taktu 5. má býti před poslední notou v basu ♮ a nikoliv ♭.

Na str. 150. budiž první g v předposledním taktu zaměněno v as.

Na str. 151. budiž druhý řádek opakován!

Na str. 152. stůjž v taktu 3. v tenoru po dvou f, fis a g!

Na str. 158. ve 3. taktu 2. písně má býti v sopránu první nota c^2.

Na str. 167. v 9. taktu mají býti 2 a místo oněch g.

Na str. 174. má býti poslední nota první písně e^1.

Na str. 174. má píseň »Vychazi slunečko« od 7. taktu počínaje vypadati následovně:

Na str. 177. chybí v 10. taktu na konci fis^1; poznámka pod hvězdičkou neplatí.

Na str. 251. má býti 4. nota c^2.

Abecední seznam písní.

Obrázky.*)

*) Obrázky od 1.—9. měly přijíti do I. svazku, protože zavčas nebyly vyhotoveny, ponechány do II.

Obsah.

